

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**ARNAVUT ŞAİR BERATLI NAZİM'İN TÜRKÇE DİVANI
(İNCELEME-METİN)**

Betül ELMACI ÇETİN

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Kenan MERMER

ARALIK - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARNAVUT ŞAİR BERATLI NAZÎM'İN TÜRKÇE DİVANI
(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

Betül ELMACI ÇETİN

Enstitü Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

“Bu tez 27/12/2024 tarihinde hibrit olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Kenan MERMER	Başarılı
Prof. Dr. Sezai KÜÇÜK	Başarılı
Prof. Dr. Sadık YAZAR	Başarılı
Prof. Dr. Yusuf YILDIRIM	Başarılı
Doç. Dr. Ahmet YEŞİL	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Betül ELMACI ÇETİN

27/12/2024

ÖN SÖZ

Başta tezimin tashihi hususunda titizlikle destek veren, on bir yıldır asistanı olduğum ve dahi sayesinde tezimin neşv ü nemâ bulduğu kıymetli danışmanım Prof. Dr. Kenan Mermer'e; bu çalışmayı büyük bir titizlikle okuyarak kıymetli tashihleriyle geliştiren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Sadık Yazar'a; tezin konusunu teşkil eden nüshayı tarafıma ulaştıran ve bu tezin meydana gelmesinde emeği bulunan hocam Doç. Dr. Ahmet Yeşil'e; çalışmanın gelişmesinde katkıda bulunan muhterem hocalarım Prof. Dr. Sezai Küçük ve Prof. Dr. Yusuf Yıldırım'a; bana klasik dönem Türk edebiyatını sevdirek henüz lisans eğitimindeyken beni bu sahaya yönlendiren Prof. Dr. Fatih Usluer'e; verdiği eğitimle hayata başka pencerelerden bakabilmemi sağlayan hocam Dr. Abdülmelik Yangın'a teşekkürü borç bilirim. Desteğini yakından hissettirip asla bu yolculukta kaybolmama izin vermeyen dostum, oda arkadaşım, bu yolculuğu birlikte göğüslediğimiz sevgili Nuray Sarman olmak başta üzere; dostlarım Gülsüm Korkmazer, Semra Kaya Aitaouri, Nergis Karaaslan, Ravza Aydın, Esra Akay Dağ ve ismini sayamadığım sevgili arkadaşlarıma; çocukluğumdan bugüne hayatımda büyük yer edinmiş dostlarım Azize ve Tuba'ya; gözden olsa dahi gönülden asla uzak olmayan Seda'ya; hastalık sağlık gözetmeden desteğini üzerimde hissettiren sevgili Raife annem ve Şaduman babama; sadece senin için ilerlesin diyerek kendi evlerine kilit vurup haftalarca yanımda kalan ve her ihtiyacıma koşan sevgili ebeveynlerim Tülay ve Rafet Elmacı'ya, maddi manevi her meramımda bana elini uzatan ve rehberlik eden sevgili ağabeyim Mahmut Sami'ye ve varlığıyla hayatımızı güzelleştiren yeğenim Feyza'ya, bu süreçte kendini ikinci plana alıp çalışmamın ilerlemesi için bana alan açan, başarısız olduğumu hissettiğim günlerde varlığıyla bana güç veren, hayat yolculuğunu birlikte adımladığımız kıymetli eşim Sinan'a ve dahi doktora tezimin daha ilk cümlelerini yazarken dünyaya gözlerini açan, gün geçtikçe hayatımı güzelleştiren, beni daha iyi bir insan olmaya zorlayan sevgili evladım Cihangir'e teşekkür eder, onlar hayatımda olduğu için Rabbim'e sonsuz minnet duyarım.

Betül ELMACI ÇETİN

27/12/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi

GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM: BERATLI NAZÎM'İN HAYATI VE ESERLERİ.....	7

1.1. Beratlı Nazîm Adlandırmasına Dair	7

1.2. Beratlı Nazîm'in Hayatı	9

1.3. Beratlı Nazîm'in Eserleri.....	18

1.4. Nazîm'in İslami Eğilimine Dair	19

2. BÖLÜM: TÜRKÇE DİVAN'IN BİÇİM VE MUHTEVA İNCELEMESİ.....	33

2.1. Beratlı Nazîm'in <i>Türkçe Divanı</i> 'nın Biçim Özellikleri.....	33

2.1.1. Kasideler.....	34

2.1.2. Gazeller	45

2.1.3. Kıt'alar, Nazımlar.....	49

2.1.4. Mesneviyyât, Murabba'ât.....	53

2.1.5. Beratlı Nazîm'in <i>Türkçe Divanı</i> 'ndaki Vezinler	55

2.1.6. Beratlı Nazîm'in <i>Türkçe Divanı</i> 'nda Kafiye ve Redif	59

2.2. Beratlı Nazîm'in <i>Türkçe Divanı</i> 'nın Muhteva İncelemesi	67

2.2.1. Âyet İktibasları	67

2.2.2. Hadis İktibasları	72

2.2.3. Mekanlar, Yerler	76

2.2.3.1. İstanbul	78

2.2.3.2. Kağıthane-Sâdâbâd	84

2.2.3.3. Berat	88

3. BÖLÜM: TÜRKÇE DİVAN METNİ	92

3.1. Neşir Esasları: Metnin Kuruluşunda Takip Edilen Yöntem.....	92

3.1.1. Türkçe Eklerde 18. Yüzyıla Göre Dudak Uyumu	92

3.1.2. Sözcük Başına Gelen Arapça, Farsça Edatların, Ön Eklerin Yazımı.....	96

3.1.3. Kelime Sonlarına Gelen Farsça Edat ve Ekler	97

3.1.4. Diğer Hususlar.....	98
3.1.4.1. Lafzatullâhın yazılışı	98
3.1.4.2. Unvanlar	98
3.1.4.3. Ülke, millet, şehir, meslek, tarikat ve bunun gibi isimler.....	98
3.1.4.4. Farsça tamlamada “y” harfi	98
3.1.4.5. İzafet-i maktûb.....	99
3.1.4.6. Nisbet eki.....	99
3.1.4.7. Birleşik kelimelerin yazımı	99
3.1.4.8. Büyük harf kullanımı.....	99
3.1.4.9. Sonu şeddeli kelimeler	99
3.1.4.10. Hemzeli sözcükler	100
3.1.4.11. Tenvinli kelimeler.....	100
3.1.4.12. Hâ (ح) ve hı (خ) harflerinin kullanımı.....	101
3.1.4.13. Aruz imlası	102
3.1.4.14. Ayet ve hadis iktibasları	102
3.2. Metin	103
SONUÇ	512
KAYNAKÇA.....	514
EK	520
ÖZ GEÇMİŞ	523

KISALTMALAR

a	: Yazma Eserde Varağın Ön Sayfası (Vech)
b	: Yazma Eserde Varağın Arka Sayfası (Zahr)
B.	: Beyit
bk.	: Bak, Bakın
b.y.	: Basım Yeri Yok
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
G.	: Gazel
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazret-i
K.	: Kaside
Kt.	: Kıt'a
M.	: Mesnevi
m.	: Miladi
Mu.	: Murabba
Mü.	: Müseddes
N.	: Nazım
No.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm, Ölümü
T.	: Tahmis
Tc.	: Tercî'-i Bend
TEİS	: Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü
thk.	: Tahkik Eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: ve benzerleri
vd.	: ve diğerleri
vr.	: Varak
yy.	: Yüzyıl
y.y.	: Yayıncı Bilgisi Yok

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: <i>Türkçe Divan</i> ’daki Kasidelerin Başlıkları ve Tarihleri.....	34
Tablo 2: <i>Türkçe Divan</i> ’daki Kasidelerin Beyit Sayıları.....	44
Tablo 3: <i>Türkçe Divan</i> ’daki Gazellerin Kafiyelelere Göre Dağılımı.....	45
Tablo 4: <i>Türkçe Divan</i> ’daki Gazellerin Beyit Sayıları.....	47
Tablo 5: <i>Türkçe Divan</i> ’daki Tarih Kıt’alarının ve Nazımlarının Başlıkları ve Tarihleri..	49
Tablo 6: <i>Türkçe Divan</i> ’daki Kıt’a ve Nazımların Beyit Sayılarının Dağılımı.....	53
Tablo 7: <i>Türkçe Divan</i> ’daki Mesnevilerin Beyit Sayıları ve Murabba, Tahmis, Müseddes, Tercî-i Bendlerin Bend Sayıları.....	54
Tablo 8: <i>Türkçe Divan</i> ’daki Vezinlerin Nazım Şekillerine ve Kullanım Durumuna Göre Dağılımı.....	55
Tablo 9: <i>Türkçe Divan</i> ’daki Kaside ve Gazellerin Kafiye Türüne Göre Dağılımı.....	60

ÖZET	
Başlık: Arnavut Şair Beratlı Nazîm'in Türkçe Divanı (İnceleme-Metin)	
Yazar: Betül ELMACI ÇETİN	
Danışman: Prof. Dr. Kenan MERMER	
Kabul Tarihi: 27/12/2024	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 519 (ana kısım) + 3 (ek)
Beratlı Nazîm, Türkçe, Farsça ve Arnavutça olmak üzere üç divan sahibi bir şairdir. On sekizinci yüzyılda yaşamıştır. Medrese eğitimi için İstanbul'da bulunduğu yılları 1157-1160 (m. 1744-1748) olarak tahmin etmekteyiz. Hayatının ilk yıllarını ve medrese eğitimi sonrasındaki yılları Berat'ta geçirmiş olmalıdır. Çağdaşı şair Feyzî'nin tarih kıt'asına dayandırılarak Nazîm'in İstanbul'da bir hapishanede ölmesiyle ilgili yaygın inanışın aksine tarih kıt'ası incelendiğinde vebadan öldüğü anlaşılmaktadır. Hicrî 1173 (m. 1759-60) tarihli bu kıt'ada Nazîm'in Arnavut ve Frakull kasabasından olduğu da kaydedilmiştir. Dolayısıyla şairin ismi literatüre Nezîm Frakulla olarak geçmiştir. Daha sonra yapılan çalışmalarda ortaya çıkan arşiv belgeleri ve divanlarında kendisine hitabından hareketle şairin ismi Nezîm Beratî olarak yaygınlaşmaya başlamıştır. Erken dönem Arnavut edebiyatı araştırmacıları, şairi Nezîm Beratî, Nezîm Frakulla, İbrahim Nezîmî, Nezîmî gibi isimlerle tanımaktadır. Şairin hayatıyla ilgili bir diğer yanlış bilgi de 1680-1685 tarihleri arasında doğduğuna dair bilgidir. Hiçbir araştırmacının bu bilgiyi hangi kaynağa dayandığını ifade etmemesi, şairin ailesiyle ilgili bilgiler dahi bu kadar zayıfken doğum tarihinin bu kadar açık ifade ediliyor olması şüphe uyandırmaktadır. Çalışmamız sonucunda şairin medrese eğitimi aldığı yıllar ve <i>Türkçe Divanı</i>'nın tedvin tarihiyle, yakın tarihte yazılmış bir şiirinde "kırk yaşına yaklaştığı" ifadesinin değerlendirilmesi sonucunda doğum tarihinin 1705 sonrasına tarihlenmesi gerekmektedir. Şairin annesinin ismini öğrenemediğimiz halde 1735-36'da, babası Muhtar'ın 1747'de, kardeşi Hasan'ın da 1748-49'da vefatı tarih kıt'alarıyla belirtilmiştir. Divanın tedvinini 1747'ye işaret etse de hâşiyeye yazılan şiirlerde son tarih III. Osman'ın cülusuna yazılmıştır, 1754'e işaret etmektedir. Çalışmamızın birinci bölümü Beratlı Nazîm hakkındaki bilgilere ayrılmıştır. İsimlendirilmesi hakkındaki detaylar, hayatı hakkında edindiğimiz ve <i>Türkçe Divanı</i>'ndan çıkardığımız bilgiler, eserleri ve İslami eğilimi üzerinedir. Şair, <i>Türkçe Divanı</i>'nın tedvininin ardından bir mürşide intisap ettiğini anlatmış, çeşitli işaretlerle Eyüp'teki bu zâtın ismini gizlemiştir. Çalışmamızın ikinci bölümü Nazîm'in <i>Türkçe Divanı</i>'nın şekil ve muhteva incelemesine ayrılmıştır. Nazîm biçimlerinin incelenmesi, beyit sayılarına dair tablolar, ta'miyeli tarih beyitlerinin hesabı, şairin kullandığı vezinlerin bir tablosu, kafiye incelemesi, ayet ve hadis iktibasları, İstanbul'da o dönemdeki mesire kültürü ve divandaki mekanlar gibi başlıklar altında kısmi bir inceleme söz konusudur. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde Beratlı Nazîm'in <i>Türkçe Divanı</i>'nın çevriyazıya aktarımında kullandığımız usul ve divanın çevriyazıya aktarımı bulunmaktadır. Çalışmamızın yapı taşını bu bölüm oluşturmaktadır. Arnavutluk Milli Kütüphanesi'nin El Yazmaları bölümünde H.000015876 numarası ve <i>Mecmû'a-i Eş'âr ve Dîvân</i> adıyla şair adı Nezîm Frakulla olarak kayıtlı ta'lik hatla yazılmış 153 varaklık eserin 1b-107a sayfaları arasında <i>Türkçe Divan</i> yer almaktadır. Bu divanın içerisinde 30 kaside, 300 gazel, 68 kıt'a, 14 nazım, 57 mesnevi, 3 murabba, 3 tahmis, 3 müseddes, 1 tercî-i bend mevcuttur. Divandaki lugazların cevapları ve tamiyeli tarihlerin çözümü çalışmamızın ikinci bölümünde ilgili nazım biçiminin işlendiği bölüm altında ifade edilmiştir.	
Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Edebiyatı, Arnavut Edebiyatı, Beratlı Nazîm, Nezîm Beratî, Nezîm Frakulla	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Albanian Poet Nezim Berati's Turkish Divan (Analysis-Text)	
Author of Thesis: Betül ELMACI ÇETİN	
Supervisor: Prof. Dr. Kenan MERMER	
Accepted Date: 27/12/2024	Number of Pages: vi (pre-text) + 519 (main body) + 3 (add)
Nezim Berati is a poet with three divans in Turkish, Persian and Albanian. He lived in the eighteenth century. We estimate the years he was in Istanbul for his madrasa education as 1157-1160 (1744-1748 AD). He must have spent the first years of his life and the years after his madrasa education in Berat. Contrary to the widespread belief that Nezim died in a prison in Istanbul based on the history stanza of his contemporary poet Fejzi, when the history stanza is analyzed, it is understood that he died of plague (black death). This stanza dated 1173 AH (1759-60 AD), it is also recorded that Nezim was Albanian and from the village of Frakull. Therefore, the poet's name was recorded in the literature as Nezim Frakulla. In later studies, the name of the poet became widespread as Nezim Berati, based on the archival documents and the address of the poet in his divans. Early Albanian literature researchers recognize the poet as Nezim Berati, Nezim Frakulla, Ibrahim Nezimi, and Nezimi. Another misinformation about the poet's life is that he was born between 1680-1685. The fact that no researcher states the source on which they base this information, and that the date of birth is stated so openly when even the information about the poet's family is so weak, raises suspicion. As a result of our study, the years of the poet's madrasa education and the date of the compilation of his Turkish Divan, as well as the statement that he "approached the age of forty" in a poem written in a recent date, his birth should be dated after 1705. Although we did not learn the name of the poet's mother, she died in 1735-36, his father Mukhtar's death is mentioned in 1747, and the death of his brother Hasan in 1748-49. Although the compilation of the divan points to 1747, the last date in the poems written in the glosses is written for the accession of Osman III, which points to 1754. The first part of our study is devoted to information about Nezim Berati. Details about his nomenclature, the information we have about his life and what we have deduced from his Turkish Divan, his works and his Islamic inclination. The poet tells us that he was initiated into a murshid after the editing of his Turkish Divan and hides the name of this person in Eyüp with various signs. The second part of our study is devoted to the analysis of the form and content of Nezim Berati's Turkish Divan. There is a partial analysis under headings such as the analysis of verse forms, tables on the number of couplets, the calculation of date couplets with ta'miya, a table of the verses used by the poet, rhyme analysis, ayah and hadith quotations, the promenade culture in Istanbul at that time and the places in the divan. In the third and final part of the study, the procedure we used in the transcription of Nezim Berati's Turkish Divan and the transcription of the divan are included. This section constitutes the building block of our study. In the Manuscripts section of the National Library of Albania with the number H.000015876 and the name <i>Mecmû'a-i Eş'âr ve Dîvân</i>, there is a <i>Turkish Divan</i> between pages 1b-107a of the 153-page manuscript written in ta'lik calligraphy and registered with the name of the poet Nezim Frakulla. This divan contains 30 qasida, 300 ghazals, 68 qita, 14 nazim, 57 masnavi, 3 quatrain (murabba), 3 quintet (tahmis), 3 sixain (museddes), 1 terci-i bend. The answers to the lugazes in the divan and the solution of the dates with ta'miya are presented in the second part of our study under the section on the relevant verse form.	
Keywords: Turkish-Islamic Literature, Albanian Literature, Beratli Nazim, Nezim Berati, Nezim Frakulla	

GİRİŞ

On üçüncü ve on dokuzuncu yüzyıllar arasında boylu boyunca uzanan Osmanlı Devri Türk edebiyatı; Batı etkisinde yeni tarzda eserler ortaya çıkmaya başladıktan sonra yeni edebiyattan ayrılması için çeşitli isimlerle adlandırılmaya çalışılmıştır. Edebiyyât-ı kadîme, şi‘r-i kudemâ, divan edebiyatı, saray edebiyatı, klasik Türk edebiyatı, Osmanlı edebiyatı bunlardan birkaçıdır. Günümüzden bir bakış atıldığında bu dönemin isimlendirilmesi üzerine telif edilen çeşitli çalışmalarda da ifade edildiği gibi bu adların bir kısmının, o dönemin halktan kopuk, uzak, sadece bir kesime hitap eden, kısır bir edebiyat olduğu iddiası üzerine bilhassa tahkir etmek maksadıyla verilmiş olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bazı edebiyat araştırmacıları daha eser vermeye başladıkları ilk yıllarda dönemlerin adlarıyla alakalı ifadeleri dikkatle seçmişlerdir.¹

Türk edebiyatındaki bu isimlendirme sorununun bir benzeri Arnavut edebiyatı için de geçerli olmuştur. Arnavutluk’un çetin coğrafyası, dağlık ve engebeli yapısı, coşkun nehirlerin diğer yakaya geçişi engellemesi gibi coğrafi sebeplerin yanı sıra arazilerin tarıma elverişsiz yapısı merkezileşmeyi ve ülke genelinde tek ortak dil geliştirmeyi geciktirmiştir. Öncesinde birkaç büyük şehir bulunsa da Osmanlı dönemiyle birlikte halk, dağ köylerinden yavaş yavaş şehirlere yerleşmeye başlamış; bölgeye zanaatkarların gelişiyi kesintisiz ticaret yolları kurulmuştur. Şehirlerin merkezinde yer alan cami etrafında çarşı, han, hamam, medrese, mektep bina edilmiştir. Tüm bunların ardından ortak bir edebiyatın gelişmesi için uygun bir ortam hazırlanmış olmaktadır.²

Osmanlıdan önceki dönemde sözlü edebiyat ve bazı Hristiyan dinî metinlerinin Yunan alfabesiyle çevirisi üzerinden örnekler verildiyse de erken dönem Arnavut edebiyatı denilebilecek bir edebiyatın oluşması on sekizinci yüzyılda Beratlı Nazîm dönemine tekabül etmektedir. Öncesinde birkaç şairin münferit şiirleri tespit edildiyse de Arnavutça ilk divan sahibi, İstanbul’da medrese eğitimi almış Beratlı Nazîm’dir. Kendisinden sonra onu takip edenler benzer temalar kullanarak yeni divanlar tertip etmişlerdir ve bu dönem on dokuzuncu yüzyıl sonunda kadar devam etmiştir.³ Aslına bakılırsa öncesinde Farsça

¹ Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 9/ 389.

² Mustafa İsen – Tuba Durmuş, *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*, (İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı, 2023), 19.

³ Robert Elsie, “Albanian Literature”, *Südosteuropa-Handbuch. Band VII: Albanien*, ed. Klaus-Detlev Grothusen (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993), 7/653-654.

ve Türkçe divanları okuyan şairler klasik Türk şiirindeki temaları kullanarak yeni kurdukları bu edebiyata aşına oldukları temaları dahil etmişlerdir, denilebilir. Arnavut edebiyatı araştırmacıları bu döneme başta, Endülüs Emevî Devleti döneminde Arap harfleriyle İspanyolca yazılan edebiyat dönemi olan Aljamiado'dan hareketle Aljamiado, Alhamiyado, Alamiado gibi isimler vermişlerdir. Bunların dışında erken dönem Arnavut edebiyatı gibi olumlu veya olumsuz anlam taşımayacak bir ismin yanı sıra iki yüz yıl sürmüş bu edebiyatı “küçümseme yollu” beyitçi anlamına gelecek şekilde Beyteci (Bejtexhinj) ismi de verilmiştir. Eski Müslüman yazarları, Arap alfabesiyle yazan Müslüman yazarlar, beytecilerin 18-19 yüzyıl edebiyatı, Müslüman gelenek etkisindeki Arnavut edebiyatı, Türk etkisi altındaki şairler, Osmanlı yazısı ile yazılan Arnavut edebiyatı, klasik Türk şiiri etkisinde gelişen Arnavut edebiyatı gibi adlandırmalar da yapılmıştır. Yakın dönem araştırmacılarının bir kısmı Arap harfli Arnavut edebiyatı ismini benimsemişlerdir. Bu isim, bu dönemin klasik Türk edebiyatı etkisinden bağımsız geliştiğini düşündürmektedir.⁴

Erken dönem Arnavut edebiyatının kurucularından olup kimi zaman dostlarının “Türkçe çok kelime kullanıyor.” diye eleştirdiği, kimi zamansa “devrinin sühan-dânlarının kutbu” olarak tanımlanan Nazîm; Türkçe, Farsça ve Arnavutça olmak üzere üç divan sahibi ve ilk Arnavutça-Türkçe manzum sözlük yazarıdır. Medrese eğitimi için geldiği İstanbul'da *Türkçe Divanı*'nın büyük bir kısmını tertip etmiştir. İstanbul'da defalarca evsiz kalmış, medrese köşesinde ikamet etmiş, geçim sıkıntılarıyla karşılaşmıştır. Memleketine döndükten sonra da benzer durumlar yaşayan Nazîm, hâmîsi İsmail Paşa'dan maaş ve ev talebinde bulunmuş, vefatına kadar onun himayesinde kalmıştır.

Şairin İstanbul'da yaşadığı dönem açısından bakıldığında geçim sıkıntısı çekmesi, çeşitli zorluklarla yüzleşmesi beklenmedik bir durum değildir. Nitekim yaklaşık on, on beş yıl önce Patrona Halil İsyanı sonucu III. Ahmed tahttan feragat etmiş, yeğeni I. Mahmud taht'a çıkmıştır. İlk isyanın liderleri katledilmiş olsa dahi halktan ve esnaftan isyana katılanlar tekrar ayaklanmış, sükuneti sağlamak isteyen yeni padişahın da özellikle Arnavut taifesine karşı bazı önlemler alması gerekmiştir. Bunların arasında İstanbul'a

⁴ İsa Memishi, “Balkanlardaki Osmanlı İdaresi Süresince Arnavut Yazı Dili”, *Dede Korkut* 5/9 (2016), 65-68; Xhemile Abdiu – Spartak Kadiu, “Osmanlı Döneminde Türk Edebiyatının Arnavut Edebiyatına Etkisi”, *International Journal of Language Academy* 3/6 (2015), 3-5.

girişin yasaklanması, gelenlerin memleketine döndürülmesi, hamamlarda veya bağ ve bostanlarda görev verilmemesi gibi tedbirler bulunmaktadır.⁵

Şairin öğrenciliğinde çektiği maddî sıkıntılar Berat'a döndükten sonra da bir müddet devam etmiştir. Daha sonra Avlonya Sancağı'nın yöneticisi konumuna gelen, eski yönetici Mahmud Paşa'nın oğlu Derviş İsmail Paşa, Nazîm'i himaye etmiş, şair başka bir işle meşgul olmadan hayatını sürdürmüştür. Çağdaşı şair Feyzî'nin tarih kıtasından anlaşıldığı üzere vebaya yakalanarak 1759-60'ta hayatını kaybeden şair,⁶ geride üç Divan ve bir manzum sözlük bırakmıştır. Çalışmamız Beratlı Nazîm'in Türkçe Divanı üzerine şekillenmiştir.

Çalışmanın Konusu

Hazırladığımız çalışma Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nın çevriyazıya aktarımını ve kısmi incelemesini konu edinmektedir. Beratlı Nazîm erken dönem Arnavut edebiyatının kurucu şahsiyetlerindendir. Önceki yüzyıllarda Arnavut olup Türkçe eser veren isimler mevcuttur fakat bu isimlerin Arnavut edebiyatına katkı sağladıklarını değil Türk edebiyatına eser verdiklerini söyleyebiliriz. Arap harfleri veya Osmanlı yazısı ile yazılan Arnavutça şiirleri ancak 18. yüzyıl civarında görmekteyiz. Günümüze ulaşan en eski şiir, yine Beratlı Nazîm'in muasırı Muçi Zade'nin *Allah'ım Beni Kahvesiz Bırakma*⁷ şiiridir. Belki bu yeni tarzı Beratlı Nazîm'in icat ettiğini söyleyemesek de Arnavutça ilk divanı kendisinin yazdığını ifade etmesi kıymetlidir. İstanbul'da medrese eğitimi görüp memleketine döndükten sonra edebî manada böyle büyük bir kapı aralamış bu şahsın henüz medrese öğrencisiyken yazmaya başladığı *Türkçe Divanı*'nı incelediğimizde güçlü bir tonla karşılaşacağımızın farkında değildik. Hazırladığımız çalışma Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nın çevriyazıya aktarımını ve eserin biçim ve kısmen muhteva özelliklerinin incelemesini içermektedir.

Tezin birinci bölümü Beratlı Nazîm'in adı, hayatı, eserleri ve Nazîm'in İslami eğilimine dair derlediğimiz işaretleri içermektedir. İkinci bölümde Beratlı Nazîm'in *Türkçe*

⁵ Selim Karahasanoğlu, "1730 İsyanı", *Büyük İstanbul Tarihi* (Erişim Tarihi 01/11/2024).

⁶ Bünyamin Çağlayan, "Bir Arnavut Şairin Gözüyle 18. Yüzyılda İstanbul", *I. Uluslararası Dünya Edebiyatında İstanbul Sempozyumu, 6-7 Mayıs 2010*, ed. Erol Ülgen vd. (İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı, 2012), 177; Nehat Krasniqi, "Këndvështrime Të Reja Mbi jetën Dhe veprën Letrare Të Nezim Frakullës", *Univers* 12/12 (Mayıs 2024), 83-85.

⁷ *İmzot mos më lerë pa kahve*. bk. Meral Jajhai, "Osmanlı Yazısı ile Yazılan Arnavut Edebiyatının Dini Karakteri", *Avrasya Etüdleri* 50/2 (Aralık 2016), 394.

Divanı'nın biçim özellikleri ve muhtevası mümkün mertebe incelenecek, çeşitli başlıklar altında şiirlerin değerlendirmesi yer alacaktır. Üçüncü ve son bölümde ise *Türkçe Divanı* metni çevriyazıya aktarılırken takip ettiğimiz yöntem ve Divanın metni yer almaktadır. Sonuç bölümünden sonraki Ekler başlığı altında elimizde bulunan nüshanın ilk ve son varakları, ferağ kaydı ile Gazeliyyât başlığı altından seçilmiş hâşiye şiirlerini, kafiye başlığını, gazel başlıklarını, falnameyi ve muhtemelen istinsah esnasında düşülmüş “bu gazel sonra gelen gazelden muahhardır, gaflet olunmaya” notunu içeren örnek bir sayfa seçilerek fotoğrafları ekler bölümüne eklenmiştir.

Çalışmanın Önemi

Beratlı Nazîm üç divan sahibi bir şair olup Arnavutça divan tertip eden ilk şair olduğu iddiasındadır. Nitekim bunun aksini ispat eden başka bir tarihî belge de henüz tespit edilememiştir. Ayrıca hacmi küçük olsa da ilk Arnavutça-Türkçe manzum sözlük de ona aittir. Bu sözlüğü Ettore Rossi 1946'da yayınlamıştır.⁸ Şairin *Arnavutça Divanı* iki kez çalışılmış olup ilki 2008 yılında Abdullah Hamiti tarafından yayınlanmıştır.⁹ Genciana Abazi-Egro bundan hemen bir yıl sonra, Arnavut dili ve erken dönem Arnavut edebiyatı araştırmacısı olan dedesi Osman Myderrizi'nin transkripsiyonlarıyla ve ona bıraktığı nüshalarla zenginleştirdiği tahkikli metin çalışmasını yayınlamıştır.¹⁰ Beratlı Nazîm'in *Farsça Divançesi*'nin Dr. Abdulla Rexhepi tarafından çalışılmakta olduğundan haberdarız. Beratlı Nazîm'in bütün bu eserleri çalışılırken diğer divanlarından daha hacimli olan *Türkçe Divanı*'nın henüz yayınlanmamış olduğunu fark ettik. *Türkçe Divanı*'nın neşriyle Beratlı Nazîm'in bilinen tüm eserleri yayınlanmış olacaktır.

Çalışmanın Amacı

Tez çalışmamıza konu edindiğimiz *Türkçe Divanı*'nın da çalışılmasıyla Beratlı Nazîm'in bilinen tüm eserleri gün yüzüne çıkmış olacaktır. Arnavut edebiyatının bu değerli figürünün hayatı hakkında elde edilen bilgiler kısıtlıdır. Nitekim *Türkçe Divanı*'ndan edindiğimiz bilgiler ışığında daha önce zikredilmemiş bazı sözleri sarf edebilmemiz

⁸ Ettore Rossi, “Notizia su un Manoscritto Del Canzoniere Di Nezîm (Secolo XVII-XVIII) in Caratteri Arabi e Lingua Albanese”, *Rivista degli studi orientali* 21/2-3-4 (Novembre 1946), 239-240. [Alıntılayan: Güler Doğan Averbek, “Türkçe-Arnavutça Manzum Sözlük Dürre-i Manzûme'nin Bilinmeyen İki Nüshası”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 12 (Güz 2018) 226-227.]

⁹ Abdullah Hamiti, *Nezim Frakulla dhe Divani i tij shqip* (Üsküp, Priştine, Tiran: Logos-A, 2008).

¹⁰ Nezim Berati, *Divani Shqip*, thk. Genciana Abazi-Egro (Tiran: Toena, 2009)

mümkün olmuştur. Bu bilgilerin erken dönem Arnavut edebiyatı araştırmacıları için yararlı olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca divandaki değerli şiirlerin klasik Türk edebiyatı araştırmacıları için de kaynaklık edeceğini umuyoruz. Tezimizin esaslı amacı Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nın çevriyazıya aktarımının hakkıyla ortaya çıkmasıdır.

Çalışmanın Yöntemi

Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı* elimize geçtikten sonra ilk iş olarak muasırı Şair Nazîm'in divanından ayrılan noktaları tespit ettik. Şair Nazîm III. Ahmed dönemi, lale devri şairi olup vefat tarihi 1139'dur (m. 1727). Beratlı Nazîm ise Patrona Halil isyanından sonra, I. Mahmud devrinde eserlerini vermiş; *Türkçe Divanı*'ndaki tarih beyitleri ise 1168'e (1754 yılına) yani III. Osman'ın cülusuna kadar uzanmaktadır. İki şairin farklı olduğunu tespit ettikten sonra Beratlı Nazîm'in hayatı hakkında araştırmaya başladık. Türk edebiyatı ve Türk tarihi kaynaklarında ve tezkirelerde ismine/mahlasına rast gelmedik. Arnavut edebiyatı kaynaklarından faydalanarak hayatına dair çeşitli ön bilgiler elde ettikten sonra divandaki kelimelerin okunuşlarını doğru belirlemek adına "metnin kuruluşunda takip edilen yöntem" başlığını oluşturduk. Bu başlık altında ekleri ayrı ayrı değerlendirip Türkçe eklerde Yavuz Kartallıoğlu'nun çalışmasını¹¹, esas aldık. Divan metninin yazılması ve düzenlenmesinde İSAM yayınlarının *Tenkitli Neşir Kılavuzu*'ndan¹² istifade ettik. Arapça ve Farsça ön ekler ile Farsça son eklerin yazılışında kılavuzdan ayrışan bazı noktalarda İsmail Ünver'in çalışmasını¹³ esas aldık bunları detaylı biçimde metnin kuruluşunda takip edilen yöntem başlığı altında ilgili bölümde ifade ettik. Aruz bahirleri ve nazım şekillerinin kontrolünü Haluk İpekten'in eserinden¹⁴ hareketle gerçekleştirdik. Okumamız esnasında karşılaştığımız farklı kullanımlar olduysa bunları da diğer hususlar başlığı altında değerlendirdik.

Divanın metni ortaya çıktıktan sonra Bünyamin Çağlayan'ın eserinde¹⁵ ifade ettiği ikinci nüshayı elde etmeye çalıştık lakin başvurduğumuz bütün yollar çıkmaza girdi.

¹¹ Yavuz Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011).

¹² *Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)*, haz. Berat Açıl vd. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-İSAM Yayınları, 2022).

¹³ İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/6 (2008), 1-46.

¹⁴ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014).

¹⁵ Bünyamin Çağlayan, "Nazîm Divanı'nda Üsküdar". *Üsküdar Sempozyumu IV 3-5 Kasım 2006*. ed. Coşkun Yılmaz. 1/509-526. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2007.

Arnavutluk Millî Kütüphanesi yetkilileri, nüshanın yıpranmış ve eski olduğu gerekçesiyle ne dijital yollarla almamıza ne de kuruma ulaşan araştırmacıların görmesine müsaade etti. Dolayısıyla tüm çalışmalarımızı elimizdeki nüsha¹⁶ üzerinden yürütmek durumunda kaldık. Çeşitli kontrol ve düzeltmelerden sonra divan metnini tekrar okumaya gayret ettik. MAXQDA 24 programı ile başlıklar oluşturup divan metnini fişledik. Daha sonra Nazîm'in kaynaklarda geçen hayatını hazırlayıp *Türkçe Divanı*'nda verdiği detaylarla zenginleştirmeye gayret ettik. *Arnavutça Divanı*'nı edinerek oradaki bilgilerden hareketle görüşlerimizi destekledik. Son olarak MAXQDA 24 programında elde ettiğimiz fişleri bir araya getirerek çalışmamızın ikinci bölümünde yer alan kısmi muhteva değerlendirmesini elde ettik.

¹⁶ Nezîm Frakulla, *Mecmû'a-i Eş'âr ve Divan (Mecmua-c es'âr ve divan)*. Tiran: Arnavutluk Millî Kütüphanesi, El Yazmaları (Dorëshkrime), H.000015876, 1b-107a. <https://www.bksh.al/details/113568> (Erişim Tarihi 08/02/2019)

1. BÖLÜM: BERATLI NAZÎM'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Beratlı Nazîm Adlandırmasına Dair

Beratlı Nazîm hakkında araştırmalarımıza başladığımızda, ismi Nezim Frakulla, Nezim Berati, İbrahim Nezimi, Nezîmî, Nazîm gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıktı. Arnavutluk Millî Kütüphanesi'ndeki eser kaydı¹⁷ başta olmak üzere, Abdullah Hamiti tarafından hazırlanan Arnavutça Divanında¹⁸, Türkçe, Arnavutça veya diğer dillerdeki kaynaklarda ağırlıklı olarak¹⁹ Nezim Frakulla ismiyle karşılaştık. Arnavutça literatürün büyük kısmında ve farklı ulusların çeşitli kaynaklarında bu isimle yer bulmuş olan şairin Türkçe eserini incelerken, bir Türk-İslam edebiyatı araştırmacısı olarak ve önümüzde uzanan Osmanlı şiir geleneğinin yaklaşık 300 yıllık klasik döneminde konumlandığı düşünüldüğünde bu meseleye nasıl yaklaşmalıydık? Dahası bilimsel araştırmalarımızda anakronik yaklaşım sergilememe gayretini edindiğimizden şairin kendini o dönemde nasıl tanımladığına nereden ulaşabilirdik? Bu sorularla yola çıktığımızda, Arnavut edebiyatı araştırmacısı Genciana Abazi-Egro'nun -kendisi de erken dönem çalışmalarında şairden Nezim Frakulla ismiyle bahsetmiş olsa dahi²⁰- Arnavutça divanını Nezim Berati ismiyle yayınladığını fark ettik.²¹ Araştırmacı bununla ilgili “Şair Nezim Berati'nin Hayatına Dair İki Bilinmeyen Belge”²² başlıklı makalesinde ve “Nezim Berati mi Nezim Frakulla mı?”²³ başlıklı köşe yazısında çeşitli açıklamalarda bulunmuş ve meseleyi detaylandırmıştır.

Abazi-Egro tarafından yayınlanan *Arnavutça Divanı*'nın giriş bölümünde; şairin ilk olarak Hahn'ın eserinde²⁴ Nezimi ismiyle yer aldığı, 1950'li yıllarda ilk olarak Abazi-Egro'nun dedesi ve bir Arnavut dili ve erken dönem Arnavut edebiyatı araştırmacısı olan Osman Myderrizi tarafından Nezim Frakulla ismiyle literatüre girilmesinin ardından

¹⁷ Frakulla, *Mecmua-c es'âr ve divan* (Tiran: Arnavutluk Millî Kütüphanesi, Elyazmaları, H.000015876).

¹⁸ Abdullah Hamiti, *Nezim Frakulla dhe Divani i tij shqip* (Üsküp, Priştine, Tiran: Logos-A, 2008).

¹⁹ Meral Jajhai, “Osmanlı Yazısı ile Yazılan Arnavut Edebiyatının Dini Karakteri”, *Avrasya Etüdleri* 50/2 (Aralık 2016); Robert Elsie, *Historical Dictionary of Albania* (Toronto: The Scarecrow Press, 2010); http://www.albanianliterature.net/authors/authors_early/frakulla/index.html (Erişim Tarihi 28/12/2019); https://tr.wikipedia.org/wiki/Nezim_Frakulla (Erişim Tarihi 28/12/2019) ; https://sq.wikipedia.org/wiki/Nezim_Frakulla (Erişim Tarihi 28/12/2019).

²⁰ Genciana Abazi-Egro, “Arnavutluk'ta Türkoloji Çalışmaları”, *Bilig* 21 (Bahar 2002), 15-17.

²¹ Nezim Berati, *Divani Shqip*, thk. Genciana Abazi-Egro (Tiran: Toena, 2009).

²² Genciana Abazi-Egro, “Dy Dokumente Të Panjohura Mbi Jetën E Poetit Nezim Berati (Shek. XVIII)”, *Studime Historike* 1-2 (2013), 265-271.

²³ Genciana Abazi-Egro, “Nezim Berati apo Nezim Frakulla?”, *Zeri Islam* (24.05.2023).

²⁴ Johann Georg von Hahn, *Albanesische Studien* (Jena: Verlag von Friedrich Mauke, 1854).

ağırlıklı olarak bu ismin tercih edildiği detaylandırılmıştır. Frakulla adı, şairin Fier yakınlarındaki Frakull köyünde doğmuş olduğu iddiasına nispetle verilmiştir. Buna, şairin çağdaşı şair Feyzî'nin (Fejziu'nun), Nazîm'in vefatına yazdığı bir tarih kıt'ası kaynak olarak gösterilmiştir. Bu kaynakta şairin adının İbrahim, mahlasının Nazîm olduğu, Frakull'da doğup İstanbul'da hapisanede vefat ettiği bilgilerinin yer aldığı ifade edilmiştir. Frakull isminin Nazîm ile bağlantılı geçtiği tarihî tek belge budur.²⁵ Bunun yanı sıra Nehat Krasniqi'nin makalesi haricinde hiçbir kaynakta Feyzî'nin tarih kıt'asının metni verilmemiştir. Kendisi de makalesinde, araştırmacıların yanlış çeviriden ötürü Nazîm'in hapsedildiği veya işkence edilerek öldürüldüğü fikrine kapıldıklarını izah etmiştir.²⁶ Beratlı Nazîm'in hayatı başlığı altında mezkur tarih kıt'ası incelenmiştir.

Abazi-Egro'nun "İki Bilinmeyen Belge" makalesine kaynaklık eden her iki arşiv belgesi de Nazîm'in evliliklerine dairdir. Hicrî 1162 (1748-49) tarihli ilk belgede "Velabiştli Nazîm Efendi İbrâhim Bey b. Muhtâr Bey" ismiyle kaydedilmiş olup hicrî 1165 (1751-52) tarihli ikinci belgede ise "Velabiştli Nazîm Efendi İbrâhim Bey" ismiyle kaydedilmiştir. Tarihî belgenin hiçbir yerinde Frakull geçmediği gibi; şair, ömrünün büyük kısmının geçtiği Berat'a 2 km. uzaklıktaki Velabişt'e nisbet edilmiştir. Buna ek olarak adı geçen makalede Abazi-Egro; *efendi* kelimesinin 18. yüzyılda edipleri ve din adamlarını tanımlamak için kullanılan sivil bir unvan olduğunu, *bey* kelimesininse belirli bir nüfuza ve sosyal otoriteye sahip kişilerce kullanıldığını ifade etmiş, şairin sosyal statüsünün babasından bey unvanıyla geldiğini, efendi unvanını edebî kişiliğiyle kendinin kazanmış olduğunu vurgulamıştır.²⁷

Türkçe Divanı'nda şairin Velabişt'e dair bir ifadesi yoktur, bununla birlikte Belgrad ismi sıklıkla geçer:

"Vaşanım şehr-i Beligrad idi ammâ gördüm

Derk-i esfel bu zamân Hâlık-ı bî-çün itdi (K.7/9)²⁸

²⁵ Nezim Berati, *Divani Shqip*, 15-17; Abazi-Egro, "Nezim Berati apo Nezim Frakulla?" (Erişim Tarihi 10/12/2023).

²⁶ "Nezim Frakulla'nın Hayatı ve Edebî Çalışmalarına Yeni Yaklaşımlar" başlıklı makalesi için bk. Krasniqi, "Këndvështrime Të Reja", 83-85.

²⁷ Abazi-Egro, "Dy Dokumente", 266-267.

²⁸ Vatanım Belgrad (Berat) idi ama bu zamanda sefaletin dibini gördüm ki bunu hikmetinden sual olunmayan Hâlık verdi.

Ben de İstanbul'a geldim vatanım terk itdim

Âsitân-ı keremiñ kulına merhûn itdi (K.7/10)²⁹

Berat şehri o dönemde Arnavut Belgradı ismiyle meşhur olup³⁰ şairin Arnavutça divanında Berat lafzı geçtiği halde³¹ *Türkçe Divanı*'nın birçok yerinde Belgrad (vezne göre Beligrad) adıyla tahrir edilmiştir. Nazîm yine *Türkçe Divanı*'nın bir başka yerinde:

“Vaţandan el çeküp terk eyledüm ya'nî Beligradı

Efendim hâk-i pâya gelmişem redd etme nâ-şadı (M.20)³²

diyerek vatanının Berat şehri olduğunu ikrar etmiştir. Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı* üzerine çeşitli yayınları olan Dr. Bünyamin Çağlayan, şairin mahlasını kullanarak Nazim şeklinde adlandırmayı uygun görmüştür.³³ Türkçe divanındaki referanslardan hareketle klasik Türk şiiri çatısı altında değerlendirmede bulunduğumuzdan çalışmamızda *Beratlı Nazîm Divanı* adlandırmasını kullanmayı uygun gördük. Türkçe kaynaklar dışında Nezim Berati ve Nezim Frakulla ismiyle ünlenmiş şairin Türkçe şiirlerini Nazîm mahlasıyla yazdığı aşıkardır. Bunun yanı sıra *Türkçe Divanı*'nda vatanının Belgrad (Berat) oluşunu vurgulamasının yanı sıra ilgili literatürde muasır Nazîm'den ayrılması için şairi Beratlı Nazîm ismiyle adlandırmayı uygun gördük.

1.2. Beratlı Nazîm'in Hayatı

Şairin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Çeşitli kaynaklarda 1660'lar ile 1680-1685 arasında doğduğu zikredilmiştir. Bizim de kanaatimiz başlarda o tarihlerde doğmuş olması yönünde bulunduğu hâlde³⁴ *Türkçe Divanı*'nı incelediğimizde daha ileri bir tarihte doğmuş olabileceği fikrine ulaştık. İncelediğimiz kaynakların hiçbirinde doğum tarihine dair bir arşiv belgesinin veya tarihî bir kaynağın kullanılmamış olması da iddiaları dayanaksız bulmamıza sebep oldu. Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nda yer alan yedinci sıradaki kasidesinde Şeyhülislam Feyzullahefendizade Mustafa Efendi'ye, ilim tahsili

²⁹ Ben de vatanımı terk edip İstanbul'a geldim, senin kerem dergâhını kuluna (bana) rehin verdi.

³⁰ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları* (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017), 107.

³¹ Nezim Berati, *Divanı Şqip*, 139, 163, 174, 221, 311.

³² Vatandan ayrılıp Berat'ı terk ettim, efendim ayağınıza geldim bu mahzunu reddetme!

³³ Bünyamin Çağlayan, “Klasik Türk Şiiri Etkisinde Gelişen Arnavut Edebiyatı: Beyteci Edebiyatı”, 2. *Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı*, Tiran: Hëna e Plotë "Beder" Üniversitesi, 2013; Bünyamin Çağlayan – Adem Balaban, “Nazim Divanında İstek Üzerine Yazılan Şiirler”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiri Kitabı I*, ed. Mustafa Arslan (Saraybosna: International Burch University, 2013), 153-158.

³⁴ Betül Elmacı Çetin, “Bir Muamma ve Lugaz Çözümleme Denemesi: Nezim Berati'nin Türkçe Divanı'ndaki Muammalar ve Lugazlar Özelinde”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 23/2 (Eylül 2023), 836.

için geldiği İstanbul'da evsiz (veya hücresiz) kaldığını, Allah'ın kibirden koruduğu bu şeyhülislamın kendisini iskân etmesi talebinde bulunduğunu ifade etmiştir. Mustafa Efendi'nin şeyhüislamlık görevini 1736-1745 yılları arasında yerine getirdiği düşünüldüğünde, Nazîm kaynaklardaki en geç tarih olan 1685'te doğmuş olsa dahi medrese eğitimi için İstanbul'da bulunduğu sırada 51-60 yaşları arasında olması beklenirdi. Oysaki genel olarak Osmanlı medreselerine 14-30 yaşları arasındaki öğrenciler müracaat etmekteydi.³⁵ Buradan hareketle şairin bahsi geçen tarihten en azından yirmi yıl sonra doğmuş olması beklenmelidir.

Ayrıca *Türkçe Divanı*'ndaki 10. kasidesini Şeyhülislam Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'ye hitaben yazmıştır. 20. ve 21. beyitlerinde daha önce Farsçasından Hâfız, Sâ'ib, Şevket, 'Örfî divanlarını okuduğunu, şu anda da Kadı Mîr ve Nüşa-i Tehzîb okumakta olduklarını ifade eder. Mezkûr şeyhülislam 4 Mart 1745 ile 5 Nisan 1746 arasında bir yıl bir ay süreyle bir kez bu görevde bulunup sağlık sebebiyle ayrılmıştır. Bu tarihler arasında Nazîm'in İstanbul'da medrese eğitimini sürdürmekte olduğu çıkarılmalıdır.

Buna ek olarak elbette bu hususta bir kesinlik olamayacağı kaydıyla 1748/49 ve 1751/52'de evlilikler yapan şairin bu dönemlerde azami 43 ve 46 yaşlarında olması; 63 ve 66 yaşlarında olmasından daha makul gözükmektedir. Dolayısıyla doğum tarihinin 1705 (h. 1116/17) sonrası olduğunu tahmin etmekteyiz. *Türkçe Divanı*'nın elif harfindeki çerçeve içindeki son gazelinin dördüncü beytinde şair, gönlüne şöyle seslenir:

“Karıb oldı çihil sâle kadim şanki nihâd itdün

Gel inşâf eyle geç lezzât-ı 'âlemden dil-i pîrâ (G.11/4)³⁶”

Yukarıdaki beyitte kırk yaşına yaklaştığı imasında bulunan şairin çerçeve içindeki o kafiyeden son şiiri olduğundan; divanını tedvin ve tebyiz ettirdiği 1160 civarı yazdığı tahmin edilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde doğum tarihi hicrî 1120 civarı olup yine miladi 1705 (h. 1116/17) sonrasına tekabül etmektedir.

Nazîm'in adlandırılmasına dair başlık altında arşiv belgelerinde Velabıştli olduğunun ifade edildiğini³⁷ belirtmiştik. Nitekim Velabışt, Berat'a 2 km. uzaklıkta bir bölge

³⁵ Mahmut Zengin - Kübra Cevherli, “Osmanlı Medrese Sisteminde Eğitim-Öğretim Kadrosu Üzerine Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans*, ed. Fuat Aydın vd. (İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019), 176-177.

³⁶ Boyum (bedenim) kırk yıla yaklaştı, ey yaşlı gönül gel, insaf eyle; sanki birleştin, bütünleştin dünyanın lezzetlerinden vazgeç!

³⁷ “Velabıştli Nazîm Efendi İbrâhîm Bey”. Abazi-Egro, “Dy Dokumente”, 266, 271.

olduğundan ve ömrünün büyük kısmını Berat'ta geçirdiğini bildiğimiz şairin Beratlı olduğunu söyleyebiliriz.

Şairin asıl adı İbrahim'dir³⁸. Babasının adı Muhtar'dır.³⁹ İlk eğitimini Berat'ta aldıktan sonra medrese eğitimi için İstanbul'a gitmiştir.⁴⁰ *Türkçe Divanı*'nda ithaf ettiği kaside ve gazelleriyle, memleketinde eş-Şehdî Süleyman Efendi'den eğitim aldığını öğrenmekteyiz. Onuncu kasidesinin on sekizinci beytinde şeriatta Ebû Hanife (Nu'mân) gibi mükemmel, mânâ ve inşa sahibi, zamanın keşşafı olduğunu söylediği üstadının aynı zamanda bir müellif olduğu çıkarılabilir.

“Üstâdım odur kim kütüb-i ‘aşkı dilinde
Hattât-ı ezel himmet idüp eyledi imlâ (K.10/12)⁴¹

Dirsen ki nedir nâmı anıñ tâlib-i matlûb
Bellüdü anıñ nâmı ‘ayân eylerem ammâ (K.10/13)⁴²

Sultân-ı ‘ulûm a‘nî Süleymân-ı zamandır
Gevher sühanı mahlaş Şehdî dili deryâ (K.10/14)⁴³”

Daha sonra Nazîm, İstanbul'a eğitim için gidişini *Türkçe Divanı*'nda aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

“Degil miñnet saña ğurbet dilâ zevk ü şafâdır bu
Degil şehr-i Sitanbul hasteye dârü’ş-şifâdır bu (G.244/1)⁴⁴

Diyârım terk idüp dildâr-ı ‘ilme olmuşam Mecnûn
Gel ey Leylî-i ma‘nâ nâz ile lûtf u ‘atâdır bu (G.244/2)⁴⁵”

İstanbul'da yaşadığı dönemde memleketine duyduğu hasret, şiirlerinden anlaşılan Nazîm, İstanbul'un güzelliklerini de yansıtmıştır. Aynı zamanda yoksulluk yaşayan şair, Şeyhülislam Mustafa Efendi'ye yazdığı kasidede durumunu izhar eder:

³⁸ Nezîm Berati, *Divani Shqip*, 15, 337.

³⁹ Abazi-Egro, “Dy Dokumente”, 266.

⁴⁰ Robert Elsie, *Historical Dictionary of Albania* (Toronto: The Scarecrow Press, 2010), 144; Bünyamin Çağlayan, “Beytci Edebiyatı”, 6.

⁴¹ Üstadım odur ki, ezelin hattatı olan Allah ona himmet edip aşk kitaplarının onun gönlünde imla eyledi.

⁴² Ey matlubu talep eden öğrenci, dersin ki onun adı nedir? Onun adı bellidir ama (yine de) açıklarım.

⁴³ İlimlerin sultanı, yani zamanın Süleymanı'dır. Sözü inci, mahlası Şehdî (baldan) ve hoşgörülü, yüce gönüllüdür.

⁴⁴ Ey gönül! Bu gurbet sana mihnet değil zevk ü safadır, mutluluk vericidir, burası İstanbul şehri değil, hastaya şifa veren hastanedir.

⁴⁵ Memleketimi terk edip ilim diyarına Mecnun gibi âşık olup kendimi kaybetmiş, naz ile gel ey mana Leylası, âşığa lütuf ve bağış budur.

‘Azm-i gurbet dūr-i taḥṣīl içün itdim ammā
Baḥr-i ālām-ı muṣībet cigerim ḥūn itdi (K.7/2)⁴⁶

Ne muṣībet bu ki İstanbul’a geldim de felek
Elif-i ḳaddimi bī-ḥücre koyup nūn itdi (K.7/3)⁴⁷

Vaṭanım şehir-i Beligrad idi ammā gördüm
Derk-i esfel bu zamān Ḥālīḳ-ı bī-ḥūn itdi (K.7/9)⁴⁸

Ben de İstanbul’a geldim vaṭanım terk itdim
Āsitān-ı keremīn ḳulına merhūn itdi (K.7/10)⁴⁹

Şeyhülislam Feyzullahefendizade Mustafa Efendi’nin vefatına yakın felç olmasıyla kendisine yardımcı olacak başka birilerinin varlığını arayan Nazîm, yeniden evsiz kaldığını ifade ettiği ve yardım istediği sadaret kethüdası Şerif Halîl Efendi’ye kıt’a ve kasideler yazar.

Ġayrı tursun bī-mekān ḳaldım efendim luṭf ḳıl
Ḳalmadı tafṣīle ḥācet ma‘den-i faḫl u kerem (K.11/13)⁵⁰

Nazîm, İstanbul’da kaldığı süre zarfında yazdığı şiirlere gezdiği, ziyaret ettiği yerler ve oradaki yaşantısıyla ilgili çeşitli başlıklar kaleme almıştır. Bu başlıkların kimileri sebeb-i telif, kimileri ithaf, kimileri anı niteliğindedir. Bunlar arasında üstadına ithaf edilmiş bazı şiirlerden, İstanbul’da Dâvūd-ı Karsî’den eğitim aldığını öğrenmekteyiz. Mesela:

“Üstādünā faẓīletli el-Ḥācc Dāvūd Efendi Ḥazretleri’yle Beykoz teferrücgāhına
varılup medḥinde inṣā olunan ḡazeldir⁵¹;

Üstādunā el-Ḥācc Ḥāce Dāvūd sellemehu’llāhu fi’d-dāreyn Ḥazretleri’yle cümle
şürekā efendiler seyre ‘azîmet idüp ḥaḳîr daḥı dāḥil-i meclis olup bir cāy-ı

⁴⁶ Tahsil, eğitim incisini bulmak için gurbete yolculuk ettim ama musibet elemeleri denizi ciğerimi kanla doldurdu.

⁴⁷ Bu öyle bir musibet ki İstanbul’a geldim de, kötü felek elif gibi dimdik olan boyumu beni hücesiz/evsiz bırakarak nun harfi gibi iki büküm kıldı. Ayrıca elif ve nun harfi bir araya geldiğinde nâ- öneki peyda olur ve bir şeysizlik anlamı katar. Şairin elinde hiçbir şey kalmadığına işarettir.

⁴⁸ Vatanım (Arnavud Belgradı olan) Berat idi amma gördüm ki bu zamanı dibin dibi alçaktan daha alçak eden hikmetinden sual olunmayan yaratıcı Allah’tır.

⁴⁹ Ben de İstanbul’a geldim, vatanımı terk ettim. Senin kerem sahibi eşiğin kuluna vadedilmiştir, onun hakkıdır.

⁵⁰ Ey fazilet ve cömertlik madeni, ayrıntısıyla anlatmaya gerek kalmadı, bu bir yana dursun mekânsız kaldım efendim, lutfet!

⁵¹ G.134 Başlık

müferrihde karar-dâde olunduğda üstâd hazretlerinin nüsha-i işbât-ı vâcibde cümlemizi imtiḥân eylemek murâd-ı şerîfleri olduğdan sonra ber-nehc-i laṭîfe inşa olunan ğazel-i leṭâfet-nümâdır⁵²”

Nazîm, *Türkçe Divanı*’nın 150. sıradaki “gülşen” redifli gazelini medresesinin müderrisi Hacı-zâde Muhammed Efendi’yi methetmek üzere inşa etmiştir.⁵³ İstanbul’da aldığı eğitim hakkında başka bilgiye ulaşmamız mümkün olmamıştır.

İstanbul’daki eğitimini tamamladıktan sonra Berat’a dönen Nazîm, Kulakzade Mahmud Paşa’nın oğlu İsmail Paşa Velabişti’nin⁵⁴ himayesine girmek için bir kaside inşa etmiş,⁵⁵ himayesine girdikten sonra onu medhettiği başka şiirler de kaleme almıştır. Veliyyü’n-ni‘am veya velî-ni‘metim hitabıyla seslendiği İsmail Paşa, *Türkçe Divanı*’nda en fazla şiir yazdığı kişidir.

“Senden ister Nazîm-i şâf-derûn

Bir medâr-ı ma‘âş-ı müstevfâ (K.23/9)⁵⁶

Tâ ki meşğûl ola du‘âlarıña

Gayra muhtâc olmaya aslâ (K.23/10)⁵⁷

Bu mu‘ayyen olursa lutfundan

Dahı kıl bir fakîr-ḥâne ‘atâ (K.23/11)⁵⁸

İkisin çarḥ-ı vakfa kıl işâl

Devr ide zikr-i ḥayrunuz ebedâ (K.23/12)⁵⁹”

Nazîm’in yukarıdaki beyitlerde İsmail Paşa’ya teklifi üzerine paşa kabul etmiş olacak ki Berat’ta kalmaya devam etmiştir. Nitekim Nazîm’in tek isteği düzenli bir maaş ve kalacak yer karşılığında İsmail Paşa’nın hayır duasını etmek, ona şiirler yazmaktır. Kasidede istediği evi ve maaşı da kendi üzerine değil bir vakıf üzerinden istemiştir. Böylece

⁵² G.288 Başlık

⁵³ G. 226 Başlık: Medresemiziñ müderrisi fażiletli Ḥacı-zâde Muḥammed Efendi’niñ medḥ ü şenâsında[dır] (Medresemizin müderrisi faziletli Hacı-zade Muhammed Efendi’nin methinedir)

⁵⁴ Genciana Abazi-Egro, “Literary Patronage of the Albanian Vlora Dynastic Family, 1670-1764”, *Polis* 18 (2019), 12-17.

⁵⁵ K. 23 Başlık: ‘Arz-ı ḥâl be-ḥazret-i veliyyü’n-ni‘am ṭâle beḳâhu bi-ḥürmetehî Ḥabîb-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi’s-selâm (Nimet sahibi koruyucuma halimi arz eder. Allah onun devrini Habîb-i Ekrem (s.a.s.) hürmetine uzun kılsın)

⁵⁶ Temiz kalpli Nazîm eksiksiz dönen bir maaşı senden ister.

⁵⁷ Böyle sadece senin dualarına meşgul olur, başkasına asla muhtaç olmasın!

⁵⁸ Bu senin lutfundan belli olursa, bir de fakirhane (ev) bağışla.

⁵⁹ İkisini vakıf çarkına dahil et ki yaptığınız hayrın zikri sonsuza dek devretsin, hiç bitmesin.

Nazîm'in de İsmail Paşa'nın da vefatlarıyla kapanmayacak kalıcı bir hayır kapısı açılacaktır. Şiirin devamında Nazîm, şiirini okuyanların kınamaması için bu dilencilik değil âdâba uygun olandır, der.

“Dimesünler ki ehl-i himmet olan
Sâ' il olur mı böyle bî-pervā (K.23/13)⁶⁰

K'anlara bir güzel cevābım var
Hakḫ-ı âdābı eylerem icrā (K.23/14)⁶¹

Bāḡ u gülzār-ı devletinde degil
Bülbüle 'ayb istemekde nevā (K.23/15)⁶²

Sen olursın baḡa veliyy-i ni'am
Oluram ben daḥı du'acı saḡa (K.23/16)⁶³

İsmail Paşa'nın cömertliği devrinde istemekte bir beis olmayacağını ifade eden şair, İsmail Paşa'nın kuracağı vakfın şartlarını da söyler. Sen benim hāmîm olursun, ben de sana duacı olurum, demiştir.

Nehat Krasniqi, Nazîm'in hayatına dair yazdığı makalesinde, İsmail Paşa'yı büyük bağışçı, hayırsever ve Nazîm'in akrabası olarak tanımlamıştır.⁶⁴ Aşağıdaki beyitte de kendisini ondan bir parça olarak tanımlar. Bu fikrin doğruluk payı olduğu söylenebilir.

“Ben ki cüz'üm ḫumāş-ı aşlıḡdan
Ne olur ser-firāz olursam yā (K.23/18)⁶⁵

Yeri vardır saḡa daḥı ma'lūm
İltifātın ne deḡlū olsa baḡa (K.23/19)⁶⁶

Nazîm, yine aynı kasidede Berat'a döndükten sonra orada mukim olmasına sebep olacaksa İsmail Paşa'nın lutfuyla olacağını, aksi halde iki ay sürmeden İstanbul'a gidip işini Allah'a emanet edeceğini ifade eder.

⁶⁰ Bu yazdıklarım üzerine demesinler ki himmet ehli olan böyle pervasızca dilenir mi?

⁶¹ Ki onlara güzel bir cevabım var: âdâbın hakkını icra ederim.

⁶² Senin gül bahçenin bağında, bülbüle nasibini istemek ayıp değildir.

⁶³ Sen bana nimet sahibi (hāmî) olursun, ben de sana duacı olurum.

⁶⁴ Krasniqi, “Këndvështrime Të Reja”, 89.

⁶⁵ Ben ki senin aslolan kumaşının (soyunun) bir parçasıyım, burada başımı yerden kaldırsam ne olur?

⁶⁶ Ki bunu (akraban olduğumu) sen de bilirsin, bana lütfün ne denli olursa yeri vardır, münasiptir.

“Ger alıķorsa bu vilāyetde
‘Abdiņi luţfunuz ve illā lā (K.23/23)⁶⁷

Bu vilāyetde mekşime bā’ iş
Eger olursa baħr-i cūd u ‘atā (K.23/24)⁶⁸

Yohsa bī-şübhe iki ay sürmez
Yok kelāmımda hīç reyb u riyā (K.23/25)⁶⁹

Varıruz Ĥazret-i Sitanbul’a
Kārıñ encāmını bilür Mevlā (K.23/26)⁷⁰”

Kasidesini Farsça beyitlerle tamamlayan Nazîm, kendisi de bir şair olan İsmail Paşa’dan seçim yapmasını ister. Kerem edip bir cevap vermesini istediğı Paşa’ya sorar: ya bu kara bahtlıyı gurbete gönder veya ey şahım, yanına al.

“Ĥāhem ey kenz ü ma’den-i elţāf
Ez-kerem yek cevāb kon i ‘tā (K.23/30)

Yā be-ğurbet koned ĥaķır-iķbāl
Yā şehā mī-reved be-nezd-i şomā (K.23/31)”

Bir dönem, eskiden Besarabya sınırları içinde kalan (şimdi Ukrayna’daki) Hotin şehrine gittiğini *Arnavutça Divanı*’nda ifade eden şair orada yaşadığı sıkıntılara yer vermiş;⁷¹ geri dönmesi için ferman çıkmasını/haber gelmesini de bir kaside ile kutlamıştır. Bu bilgiler ışığında bazı araştırmacılar şiirlerinden çıkarımla sadece Hotin’de bulunduğunu,⁷² bazılarıysa Hotin’e muhtemelen sürüldüğünü ifade etmişlerdir.⁷³ Berat’a döndükten sonra bir müddet Elbasan’da da yaşayan şair, tekrar Berat’a dönmüştür. Nazîm hicrî 1173 (M. 1759-1760) yılında vefat etmiştir.

Şairin vefatıyla alakalı olarak neredeyse tüm araştırmalar ihtilaflı bilgiler içerir. *Arnavutça Divanı*’nı ilk yayınlayan Abdullah Hamiti, şairin İstanbul’da hapisshanedeyken

⁶⁷ Bu vilayette kulunu eğer alıkoyan bir şey varsa, lutfunuzdan başka bir şey değildir.

⁶⁸ Bu vilayette durup beklememe sebep olan eğer cömertlik ve ihsan denizi olursa (mümkündür).

⁶⁹ Yoksa şüphesiz iki ay sürmez (giderim), sözümde hiç şüphe ve riya yoktur.

⁷⁰ Hazret-i İstanbul’a varırız, işin sonunu (yalnız) Allah bilir.

⁷¹ Nezim Berati, *Divani Shqip*, 199-200.

⁷² Hamiti, *Nezim Frakulla dhe Divani i tij shqip*, 26; Berati, *Divani Shqip*, thk. Genciana Abazi-Egro, 18.

⁷³ Robert Elsie, “Albanian Literature in the Moslem Tradition: Eighteenth and Early Nineteenth Century Albanian Writing in Arabic Script”, *Oriens* 33 (1992), 294.

koleradan öldüğünü ifade eder.⁷⁴ Robert Elsie, 1760'ta bir sebepten İstanbul'da çok ileri yaşta mahpusken öldüğünü söyler.⁷⁵ Arnavut Oryantalizmi dergisindeki "Nezim Berati, Mistik Düşünür ve Şair" başlıklı makalede siyasi suçlu olarak hapse atılıp orada işkence edilerek öldürüldüğü ifade edilmektedir.⁷⁶ Bunların çoğu, Feyzî'nin tarih kıtasının bazı yerlerinin yanlış yorumlanarak farklı kaynaklarda tekrarlanmasıyla ortaya çıkmış olmalıdır. Nehat Krasniqi, şair Feyzî'nin mezkur kıt'asının tam metnini yayınladığından okurların fikir yürütmesine fırsat vermiştir:⁷⁷

"Târîh-i vefât-ı Mîr Nazîm Arnavud 'an karye-i Frakull kaddesa'llahu sırrahû"⁷⁸

Server-i hayl-i efâzil, kutb-ı erbâb-i sühân

Mahlas-ı pâki Nazîm, Mîr İbrahim nâm"⁷⁹

Vâris-i meydân-i fazl u ma'rifet kâmil-hüner

Vâkıf-ı esrâr-ı ma'nâ 'ârif-i 'âlî-makâm"⁸⁰

Çün felek gurbette mescûn etti anı bî-günâh

Oldu mat'ûnen şehîd ü 'âzîm-i dâru's-selâm"⁸¹

Eylesün fazl-ı Hudâ ol fâzılı'd-dehre nasîb

Rû'yet-i dîdâr-ı "hûrun maksûrâtun fî'l-hıyâm"⁸²⁸³

Ağladı Feyzî dedi bu mu'cemî târîhini

Sicn-i dünyâdan Nazîm-i sâkin-i dârü's-selâm"⁸⁴ 1173⁸⁵

⁷⁴ Hamiti, *Nezim Frakulla dhe Divani i tij shqip*, 29.

⁷⁵ Elsie, *Historical Dictionary of Albania*, 145.

⁷⁶ "U burgos dhe u dënuar si fajtor politik. Vdes në burg nga torturat.". bk. *Oryantalizmi Shqiptar*, "Nezim Berati, mendimtar dhe poet mistik" (18 08 2013), 1 (Erişim Tarihi 24/12/2023).

⁷⁷ Krasniqi metnin latinizesini Arnavutça okumaya yakın çevirdiğinden bazı beyitleri Türkçeye yaklaştırarak okuduk, bazı beyitlerdeki hatalı okumaları tamir ederek metni dahil ettik. bk. Krasniqi, "Këndvështrime Të Reja", 83.

⁷⁸ Frakulla köyünden Arnavut Mîr Nazîm'in vefat tarihidir, Allah onu aziz ve mübarek etsin.

⁷⁹ Birçok faziletlinin reisi, söz erbaplarının (ediplerin) kutbu, temiz mahlası Nazim, adı Mîr İbrahim'dir.

⁸⁰ Fazilet ve marifet meydanının önceki temsilcilerinden nasibini almış, hüneri kemale ermiş kişi, mânâ sırlarına vâkıf olmuş, yüksek makam sahibi bir ârif.

⁸¹ Kader onu gurbette günahsızca mahpus ettiğinden veba hastalığına yakalanarak şehit ve cennete yolcu oldu.

⁸² Allah, o zamanın fazilet sahibine lutfedip "çadırlar içindeki ceylan gözlü huriler"i'n yüzünü görmeyi nasip etsin.

⁸³ "Onlar, çadırlara kapanmış hurilerdir." er-Rahman 55/72.

⁸⁴ Feyzî ağladı, onun mu'cemî tarihini söyledi: Nazîm dünya zindanından, cennet sakini (oldu).

⁸⁵ 3+50+50+10+50+50+900+10+50=1173 (Mu'cemî tarih):

سجن دنيان تنظيم ساكن دار السلام

Feyzî, yazdığı tarih kıtasında Nazîm'in Frakull köyünden olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple divanlarında Beratlı olduğunu söyleyen şairin ismi uzun yıllarca Frakulla olarak anılmıştır. Nazîm'i söz erbabı olanların kutbu olarak niteleyen Feyzî, feleğin onu günahsızca gutbette mescun ettiğini söyler. Aslında “dünya, müminin zindanı, kâfirin cennetidir” hadisine dayanan ve son beyitte de tekrar eden “sicc-i dünya” ibaresi, hadis bağlamından koparılarak okunduğunda şairin uzak memlekette mahpus olduğu fikrine ulaşılmıştır. Kıtanın hiçbir yerinde İstanbul lafzı geçmediği halde araştırmacılar, bahsedilen uzak memleketin İstanbul olduğu düşünmüşlerdir. Krasniqi ise bunun metaforik kullanım olduğunu, sufi inanışında yer aldığını belirtir fakat hadis olduğunu belirtmez. Aynı şekilde Rahman Suresi 22. ayetteki “çadırlara kapanmış huriler” ibaresini daha farklı yorumlamıştır. Yine de makalenin üçüncü beyitteki “mat‘ûnen” ifadesinin vebadan vefat etmek için kullanıldığını vurguluyor olması kıymetlidir. Çünkü başlı başına *mat‘ûn* kelimesi üzerinden “ta‘n edilmiş, aşağılanmış” anlamıyla alan Abdullah Ferhati bu sebeple şehit hükmü kazandığını söylemiş, Osman Myderrizi ise “mızrak gibi bir aletle yaralanmış” anlamı üzerinden hapisanede darp edilerek öldürüldüğü ve şehit olduğu çıkarımını yapmışlardır.⁸⁶

Nazîm'in *Türkçe Divanı*'ndaki son tarih kıtası 1168 (1754) yılına tekabül etmektedir. III. Osman'ın cülusuna yazılmıştır. Şairin vefat tarihi 1173 (1759-60) olduğuna göre, elimizdeki nüshanın bu tarihten sonra şairin elinden çıktığı görüşüne ulaşırız.

Beratlı Nazîm, *Türkçe Divanı*'nda validesi, babası Muhtar Bey ve Hasan adındaki erkek kardeşinin vefatlarına tarih düşmüştür. Buradan annesinin hicrî 1148'de (1735-36)⁸⁷, babası Muhtar Bey'in 1160'ta (1747)⁸⁸, Hasan ismindeki erkek kardeşinin 1162'de (1748-49)⁸⁹ vefat ettiğini öğreniyoruz. Hicrî 1162 (1748-49) tarihinde Peklinli İsa Bey kızı İsmihan Hanım ile evlenen şair, üç yıl sonra 1165 (1751-52) yılında Bobratlı Hasan Bey kızı Hatice Hanım ile evlilik yapmıştır⁹⁰. Evliliklerinden çocuk sahibi olup olmadığına dair herhangi bir bilgi yoktur.

⁸⁶ Krasniqi, “Këndvështrime Të Reja”, 83-84.

⁸⁷ Tārīḥ-i merḥûme vü mağfûre cedde-i mükerrerme rahmetu'llāhi 'aleyhā rahmeten vāsi' aten.

⁸⁸ Tārīḥ-i vefāt-ı merḥûm u mağfûr-ı peder-i zî-şân-ı 'aleyh rahmet-i Rabbüne'l-Ġafûru'r-Raḥîmü'r-Raḥmān.

⁸⁹ Tārīḥ-i vefāt-ı aḥ-i e'azz rahmetu'llāhi te'ālā.

⁹⁰ Abazi-Egro, “Dy Dokumente”, 266.

1.3. Beratlı Nazîm'in Eserleri

Beratlı Nazîm'in, Arnavutluk Millî Kütüphanesi'nin El Yazmaları bölümünde H.000015876 numarası ve *Mecmû'a-i Eş'âr ve Dîvân* adıyla kayıtlı *Türkçe ve Farsça Divanı* bulunmaktadır.⁹¹

Türkçe Divan'da Hatîbzâde Yahya Paşa'ya Rumeli Beylerbeyi iken yazılmış olan ve yirmi birinci sıradaki kasidenin otuz altıncı beytinde şairin de belirttiği üzere divanı üç tanedir:

Se 'aded oldı bu vîrân-cesediñ dîvânı

Fârsî birisi Türkî birisi başka kelâm (K.21/36)⁹²

Nazîm'in *Farsça Divançesi*, elimizdeki yazma nüshanın 116b ila 136b sayfaları arasında yer almaktadır ve hâlihazırda Dr. Abdulla Rexhepi tarafından çalışılmaktadır.

Nazîm'in *Arnavutça Divanı*'nın tamamı günümüze ulaşmamış olsa da üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. İlk olarak Georg von Hahn, 1853 yılında *Albanesische Studien* kitabında Nezimi adıyla sekiz Arnavutça şiirini Yunan alfabesiyle ve Almanca tercümesiyle yayınlamıştır. 1938 yılında Abdullah Ferhati, *Zani i Naltë* dergisinde fasiküller halinde Nazîm'in çeşitli Arnavutça şiirlerini "şairi halka tanıtmak maksadıyla" yayınlamıştır.⁹³ 2008 yılında Abdullah Hamiti tarafından divanın tamamı yayınlanırken⁹⁴ 2009 yılında Genciana Abazi-Egro tarafından çeşitli nüshalar karşılaştırılıp tam nüshaya ulaşmak maksadıyla kapsamlı bir çalışma yapılmıştır.⁹⁵ Arnavut dili ve erken dönem Arnavut edebiyatı araştırmacısı Osman Myderrizi, Abazi-Egro'nun dedesi olup transkripsiyonlu çalışmaları ve elindeki nüshalar araştırmacıya kaynaklık etmiştir. Nazîm'in Hotin'e gönderildiği ve ıtlak haberinin ulaşmasıyla sevindiği kasideler burada Arnavutça kayıtlıdır.⁹⁶

Beratlı Nazîm'in Arnavutça ilk divanı tertip etmesinin yanı sıra Arnavutça-Türkçe ilk manzum sözlük de ona aittir. Arnavutça-Türkçe manzum sözlük araştırmacısı Ettore Rossi, o dönemde Roma Üniversitesi'nde Arnavut Dili ve Edebiyatı Profesörü olan Beratlı Namık Resuli'ye ait deri ciltli *Arnavutça Divan* nüshasının sonlarında (32a) yer

⁹¹ Nezim Frakulla, *Mecmû'a-i Eş'âr ve Divan (Mecmua-c es'âr ve divan)*. Tiran: Arnavutluk Millî Kütüphanesi, El Yazmaları (Dorëshkrime), H.000015876, 1b-107a.

⁹² Bu viran olmuş bedenın divanı üç adet oldu, biri Farsça, biri Türkçe, biri ise başka bir lisandır (Arnavutça).

⁹³ Nezim Berati, *Divani Shqip*, thk. Genciana Abazi-Egro (Tiran: Toena, 2009), 20-29.

⁹⁴ Hamiti, *Nezim Frakulla dhe Divani i tij shqip*.

⁹⁵ Berati, *Divani Shqip*, thk. Genciana Abazi-Egro.

⁹⁶ Berati, *Divani Shqip*, 201, 199.

alan bu kısa sözlük metnini 1946'da bir makalesinde yayınlamıştır.⁹⁷ Divandaki başlıkları ve varak numaralarını içeren makalede Beratlı Nazîm'e atfedilen Arnavutça sekiz Bektaşî nefesinin metni ve "Der Beyân-ı Türkî ma'a Lisân-ı Arnabud" başlığıyla metinden ayrılan manzum sözlüğün metni de yer almaktadır. Rossi her bir şiirden sonra İtalyanca tercümesini de eklemiştir. Erken dönem araştırması olduğundan bazı yanlış bilgiler de bulunsa dahi kıymetli bir çalışmadır. Mesela Nazîm'in Beratlı İbrahim Bey'in oğlu olduğu düşünülmüştür. Fakat Nazîm'in asıl adı İbrahim olup baba adı Muhtar'dır. Bunun gibi bilgiler sonraki araştırmalar ışığında ortaya çıkmıştır. Türkçe-Arnavutça manzum sözlük araştırmacısı Güler Doğan Averbek, Rossi'nin çalışmasına bir makalesinde işaret etmiştir.⁹⁸ Şairin üç divanı ve manzum sözlüğü dışında bilinen başka eseri bulunmamaktadır.

1.4. Nazîm'in İslami Eğilimine Dair

Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nda hayatının büyük kesiminde yazmış olduğu şiirlere rast geldiğimiz için, kaynaklarda nereye intisap ettiği belirtilmediğinden⁹⁹; hayatı hakkında elimizdeki bilgiler üzerinden ilerleyerek fikir yürütmemiz gerekmektedir. Şairin İstanbul'a gelmeden önce Berat'ta yazmış olduğunu düşündüğümüz bazı şiirlerle, İstanbul'daki medresede Dâvûd-ı Karsî'den almış olduğu eğitimden sonra yazmış olduğu şiirler arasında bir üslup farkı olduğu düşüncesindeyiz. Daha iyi anlaşılabilmesi için Beratlı Nazîm'in doğum yeri olan Arnavutluk'ta hangi dinî inanışların yaygın olduğunu, İstanbul'da eğitim aldığı Dâvûd-ı Karsî'nin İslam anlayışına dair ipuçlarını, bütün ihtimallerden birinin diğerinden ağır olsa dahi kesin bir yargıya varamadığımızı izah etmemiz gerekmektedir. Aşağıda Nazîm'in şiirlerinden örnekler verdiğimizde daha iyi anlaşılacağını düşünmekteyiz.

⁹⁷ Ettore Rossi, "Notizia su un Manoscritto Del Canzoniere Di Neẓīm (Secolo XVII-XVIII) in Caratteri Arabi e Lingua Albanese", *Rivista degli studi orientali* 21/2-3-4 (Novembre 1946), 239-240.

⁹⁸ Güler Doğan Averbek, "Türkçe-Arnavutça Manzum Sözlük Dürre-i Manzûme'nin Bilinmeyen İki Nüshası", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 12 (Güz 2018) 226-227.

⁹⁹ Metin İzeti, Nazîm'in Halvetî olduğunu, Hasan Kaleshi'nin bir makalesindeki; Nazîm'in Berat'a döndükten sonra inzivaya çekildiği ve bu sebeple Halvetî olabileceği görüşüne dayandırmaktadır. bk. Metin İzeti, "Tasavvuf Kültüründe Yunus Emre", *Doğumunun 770. Yıldönümünde Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, ed. Hacı Bayram Başer (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2010), 94.

Diğer kaynaklarda bu bilgiye veya bunu teyit eden başka bilgiye rast gelmedik. Nazîm'in divanından Halvetî olduğuna dair güçlü ipuçları bulmadığımız gibi diğer kaynaklarla teyit edilmeyişi, ihtimali zayıf bulmamıza sebep olmuştur. Dâvûd-ı Karsî ile ilgili paragrafta Halvetîlikle alakalı Kadızade-Sivasi meselesine değinilecektir.

Arnavutluk coğrafyası sarp kayalıklar, taşımacılığa elverişsiz coşkun nehirler, bir yanda Adriyatik Denizi, bir yanda kuzeybatı-güneydoğu istikametinde birbirine paralel uzanan birkaç sıradağlarla bezelidir.¹⁰⁰ Ülke coğrafyasının yalnız %17'si tarıma elverişli olup diğer kesimler engebeli olduğundan demiryolu taşımacılığı dahi II. Dünya savaşı sonrasında ülkeye girmiştir.¹⁰¹ Coğrafyanın bu zorlu koşulları; Arnavutluk için dağınık dağ köylerinde yaşamayı elverişli kılıp merkezileşme-şehirleşme geç yıllarda yaşanmış; savaşlar ve çatışmalar dolayısıyla harabeye dönmüş bazı şehirler Osmanlı sonrasında ihya edilmiş bazılarıysa yeni kurulmuştur.¹⁰² Venedik himayesinde bulunan Arnavutluk'ta 6. yüzyıl itibarıyla halkın büyük kısmı Katolikliği benimsemiş bulunmaktayken, 14. yüzyılda başlayan Osmanlı fetihleriyle halk kitleler halinde İslam'a geçmeye başlamış, Katolik Hristiyanların büyük bir kısmı ise İtalya'ya göç etmiştir.¹⁰³

Osmanlı Devleti'nin *istimâlet* (gönül kazanma) sistemi¹⁰⁴ sonucu fethettiği topraklarda bir miktar sükûnet sağlanmış ve iskân politikası sonucunda Anadolu menşeli Türk göçmenleri de özellikle çiftçi ve zanaatkarlar, fethedilen şehirlere yerleştirilmiş, ticaret erbabı Yahudilerin de eliyle ana yollar üzerine kurulan şehirler ticaret merkezlerine dönüştürülmüştür. Tarım üretimi teşvik edilmiş, çeşitli vakıflar kurulmuştur. Bu yapılanmadan sonra Türk ve İslam menşeli Osmanlı geleneği balkan şehirlerinde kendini gösterebilmeye başlamıştır.¹⁰⁵

Osmanlı'nın kuruluş dönemi itibarıyla göçebe Türkmen dervişlerinin uç köylerine veya boş arazilere yerleşip orada müritleriyle tarım, hayvancılık gibi işler tutup halka tebliğde bulunmaları henüz Anadolu fetihlerinde dahi bir usul haline gelmiştir. Nitekim Barkan bu hususu açıkladıktan sonra aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

“Fihakika, o zamanlar bu şâyânı dikkat dinî cemaatlere hemen her tarafda tesadüf edilmekte idi. Onların, tercihan boş topraklar üzerine kurdukları zâviyeleri, bu

¹⁰⁰ Yüksek dağlar ve sarp kayalıkları görselleştirmek için mekanlar-yerler başlığı altında kullanıldığı gibi yakın dönem gravürleri kullanılmıştır. bk. Ek 5: Robert Walsh – Thomas Allom, *Balkan Dağlarında Geçit ve Şelale* (Gravür, 1836-38), Travelogues.

¹⁰¹ Mustafa L. Bilge, “Arnavutluk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991) 3/384.

¹⁰² İsen –Durmuş, *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*, 19.

¹⁰³ Mustafa Balcı vd., “Arnavut Edebiyatı Tarihi”, *Balkanlar El Kitabı Cilt III: Dil ve Edebiyat*, (Ankara: Vadi Yayınları, 2007), 58.

¹⁰⁴ Arapça *meylettirme* anlamındaki *istimâlet* terimi kısaca Osmanlıların temas ettikleri yerel gayrimüslim halka nezaket ve hoşgörü ile muamele etmek suretiyle onların gönlünü (sadakatini) kazanmak ve bunun sonucunda devletin doğrudan kontrol altında tuttuğu toprakların genişlemesini, iktidarının güçlenip, istikrar kazanmasını sağlamak manasındadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Sedat Bešlija, *Osmanlı İstimâlet Siyaseti ve Bosna: XV. XVI. Yüzyıl* (Ankara: YTB Yayınları, 2024), 20-43.

¹⁰⁵ İsen – Durmuş, *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*, 18-19.

suretle büyük kültür, imar ve din merkezleri haline giriyordu. Bu zâviyelerin ordulardan daha evvel hudut boylarında gelip yerleşmiş olması, onların harekâtını kolaylaştıran sebeplerden biri oluyordu.¹⁰⁶

Dolayısıyla bu usul, fetihleri kolaylaştıran bir unsur olarak uygulanagelmiş, bilhassa Balkanlar'ın fetihleri esnasında Kızıl Deli, Sarı Saltuk, Otman Baba, Kırçalı Baba gibi dervişler hem bizzat cenklerde bulunmuş hem de bölge halkının İslam'la tanışmasına ön ayak olmuşlardır. Sonraki dönemlerde de Balkanlar'da etkisini sürdüren tarikatlar Halvetîlik, Bektaşîlik, Mevlevîlik başta olmak üzere; Nakşibendîlik, Kâdirîlik, Rifâîlik tarikatları ve bunların yanı sıra az sayıda temsilcisi olsa da Bayramîlik, Melâmîlik, Sa'dîlik, Celvetîlik ve Gülşenîlikdir.¹⁰⁷

Beratlı Nazîm hayatının bir kısmını Berat'ta geçirip orada Türkçe şiirlerini kaleme almaya başlamıştır. Daha sonra, günümüzde üniversite düzeyinde sayılabilecek medrese eğitimi görmek için İstanbul'a gelir. Nitekim Berat sınırları içinde medrese bulunmuş olsa da o dönemde medreselerin kalitesi ve eğitim üstünlüğü, içinde bulunduğu şehrin büyüklüğüne göre değişmektedir. Dolayısıyla en iyi medreseler İstanbul, sonra Edirne gibi büyük şehirlerde bulunmakta, şair/aydın kişiler neredeyse her zaman İstanbul'da yetişmektedir.¹⁰⁸

Şair, İstanbul'daki medrese eğitiminde üstadı Dâvûd-ı Karsî'nin tedrisatından geçmiş, *Türkçe Divanı*'nda kendisinin övgüsüne iki kaside, iki gazel yazmış; bazı diğer şiirlerinin başlığında üstadının yanında olduğunu zikretmiştir. Dâvûd-ı Karsî; İmam Birgivî'nin nahiv, tecvid ve hadis usulü alanlarında yazmış olduğu dört esere şerh yazmış, ömrünün kalan yıllarını geçirmek için muhtemelen Recep 1159-Zilkade 1161 tarihleri arası bir zamanda¹⁰⁹ Birgi'ye taşınmış, vefatının ardından vasiyeti üzerine İmam Birgivî'nin

¹⁰⁶ Ömer Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri ve Süleymaniye Camii ve İmareti Muhasebesi (1585-1586)*, haz. Coşkun Çakır (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013), 61.

¹⁰⁷ İsen – Durmuş, *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*, 18-24.

¹⁰⁸ İsen – Durmuş, *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*, 23.

¹⁰⁹ Dâvûd-ı Karsî'nin hayatıyla ilgili bilgiler derlendiğinde; aslında bir taşra medresesinde müderris olarak görevlendirilmiş olması gerektiği fakat bununla ilgili bir bilgiye rastlanmadığı, zühd hayatı yaşadığından hayatı hakkında fazla bilgiye ulaşılamadığı, hayatının son on beş yılını (1153-1169) Birgi'de geçirdiği gibi bilgiler yer alır. Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nın incelenmesiyle; İstanbul'da müderrislik yaptığı ve buradan sonra Birgi'ye taşındığı malumatına ulaşılır. Şairin, baştaki naat kasidesi dışında tüm kasideleri kronolojik olarak sıralanmış olup üstadı Dâvûd-ı Karsî'nin Birgi'ye gidişini konu alan kasidesinden (bk. K.20) önceki iki kaside 21 Recep 1159'da sadaret makamına gelmiş Tiryaki Hacı Mehmed Paşa'nın makamına tarih düşürme amacıyla kaleme alınmıştır ve 1159 tarihlidir (bk. K.18-K.19). Sonraki şiir olan 21 numaralı kaside de Hekimoğlu Ali Paşa'nın damadı Hatîbzade Yahya Paşa'nın övgüsüne yazılmış olup başlığın sonunda "bu kaşîde müşârun ileyh şadr-nişîn-i mesned-i Rûm iken inşa olunmuşdur" şerhi bulunmaktadır. Mezkûr paşa ikinci kez Rumeli beylerbeyliğine 1159'da, Aydın muhassallığına Şevval/Zilkade 1161'de atanmış

yanına defnolunmuş ve bir eserinin ferağ kaydına İmam Birgivî'yle birlikte haşrolunma temennisini eklemiştir.¹¹⁰ Bu bilgilerden hareketle zühd hayatı yaşadığından hakkında fazla bilgi edinemediğimiz halde Dâvûd-ı Karsî'nin, Birgivî'ye duyduğu muhabbet aşıkardır.

İmam Birgivî'nin ise hayatı boyunca İslam inancını bidatlerden, hurafelerden kurtarmak için eserler kaleme aldığı bilinmektedir. Dervişlerin kanaat ve yorumlarını tartışmak için yazdığı *Kavlu'l-Vasî* adlı bir eseri vardır. Bayramî tarikatına mensup Abdullah Karamanî'den feyz almış olduğu halde Kara'nın ibaresiyle bu yönünü "geliştirememiştir".¹¹¹ Her ne kadar 17. Yüzyılda Kadızadeliler-Sivasiler olaylarının taraflarından biri olan Kadızade Mehmet Efendi, İmam Birgivî'nin talebesi olup iddialarının büyük kısmını onun eserlerine dayandırmış olsa da¹¹² Kadızadelilerden farklı olarak İmam Birgivî'nin "esas itibariyle sade hayatı tavsiye etmesi, devlet adamlarıyla ve devlet kapısıyla mesafeli durma yönündeki tavrı açısından değerlendirildiğinde, kendi içinde bütünlük arz eden, dengeli ve samimi bir tavır olarak yorumlanabilir."¹¹³ Dolayısıyla Dâvûd-ı Karsî'nin İmam Birgivî'ye duyduğu muhabbeti bir önceki yüzyılda cereyan etmiş Kadızâdeliler-Sivâsiler olaylarının dışında tutmamız gerekmektedir. Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nın sonlarına doğru mesneviyyat-ı müfredat başlığı altında, muhtemeldir ki büyüdüğü topraklarda "Türkçe şiir için verimli bir merkez olan"¹¹⁴ Bektaşî tekkelerinin ve Bektaşî şiiri kültürünün etkisiyle kaleme almış olduğunu düşündüğümüz beyitler yer almaktadır.

"Nazîm'em düşmen-i âl-i Yezîd'em

Hüseyn'in şahın-ı aşkında şehîdem (M.9)¹¹⁵

olduğuna göre bu tarihler arasında kaleme alındığı söylenebilmektedir. Bir sonraki kaside (bk. K.22) ise Nazîm'in hamisi İsmail Paşa tarafından yapılmış zaviyeye tarih düşürmek için yazılmıştır, 1161 tarihlidir. Bunların sonucunda Dâvûd-ı Karsî'nin Birgi'ye gidiş tarihinin 1159-1161 (m. 1746-1748) aralığında olması gerektiği düşüncesine ulaşmaktayız.

¹¹⁰ Cemil Akpınar, "Dâvûd-i Karsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 29/09/2024).

¹¹¹ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar* (Bursa: Sır Yayıncılık, 2008), 222.

¹¹² Semiramis Çavuşoğlu, "Kadızâdeliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 30/09/2024).

¹¹³ Ali Fuat Bilkan, *Fakihler ve Sofuların Kavgası: 17. Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsiler* (Dijital Kitap: İletişim Yayınları, 2016), 76.

¹¹⁴ İsen – Durmuş, *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*, 25.

¹¹⁵ Ben Nazîm'im, Yezîd'in ailesine düşmanım, (Hz.) Hüseyn'in şehadeti gibi ben de onun aşk sahasında şehit oldum.

Naẓīm' em la 'netim āl-i Yezīd'e
Eyā şāhım Hüseyn-i nūr-ı dīde (M.10)¹¹⁶

Muhammed pādīşāhımdır Muhammed nūr-ı rāhımdır
'Alī tāt u külāhımdır 'Alī hūrşīd ü māhımdır (M.11)¹¹⁷

'Alī rūḥum, Ḥasan gönlüm, ya 'aynım?
Hüseyn'imdir Hüseyn'imdir Hüseyn'im (M.12)¹¹⁸

Taç, külâh, peygamber sevgisi birçok tarikatın şiir terminolojisinde yer alsa da Hazret-i Muhammed'in yanı sıra Ali, Hasan ve Hüseyin (veya ehlibeyt) vurgusu, Kerbela hadisesinden duyulan derin üzüntü, Yezid'e lanet etme yönlerinden Bektaşî şiiri kültürünü anımsatmaktadır. Nitekim Kadızadeliler, Yezid'e lanet etme hususunda ihtiyatlı bir yol sergiledilerse de özellikle Bektaşilik gibi ehlibeyt sevgisi öne çıkarılan tarikatlar bu hususta geri durmamışlardır.

Şairin ehlibeyt sevgisinin ileri seviyede olduğunun görülebildiği bir şiiri de "hasmına âl-i Muhammed'in" redifli kasidesidir. Divanında 26. sırada yer almaktadır. Tarih kasidelerinden hareketle 1163-64 (M. 1749-51) tarihleri arasında yazıldığı tahmin edilmektedir.

"La 'net müdām ḥaşmına āl-i Muḥammed'in
Cennet ḥarām ḥaşmına āl-i Muḥammed'in (K.26/1)¹¹⁹

La 'net oku ri 'āyet idersen tarīkate
Her şubḥ u şām ḥaşmına āl-i Muḥammed'in (K.26/2)¹²⁰

Buğz etmeyen derūn ile ol da caḥīmde
Olmuş imām ḥaşmına āl-i Muḥammed'in (K.26/3)¹²¹

¹¹⁶ Ben Nazım'im, Yezid'in ailesine lanetim vardır, ey şahım, gözümün nuru Hüseyin'dir.

¹¹⁷ Muhammed padişahımdır, Muhammed yolumun ışığıdır, Ali tâtım ve külâhımdır, Ali güneşim ve ay'imdir.

¹¹⁸ Ali rûhumdur, Hasan gönlümdür. Peki gözüm? Hüseyn'imdir, Hüseyn'imdir, Hüseyin'im!

¹¹⁹ Muhammed'in ailesinin düşmanlarına daima lanet oku, onun ailesinin düşmanına cennet haramdır.

¹²⁰ Tarikata uyarsan gece gündüz Muhammed'in ailesinin düşmanına lanet oku.

¹²¹ İçten içe kin beslemeyen kişi de cehennemde Muhammed'in ailesinin düşmanına imam olmuştur, onların başını çeker.

Mağfūr olur Na‘īm’e duḥūlin bil etme şek
Taḳup licām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ (K.26/4)¹²²

Cerr eyleyüp cehennem ü nīrān-ı la‘nete
Viren nīzām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ (K.26/5)¹²³

Ma‘lūm-ı Ḥaḳ mücessem ü taḳlīde girmezem
Hicvim tamām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ (K.26/6)¹²⁴

Ben gerd-i rāh-ı naḳşem ü naḳşım dilimdedir
Sırrım siḥām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ (K.26/7)¹²⁵

Ḥayli zamān ki ḥalka-i taḳlīdi atmışam
Düşsün o dām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ (K.26/8)¹²⁶

Mü’min dimem efendi müzebzeb muḳallide
Virmem selām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ (K.26/9)¹²⁷

Tīğ-i zebānım oldı ḥulūş üzre rūz u şeb
Şemşīr-i Şām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ (K.26/10)¹²⁸

Dīnim şüküfte bāğ-ı dilimde mişāl-i verd
Bārid kelām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ (K.26/11)¹²⁹

¹²² Muhammed’in ailesinin düşmanına gem vuranın affolduğunu, Na‘īm cennetine girdiğini bil, şüphe duyma!

¹²³ Muhammed’in ailesinin düşmanına nizam veren, onlara iyilik eden cehenneme ve lanet ateşine sürüklenir.

¹²⁴ Allah bilir ki model almaya, kimsenin işini taklide girmem, Muhammed’in ailesinin düşmanına hicvim tamām olmuştur.

¹²⁵ Ben nakış yolunun tozuym ve benim nakşım gönlümdedir; benim sırrım Muhammed’in ailesinin düşmanına oklar gibi olmuştur.

¹²⁶ Hayli zaman oldu ki taklit halkasını çıkarıp atmışımdır, o tuzak Muhammed’in ailesine düşman olanlara düşsün.

¹²⁷ Ey efendi, tereddüt eden taklitçiye mümindir demem, Muhammed’in ailesinin düşmanına selam dahi vermem!

¹²⁸ Kılıç gibi dilim temiz niyetle gece gündüz Muhammed’in ailesinin düşmanına Şam kılıcı gibi çok keskin oldu.

¹²⁹ Gönlümün bahçesinde dinim gül gibi açıldı, Muhammed’in ailesinin düşmanına soğuk, kuru ve nahoş kelam kaldı.

Hoş anladım Nazîm tarîk-i muharriri

Urdum sihâm hâşmına âl-i Muhammed'in (K.26/12)¹³⁰

Cennet mekân-ı ceys-i muhibbân-ı âl ola

Dûzah makâm hâşmına âl-i Muhammed'in (K.26/13)¹³¹

Nazîm, tarikat yoluna giren kişinin riayet ettiği şeyin ehlibeyt düşmanlarına lanet okumak olduğunu ifade eder. Ehlibeyt düşmanlarına kin beslemeyenlerin cehenneme gideceği gibi, onlara karşı duranın da cennetle müjdeleneceğini söyleyerek taklidi imanı bıraktığını, her neye inanıyorsa samimiyetle bağlandığını vurgular. Kararsız münafıklar içinse Nisa suresi 143. âyette¹³² işaret edildiği üzere *müzebzeb* ifadesini kullanır, onlara asla mümin diyemeyeceğini söyler. Bu örneklerin yanına aşağıdaki beyti de eklemeliyiz:

“Tarîkatde hakîkatde şefî'im hâzret-i Ahmed

İmâm-ı mezhebim ol şâh-ı Zeyne'l-'âbidîn'imdir (G.65/3)¹³³”

Şair bu beyitte Hz. Peygamber'in tarikat ve hakikat kapılarında kendisine şefaâtçi olacağını ifade ettikten sonra mezhep imamının Hz. Hüseyin'in oğlu, Hz. Ali b. Hüseyin diğer adıyla İmam Zeynelabidin olduğunu belirtir. Dördüncü halife Hz. Ali'nin torunu olan Zeynelabidin o dönem hastalandığı için Kerbela'ya götürülmemiş böylece sağ kurtulmuştur.¹³⁴ On iki imamcıların dördüncü imam kabul ettikleri Zeynelabidin'in oğlu Zeyd'e dayandırılan bir de Zeydiyye adında Şii mezhebi vardır.¹³⁵ Ca'feriyye ve Zeydiyye, diğer Şii mezheplerine kıyasen her ne kadar Sünniliğe yakın mezheplerden olsa da farklı ibadet usulleri söz konusudur. Detaylarına burada giremeyeceğimiz çeşitli hususlardan biri, Ca'feriyye'de sünnet namazların, mesela teravihin cemaatle kılınmayacağı konusudur. Bu uygulama bidat kabul edilmektedir. Oysa Nazîm'in, üstadı Dâvûd-ı Karsî ile Fatih Camii'nde cemaatle teravih kıldığı vakidir. Ayrıca Nazîm'in diğer

¹³⁰ Yazarın yolunu iyi anladım Nazîm, Muhammed'in ailesinin düşmanına oklar vurdum.

¹³¹ Ailesini sevenler ordusuna cennet mekân olsun, Muhammed'in ailesinin düşmanlarına ise cehennem makamıdır.

¹³² “Onlar küfür ile iman arasında bocalayıp dururlar. Ne bunlara (mü'minlere) ne de şunlara (kâfirlere) bağlanırlar. Allah, kimi saptırırsa ona asla bir çıkar yol bulamazsın.” en-Nisa 4/143.

¹³³ Tarikat ve hakikatte şefaâtçim Hz. Muhammed, mezhep imamım o Zeynelabidin şahımdır.

¹³⁴ Ahmet Saim Kılavuz, “Zeynelâbidîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 02/10/2024)

¹³⁵ Detaylı bilgi için bk. Ethem Ruhi Fırlalı, “İsnâşeriyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 02/10/2024); Yusuf Gökalp, “Zeydiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 02/10/2024).

halifelere de iltifat etmesi onun Şii bir fırkanın mensubu olmadığını düşündürmektedir.¹³⁶ Öte yandan bir Sünni tarikatı olan Bektaşilik, Balım Sultan sonrası Şii ve Hurufi etkileriyle ikinci dönemini sürdürmektedir. Dört kapı-kırk makamın, on iki imamın etkisi göz ardı edilemeyecek seviyededir. Avni Lala'nın tespitine göre: "önceki babaların uygulamalarına rağmen günümüzde Arnavutluk'taki Bektâşîler günlük beş vakit namaz kılmamakta, Cuma namazına gitmemekte, çoğunluğu da Kur'an'da geçen namazı dua (niyaz) olarak yorumlamaktadır." Diğer yandan Arnavutluk'taki komünizm öncesinde ve nadiren de olsa günümüzde namazını Sünniler gibi kılan Bektaşiler de mevcuttur.¹³⁷

Nazîm'in "Tahmîs der-makâm-ı istiğnâ" başlıklı Türkçe divanındaki son şiirinin dördüncü bendinde ve divanında ilk sırada yer alan na't-ı nebîsinde dört halifeden övgüyle söz etmiştir. Tahmisin önceki beşliklerinde masivadan fariğ olması gerektiğini, ömrünü boşa geçirip gönlünü neye verse boş çıktığını, selamete ancak âşıklar yoluyla (tarikatla) ulaşabileceğini, nefsiyle mücadele ettiğinden Allah'a sığınması gerektiğini ifade etmiştir.

"Dîn ü îmânım dil ü cânım eḥādîs-i nebî
Revnaḳ-ı dînîm Ebûbekr ü 'Ömer 'Osmân 'Alî
Nûr-ı 'aynımdır cemâl-i âl ü aşḥâb-ı şafî
Lâyık oldı bî-tekellûf ben ḥaḳîr-i bî-dili
Ḥâk-i pâyin bilse âl-i Muṣṭafâ şimdengirü (T.3/4)¹³⁸"

Dinin revnakı olarak dört halifeyi ismen sayması Nazîm'in, bazı Şii unsurlarla mezcolmuş bir Bektaşî kültüründen ayrıldığına işaret etmektedir. Mustafa Kara, Bektaşiliği bir "havz-ı kebîr" olarak tanımlamaktadır. Öyle ki Bektaşî dergahında her gürühtan insanın kendi inancından bir çağrı duyabilmiştir.¹³⁹ Bu pencereden bakılacak olursa diğer şiirleri de incelendiğinde Nazîm, Sünnî bir duruş sergilediği aşıkardır. Bunun yanında na't-ı şerîfinde dört halifeyi özellikleriyle birer birer saymaktadır.

¹³⁶ Ethem Ruhi Fırlalı, ilk devir müelliflerinin ilk üç halifeyi kabul ettiklerinden Zeydiyye'yi Şia'nın dışında saydıklarını ifade eder. Yine de çoğunlukla Yemen bölgesinde yaygın bir mezhep olduğundan Nazîm'in hayatı göz önünde bulundurulduğunda ihtimalin yüksek olmadığı sonucuna varılır. Bk. Ethem Ruhi Fırlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2008), 270-278.

¹³⁷ Avni Lala, *Arnavutluk'taki Bektâşî İnanç ve Ritüellerinin Sosyolojik Analizi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 193-194.

¹³⁸ Dinim, imanım, kalbim ve rûhum peygamberimin sözleri ve fiilleridir, Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali dinimin parlak güzelliğidir, Hz. Peygamber'in tertemiz ailesi ve dostlarının güzelliği gözümün nûrudur, ben hakîr âşık âl-i Mustafa'nın ayağının tozunun kendisine içten bir şekilde layık olduğunu bilse (ne saadettir)!

¹³⁹ Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, 166-169.

“Ebübekr ü ‘Ömer ‘Osmān ‘Alī ol server-i merdān
Ki bunlar çār yārındır eyā sulṭān-ı bī-hem-tā (K.1/24)¹⁴⁰

Ebübekr ol şeh-i şiddīk ol zāt-ı mükerrem kim
Senālar eylemiş ḥaqqında faḥrū’l-enbiyā ḥaqqā (K.1/25)¹⁴¹

‘Ömer fārūk-ı ḥaqq u bātıl ol zāt-ı şeref-efzā
Ki anıḡ şerbet-i ‘adlinden oldu mürdeler iḥyā (K.1/26)¹⁴²

Edīb-i pāk-ı tıynet Ḥazret-i ‘Osmān-ı zī’n-nüreyn
Ki zātından degil insān melā’ik kıldı istiḥyā (K.1/27)¹⁴³

‘Alī ol Murtaẓā Ḥayder ‘Alī šāh-ı kerem-perver
‘Alī dāmād-ı peygām-ber ‘Alī ol šīr-i bī-hem-tā (K.1/28)¹⁴⁴

Ḥasan šāh-ı kerem-güster Ḥüseyn ol neyyir-i enver
Ki bunlar nūr-ı çeşm-i Muṣṭafā vü Murtaẓā ḥaqqā (K.1/29)¹⁴⁵

Niyāzım āl ü šaḥbın ḥürmeti-çün rüz-ı maḥşerde
Ser-efrāz eyle ben bī-çāreyi ey šāh-ı istiḡnā (K.1/30)¹⁴⁶

Nazīm-i bendeniḡ ḥālī perişān ey şeh-i zī-şān
Zünübından küçük zenbi ḥaḳīriḡ Kāf’dan a’lā (K.1/31)¹⁴⁷

Sonunda Hz. Peygamber’den ailesi ve dostları hürmetine şefaatt dilediḡi için bu beyitleri yazdığını eklemektedir. Tüm halifeleri eşit derecede övgüyle anması dikkate değerdir.

¹⁴⁰ İnsanların ileri gelenleri, o Ebubekir, Ömer, Osman, Ali’dir, ki bunlar senin dört dostundur ey eşi benzeri olmayan sultan (Hz. Muhammed).

¹⁴¹ Ebubekir o sıddıkların şahı, o hürmet edilesi zat ki nebilerin iftiharı (Hz. Muhammed) de onun hakkında övgülerde bulunmuştur.

¹⁴² Ömer, hak ve batılı ayıran, şeref artıran zattır, ki onun adalet şerbetinden ölümler içse dirilir.

¹⁴³ Edepli ve temiz yaratılışlı iki nur sahibi Hazret-i Osman, ki onun zatından sadece insanlar değil melekler dahi haya etmektedir.

¹⁴⁴ Ali, lakapları Murtaza ve Haydar olan övülmüş kişi ve dinin aslanı, Ali kerem sahibi şah, Ali peygamberin damadı, Ali eşsiz benzersiz aslan.

¹⁴⁵ Hasan kerem saçan şah, Hüseyin nurluların en nurlusu, ki bunlar sahiden de Hazret-i Muhammed ve Hazret-i Ali’nin gözlerinin nurudur.

¹⁴⁶ Ey kanaat şahı (peygamberim) niyazım ailenin ve sahabelerinin hürmeti için mahşer gününde ben biçarenin başını yerden kaldır!

¹⁴⁷ Ey şan sahibi şah, Nazım kulunun hali perişandır, hakirin günahlarından en küçük günahı bile Kaf Dağı’ndan yüksektir.

Ayrıca talebeliği döneminde üstadı Dâvûd-ı Karsî'nin iftar ziyafetinde bulunup sonrasında Fatih Camii'nde teravih namazı için bulunduklarını, yine başka bir gece teravih için Fatih Camii'nde bulunurken birinin gelip mahya üzerinde ne yazdığını sorduğunu anlattığı başlıklar mevcuttur. Bu açıdan Caferîlerden ayrılmaktadır.

“Ramazân-ı şerîfde câmi‘-i Sultân Muhammed’de namâz-ı terâvîhiñ meclisinde iken bir cânân-ı âfet-i devrân manzûrumuz olup namâz tamâmen edâ olundikden sonra taşraya çıkup mâhiyyeyi temâşâ iderken nâ-gâh cânân-ı mûmâ-ileyh zühûr idüp: “Ne yazmışlar?”, hâkıre su‘âl itdikde tekrâr ni‘met-i rû‘yet-i cemâl sebebiyle “el-hamdü li’llâh” diyü cevâb virildi dahı el-vâkı‘ el-hamdü li’llâh tahrîr olunmuş idi. Bu imlâ bu ma’nâya mebnî bir nazm-ı hoş-edâdır (G.46 başlık)¹⁴⁸

Ramazân-ı şerîfde Üstâdunâ Hâce Dâvûd Efendi Hazretleri’nin ziyâfetinde med‘uvv olup meclis-i ‘âlîlerine varup iftâr itdikden sonra mûmâ ileyh üstâdımızla edâ-yı şalât-ı terâvîh için Câmi‘-i Sultân Muhammed’e varup kapu yanındaki makşûreye çıkup ku‘ûd itdikdan sonra bir bedr-i münîr ü dirâhşân burûc-ı semâvât-ı eltfâf-ı Rahmân’dan tülû‘ u leme‘ân idüp şeb-i hicrân-ı deycûrumuz bi-mennihî rûz-ı vişâl-i pür-nûr olup cemâl-i bî-mişâlinde kesb-i zıyâ vü şafâ idüp müşârun ileyhiñ kulzûm-i evşâf-ı cemîlelerinde icâd ü inşâ olınan gâzel-i şeh-dâne vü gevher-i yek-tâdır (G.257 başlık)¹⁴⁹”

Şairler, üstünlük ispatlama, hayranlık duyma gibi motivasyonlarla nazire yazabilirler. Nazîm’in şair Nâbî’nin gazeline yazdığı nazirede, şiirine duyduğu hubb (aşk) sebebiyle nazire yazdığını ifade eder.¹⁵⁰ Hemen ardından gelen 70. sıradaki gazeline ise “Nazîre be-gâzel-i merhûm Edrenevî Sezâyî Efendi rahmetu’llâh” başlığını atmıştır. Gülşenî tarikatının Sezâiyye kolunun kurucusu Sezâyî-i Gülşenî’nin vefatı 1151 (m. 1738) yılındadır. Nazîm’in divanının tertibi ise çerçeve içindeki şiirler için 1160 (m. 1747) yılına tekabül etmektedir. Bu kadar yakın dönemde yaşamış şaire nazire yazmasının yanı

¹⁴⁸ Ramazan-ı şerifte Fatih Camii’nde teravih namazının meclisindeyken bir güzel görüp, namaz tamamen eda edildikten sonra dışarı çıkıp mahyayı incelerken ansızın az önceki güzel ortaya çıkıp bana: “Ne yazmışlar?” diye sorunca, güzel yüzünü tekrar görmek sebebiyle “el-hamdü li’llâh” diye yanıt verdim. Zaten gerçekten de el hamdü li’llâh yazılıydı. Bu imla, bu manaya işaret eden hoş edalı bir şiirdir.

¹⁴⁹ Ramazan-ı şerifte üstâdımız Hacı Dâvûd Efendi Hazretleri’nin ziyafetinde bulunup yüce meclislerine varıp iftar ettikten sonra, adı geçen üstâdımızla teravih namazını kılmak için Fatih Camii’ne varıp kapı yanındaki bir maksureye çıkıp oturduktan sonra ay gibi bir güzel, Rahman olan Allah’ın göklerinden doğup ayrılık hasretinin gecesi gibi olan hayatımız bir anda nurlu kavuşma gündüzüne dönüp benzersiz güzelliğinde ışık kesb edip o güzelin vasıflarını anlatan inci gibi gazeldir.

¹⁵⁰ Nazîre yapmağa emr-i Nazîm’e hubb-ı nazmındır (G.69/10) Nazîm’e nazire yapmaya sebep olan, şiirini sevmesidir.

sıra gazelin yedinci ve son beytinde Hasan Sezâyî hazretlerinin bir kutb-ı ‘âlem olduğunu ifade etmiştir.

“Bu gazel bir kutb-ı ‘âlem nazmı yümnîdir Nazîm

Ben Sezâ’î’yem anı-çün nâ-sezâ bilmem nedir (G.70/7)¹⁵¹”

Sadece bundan hareketle şairin Gülşenî-Sezâî olduğu iddiasında bulunmasak da Nazîm, pîrinin ve tarikatının ismini gizleyerek şiirlerini yazmış olduğundan, İslami eğilimiyle alakalı her ihtimalin değerlendirilmesi gerekmektedir. Nazîm, yazdığı muamma ve lugazlarla, tamiyeli tarih beyitlerindeki hesaplarla bilmeceli şiirler inşa etme sahasında kendini göstermiştir. Şeyhinin ismini gizlediği altılıklarda ârif olanın zaten anlayacağını ifade eder. Çeşitli yazılı, basılı ve çevrimiçi kaynaklarda araştırıp bilgisine ulaşamadığımız tekke, tarikat ve şeyhin isimlerini bulmadan kesin sonuca varılamayacağı aşıkardır. h. 1160’da divanını tesvid ettirdikten sonraki ilk şiiri bu müseddestir. Müseddesin her altılığının son iki dizesi olan “Arardum hayli dem mürşid Hudâ’dan/Müyesser oldu lutf-ı kibriyâdan” dizeleri tercî-i bend vasıtası gibi tekrarlanmaktadır. İlk bendde giriş yaptıktan sonra şöyle devam eder:

“İşitmişdüm ehibbâdan muḳaddem

Ki vār Eyyüb’de bir pîr-i ekrem

Derûnum dâğ dâğ olurdu her dem

Miṣâl-i şafḥa-i ğırbâl-i ‘âlem

Arardum hayli dem mürşid Hudâ’dan

Müyesser oldu lutf-ı kibriyâdan (Mü.3/2)¹⁵²

Çıkup bir gün ten-i ḥâkimle yâ Hû

O yiriñ cāy-ı firdevsine toğru

Zuhûr itdi Hudâ’dan bir melek-ḥû

Saḡa ben reh-berem didi yoluñ bu

Arardum hayli dem mürşid Hudâ’dan

Müyesser oldu lutf-ı kibriyâdan (Mü.3/3)¹⁵³”

¹⁵¹ Ey Nazim, (naziyesini yazdığın) bu gazel âlemin bir kutbu olan şairin nazmı, uğurludur: Ben Sezâ’î’yim (layık olanlardanım) onun için nâ-sezâ (uygunsuz) olanı bilmem.

¹⁵² Daha önceleri dostlardan işittiğime göre Eyüp semtinde kerem sahibi bir şeyh varmış, içim daima dağlanır, yassı kalbur gibi delik deşik olurdu, uzun zamandır Allah’tan bir mürşit isterdim, Allah’ın lütfuyla kolay oldu.

¹⁵³ Ey Allah’ım, bir gün çıkıp topraktan bedenimle o cennet gibi yere doğru (gittim), Allah karşıma bir melek huyly (şahsı) çıkarıp “ben sana rehberim, yolun budur” dedi, Allah’tan bir mürşit istedim, benim için kolay eyledi.

Bu bentte bir gün Eyüp’e gittiğini ve karşısına melek huylu birinin çıkıp ona rehberlik ettiğini ve yol gösterdiğini ifade eder. Buradaki rehber mürşidi değil, mürşidini bulması için aracılık eden kişidir. Bu şahsın, dönemin Rumeli Beylerbeyi Hatîbzâde Yahya Efendi olduğunu düşünmekteyiz; kaynaklarda kendisinin intisabıyla ilgili bilgiye de rast gelmedik.

“Varup şad ‘acz ile kûtb-ı zamāna
Revānım geldi feryād u fiğāna
Kadeh şundı fakîr-i nā-tüvāna
İçüp mest oldu rûhum şadıkāne
Arardum hayli dem mürşid Hudā’dan
Müyesser oldu lûtf-ı kibriyādan (Mü.3/4)¹⁵⁴

Didüm oldum saña maşşûş bende
Emānetdir saña cānım bedende
Didi tursun bu söz maḥfûz bende
Tekellüm eylerüz gayrı zemende
Arardum hayli dem mürşid Hudā’dan
Müyesser oldu lûtf-ı kibriyādan (Mü.3/6)¹⁵⁵

Şadākat üzre öpdüm dest ü pā’sın
Hulûş üzre niyāz itdüm du’āsın
Didi şadıkların Hâk intihāsın
İde hayr u ziyād itsün vefāsın
Arardum hayli dem mürşid Hudā’dan
Müyesser oldu lûtf-ı kibriyādan (Mü.3/7)¹⁵⁶”

Burada şairin el ve ayak öperek şeyhini tazim etmesi, hürmet göstermek için el-ayak öpmeyi bidat kabul eden fırkalardan ayrıldığına işaret etmektedir. Çoğu sünni tarikatte sorun görülmemektedir.

¹⁵⁴ (Birlikte) yüz acizlikle zamanın kutbunun yanına vardığımda vücudum cezbelendi, ben fakire kadeh sundu (beni tarikata davet etti), rûhum bunu içip gerçekten sarhoş oldu, uzun zamandır Allah’tan bir mürşit isterdim, benim için kolay eyledi.

¹⁵⁵ (Şeyhime) dedim sana mahsus kölen oldum, bu ruhum bedende sana emanettir; dedi ki bu söz bende saklı kalsın başka zamanda söyleriz, hayli zamandır Allah’tan bir mürşit arardım, bana kolay kıldı.

¹⁵⁶ Sadık ve samimi bir şekilde elini ayağını öptüm ve samimiyetle duasını istedim; dedi ki Allah sadıkların sonunu hayırlı eylesin vefasını artırsın! Hayli zamandır Allah’tan bir mürşit isterdim, Allah’ın lütfuyla bana müyesser oldu.

“O Pîr’ün ism-i pâkin isteyen cân
Mükerrem harf-i mîm ü ‘ayn-ı zî-şân
İşârât ile aňlar ehl-i ‘irfân
Hezârân hamd o zâta k’ismi Rahmân
Arardum hayli dem mürşid Hudâ’dan
Müyesser oldu luţf-ı kibriyâdan (Mü.3/8)¹⁵⁷”

Şairin kişi, zât yerine “cân” kelimesini tercihi, Bektaşî geleneğın birbirine can hitabıyla ilişkilendirilebilir olsa da mısraın son kelimesi olduğundan kafiye dolayısıyla tercih edilmiş olma ihtimali de gözetilmelidir. Nazîm, ârif olanın işaretle de anlayabileceğini söyleyerek şeyhinin ismini gizlemeyi tercih etmiştir. Akla ilk gelen isimler Muhammed Ali olsa da Ubeydullah Mustafa gibi farklı isimler olma ihtimali mevcuttur.

Bektaşîliğin yasaklanması; vak‘a-yı hayriye olarak adlandırılan, yeniçeri ocağının ilgası olayının beraberinde, II. Mahmud dönemi icraatlerinden biri olarak 1241’de (m. 1826’da) yaşanmıştır.¹⁵⁸ Bu müseddesin yazıldığı tarihten yaklaşık 80 yıl sonrasına tekabül etmektedir. Dolayısıyla Bektaşîlik işaretleri görülse de yukarıdaki ismi gizleme sebebi tasfiyeyle alakalı olmamalıdır. Şair sonraki bendde tarikatıyla ilgili de ipucu verir.

“Tarîk-ı şâ vü vâva sâlik oldum
Cihânın fânî mülkin târik oldum
Nazîmâ ğayrı mülke mâlik oldum
Disün emmâre nefsim hâlik oldum
Arardum hayli dem mürşid Hudâ’dan
Müyesser oldu luţf-ı kibriyâdan (Mü.3/9)¹⁵⁹”

Osmanlı döneminde kısaltma harfleri kelimenin ilk harfi olabileceği gibi son harfi veya kelime ortasındaki belirleyici harfi de olabilmektedir. “Lamı cimi yok” ibaresindeki lam harfi suâl kelimesinin son harfini, cim ise cevâb kelimesinin ilk harfini temsil etmekle beraber hadis ilminde Buhârî’nin Sahih’i için kaynak gösterilirken ayırt edici olarak noktalı ha (ح) harfi kullanılır. Dolayısıyla ilk başta *sâ vü vâv* ilk harfleri bir tarikatı çağrıştırmasa da “teslis ve vahdet” gibi bir açılımının olması ihtimali bulunmaktadır.

¹⁵⁷ O pîrin temiz ismini isteyen kişi, kerem sahibi “mim” harfi ve şân sahibi “ayn” harfidir; irfan ehli olan işaretlerle anlar. İsmi Rahman olan Allah’a binlerce hamdolsun. Allah’tan uzun zamandır mürşit isterdim, bana kolay eyledi.

¹⁵⁸ Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, 299-300.

¹⁵⁹ “sâ” ve “vav” harfli tarikata süluk eyledim, dünyanın geçici mülklerini terk ettim, (bundan sonra) başka mülke malik oldum, emmare olan en alt tabaka nefsim artık yok oldum desin. Hayli zamandır Allah’tan mürşit dilerdim, buldum.

Vahdet; “vahdet-i vücûd” anlayışının işareti olup Bekaşilikte de yer edinmiş bir inanıştır. Bekaşilikteki teslis sayılabilecek Hak-Muhammed-Ali üçlüsü ise görünüşte üç olup hakikatte birliğine işaret olması muhtemeldir.¹⁶⁰

Gerek Arnavutluk’taki yaygınlığı gerek Nazîm’in *Türkçe Divanı*’ndaki işaretler bir araya getirildiğinde Bektaşî eğiliminin varlığı yadsınamasa da kesin bir cevabın verilebilmesi için 1160 (m. 1747) yılında sağ olup, İstanbul/Eyüp’te bir tekke de şeyh olan, ismi “mim” ve “ayn” harflerini içerecek tarikatının “sa vü vav” ile ilişkilendirilebildiği bir şeyh bulunması halinde şüphesiz budur, denilebilecektir.

¹⁶⁰ İsmet Zeki Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik* (İstanbul: Derin Yayınları, 2010), 254-267.

2. BÖLÜM: TÜRKÇE DİVAN'IN BİÇİM VE MUHTEVA İNCELEMESİ

2.1. Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nın Biçim Özellikleri

Beratlı Nazîm'in, *Türkçe ve Farsça Divanı*, Arnavutluk Millî Kütüphanesi'nin El Yazmaları bölümünde H.000015876 numarası ve *Mecmû'a-i Eş'âr ve Dîvân* adıyla kayıtlı bulunmaktadır.¹⁶¹ Nüsha 153 varaktan müteşekkildir, talik hatla yazılmıştır. Sayfa kenarları yer yer lekeli, bazı yerlerde mürekkep dağılmıştır. Kasâyid başlığı (1b), Gazeliyyât başlığı (36b) ve *Farsça Divan* başı (116b) tezhiplerle süslenmiştir. Tezhipli ve karşısındaki sayfalar altın çerçevelenmiş olup diğer sayfalar kırmızıyla çerçevelenmiştir. Başlıklar ve tarihler kırmızı mürekkeple yazılmış, mahlasların ve bazı özel adların (Muhammed, Ali, Hüseyin vs.) üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. 48b sayfasına kadar her varağın zahrında (b yüzünde), sayfanın üst boşluğunda önce Arapçası sonra Türkçe çevirisi yer alan bir falname vardır. Türkçe Divan metniyle alakasız olduğundan çevriyazı olarak metne dahil edilmemiştir.

Gazeliyyât bölümünden başlamak üzere hâşiyede sayfa içine sığmayan şiirler yer almaktadır. Divanın tedvinine düşülen tarih kıtası h. 1160 yılına işaret etmektedir. Tarih beyitleri takip edildiğinde divanın tedvininden sonra ilave edilen şiirlerin boş sayfalara, boş sayfa bırakılmadıysa çerçeve dışına/hâşiyeye eklendiği görülmektedir. Nitekim Kasayid bölümünde tarihler h. 1167'ye kadar devam etmektedir ve Gazeliyyât bölümü başlamadan dört boş sayfa bulunmaktadır. Fakat Mukattaât-ı Tevârih bölümünden sonra boş sayfa bırakılmadan Mesneviyyât bölümüne devam edilmiştir. Çerçeve içindeki tarihler kronolojik ilerleyip 1160 tarihine kadar devam etmektedir; çerçeve dışındaki tarih kıtalarından ilki ise Zilhicce 1160'a tarihlenmiştir. Buradan hareketle divanın tedvininin 29 Zilhicce 1160'tan (m. 1 Ocak 1748'den) önce olabileceği fikrini öne sürebiliriz. Nazîm'in *Türkçe Divanı*'ndaki son tarih kıtası 1168 (m. 1754) yılına tekabül etmektedir. III. Osman'ın cülusuna yazılmıştır. Şairin vefat tarihi 1173 (m. 1759-60) olduğuna göre, elimizdeki nüshanın veya ona kaynaklık eden nüshanın bu tarihten sonra şairin elinden çıktığı görüşüne ulaşırız.

¹⁶¹ Nezîm Frakulla, *Mecmû'a-i Eş'âr ve Divan (Mecmua-c es'âr ve divan)*. Tiran: Arnavutluk Millî Kütüphanesi, El Yazmaları (Dorëshkrime), H.000015876, 1b-107a. <https://www.bksh.al/details/113568> (Erişim Tarihi 08/02/2019)

İlk sayfada eski kütüphane numarası olan Dr 6/28D ibaresi yer almaktadır. İkinci sayfada sol üstte demirbaş numarası, çeşitli tarihlerdeki kontrol mühürleriyle birlikte 13.09.1973 tarihli, araştırmacı Zyber Bakiu'nun divanın bazı başlıkları ve sayfa numaraları hakkındaki notları ile imzası kayıtlıdır. Divanın Nezim Frakulla'ya ait olduğunu teyit etmiştir.

1b itibarıyla *Türkçe Divan*'ın Kasayid bölümü başlayıp 2a sayfasında *Arnavutluk Millî Kütüphanesi, Tiran* mührü bulunmaktadır. Aynı mühür 153b sayfasının sonunda da yer almaktadır. 1b-107a arasında *Türkçe Divan*, 108b-109a arasında farklı bir el yazısıyla yazılmış, peygamber kıssalarından alınmış bazı Arapça notlar, 116b-136b arasında *Farsça Divan*, 137b'de on beyitlik Türkçe bir mesnevî, 149b-150a arasında 35 beyitlik muhtemelen Mehmed ismindeki sadrazamlardan birine yazılmış başlıksız Farsça bir kaside, 153a-153b arasında Hz. Peygamber'in terekesi yer almaktadır.

2.1.1. Kasideler

Beratlî Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nda otuz adet kaside bulunmaktadır. İslamiyet etkisinde gelişen edebiyatımızda besmele-hamdele-salvele ile esere başlamak bir gelenek halini almıştır. Divan ve mesnevilerde tevhid, münacat ve na't türlerinin varlığı zaruret kabul edilmiştir. Yine de bazı divanlar direkt olarak na't ile başlamaktadır.¹⁶² Beratlî Nazîm'in de bu minval üzere divanını tertip ettiğini görmekteyiz. Bahsi geçen otuz kaside arasında tevhid ve münacat türlerinde kaside bulunmamaktadır; ilk sıradaki şiiri ise bir na't-ı nebîdir. Aşağıda Nazîm'in kaside başlıklarını gösterir tablo yer almaktadır.

Numarası	Kaside Başlığı	Tarihi (Varsa)
K.1	Der-na't-ı seyyidü'l-mürselîn hâtemü'n-nebiyyîn habîb-i Hâzret-i Rabbü'l-âlemîn Muḥammedü'l-emîn el-Muştafâ ve'l-müctebâ 'aleyhi ve 'alâ âlihî şalât-ı lâ-tuḥşâ âmîn yâ Mu'în	
K.2	Der-medḥ-i merḥûm Belğradî Maḥmûd Paşa raḥimehu'llâhu 'aleyh	
K.3	Ramazâniyye der-medḥ-i Kâplân Beg-zâde merḥûm Muştafâ Paşa raḥimehu'llâhu 'aleyh	
K.4	Bahâriyye der-medḥ-i fazîletli üstâd-ı ekmel ü efḍâl Süleymân Efendî eş-Şehdî es'adehü'llâhu'l-Bârî	

¹⁶² Emine Yeniterzi, "Na't (Türk Edebiyatı)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 19/11/2024).

K.5	Der-ḥaḳḳ-ı şā‘ir-i nā-dān ve medḥ-i devletmend İsmā‘īl Paşa-yı zī-şān dāma’llāhu devletehū ilā-yevmi’l-mizān	
K.6	Ender-şikāyet ü şekvā ez-zurefā-yı zamāne-i bī-vefā	
K.7	Der-medḥ-i merḥūm Şeyḥu’l-İslām Muştafā Efendī raḥimehu’llāh	
K.8	Der-medḥ ü şenā-yı ḥazret-i üstad-ı küll-i fażiletmend üstadünā el-Ḥācc Ḥ‘āce Dāvūdū’l-Ḳarşī es‘adehu’llāhū’l-Ma‘būdū’l-Hādī	
K.9	Der-medḥ-i Avlonyavī Merḥūm Yūsuf Beg-zāde Devletmend Ḳaplan Paşa dāma’llāhu devletehū	
K.10	Der-medḥ-i fażiletmend Şeyḥu’l-İslām Pīrī-zāde Muḥammed Efendī dāme fażluhū	1158
K.11	Der-medḥ-i Ḥazret-i Şerīf-i Kedḥudā-yı Şadr-ı A‘zam eṭāla’llāhu ‘ōmrehū ve dāme devletehū bi-ḥürmeti Ḥabībi ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi’s-selām	
K.12	Muşārun ileyh Ḥazret-i Şerīf kethüdālıkdan üç tuḡlu olup çıkdıkdan şonra medḥinde inşā olunan ḳaşıdedir	
K.13	Der-sitāyiş-i şāhib-kerem şadr-ı a‘zam Seyyid Ḥasan Paşa ve tāriḥ-i medrese-i cedīde-eş dāma’llāhu devletehū bi-ḥürmeti Ḥabīb-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem	1158
K.14	Der-medḥ-i Avlonyavī Yūsuf Big-zāde Ḳaplan Paşa dāma’llāhu devletehū	
K.15	Bahāriyye der-medḥ-i Ḥazret-i Mīr-i celīlū’ş-şān vezīr-i rūşen-zamīr Bekir Paşa-zāde Mīr Süleymān dāma’llāhu devletehümā	
K.16	Der-medḥ ü şenā ve du‘ā-yı medīne-i İstanbul maḳām-ı pūr-ārām mülteca’-i bi-intizām me’men-i ehl-i İslām ḥafazana’llāhu Te‘ālā ‘ani’l-l-āfāt ve’l-ālām bi-ḥürmeti Muḥammed ‘aleyhi’s-selām ve ālihī ve aşḥābihi’l-kirām	
K.17	Der-medḥ-i Şeyḥu’l-İslām-ı Ser-eṭibbā Muḥammed Efendī ve tāriḥ-i rütbe-i bülendeş dāme beḳāhu ve ‘aṭāhu	1159
K.18	Der-medḥ ü şenā-yı Şadr-ı A‘zam el-Ḥācc Muḥammed Paşa ve tāriḥ-i şadāret ve vizāreteş	1159
K.19	Dīger tāriḥ der-vaşf-ı müşārun ileyh	1159
K.20	Evşāf-ı üstadünā el-Ḥācc Ḥ‘āce Dāvūdū’l-Ḳarşī der-ḥīn-i ‘azīmeteş bes-süy-ı Birgi ve medāyiḥ-i Ḥazret-i Sultān-ı muḥaḳḳıḳīn ve ‘unvān-ı müdeḳḳıḳīn Ḥ‘āce Muḥammedū’l-Birgivi ‘aleyhi raḥmetühū’l-Bārī	
K.21	Der-sitāyiş-i vezīr-i rūşen-zamīr Yahyā Paşa (bu ḳaşıde müşārun ileyh şadr-nişīn-i mesned-i Rūm iken inşā olunmuşdur)	

K.22	Tārīh-i zāviye-i ‘ināyetlū veliyyü’n-ni‘am efendimiz ḥazretleri eṭāla’llāhu ‘ömrehū	1161
K.23	‘Arz-ı ḥāl be-ḥazret-i veliyyü’n-ni‘am ṭāle bekāhu bi-ḥürmetehi Ḥabīb-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi’s-selām	
K.24	‘Ināyetlū veliyyü’n-ni‘am efendimiz Ka‘be-i mükerrermeden teşrīf buyurmazdan muḳaddem bed’ olunup teşrīfi müjdesi şudūr itdikde itmām olunan tārīḥ kaşīdesidir	1163
K.25	Biḡ yüz altmış üç senesinde ‘ināyetlū veliyyü’n-ni‘am efendimize Avlonya manşıbı i‘ṭā olunduḡda inşā olunan kaşīde-i [tā]rīḥdir	1163
K.26	Der-la‘net-i düşmen-i bed-nām-ı āl-i Muḥammed ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām	
K.27	Tārīh-i cısr-i veliyyü’n-ni‘am el-Ḥācc İsmā‘īl Paşa ṭāle bekāhu bi-ḥürmeti Muḥammed şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem	1164
K.28	Tārīh-i ibkā-yı manşıb-ı Avlonya be-veliyyü’n-ni‘am eṭāle bekāhū	1165
K.29	Der-sitāyiş-i Ḥazret-i veliyyü’n-ni‘am ve tārīh-i rütbe-i vizāreteş ṭavvela’llāhu ‘ömrehū bi-ḥürmeti’n-nebiyyi’l-muḥterem	1167
K.30	Tārīh-i dīger der-evşāf-ı Ḥazret-i veliyyü’n-ni‘am dāma’llāhu devletehū bi’smihi’l-a‘zam	1167

Tablo 1: Beratlı Nazîm’in *Türkçe Divanı*’ndaki Kasidelerin Başlıkları ve Tarihleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Nazîm’in ilk sıradaki kasidesi bir na‘t-ı şerîf türünde ve 50 beyitten ibarettir. Hz. Peygamber’in isimlerinden, mucizelerinden, dostları ve torunlarından bahsettikten sonra şair, şefaât dileğinde bulunmuştur.

İkinci kasidesi Mahmud Paşa’yı (ö. 1158/1745) methetmek için yazılmıştır, *Arnavutça Divanı*’nda da Mahmut Paşa’nın övgüsüne yer vermiş, kendisinin hâmîsi olduğunu belirtmiştir. Türkçe Divanı’nda “ömr ü devletin dâim olsun” duası bulunduğu ondan sağlığında yazıldığı söylenebilir. Divanın tedvini tarihi 1160’ta vefat etmiş olduğundan kasidenin başlığına “merhum” ibaresi ilave edilmiştir.

Nazîm’in üçüncü sıradaki kasidesi Kaplan Bey-zâde merhum Mustafa Paşa’ya yazılmış bir ramazaniyyedir. Nazîm, kasidenin 31. beytinde Mustafa Paşa’nın kendisine iltifatıyla o beyitleri yazabildiğini; aksi halde idrak hazinesinin gizli cevher olarak kalacağını söyler. Sonraki kaside Berat’taki üstadı eş-Şehdî Süleyman Efendi için yazılmış bahariyyedir.

Şair, hâmîsi İsmail Paşa'nın övgüsüne beşinci sıradaki kasideden itibaren başlamıştır. Nazîm, bu kasideyi İsmail Paşa'nın, cahil şairlerin hicvolunmasına dair fermanı üzerine inşa ettiğini söyler. Kendisi de Dervîş mahlasıyla şiir yazan bir şair olan el-Hac Dervîş İsmail Paşa, ikinci kasidede methedilen, eski Avlonya sancağı mutasarrıfı Mahmud Paşa'nın oğludur.¹⁶³

Altıncı kaside, devrin vefasız zariflerinden şikâyet için inşa edilmiştir. Önceki kaside gibi hiciv öğeleri taşır. Şair bu kasidede kendisinin bir anda inci gibi dizilmiş şiir inşa ettiğini, cahillerin ise yazdıkları kötü şiirlerle övündüğünü ifade eder. Nazmın yollarını bilmeyenlerin, onların övüldüğü şiiri güzel sandıklarını, bilenlerinse onları ifşa etmediklerini söyler.

Şairin yedinci sıradaki kasidesi, 1736-1745 yılları arası şeyhülislamlık yapan Feyzullahefendizade Mustafa Efendi'nin methine inşa edilmiştir. Bazı beyitleri arz-ı hâl niteliğinde olan kasidede şair İstanbul'a eğitim için gelip evsiz kaldığını ifade ederek yardım ister.

Şairin sekizinci kasidesi medrese hocası Dâvûd-ı Karsî için inşa edilmiş bir musammat kasidedir. Şair, “üstadıma sezâdır” diyerek yazdığı kasidesinin on dokuzuncu ve yirminci beyitlerinde: “Nazîm her ne sual ederse etsin, onun kalbine korku verme, mülayimlikle yaklaş, cevabını lutfeyleyip ver, çünkü benim kalbim bir şişedir, cefa kabul etmez.”, der. Dokuzuncu sıradaki kaside Avlonyalı merhum Yusuf Bey-zâde Kaplan Paşa'nın methine inşa edilmiştir. Sonraki kaside Feyzullahefendizade Mustafa Efendi'den sonra meşihat makamına getirilen Şeyhülislam Pîrî-zâde Mehmed Sâhib Efendi'nin methine inşa olunmuş, makamına tarih düşülmüştür. Kasidenin on yedinci beytinde İstanbul'da garip kaldığını, perişan halinin kendisine malum olduğunu söylemiş; Farsçasından divanını okuduğu şairleri sıraladıktan sonra halen Kadı Mîr ve nüsha-i Tehzîb okuduklarını ifade etmiştir. Son beyitte tam tarih ile rütbesini söylemiştir, 1158 tarihlidir.

“Nazîmâ rütbeniñ târîhîni îrâd kıl şimdi

Mübârek hâmdü li'llâh kâdrîñ a'lâ ey kerem kânî¹⁶⁴”

On birinci kaside sadaret kethüdası Şerif Halil Efendi'ye iletilmiş bir methiye ve rica-name şiiridir. Allah'tan ve ondan başka yardımcısı olmadığını ifade eden şair, evsiz kaldığından bir hücreye iskanını talep eder. Bir sonraki kaside, Şerif Halil Efendi üç tuğlu

¹⁶³ Abazi-Egro, “Literary Patronage”, 13.

¹⁶⁴ 1158:

مبارك حمد لله قدرک اعلا ای کرم کانی

olup Paşalık payesi aldığında medhine yazılmıştır. Aynı kasidenin on üçüncü beytinde durumunun çözülmeyişini ve evsiz kalışını ifade etmiş, ihsan talebinde bulunmuştur.

On üçüncü sıradaki kaside, Sadrazam Seyyid Hasan Paşa'nın yaptırdığı medreseye tarih düşürme ve sadrazamın medhine yazılmıştır. Adalette Nuşirevan'ın, cömertlikte Hâtem-i Tâî'nin onunla yarışamayacağını söyleyen şair, birinin ona köle, diğerinin dilenci olabileceğini ifade eder. O asırda değil dünyada hiçbir gözün böyle bir medrese görmemiş olduğunu belirten Nazîm, yapımı tamamlanan medrese, mektep ve sebîl için üç tarih beyti yazmıştır. Birisi ricâl-i erba'ından, birisi Hak'tan dediği iki mısranın biri tam tarihi belirtir, diğerinden kırk çıkarılması halinde bulunur. İkinci beyitteki yediler çıkınca tarih dediler ibaresi sebebiyle ise son tarih mısraı yedi çıkarılınca elde edilir.

“Ne a'la medrese hem şâhibi Seyyid Hasan Paşa¹⁶⁵

Bu cāh-ı medrese mekteb sebîl iç selsebîl-âsâ¹⁶⁶

Girüp sonra yediler hem çıkınca didiler târîh

Bu zîbâ medrese mekteb sebîli selsebîl-âsâ¹⁶⁷”

Bir sonraki kaside, dokuzuncu kasidedeki gibi Yusuf Bey-zâde Kaplan Paşa için yazılmıştır. Nazîm bu kasidede de çaresizliğini ifade etmiş ve Kaplan Paşa'dan yardım istemiştir. Fakat burada istediği -açık olmamakla birlikte- finansal bir talepten ziyade, müşkil durumda olması sebebiyle yardım istemesi üzerinedir. Dördüncü beyitte ne ile olduğunu aşikâr etmeden “emrolunduğunu”, vezirin üç gün mühlet verdiğini; yirminci beyitte ise kurtuluşunun Kaplan Paşa'ya bağlı olduğunu ifade etmiştir.

On beşinci kaside, muhtemelen eski kaptân-ı deryâ Koca Bekir Paşa'nın oğlu olan Mîr Süleyman'ın medhine yazılmış bahariyyedir. Kasidenin on yedinci beytinde Sultan Mahmud'un veziri olduğu ve Mîr adıyla meşhur olduğu ifade edilmiştir. Mîr Süleyman'ın marifet ehli ve cevher sözlü olduğunu ifade ettiği otuz beşinci beyitten itibaren onun sözleri ve manaları bilmesinden, irfan ehline kıymet vermesinden bahsetmiş, bu kasideyi yazmasının asıl sebebinin sözlerinin kıymet gören yere ulaşması olduğunu ifade etmiştir.

¹⁶⁵ 1118+40=1158 (ricâl-i erba'in):

نه اعلا مدرسه هم صاحبی سیّد حسن پاشا

¹⁶⁶ 1158:

بو جاه مدرسه مکتب سبیل ایچ سلسبیل اسا

¹⁶⁷ 1165-7=1158 (yediler çıkınca didiler târîh):

بو زیبا مدرسه مکتب سبیلی سلسبیل اسا

Bir sonraki kaside, şairin Müslümanların sığınak yeri olarak betimlediği İstanbul'a inşa olunmuştur. İstanbul'u bir maşuk gibi övdükten sonra şair Allah'a yalvararak İstanbul'u cefa ve belalardan kurtarmasını, Hz. Peygamber'in yüzünün nûru için şehrin şâh ve halkını mutlu etmesini, Allah'ın ilmi için ulemasını korumasını, fazlı için fuzalasını mutlu etmesini, Hz. Muhammed'in "muhakkak ki şiirde hikmet vardır" hadisi için İstanbul şuarasını kederden kurtarmasını niyaz etmiştir. Şiirde şairin mahlası bulunmamaktadır. On yedinci kaside Şeyhülislam Hekimbaşı (Hayâtîzâde) Mehmed Emin Efendi'nin medhine ve rütbesinin tarihine inşa olunmuştur. Yirmi birinci beyitte, iki mısradan mu'cemî tarih çıkacağını belirttikten sonraki beyitte tarihini vermiştir. İki mısraın noktalı harflerinin toplamından 1159 tarihi çıkmaktadır.

“Hamdû li’llâh bezm-i İslâm’a kerem kıldı İlâh
Şeyhu’l-İslâm oldu ol mün’im Muḥammed nâmıdır¹⁶⁸”

On sekizinci ve on dokuzuncu kasideler Sadrazam Tiryaki Hacı Mehmed Paşa'nın sadareti ve vezirliğine inşa olunmuş övgü ve tarih kasideleridir. On sekizinci kasidesinin yirmi ikinci beytinde Hacı Mehmed Paşa, Nazîm'in şiirini methettiğinden diğer şairlerin onu kışkandığını ifade eder. Son beytinde “geldi bir ehl” ibaresiyle ta'miyeli tarih yazdığını belirtir, *ehl* kelimesinin karşılığı 36 sayısı eklendiğinde 1159 tarihi elde edilir. Sonraki kasidesi hayli kısa olup on beyitten müteşekkildir. Tam tarih elde edilmektedir.

“Geldi bir ehl ey Nazîm aḡla didi târîḡini
Tâli’iḡ sa’d oldu ḡadriḡ âsumân leyl ü nehâr¹⁶⁹”

Geldi târîḡi sa’âdetle ‘adâletle Nazîm
Ola mes’ûd ‘adâletlü Muḥammed Paşa¹⁷⁰”

Yirminci sıradaki kasideyi Nazîm, medrese hocası Dâvûd-ı Karsî'nin, İmâm Birgivî'ye yakın olmak için Birgi'ye gitmesi sebebiyle kaleme almıştır. Manalar memleketinin şâhı olarak tanımladığı üstadı Dâvûd-ı Karsî'nin, *Tekmile li-tehzîbi'l-mantık* ve *Tezkire li-vezâ'ifi'l-bahhâsîn* eserlerini de methetmiştir. Üstadının İstanbul'a gelip yıllarca içtihat ettiğini söyledikten sonra mâsivâyı terk edip zühd hayatına çekilmek için Birgi'ye yola

¹⁶⁸ 1159 (1746) (Mu'cemî târîḡ-i ra'nâ iki mısra'dan çıkar):

حمد لله بزم اسلامه كرم قیلدی اله
شیخ الاسلام اولدی اول منعم محمد نامیدر

¹⁶⁹ 1123+36=1159 (Geldi bir ehl):

طالعك سعد اولدی قدرك اسمان لیل و نهار

¹⁷⁰ 1159:

اوله مسعود عدالتلو محمد پاشا

çıkıldığını ifade etmiştir. Sonrasında İmâm Birgivî’yi methetmeye başlayan Nazîm, şariat ve ilim âleminin şâhı, kutb-ı âlem olarak betimlemiştir. Sonunda Nazîm, üstadı Dâvûd-ı Karsî’den dua isteyip ona dua eder.

Yirmi birinci kaside Hatîbzâde Yahyâ Paşa, Rumeli beylerbeyi iken medhine inşa olunmuştur. Şair, gurbet ateşiyle gece gündüz yanarken Yahya Paşa ile karşılaştığını ve Allah’ın yardımıyla “sana rehberim” dedikten sonra adaletli bir kimsenin huzuruna vardığını ve dert askerlerinin idam edildiğini anlatır. Paşa’nın şariat yoluna süluk eylediği için bütün işlerinin kolaylaştığını söyler. Aynı kasidenin yirmi yedinci beytinde önceki halini açıklamaya başlayan Nazîm, ailesinden uzakta eğitim için geldiği İstanbul’da bir hayli sıkıntı çekip evsiz kaldığını, medresenin bir köşesinde ikamet ettiğini söyler. Bu meşakkatler sonrasında vehim ve vesveseyle mücadele eden Nazîm, ansızın Allah’ın inayetiyle, bir mürşidi olduğu için meşakkat ve elemden kurtulduğunu ifade eder. Türkçe, Farsça ve başka kelâm (Arnavutça) olmak üzere üç divanı olduğunu da söyleyen şair, her üçünde de Yahya Paşa’yı methettiğini belirtir ve Paşa’ya ettiği dualarla kasidesini bitirir. Nazîm’in *Türkçe Divanı*’ndaki yirmi ikinci sıradaki kasidesi, hâmîsi el-Hac İsmail Paşa’nın yaptırdığı zaviyeye tarih düşmek için inşa edilmiştir. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’in Kabe’yi yeniden inşasına telmihle, İsmail Paşa’nın Kabe gibi bir tekke bina ettirdiğini, içindeki sebilin de yine Hz. İsmail’in zenzemi bulmasına telmihle, zenzemden musaffa olduğunu ifade eder. Son beytin her iki mısraı da tam tarihle kurulmuştur, 1161 yılına işaret eder. Bir sonraki kasidesini Nazîm, yine İsmail Paşa’ya arz-ı hâl niteliğinde inşa etmiştir. Muhtemelen İstanbul’daki eğitimi sonra ermiş ve memleketine dönmüştür. Geçim sıkıntısı çektiği için İsmail Paşa’dan bir vakıf kurmasını, Nazîm’in barınacağı yer ile maaşını oraya bağlamasını, şairin geçim kaygısından azade olarak sadece onun medhi ve duasıyla meşgul olmasını istemiştir. Aksi halde bulunduğu şehirde iki aydan fazla dayanamayacağını, İstanbul’a gideceğini ifade eder.

Bir sonraki kaside, yine hâmîsi İsmail Paşa ile alakalıdır. Derviş İsmail Paşa, hacca gittiğinde Nazîm yirmi dördüncü sıradaki bu kasideyi inşa etmeye başlamış; Paşa döndükten sonra tamamlayarak tarih düşmüştür. Kasidenin ilk on altı beyti hicran ve hasretle doluyken on yedinci beyitten itibaren Paşa’nın geleceği müjdesiyle, sevinçli ve coşkulu bir dil vardır. Yirmi beşinci beyit itibarıyla İsmail Paşa’nın medhine geçiş yapıp sonrasında dönüş tarihini vermiştir. İki mısraın toplamıyla tam tarih elde edilir.

“Göñül vücūh ile bāl-i meṭālibin buldı

Bi-ḥamdiḥī ne şafā geldi Ka‘be’den Paşa¹⁷¹”

Yirmi beşinci sıradaki kaside, Nazîm’in hâmişi İsmail Paşa’nın, babası Mahmud Paşa gibi Avlonya Mansıbı olması üzerine yazılmış tarihtir. Paşa’yı överek girdiği kasidenin on dördüncü beytinden itibaren durumunu arz etmeye başlar. Paşa’ya yakınlığının sebebinin safa-yı hâtır olduğunu ifade ettikten sonra düşmanlarının onunla alay ettiğini, ona iftiralar attıklarını söyler. Kederinden söz açtıktan sonra, kendisini kıskananların onu kendi haline bırakmadıklarını anlatır. “Siz sağ olun yeter, Allah hâlimi biliyor”, dedikten sonra rütbenin tam tarihini verir.

“Nazîmā baḥr-i ṭab‘ımdan çıkardım dūr gibi târiḥ

‘Atâdır manşib-ı Avlonya Paşa’ya mübârek bād¹⁷²”

Yirmi altıncı sıradaki kaside Hz. Muhammed’in ailesinin kötü namlı düşmanlarına lanet için yazılmıştır. Tarikat ehli olanın gece gündüz Hz. Muhammed’in ailesinin düşmanlarına lanet okuması gerektiğini söyler. Kasidenin sonuna kadar bu şekilde ilerlemektedir. Daha detaylı olarak Nazîm’in İslami Eğilimine Dair İşaretler Üzerine başlığı altında ele alınmıştır. Bir sonraki kaside İsmail Paşa’nın yaptırdığı köprüye tarih düşürmek için inşa olunmuştur. Derviş İsmail Paşa’ya vezir ibn-i vezir diye hitap eden Nazîm, babası Mahmud Paşa’ya işaret etmiştir. Kasidenin dördüncü beytinden başlayarak sekizinci beyte kadar musammat yazılmıştır. Son beyitte köprünün tarihi tam olarak verilmiştir.

“Çıkardı kûlzüm-i ṭab‘-ı Nazîm incü gibi târiḥ

Mübârek cîsr-i İsmâ‘îl Paşa eyledi bünyâd¹⁷³”

Yirmi sekizinci kaside İsmail Paşa’nın Avlonya mansıplığının ipka edilmesi üzerine inşa olunmuştur. Tarih beytinden tam tarihle 1165 elde edilmektedir. Yirmi dokuzuncu kaside ise yine İsmail Paşa’nın methine ve bu kez 1167’de üç tuğlu vezir oluşunun tarihine yazılmıştır. İsmail Paşa’nın isminde yedi harf bulunması sebebiyle (olsa gerek) yedi adet tarih düşülmüştür. İlki mu‘cem, ikincisi mühmel, üçüncüsü tam tarihtir.

¹⁷¹ 1163 (dû mısra‘-ı rengîn):

كوكل وجه ايله بال مطالين بولدى
بحمد نه صفا كلدى كعبدن پاشا

¹⁷² 1163:

عطادر منصب اولونيه پاشايه مبارك باد

¹⁷³ 1164:

مبارك جسر اسماعيل پاشا ايلدى بنياد

“Ḥurūf-ı kevkeb âşarım ne mümkün eyleye tavşif
Vezîr âyîne-dil kâmil kerîm etvâr-ı zî-şânı¹⁷⁴

Ḥesâbın luṭf kıl seyr eyle her ḥarf-i muşaffânı
Sağa se tuğ u sa ‘y-ı şükr virdi ferr-i Raḥmânî¹⁷⁵

Muḥibb-i âl-i faḥrî’l-enbiyâsın cānib-i Ḥaḳ’ dan
Sağa luṭf-ı nebî yâver murâdın kıldı erzânî¹⁷⁶”

Bir sonraki beyitte ta‘miyeli tarih-i mu‘cem bulunmaktadır. İlk mısraında kırklar yerine üçler sehven yazılmış olmalıdır. Aksi halde kırk sayısına referans olacak değer bulunmamaktadır.

“Çıkup üçler hezārân medḥ ile vaşf itdiler şânın
Vezîr-i ‘ālî-şân kıldı seni tevfiḳ-i sultânî¹⁷⁷”

Aynı kasidenin on beşinci beytinde üç tarihin gün gibi parlak olduğunu ifade ettikten sonra birinin mısraın tamamı, diğer ikisinin Allah’ın ilhamı olduğunu söyler. Son beyit olan on altıncı beyitte de ta‘miyeli tarihini verir. Nev kelimesinin ebced bedeli olan 56 sayısı çıkarıldığında tarih elde edilir. İlḥâm-ı Sübhânî olarak adlandırdığı diğer tarihlerse bu beyitle birlikte hâşiyede verilmiştir.

“Bu nev şekli çıkardım gevher-âsâ baḥr-i ra‘nâdan
Vezîr-i bî-bedel kıldı seni tevfiḳ-i Yezdânî¹⁷⁸”

Hâşiyede “ikisi hezec biri recez” diye tanımlanan tarihlerden ilki kasidenin vezni *Mefâ ‘ilün/Mefâ ‘ilün/Mefâ ‘ilün/Mefâ ‘ilün* ile yazılmış yukarıdaki tarihtir; “Vezîr-i bî-bedel kıldı seni tevfiḳ-i Yezdânî¹⁷⁹”. “Bu nev şekli çıkardım” ifadesinden hareketle *nev* kelimesinin değeri olan 56 çıkarıldığında elde edilir. İkincisi yine hezec bahrinden *Mefâ ‘ilün/Mefâ ‘ilün/Mefâ ‘ilün* vezniyle yazılmış, son tef‘ilesi çıkarılarak elde edilmiştir;

¹⁷⁴ Târîh-i Mu‘cem 1167 (Ḥurūf-ı kevkeb):

وزیر آیینہ دل کامل کریم اطوار دیشانی

¹⁷⁵ Târîh-i Mühmel 1167 (ḥarf-i muşaffâ):

سکا سه توغ و سعی شکر ویردی فر رحمانی

¹⁷⁶ 1167:

سکا لطف نبی پاور مرادک قیلدی ارزانی

¹⁷⁷ Ta‘miyeli Târîh-i Mu‘cem 1207-40=1167: [40 sayısının referansı bulunamamıştır, çıkup üçler değil kırklar yazılması halinde düzelir.]

وزیر عالیشان قیلدی سنی توفیق سلطانی

¹⁷⁸ 1223-56=1167: (Bu nev şekli çıkardım)

وزیر بی بدل قیلدی سنی توفیق یزدانی

¹⁷⁹ 1223-56=1167

وزیر بی بدل قیلدی سنی توفیق یزدانی

“Vezîr-i bî-bedel kıldı seni tevfiķ”¹⁸⁰. 1141 sayısına tekabül eder, 26 eklenerek 1167 elde edilir. Nereden hareketle 26 sayısına ulaşıldığını çıkaramadık. Son olarak recez bahrinden olan tarihi *Müstef‘ilün/Müstef‘ilün/Müstef‘ilün* vezniyle yazılmıştır; “Tevfiķ-i Yezdānî seni kıldı vezîr”, diğerleri gibi ta‘miyeli tarihtir. 1175 sayısına tekabül eder, *bu* kelimesinin ebced değeri olan 8 çıkarıldığında 1167 tarihine ulaşılır.

Kasideler bölümündeki son şiir olan otuzuncu kaside, yine İsmail Paşa’nın üç tuğlu vezir oluşuna ve methine inşa edilmiştir. Şair, İsmail Paşa’nın isminin yedi yıldızlı Süreyya gibi yedi harften müteşekkil olduğunu ve toplamının 212 olduğunu ifade eder. Ayrıca encüm kelimesi ebced hesabı yapılan beyitlerde noktalı harflerin toplanması gerektiğine işaret olduğundan encüm, seb‘a ve huruf kelimelerinin noktalı harflerinin toplamı 135’i verir. Seb‘aya çıkar kelimelerinden işaretle 77 eklendiğinde tekrar 212 elde edilir. Kasidenin son beytinde tam tarihle 1167 sayısı çıkmaktadır.

“Encüm gibi seb‘aya çıkar cümle ħurūfı

Dü şad deh [ü] dü ‘add olunursa anıñ adı¹⁸¹

Meh-tāb gibi ‘arz-ı cemāl eyledi tārīķ

Se rütbe saña lāyık idi virdi o Hādī¹⁸²”

¹⁸⁰ 1141+26=1167

وزیر بی بدل قیلدی سنی توفیق

¹⁸¹ İsmā‘īl: اسماعیل Yedi harften müteşekkildir ve ebced değerleri toplandığında 212 etmektedir.

30+10+70+1+40+60+1=212

¹⁸² 1167:

سه رتبه سکا لائق ایدی ویردی او هادی

Beyit Sayısı	Kaside Numarası	Kaç Adet Bulunduğu
10 Beyit	19	1
11 Beyit	27, 28	2
12 Beyit	22	1
13 Beyit	26	1
16 Beyit	29	1
17 Beyit	13	1
18 Beyit	7	1
21 Beyit	11	1
22 Beyit	17, 30	2
23 Beyit	12, 14	2
24 Beyit	6	1
25 Beyit	16, 20	2
26 Beyit	9	1
27 Beyit	5, 25	2
30 Beyit	8	1
32 Beyit	23	1
33 Beyit	2	1
34 Beyit	10	1
35 Beyit	4	1
37 Beyit	3	1
38 Beyit	18	1
50 Beyit	1	1
51 Beyit	15, 21	2
55 Beyit	24	1

Tablo 2: *Türkçe Divan*'daki Kasidelerin Beyit Sayıları Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıdaki tabloda kasidelerin beyit sayıları verilmiştir. On dokuzuncu kaside, on beyitle divanın en kısa kasidesidir, en uzun kasidesi ise 55 beyitle yirmi dördüncü kasidesidir. Ondan sonraki en uzun kasideler 15 ve 21. sıradaki kasideleri 51 beyit, divanın ilk kasidesi olan na‘t-ı şerif ise 50 beyitten müteşekkildir.

2.1.2. Gazeller

Nazîm'in Türkçe Divanı'nda 300 adet gazel bulunmaktadır. Bunların 192 tanesi çerçeve içine yazılmıştır. Kalan 108 adet gazel ise her bir kafiye harfinin başladığı noktadan itibaren hâşiyeye tahrir olunmuştur. Gazelleri çevriyazıya aktarırken aynı kafiye'deki şiirlerin bir arada bulunması; öte yandan sayfa numaralarının takibinin zorluk oluşturmaması için önce çerçeve içi, sonra hâşiyeye olmak üzere aynı kafiye harfinden gazeller bir arada verilmiştir. Aşağıdaki tablodan gazellerin kafiye'lere göre dağılımı ve çerçeve içinde-hâşiyede bulunma durumu incelenebilir.

Kafiye Harfi	Gazel Numarası		Toplam Sayı
	Çerçeve içi	Hâşiyeye	
Ā, A (ا)	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11	12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22	22
B, P (ب)	23, 24, 25, 26, 27, 28	29	7
T (ت)	30, 31, 32, 33	34	5
Ṣ (ث)	35	-	1
C, Ç (ج)	36	37, 38	3
H (ح)	39	40	2
Ḥ (خ)	41	-	1
D (د)	42, 43, 44, 45, 46, 47	48	7
Z (ذ)	Yoktur.	-	0
R (ر)	49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83	84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110	62
Z (ز)	111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121	122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132	22
S (س)	133, 134	135, 136	4
Ş (ش)	137, 138, 139, 140, 141	142	6
Ṣ (ص)	143		1
Ẓ (ض)	144	145	2
Ṭ (ط)	146		1
Ẓ (ظ)	147		1

‘ (ع)	148		1
Ġ (غ)	149		1
F (ف)	150, 151		2
K (ق)	152, 153	154	3
K, D (ك)	155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168	169, 170, 171	17
L (ل)	172, 173, 174, 175, 176	177, 178, 179	8
M (م)	180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199	200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209	30
N (ن)	210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231	232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241	32
Ū, U, Ü (و)	242, 243, 244, 245	246	5
A, E, H (ه)	247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265	266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280	34
ī, I, İ, En (ئ, ی)	281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294	295, 296, 297, 298, 299, 300	20

Tablo 3: *Türkçe Divan*’daki Gazellerin Kafiyelelere Göre Dağılımı Tablosu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Nazîm’in *Türkçe Divanı*’nda yalnız zel (ز) harfinden hiç gazel yazmadığı görülür. Onun dışındaki bütün kafiye harflerinden gazel inşa etmiştir. En fazla sayıda ise 62 gazelle ra (ر) harfinden verdiği görülür. Onu müteakip he (ه) harfinden 34, nun (ن) harfinden 32, mim (م) harfinden 30 gazel vardır. Öte yandan kelime sonunda az kullanılan harfler olan ha (ح), sad (ص), ta (ط), za (ظ), ‘ayn (ع), gayn (غ) harflerinden birer gazel yazılmıştır. Aşağıdaki tabloda ise Nazîm’in *Türkçe Divanı*’ndaki gazellerin beyit sayıları verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere Nazîm’in *Türkçe Divanı*’nda en fazla sayıda beş beyitlik gazel mevcuttur, 185 tanedir.

Beyit Sayısı	Gazel Numarası	Toplam Sayı
5 Beyit	1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 15, 19, 20, 22, 23, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 64, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 79, 81, 82, 87, 88, 90, 92, 94, 98, 99, 100, 110, 111, 112, 113, 116, 118, 121, 122, 129, 130, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 154, 156, 157, 158, 161, 163, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 176, 177, 179, 180, 182, 183, 187, 188, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 198, 202, 205, 207, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 237, 240, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 260, 261, 263, 264, 266, 267, 269, 270, 272, 278, 282, 283, 284, 285, 286, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 298, 300	185
6 Beyit	13, 34, 102, 107, 155, 175, 203, 204, 236, 262, 275	11
7 Beyit	12, 14, 16, 18, 24, 26, 30, 43, 49, 63, 65, 70, 75, 78, 83, 84, 85, 89, 91, 96, 103, 104, 106, 115, 119, 124, 125, 131, 132, 133, 144, 145, 148, 159, 160, 162, 164, 173, 178, 181, 184, 185, 186, 189, 190, 200, 201, 208, 209, 215, 235, 238, 257, 259, 265, 268, 273, 274, 276, 277, 279, 280, 287, 295, 296, 297, 299	67
8 Beyit	21, 66, 80, 97, 126, 134, 193, 220, 223	9
9 Beyit	7, 17, 59, 86, 93, 95, 105, 108, 114, 120, 123, 165, 199, 206, 226, 239, 271, 281	18
10 Beyit	109, 127, 153, 244	4
11 Beyit	69	1
12 Beyit	128	1
13 Beyit	101, 135	2
14 Beyit	117	1
23 Beyit	291	1

Tablo 4: *Türkçe Divan*’daki Gazellerin Beyit Sayıları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkçe Divan’da gazel-i mutavvel sayılabilecek bir gazeli vardır. İm‘ânî mahlaslı bir dostunun, ismini anmadığı bir müzellef çelebiye Nazım’i övmesi üzerine kendisinden bir şiir isteyip bir önceki gazeli inşa ederek gönderdikten sonra mazmunlarını tersine

anlaması üzerine Nazîm bu gazeli inşa etmiştir. 291. sıradaki bu gazel yirmi üç beyitten müteşekkildir. Nazîm şiirden anlayan kimsenin o gazeli anlayabileceği, elifbâ bilmeyen birinin kâmil bir şaire laf söylemesinin abes olduğu, Nazîm'in Nef'î'den daha gaddar eleştiride bulunabileceği fakat dostlar arasında hoş karşılanmadığından onu zaptettiği, şiirden anlayanların bu şiiri de anlayabileceği gibi konulardan bahsetmiştir.

Türkçe Divan'da dikkat çeken bir husus ise gazellerin başlıklandırılması üzerinedir. 300 gazelin 42 tanesinde hiç başlık bulunmazken *Velehû*, *Lehû*, *Velehû Eyzan* gibi birbirini takip eden şiirlere verilen başlıklar ve sadece kafiye harflerini belirtmek için kullanılan “der-kâfiye-i harf-i bâ” gibi başlıklar çıkarıldığında 144 gazelinde başlık bulunduğu gözlenir. Bu, neredeyse her iki gazelden birine başlık verildiğini ifade eder. Başlıklardan bazıları “Der-pend ü naşîhat (G.33)”, “Manzûme-i bahâriyye (G.57)”, “Der-medh-i teferrücgâh-ı Üsküdar (G.168)” gibi kısa ibarelerden müteşekkilen bazı başlıklar ise bir sayfadan uzundur.

“Okmeydânı'na ba'z-ı aḥbâb ile varup seyr iderken bir şûh dil-ber-i nâz-güstere râst gelüp mekkâr-ı sitemkâr her yaḡa kebk-i ḥurâmân gibi cilveye âgâz ve şâhîn-i şâhib-cevelân gibi hevâya pervâz idüp gâh ‘uşşâk-ı dîvânegâna: “Dâmuḡuza naḡcîr oldum.”, diyü şad mekr ü ḥile ile ḡakîrânı taḡkîr ü istihzâ ve gâh vişâline teşne olan derdmendâna muḡâbil ṡurup fâḡteâsâ ḡulûbların pençe-i sitemiyle dâm-ı belâya ilkâ iderek ‘âlemi ber-hevâ itdikden sonra ‘âlem-i ḡayretde inşâ olunan ḡazel-i iştîyâk-efzâdır. Âḡ ez-dil-berân-ı nâz-perver ü sîm-berân-ı sitem-güster! (G.166)¹⁸³

Bir maḡfil-i dil-ârâda ve meclis-i dil-güşâda çârdeh sâle dü bedr-i münîr ṡulû' idüp birisi şûḡ-ı bî-pervâ vü şeh-levend-i ḡoş-edâ dil-dâdeniḡ ḡatırlarına ri'âyet etmede bî-hem-tâ ve öbirisi ḡaddâr-ı ‘âlem ü sitemkâr-ı pür-sitem bî-çâreleriḡ şîşe-i ḡulûbını kesr etmede müheyyâ olup vech-i âfitâb-ı ‘âlem-tâblarını ebr-i sitem ile setr idüp bezm-i behîşt-i berîn-âsâmızdan ḡâ'ib olup gitdikden sonra aḡvâli müş'ir inşâ olunan ḡazeldir (G.160)¹⁸⁴”

¹⁸³ Okmeydânı'na bazı dostlarla gidip dolaşırken naz dağıtan bir şuh dilbere rastlayıp sitemli oyunbaz her tarafa salınan bir keklik gibi başlayıp ve gezinen bir şahin gibi havaya kanat açıp bazen divane aşıklara “tuzağınıza yakalandım”, diye yüz oyun ve aldatmayla garibanları aşağıladıkten ve alaya aldıktan; gah da kavuşmaya susamış dertlilerin karşısında durup üveyik gibi kalplerini sitem pençesiyle bela tuzağına yerleştirerek dünyalarını yıktıktan sonra şaşkınlık, hayret aleminde inşa edilen hasret artıran gazeldir. Ah, naz yapan dilberler ve sitem saçan güzeller!

¹⁸⁴ Gönül süsleyen bir yerde ve gönül açan bir mecliste on dörtlük iki parlak dolunay doğup birisi korkusuz bir şuh ve hoş edalı bir güzeller güzeli, gönül verenlerin isteklerine riayet etmede eşsiz ve diğeri dünya gaddarı ve sitemlerle dolu bir sitemci, çaresizlerin kalp şişelerini kırmada yetenekli olup cihanı aydınlatan

2.1.3. Kıt‘alar, Nazımlar

Nazîm’in *Türkçe Divanı*’nda 68 adet kıt‘a, 14 adet nazım mevcuttur. Kıt‘aların dört tanesi kasideler bölümünde yer almaktadır, diğerleri mukatta‘ât başlığı altındadır. Nazîm’in *Divanı*’ndaki ilk kıt‘a, Kanina Tekkesi Şeyhi Yusuf Efendi’ye irsal olunmuştur. Nazîm, kendisine kardeşim diye hitap etmiştir. İsmail Paşa’nın ateşli hastalığına beddua, Avlonya’daki bir kahvehanenin vasıfları, Tiranlı Muhlis Bey’in methi, dört unsurun (ustukussât) sayılması, Yanyalı Dostu (Kardeşi) Ali Efendi’nin ziyafet ve helva sohbeti, kuzey ve güney taraftaki her bir burcun sayılması gibi çeşitli konularda kıt‘alar bulunmaktadır.

Mukatta‘ât-ı Tevârih başlığı altında otuz ikinci kıt‘adan itibaren tarih kıt‘aları başlar. Toplamda kırk tarih kıt‘ası, divandaki sırasına göre de üç adet tarih nazmı mevcuttur, aşağıdaki tabloda başlıklarıyla yer almaktadır.

Numarası	Kıt‘a ve Nazım Başlığı	Tarihi
Kt.1	Tārīḥ-i vilâdet-i maḥdûm-ı ‘Alî Paşa	1160
Kt.2	Dîger tārīḥ-i vilâdet-i maḥdûmeş	1160
Kt.3	[Başlıksız: el-Hac İsmail Paşa’nın kendi sarayında bir şadırvan yaptırmasına tarih]	1165
Kt.4	[Başlıksız: el-Hac İsmail Paşa’nın yaptırdığı şadırvana ait ikinci tarih kıtası]	1165
Kt.32	Tārīḥ-i vefât-ı ‘amm-ı büzürgvâr Murâd Big-zâde İslâm Big rahmetu’llâhi ‘aleyh rahmeten vâsi‘aten	1144
Kt.33	Tārīḥ-i merḥûme vü mağfûre cedde-i mükerreme rahmetu’llâhi ‘aleyhâ rahmeten vâsi‘aten	1148
Kt.34	Tārīḥ-i vefât-ı mîr-i celîlû’s-şân Ḥazret-i Maḥmûdü’z-zamân rahmetu’llâhi ‘aleyh bi-hürmeti Resûl-i ins ü cân	1148
Kt.35	Dîger tārīḥ-i merḥûm müşârun ileyh	1148
Kt.36	Tārīḥ-i rîş-i merḥûm Muştafâ Paşa	1150
Kt.37	Tārīḥ-i vefât-ı mûmâ ileyh rahmetu’llâhi te‘âlâ	1151
N.12	Tārīḥ-i vefât-ı Murâd Big-zâde Süleymân Big rahmetu’llâhi te‘âlâ	1151
Kt.38	Tārīḥ-i cîsr-i Merḥûm Maḥmûd Paşa rahmetu’llâh	1151

güneş gibi yüzünü sitem bulutlarıyla örtüp berîn cennetine benzeyen işret meclisimizden kaybolup gittikten sonra halimizi anlatan inşa olunan gazeldir.

Kt.39	Tārīḥ-i vilādet-i maḥdūm-ı Bayram Paşa a'nı Tāhir Beg eṭāla'llāhu 'ömrehū	1154
Kt.40	Tārīḥ-i çeşme-i İsmā'ıl Paşa dāme iḳbālühū	1155
Kt.41	Tārīḥ-i diğeri çeşme-i mūmā ileyh	1155
Kt.42	Tārīḥ-i serāy-ı Bayram Paşa	1155
Kt.43	Tārīḥ-i zūlf-i Şādık Çelebi 'ammerehu'llāhu şıdkahū	1155
Kt.44	Tārīḥ-i kaşr-ı Yūsuf Beg-zādegān mīrān-ı muḥteremān	1156
Kt.45	Ḳıṭ'a-i tārīḥ-i vefāt-ı merḥūm u mağfūr eş-Şehīd Müftī-i Belğrad 'aleyhi raḥmetü Rabbi'l-'ibād	1156
Kt.46	Ḳıṭ'a-i tārīḥ-i vefāt-ı Belğradī 'Ömer Efendi-zāde Molla İbrāhīm raḥmetü'llāh	1157
Kt.47	Mevāliden Merḥūm Dervīş Efendi'niñ tārīḥidir	1158
Kt.48	Tārīḥ-i vefāt-ı merḥūm Ḥalīl Efendi raḥmetü'llāhi te'ālā	1158
Kt.49	Tārīḥ-i vefāt-ı gül-gonca-i ḥüsn ü cemāl raḥmetü'llāhi'l-Melikü'l-müte'āl	1158
Kt.50	Tārīḥ-i vefāt-ı Ruḳıyye Kadın raḥmetü'llāhi 'aleyhā	1159
Kt.51	Tārīḥ-i vefāt-ı Seyyid Molla Mes'ūd raḥmetü'llāhi te'ālā	1159
Kt.52	Tārīḥ-i tekyye-i Şeyḥ Ḥüseyn-i Belğradī	1159
Kt.53	Tārīḥ-i diğeri be-ta'miyye	1159
Kt.54	Tārīḥ-i kargāh-ı cedīd-i Molla Süleymān-ı Aḥsenī	1159
Kt.55	Tārīḥ-i kaşr-ı 'Abdülkerīm Efendi-zāde faẓīletli nezāketli 'Abdülğani Efendi eṭāle 'ömrehu'l-Ḥālīḳu'l-Bārī	1159
Kt.56	Tārīḥ-i vilādet-i ferzend-i Süleymān Ağa eṭālu'llāhu 'ömrehümā	1159
Kt.57	Tārīḥ-i vefāt-ı merḥūm 'Ömer Ağa-zāde Zeyne'l-'ābidīn Ağa raḥmetü'llāhi te'ālā	1160
Kt.58	Tārīḥ-i vefāt-ı merḥūm u mağfūr-ı pe[de]r-i zī-şān-ı 'aleyhi raḥmetü Rabbine'l-Ġafūru'r-Raḥīmü'r-Raḥmān	1160
Kt.59	Tārīḥ-i vilādet	1160
N.13	Tārīḥ-i vefāt-ı Ḥadīce Kadın raḥmetü'llāhi 'aleyhā	1161
Kt.60	Tārīḥ-i vilādet-i faẓīletmend Ḥuldī Efendi-zāde Muḥammed Şādık eṭāla'llāhu 'ömrehümā	1161
N.14	Tārīḥ-i vefāt-ı kerīme-i Merḥūm Maḥmūd Paşa raḥmetü'llāhi 'aleyhimā	1160

Kt.61	Tārīḥ-i vefāt-ı Merḥūm Maḥmūd Paşa-zāde raḥimehumā Allāh	1161
Kt.62	Tārīḥ-i vefāt-ı aḥ-i e‘azz raḥmetu’llāhi te‘ālā	1162
Kt.63	Dīger tārīḥ-i vefāteş	1162
Kt.64	Tārīḥ-i serāy-ı Ḥasan Efendi	1167
Kt.65	Tārīḥ-i cülūs-ı Pādişāh-ı ‘Ālem-penāh ‘Osmān Ḥān-ı ibn-i Muştafā Ḥān bin Meḥammed Ḥān ḥalleda’llāhu ve ebbede salṭanatehū	1168
Kt.66	Tārīḥ-i tesvīd ü tedvīn-i dīvān	1160
Kt.68	Tārīḥ-i vilādet-i ḥazret-i Veliyyü’n-ni‘am ṭāle beḳāhu	1135

Tablo 5: *Türkçe Divan*’daki Tarih Kıt’alarının ve Nazımlarının Başlıkları ve Tarihleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Otuz üçüncü sıradaki kıt’a annesinin vefatına inşa edilmiştir. Tam tarihi göstermektedir, 1148 yılı elde edilir. Elli sekizinci kıt’a babasının vefatına inşa olunmuştur, 1160 yılını gösterir mu‘cemî tarihtir. Babasının ismini de beyitte zikreder.

“Diḡle benden me‘āl-i tārīḥin

Vālideḡ şimdi nūrı cennetde¹⁸⁵

Dāḡ-ı dilden lāle-āsā geldi tārīḥ ey Nazīm

Mīr Muḡtār-ı mükerrerrem vāşıl-ı in‘ām-ı Ḥaḡ¹⁸⁶”

Nazīm’in ailesiyle ilgili elde edebileceğimiz son bilgi kardeşi Hasan’ın vefatına düştüğü tarihlerden elde edilir. Altmış ikinci ve altmış üçüncü tarih kıt’ası kardeşinin vefatına inşa edilmiştir, 1162 tarihlidir. İlkinin toplamı 1166 olarak çıkar, mısradaki ola kelimesinin sonu elifle tahrir edilse hesap doğru elde edilirdi.

“Nār-ı hecriḡle yanarken söyledüm tārīḥiḡi

Cennet-i a‘lā ola şadr u mekânıḡ yā Ḥaşan¹⁸⁷

Fürḡatiḡ göḡlüm yaḡarken söyledüm tārīḥiḡi

Nār-ı hecriḡ yaḡdı göḡlüm nūr-ı dīdem ey Ḥaşan¹⁸⁸”

¹⁸⁵ 1148:

والدهك شمدى نورى جنتده

¹⁸⁶ 1160 (dāḡ-ı dilden ibaresi mu‘cemî tarih olduğunu gösterir):

میر مختار مکرم واصل انعام حق

¹⁸⁷ 1162 (1166 bulduk, sebebini tespit edemedik; ola kelimesi h (ه) ile değil elifle (ل) yazılmış olsa çözüldü):

جنت اعلى اوله صدر و مكانك يا حسن

¹⁸⁸ 1162:

نار هجرک یقدی کوکلم نور دیدم ای حسن

Bunlar dışında İsmail Paşa'nın kız kardeşi Aişe Kadın'ın vefatına on dördüncü nazımda tam tarihle (1160), erkek kardeşi Muhammed Bey'in vefatına altmış birinci kıt'ada tam tarihle (1161) işaret edilmiştir. İsmail Paşa'nın doğumuna ise son tarih kıt'ası olan altmış sekizinci kıt'ada, Nazîm "yirmi altı yaşında söyledim" diyerek 1135 yılına tarih düşürmüştür; 1161'de inşa ettiği çıkarılır.

“Yigirmi altı sâlinde Nazîmâ söyledim târîh

Cihâna geldi luṭf u ‘adl ile Dervîş İsmâ‘îl¹⁸⁹”

Nazîm'in *Türkçe Divanı*'ndaki son tarih kıt'ası III. Osman'ın cülusunadır. Nazîm, Hz. Osman'ın Hz. Peygamber'in iki kızıyla evlenmiş olduğundan iki nur sahibi anlamındaki *zi'n-nûreyn* lakabına benzeterek III. Osman'ı *zû-ı neyyir* diye isimlendirmiştir. Tarih kıtasını da ta'miyeli dü-tâ tarih olarak inşa etmiştir. *Vâdî-i nev* kelimesinin ebced değeri 77'nin iki katı olan 154 sayısı, tarih mısraından elde edilen 2490'dan çıkarılıp ikiye bölündüğünde 1168 sayısına ulaşılır. III. Osman'ın cülus tarihidir.

“Didüm baş eyleyem bir vâdî-i nev

O dem luṭf-ı Ḥudâ'dan oldu zâhir

Nazîmâ diḡle târîḡ-i cülûsın

Muzâf olmuş semâya zû-i neyyir¹⁹⁰”

Aşağıdaki tabloda Nazîm'in inşa ettiği kıt'a ve nazımların beyit sayıları yer almaktadır. Yirmi iki adet iki beyitlik kıt'a, sekiz adet iki beyitlik nazım vardır. En uzun nazım ise altı beyitlik iken en uzun kıt'a on bir beyitten müteşekkildir.

¹⁸⁹ 1135 (26 sâlinde söyledim diyerek 1161'de inşa ettiğini ifade etmiştir):

جهانه كدى لطف و عدل ايله درويش اسماعيل

¹⁹⁰ 27 Safer 1168 (2490-154=2336/2=1168) (ta'miyeli târîḡ-i dü-tâ: vâdî-i nev tamlamasının karşılığı olan 77 sayısının iki katı beyitten elde edilen 2490'dan çıkarıldığında elde edilmek istenen tarihin iki katı olan 2336 kalır. Neyyir kelimesindeki şeddeli ye harfi çift ye olarak hesaplandığında sonuca ulaşılır.):

مضاف اولمش سمايه ضوء نير

Kıt'a		
2 Beyit	6, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 27, 29, 30, 31, 61, 63, 66	22
3 Beyit	5, 8, 10, 17, 26, 28, 54, 62, 64, 65, 67	11
4 Beyit	2, 21, 32, 36, 39, 43, 48, 52, 53, 59	10
5 Beyit	12, 35, 37, 38, 40, 41, 47, 51, 58, 60	10
6 Beyit	33, 45, 50	3
7 Beyit	4, 42, 49, 56, 68	5
8 Beyit	57	1
9 Beyit	1, 34, 44, 46, 55	5
11 Beyit	3	1
Nazım		
2 Beyit	1, 2, 3, 7, 9, 10, 11, 14	8
3 Beyit	4, 5, 6, 8, 12	5
6 Beyit	13	1

Tablo 6: *Türkçe Divan*'daki Kıt'a ve Nazımların Beyit Sayılarının Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.1.4. Mesneviyyât, Murabba'ât

Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nda 11 beyitlik ilk mesnevi haricinde elli birinci sıradaki mesneviye kadar müfred olarak inşa edilmiştir. Bunlardan dört tanesi muammadır. Ahmed (43), Hüseyin (44), İsmail (45) ve İbrahim (46) isimlerine yazılmıştır. Elli ikinci mesneviden itibaren lugazlar gelmektedir. Bunların cevapları Güneş (52), fındık (53), kahve (54), şiir (55), sadef (56)'tir.¹⁹¹

Divan'da üç murabba, üç tahmis, üç müseddes bulunmaktadır. Tahmislerin ilki Hâfız-ı Şîrâzî'nin bir gazeline inşa olunmuştur. İkincisi arz-ı hal yoluyla İsmail Paşa'ya yazılmış, üçüncüsü istiğna makamı hakkındadır. Üçüncü sıradaki müseddes "Arardum hayli dem mürşid Hudâ'dan/Müyesser oldu lutf-ı kibriyâdan" mısralarının tekrarlandığı şiiridir, şairin müridi ile tanışması ve intisabını anlatır.

Divanda on ikilik bendlerden müteşekkil bir adet tercî-i bendi vardır. "Rûz-ı vuşlat sîne-i 'uşşâkı pür-nûr eyledi/Bu serâ vîrân iken ma'mûr u mesrûr eyledi" vasıta beyti olan

¹⁹¹ Son lugaz kıt'a şeklinde yazılmıştır, cevabı hamamdır. Çözümleme için bk. Çetin, "Bir Muamma ve Lugaz", *Dinbilimleri* 831-854.

tercî-i bend üç bendden müteşekkildir. Aşağıdaki tabloda yukarıda sözü geçen nazım şekillerinin beyit ve bend sayıları mevcuttur.

Mesnevi		
1 Beyit	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51	50
4 Beyit	52	1
5 Beyit	53	1
6 Beyit	55	1
9 Beyit	56	1
10 Beyit	57	1
11 Beyit	1	1
12 Beyit	54	1
Murabba		
3 Bend	1, 2, 3	3
Tahmis		
5 Bend	1, 2, 3	3
Müseddes		
3 Bend	2	1
5 Bend	1	1
9 Bend	3	1
Tercî-i Bend		
12'lik 3 Bend	1	1

Tablo 7: Türkçe Divan'daki Mesnevilerin Beyit Sayıları ve Murabba, Tahmis, Müseddes, Tercî-i Bendlerin Bend Sayıları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.1.5. Beratlı Nazım'ın *Türkçe Divanı*'ndaki Vezinler

Bahir	Vezin	Nazım Şekli ve Numarası	Toplam
Hezec	Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün	K.1, K.2, K.5, K.10, K.12, K.13, K.15, K.20, K.22, K.25, K.27, K.29, G.1, G.3, G.6, G.7, G.10, G.11, G.14, G.15, G.27, G.29, G.35, G.52, G.53, G.59, G.61, G.62, G.63, G.65, G.69, G.71, G.76, G.79, G.80, G.82, G.83, G.90, G.91, G.92, G.94, G.97, G.99, G.100, G.103, G.104, G.114, G.115, G.119, G.132, G.137, G.140, G.141, G.152, G.153, G.158, G.162, G.174, G.179, G.184, G.193, G.202, G.205, G.208, G.210, G.211, G.214, G.218, G.220, G.223, G.229, G.233, G.237, G.240, G.244, G.246, G.247, G.250, G.251, G.256, G.257, G.259, G.264, G.266, G.271, G.279, G.289, G.290, G.291, G.293, G.295, G.297, Kt.1, Kt.2, Kt.3, Kt.6, Kt.7, Kt.9, Kt.15, Kt.20, Kt.22, Kt.24, Kt.27, Kt.30, Kt.32, Kt.37, Kt.38, Kt.49, Kt.56, Kt.57, Kt.59, Kt.61, Kt.68, N.1, N.2, N.7, N.9, N.11, M.2, M.5, M.11, M.19, M.20, M.22, M.25, M.31	126
	Mefā'ılün/Mefā'ılün/ Fe'ülün	G.12, G.31, G.46, G.58, G.150, G.151, G.165, G.176, G.181, G.186, G.215, G.217, G.222, G.245, Kt.14, Kt.60, Kt.65, N.10, M.1, M.7, M.9, M.10, M.12, M.17, M.30, M.39, M.44, Mü.3	28
	Mef'ülü/Mefā'ülü/ Mefā'ülü/Fe'ülün	K.4, K.30, G.28, G.30, G.75, G.108, G.142, G.182, G.189, G.204, G.234, G.235, G.236, Kt.8, Mu.1, Mu.3, Mü.1	17
	Mef'ülü/Mefā'ılün/ Mef'ülü/Mefā'ılün	G.54, G.185, G.194	3
	Mef'ülü/Mefā'ılün/ Fe'ülün	G.101, Kt.5, Kt.17, M.6, M.57	5

Remel	Fā' ilātūn/Fā' ilātūn/ Fā' ilātūn/Fā' ilūn	K.9, K.11, K.17, K.18, G.4, G.13, G.16, G.20, G.21, G.24, G.25, G.32, G.33, G.41, G.44, G.45, G.47, G.51, G.56, G.66, G.67, G.68, G.70, G.72, G.74, G.85, G.87, G.89, G.93, G.107, G.111, G.112, G.113, G.116, G.117, G.118, G.121, G.123, G.124, G.127, G.129, G.136, G.145, G.149, G.155, G.156, G.157, G.169, G.172, G.173, G.175, G.180, G.183, G.187, G.191, G.196, G.198, G.199, G.201, G.213, G.216, G.221, G.224, G.227, G.228, G.231, G.232, G.238, G.253, G.265, G.267, G.273, G.275, G.277, G.280, G.281, G.282, G.286, G.288, G.294, Kt.4, Kt.19, Kt.23, Kt.34, Kt.41, Kt.47, Kt.50, Kt.51, Kt.58, Kt.62, Kt.63, N.8, N.14, M.3, M.13, M.14, M.18, M.21, M.26, M.41, M.45, M.46, M.50, M.52, T.1, T.2, T.3, Mü.2, Tc.1	109
	(Fā' ilātūn)Fe' ilātūn/ Fe' ilātūn/Fe' ilātūn/ Fe' ilūn(Fa' lūn)	K.7, K.14, K.19, K.21, G.17, G.19, G.34, G.37, G.38, G.40, G.42, G.64, G.73, G.81, G.105, G.106, G.109, G.110, G.126, G.134, G.138, G.159, G.160, G.161, G.164, G.166, G.167, G.177, G.200, G.207, G.209, G.219, G.230, G.242, G.252, G.260, G.261, G.262, G.268, G.269, G.270, G.276, G.287, G.292, G.298, G.299, G.300, Kt.18, Kt.31, Kt.54, N.3, N.4, M.4, M.43, M.51	55
	(Fā' ilātūn)Fe' ilātūn/ Fe' ilātūn/Fe' ilūn(Fa' lūn)	M.55, M.56	2
	Fā' ilātūn/Fā' ilātūn/ Fā' ilūn	G.192, G.225, Kt.44, Kt.53, N.12, M.36, M.37, M.42, Mu.2	9
Muzârî	Mef' ūlū/Fā' ilātū/ Mefā' ūlū/Fā' ilūn	K.16, K.26, G.22, G.39, G.43, G.49, G.50, G.55, G.57, G.60, G.78, G.84, G.88, G.120, G.125, G.128, G.130, G.154, G.171, G.274, G.283, G.285, G.296, Kt.25, Kt.28, Kt.43, M.23	27

Müctes	Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/Fe'ilün (Fa'lün)	K.24, K.28, G.2, G.5, G.8, G.23, G.48, G.77, G.86, G.96, G.98, G.102, G.122, G.131, G.133, G.163, G.170, G.206, G.226, G.239, G.241, G.248, G.249, G.254, G.255, G.258, G.272, G.278, Kt.10, Kt.13, Kt.16, Kt.26, Kt.29, Kt.48, N.6, M.15, M.47, M.49	38
	Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/Fe'ilâtün	Kt.55	1
Mütekâ-rib	Fe'ülün/Fe'ülün/ Fe'ülün/Fe'ül	G.146, Kt.21, N.5, M.38	4
	Fe'ülün/Fe'ülün/ Fe'ülün/Fe'ülün	G.197, M.27	2
Recez	Müstef'ilün/Müstef'ilün/ Müstef'ilün/Müstef'ilün	K.8, G.9, G.18, G.190, G.203, Kt.11, N.13, M.8	8
	Müstef'ilâtün/ Müstef'ilâtün	G.147, G.148, Kt.39, Kt.42	4
	Müfte'ilün/Mefâ'ilün/Müfte'ilün/ Mefâ'ilün	Kt.66	1
Münse-rih	Müstef'ilün/Fe'ülün/ Müstef'ilün/Fe'ülün	G.36, G.139, G.143, G.168, G.195, G.212, G.284, Kt.45, M.24	9
	Müfte'ilün/Fâ'ilün/ Müfte'ilün/Fâ'ilün	M.16	1
Hafif	(Fâ'ilâtün)Fe'ilâtün/ Mefâ'ilün/Fe'ilün (Fa'lün)	K.3, K.6, K.23, G.26, G.95, G.135, G.144, G.178, G.188, G.243, G.263, Kt.12, Kt.33, Kt.35, Kt.36, Kt.40, Kt.46, Kt.52, Kt.64, Kt.67, M.28, M.29, M.32, M.33, M.34, M.35, M.40, M.48, M.53, M.54	30

Tablo 8: *Türkçe Divan'*daki Vezinlerin Nazım Şekillerine ve Kullanım Durumuna Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Berathlı Nazîm'in, *Türkçe Divanı*'nda en sık kullandığı vezin Hezecde 126 kez olmak üzere "Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün"dür. Onu 113 kere kullanılmakla Remelin "Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün" kalıbı takip eder. Türk şairlerinin genel

itibarla en sık kullandıkları vezinlerdir.¹⁹² Şairin en az tercih ettiği vezinler ise Müctes, Recez ve Münserih bahirlerindendir. Birer kere ile en az kullanılan bu vezinlerden Müctes bahrinden olan “Mefā‘ilün/Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilātün” vezni önceki yüzyıllarda daha sık kullanılmış olsa da İpekten’in ifadesiyle 18. yüzyılda büsbütün bırakılmıştır. Recez bahrinden “Müfte‘ilün/Mefā‘ilün/Müfte‘ilün/Mefā‘ilün” vezni fazla olmasa da son yüzyıla kadar kullanımı sürmüştür ve Münserih bahrinden “Müfte‘ilün/Fā‘ilün/Müfte‘ilün/Fā‘ilün” ise Türk edebiyatının başlangıcından itibaren pek tercih edilmese de nadiren kullanılan bir vezindir.¹⁹³

Aruz ölçüsünün tatbiki açısından incelendiğinde tüm şairler gibi Nazîm’in de *Türkçe Divanı*’nda vaslı (ulamayı) bir âhenk unsuru olarak kullandığını görürüz.

“Benim **maṭlūbum** ancak **cīm ü mīm ü lām** elif bi’llāh
İki ‘ālemde budur ḥāṭırında maṭlab-ı a’lā (K.1/39)

Behremend olmak dilersen **bī-kes ol** nā-keslerin
Ḥayr **çıkmaz** ey göñül **ṭavr u** edāsın n’eyleyem (G.199/3)”

Bunun yanı sıra bazı şairler ayn harfinin sessiz oluşunu göz ardı ederek ulama yapsalar da Nazîm bu kurala uyan şairler arasındadır.

“Zuhūr itdi hezār **ezhār** ‘ālem döndi firdevs’e
Fiğānlar her taraftan **nālesinden** ‘andelībānı (K.15/3)”

İmāle-i maksûr için ise yine yukarıdaki beyitten örneklendirecek olursak aşağıdaki beyitte iki kelimesinin ikinci hecesi ve budur kelimesinin ilk hecesi kapatılarak imale ile vezin düzeltilmiştir. Bu, bir vezin kusuru niteliğindedir okunuşta ağırlık meydana getirmektedir. Diğer beyitte ise ilk mısrada oku kelimesinin ikinci hecesinde ve bu kelimesinde imāle-i maksûr, ikinci mısrada fehm kıl ibaresinde imāle-i memdûd görülmektedir.

“Benim maṭlūbum ancak cīm ü mīm ü lām elif bi’llāh
İki ‘ālemde **budur** ḥāṭırında maṭlab-ı a’lā (K.1/39)

Oḡu Şîrîn zebānıḡla şehā **bu** şî’r ü inşāyı
Kelāmından gedānıḡ **fehm kıl** Ferhād-ı ma’nāyı (G.295/1)”

¹⁹² İpekten, *Nazım Şekilleri ve Aruz*, 170, 223.

¹⁹³ İpekten, *Nazım Şekilleri ve Aruz*, 219, 251, 268.

İmâle-i memdûd bazı beyitlerde ahengin olmazsa olmazı olarak kullanılmıştır. Nazîm'in aşağıdaki beytinde bu açıkça görülür. Remelin "Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fa'lün" kalıbıyla yazılmış aşağıdaki beyitte Nazîm, aşağıdaki beyitte vasl yapmamış, imâle-i memdûde kullanarak ahengi sağlamıştır. Burada yapılmaması halinde vezin kusuru doğacaktır.

"Sen veliyyü'n-ni 'amıñ ni' metine şükr eyle

Her kim **ıkrâr ider** hakkı Nazîmâ erdir (G.106/7)"

Nazîm'in Türkçe Divanı'nda bazı beyitlerde eksik hece dolayısıyla vezin kusurları doğmuştur. Aşağıdaki beyitler imâle, zihaf gibi yollarla vezin kusurunun düzeltilmesi mümkün olmamış örneklerdir:

"**Muķîm-i bârgâh-ı Hâķ cihân luţfına mülhâķ**

'İbâd-ı Hâlıkâ muţlak vüćüdı ser-te-ser imdâd (K.27/8)

Nazmıñ olursa belâğatde eger dürr ü güher

Anı meydâna çıkarma iderler ķaşmer (G.73/1)

Kimdir ol Muşţafâ Paşa kim

Nâmı 'âlemde ay gibi meşhûr (K.3/10)

Ėazel budur ki saña 'arz kıldı Nazîm

Edâsı nâzûķ ü terdir laţîf Luţfu'llâh (G.254/5)"

2.1.6. Beratlı Nazîm'in Türkçe Divanı'nda Kafiye ve Redif

Nazîm'in Türkçe Divanı'ndaki 30 kaside ve 300 gazel incelendiğinde, şairin büyük oranda mürdef kafiye kullandığı görülür. Aşağıdaki tabloda kaside ve gazellerin kafiye türlerine göre dağılımı mevcuttur.

Kafiye Türü		Nazım Biçimi ve Numarası	Toplam
Mücerred		K.1, K.4, K.6, K.8, K.13, K.16, K.19, K.20, K.22, K.23, K.24, K.28, G.2, G.3, G.6, G.7, G.8, G.10, G.13, G.18, G.21, G.22, G.25, G.26, G.29, G.31, G.36, G.39, G.42, G.44, G.50, G.59, G.62, G.69, G.70, G.73, G.78, G.80, G.83, G.87, G.93, G.104, G.106, G.107, G.113, G.115, G.122, G.126, G.127, G.139, G.142, G.145, G.146, G.151, G.154, G.156, G.167, G.171, G.176, G.177, G.178, G.179, G.181, G.182, G.192, G.194, G.198, G.199, G.201, G.204, G.206, G.208, G.209, G.211, G.215, G.225, G.226, G.228, G.234, G.237, G.239, G.241, G.242, G.243, G.244, G.245, G.250, G.252, G.262, G.263, G.272, G.274, G.277, G.282, G.288, G.295, G.300	97
Mürekkeb	Mürdef	K.2, K.3, K.5, K.7, K.9, K.10, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.21, K.25, K.26, K.27, K.29, K.30, G.1, G.4, G.5, G.9, G.11, G.12, G.15, G.17, G.19, G.20, G.23, G.24, G.27, G.28, G.30, G.32, G.34, G.35, G.37, G.38, G.40, G.41, G.43, G.45, G.46, G.47, G.48, G.49, G.51, G.53, G.54, G.55, G.56, G.57, G.58, G.60, G.61, G.63, G.64, G.65, G.66, G.67, G.68, G.71, G.72, G.74, G.75, G.76, G.77, G.79, G.82, G.85, G.86, G.88, G.89, G.90, G.91, G.92, G.94, G.95, G.96, G.97, G.98, G.99, G.100, G.101, G.102, G.105, G.108, G.109, G.110, G.111, G.112, G.114, G.116, G.117, G.118, G.119, G.120, G.121, G.123, G.124, G.125, G.128, G.129, G.130, G.131, G.132, G.133, G.134, G.135, G.136, G.137, G.138, G.140, G.141, G.143, G.144, G.147, G.149, G.150, G.152, G.153, G.155, G.157, G.158, G.159, G.160, G.161, G.162, G.164, G.165, G.166, G.168, G.169, G.170, G.172, G.174, G.175, G.180, G.183, G.184, G.185, G.187, G.188, G.189, G.190, G.191, G.193, G.195, G.196, G.197, G.200, G.202, G.203, G.205, G.207, G.210, G.213, G.214, G.216, G.217, G.218, G.219, G.221, G.222, G.223, G.224, G.227, G.229, G.230, G.231, G.232, G.233, G.235, G.236, G.238, G.240, G.246, G.247, G.248, G.249, G.251, G.253, G.254, G.255, G.256, G.258, G.259, G.260, G.261, G.264, G.265, G.266, G.267, G.271, G.273, G.275, G.276, G.278, G.279, G.280, G.281, G.286, G.287, G.289, G.290, G.291, G.292, G.293, G.294, G.296, G.297, G.298, G.299	212

Mukayyed	G.14, G.33, G.84, G.186, G.284, G.285	6
Mü'es-ses	K.11, G.16, G.52, G.81, G.103, G.148, G.163, G.173, G.212, G.220, G.268, G.257, G.269, G.270, G.283	15

Tablo 9: Kaside ve Gazellerin Kafiye Türüne Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İncelediğimiz 330 şiirin 212 tanesi, yani yüzde 64,25'lik büyük kısmı mürdef kafiyeyle kurulmuştur. 97 tanesi ise %29,4 oranla mücerred kafiye mütetekkindir. Nazım bu 330 şiirden 6'sında yani %1,85'inde mukayyed, 15'i yani %4,5'inde müesses kafiye kullanmıştır.

Ahenk unsurları ve kafiye kusurları açısından incelediğimizde en sık rastladığımız kusur aynı anlamdaki iki kelimenin veya son ekin tekrarlanması olmuştur. Nitekim aynı kelime farklı anlamlarda tekrarlandığında bu mücennes (cinaslı) kabul edilerek bir kusur teşkil etmemektedir. Aşağıdaki örnekler Nazım'ın *Türkçe Divanı* 'nda incelediğimiz 330 şiirde karşılaştığımız cinaslı kafiye örnekleridir:

“Rüz u şeb şıdk ile h'ân-ı keremî beklerler

Hâş li'llâh k'olalar bendelerin şusuz u ac (G.38/2)

İster isen k'olasın vâkıf-ı esrâr-ı Nazım

'Aynek-i cismi setr eyle gönül gözlerin ac (G.38/5)

Fedâ kıldım şadâkatle vücûdum râh-ı 'aşkında

Su'âl etmez o bî-kes yâr-ı bî-pervâ ne 'âlemde (G.250/2)

Žıyâ-yı şem'den mehcûr olup leyl-i firâkıda

Nazımâ nâr-ı hasretle yanar pervâne 'âlemde (G.250/5)”

38. gazelin ikinci beytindeki ac kelimesi açlık manasındayken beşinci beyitteki açmak fiilinden emir mahiyetindedir. 250. gazeldeki cinas ise farklı kelimelerin birbirinin peşi sıra yazılmasıyla elde edilmiştir.

Aynı kelimenin tekrarlanması kusuru incelendiğinde kaside gibi uzun biçimlerde arada yedi beyit olması halinde kusur kabul edilmediği halde gazel gibi kısa formlarda ciddi bir kusur olarak görülmektedir. Divanda ilk olarak beşinci kasidenin ilk iki beytinde karşımıza çıkar:

“Buyurduñ hicv olunsun her kim olsa şâ’ir-i **nā-dān**
Keremkārā efendimsin kef-i destîğdedir fermān (K.5/1)

Ve-lākin būs ider dāmānıñı bu bende-i nā-çîz
Müferrih beyte dāhil hîç revā mı bir hār-ı **nā-dān** (K.5/2)”

Mürdef kafiyeyle kurulmuş bu kasidenin ilk iki beytinde **nā-dān** kelimesi aynı anlamda tekrarlanmaktadır. Aynı kasidenin üçüncü ve on dördüncü beyitlerinde **hoş-ilhān** kelimesi tekrarlandığı hâlde arada yedi beyitten fazla olduğundan kusur kabul edilmez. Aynı şekilde 8. kasidenin 20. ve 24. beyitlerinde **cefā** kelimesinin tekrarlanması bir kusur olup aynı kasidenin 19. beytindeki **edā** ile 22. beytindeki **şîrîn-edā** aynı anlamda olmadığından kusur değildir; ilki îfâ etmek manasındadır.

Yine aynı şekilde 20. kasidenin 9. ve 11. beyitlerinde **dānā** kelimesi, 21. kasidenin 21. ve 25. beyitlerinde **i’lām** kelimesi aynı anlamda ve yakın aralıklarla kullanılması açısından kusur teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra bazı gazellerde de aynı kafiye kusurunu görmekteyiz. Mükâleme yoluyla yazılmış 46. gazelin aşağıdaki 2. ve 5. beyitlerinde görüldüğü üzere iki beyitte de şād kelimesi aynı anlamda kullanılmıştır.

“Didi el-ḥamdü li’llāh ben de bildim
Didim bir hoşça bil ey yār-ı dil-**şād** (G.46/2)

Didi kimden Naẓīm eyler şikāyet
Didim la’liñden eyler rūḥ-ı nā-**şād** (G.46/5)”

Yukarıdaki örneğe benzer şekilde “ḥanceriñ” redifli 156. gazelin 2. ve 4. beyitlerinde şair **kātil** kelimesini aynı anlamda iki farklı yerde kafiye olarak kullanmıştır.

“Ḥanceriñdir cismimi şad-pāre ey şāh eyleyen
Ben şehīd oldum iden ḥūn-rîz ü **kātil** ḥanceriñ (G.156/2)

Ḥanceriñden ben degil ‘ālem dil-efgār oldılar
Ser-te-ser eşyā’ ı ber-bād itdi **kātil** ḥanceriñ (G.156/4)”

Benzer olarak 185 numaralı gazelin 3. ve 5. beytinde **mağmūm** kelimesi; “benim” redifli 190. gazelde 1. ve 6. beyitlerde **cānım** kelimesi; 230. gazelin 2. ve 4. beyitlerinde **gümrah-ı ciḥān** ifadesi; “hezār-pesend” redifli 48. gazelin döken, saçan anlamında son ek olan **rîz** eki 1. beyitte **gül-rîziye** kelimesinde, 3. beyitte **ḥūn-rîziye** kelimesinde kullanılmıştır. 84. gazelin “kerem buyur” redifli 2. ve 6. beyitlerinde **efendim** kelimesi; “nedir bilmem” redifli 206. gazelin 1. ve 6. beyitlerinde **şes cihet** kelimesi; 234. gazelin

1. ve 3. beyitlerinde *ni‘amımsın* kelimesi ile 2. ve 4. beyitlerinde *keremimsin* kelimesi; 236. gazelin 1. ve 5. beyitlerinde *yār* kelimesi; “bu gece” redifli 272. gazelin 1. ve 3. beyitlerinde *göl-i terim* ibaresi; son olarak “ile” redifli 274. gazelin 3. ve 6. beyitlerinde *recā* kelimesi kullanılmıştır.

Yukarıdaki on iki örnekten 190. gazel haricindeki diğer örneklerde (48, 206, 234, 236, 272) birinci beyitte tekrarlanan kelime sadr mısraında bulunmaktadır. Gazellerde ilk beyit musarra olduğu halde şair, asıl ahengi sağlayan unsur acûz mısraından ibaretmiş gibi sadr mısraında kullandığı kafiyei tekrarlamaktan imtina etmemiş olabilir.

Bunun yanı sıra şairin birinci beytin acuz mısraında kullandığı kafiyei son beyitte tekrarladığı üç gazeli bulunmaktadır. Gazellerin üçü de art ardadır. 268. gazelin ilk ve yedinci (son) beyitlerinde *tekāsül etme*, 269. gazelin ilk ve beşinci (son) beyitlerinde *Hāhı‘ı in-şā‘allāh*, 270. gazelin ilk ve beşinci (son) beyitlerinde *merhamet in-şā‘allāh* kelimeleri tekrarlanmıştır. Bu durum kafiye kusurundan ziyade şairin bilinçli tercihiymiş gibi görünmektedir. Nitekim bir ahenk unsuru olmasının yanı sıra vurguyu güçlendiren bir sanat olan redd-i matla’ı Nazîm, 31. ve 148. gazellerinde kullanmıştır. Şair aynı minval üzere ahengi sağlamak için benzer bir yol açmış olabilir.

“Nazîme lutf kıl ey ‘ālî-himmet
Mekânsuz koma çeksün derd ü miñnet (G.31/1)

Nazîm-i nâ-tüvân meddāhıñ olmuş
Mekânsuz koma çeksün derd ü miñnet (G.31/5)

Birsın efendim ey nûr-ı lâmi‘
Hüsniñ Nazîm’e burhân-ı kâfî‘ (G.148/1)

Kalmadı şübhe göñlümde va’llāh
Hüsniñ Nazîm’e burhân-ı kâfî‘ (G.148/7)”

Nazîm’in redd-i matla dışında bir başka ahenk unsuru olarak dü-matla ve se-matla gazelleri vardır. Bunlardan ilk 140. sıradaki gazeldir. Dü matla olduğu başlığında da belirtilmiştir.

“Vücūdun ser-te-ser ‘aks-i ruñ-ı alıñdan al olmuş
Vücūdum hanceriñle hūna müstağrak me’āl olmuş (G.140/1)

Vücūdun ahl-ı cümle kâ'inât-ı lâ-Yezâl olmuş

Vücūdum hâk-i pâyiñdir ki iksîr-i muhâl olmuş (G.140/2)”

Aynı şekilde “manzûme-i ‘ıydiyye” başlıklı 189. gazel de iki matlalıdır.

“İd-i Ramazândır bugün ey ebrû-hilâlim

İ'lâma ne hâcet ki 'ayândır saña hâlim (G.189/1)

Emr eyledi ol pâdişeh-i mülk-i cemâlim

Kulumı ziyâret ideler cümle ricâlim (G.189/2)”

Mürdef kafiyeyle inşa edilmiş 193. gazel ise üç matlalıdır. Mersiye niteliğindeki 8 beyitli gazelin ilk 3 beyti musarradır.

“Felek hayfâ ayırdı 'âşıkın senden Süleymân'ım

Dem-â-dem tırmayup kan ağıyor bu çeşm-i giryânım (G.193/1)

Te'accüb eylerem kâ'im nic'olur cism-i sūzânım

Çıkup şahîn gibi pervâz kıldı rûh-ı zî-şânım (G.193/2)

Harâm oldu baña bi'llâhi şimden-sonra devrânım

Bu ğamdan vechi vardır dâ'im ağılarsa dil ü cânım (G.193/3)”

İki ve üç matlalı gazeller dışında Nazîm'in “nev vâdî” diye isimlendirdiği denemelerinden biri olduğunu düşündüğümüz 117. gazelinde, gazelin tümü olmasa da beyitlerin ilk mısralarının çoğunluğunu z (ذ) harfiyle bitirdiğini görürüz. 14 beyitlik görece uzun sayılabilecek gazel mürdef kafiyeyle yazılmıştır. Gazelin redifi birinci çoğul iyelik eki “+ımız”dır. Aşağıda matla ve ikinci beyitlerini verdiğimiz gazelin musarra olan ilk beyti dışında, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11 ve 13. beyitlerin sadr mısraları da z harfiyle bitmektedir.

“Hamdû li'llâh oldu tevfiğ-i ilâhî yârimız

İlm ü 'irfân ğam-güsâr-ı dil-ber ü dildârımız (G.117/1)

Bir 'azîzin naḥvına şarf eyledün maḳdûrumuz

Ni'meti dâ'im anıñ ikrârımız izhârımız (G.117/2)”

Nazîm'in kullandığı bir diğer ahenk unsuru ise tarsî sanatını uyguladığı gazelleridir. Sadece kafiyelerinin aynı vezinde ve benzer seslerde olmasıyla yetinmeyerek bu gazellerin neredeyse bütün beyitlerini bazen küçük değişikliklerle benzeterek yazmıştır.

Aşağıda tüm beyitlerini gösterdiğimiz 112. gazelde musarra olan ilk beyit dışındaki diğer beyitlerin yalnız acûz mısraında tarsî sanatı görülmektedir.

“Bendegân-ı şâh-ı ‘aşkuz lâ-mekândır seyrimiz
Sâlikân-ı râh-ı ‘aşkuz lâ-mekândır seyrimiz (G.112/1)

Bendemiz olursa mihr ü meh te‘accüb eyleme
Âsumân-ı mâh-ı ‘aşkuz lâ-mekândır seyrimiz (G.112/2)

Zâhiren ẖâr u gedâyuz bâtinen ey bî-başar
Hâkimân-ı câh-ı ‘aşkuz lâ-mekândır seyrimiz (G.112/3)

Kaddimiz ğamdan kemân-âsâ görürsin ğam değil
Nâvekân-ı âh-ı ‘aşkuz lâ-mekândır seyrimiz (G.112/4)

Sırrımızdan bî-ğaberdîr ehl-i zâhir ey Nazîm
Reh-revân-ı râh-ı ‘aşkuz lâ-mekândır seyrimiz (G.112/5)”

Nazîm, 215. gazelinde “Hâlık-ı kevn ü mekânsın” redifini kullanarak yalnız ilk kelimeyi değiştirerek tarsî sanatının ahengini yakalamıştır. Ayrıca beyitlerde iade sanatı da bulunmaktadır. Aşağıda örnek iki beyti verilmiştir.

“Ne hükûm ü emr idersen rāziyüz biz
Rızâ-yı Hâlık-ı kevn ü mekânsın (G.215/2)

Cefâsın diyü hiç etmem şikâyet
Cefâ-yı Hâlık-ı kevn ü mekânsın (G.215/3)”

Şair, tarsî dışında iade ve reddü’l-acûz ‘ale’s-sadr ile de kafiye ve redif üzerinden ahengi sağlamıştır. İncelediğimiz 330 şiir içerisinde 53. gazel, 146. gazel, 153. gazel, 224. gazel bunların örneklerini içermektedir.

Kafiye bahsinde son olarak açmak istediğimiz husus incelediğimiz 33 şiirde dikkatimizi çeken redif kusurlarıdır. Redif aynı anlamda aynı seste aynı görevdeki seslerin tekrarlanmasıyla elde edilir, revî harfinden sonraki sesleri kapsamaktadır. Nazîm’in bazı şiirlerinde rediflerin görevlerinin değiştiği görülmektedir. Aşağıda, rastladığımız örneklerin matla ve alakalı beyitleri üzerinden detaylandırmaktayız. Mesela 186. gazelin kayd harfî nun, revî harfî dal olmakla mukayyed kafiye kullanılmış, kafiyenin bulunduğu kelimenin sonuna birinci şahıs iyelik eki (+im) eklenmiştir. Fakat üçüncü beyitte şair

“sevendim” kelimesi ile kafiye yaparak “seven” sıfat-fiiline görülen geçmiş zaman ek fiili (+dı) ve sonuna birinci şahıs eki (-m) eklenmiştir. Altıncı beyitte ise kendisinin üzerlik otu “sepend” olduğunu söyleyen şair buna birinci şahıs eki olan (+ım) eklemiş eylem haline getirmiştir. İyelik eki olmadığından aynı seslerle farklı görevleri karşılamaktadır.

“Efendimsin efendimsin efendim

Kemendim halka-i zülfün kemendim (G.186/1)

Yem-i derd ü belāya talmış idim

Dür-i dendānıyı görüp sevendim (G.186/3)

Bi-ḥamdi’llāh ki vechiñ şu’lelenmiş

O vechiñ âteşine ben sependim (G.186/6)”

Aynı minval üzere 224. gazelde ridf harfî olarak medli elif, revî harf olarak be harfî bulunmaktadır. Bundan sonra birinci şahıs iyelik eki (+ım) “kandasın” redifî eklenmiştir. Gazelin üçüncü beytinde ise kafiye kelimesine iyelik eki değil şahıs eki eklenmiştir.

“Kandasın ey dil-ber-i ‘ālî-cenābım kandasın

Kandasın ey nūr-ı ‘ālem āfitābım kandasın (G.224/1)

Kandasın ey şerbet-i nāb-ı lebiñ hūn-ı dilim

Âteş-i ruhsārıña ma’nen kebābam kandasın (G.224/3)”

Benzer şekilde 287. gazelde ridf harfî medli elif, revî harfî nun olan kafiye kelimesine belirtme hâli eki (-ı) eklenmekle ahenk sağlanmışken gazelin 6. beytinde “fānî” kelimesiyle redifin dışına çıkmıştır.

“Seyr-i ‘azm eyledim aldım bir iki yārānı

Mihrveş gördi gözüm nūr ile bir cānānı (G.287/1)

Zerresi āh ü fiğān eyleyerek söylerdi

Vechiñ olsun ebedî gerçi ben oldum fānî (G.287/6)”

Beş beyitlik 29. gazelin ilk dört beytinde birinci şahıs iyelik eki (+ım) ve t̃alib kelimesiyle redif kurulmuş olup son beyitte şahıs eki (+ım) kullanılmıştır.

“Seniñ-çün iştiyākım var gel ey keyf-i dilim t̃alib

Dirîğ eyvāh müşkil oldı ḥall-i müşkilim t̃alib (G.29/1)

Nazîmîñ âsumân-ı himmeti a' lâ-yı 'İlliyyîñ

Sağa ma'lûm o mâhın rû' yetine mâ' ilem tâlib (G.29/5)”

92. ve 108. gazellerde redif olarak geniş zaman ek fiili (+dır) kullanılmışken 92. gazelin 3. beyti ve 108. gazelin 7. beytinde aynı yazılışa sahip oldurganlık çatı eki (-dır) eklenerek redif dışına çıkılmıştır.

“Su'âl eylerse hâlimden efendim içdigim kandır

Firâkıñ bağırmı yakdı ta'âmım dūd-ı efgândır (G.92/1)

Süveydâ-yı dilim teftîşe hâcet yok bu işden geç

Derûnum pāk yandırdun gel imdi cānımı yandır (G.92/3)

Dil şafha-i sînemde tarabgâh-ı bütândır

Tab'im ruh-ı zîbâ gibi gülzâr-ı cinândır (G.108/1)

Eltâf-ı veliyyü'n-ni'ama kılmak için şükr

Her şubh u mesâ rûhuñı ğafletden uyandır (G.108/7)”

Genel olarak kafiye kurallarına uygun şiirler inşa eden Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nda incelediğimiz 330 şiirinde 12 gazelinde kafiye tekrarına rastlanmış, altı gazelinde ise redif bozan unsurlar tespit edilmiştir. Cinas, tarsî, îade, reddü'l-'acûz 'ale's-sadr gibi sanatlarla şiirlerindeki ahengi artıran Nazîm, incelediğimiz 330 şiirin 250'sinde redif kullanmış, bu şiirlerin 80 tanesini redifsiz inşa etmiştir.

2.2. Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı'nın* Muhteva İncelemesi

2.2.1. Âyet İktibasları

Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nda altı yerde 'azm-i remîm ibaresi karşımıza çıkmaktadır.¹⁹⁴ 'Azm-i remîm'in tam karşılığı *çürümüş kemikler*dir. Yâsîn Suresi 78. ayette müşriklerin, mahşerde tüm insanlığın diriltileceğini inkar etmesi bağlamında kullanılmıştır. “Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor ve ‘Şu çürümüş kemiklere kim can verecekmiş?’ diyor”¹⁹⁵

Nazîm bir yerde perişan haline işaret etmek için bu ibareyi kullanmıştır:

¹⁹⁴ İbarenin geçtiği yerler: G.135/10, G.165/7, G.188/4, G.211/3, M.8/1, T.2/5.

¹⁹⁵ Kur'an Yolu, Yâsîn 36/78.

“Senden meded senden meded kuluñ Nazîm ister meded

Luţf u ‘ināyet kıl şehā ‘azm-i remîm ister meded (M.8/1)¹⁹⁶”

Medresedeki üstadı Dâvûd-ı Karsî’nin medhi için yazdığı bir gazelde ise Örfî-i Şirazi’nin, hocası Mîr Ebü’l-Feth’in övgüsüne yazdığı “Kasîde-i Nevruziyye der sitâyiş-i Mîr Ebu’l-Feth” kasidesini kast ederek:

“Eger üstâd-ı ‘Örfî, Mîr Ebü’l-Feth

Cenâbıñ rûhısın ‘azm-i remîmiñ (G.165/7)¹⁹⁷

Anıñ meddâhı ger oldıysa ‘Örfî

Bugün meddâhıñuz ‘abd-i kadîmiñ (G.165/8)¹⁹⁸”

diyerek yine kendilerini zavallı çürümüş kemiklere, üstadını ise onu diriltten rûha benzetmiştir. Kendi şiirciliği üzerine inşa etmiş olduğu “İbâ etmez şeh-i tab‘ım bilâd-ı şî‘r ü inşâdan/ Cüdâ olmak ne mümkün bülbülüm gülzâr-ı ma‘nâdan”¹⁹⁹ matlalı gazelde şair; Hz. İsa’nın kundakta konuşmasından dolayı, Allah vergisi olarak kendisine verilen şairliği ‘İsa nefesli oluşuna bağlayarak şiirinde Mesîhin sırrından haber verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Hz. İsa’ya ölüleri diriltme mucizesi verilmesiyle ‘azm-i remîm arasında bağlantı kurulmuştur:

”Hayât-ı tâze bulursa n’ola ‘azm-i remîm ey dil

Haber virir benim ‘İsî-demim sırr-ı Mesîhâ’dan (G.211/3)²⁰⁰”

Nazîm Divanı’nın ilk kasidesi na‘t-ı nebî ile başlar. Nazîm, na‘tında bir şair olan kendisinin Hz. Peygamber’i övmesinin hükmünün olmayacağını çünkü zaten Allah’ın övgüsüne mazhar olduğunu ifade ederek on dokuzuncu ve yirminci beyitte şöyle der:

“Buyurdı Hâzret-i Hâk rahmeten li’l-‘âlemîn sensin

Seniñ şanıñda münzel ma‘nî-i esrâr-ı mâ-evhâ (K.1/19)²⁰¹

¹⁹⁶ Sen yardım et, sen yardım et, kulun Nazîm yardım ister; ey şâh lütuf ve yardım et, çürümüş kemikler senden yardım ister.

¹⁹⁷ Eger Örfî’nin üstadı Mîr Ebü’l-Feth ise senin cenabın, şahsın çürümüş kemikler (gibi olan bizim) ruhu(muz)dur.

¹⁹⁸ Onun (Mîr Ebü’l-Feth’in) öveni eğer Örfî olduysa, bugün öveniniz ezeli kulunuz olan benim.

¹⁹⁹ Şiir ve inşa beldelerinden (şair) tabiatımın şahı çekinmez, geri durmaz. Anamların gül bahçesinden (şiir söyleyen) bülbülümü ayrı tutmak ne mümkündür.

²⁰⁰ Çürümüş kemikler yeni hayat bulsa (kıyamet kopsa) ne olur ki ey gönül, beni Hz. İsa’nın nefesi gibi olan nefesim (doğuştan söyleyişim) Mesih’in sırrından haber verir.

²⁰¹ Allah kelimasında alemlere rahmet olan sensin buyurmuştur, “mâ-evhâ” sırrının anlamı senin şanında indirilmiştir.

Bunun gibi işâret şad hezārān Hâk kelāmında

Huşūşan na‘t-ı sübhâne‘llezî esrâ bihî leylâ (K.1/20)²⁰²”

On dokuzuncu beyitteki Türkçesi *âlemlere rahmet* olan “rahmeten li‘l-‘âlemîn” ibaresi her ne kadar yaygın kullanılan bir ibare olsa da; başındaki “buyurdu hazret-i Hak” deyiminden dolayı Kur’an kaynaklı olduğunu belirtme lüzumu hasıl olmuştur. Enbiyâ sûresi 107. âyette²⁰³ geçmektedir. Necm Sûresi 10. âyette²⁰⁴ ise miraç mucizesinden bahsedilirken Hz. Muhammed’in sidretü’l-müntehâyı geçerek Hak Teâlâ ile aracısız görüşmesinde vahyetmesi hakkındaki ayettir. *Vahyettiğini* yani “mâ-evhâ” ibaresi geçer; şair miracın ve vahyin sırlarının anlamlarının Hz. Peygamber’in şânında indirilmiş olduğunu ifade eder. Kur’an’da bu minvalde yüz binlerce işaret olduğunu belirten şair, özellikle İsrâ Sûresi’nin ilk âyetinden²⁰⁵ (sübhâne‘llezî esrâ bi-abdihî leylâ / eksiklikten münezzeh o Allah ki kulunu gecenin bir vaktinde yürüttü) bir bölümde peygamberimizin övüldüğünü belirtir. Nazîm, ilk hâmîsi Mahmud Paşa için yazdığı bir kasidesinin dua bölümüne başlarken şöyle yazmıştır:

“Du‘âdan gâfil olma vaktidir Hâk’ a niyâz eyle

Ki makbûl olması Maḥfûz’da mezkûr olmuştur (K.2/30)²⁰⁶”

Buradaki ifadede *Maḥfûz* tabiri Kur’an-ı Kerîm’in kıyamete kadar korunacağı münasebetiyle kullanıldıysa Bakara Sûresi 186. âyete işaret bulunmaktadır.²⁰⁷ “Bana dua edince dua edenin duasına cevap veririm.” diyerek Allah, kullarının dualarını teminatı altına almıştır. Ayrıca Hz. Peygamber bir hadisinde “Sizden herhangi biriniz ‘dua ettim de kabul olunmadı’ diyerek acele etmediği sürece duası kabul olunur.”²⁰⁸ buyurmuştur. Yukarıdaki beyit duaların, âyet ve hadisle teminat altına alındığına işaret eder.

²⁰² Bunun gibi işaretler Allah’ın kelâmı olan Kur’an’da yüz binlercedir, özellikle “Sübhanellezî esrâ bi-abdihî leylâ” ile başlayan İsrâ suresinde övmüştür.

²⁰³ “Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” Kur’an Yolu, el-Enbiya 21/107.

²⁰⁴ “Böylece Allah, kuluna vahyini iletti.” Kur’an Yolu, en-Necm 53/10.

²⁰⁵ “Bir gece, kendisine bazı âyetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm’dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah eksikliklerden münezzehdir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir.” Kur’an Yolu, el-İsrâ 17/1.

²⁰⁶ Duadan gafil olma, şimdi vakti geldi Allah’a dua et ki duaların kabul olacağı Kur’an’da buyrulmuştur veya levh-i mahfuz’da yazılmıştır. ayrıca “Sizden herhangi biriniz ‘dua ettim de kabul olunmadı’ diyerek acele etmediği sürece duası kabul olunur.” Hadis-i Şerif.

²⁰⁷ “Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O hâlde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler.” Diyanet İşleri Meali (Yeni), el-Bakara 2/186.

²⁰⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu’l-Buhârî*, (Dimeşk: Dâru İbn Kesir, 1423/2002), “Deavât”, 22 (No. 6340).

Nazîm, tarikat yoluna giren kişinin riayet ettiği şeyin ehlibeyt düşmanlarına lanet okumak olduğunu ifade eder. Kararsız münafıklar içinse Nisa suresi 143. âyet²⁰⁹ işaret edildiği üzere müzebzeb ifadesini kullanır, onlara asla mü'min diyemeyeceğini söyler.

“Mü'min dimem efendi müzebzeb mukallide

Virmem selâm haşmına âl-i Muhammed'in (K.26/9)²¹⁰”

Baştan sona ma'sûka hasret duygusunun ön planda olduğu “ucından” redifli gazelinde şair:

“Ümmîdim anı vuslatına kalmadı ammâ

Ümmîd iderem rahmet-i Yezdân'ın ucından (G.235/5)²¹¹

Her şubh u mesâ zikr ide lâ-taknetü emrin

Mesrûr ola müştak bu fermânın ucından (G.235/6)²¹²”

Sevgiliye kavuşmak için hiç ümidi kalmadığı halde Allah'tan ümit kesilmeyeceği emriyle müştak olan âşığın Zümer Sûresi 53. âyet²¹³ “lâ taknetû” (asla umut kesmeyin) ibaresini zikr edinmesi gerektiğini ifade etmiştir. Mahmud Paşa'nın kızının vefatına yazılmış tarih nazmının²¹⁴ matla beytinde Nazîm, Fecr Sûresi'nin 28. âyetine²¹⁵ şöyle işaret eder:

“Gitti 'uqbâya bu fânî âlemi terk eyledi

'Âyşe Kadın çü güş itdi hitâb-ı İrci'î (N.14/1)²¹⁶”

Mahmud Paşa'nın kızı Ayşe Kadın'ın âhirete irtihal edişini Allah'ın “Rabbine dön!” emrini duymasına yani hüsn-i talil sanatıyla güzel bir sebebe bağlamıştır. Divanın 58 numaralı kıt'ası yine bir vefat tarihi olup babasına yazılmış bir mersiye niteliğindedir.

“Cümlenin levh-i cebîninde yazılmış fânîyüz

Kalmaz aşlâ bâkî bu eşyâdan illâ vech-i Hâk (Kt.58/2)²¹⁷”

²⁰⁹ “Arada bocalayıp duruyorlar; ne onlara, ne bunlara! Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir yol bulamazsın.” Kur'an Yolu, en-Nisa 4/143.

²¹⁰ Ey efendi, tereddüt eden taklitçiye mümindir demem, Muhammed'in ailesinin düşmanına selam dahi vermem!

²¹¹ Onun vuslatına ümidim kalmadı ama Allah'ın rahmetinin ucundan ümit ederim.

²¹² Her gece gündüz Allah'ın “ümit kesmeyin” emrini müştak olan âşık zikretmelidir ki Allah'ın bu fermanının ucundan mesrur olsun.

²¹³ “De ki (Allah şöyle buyuruyor): ‘Ey kendi aleyhlerine olarak günahta haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah (dilerse) bütün günahları bağışlar; doğrusu O çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.’” Kur'an Yolu, ez-Zümer 39/53.

²¹⁴ “Târîh-i vefât-ı kerîme-i Merhûm Mahmûd Paşa rahmetu'llâhi 'aleyhimâ”, N. 14 Başlık.

²¹⁵ “Sen O'ndan hoşnut, O da senden hoşnut olarak rabbine dön.” Kur'an Yolu, el-Fecr 89/28

²¹⁶ Ayşe Kadın, Allah'ın “dön!” hitap emrini duyduğundan bu fani âlemi terk eyleyip âhirete gitti.

²¹⁷ Herkesin alın levhasına “fânîyüz” diye yazılmıştır, Allah'ın zatından başka her şey yok olacaktır hiçbir eşya bâkî kalmaz.

Beytinde Kasas Suresi 88. âyete²¹⁸ işaret edilmektedir. Allah'ın zatından başka her şey yok olacağını ifade eden beyitteki *vech-i hak* ibaresi Allah'ın müşahede edilebilen tecellisi manasınadır. Nazîm “almışam” redifli bir gazelinde Nisa Suresi 171. ayetten²¹⁹ lafzen iktibasta bulunmuştur. Baştan sona ilahi aşk mefhumlarıyla bezenmiş gazelin 6. beytinde; Nisa Suresi'nin, Allah'ın kitap ehlini ikaz ettiği 171 sayılı ayetinde teslis inancına sapmamaları hususunda bir uyarının ardından; “Allah'ın ancak bir olduğunun” ifade edildiği “innema'llahü ilahün vahidün” ibaresi, Allah'ın Ferd ve Samed isimleriyle desteklenerek “mülk-i vahdet” ibaresiyle tenasüplü olarak kullanılmıştır. Sözlüklerde Allah'ın güzel isimlerinden biri olan Ferd, “tek ve biricik” anlamıyla açıklanmışken Samed ise kelime manasıyla *kendisine yönelinen* anlamını taşıırken ıstılahta “hiçbir şeye muhtaç olmayan, kendisine muhtaç olunan” anlamıyla öne çıkmaktadır. Ayrıca Mütercim Âsım Efendi'nin, bir *Kâmusu'l-Muhît* tercümesi olan *el-Okyanusü'l-Basît fi-Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît* adlı eserinin “es-Samed” maddesinde²²⁰ Râgıb el-İsfahanî'den aldığı bir pasajın²²¹ ardından es-Samed isminin anlamlarından birinin “لَا جَوْفَ لَهُ”²²² olduğunu, bu konuda İsfahanî'nin ince bir nükteye işaret ettiğini, nitekim Hristiyanların Hz. İsa'ya uluhiyet isnat ettiklerini ve “Allahu's-samed”²²³ ayetinin bu isnadın reddine dair bir uyarı olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu anlamı Nisa Suresi 171. ayetine paralel bir mana içermektedir ve bu beyitte Samed ismiyle de Allah'ın vahdaniyeti vurgulanmıştır, denilebilir.

“İnnemâ'llahü ilâhün vâhidün ferd-i şamed

‘Abdiyem rûz-ı ezelden mülk-i vahdet almışam (G201/6)²²⁴”

²¹⁸ “Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz.” Kur'an Yolu, el-Kasas 28/88.

²¹⁹ “Ey Ehl-i kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu İsa Mesih ancak Allah'ın elçisidir, Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı kelimesidir ve O'ndan bir ruhtur. Şu hâlde Allah'a ve peygamberlerine iman edin, “(Tanrı) üçtür” demeyin, bundan vazgeçin; hakkınızda hayırlı olan budur. Allah ancak bir tek ilâhtır. O, çocuğu olmaktan münezzehdir, göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Güvenmek ve dayanmak için Allah yeter.” Kur'an Yolu, en-Nisa 4/171.

²²⁰ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmusu'l-Muhît Tercümesi*, haz. Mustafa Koç – Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), “الصَّمَدُ [eş-şamed]”, 2/1485-1486.

²²¹ وَفِي النَّهْيَةِ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى الصَّمَدُ وَهُوَ السَّيِّدُ الَّذِي إِنْتَهَى إِلَيْهِ السُّودُّ وَقِيلَ هُوَ الدَّائِمُ الْبَاقِي وَقِيلَ الَّذِي لَا جَوْفَ لَهُ وَقِيلَ الَّذِي يُصْنَدُ “إِلَيْهِ فِي الْخَوَائِجِ أَيُّ يُقْصَدُ”

²²² Hiç boşluğu, içi olmayan.

²²³ “Allah sameddir.” Kur'an Yolu, İhlas 112/2.

²²⁴ (Ben o tek olan Allah'ın) kuluyum, rûz-ı ezelden vahdet mülkünü almışımdır. Çünkü Ferd (eşsiz ve tek) ve Samed (ebedi ve yönelinen) olan “Allah ancak bir tek ilahtır”.

2.2.2. Hadis İktibasları

Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nda en sık iktibasta bulunduğu hadis-i şerif "Dünya müminin zindanı, kafirin cennetidir."²²⁵ sözüdür, divanda yedi yerde, çoğunluk itibarıyla da mersiyelerde geçmektedir. Nazîm'in "usandım cevri-âlemden şikâyet olmasın ammâ" mısraıyla başlayan birinci sıradaki na't türündeki kasidesinin ilk sekiz beytinde dünya hayatında çektiği çilelerden bahsedip çarhın zulmünden yakındıktan sonra Hz. Peygamber'in bu dünyanın müminin zindanı olduğunu söylediği hadisi hatırlatır.

"Bu dünyâ sicn-i mü'mindir buyurmuş Seyyid-i kevneyn
Şehinşâh-ı mükerrrem ibn-i âdem zât-ı bî-hem-tâ (K.1/9)²²⁶"

Zamanının vefasız zariflerinden şikâyet için yazdığı altıncı sıradaki kasidesinde yine bu dünyanın müminin zindanı olduğunu hatırlatarak şair, kendine şikâyet etmemesini öğütler.

"Sicn-i mü'min değil mi bu dünyâ
Anla ma'nâsın eyleme şekva (K.6/5)²²⁷"

Sicn-i mü'min bu cihân Seyyid-i Kevneyn demiş
Nice yâ meylin ide 'âkıl olan zindânın (G.159/6)²²⁸"

Nazîm "der-pend ü nasihat-i dil-i haste-i hod"²²⁹ başlıklı kendi gönlüne nasihat ettiği gazelinde dünyanın nimet gibi görünen tuzaklarına aldanmamayı, dünyadan fariğ olmayı kendine öğütler. Yukarıdaki beyitte de aklı olanın zindana heves etmeyeceğini, Hz. Peygamber'in bu sözüne kulak vermesi gerektiğini kendine hatırlatır. Aynı hadis aşağıda mersiye türündeki tarih kıtalarında geçmektedir. Bunlardan birincisi tarih kıtalarından ilki olan Murad Bey'in oğlu İslam Bey'in vefatı için yazılmış mersiyedir.

"Çü bildi sicn-i mü'min olduğın bu fânî dünyânın
Bu zindândan çıkup hamd ile oldı dâhil-i 'uqbâ (Kt.32/2)²³⁰"

²²⁵ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *Sahihu Müslim* (Riyad: Dâru's-selâm, 1421/2000), "Zühd ve'r-rakâik", 1 (No. 7417).

²²⁶ Kerem sahibi şahların şahı, Âdemoğlu, eşsiz zât, iki cihanın efendisi; "bu dünya müminin zindanıdır." buyurmuştur.

²²⁷ Bu dünya müminin zindanı değil mi? Bunun manasını anla, şikâyet etme!

²²⁸ Bu dünya müminin zindanı, iki cihanın efendisi demiş. Peki ya aklı başında olan zindana nasıl meyleder?

²²⁹ Kendi hasta gönlüme nasihat üzerinedir.

²³⁰ Bu fani dünyanın müminin zindanı olduğunu bildiği için bu zindandan çıkıp hamd ile ahirete dâhil oldu.

Sicn-i mü'min bu fânî dünyâdan

Ehl-i îmân giden selâmetde (Kt.33/3)²³¹”

Nazîm, annesinin vefatına yazdığı 1148 tarihli mersiyyede bu âlemde kimlerin gelip geçtiğini, sonunda bir araya gelmenin ahirete kaldığını söyledikten sonra, bu müminin zindanı olan bu fani dünyadan iman üzere gidenin selamete ereceğini belirtir. “İki cihanın güneşinin battığını” söylediği Beratlı Ömer Efendi’nin oğlu Molla İbrahim’in genç yaşta vefatı üzerine yazdığı 1157 tarihli kıtada müminin zindanı olan bu âlemin cehenneme döndüğünü ifade eder.

“Çün buyurmuş Resûl-i Hâzret-i Hâk

Sicn-i mü'min bu 'âlem oldu caḥīm (Kt.46/1)²³²

Ma'nâ-yı sicnî'l-mü'mini yâd eyle mü'min rûz u şeb

Gâfil olup zevk u şafâ bu fânîden etme taleb (N.13/1)²³³”

Son olarak Hatice Kadın’ın vefatına yazdığı nazımda müminlere seslenerek dünyanın geçiciliğini vurgular. Yine aynı minval üzere dünyanın bir mihnet zindanı olduğunu ifade eden şair, na't türündeki ilk kasidesinde çâr yâr-ı güzînden söz ettikten sonra şefaate diler. Mahşer gününde imdat çılgınlıklarının bir gök gürültüsü gibi dünyayı kapladığı zaman mihnet zindanından kurtulup şefaate ermeyi ister.

“Şefâ'atle teraḥḥum kıl kemîne bendeḡey şâh

Miṣâl-i ra'd eger r[â]fi' olunca şavt-ı vâ-veylâ (K.1/32)²³⁴

Kerem kıl 'abdiḡi taḡlîş kıl zindân-ı miḡnetden

O gün ki nefsi nefsi söylüyor a'lâ ile ednâ (K.1/33)²³⁵”

Şair yukarıdaki beyitte; mahşer gününün dehşetinden şefaate arayan insanların sırasıyla Hz. Âdem, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa'ya giderek şefaate diledikleri ve adı geçen peygamberlerin kendi hatalarını söyleyip “nefsî, nefsi” diye yakınarak başkasına gidin dedikleri, en son Hz. Muhammed (s.a.v) ile görüşüp ondan şefaate diledikleri ve onun Allah’ın katına çıkıp secde etmesi sonrasında, şimdiye kadar kimseye

²³¹ Müminin zindanı olan bu fani dünyadan ehl-i iman (iman ehli olarak) giden selamettedir.

²³² Hazret-i Hakk’ın Resulü’nün “bu âlem müminin zindanıdır.” buyurduğu gibi bu âlem cehenneme döndü.

²³³ “Müminin zindanıdır.” sözünün manasını gece gündüz hatırla ey mümin; gafil olup da bu fani (dünyadan) zevk u şafa talep etme!

²³⁴ Ey şah, gök gürültüsü gibi vâveylâ (çılgılık) sesleri göğe yükseldiğinde, şefaate merhamet et âciz kuluna.

²³⁵ Kerem kıl, kulunu mihnet zindanından kurtar, o gün ki en küçükten en büyüğüne herkes “nefsî, nefsi (kendim, kendim)” diye söyler.

öğretilmemiş güzel methiyelerin Hz. Peygamber'e ilham edildiği; sonra: "Ey Muhammed! Başını kaldır! Dile, isteğin verilecektir! Şefa'at et, şefa'atin kabul edilecektir!" denmesi üzerine: "Ümmetim, ey Rabbim! Ümmetim, ey Rabbim!" dediği hadise iktibasta bulunulmuştur.²³⁶ Hadisin devamında "Ey Muhammed! Ümmetinden hesapsız olarak cennete girecek olanları cennetin sağ kapısından içeri al." emri gelir. Peygamberler dahil olmak üzere herkesin kendisi için endişelendiği o günde Hz. Muhammed (s.a.v) ümmetine şefa'atçi kılınmıştır. Aynı kasidede bundan iki beyit sonra Nazîm, "levlâk" kelimesini kullanarak hadis olduğuna inanılan yaygın söze atıfta bulunmuştur. Aclûnî'nin *Keşfü'l-hafâ* eserinde geçen sözde Cebrail bir gün Hz.

²³⁶ "Ben, kıyamet gününde insanların efendisiyim. Bunun nedenini biliyor musunuz? Allah, geçmiş ve gelecek bütün insanları düz bir alanda toplar. Onları çağırının sesi herkese ulaşır ve gözler onları kuşatır. Güneş yaklaşır ve insanlar öyle bir sıkıntı ve kedere kapılırlar ki dayanamaz hale gelirler. İnsanlar birbirlerine şöyle derler: 'Şu hâlinizi görmüyor musunuz? Rabbinize bizim için şefa'at edecek birini bulsanız!' Bunun üzerine insanlar, birbirlerine 'Âdem'e gidin!' derler. Âdem'e gelirler ve ona şöyle derler: 'Ey Âdem! Sen insanların babasısin. Allah seni kendi eliyle yarattı, sana ruhundan üfledi, melekleri sana secde ettirdi. Bize Rabbin katında şefa'at et! Halimizi görmüyor musun? Başımıza gelenleri görmüyor musun?' Âdem (a.s.) onlara şöyle der: 'Rabbim bugün öyle bir şekilde gazap etti ki daha önce böyle gazap etmemişti ve bundan sonra da böyle gazap etmeyecek. Beni ağaçtan yememem için uyarmıştı, ama ben ona isyan ettim. Bugün sadece kendimi düşünüyorum! Benden başkasına gidin! Nuh'a gidin!' İnsanlar Nuh (a.s.)'a giderler ve şöyle derler: 'Ey Nuh! Sen yeryüzüne gönderilen ilk peygambersin. Allah seni şükreden bir kul olarak isimlendirdi. Bize Rabbin katında şefa'at et!' Nuh (a.s.) onlara şöyle der: 'Rabbim bugün öyle bir şekilde gazap etti ki daha önce böyle gazap etmemişti ve bundan sonra da böyle gazap etmeyecek. Ben de kavmim için bir beddua ettim. Bugün sadece kendimi düşünüyorum! Benden başkasına gidin! İbrahim'e gidin!' İnsanlar İbrahim (a.s.)'a giderler ve şöyle derler: 'Ey İbrahim! Sen Allah'ın peygamberisin ve yeryüzünde onun dostusun. Bize Rabbin katında şefa'at et!' İbrahim (a.s.) onlara şöyle der: 'Rabbim bugün öyle bir şekilde gazap etti ki daha önce böyle gazap etmemişti ve bundan sonra da böyle gazap etmeyecek. Ben ise üç defa doğru olmayan bir söz söyledim.' (Rivayet eden ravi burada bu sözleri zikreder). 'Bugün sadece kendimi düşünüyorum! Benden başkasına gidin! Musa'ya gidin!' İnsanlar Musa (a.s.)'a giderler ve şöyle derler: 'Ey Musa! Sen Allah'ın elçisisin! Allah seni risaletiyle ve kendisiyle konuşmasıyla insanlara üstün kıldı. Bize Rabbin katında şefa'at et!' Musa (a.s.) onlara şöyle der: 'Rabbim bugün öyle bir şekilde gazap etti ki daha önce böyle gazap etmemişti ve bundan sonra da böyle gazap etmeyecek. Ben ise emredilmediğim halde bir kişiyi öldürdüm. Bugün sadece kendimi düşünüyorum! Benden başkasına gidin! İsa'ya gidin!' İnsanlar İsa (a.s.)'a giderler ve şöyle derler: 'Ey İsa! Sen Allah'ın elçisisin! O'nun kelimesisin; Meryem'e bırakılmış bir ruhsun. Beşikteyken insanlarla konuştun. Bize Rabbin katında şefa'at et!' İsa (a.s.) onlara şöyle der: 'Rabbim bugün öyle bir şekilde gazap etti ki daha önce böyle gazap etmemişti ve bundan sonra da böyle gazap etmeyecek.' (Fakat İsa, herhangi bir günah zikretmez.) 'Bugün sadece kendimi düşünüyorum! Benden başkasına gidin! Muhammed'e gidin!' İnsanlar, Muhammed (s.a.v.)'e gelirler ve şöyle derler: 'Ey Muhammed! Sen Allah'ın elçisisin ve peygamberlerin sonuncususun. Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladı. Bize Rabbin katında şefa'at et!' Bunun üzerine ben hareket ederim ve Arş'ın altına gelir, Rabbime secdeye kapanırım. Allah bana, şimdiye kadar kimseye öğretmediği övgü sözlerini ve güzel methiyeleri ilham eder. Sonra bana şöyle denir: 'Ey Muhammed! Başını kaldır! Dile, isteğin verilecektir! Şefa'at et, şefa'atin kabul edilecektir!' Ben de başımı kaldırırım ve şöyle derim: 'Ümmetim, ey Rabbim! Ümmetim, ey Rabbim!' Bunun üzerine şöyle denir: 'Ey Muhammed! Ümmetinden hesapsız olarak cennete girecek olanları cennetin sağ kapısından içeri al. Diğer insanlar da diğer kapılardan cennete gireceklerdir.' Daha sonra Allah Resulü (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki cennetin kapılarının iki kanadı arasındaki mesafe Mekke ile Himyer veya Mekke ile Busra arası kadardır.'"

bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Dîmeşk: Dâru İbn Kesir, 1423/2002), "Tevhid", 36 (No 7510).

Peygamber’e gelerek: “Ey Muhammed, eğer sen olmasaydın cenneti yaratmazdım ve eğer sen olmasaydın cehennemi yaratmazdım.” demiştir.²³⁷ Bunun üzerine Nazîm:

“Senin hakkında levlâk ey şehinşeh çün dinilmiştir
Sözün hiç redd olunmaz hüküm olunmuş destiğe i ‘tâ (K.1/35)²³⁸

Nazîm-i nâkış u bî-‘aql ü idrâk
Du ‘âcındır bi-hakk-ı Şâh-ı Levlâk (M.1/10)²³⁹”

Yine aynı minval üzere yukarıdaki beyitte hâl ehline arzıhal niteliğinde yazdığını ifade ettiği mesnevisinde şair, “allâme-i asr” yani zamanın her ilimde üstadı diye nitelediği şahsa dua kısmında Hz. Peygamber’e hitaben şâh-ı levlâk demiştir. Nazîm, İstanbul’un methi için yazdığı “+sın Sitanbul’un” redifli kasidesinin dua bölümünde ise “muhakkak ki şiirde hikmet vardır”²⁴⁰ hadisine iktibasta bulunmuştur, Hz. Peygamber’in bu sözüne istinaden İstanbul’un şairlerinin gamının sona ermesi temennisinde bulunur.

“Yâ Rab bi-hakkı şıdkı hadîşi li-hikmetih
Mağmûm eyleme şu ‘arâsın Sitanbul’un (K.16/24)²⁴¹”

Nazîm’in medrese hocası Dâvûd-ı Karsî’nin, İmam Birgivî’ye yakın olmak için Birgi’ye gidişi üzerine yazdığı kasidede şair, İmam Birgivî hakkında ilim ve şariat âleminin beldelerinin şahı diyerek “Kanaat, tükenmez bir zenginlik, yok olmayan bir hazinedir.”²⁴² hadisiyle onun hadis tasnifatının ilelebet var olacağını ifade eder.

“Şehinşâh-ı bilâd-ı ‘âlem-i ‘ilm ü şerî’ atdır
Ki taşnîfâtı anıñ bir mü’ebbed kenz-i lâ-yefnâ²⁴³ (K.20/12)”

Divanın 289. sıradaki “der-pend ü nasîhat” başlıklı gazelde Nazîm, Kur’an yolunu tutanların kurtuluşa erdiğini; her şeyin aslının anâsır-ı erbaa olduğu halde kiminin altın, gümüş; kiminin demir olduğunu söyledikten sonra niyeti hayırlı olanın iki cihanda

²³⁷ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ’*, nşr. Ahmed el-Kalâş (Beyrut: y.y., 1403/1985), “Harfu’l-hemze mea’l-bâi’l-muvahhade” 1/47 (No 91).

²³⁸ Ey şahlar şahı, senin hakkında “sen olmasaydın...” denilmiş olduğundan sözün hiç reddolunmaz, hükmedilmiş, eline verilmiştir.

²³⁹ “Sen olmasaydın...” denilen Levlâk şahı Hz. Peygamber hakkı için, eksik akıllı, idraki kıt Nazîm senin duacıdır.

²⁴⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini İbn Mace, *Sünen*, thk. Beşşar Avvâd Maruf (Beyrut: Dâru’l-Cîl, 1418/1998), “Edeb”, 41 (No. 3755).

²⁴¹ Yâ Rab, “hikmet vardır” hadisinin doğruluğu için, İstanbul’un şuarasını gamlı etme (gamdan kurtar)!

²⁴² Ebû’l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdîrrahmân b. Muhammed es-Sehâvî, *el-Makâsîdû’l-hasene fî beyânî keşîrin mine’l-ehâdisi’l-müştehire*, thk. Muhammed Osman el-Huş (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1405/1985), 492 (No.779).

²⁴³ İlim ve şariat âlemi beldelerinin şehinşahıdır, ki onun hadis tasnifleri müebbet, kaybolmayacak bir hazinedir.

kurtulmuş olacağını “ameller niyetlere göredir, her kişiye niyet ettiği verilir”²⁴⁴ hadisinden iktibasla ifade eder.

“Ḥadīṣ-i inneme’l-a ‘mālu bi’nniyyāta baḫsunlar

Kimiñ kim niyyeti ḫayr iki ‘ālemde sa’īd oldı (G.289/3)²⁴⁵”

Nazîm’in Hasan Sezâyî hazretlerine nazire olarak yazdığı 70. sıradaki gazel ile aynı vezin, kafiye ve redifte olan bir diğer gazeli 107. sıradadır, “bilmem nedir” rediflidir, diğer gazelle benzerlikler arz eder. Gazelin altıncı ve son beytinde Nazîm, “nefsini (kendini) bilen Rabbini bilir.”²⁴⁶ sözüne atıfta bulunarak onun sırrına vâkıf olmayanın bilmeyeceğini, sevgiliye (Allah’a) teslim olduğunu ve ondan geleni eziyet kabul etmediğini söyler. Bu söz, Sehâvî’nin *el-Makâsıdü’l-hasene* eserinde hadis olduğunun sabit olmaması şerhiyle kayıtlıdır. Halk arasında hadis olarak meşhurdur.

“Men-‘aref sırrına vâkıf olmayan bilmez Nazîm

Yâre teslîm olmuşam cevır ü cefâ bilmem nedir (G.107/6)²⁴⁷”

2.2.3. Mekanlar, Yerler

Nazîm’in *Türkçe Divan*’ında dikkat çeken unsurlardan biri neredeyse her şiirin başlıklandırılmış olmasıdır. Bunların bazıları sadrazamı veya başka bir devlet büyüğünü övmek için yazılmışken; kimisi bir dostunun ricası üzerine, kimisi latife maksadıyla, kimisi ise iç açıcı bir mekanı veya şehri övmek için yazılmıştır. Şüphesiz Nazîm’in Türkçe şiirlerinde bahsi en çok geçen şehir İstanbul’dur. İstanbul’dan söz açarken bazen gurbette olduğundan yakınmış, bazense İstanbul’un zurefasına dualar etmiş, nimetlerine şükretmiştir. Şairin memleketi Berat’ın yanı sıra Elbasan gibi şehirlerin de mesire yerleri resmedilmiş, İstanbul’un bazı semtleri de özellikle teferrücgâhlarıyla adından söz ettirmiştir.

Burada Osmanlı mesire kültürü ile ilgili bir parantez açmak gereklidir. Günümüzde halen yaşayan bir kültür ögesi olarak tatil günlerinde mesire yerlerinde piknik yapma alışkanlığı sürse de; İstanbul içinde, meslek localarının kamp yapması, halk arasında özellikle 17. yüzyıl sonrasında mesire yerlerine bahar ziyaretleri, çimenlikte eğlence düzenleme gibi

²⁴⁴ Buhârî, “Bedü’l-vahy”, 1. (No. 1).

²⁴⁵ “Ameller, niyetlere göredir.” hadisine baksınlar, kimin niyeti hayırlıysa iki âlemde kurtuluşa erenlerden oldu.

²⁴⁶ Sehâvî, *el-Makâsıdü’l-hasene*, 657 (No. 1149).

²⁴⁷ Ey Nazîm, “men aref (kim bilir?)” sırrına âgâh olmayan bilmez. Ben sevgiliye (Allah’a) teslim olmuşumdur, cevır ü cefa nedir, bilmem; (ondan geleni eziyet olarak görmem).

alışkanlıklar günümüzde büyük ölçüde terk edilmiştir. Tarihçi-yazar Reşad Ekrem Koçu'nun hazırladığı *İstanbul Ansiklopedisi*'ndeki bazı başlıkların altında²⁴⁸ detaylı bilgilere yer verilmiş olmasının yanı sıra İSAM ve İ.B.B. Başkanlığı Kültür A.Ş. tarafından hazırlanan *Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* adlı eserde Ali Şükrü Çoruk tarafından kaleme alınan “Osmanlı İstanbul’unda Halkın Eğlence Hayatı” başlığı altında Osmanlı dönemi İstanbul halkının mesire kültürü detaylarıyla anlatılmıştır.²⁴⁹ Nazîm ile yakın dönemlerde yaşamış ecnebi gezgin veya diplomatların kitaplarında yer alan gravürlerle Nazîm’in *Türkçe Divanı*’nda özellikle başlıklarda resmettiği mesire kültürünü görselleştirmeye gayret ettik.

İstanbul halkı havaların ısınmaya başlamasıyla veya nevrusun gelişiyle mesire yerlerini ziyaret etmeye başlar, günübirlik gelenler tatil günlerini tercih eder, çadırını alıp gelenlerse üç beş gün sürece buralarda konaklardı. Seyyar satıcıların bir kısmı buralarda satış yapar, bir kısım halk cirit oynar, halkı eğlendirmek için gelen ayı, maymun oynatıcılar ile çalgıcılar köşe başındaki yerlerini kapmış olurlardı. Bilhassa Kağıthane mesiresi kayıkla ulaşım mümkün olduğundan ve lale devrinden kalma alışkanlıkla yaz sonuna kadar insanlarla dolup taşardı. Her yaştan ve finansal açıdan her kesimden insanın bir araya gelebildiği bu eğlenceler şüphesiz klasik dönem şairlerinin bahariyyelerini, işret meclislerini tavsif ettikleri gazellerini daha mülevven kılmaktaydı. Öte yandan Nazîm’in İstanbul’da bulunduğu dönemde henüz gelenek halini almamış olsa da²⁵⁰ Nazîm’in üstadı Dâvûd-ı Karsî ve sınıf arkadaşlarıyla birlikte sıklıkla mesire yerlerini ziyaret ettikleri kayıtlıdır.

²⁴⁸ Özellikle Nazîm’in *Türkçe Divanı*’nda yer alan muhitlerle ilgili bazı madde başlıkları ve *İstanbul Ansiklopedisi*’nde yayınlanmamış maddelerle ilgili dosyalarda yer alan çeşitli gazete küpürleri ve notlarda detaylı anlatım mevcuttur. bk. *İstanbul Ansiklopedisi* “Akbaba Köyü”, “Beykoz”, “Beykoz Çayırı”, “Beykoz Çayırı Gezmesi (Terlikci Esnafının)”, “Çağlayan Kasrı”, “Esnaf, İstanbul Esnafı”, “Hıdırellez, Hıdır İlyas” maddeleri ve “Kâğıthane Mesiresi”, “Kağıdhaneye Dair”, “Tarihi Musahabe 50 sene evvel Kâğıthane safası”, “Dillere destan olan eski Kâğıthane âlemleri nasıldı, burada nasıl eğlenilirdi”, “Eski Kâğıthane âlemleri”, “Tarih Tetkikleri. Lâle Devri ve Sâdâbâd”, “Unutulan Mesire Kaathane” başlıklı gazete küpürleri. <https://www.istanbulansiklopedisi.org/>

²⁴⁹ Ali Şükrü Çoruk, “Osmanlı İstanbul’unda Halkın Eğlence Hayatı”, *Büyük İstanbul Tarihi* (Erişim Tarihi 03/11/2024)

²⁵⁰ Koçu, II. Mahmud döneminde yatılı okul talebelerini hıdırellezde imtihan stresini atmaları için kır gezintisine çıkarıp kuzu ziyafeti vermenin bir anane haline geldiğini ifade eder. bk. Reşad Ekrem Koçu, “Beykoz Çayırı”, *İstanbul Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 05/11/2024).

2.2.3.1. İstanbul

Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nda İstanbul bahsi şairin memleketine duyduğu hasretin yanı sıra İstanbul şehrinin güzelliklerini de barındırmaktadır. Öyle ki şair İstanbul'a doğru yola çıktığı zaman kaleme aldığı 157. gazelinde felekten şikayet etmektedir, öte yandan İstanbul'a vardığının ertesi günü şehrin medhi için 158. gazelini inşa etmiş İstanbul'a gelmekle belalardan kurtulmuş olduğunu ifade etmiştir. Divanın başka bölümlerinde art arda olmasa da gurbet ve şükür ihtiva eden şiirleri mevcuttur.

“Bu gazel mevlidimiz olan vatan-ı ašlîmizden ayrılıp İstanbul'a doğru 'azîmet olundığı zamân inşâ olunmuştur (G.157 başlık)²⁵¹

Âh ey ğaddâr 'âlem hâne-i kâlbim yıķup
Heçr ile cânım yakup müştâķ-ı dîdâr eyledüñ (G.157/3)²⁵²

Bir yaña hicrân-ı cânân bir yaña terk-i vatan
Hâşılı 'ömrümden ey mekkâr bîzâr eyledüñ (G.157/4)²⁵³

Bülbül-i tab 'ın Nazîm'in heçr ile ķatl eyleyüp
Dâğdâğımdan bu göñlüm şanki gülzâr eyledüñ (G.157/5)²⁵⁴

Gazel baştan sona memleket hasretiyle inşa edilmiştir. Nazîm; feleğe, mekkâr olan âleme ta'n etmektedir. Genç yaşında eğitim için geldiği uzak memlekette duyduğu vatansızlık hissi ve hasret onu yaralamaktadır. Sonraki gazelde hem İstanbul'a selametle vardığı için Allah'a şükreder, hem de şehri methetmeye başlar.²⁵⁵ İlk beyitte Berat şehrinde çektiği cefadan selamete erişini ve İstanbul'a gelişinin bir kurtuluş olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca döneminde imparatorluk başkenti olması dolayısıyla daha müreffeh bir hayat yaşayacağı ümidindedir.

²⁵¹ Bu gazel, doğduğumuz asıl vatanımızdan ayrılıp İstanbul'a doğru yola çıkıldığı zaman inşa olunmuştur.

²⁵² Âh, ey gaddar dünya! Kalbimin evini yıkıp canımı ayrılıkla yakıp bizi güzelliğın hasretini çeken eyledin.

²⁵³ Bir yanda sevgilinin hasreti, bir yanda vatani terk ediş... Ey düzenbaz (dünya) sonunda ömrümden bezdirdin.

²⁵⁴ Nazîm'in bülbül gibi tabiatını hasretle öldürüp gönlümün her yerini dağlayarak bir gül bahçesine çevirdin.

²⁵⁵ “Medîne-i İstanbul'a selâmetle dâhil olup irtesi gün ni'am-ı İlâhiyyenin şükrânesi-çün medîne-i mezkûrenin medh ü şenâ vü du'asında inşâ olunan gazeldir”. İstanbul şehrine selametle girip ertesi gün Allah'ın nimetlerine teşekkür alameti olarak bahsi geçen şehrin övgü ve duası için yazılmış gazeldir. (G.98 başlık)

“Bi-ḥamdi’llāh ḥalāş olduḡ cefāsından Beligrad’ın
Sitanbul şehrine cānā getürdi luṭf u imdādın (G.158/1)²⁵⁶

Sitanbul şehrini gördün belālardan ḥalāş olduḡ
Açılsun gül gibi ey ṭab‘-ı bülbül şî‘r ü îcādın (G.158/2)²⁵⁷

İçinde ehl-i dil devletlü bî-pāyān ü gāyetdir
Ḥulūş üzre ola her dem du‘ā-yı ḥayra mu‘tādın (G.158/3)²⁵⁸”

Şairin büyüdüğü Berat şehri her ne kadar Avlonya sancağının baş şehri konumundaysa da eski Osmanlı başkentleri Bursa, Edirne kadar gelişmiş büyük bir şehir değildi. Payitaht İstanbul’da bulunan devlet erkânı diğer şehirlere kıyasen üst seviyededir.

“Ḥudā kılsun Sitanbul şehrini ma‘mūr u ābādān
Du‘āsında dilā şarf eyle dā’im cümle evrādın (G.158/4)²⁵⁹

Egerçi bî-vaṭansın ḥatırın ālāmdan pāk it
Nazīmā bildiler çünkü eḥibbā maḥlaş u adın (G.158/5)²⁶⁰”

İstanbul şehrinin daima mamur olması duasının ardından kendisinin gurbette oluşunu bir kez daha vurguladıktan sonra kendisine güç veren şey olarak gönlünü elemiden temizlemesini çünkü dostlarının onun mahlasını ve adını bildiğini ifade etmektedir. Şöhretinin kendisinden önce İstanbul’a ulaşmış olması Nazîm’in vatanından ayrı oluşundan kaynaklı elemiini giderir. Nazîm İstanbul’un medhine “+sın Sitanbul’un” redifli bir kaside inşa etmiştir.

²⁵⁶ Ey can, Allah’a hamdolsun ki Berat’ın cefasından kurtuldun, ihsan ve yardımla seni İstanbul şehrine getirdi!

²⁵⁷ İstanbul şehrini gördün belalardan kurtuldun, (şimdi) ey bülbül gibi söyleyen tabiat, şiirlerin gül gibi açılsın!

²⁵⁸ (Bu şehrin) içinde sayısız gönül ehli, devletli kişiler vardır, her zaman hayır duasına alışkın ve selamette olsunlar!

²⁵⁹ Allah İstanbul şehrini her zaman bakımlı, mamur kılsın, ey gönül bütün zikirlerini onun duasında sarfet!

²⁶⁰ Ey Nazim, vatansız olsan bile zihnini kederlerden arındır, çünkü dostlar senin mahlasını ve adını bildiler!

“Der-medh ü şenâ ve du‘â-yı medîne-i İstanbul maķâm-ı pür-ārām mültecâ’-i bi-
intizâm me’men-i ehl-i İslâm hafâzâna’llâhu Te‘âlâ ‘ani’l-l-âfât ve’l-âlâm bi-
hürmeti Muhammed ‘aleyhi’s-selâm ve âlihî ve aşhâbihi’l-kirâm (K.16 başlık)²⁶¹

Vaķt-i bahâr geldi şükûfe açılmadı
Da‘vet ider çemen zurefâsın Sitanbul’uñ (K.16/3)²⁶²

‘Ârif vatandaş zevķ ü şafâ-yı hezâr iden
Andan lezîz görse cefâsın Sitanbul’uñ (K.16/7)²⁶³

Nâ-güfte vâdîlerle bu nev-tarz ile Nazîm
Hoşnûd eyledüñ zurefâsın Sitanbul’uñ (K.16/17)²⁶⁴”

Şair, İstanbul şehrinin güzelliğini övmekte, cihanı gezen kimsenin cennet gibi İstanbul’un benzerini görmediğini ifade etmektedir. Teferrücgah ziyaretlerini işaret ederek baharın gelişyle İstanbul zariflerinin çimenlikleri doldurmaması halinde çiçeklerin açılmayacağına işaret etmiştir. Bu yeni tarz benzetmelerle bezediğı şiirini İstanbul zariflerinin beğendiğini söyleyen Nazîm vatanında zevk ü safa etmektense İstanbul’da cefa çekmenin yeğ olacağını ifade eder. Nitekim İstanbul’da evsizlik, fakirlik gibi zahmetler de çekmiştir. Bunları aşağıdaki beyitlerde işaret edilmektedir.

İlki 1148-1158 (1736-1745) arası şeyhülislamlık görevi yapan Feyzullahefendizade Mustafa Efendi’nin²⁶⁵ övgüsüne yazılmış bir kasidedir. Şeyhülislam’ın ilminden ve kereminden laf açıldıktan sonra şair, öğrencilik için gurbete gelip evsiz kaldığını ifade eder.

“Bî-mekân kalmış efendim bu kemîne ‘abdiñ
Veh mükedder mededâ tâli’-i vārūn itdi (K.7/8)²⁶⁶

²⁶¹ İslam ehlinin emniyetli yeri, huzurlu sığınılacak mekân ve dingin, sakin makam olan İstanbul şehrinin övgüsü ve duasıdır. Allahu Teâlâ; Hz. Muhammed a.s., ailesi ve dostları hürmetine afetler ve elemelerden korusun!

²⁶² Bahar vakti geldi çiçek açmadı; çimenlik İstanbul’un zarif kişilerini davet etmede.

²⁶³ Memleketteki binlerce zevk ve safa eden ârifler (aslında) İstanbul’un cefasını görseler ondan lezizdir.

²⁶⁴ Daha önce söylenmemiş sahalarla bu yeni tarzla Nazîm, İstanbul’un zariflerini hoşnut eyledin.

²⁶⁵ Mehmet İpşirli, “Mustafa Efendi, Feyzullahefendizâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 25/11/2024).

²⁶⁶ Bu hakir kölen evsiz kalmış efendim. Vah, zavallı, imdat, (bunu) uğursuz talih etti!

Merhamet ‘abdiñe bir hücreye iskân it kim

Kederim zihnimi eyvâh şebîhûn itdi (K.7/11)²⁶⁷”

Mukatta‘ât başlığı altında hangi şeyhülislama yazıldığı bilinmeyen bir başka kıtada²⁶⁸ yine hücresiz kalışını ifade eden şair, aynı meseleyi şeyhülislam kethudası Hasan Efendi’ye de açmıştır. Burada bahsi geçen şeyhülislamın yine Feyzullahefendizade Mustafa Efendi olması muhtemeldir.

“Efendim lutf kıl bî-çäre ‘abdiñ eyleme maḥrûm

Mekânsuz ḳalmışam ḥâlim perişân oldı sulṭânım (Kt.15/1)²⁶⁹”

‘Aceb mi olsa ger iskân-ı hücreye bâ‘is

Senâ iden aḡa dâ‘im Nazîm-i şâ‘irdir (Kt.16/2)²⁷⁰”

“Ma‘den-i fazl u kerem” redifiyle Sadrazam kethüdalığı görevindeyken Halil Şerif Yusuf Paşa’ya yazmış olduğu kasidesinde yine evsiz kaldığına işaret eder. Şerif Halil Yusuf Paşa ikinci kez getirildiği sadaret kethüdalığı görevinde 1156-1159 tarihleri arasında bulunmuştur.²⁷¹ Bu kasidenin bu tarihler arasında (muhtemelen 1158 civarında) irsal oldunduğu tahmin etmekteyiz.

“Ġayrı ṡursun bî-mekân ḳaldım efendim lutf kıl

Ḳalmadı tafşîle ḥâcet ma‘den-i fazl u kerem (K.11/13)²⁷²”

Muḡtaşar bir ‘arz-ı ḥâl itdim murâdım bellüdü

Vaşḡa yok ḥadd ü ḡâyet ma‘den-i fazl u kerem (K.11/14)²⁷³”

Kalacak bir yere yerleştirildikten sonra çektiği derdi bir yana bırakan Nazîm, bir başka gazelinin ilk beytinde gurbetin mihnet değil zevk ü safa; İstanbul şehrinin ise şehir değil hastalar için bir şifa yeri (hastane) olduğunu söyler.

“Degil mihnet saḡa ḡurbet dilâ zevḡ ü şafâdır bu

Degil şehr-i Sitanbul ḡasteye dârü’ş-şifâdır bu (G.244/1)²⁷⁴”

²⁶⁷ Kuluna merhamet et, bir hücreye yerleştir ki kederim zihnimi ansızın baskına uğrattı, eyvah!

²⁶⁸ Kt. 15 başlık: Hücreye iskân için Şeyḡu’l-İslâm’a virilen kıt‘adır. (Bir hücreye yerleştirilmek için Şeyhülislam’a verilen kıtadır.)

²⁶⁹ Efendim lutfet, çaresiz kulunu mahrum eyleme, mekânsız kaldım, halim perişan oldu sultanım!

²⁷⁰ Bir hücreye yerleştirilmesine sebep olsa şaşılacak şey midir? Onu sürekli medheden şair Nazîm’dır.

²⁷¹ TEİS, “Şerif, Halil Şerif Yûsuf Paşa” (Erişim Tarihi 25/11/2024).

²⁷² Ey fazilet ve cömertlik madeni, ayrıntısıyla anlatmaya gerek kalmadı, bu bir yana dursun mekânsız kaldım efendim, lutfet!

²⁷³ Halimi detaysız, öz bildirdim, muradım bundan bellidir, seni anlatmanın sınırı yoktur kerem ve fazilet madeni.

²⁷⁴ Sana gurbet, meşakkat değil hoş giden eğlencedir; burası İstanbul şehri değil hastalara hastanedir.

Diyārım terk idüp dildār-ı ‘ilme olmuşam Mecnûn

Gel ey Leylî-i ma‘nâ nâz ile lûtf u ‘a‘âdır bu (G.244/2)²⁷⁵”

İstanbul, Osmanlı Devleti’nin başkenti olmasının yanı sıra kültürün de merkezi kabul edilmektedir. İmparatorluğun neresinde doğmuş olursa olsun şairlerin, ediplerin çoğunluğu İstanbul’da yetişmektedir.²⁷⁶ Nazîm de İstanbul’u bilgiyi kavrayanların ve düşünürlerin merkezi olarak tanımlar.

“Tamâm erbâb-ı isti‘dâd ü fehmiñ cāyı İstanbul

Mücerred fehm ile sa‘y etmeyen lâkin fehîm olmaz (G.114/7)²⁷⁷”

Memleketine döndükten sonra da İstanbul hasreti çekmeye başlar Nazîm, İstanbul’un edasını bilmeyenlerin şiir inşa edemeyeceklerini ifade eder.

“Şi‘r söyler mi edâsın bilmeyen İstanbul’uñ

Âh ol me‘vâ içün bî-çâre dil hasrettedir (G.93/8)²⁷⁸”

Yukarıdaki bahsin aksine İstanbul’a ilk geldiği zamanlarda Nazîm, İstanbul’da zariflere, ediplere rastlamayı beklediği halde yeme-içme düşkünü halkla karşılaştığını ifade eder. İlk beytine bakılırsa iyi şiirden anlamadıkları görüşündedir.

“Nazmıñ olursa belâğatde eger dürr ü güher

Anı meydâna çıkarma iderler kaçmer (G.73/1)²⁷⁹

Naşara yensuru naşran diyeniñ yanında

Nice şabr itsün amân tab‘-ı nezâket-perver (G.73/2)²⁸⁰

Şehr-i İstanbul’a geldim zurefâsın göremem

Gördigim halk hemân ekl ile şûrb isterler (G.73/3)²⁸¹

²⁷⁵ Memleketimden ayrılıp ilim sevgilisine Mecnun olmuşum; ey mana Leylası naz ile gel, lütuf ve ihsandır bu.

²⁷⁶ İsen – Durmuş, *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*, 13.

²⁷⁷ Tamam, İstanbul hızlıca kavrayanların ve düşünürlerin yeridir, (bunu kabul ederim); lakin soyut düşünce üzerine çalışmayan fehm (düşünür) olmaz.

²⁷⁸ İstanbul’un edasını bilmeyen, şiir söyler mi? Âh, o yurt için çaresiz gönül hasrettedir!

²⁷⁹ Şiirin belagatte inci ve mücevher (gibi kıymetli) olsa da onu ortaya çıkarma; soytarıya çevirir, alay ederler!

²⁸⁰ Terbiye sahibi yaratılış; “nasara-yensuru-nasran” diyenin (daha emsile öğrenmeye yeni başlamış, ilim görmemiş cahillerin) yanında nasıl sabretsin, aman!

²⁸¹ İstanbul şehrine geldim zariflerini göremem, gördüğüm halk sadece yeme-içmeyi isterler.

Çelebi şehriye de rāst gelürsem yolda
Zevkine mā' il olup bād-ı şabā gibi geçer (G.73/4)²⁸²

Bu şikāyet başa söyle ki neden geldi Nazīm
Vechi yokdur bu su' āliḡ ki cevābı azhar (G.73/5)²⁸³

Nazīm'in İstanbul'a gelişinden önceki zaman dilimi, günümüzde *Lale Devri* diye adlandırdığımız zamana tekabül eder. Tarihçi İbrahim Hakkı Konyalı'ya göre, lale eskiden beri Türklerin kıymet verdiği bir çiçek olup bu döneme lale devri demektense “âbâdlar” devri demeyi önermiş, o dönemde ziyadesiyle mimari atılım yapıldığının altını çizmiştir. Zevk, safahat, israf dönemi olarak nitelenmesini ise “kör taassubun, cehlin, softalığın o gün imarcılığa ve garpseverliğe vurduğu kara damgayı” bugün yaşatmak olarak tanımlamıştır.²⁸⁴ Bu yoruma hak vermekle beraber zevk ve sefahat dönemi iddiasının da temelsiz olduğunu söyleyemeyiz. Nitekim Lale Devri'ni bitiren Patrona Halil İsyanı'ndan yaklaşık on beş yıl sonra İstanbul'da bulunan Nazīm, o günün penceresinden bakan biri olarak halkın genelinin tutumunun gezip dolaşma, yiyip içme, zevk ü safa peşinde koşma gibi hallerde olduğu ifadesinde bulunmuştur.

Türkçe Divanı'nın 167. gazelinde şair İstanbul dilberlerini methetmiştir.²⁸⁵ İstanbul dilberinin sahiden de medhe layık olduğunu söyledikten sonra dünyayı baştan başa gezmiş ve kalbi kanla dolmuş biri olarak İstanbul dilberinin gönlünü parlattığını ifade eder.

“Ser-te-ser 'ālemi gezdim dilim oldu pür-ḡün
Ḳalbime virdi cilā dil-beri İstanbul'uḡ (G.167/2)²⁸⁶

Her yiriḡ dil-beri sultān-ı cihāndır ammā
Şāh-ı şāhān-ı 'atā dil-beri İstanbul'uḡ (G.167/4)²⁸⁷

²⁸² Kibar (ve) nazik, eğitilmiş kimselere de rastlarsam yolda, zevkine gönlünü kaptırıp saba rüzgârı gibi geçip gider.

²⁸³ Söyle ki Nazīm, bana bu şikāyet nereden geldi? Bu sorunun gereği yoktur ki cevabı apaçıktır.

²⁸⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, “Tarih Tetkikleri. Lâle Devri ve Sâdâbâd” başlıklı kupür, *İstanbulansiklopedisi* (Erişim Tarihi 04/11/2024)

²⁸⁵ G. 107 Başlık: Der-medāyih-i dil-berān-ı medīne-i İstanbul ḡafazaha'llāhü'l-ḡafīzü'l-mu'īn bi-ḡürmetihī Muḡammedenī'l-emīn āmīn yā Rabbe'l-'ālemīn (İstanbul şehri dilberlerinin medhi üzerine, Koruyucu ve Yardımcı olan Allah onları, Muhammedü'l-emīn olan peygamber hürmetine korusun, amin ey âlemlerin Rabbi olan Allah)

²⁸⁶ Dünyayı baştan başa gezdim, kalbim kanla doldu. İstanbul'un dilberi kalbime parlaklık verdi.

²⁸⁷ Her yerin dilberi, cihan sultanıdır ama İstanbul'un dilberi cömertlik şahlarının şahıdır.

Nazîm, Akbaba, Beykoz²⁸⁸, Üsküdar²⁸⁹, Okmeydanı²⁹⁰ gibi İstanbul'un diğer bölgelerinden söz etse de en sık karşılaştığımız yer Kağıthane'dir.

2.2.3.2. Kağıthane-Sâdâbâd

Sâdâbâd, Kağıthane'nin 18. yüzyılda III. Ahmed dönemindeki meşhur adıdır. Sadrazam Damad Nevşehirli İbrahim Paşa, 1717'de bölgede bir kır şöleni vermiş, sonrasında padişah III. Ahmed'in ilgisini çekmişti.²⁹¹ Kağıthane Deresi yatağının yeri değiştirilip mermerden dümdüz bir yatak yapıp padişah'ın yapılacak sarayının önünden geçmesi sağlanmıştı. Bu yatağa *cedvel-i sîm* ismi verilmiş, Nedim'in şiirlerinde bu isimle kaydolunmuştu.²⁹² Yatağa iki bend inşa edilmiş, derenin akarken çağlayanlar oluşturması sağlanmıştı. Yirmisekiz Mehmed Çelebi elçi olarak gittiği Avrupa'dan çeşitli saray çizimleri getirmiş, bu çizimlerden ilhamla bölgeye Osmanlı zevkine de uygun yeni kasırlar ve saraylar inşa edilmişti. Sarayın önüne Fransa Kralı tarafından hediye edilen 40 portakal ağacı ile çeşitli ıhlamur, çınar, dişbudak ağaçları dikilmişti.²⁹³ Padişah III. Ahmed'in bazen yazları bir müddet buradaki sarayında vakit geçirmesi dolayısıyla halkın selamlık resmini seyretme arzusu, su oyunları ile süslenmiş kasırların varlığı, ulaşım kolaylığı, eşsiz tabiat manzarası, her kesime hitap etmesi gibi nedenlerle bölgeye duyulan teveccüh artmış ve *kağıthane gezmeleri* diğer bölgelere kıyasla en büyük rağbeti görmüştü. Bölgeye duyulan ilgi Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar varlığını sürdürmüştü.²⁹⁴

1730 yılında, günümüzde Patrona Halil İsyanı olarak bilinen ayaklanma ile kısa bir müddet içinde Sultan III. Ahmed tahttan feragat etmiş, yeğeni I. Mahmud devletin başına geçmiş; III. Ahmed'in damadı Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa ve onun iki damadı Kethüda Mehmed Paşa ile Kapudan Kaymak Atılamacı Mustafa Paşa katledilmişti. I. Mahmud'un -sükuneti sağlamaya çalıştıysa da bir süreliğine- Patrona Halil, Muslu Beşe ve yandaşlarının istediği atamaları yapması gerekmişti. İsyancılar İstanbul halkının evlerini/mallarını yağmalamaya başlamıştı.²⁹⁵ Sultan I. Mahmud bir ferman yayınlarak

²⁸⁸ G.134, G.197, G.262.

²⁸⁹ G.89, G.168.

²⁹⁰ G.166.

²⁹¹ Banu Bilgicioğlu, "Sâdâbâd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 28/10/2024).

²⁹² Reşad Ekrem Koçu, "Cedveli Sîm", *İstanbul Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 04/11/2024)

²⁹³ Nurhan Atasoy, "İstanbul Bahçeleri", *Büyük İstanbul Tarihi* (Erişim Tarihi 30/10/2024)

²⁹⁴ Çoruk, "Osmanlı İstanbul'unda Halkın Eğlence Hayatı".

²⁹⁵ Selim Karahasanoğlu, "1730 İsyanı", *Büyük İstanbul Tarihi* (Erişim Tarihi 01/11/2024).

-isyancıların eline düşmesine izin vermeden- Sâdâbâd'daki 170 kasrın sahipleri eliyle üç gün içinde yıkılmasını emretti, Kasr-ı Neşât ile padişaha ait diğer tesisler ise devlet eliyle yıktırıldı. İsyancıların katlini müteakip Kasr-ı Neşât, I. Mahmud tarafından yeniden inşa ettirildi, bu kez Sâdâbâd Kasrı adı verildi.²⁹⁶ İstanbul'da doğan, Ermeni asıllı İsveçli diplomat ve yazar olan Mouradgea D'ohsson'un (Muradcan Tosunyan) 1790'da Paris'te yayınlanan eserindeki Kağıthane başlıklı gravür içinde Sâdâbâd Kasrı, çağlayanlar ile Kağıthane mesiresinde bulunan insanlar, arabalar, seyyar satıcılar, saz çalanlar, cirit oynayanlar resmedilmiştir.²⁹⁷

25 Kasım 1730'da isyanın elebaşları Patrona Halil ve Manav Muslu Beşe padişahla görüşme bahanesiyle saraya çağrılıp Bağdat Köşkü'nün dehlizinde boğduruldu. Muhafızları ve saraya gelen yandaşları katledildi.²⁹⁸ Dört ay sonra 26 Mart 1731'de bir başka isyan ortaya çıktı. Karahasanoğlu, bu isyanın azmettiricileri arasında babası tahttan indirilen, eşi ve damatları katledilen Fatma Sultan'ın olduğunu söyleyen bazı kaynaklar olduğunu ifade eder.²⁹⁹ Bu ikinci isyana çok sayıda tellak ve diğer hamam çalışanları katılmış,³⁰⁰ Arnavutlar bu isyanda başı çekmişlerdir. İsyan bastırıldıktan sonra I. Mahmud bir fermanla Müslüman veya zımmî olması fark etmeksizin Arnavutların tek veya toplu olarak İstanbul'a girişini yasaklamış, memleketlerine döndürülmelerini emretmiştir. Bölgelerdeki devlet görevlilerine isyana karışıp firar edenlerin bulundukları yerde yakalanmalarını ve cezalarının verilmesini emretmiş, Arnavutlar'a hamamlarda iş verilmemesi hususunda uyarıda bulunmuştur. Hamamlarda çalışanların millet ve eşkallerinin kayıt altına alınması ferman buyurulmuştur.³⁰¹

²⁹⁶ Saadi Nâzım Nirven, "Çağlayan Kasrı", *İstanbul Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 04/11/2024)

²⁹⁷ bk. Ek 6: Mouradgea D'ohsson, *Kağıthane, İstanbul'da Halka Açık Gezinti Yeri* (Gravür, 1790), Travelogues.

²⁹⁸ Reşad Ekrem Koçu, "Halil (Patrona)", *İstanbul Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 11/11/2024).

²⁹⁹ Karahasanoğlu, "1730 İsyanı".

³⁰⁰ İlk isyanın başını çekenlerden Patrona Halil, İstanbul'da Beyazıd Hamamı'nda çalışan Horpeşteli Arnavut bir tellaktır. Aynı zamanda tersane asker ocağında kayıtlı bir kalyoncudur. bk. Koçu, "Halil (Patrona)".

Horpeşte, Osmanlı döneminde Manastır Vilayeti'nin, Görice Sancağı'nın, Kesriye Kazası'nın bir nahiyesidir. bk. Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, 239. Günümüzde Manastır, Kuzey Makedonya sınırları içerisindeyken Kesriye Yunanistan'dadır.

³⁰¹ Saim Yörük'ün çalışmasında görüleceği üzere, 1732'deki bir kayıt defterine göre İstanbul hamamlarında çalışanların %70'inden fazlasını Arnavutlar, %30 kadarını diğer milletler teşkil etmekteydi. Buradan hareketle hamamlar özelinde bir ferman çıkarılması daha iyi anlaşılabilir. bk. Saim Yörük, "Patrona Halil İsyanı (1730) Sonrası İstanbul Hamam Çalışanları ve Arnavutların İşgücüne Katılımı", *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Aralık 2023), 287-297.

Bünyamin Çağlayan, Nazîm'in yazdığı Arnavutça-Türkçe mülemmlar üzerine sunduğu bir tebliğinde; 1690'da doğduğunu ifade ettiği şairin, medrese öğrenimi için geldiği İstanbul'da uzun yıllar yaşadıktan sonra 1730'daki Patrona Halil isyanı üzerine Berat'a döndüğünü ifade eder.³⁰² Nazîm'in *Türkçe Divanı*'ndaki kasideleri incelediğimizde yedinci sıradaki kasidesinde Şeyhülislam Feyzullahefendizade Mustafa Efendi'ye seslenerek; "tahsil incisini bulmak için gurbete (İstanbul'a) geldim ama/ musibet elemelerinin denizi ciğerimi kanla doldurdu" anlamına gelen beyti söylemiştir.³⁰³ Mezkur şeyhülislam 1736-1745 yılları arasında (vefatına kadar) bu görevde bulunmuş olduğundan uzun yıllar İstanbul'da yaşamadığı, eğitim için İstanbul'a geldiği bilgilerine ulaşarak doğum tarihinin şüpheli olabileceği sonucunu çıkardık.³⁰⁴ Onuncu kasidesinde Şeyhülislam Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi'ye hitaben yazdığı şiirinde:

“Okudum Fârsîden Hâfız u hem Şâ'ib ü Şevket
Dahı 'Örfî ki bunlar her biri Fars'ın dil ü cânı (K.10/20)³⁰⁵

Oğuram şimdi hâlâ Kâdı Mîr ü nüsha-i Tehzîb
Bi-hamdi'llâhi ve'l-minne budur eltâf-ı Rahmânî (K.10/21)³⁰⁶”

Farsçasından Hâfız, Sâ'ib, Şevket, 'Örfî divanlarını okuduğunu, şu anda da Kadı Mîr ve Nüsha-i Tehzîb okuduklarını ifade eder. Mezkûr şeyhülislam 4 Mart 1745 ile 5 Nisan 1746 arasında bir yıl bir ay süreyle bir kez bu görevde bulunup sağlık sebebiyle ayrılmıştır.³⁰⁷ Dolayısıyla şairin bu tarihlerde eğitim almaya devam ettiği bellidir.

Nazîm, isyandan yaklaşık 13-15 yıl sonra İstanbul'da bulunduğu sırada Kağıthane ismiyle şiir inşa etmiş olsa da çoğunlukla isminin güzel anlamını vurgulamak istediğinden Sâdâbâd ismini kullanmıştır. Bir diğer husus da bu şiirlerin genelde kendi şairliğiyle veya şiir inşasıyla alakalı beyitler de barındırmasıdır. Yeme-içme arzusuyla gelen halkı kınadıktan sonra, kendisi müferrih yerlerde zurefa ile, şiir inşası için bulunduğunu, yüksek hazzı aradağını vurgulamak istemiş gibidir. Mesela 16. gazelinde Sâdâbâd'a

³⁰² Bünyamin Çağlayan, “Nazîm'in Arnavutça Divanı'nda Yer Alan Türkçe-Arnavutça Mülemmlar”, *Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu 10-11-12 Mayıs 2012: Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu Anısına*, ed. Muhammet Kuzubaş vd. (Ordu: Ordu Üniversitesi Yayınları, 2013), 204-205.

³⁰³ 'Azm-i gurbet dūr-i tahşîl için itdim ammâ/Bahr-ı âlâm-ı muşîbet ciğerim hûn itdi (K.7/2)

³⁰⁴ bk. Beratlı Nazîm'in Hayatı, ilgili paragraf.

³⁰⁵ Farsçadan Hâfız, Sâ'ib, Şevket ve dahi 'Örfî divanlarını okudum ki bunların her biri Fars'ın gönü ve rûhudur.

³⁰⁶ Şimdi hâlâ Kadı Mîr ve nüsha-i Tehzîb okumaktayım. Ona hamd ve minnet olsun ki Rahman olan Allah'ın lütufları bunlardır.

³⁰⁷ Tahsin Özcan, “Pîrîzâde Mehmed Sâhib Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 28/10/2024).

verilen ismin müsemmasına mutabık olduğunu ifade ettikten sonra, son beyitte birlikte bulunduğu dostlarını kastederek ‘ârifleri büyüleyen şeyin inşa ettiği şiiri olduğunu söyler. Buradan kasıt, tanzimat sonrası edebî sanat hükmü kazandırılmış sihr-i helal değil insanları etkileyen güzel ve veciz söz manasındadır.³⁰⁸

“Der-vaşf-ı dil-ber-i ‘ayyār ve medh-i Sa‘d-ābād be-sebeb-i āmeden-i hūsn-i dildār-
ı ‘ālī-mikdār (G.27 Başlık)³⁰⁹

Maḳām-ı dil-güşā ismi müsemmāya muṭābıkdır
Müferriḥ cāy-ı Sa‘d-ābād hūsn-i yārdandır hep (G.27/2)³¹⁰

Müsaḥḥar eyleyen ‘ârifleri sihr-i helālindir
Bu ḥāşşiyet Nazīm ol dīde-i sehḥārdandır hep (G.27/5)³¹¹”

Kağıthane’nin övgüsüne yazılan bir gazelinde Nazīm, Kağıthane’nin herkesin ilgisini çekecek bir yer olduğunu ifade etmiş; İstanbul’un yerlilerinin nükteleri, manaları bilen eğitilmiş, ince kişiler olduklarını söylemiştir.

“Bir teferrücgāha geldik k’ismi Kāğıd-ḥāne’dir
Bā-ḥuşuş ey ‘âşıkān dil-cūy-ı her cānānedir (G.72/1)³¹²

Luṭf idüp şad nāz ile şehir-i Sitanbul şehri
Nükte-dāndır anlasun nükte nedir ma‘nā nedir (G.72/4)³¹³”

Nazīm *Divanı*’nın 104. sıradaki gazelinde memleketteki hocası Şehdî Süleyman Efendi’ye hitaben duada bulunmuş ve Sâdâbâd dilberlerinin methetmiştir.

“Ey gönül nāzûk olur dil-beri sa‘d-ābādın
Def‘ için derdin ola luṭfı anıḡ imdādın (G.164/1)³¹⁴

³⁰⁸ Detaylı bilgi için bk. M. Orhan Okay, “Sihr-i Helâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim Tarihi 29/10/2024).

³⁰⁹ Çapkın, hilebaz sevgilinin vasıfları ve Sâdâbâd’ın övgüsü hakkında değeri yüce, güzel sevgilinin gelişinden sebeple (yazılmıştır).

³¹⁰ Gönül açan bu yerin ismi kendisiyle örtüşür, ferahlık veren Sâdâbâd (kutlu ve mamur) yer, yârin güzelliğinden ötürüdür hep.

³¹¹ ‘Ârifleri büyüleyen senin “helal sihir” olan şiirindir. Senin bu tesirin Nazīm, o sihirbaz gözlerdendir hep.

³¹² Bir mesire yerine geldik ki ismi Kağıthane’dir. Bilhassa ey âşıklar, burası her cananın gönlünü çeker.

³¹³ İstanbul şehrinin yerlileri lütfedip yüz naz ile, nüktedandırlar, anlasın nükte nedir, mana nedir.

³¹⁴ Ey gönül, Sâdâbâd’ın dilberi nazik olur, senin derdini defetmek için onun lütfü yardımcın olsun.

Bâğ-ı firdevse giren ğuşşadan olur âzâd
Hür u ğilmân ile şâd ola dil-i nâ-şâdın (G.164/2)³¹⁵

Hâl-i ğurbetde iken şâdsın ey şâf-derûn
Ola mesrûr vilâyetde dahı üstâdın (G.164/4)³¹⁶

Bir başka gazelinin başlığında Nazîm gençten bir iki hanende alıp Sâdâbâd’a giderek karşılarında oturan güzel yüzlü, güzel sesli birinin onları gördüğünde bir beste söylemesi ve sonra gitmesi üzerine hasretle dolu bir gazel inşa ettiğini ifade eder.

“Bir iki çâr-ebrû h’ânende alup ba’z-ı ehibbâ-yı zurefâ ile Sa’d-âbâd’a varup bir dil-ğuşâ cây-ı pür-şafâya istinâd idüp muķâbelemiz bir meh-likâ dil-cüy u sâde-rüy-ı dil-ârâ aslından o mekân-ı zî-şânda bulunup bizi gördükde bir beste-i rûh-efzâ terennüm idüp gitdükden sonra îcâd ü inşâ olınan ğazel-i hasret ü iştiyâķ-ârâdır (G.293 başlık)³¹⁷”

2.2.3.3. Berat

İstanbul başlığı altında ifade edildiği üzere Nazîm için İstanbul kadar memleketi Berat, yıllar boyu sakini olduğu iki şehir olmasıyla kıymetlidir. Bu manada Nazîm’in Berat ile ilgili şiirleri iki şekilde değerlendirilebilir. Nazîm’in İstanbul’da yazdığı şiirler, memleketine hasret duyması, oradaki dostlarını özlediği üzerinedir, Berat’ta ise İsmail Paşa’nın oradaki bir teferrücgahını methetmek için şiir yazmıştır.

Divanındaki 219 numaralı, “İstanbul’a geldikten sonra memleketteki dostlarıma gönderdiğim gönül ve can yakıcı gazeldir”³¹⁸ başlıklı şiirinde muhtemelen yağmurlu bir günde kendi ağlayışından göklerin ver yerin ağlayışını, taşların efgan edişini söylemiştir.

“Ağlıyor devr ü zamân nâle vü efgânımdan
Nâdim olmuş ki cüdâ eyledi ihvânımdan (G.219/1)³¹⁹

³¹⁵ Cennet bahçesine giren artık gamdan kurtulmuştur, mutsuz gönlün (artık) huriler ve ğılmanlarla mutlu olsun.

³¹⁶ Gurbet halindeyken mutlusun ey temiz kalpli, üstadın dahi memleketinde mesrur olsun.

³¹⁷ Bir iki genç hânende (şarkı icra eden) alıp zariflerden bazı dostlar ile Sâdâbâd’a varıp safa ile dolu, gönül açıcı bir yerde bulunup karşımızda da bir ay yüzlü güzel aslından o mekânda bulunup bizi gördüğünde cana can katan bir beste söyleyip gittikten sonra inşa olunan hasret artırıcı gazeldir.

³¹⁸ G.219 Başlık: İstanbul’a geldikdan sonra vilâyetimde olan ihvân ü yârâna irsâl eyledigim ğazel-i süzende-i dil ü cândır

³¹⁹ Benim inilti ve haykırışından ötürü pişman olan zaman ağlıyor, çünkü beni dostlarımdan o ayrı kıldı.

Cennet-i ‘adn meger şehir-i Sitanbul lākin
Sizi andıkça hūn akar dil-i nālānımdan (G.219/3)³²⁰

Ey Nazīm ağlasa hālīm ne ‘aceb arz u semā
Seng-i hārā bile efgān ider efgānımdan (G.219/5)³²¹”

Şairin tabiriyle İstanbul’un cennet gibi güzelliğine rağmen memleketindeki dostlarını andıkça ağlamaktan geri duramaz. Hatîbzâde Yahya Paşa’ya Rumeli beylerbeyi’yken yazdığı kasidesinde, yine aynı minval üzere rûhunun gurbette gece gündüz bir kandil gibi yandığını ifade etmiştir.

“Rûğan-ı hecr ile nār-ı elem-i gurbetde
Mişl-i kândil yanarken dil ü cān şubh ile şām (K.21/2)³²²”

Nazīm, asıl vatanından ayrılıp İstanbul’a doğru yola çıktığında inşa ettiği gazelinde³²³ feleğe seslenerek gönlünü bin dert ile müptela kıldığını, vefalı dostları ve sevdiklerine hasretkeş kıldığını söylemiştir. Gazelin son beytinde feleğin Nazīm’in bülbül gibi (şiir söyleyen) tabiatını hicranla öldürdükten sonra göğsündeki dağlardan bir gül bahçesi inşa ettiğini ifade etmiştir.

“Ey felek bin derd ile gönlüm giriftār eyledün
Veh beni hasret-keş-i yār-ı vefādār eyledün (G.157/1)³²⁴

Bülbül-i tab‘ın Nazīm’in hecr ile katl eyleyüp
Dāğdāğımdan bu gönlüm şanki gülzār eyledün (G.157/5)³²⁵”

Nazīm’in kime inşa ettiğini ifade etmediği bir müfred beytinde vatanından ayrıldığını, Berat’ı (Arnavud Belgradı’nı) terk ettiğini söyleyip ayağının tozuna yüz sürmeye geldiği efendisinin bu mutsuz kişiyi reddetmemesini ister.

“Vaţandan el çeküp terk eyledüm ya ‘nî Beligradı
Efendim hāk-i pāya gelmişem redd etme nā-şādı (M.20)³²⁶”

³²⁰ İstanbul şehri adn cenneti gibidir lakin sizi (dostlarımı) andıkça ağlayan gönlümden kan akar.

³²¹ Ey Nazīm benim hâlîme yerler ve gökler ağlasa bu şaşılacak şey değildir ki kaskatı taş bile benim fîğanlarımdan feryat eder.

³²² Ayrılık yağı (ve) gurbet elemindeki ateş ile gönlüm ve rûhum kandil gibi gece gündüz yanarken...

³²³ G.157 başlık: Bu gazel mevlidimiz olan vaţan-ı aşlîmizden ayrılıp İstanbul’a doğru ‘azîmet olunduğı zamān inşa olunmuşdur.

³²⁴ Ey felek, gönlümü bin derde tutulmuş, müptela eyledin. Vâh ki beni defadar dostlarımın hasretini çeken eyledin.

³²⁵ Nazīm’in bülbül gibi tabiatını hicran ile öldürüp bu dağdağımdan gönlümü şanki gül bahçesine çevirdin.

³²⁶ Vatandan ayrılıp Berat’ı terk ettim, efendim ayağının tozuna (yüz sürmeye) geldim bu mahzun kişiyi reddetme!

İstanbul'a geldikten sonra çektiği maddi sıkıntılarla birlikte yer yer İstanbul'a sitem eden şair bunun sebebini şöyle açıklar:

“Bahār irince gönül şöhet-i vatan ister

O dem celāl ile āhar diyāra ta'n eyler (G.96/2)³²⁷”

Şairin Türkçe şiirlerinden Berat ile ilgili olanlarda vatan sevgisini ve hasretini, yaşadığı yoğun duyguları görebilmekteyiz. Buna rağmen İstanbul'u methettiği şiirlerden birinde Nazım'ın İstanbul'a gelmekle eğitim almasının yanı sıra şiirlerinin ileri seviyeye taşınması gibi bir umudunun da bulunduğunu ifade edebiliriz.

“Sitanbul şehrini gördün belâlardan hâlâş olduñ

Açılsun gül gibi ey tab'-ı bülbül şi'r ü ĩcādıñ (G.158/2)³²⁸”

Şair İstanbul'a gelip Berat'ta yaşadığı belalardan kurtulduğunu söyler ve artık bülbüle benzettiği şair tabiatına seslenerek şiirinin gül gibi açılmasını ister. Bu beyitle birlikte değerlendirildiğinde aşağıdaki beyit daha iyi anlam kazanmaktadır. Çünkü şair marifet ehlini sadef içindeki bir inciye benzeterek rağbet bulabilmeleri için vatanlarından ayrılmaları gerektiğini ifade eder.

“Vatanı terk ile erbāb-ı ma'ārif mükrem

Sadef içinde bulur mı dūr-i gālān rağbet (G.34/3)³²⁹”

Nazım, Berat'a dönmesinin ardından, daha sonra Avlonya Sancağı yöneticisi olacak olan İsmail Paşa'nın himayesine girmiştir. Kendisi eski Avlonya Sancağı yöneticisi Mahmud Paşa'nın oğludur. Babasından kalma birçok çiftliğinin bulunmasının yanı sıra kendi yönetiminde de çeşitli yerler edinmiştir. Hatta 1759'da reayaya zulmederek memleketin harap olmasına sebep olduğu, haksız kazanç elde ettiği, topladığı vergileri zimmetine geçirdiği gibi gerekçelerle vezirliği kaldırılarak hakkında idam kararı çıkan İsmail Paşa, Yanya'dayken haberi alıp Avlonya'ya doğru firar etmiş, çiftliklerinde ele geçirilen mallar, kumaş ve kürkler, kitaplar satılarak hazineye olan borcu ödenmiştir. Buna rağmen 1761'e kadar toplamda yaklaşık iki yıl saklanmaya devam etmiş, dönemin yöneticileri tarafından ele geçirilmesi mümkün olmamıştır. Daha sonra ünvanı iade edilerek üç yıl daha Avlonya idareciliği yapan İsmail Paşa katledildikten sonra muhallefatı kaydedilmiştir. Berat, İşpat, Mujaka'da çiftliği, yaylak-kışlak, çayır, bağ, bostan,

³²⁷ Bahar geldiğinde gönül, vatan sohbeti ister. O zaman celallenerek diğer diyara zemmeder, o yeri kınar.

³²⁸ İstanbul şehrini gördün, belalardan kurtuldun, (şimdi) ey bülbül gibi söyleyen tabiat, şiirlerin gül gibi açılsın!

³²⁹ Marifet ehli olanlar vatanı terk etmekle ikramlanmıştır. Hiç sadefin içindeyken yuvarlak inci rağbet bulur mu?

zeytinlik gibi 222 parça malı vardır.³³⁰ Nazîm, *Türkçe Divanı*’nda İsmail Paşa’nın sahip olduğu bir teferrücgahıta verdiği ziyafetin medhine bir gazel inşa etmiştir.³³¹

“Huşušan şāhibi meşhūr-ı ‘ālem bir ‘azīmü’ş-şān
Ki evvel rütbesi dirsem sezādır zıll-i ‘arşi’llāh (G.251/2)³³²

Dilā ma’lūmdur memdūhum İsmā’īl Paşa kim
Derūn-ı pākidir her derdmendiñ ḥāline āgāh (G.251/3)³³³

Maḳām-ı dil-güşāda bir zıyāfet eyledi himmet
Anı etmiş degil kimse bile ‘ālemde Hürrem Şāh (G.251/4)³³⁴

Şair henüz Berat’tan ayrılmamışken İsmail Paşa’nın methine ve onun, cahil şairlerin hicvedilmesi buyruğu üzerine inşa ettiği kasidesinde³³⁵ şöyle söyler;

“Anıñ elfāzınıñ ma’nileri bir yire olur cem’
Kavuşmak mümkün olursa eger Tomor ile Sazan (K.5/6)³³⁶

Tomor Dağı, Berat şehrinin güneydoğusunda, merkeze yaklaşık 42 kilometre uzaklıktadır. Avlonya Limanı’nın hemen karşısında yer alan Sazan Adası ise Berat şehrinin güneybatısında yer alır. Nazîm, cahil şairleri hicvederken Tomor Dağı ve Sazan Adası’nın kavuşmasının mümkün olmadığı gibi; bahsi geçen şairlerin de lafizlarının manalarının bir araya getirilmesinin mümkün olmadığını vurgulamak ister. Yukarıdaki beytin yanı sıra Nazîm’in *Türkçe Divanı*’nda Berat ile ilgili beyitler memleketine duyduğu hasret ve bir teferrücgahının methi üzerinedir.

³³⁰ Erdoğan Keleş, “Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Vezir Arnavut İsmail Paşa (1751-1764)”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 9/27 (Haziran 2021), 220-221.

³³¹ G.251 Başlık: Der-şenā-yı yek teferrücgāh-ı Maḥmūd Paşa-zāde İsmā’īl Paşa dāme iḳbālūhū ilā-yevmi’l-beḳā ve evşāf u du’ā-yı şāhibeş (Mahmud Paşa-zāde İsmail Paşa’nın bir teferrücgahının medhinde ve sahibinin vasıfları ve duasıdır. Allah kıyamete kadar onun ikbalini daim kılsın.)

³³² Bilhassa (buranın) sahibi dünyaca meşhur bir şānı yücedir ki ilk rütbesi Allah’ın saltanatının tecellisidir desem yeri vardır.

³³³ Ey gönül, benim methettiğim İsmail Paşa malumdur ki her dertlinin halini bilen onun temiz kalbidir.

³³⁴ Gönül açan bu yerde bir ziyafet ihsan etti, bu âlemde kimse, Hürrem sultan bile böylesini yapmamıştır.

³³⁵ K.5 Başlık: Der-ḥaḳḳ-ı şā’ir-i nā-dān ve medḥ-i devletmend İsmā’īl Paşa-yı zī-şān dāma’llāhu devletehū ilā-yevmi’l-mizān (Cahil şairler hakkına ve devletli İsmail Paşa’nın övgüsüdür. Allah kıyamete kadar onun devletini daim kılsın.)

³³⁶ Eğer Tomor (dağı) ile Sazan (adasının) kavuşması mümkün olursa onun lafizlarının manaları bir yere toplanır (anlamsız şeyler yazmaktadır).

3. BÖLÜM: TÜRKÇE DİVAN METNİ

3.1. Neşir Esasları: Metnin Kuruluşunda Takip Edilen Yöntem

Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı* metninin yazılması ve düzenlenmesinde İSAM yayınlarının *Tenkitli Neşir Kılavuzu*'ndan³³⁷ istifade ettik. Arapça ve Farsça ön ekler ile Farsça son eklerin yazılışında İSAM *Tenkitli Neşir Kılavuzu* 'ndan ayrışan bazı noktalarda İsmail Ünver'in çalışmasını³³⁸ esas aldık. Dolayısıyla aşağıdaki listede tek tek ekleri belirterek nasıl uyguladığımızı gösterdik. Türkçe eklerin 18. yüzyıldaki okunuşları hususunda Yavuz Kartallıoğlu'nun çalışmasını³³⁹, esas aldık. Aruz bahirleri ve nazım şekillerinin kontrolünü Haluk İpekten'in eserinden³⁴⁰ hareketle gerçekleştirdik. Aşağıda hangi eki metin içinde nasıl yazdığımıza dair listeyi görebilirsiniz.

3.1.1. Türkçe Eklerde 18. Yüzyıla Göre Dudak Uyumu

-**AlUm** çokluk birinci şahıs emir eki uyumsuz yazılmıştır:

Gel benimle *varalum* pîşgeh-i dâdgere (K.21/4)

Ey gönül hâmd ü sipâs *eyleyelüm* şubh u mesâ (K.19/1)

+**Am** teklik birinci şahıs ekinin tek hâli vardır:

Cevr-i cānān besdir ağıyārıñ cefāsın *n'eyleyem* (G.199/4)

Dirîgā *olmuşam* Mecnūn-şifat üftāde-i şahrā (K.1/43)

-**ArAK** zarf-fiil ekinin tek hâli vardır:

Dirîg etme efendim *diyerek* in 'ām-ı ihsānıñ (K.15/15)

Ağladım kim *giderek* cümle umūrum müşkil (K.21/31)

-**AyIm**, -**AyIn** teklik birinci şahıs emir ekinin tek hâli vardır:

Ṭarîk-i müstakīm üzre *olayım* dāhil-i 'uqbā (K.20/22)

Sağa lāyık sezā bir medh bilmem *söyleyim* anı (K.10/25)

+**CI** isimden isim yapan ek düz ünlü ile okunmuştur:

Oluram ben dahı *du 'acı* sağa (K.23/16)

³³⁷ *Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)*, haz. Berat Açıl vd. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-İSAM Yayınları, 2022).

³³⁸ İsmail Ünver, "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/6 (2008), 1-46.

³³⁹ Yavuz Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni* (16, 17 ve 18. Yüzyıllar) (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011).

³⁴⁰ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014).

+cIlAyIn isimden isim yapan ek düz ünlü ile yazılır:

Bir *bencileyin* ‘aşık-ı bî-çâre-i dünya (K.4/29)

Bir *sencileyin* zâtı vezîr eyledi Hādî (K.30/14)

-DI görülen geçmiş zaman eki düz ünlü ile okunmuştur:

Kalmadı gam ey göñül şimdengirü mahv *oldı* gam (K.18/9)

Hayât-ı tâze *buldı* teşne göñlüm âb-ı na‘tinden (K.1/48)

-DUK sıfat-fiil eki 18. yüzyılda hâlihâzırda damak uyumuna bağlanmış olduğu hâlde damak uyumu gözetilmemiş ve bazı örneklerde ince köke kalın, kalın köke ince hâliyle yazılmıştır. Ayrıca tersine uyumsuz³⁴¹ örnekler de mevcuttur. Okurun bu tercihi takip edebilmesi için bu kelimeleri olduğu şekilde çevriyazıya aktardık:

dağlı *itdikda* hâkîrden bir miqdâr ma‘hûduñ hakkında (G.260 başlık)

Çıkdığı gibi oldu hâcîl gevher-i deryâ (K.4/26)

-DUKCA zarf-fiil eki dudak uyumu gözetilerek okunmuştur:

Bu ‘unvân üzre cümle halk-ı ‘âlem kâ‘im *oldukça* (K.25/26)

Sizi *añdıkaç* hûn akar dil-i nālânımdan (G.219/3)

-DUKDA zarf-fiil eki dudak uyumuna bağlanmıştır:

Mâh-ı rûze mürûr *itdikde* (K.3/5)

Dü nîm oldu mübârek parmağın *gördükde* mâh-ı bedr (K.1/12)

-DUM görülen geçmiş zaman teklik birinci şahıs eki dudak uyumludur:

İsmin *kodum* hayru‘l-‘amel diğkâtle ol dîde-güşâ (K.8/21)

Eyâ devletlü ‘ârif *görmedim* ‘âlemde akrânıñ (K.5/20)

-DUñ görülen geçmiş zaman teklik ikinci şahıs eki uyumsuz okunmuştur:

Buyurduñ hicv olunsun her kim olsa şâ‘ir-i nâ-dân (K.5/1)

Hoşnûd *eyledüñ* zurefâsın Sitanbul‘uñ (K.16/17)

+DUR bildirme eki genelde uyumlu olduğundan dudak uyumlu okunmuştur:

Ki bunlar çâr *yârıñdır* eyâ sultân-ı bî-hem-tâ (K.1/24)

Şimdi bilüñ *ma‘mûrdur* her vechle *mesrûrdur* (K.8/5)

³⁴¹ Tersine uyumsuzluktan kasıt özetle, ekin aslı yuvarlak ünlü ile okunduğu hâlde yuvarlak ünlü ile biten kelimenin sonuna eklendiğinde düz ünlü ile okunması veya bu durumun tam tersidir. Mesela -DUK sıfat-fiil eki için örnek: Sağa medh *oldığından* mahz-ı dürr-i şâhvâr olmuş (K.12/17). bk. Abdurrahman Özkan, “Tersine Uyumsuzluk”, *Türk Dil Bilgisi Toplantıları 2: Türkiye Türkçesi Ses ve Şekil Bilgisi Bildiriler* (Ankara, 31 Ekim – 1 Kasım 2014) (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017), 185-205.

-**DÜr** ekinde dudak uyumu sağlanmıştır:

Derd ile *ölmekdedir* hep düşmenân leyl ü nehâr (K.18/24)

Şöyle bil şevkûñüz *getürmüşdür* (K.23/21)

-**DÜr**- fiilden fiil yapan ek dudak uyumlu okunmuştur:

Zemîne bu gece *indirdi* Hâk firdevs-i a ‘lâyı (G.295/6)

Uğandırmış anıñ deryâ-yı luţfı bañr-i ‘ummânı (K.10/11)

+**I** yükleme hâli eki her zaman düz ünlü ile okunur:

Eyledi *göñlümi* ilkâ-yı biñâr-ı âlâm (K.21/30)

Ni ‘meti *mürdeleri* eyleye dâ ‘im iñyâ (K.19/9)

-**İCAK** zarf-fiil eki uyumsuzdur:

Didiler kim neye müncerr *olıcakdır* encâm (K.21/32)

İdicekdir bu sitemkâr Hudâ’dır ‘Allâm (K.21/31)

-(**I**)- fiilden fiil yapan ek geçiş sürecindedir sadece düz okunmuştur:

Benefşe tırrası nergis gözi *açıldı* dünyânıñ (K.15/2)

Tutuldı tab ‘ımız vâh olmuşuz hayrân u ser-gerdân (K.5/10)

-(**I**)n- fiilden fiil yapan ek uyum gözetilerek okunmuştur:

Ki nûri hürmeti-çün halk *olundı* fânî vü ‘uqbâ (K.1/10)

Dinürse ‘aql-ı küll ‘aqlım rızâ virmez aña kaṭ ‘â (K.15/18)

-**İncA** zarf-fiil eki dudak uyumuna bağlıdır:

Açınca gonca-i bañtıñ şabâ-yı ‘avn-i İlâh (K.28/5)

Her köhne luţf-ı Hâlık *olunca* olur cedîd (G.43/4)

-**İş**- fiilden fiil yapan ek dudak uyumlu okunmuştur:

Ey dil *konuşma* yâr-ı hezâr-âşinâ ile (G.274/1)

Vaṭt-i kerem *yetişdi* bir ikrâm degmiyor (G.55/1)

+**İİK** isimden isim yapan ek uyumlu kabul edilip öyle okunmuştur:

Zann etme ki *dünyâlık* içündür bu kelâmım (G.234/2)

...*kethudâlıkdan* üç tuğlu olup çıkdıkdan sonra... (K.12 başlık)

+**İU** isimden isim yapan ek yazıldığı hâliyle okunmuştur, çoğunlukla yuvarlaktır:

...der-medḥ-i *fazîletli* üstâd-ı ekmel ü efḍal... (K.4 başlık)

Olmaya *kanlu* sîne-i zurefâ (K.6/19)

+**mI** soru edatı dudak uyumuna girmez:

Var *mi* taleb-i menzil-i dildār kadar ya (K.4/7)

Gördün *mi* hîç şibh-i likāsın Sitanbul’uñ (K.16/5)

-**mIş** öğrenilen geçmiş zaman eki genelde uyumludur, dudak uyumuna bağlı okunmuştur:

Olmuşam mādihîñ ey ma’den-i luṭf u iḥsān (K.14/15)

Görmemişdir cihānda dīde-i hūr (K.3/11)

+**(n)Uñ** ilgi hâli eki dudak uyumlu okunmuştur:

Naẓīm-i *bendeniñ* hâli perīşān ey şeh-i zī-şān (K.1/31)

Şad devlet ile *bahtuñuzun* fetḥ ü güşādı (K.30/20)

+**(s)I** teklik üçüncü şahıs iyelik eki geçiş dönemindedir, düz ünlü ile okunmuştur:

Vücūdı ‘adl ile devrāna luṭf-ı Müste‘ān geldi (Kt.3/1)

Dil *hānesi* vīrān iken şad derd ile nālān iken (K.8/4)

+**sIn** teklik ikinci şahıs eki dudak uyumuna bağlanmadan okunmuştur:

Bilürsin anıñ-içün qadrini her ehl-i ‘irfānıñ (K.15/36)

Bağasın ehl-i ma’rifet *olasın* (K.6/16)

-**sUn** teklik üçüncü şahıs emir eki dudak uyumuna bağlı değildir:

Kalbiñe bī-havf u ḥaṭar *gelsün* ferah *gitsün* keder (K.8/29)

Hele feryāda *gelsün ağlasun* qalb-i ‘adū zīrā (K.29/6)

+**sUz** isimden isim yapan ek dudak uyumuna tabi değil yuvarlaktır:

Tekellüfsüz ne Mani eylemiş taklīd ne Bihzād (K.25/17)

Bu derdmende cihān *sensüz* oldu sicn-i belā (K.24/5)

-**U** zarf-fiil eki tam uyum sağlanamadığından yazıldığı hâliyle okunmuştur:

Ḥalāş oldum *diyü* qahrından anıñ rūḥı düşmānıñ (K.15/27)

-**U** fiilden isim yapan ek yazıldığı gibi okunmuştur:

Baḥr-i ‘ummān *kapusunda* olur ednā-yı ‘avām (K.21/16)

Ayrusından evvel ü āḥir nedāmetdir baṇa (G.16/7)

+**(U)m** teklik birinci şahıs iyelik eki dudak uyumludur:

Nice dūr olmaya *göñlüm* ğam-ı çarḥ-ı sitemgerden (K.2/3)

Merḥamet kıl *pādişāhum* bir ğarībıñ hālīne (K.9/21)

+**(U)mUz** çokluk birinci şahıs iyelik eki uyumludur:

Kesben degil eş *‘arımız* ilhām-ı Hāk *güftārımız* (K.8/26)

Rūhumuz zevk ü şafāda ḥamdü li’llāh tā ebed (G.47/4)

+(U)η teklik ikinci şahıs iyelik eki dudak uyumlu okunmuştur:

Du‘ā-gū *hayr-h̄‘āhındır fakīriñdir Nazīm’iñdir* (K.2/27)

‘Ömrün̄ efzūn devletiñ dā’im ide şub̄h u mesā (K.17/18)

-(U)η, -(U)ηUz çokluk ikinci şahıs emir eki uyumsuzdur, yuvarlak okunmuştur:

Bilün̄ hem-nām-ı Aḥmed Ḥazret-i fāzıl Muḥammed’dir (K.10/8)

Hele siz sağ *olun̄* Feyyāz-ı Mutlak ḥālime āgāh (K.25/22)

+(U)ηUz çokluk ikinci şahıs iyelik ekinde dudak uyumu sağlanmamıştır:

Kahrūnuz ḥāsīde rūz u şeb ola nār-ı sa‘īr (K.14/18)

Şöyle bil *şevkūñüz* getürmüşdür (K.23/21)

-Up zarf-fiil eki dudak uyumuna girmez, daima yuvarlaktır:

Şalınurken ḳadd-i bālāñı *görü̇p* şad-nāz ile (K.9/22)

Rūz u şeb *turmayup* du‘ā vü şenā (K.3/9)

-Ur, -Ir, -Ar geniş zaman eki yazıldığı gibi okunmuştur:

Kemāl-i ehl-i mürüvvet kıyās ile *binür* (K.28/8)

Ele *virir dir* ey ne hoş ma‘nā (K.6/10)

Gözüm *ağlar* dilim feryād *ider* cānım fiğān *eyler* (K.1/2)

+vUz, +Uz çokluk birinci şahıs eki uyumsuzdur:

Olmuşuz biz daḥı ‘unvān-ı sūḥanda gerçi (K.21/18)

Ne ḥūkm ü emr idersen̄ *rāziyüz* biz (G.215/2)

3.1.2. Sözcük Başına Gelen Arapça, Farsça Edatların, Ön Eklerin Yazımı

Arapça ön ek ve edatlar aşağıdaki örnekler gibi okunmuştur:

in-şā’allāh: Olıcaktır bize de merḥamet *in-şā’allāhu* (G.270/1)

illā: Degil *illā* bu devlet maḥz-ı luṭf-ı Ḥak Te‘ālā’dır (K.22/2)

biḥi: Huşūşan na‘t-ı sübhāne’llezī *esrā biḥi* leylā (K.1/20)

fīhā: Ki feyz-i devletinden nūrdur dünyā vü *mā-fīhā* (K.13/3)

ke-zālik: *Ke-zālik* devletiñ kim teşnegāna çeşmesār olmuş (K.12/22)

kemā-kān: Ma‘ānīsın *kemā-kān* anlıyor idrāk ü mīzāñıñ (K.15/38)

lā: Ḥākimān-ı cāh-ı ‘aşḳuz *lā-mekāndır* seyrimiz (G.112/3)

li’llāh: Ḥamdü *li’llāh* bezm-i İslām’a kerem kıldı İlāh (K.17/22)

vā-veylā: Ciger ḥūn oldu ālām-ı cihāndan āh *vā-veylā* (K.1/2)

Farsça ön ek ve edatlar aşağıdaki şekilde okunmuştur:

ber-murād: Dōstān u bendegānıñ ola dā'im *ber-murād* (K.17/19)

ber-bād: Murādın Hakk ide hāşıl ide a'dāsını *ber-bād* (K.27/6)

bī-vefā: Ender-şikāyet ü şekvā ez-zurefā-yı zamāne-i *bī-vefā* (K.6 Başlık)

hem(ortaklık anlamı): Zātı *hem-nām*-ı Nebī Hāzret-i Şeyhu'l-İslām (K.7/5)

hem(bile anlamı): *Hem* gāzel *hem* kaşide *hem* eş'ār (K.6/9)

her: Def' eyle *her* cefā vü belāsın Sitanbul'uñ (K.16/20)

tā-ebed: Budur kânûn-ı menhûsuñ ezelden *tā-ebed* hayfā (K.1/4)

3.1.3. Kelime Sonlarına Gelen Farsça Edat ve Ekler

Farsça ön ek ve edat örnekleri aşağıda listelenmektedir:

ā nidâ edatı: *Naẓīmā* olmadıñ çün vaşfa kâdir 'özü-h'âh olduñ (K.5/23)

ān, gān, yān çoğul eki: Tekellüfsüz du'ā-gū *bendegān* u *derdmendāna* (K.12/9)

āne liyakat bildiren zarf: *Ġā'ibāne* medh-i memdūh-ı cihān leyl ü nehār (K.18/20)

bār yağdıran anlamında: Eyā āyīne-ruḥ la'liñ *şeker-bār* (G.58/2)

dān bilen anlamında: Ne ḥaddi var seni medh eylemek ṭab'ı *sūḥan-dānıñ* (K.15/30)

dān alet adı, mekan yapan ek: bu *ḥākdāna* bi'z-zāt nüzül-i neyyir-i enver (G.197 başlık)

dār malik, gözeten anlamı verir: *Haberdār* ol *haberdār* ol *haberdār* (G.58/1)

fām benzetme bildirir: Anlara nisbet olur mihr-i felek *gendümfām* (K.21/44)

gāh, geh zaman ve mekan bildirir: *Dergāh*-ı mu'allāya varup eyle temennā (K.4/33)

gār fiile eklenip ortaç yapar: Dü cihānda maqşadın iḥsān ider *Perverdigār* (K.9/12)

ger ortaç yapar veya meslek bildirir: Gel benimle varalum pīşgeh-i *dādgere* (K.21/4)

gīn ekleşmiş olduğundan bitişik yazılır: *Ġamgīn* olursa 'āşık-ı mehcūr (K.3/25)

gīr tutan anlamında: Ol pādīşāh-ı *destgīr* 'ilmiyle kıldı āşinā (K.8/7)

gūn: Aḡa kāfī hemişe rüy-ı *gūlgūnuñ* gül ü lāle (G.266/4)

istān, sitān yer eki: Medāyih *gūlsitānından* uçup gūlzār-ı da'vāta (K.15/47)

istān, sitān fetheden anlamında: Didi olur mı 'aceb hīç *dil-sitānda* vefā (G.5/4)

īn sıfat yapar: Vire dü mışra'-ı *rengīn* derūn-ı beyte cilā (K.24/54)

kār yapıcı, kılıcı anlamında: Bir *keremkār* ki ḡavvāş-ı yem-i 'irfāndır (K.21/42)

mān sıfat yapar: Cümle 'ālem devletinde *şādumān* leyl ü nehār (K.18/9)

mend sıfat yapar: *Behremend* olmuş zemīn ü āsumān leyl ü nehār (K.18/14)

nāk sıfat yapar: Keremiñ ṭab'ımı ey yār *ferahnāk* eyler (K.14/2)

rā belirtme ekidir: Dih merv dih *merd-rā* aħmak koned ‘ārif dimiş (G.169/4)
sā, āsā benzetme eki: Bu nev şekli çıkardım *gevher-āsā* baħr-i ra‘nādan (K.29/16)
sā süren anlamında: Hezārān ‘acz ile olmuş zemīn eflāk *çehre-sā* (K.13/7)
sār mekan adı: Ke-zālik devletiñ kim teşnegāna *çeşmesār* olmuş (K.12/22)
sāz yapan anlamı katar: ‘Ādil ol bī-çāreye bir çāre kıl ey *çāresāz* (G.173/3)
şen eki için gülşen tek örnektir: Mişāl-i *gülşen* ü gülzār-ı cennetü’l-me’vā (K.24/27)
ter, terīn üstünlük sıfatı yapar: *Kemterīn* bendeleriñ a‘cezi ‘abdiñ amma (K.14/16)
vār liyakat, benzerlik katar: Devletiñde mihr ü meh dü çāker-i *ümmīdvār* (G.265/5)
ver, ūr sahiplik katar: Neler ālām ile zūlm ü sitem *rencūr* olmuştur (K.2/15)
veş benzerlik katar: *Pervāneveş* iderdi fedāsın Sitanbul’uñ (K.16/15)
yār sahiplik katar: *Şehriyār*-ı bī-bedel deyyār etmez imtiḥān (G.227/2)
zār yer adı: *Gülzār* nedir kim vire *gilzār* aña sevdā (K.4/21)

3.1.4. Diğer Hususlar

3.1.4.1. Lafzatullāhın yazılışı

Bi’llāhi ki insān degil ol mişl-i heyūlā (K.4/5)
Bi-ḥamdi’llāh ne devlet bülbulān mesrūr olmuştur (K.2/1)

3.1.4.2. Unvanlar

Süleymān Efendī *eş-Şehdī* (K.4 başlık)
el-Hācc Ḥāce Dāvūdū’l-Ḳarşī (K.8 başlık)

3.1.4.3. Ülke, millet, şehir, meslek, tarikat ve bunun gibi isimler

el-Hācc Ḥāce Dāvūdū’l-Ḳarşī (K.8 başlık)
Bir risāle söylemiş diğkatle Şeyḥ-i Bosnevī (Kt.19/1)

3.1.4.4. Farsça tamlamada “y” harfi

Farsça tamlamada “y” harfi tahfif edildiyse tamlama içinde, değilse dışında yazılmıştır.
Hezār ezḥār açıldı *rüy-ı gül* açılmamış ḥayfā (K.15/8)
Şeb ü rüz eyle ḥulūş üzre *du ā-yı* ḥayrın (K.7/17)

3.1.4.5. İzafet-i maktûb

Dağı kıl bir *faķır-hāne* ‘aķā (K.23/11)

Degil insān ki anda mūrlar *ķāķib-vaķār* olmuş (K.12/4)

3.1.4.6. Nisbet eki

Yeter oldu Naķīm anlandı esrār-ı *ķafīyyātū* (K.2/29)

Nu‘mān gibi *ķer‘īyyede* ma‘mūr u mūkemmel (K.4/18)

3.1.4.7. Birleşik kelimelerin yazımı

Arapça/Farsça kökenli kelimelerin *etmek, edilmek, eylemek, olmak, olunmak* yardımcı fiillerle birleşmesi sonucu meydana gelen birleşik kelimeler ayrı yazıldı.

Luķf itdi Raķmān u Raķīm ol Lem Yezel *zāt-ı ķadīm* (K.8/6)

Gelūr o kim seni *cezb eyledi* ķaķīķatde (K.24/21)

3.1.4.8. Büyük harf kullanımı

Mısra ve ziyadelerin ilk harflerinin yanı sıra yer ve ķişı adları, mahlaslar belirtilirken büyük harf kullanıldı. Özel isimlerin başına ve sonuna gelen unvan ve medih sözlerine; ayrıca metin içinde özel isme telmihte bulunulduğunda sözcüķe büyük harfle başlandı. Gök cisimleri metinde sık geçtiğinden akıķı bozmaması için mısra başında değilse küçük harflerle yazıldı.

ķadr-ı A ķam el-Hācc Muķammed Paķa (K.18 Başlık)

Sevdāya dūķūp lezzet-i ķīrīn sūķanından (K.4/19)

Birisi *mihr-i* enver birisi *māh-ı* felek-pīrā (K.20/5)

3.1.4.9. Sonu ķeddeli kelimeler

Sonu ķeddeli kelimelerin vezne göre tahfif edilmeleri gerekliyse ķedde dūķūrūlerek okunmuştur.

Du‘ā haķķında bu gevher *yem-i* ķab‘ımda yek-tādır (K.22/9)

Cānib-i *ķaķ‘dan* vūcūduķ ‘āleme luķf-ı ‘amīm (K.11/5)

3.1.4.10. Hemzeli sözcükler

Eserde kelime ortasındaki hemzeler genel itibarla yazılmıştır, çoğul sözcüklerde “y”li yazım tercih edilmiştir. Yazıldığı hâliyle göstermeye gayret ettik. Bazı kelimelerde kaynaştırma harfi olan “y” yerine hemze kullanılmıştır, bunları “y” harfi ile okuduk. Lâyık gibi bazı kelimelerde ise anlaşılma güçlüğü yaşandığından sık kullanılan hâline çevirdik:

Çün oldur *mā'il-i* gevher ne ğuşşa *ṭab' -ı 'ummāna* (K.5/17)³⁴²

Lāyık sezādır *ṭab' ıma maḥz -ı vefādır ṭab' ıma* (K.8/11)³⁴³

Ser-efrāz eyle ben *bī-ṣāreyi* ey *ṣāh -ı istignā* (K.1/30)³⁴⁴

Medāyih gülsitānından uçup *gülpār -ı da' vāta* (K.15/47)³⁴⁵

Eritdi cism-i za'ifim *ṣedāyid-i* hecrin (K.24/42)³⁴⁶

3.1.4.11. Tenvinli kelimeler

Tenvin işareti Arap harfli metinde nadiren gösterilmiştir. Neşrederken Türkçedeki kullanımlarına riayet edip büyük kısmını tenvinle okuduk. Yine de vezinde kolay tahfif edilebileceği yerlerde tenvinsiz okumaya gayret ettik.

'*Umūmen* nev' -i insāna bu ḥayrāt oldı ḥayr-ābād (K.27/10)³⁴⁷

Cemī'an oldılar *bī-ṣeşm ü dermān zümre-i a' dā* (K.1/15)³⁴⁸

342 چون اولد مائل کو بر غصه طبع

343 لایق نداد طبع محض و فی در طبع

344 سر از ایله بی بیچاره در شاه استغنا

345 مدح کلت تنه او خوب کلام دعوای

346 ارند جسم ضعیف شداید بجرک

347 عمو مکنوح این نه بجزیر اولد خیر آباد

348 جمیع اولد لایق بر خشم و راز مراد اعدا

3.1.4.12. Ĥa (ح) ve ĥı (خ) harflerinin kullanımı

Müstensih bazı kelimelerde bu harfleri birbiri yerine kullanmıştır, biz metnin içine yalnız doğru hâlleri aldık. Bazı örnekler nadiren hatalı yazılmış olsa da bazı örneklerin tümü yanlış yazılmıştır. Mesela: kasideler başlığı altında “rūḥ” sözcüğü on beş yerde geçmektedir, bunlardan yalnızca biri noktalı yazılmıştır; “ḥurrem” sözcüğü beş yerde geçer, üçü noktasızdır; diğer yandan “seḥā” sözcüğü dört yerde, “seḥāvet” yedi yerde geçer ve bunlar tutarlı bir şekilde noktasızdır.³⁴⁹

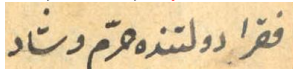
Fuḳarā devletinde ḥurrem u ṣād (K.3/13)³⁵⁰

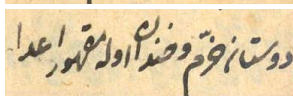
Dōstān ḥurrem ü ḥandān ola maḫḫūr a‘dā (K.19/8)³⁵¹

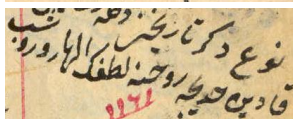
Ayrıca “Ḥadīce” isminin geçtiği tarih beyitlerinde isim, tutarlı olarak “Ḥadīce” biçiminde yazılmıştır. Noktalı harfın (خ) ebced değeri 600 olup noktasız harfın (ح) sekizdir. Dolayısıyla bariz olarak müstensih hatası deyip geçemeyeceğimiz bir durum söz konusudur. Aynısı “Ḥızr” ve “Ḥızr” kelimeleri için de geçerlidir. Bunların bizzat müellif tercihi olduğunu düşündüğümüzden tarih beyitlerinde hesabın doğru çıkması adına orijinal hallerini kullanmak durumunda kaldık:

Ḳadın Ḥadīce rūḥına luṭfuṣ Ḳlāhī rūz u ṣeb (N.13/6)³⁵²

³⁴⁹ Kasidelerde ḥa (ح) ve ĥı (خ) harflerinin karıştırıldığı kelimeler şunlardır: aḥṣam: K.21/50; feraḥnāk K.14/2; ḥafīyyāt: K.2/29; Ḥāṣā ki: K.4/17; ḥayli: K.15/49, K.16/5, K.21/32; ḥıṣm K.17/10, K.18/18; Ḥızr: K.1/11, K.1/45, K.4/24, K.12/10; ḥud‘a: K.25/21; ḥurrem: K.3/13, K.11/21, K.12/12; maḥfi: K.25/23; rūḥ: Kt.4/4; seḥā: K.15/13, K.21/8, K.23/1, K.24/26; seḥāvet: K.2/12, K.10/11, K.11/4, K.11/17, K.13/1, K.13/4, K.27/6, K.30/6; taḥt: K.17/7.

³⁵⁰

³⁵¹

³⁵²

3.1.4.13. Aruz imlası

Aruz imlası³⁵³ ile açıklanabilen yazım farklılıkları metnin okunuşuna yansıtılmamıştır. Türkçe kelimelerde uzun ünlü gösterilse dahi uzatılarak yazılmamış; Arapça ve Farsça kelimelerin okunuşlarına riayet edilmiştir. Bu hususta göze en sık çarpan örnek *hiç* kelimesinin *hiç* biçiminde kaleme alınmasıdır.

İstemez bir *dağı* ğıdā-yı saḥūr (K.3/2)³⁵⁴

Rüstem olursa *dağı* olur mūr (K.3/14)³⁵⁵

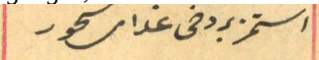
3.1.4.14. Ayet ve hadis iktibasları

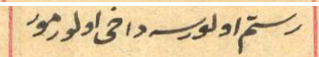
Metinde yer alan lafzi iktibaslar italik yazılarak referansları dipnot vasıtasıyla gösterilmiştir.

Ḥuşūšan na‘t-ı *sūbhāne ‘llezī esrā bihī leylā*³⁵⁶ (K.1/20)

Ḥadīṣ-i *inneme ‘l-a ‘mālu bi ‘nniyyāta* baksunlar³⁵⁷ (G.289/3)

³⁵³ bk. Atabey Kılıç, “Aruz İmlâsı Üzerine Notlar”, *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/6 (2008), 471-487.

³⁵⁴

³⁵⁵

³⁵⁶ el-İsrâ 17/1.

³⁵⁷ Ameller niyetlere göredir. Hadis-i Şerif

3.2. Metin

[1b]

Der-na‘t-ı seyyidü’l-mürselîn hâtemü’n-nebiyyîn habîb-i Hâzret-i Rabbü’l-‘âlemîn
Muhammedü’l-emîn el-Muştafâ ve’l-müctebâ ‘aleyhi ve ‘alâ âlihî şalât-ı lâ-tuḥşâ âmîn
yâ Mu‘în

Bi’smi’llâhi’r-raḥmāni’r-raḥîm ve bi-hî neste‘în

K. 1 [Hezec: Mefâ ‘îlün/Mefâ ‘îlün/Mefâ ‘îlün/Mefâ ‘îlün]

- 1 Uşandım cevri-i ‘âlemden şikâyet olmasun ammâ
Ğaraḡ kaṭ‘-ı ümîdim cîfeden yâ Hâzret-i Mevlâ
- 2 Gözüm ağlar dilim feryâd ider cânım figân eyler
Ciger ḡün oldı âlâm-ı cihândan âh vâ-veylâ
- 3 ‘Aceb söyle ne bu cevri ü sitem ey çarḡ-ı dñn-perver
Ḥaṭâ itdim ḡaṭâ nāmıḡ degil mi ey denî dñnyâ
- 4 Zārîfîḡ şad sitemle cânın almak ‘azm ü kaşdıḡ var
Budur kânün-ı menḡûsuḡ ezelden tâ-ebed ḡayfâ
- 5 Tefekkür kııl bu ma‘nâya uyan bu nevm-i ḡafletden
Şikâyet etme ey dil ağlama ey dîde-i bînâ
- 6 Faḡîrem nâ-tüvānam [ṭ]avr-ı kâşîd şevḡ ile ma‘nen
Felek kâsem ta‘āmım mâh u nânım ḡurş-ı ḡür ammâ

[2a]

- 7 Seniñ ey çarh-ı zālīm ‘asker-i cevriñ şikārımdır
Ne yapduñsa baña ‘ayn-ı ‘ināyet oldu ser-tā-pā
- 8 Ta‘alluğdan dilim kat‘ eyledim el-ḥamdü ve’l-minne
Degil şimdi ezelden melce’im dergāh-ı istiğnā
- 9 Bu *dünyā sicc-i mü’mindir* buyurmuş Seyyid-i kevneyn³⁵⁸
Şehinşāh-ı mükerrem ibn-i ādem zāt-ı bī-hem-tā
- 10 Resūl-i ins ü cin ya’nī Muḥammed Aḥmed ü Mahmūd
Ki nūrı hürmeti-çün ḥalk olundu fānī vü ‘uqbā
- 11 Nāzar kıl mu‘cizātın Hızr-ı dil āb-ı ḥayāt-āsā
Ki her engüşt-i destinden hezārān eyledi icrā
- 12 Dü nīm oldu mübārek parmağın gördükde māh-ı bedr
İşāret itdigi-çün ol Ḥabīb-i Ḥazret-i Mevlā
- 13 Terahḥum eyleyüp düşmen elinden eyledi taḥlīş
Lisān-ı ḥālın iş‘ār eyleyince āhū-yı şahrā
- 14 Nāzar ol zāt-ı pāke kıl eyā dīde ki olmuşlar
Temennī itdigiyçün gice gündüz nüh felek dü-tā
- 15 Şaçup bir müşt ḥāki dest-i tūlāsı tekellüfsüz
Cemī‘an oldılar bī-çeşm ü dermān zümre-i a‘dā
- 16 Eyā emced eyā ekmel eyā Aḥmed eyā Mürsel
Eyā sultān-ı cümle enbiyā vü evliyā dānā

³⁵⁸ Dünya müminlerin zindanıdır. Hadis-i Şerif

- 17 Hākīrem mu‘cizātın ‘adde hīç tīb u tevānım yok
Za‘īf ü nā-tüvānam mu‘cizāt a‘dād-ı lā-tuḥṣā
- 18 Murādım ḥazrete bir vāsıta olsun ṣehā tā kim
Seniñ ma‘cün-ı luṭfuñ ḥaste göñlüm eyleye iḥyā
- 19 Buyurdı Ḥazret-i Ḥaḳ *raḥmeten li’l-‘ālemīn* sensin³⁵⁹
Seniñ ṣānıñda münzel ma‘nī-i esrār-ı *mā-evḥā*³⁶⁰

[2b]

- 20 Bunun gibi işāret ṣad hezārān Ḥaḳ kelāmında
Ḥuṣūṣan na‘t-ı *sübḥāne’llezī esrā biḥī leylā*³⁶¹
- 21 Münevver kimden olmuş ger su‘āl eylerse bir sā’il
Seniñ nūruñla yā maḥbūb-ı Mevlā fānī vü ‘uḳbā
- 22 Ne ḥaddim var saña lā’iḳ ṣehā nazmımıla na‘t etmek
Yeter na‘tiñ eyā server kelām-ı Ḥālıḳu’l-eṣyā
- 23 Kāmer ṣems ü kevākib ḳullarıñdır cümlesi ammā
Liḳā-yı ehl-i cennet ümmetānıñ enver ü a‘lā
- 24 Ebübekr ü ‘Ömer ‘Oṣmān ‘Alī ol server-i merdān
Ki bunlar çār yārıñdır eyā sultān-ı bī-hem-tā
- 25 Ebübekr ol ṣeh-i ṣıddīḳ ol zāt-ı mūkerrem kim
Senālar eylemiş ḥaḳḳında faḥrū’l-enbiyā ḥaḳḳā

³⁵⁹ el-Enbiyā 21/107.

³⁶⁰ en-Necm 53/10.

³⁶¹ el-İsrā 17/1.

- 26 ‘Ömer fārūk-ı hāḳḳ u bātıl ol zāt-ı şeref-efzā
Ki anıñ şerbet-i ‘adlinden oldu mürdeler ihyā
- 27 Edīb-i pāk-tıynet Hāzret-i ‘Osmān-ı zi’n-nüreyn
Ki zātından degil insān melā’ik kıldı istihyā
- 28 ‘Alī ol Murtaẓā Hāyder ‘Alī şāh-ı kerem-perver
‘Alī dāmād-ı peygām-ber ‘Alī ol şīr-i bī-hem-tā
- 29 Hāsan şāh-ı kerem-güster Hüseyn ol neyyir-i enver
Ki bunlar nūr-ı çeşm-i Muştafā vü Murtaẓā hāḳḳā
- 30 Niyāzım āl ü şahbın ħürmeti-çün rüz-ı maḥşerde
Ser-efrāz eyle ben bī-çāreyi ey şāh-ı istignā
- 31 Nazīm-i bendeniñ ħālī perīşān ey şeh-i zī-şān
Zünübından küçük zenbi hāḳīriñ Kāf’ dan a‘lā
- 32 Şefā‘atle teraḥḥum kııl kemīne bendeñe ey şāh
Mişāl-i ra‘d eger r[ā]fi‘ olunca şavt-ı vā-veylā
- 33 Kerem kııl ‘abdiñi taḥlīş kııl zindān-ı miḥnetden
O gün ki *nefsī nefsi* söylüyor a‘lā ile ednā³⁶²
- [3a]
- 34 Koma bī-çāreyi dūzaḥ içinde şad meşakḳatle
Faḳīriñdir kuluñdur ümmetiñ yā eşrefe’l-eşyā

³⁶² Mahşer gününün dehşetinden herkes, hattâ tüm peygamberler “Nefsî, nefsi! (nefsim, nefsim!)” diye haykırırken Resul-i Ekrem “Ümmetî, ümmetî! (ümmetim, ümmetim!)” diyecektir. Hadis-i şerif

- 35 Seniñ haqqında *levlāk* ey şehinşeh çün dinilmiştir³⁶³
Sözün hîç redd olunmaz hüküm olunmuş destiñe i‘tā
- 36 Uzat destiñ efendim al kuluñ firdevs’e idhāl it
Ol ednā derdmendiñ cāyı olsun cennetü’l-me’vā
- 37 Eger senden baña bir çāre olmazsa muḥaqqāqdır
Benim-çün dūzaḥı Mālik müheyyā idecek kaṭ‘ā
- 38 Ğamım yok seyyidim peyğam-berim çün sensin ey server
Girersem de olur dūzaḥ ḥaḳīre sāye-i Tūbā
- 39 Benim maṭlūbum ancak cīm ü mīm ü lām elif bi’llāh
İki ‘ālemde budur ḥāṭırında maṭlab-ı a‘lā
- 40 Behişt içinde nefsānī maḳāşıddan dilim fāriğ
Dü ‘ālemde maḥabbetdir dilimde maḳşad-ı aḳşā
- 41 Teğazzül san‘atı vācib saña gel ey dil-i deryā
Çıkar taşra eger var ise sende gevher-i yek-tā
- 42 Eyā ḥüsn-i ezel derd-i firāḳıñ cāna kār itdi
Kemāl-i ḥasretiñ tāb u tevānım eyledi ifnā
- 43 Ne ölmek semtini bildim ne ḳalmaḳ tāḳatin gördüm
Dirīğā olmuşam Mecnūn-şıfat üftāde-i şaḥrā
- 44 Cünūnam ittılā‘ım yok ne fānīden ne ‘uḳbādan
Hücūm-ı iştıyāḳıñdan nedir bilmem elif bā tā

³⁶³ Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım, meşhur söz.

45 Nazīm'e ekmeḷ-i 'aşkıñ müderris olalı aşlā
Ne Mūsā'nıñ ne Hızr'ıñ 'ilmine meyl eyliyor cānā

46 Lisānıñ Leylī'niñ zülfiyle bend eyle eyā Mecnūn
Saña lāzım olursa vaşl-ı dīdār-ı hayāt-efzā

47 Bu na't-ı hoş-edā düşmenlere zehr-i helāhildir
Ehibbāya ve-lākin ḥamdü li'llāh sūkkerī helvā

[3b]

48 Hayāt-ı tāze buldı teşne göñlüm āb-ı na'tinden
Dü 'ālemde budur el-ḥamdü li'llāh ni'met-i 'uzmā

49 Seniñ şer'ıñ tutan me'vāsı firdevs-i berīn olsun
Muḥālif kāfir-i bi'llāha olsun derk-i esfel cā

50 Şehā ānen fe-ānen şad şalāt ü şad selām olsun
Saña hem āliñe aşḥābıña yā Eşrefe'l-eşyā

Der-medḥ-i merḥūm Belğradī Maḥmūd Paşa raḥimehu'llāhu 'aleyh

K. 2 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

1 Erişdi nev-bahār ey dil cihān ma'mūr olmuşdur
Bi-ḥamdi'llāh ne devlet bülbulān mesrūr olmuşdur

2 Dil-i nālānım evvel nālelerden ḥālī olmazdı
'İnāyet eyledi Hāk guşşadan mehcūr olmuşdur

- 3 Nice dūr olmaya gönlüm ğam-ı çarḥ-ı sitemgerden
Meh-i vuşlat zıyāsından şehā pūr-nūr olmuşdur
- 4 Ne vuşlat vuşlat-ı cānān ki dü ‘ālemde maḳşūdum
Beni ğamdan müberrā etmege me’ mūr olmuşdur
- 5 Kim olmuş bā‘ış-i neyl-i murādın ey dil-i bī-tāb
Su’āl eylerse bir sā’il bu sır meşhūr olmuşdur
- 6 Egerçi sen daḥı nazmımla taḳrīr eyle bilsünler
Ki yümn-i ‘adl-i Paşa’dır sitem maḳhūr olmuşdur
- 7 Vezīr-i şāh-ı şāhān Ḥazret-i Maḥmūd Paşa kim
Bu devrānda nizām-ı ‘ālem ü düstūr olmuşdur
- 8 O bir yek-tā güherdir baḥr-i evşāf-ı ḥaḳīkatde
Ne mümkün medḥi anıñ vaşfı nā-maḥşūr olmuşdur
- 9 ‘Adālet mülkini şol deḡlü ma’ mūr eylemişdir kim
Muḳābil gürge ṭurmuş berre hem pūr-zūr olmuşdur

[4a]

- 10 Zamān-ı devletinde bī-ġam olmuş cümle mazlūmān
Sitemkār-ı bed-aşlın ḥatırı meksūr olmuşdur
- 11 Anıñ şemşīr-i ḳahrından ki ḥavf eyler cemī‘ eşyā
Ser-ā-pā düşmenān rūzı şeb-i deycūr olmuşdur
- 12 Yem ü baḥr-i seḥāvetde o deḡlü dūr-feşān olmuş
Ki luṭfından zemīn ü āsumān mesrūr olmuşdur

- 13 Eyā bī-çāreler derdine dermān eyleyen ‘ādil
Eyā miskīnlerin hāli saña manzūr olmuştur
- 14 Ne ğam ‘āriflere çünki senin gibi ferīdū’l-‘aşr
Ri‘āyet etmege hātırların me’ mūr olmuştur
- 15 Tabīb-i ‘adl ü dādın olalı şerbet-dih-i mazlūm
Neler ālām ile zulm ü sitem rencūr olmuştur
- 16 Ezelden neşter-i āfet helāk etmiş cefālarla
Egerçi düşmenin şad mekr ile mağrūr olmuştur
- 17 Ne yapsun çare bulmaz pençe-i şāhīn-i kahrından
Anın-çün bed-sigālin gizlenüp ‘uşūr olmuştur
- 18 Hāsūdun rūhumı tahlīş idem gūyā firār etmiş
Ne sūd ammā ki zaḥm-ı hātırı nāsūr olmuştur
- 19 Gerek ni‘metle her ānda gerek devletle devrānda
Kemāl-i şöhretin ey Sidre-menzil hūr olmuştur
- 20 İki ‘ālemde ey mün‘im senā-gū kulların vardır
Senin memnūnun ins ü cinn ü mār u mūr olmuştur
- 21 Seni medḥ eyleyen ‘ārif iki ‘ālemde bīnādır
Cenābın sevmeyen mel‘ūn gözinden kūr olmuştur
- 22 Ğam-ı çarḥ-ı sitemger ref‘ olundu haste-dillerden
Dil-i mecrūḥa lūṭfun merhem-i kāfūr olmuştur

23 Ne devletdir ki feyz-i devletinden her giyāh-ı huşk
Hezār el-ḥamdü li'llāh tãrem-i engür olmuştur

24 Neyem ben 'add idem evşāfını tãb u tevānım yok
Şarāb-ı 'aşk-ı medḥinle dilim maḥmūr olmuştur

[4b]

25 Seni medḥ etmeden kaldım utandı ṭab'-ı 'ummānım
Ne deḡlü gevher-i nazmımla pür gencür olmuştur

26 Cihān ammā seniḡ meydān-ı vaşfından 'aciz oldum
Kümeyt-i ṭab'-ı çālākım dirigā mūr olmuştur

27 Du 'ā-gü ḡayr-ḡāḡıdır faḡirindir Nazīm'inḡdir
Egerçi nã-tüvānıḡ şoḡbetinden dūr olmuştur

28 Ğamım yokdur ḡaḡikat 'āḡıbet Ḥaḡ'dan olur zāhir
Ne ḡacet söylene ḡayfā neden mestür olmuştur

29 Yeter oldı Nazīm anlandı esrār-ı ḡafıyyātın
Cihānda bu ḡaşıde şıdkına menşür olmuştur

30 Du 'ādan ḡāfil olma vaktidir Ḥaḡḡ'a niyāz eyle
*Ki maḡbūl olması Maḡfūz'da mezkūr olmuştur*³⁶⁴

31 Murādātın müyesser eyleye Vehhāb dāreynin
Saḡa ey 'adl ü dādın āfitāba nūr olmuştur

³⁶⁴ el-Bakara 2/186; ayrıca "Sizden herhangi biriniz 'dua ettim de kabul olunmadı' diyerek acele etmediği sürece duası kabul olunur." Hadis-i Şerif.

- 32 Bi-ḥaḳḳ-ı sırr-ı bi'smi'llāhi 'ömr ü devletiñ dā'im
Ki sensin rūḥ-ı 'ālem devletiñ mevfūr olmuşdur
- 33 Seniñ bed-ḥ'āhiñ olsun her nefes nā-būd u nā-peydā
Ne lāzım söylemek şad derd ile maḳhūr olmuşdur

Ramażāniyye der-medḥ-i Ḳaplan Beg-zāde merḥūm Muştafā Paşa raḥimeḥū'llāhu 'aleyh

K. 3 [Haḳīf: Fā'ilātün(Fe'ilātün)/Meḳā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Ḥüsnüñ olsun füzün ey yüzi ḥūr
Dil-i vīrānım eyledüñ ma'mūr
- 2 Leb-i ḳandiñle eyleyen iftār
İstemez bir daḥı ğidā-yı saḥūr
- 3 Vir maḥabbet efendi 'uşşāḳa
Luṭf ḳıl olma zālīm ü maḡrūr

[5a]

- 4 El-vedā' el-vedā' amān diyelüm
Ramażān ayı şanki itdi mūrūr
- 5 Māh-ı rūze mūrūr itdikde
Bu muḳarrer cihānda 'īd gelür
- 6 Va'd-i vuşlat zamānıdır cānā
Eyle 'uşşāḳı bir nefes mesrūr

- 7 Va‘d kıl hem sözünğden etme rücū‘
Hilf-i va‘d etmeyen mu‘ammer olur
- 8 Ey Naẓīm eyledim bu pendi qabūl
Līk sözümde sen de etme kuşūr
- 9 Rūz u şeb tırmayup du‘ā vü senā
Eyle Paşa’ya sonra luṭfumu gör
- 10 Kimdir ol Muṣṭafā Paşa kim
Nāmı ‘ālemde ay gibi meşhūr
- 11 Öyle paşa ki mişlini aşlā
Görmemişdir cihānda dīde-i hūr
- 12 Öyle devletlū ‘ālī-himmet kim
İltifāt itse mis bile zer olur
- 13 Fuḳarā devletinde hurrem u şād
Ġurabā zīr-i sāyesinde hużūr
- 14 Heybetinden ‘adū-yı bed-kirdār
Rüstem olursa daḡı olur mūr
- 15 ‘Ulemā mu‘teber yanında ki ‘ilm
Eylemişdir derūnını ma‘mūr
- 16 Görmedi çeşmim öyle qadr-şinās
Qadrini berter ide Rabb-i Şekūr

- 17 Görmedi çeşmim öyle devletmend
Devletin eylesün Hudā mevūr

[5b]

- 18 Görmedi çeşmim öyle ferzāne
Virsün Allāh iki cihānda sürūr

- 19 Ey iden derdmendlere dermān
Ey iden kullarıñ dilin mesrūr

- 20 Devletiñde bu tab‘-ı ‘ummānım
Dürr-i eş‘arı tutmaya mestūr

- 21 Çıkarup medhiñe vire revnağ
İde medhiñ bu ‘ālemi pür-nūr

- 22 Olmaya ücret ü riyā kaṭ‘ā
Şādıkāne bu nazm ide zuhūr

- 23 Şıla-i nazm-ı şohbetiñ baña bes
Bir maḥabbet yeter baña zer u zūr

- 24 Sensin ol ‘aql-ı evvel ü dānā
Çarḥ-ı devrānda ‘ādil-i meşhūr

- 25 Ki faḫaṭ devletiñ zamānında
Ġamgīn olursa ‘āşık-ı mehcūr

- 26 Ma‘rifetle cihānda sen mevşūf
Vaşfıñı etmege benem me’ mūr

- 27 Menem ol şā'ir-i sühan-perdāz
Ki sözüm dağ-ı dürr ü gevher olur
- 28 Li'llāhi'l-ḥamd ṭab'-ı derrākım
Açdı niçe ḥazīne-i mestūr
- 29 Ne ḥazīne ḥazīne-i idrāk
Ma'nen oldur ḥazīne vü gencūr
- 30 Anda mevcūd dürlü dürlü güher
Zurefānıñ katındadır manzūr
- 31 İltifāt eyleyen aña sensin
Yohsa kânından eylemezdi şudūr
- [6a]
- 32 Yeter oldı Naẓīm eyle du'ā
Medḥ-i memdūḥ kār-ı nā-maḥşūr
- 33 Haşra gelmez hikāyedir çün medḥ
Bāri el kaldırıp du'ā idegör
- 34 Hāk seniñ devletiñ ziyād itsün
Ḳadriñ a'lā derūnuñı mesrūr
- 35 Ḳā'im oldukça āsumān u zemīn
Devr idince felekde māh ile ḥūr
- 36 'Ömr ü şıḥhatle baht u devletle
Āliñ evlādıñ ocağıñ ma'mūr

37 Dīde-i dōstān ola rūşen
Çeşm-i bed-bīn-i düşmenān ola kūr

Bahāriyye der-medh-i fażīletli üstād-ı ekmel ü efḍal Süleymān Efendī eş-Şehdī
es‘adehū‘llāhu‘l-Bārī

K. 4 [Hezec: Mef‘ūlü/Mefā‘īlü/Mefā‘īlü/Fe‘ūlün]

- 1 Dil-cüş-ı bahār irdi cihān oldu ser-ā-pā
İhyā nite ki mürde dem-i ‘İsī’den ihyā
- 2 Güller açılup bülbül-i dil nāle vü efgān
İnşāf mıdır etmeye yārān u eḥibbā
- 3 Yā n’işlesün ādem ki bu eyyāmda bāri
Bir murğ kadar etmeye da‘vāsını icrā
- 4 Bu müfredi güş eyle ki ḥaḳkındadır anıḡ
Fehm eyle bu ma‘nāyı eyā ‘āḳil ü dānā
- 5 V‘allāhi ki ādem degil ol ḥardan eşeddir
Bi’llāhi ki insān degil ol mişl-i heyūlā
- 6 Tesbīḥle sevdā degil ilhām-ı Hudā’dır
Virilmedi sa‘y-ile daḡı kimseye ḳaṭ‘ā
- 7 Bir başḳa ṭarīḳ ey dil-i ḥaste reh-i ‘uşşāḳ
Var mı ṭaleb-i menzil-i dildār kadar ya

[6b]

- 8 Bu yolda kuşūr eylemeyen rāh-nümādır
Bu yolda ‘ubūr eylemeyen zümre-i a‘mā
- 9 Bīnā diyemem ol ḥar-ı lā-yefheme bi’llāh
Ben da‘vī-i ‘aşk eylerem ey şāhid-i ġarrā
- 10 Farzen tūtalum ‘āşık-ı nā-puḥteyem ey dost
Hep da‘vī-i ‘aşk eyledigim da‘vī-i bī-cā
- 11 Yā himmet-i üstād degil mi dile āteş
Āb-ı Kerem’i teşne iken kılmadı iḥyā
- 12 Üstādim odur kim kütüb-i ‘aşkı dilinde
Ḥaṭṭāt-ı ezel himmet idüp eyledi imlā
- 13 Dirseñ ki nedir nāmı anıñ ṭālib-i maṭlūb
Bellūdūr anıñ nāmı ‘ayān eylerem am mā
- 14 Sultān-ı ‘ulūm a‘nī Süleymān-ı zamāndır
Gevher sūḥanı maḥlaşı Şehdī dili deryā
- 15 Ol ḳulzüm-i şāhib-keremiñ mevc-i ‘ulūmı
Pūr eyledi ‘ālemleri dürr ile ser-ā-pā
- 16 ‘Āḳıl midir ol kim ḳala bī-behre yanında
Bu kāşif-i esrārıñ eyā ṭālib-i ma‘nā
- 17 Ḥāşā ki ṭulū‘ eyleye burc-ı dehenimden
Bī-nūr bu ḥūrşid ile bu māh-ı şeb-āsā

- 18 Nu‘mān gibi şer‘iyyede ma‘mūr u mükemmel
Keşşāf-ı zamān şāhib-i ma‘nā vü hem inşā
- 19 Sevdāya düşüp lezzet-i Şīrīn sühanından
Ferhād olursa ne ‘aceb ‘āşık-ı şeydā
- 20 Gülzār-ı ‘ulūmından eger bŷy alursa
Bī-‘aşk iken zāhid olur bŷlbŷl-i gŷyā
- 21 Lākin ne bilŷr zāhid-i zāğ ey dil-i bī-tāb
Gŷlzār nedir kim vire gilzār aḡa sevdā
- [7a]
- 22 Fazl u hŷnerin etmeyen ikrār ‘aceb mi
Dirsem ben aḡa cezmen eger gāvdan ednā
- 23 Bu vaşf aḡa belki sezāvār degildir
Ḥardan bile ednā bu yakışmaz mı eḡibbā
- 24 Ey şerbet-i fazlḡla viren ḡasteye şıḡḡat
Ḥızr-āb-ı ‘ulŷmıḡla iden teşneyi iḡyā
- 25 Vaşfıḡla idersem ne ‘aceb ben de tefāḡur
Medḡıḡle idersem ne ‘aceb himmetim a‘lā
- 26 Şol şā‘ir-i yem-ḡab‘ benem kim dŷr-i nazmım
Çıkḡdıḡ gibi oldu ḡācil gevher-i deryā
- 27 Bu deḡlŷ muḡḡīḡ-i dŷr iken ḡulzŷm-i ḡab‘ım
Utandı ki şeh-dānelerin eyleye iḡdā

28 Ol dil-ber-i medhîne ki hürşîd-i cihândır
Ol dil-ber-i vaşfına ki hayrân dil-i şeydâ

29 Mümkün mi vire ziynetini şahid-i vaşfın
Bir bencileyin ‘âşık-ı bî-çâre-i dünyâ

30 Maşşûd hemân eyleyelüm hâlimiz i‘lâm
Tâ-rüşen ola ey melik-i ‘âlem-i ma‘nâ

31 Kim dâ‘î-i hâliş nice hem ‘âşık-ı şâdık
Kimdir o fakîr anılaya ol dil-ber-i ra‘nâ

32 Anlandı Nazîm eyleme tatvîl kelâmın
Mâ kalle ve delle idegör nüktesin icrâ³⁶⁵

33 Dirseñ ne diyem şimdi budur didiğın ancak
Dergâh-ı mu‘âllâya varup eyle temennâ

34 Hakk eyleye maşşûdını hâşıl dü cihânda
Göñlinde anıñ olmaya bir zerre ğam aşlâ

35 Bed-bînini bed-güyını bed-h‘âhını maşhûr
Aşbâbını mesrûr ide ol Hâlîk-ı eşyâ

[7b]

³⁶⁵ “hayru’l-kelâmi mâ kalle ve delle”. Sözüñ hayırlısı az olduğı hâlde maksudu ifade edendir, meşhur söz.

Der-ḥaḳḳ-ı şā'ir-i nā-dān ve medḥ-i devletmend İsmā'īl Paşa-yı zī-şān³⁶⁶ dāma'llāhu
devletehū ilā-yevmi'l-mīzān

K. 5 [Hezec: Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün]

- 1 Buyurduñ hicv olunsun her kim olsa şā'ir-i nā-dān
Keremkāra efendimsin kef-i destincedir fermān
- 2 Ve-lākin būs ider dāmānını bu bende-i nā-çiz
Müferriḥ beyte dāḥil hīç revā mı bir ḥar-ı nā-dān
- 3 Ser-ā-pā hicv olunmuş şā'ir-i zāğ ide lāyık mı
Efendim hicv ile ağızın mülevveş murğ-ı hoş-elḥān
- 4 Ğarā'ib didiği bī-kāfiye bī-vezn ü bī-ma'nā
Nice cūr'et idüp ben şā'irem söyler o bī-iz'ān
- 5 Ḥar-ı lā-yefhem oldur kim sözün fark eylemez ašlā
Şebehdir şī'r-i nā-mevzūnı cevher 'add ider ḥayvān
- 6 Anıñ elfāzının ma'nīleri bir yire olur cem'
Kavuşmak mümkün olursa eger Tomor ile Sazan
- 7 Nice müstağrak-ı gird-āb-ı baḥr-i şerm olmazlar
'Aceb ḥikmet temāşadır 'aceb ḥāl ü 'aceb seyrān
- 8 Yakīnen bildiğim Allāhu a'lem yokdur anlarda
Ne 'aql u fehmden ḥişşe ne kaṭ'ā ḥadd içün mīzān

³⁶⁶ Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764)

- 9 Olaydı anlarıñ bir zerre zātında ger isti‘dād
Nice her birisi iderdi kendin çār-pā hayvān
- 10 Ne yüzden bunlarıñ evzā‘ını şerh ideyim bilmem
Tutıldı tab‘ımız vāh olmuşuz hayrān u ser-gerdān³⁶⁷
- 11 Muşibetdir dirīgā ehl olan ‘āriflere bu kim
Sühānsāz anlıya kendin şehā bir cāhil-i devrān
- 12 Hārām oldu demek lāyık degilse bu vilāyetde
Nazīm eş‘ār-ı mekrde olduğın bil turma kıl efgān
- 13 Bunı tutmam haṭadır nazm-ı pāke oluna isnād
Ne gam manzūm-ı pāke bellü olmuş lu’lu’ ü mercān
- 14 Ne pervā ey gönül halṭ etmeg-ile zümre-i cuğdān
Tururken bu gülistānda nice murğān-ı hoş-elhān

[8a]

- 15 Ne pervā ey gönül halṭ etmeg-ile fırka-i cühhāl
Tururken bu zamānda niçe dānāyān-ı bī-akrān
- 16 Huşūşan ‘aql-ı evvel āşafü’-d-devrān ferīdū’l-‘aşr
Ki ism-i zātı İsmā‘īl Paşa-yı celīlū’ş-şān
- 17 Çün oldur mā’il-i gevher ne guşşa tab‘-ı ‘ummāna
Şebe bāzāra çıkmış farzen almış ol dahı meydān

³⁶⁷ Önce “mi‘ demiz” yazılmış sonra üzerine “tab‘ımız” yazılarak yanına *saḥ* şerhi düşülmüştür.

- 18 O bir devletlüdür kim ehl-i fazlıñ olsa yanında
Ne deñlü hâtırı vîrân olur elbette âbādān
- 19 O bir devletlüdür k'etmiş melā'ik medhîni îrād
Aña olmuş degil ancak senā-h'ân zümre-i insān
- 20 Eyā devletlü 'ārif görmedim 'ālemde akrānıñ
Nice ta'bîr ide gülzār-ı vaşfıñ bülbül-i nālān
- 21 Gelince medhîne bu bende-i bî-çāre olur lāl
Eyā hep bendegān-ı nā-tüvāna eyleyen dermān
- 22 Murādım 'arz-ı hāl etmek degil medhîñ ki haddim yok
Faķîrîñ hālî ma'lûmunğdur ey paşa-yı 'ālî-şān
- 23 Nazîmā olmaduñ çün vaşfa kâdir 'özü-h'āh olduñ
Güzel fehm eyledüñ yok medhîniñ itmāmına imkāñ
- 24 O bir memdüh-ı aşlî kim degildir medhîne muhtāc
Ne deñlü nazm u şî'riñ şeb-çerāğ-ı meclis-i 'irfān
- 25 Du'āya medhîni tebdîl kıl el çek bu sevdādan
Sefîneyle geçilmez şöyle bil bu baħr-i bî-pāyān
- 26 Hudāyā kıl vücūdın cümle-i ekdārdan me'mūn
Bi-haķķ-ı zāt-ı pāk-i bî-mişālîñ ey şeh-i şāhān
- 27 Secencel kalb-i pākin hıfz kıl gerdūn ğubārından
Ola sıhhatle devletle hemîşe hâtırı şādān

[8b]

Ender-şikāyet ü şekvā ez-zurefā-yı zamāne-i bī-vefā

K. 6 [Haḫf: Fā 'ilātün(Fe 'ilātün)/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Ey dirīgā ki şimdi hep zurefā
Derd ü sevdāları zer ü dünyā
- 2 Midḫat ü şöhret akçeye kaldı
'İlm ü 'irfān iken dūr-i yek-tā
- 3 'Ulemā bu zamānda ḫ'ār u ḫaḫīr
Şimdi maḫbūl fırḫa-i cūhelā
- 4 Hele bu tursun ey dil-i ḡamnāk
Kimse bu ḫaḫḫı etmemiş icrā
- 5 Sicn-i mü'min degil mi bu dünyā³⁶⁸
Anla ma'nāsın eyleme şekvā
- 6 Bir 'acīb ü ḡarīb derdim var
Ḥalli mümkin degil siyāh belā
- 7 Nedir ol derd dirseḡ anla sözüm
Budur eyvāh didigim cūhelā
- 8 Her biri 'Örfī 'add ider kendin
Söylerem şī'r ben daḫı gūyā
- 9 Hem ḡazel hem ḫaṣīde hem eş'ār
Dūr gibi birden eylerem peydā

³⁶⁸ Dünya müminlerin zindanıdır. Hadis-i Şerif

- 10 Ȓurur eyler o ħaltiyyâtı tamām
Ele virir dir ey ne ħoş ma‘nā
- 11 Ȓuruk-ı nazmı bilmeyen inanur
Bilen izhār eylemez ammā
- 12 Bi’z-zarūre alur eline ħaķır
İrtikāb idicekdir olda riya
- 13 Etmese bir ‘adū-yı ekber olur
Eylese ol daĥı ħarīb ħaṭā
- 14 Nazar ile kanā‘at etmezler
Yaz bunı diñle dir hemec olma
- [9a]
- 15 Himmet it kendiñe ki bu nazmıñ
Çarĥ-ı ‘ālemde mişli yok aşlā
- 16 Baķasın ehl-i ma‘rifet olasın
Bulasın sen de lezzet-i ma‘nā
- 17 ‘Amel itseñ anıñ söziyle eger
Zāğ ider ‘andelīb iken ħaķķā
- 18 ‘İlmi yok ‘aķlı yok ferāseti yok
Elif-i gösterirseñ anlar bā
- 19 Bunca ħayvān neler bu dünyāda
Olmaya kanlu sīne-i zurefā

20 Şüreten âdem öyle hayvânla
Şoḥbet itsün mî zümre-i fuḫalā

21 Ne nesin ger şorarsaṅ ey ‘ārif
Bir kemīne ḡulām-ı şāh-ı ‘Aṭā

22 Söylerem ḥaḳḳı eylemem ibṭāl
Ḳā’ıl olmazsam oldura Mevlā

23 Her biri kendü ḥaddini bilsün
Şebe olur mı gevher-i yek-tā

24 Ğaraḏıṅ çünki buḡḏ-ı fî’llāh imiş
Āferīn ey Naḏīm-i bī-pervā

Der-medḥ-i merḥūm Şeyḥu’l-İslām Muştafā Efendī³⁶⁹ raḥimehu’llāh

K. 7 [Remel: (Fe’ilātün)Fā’ilātün/Fe’ilātün/Fe’ilātün/Feilün(Fa’lün)]

1 Çarḥ-ı gerdün beni maḥzūn u dīḡer ḡün itdi
Leylī-i derd ü belā ‘aḳlımı Mecnūn itdi

2 ‘Azm-i ḡurbet dūr-i taḥşīl içün itdim ammā
Baḡr-i ālām-ı muşībet cigerim ḡün itdi

3 Ne muşībet bu ki İstanbul’a geldim de felek
Elif-i ḳaddimi bī-ḡücre ḳoyup nūn itdi

[9b]

³⁶⁹ Feyzullahefendizâde Seyyid Mustafa Efendi (ö. 1158/1745)

- 4 'Arz-ı hāl eyle efendiye dilā çāre budur
Kibrden Hāfız-ı Eşyā anı me'mūn itdi
- 5 Zātı hem-nām-ı Nebī Hazret-i Şeyhu'l-İslām
Himmet ü luṭfı anıḡ 'ālemi memnūn itdi
- 6 Kāmil ü 'āmil ü 'āḳil bu zamānda oldur
Nazār-ı pāki anıḡ ḥāki de altun itdi
- 7 Bize bir himmet iderse yem-i luṭfı ne olur
Şebe vü sengi daḡı gevher-i meknūn itdi
- 8 Bī-mekān ḳalmıṣ efendim bu kemīne 'abdiḡ
Veh mükedder mededā ṭālī '-i vārūn itdi
- 9 Vaṭanım şehr-i Beligrad idi ammā gördüm
Derk-i esfel bu zamān Ḥālīḳ-ı bī-çūn itdi
- 10 Ben de İstanbul'a geldim vaṭanım terk itdim
Āsitān-ı keremiḡ ḳulına merhūn itdi
- 11 Merḥamet 'abdiḡe bir ḥücreye iskān it kim
Kederim zihnimi eyvāḡ şebīḥūn itdi
- 12 Evvel ey kān-ı 'atā pāk idi isti'dādım
Şimdi ālām-ı cihān geldi dīḡer gūn itdi
- 13 Luṭfuḡ olur yine pāk olur k'el-evvel
Himmetiḡ seng-i siyāḡı bile altun itdi

14 Pür rekâket idi tab‘ım felegiñ cevrenden
Serv-i bâğ-ı keremiñ tab‘ımı mevzûn itdi

15 ‘Arz-ı hâliñ yeter añlandı Nazîm ahvâliñ
Bunı şükr eyle saña baht-ı hümayûn itdi

16 Ğamdan âzâd olalum çünki tabîb-i hâzık
Keremin haste-dile şerbet ü ma‘cûn itdi

[10a]

17 Şeb ü rûz eyle hülûş üzre du‘â-yı hayrın
Kim ezelden Şeh-i tab‘ öylece kânûn itdi

18 Hâk seniñ maqşad-ı dâreyniñi hâşıl kılsun
Ey ki luţf u keremiñ ‘âlemi memnûn itdi

Der-medh ü şenâ-yı hazret-i üstâd-ı küll-i fazîletmend üstâdünâ el-Hâcc H‘âce Dâvûdü’l-
Karşî³⁷⁰ es‘adehu’llâhü’l-Ma‘bûdü’l-Hâdî

K. 8 [Recez: Müstef‘ilün/Müstef‘ilün/Müstef‘ilün/Müstef‘ilün]

1 Şükr eyle her dem her nefes Hâk matlabıñ kıldı revâ
Ğurbetde şâdık yâr bes ‘ilm-i şerîf ey dil saña

2 Şehr-i Sitanbul pür-kerem cāy-ı kararımıdır bu dem
Virsün hemân mār-ı elem düşmenlere zehrin ğıdā

3 Şi‘rim güzel takrîrdir ihvâna hoş ta‘bîrdir
A‘dāya bir şemşîrdir bed-gûlara derd ü belā

³⁷⁰ Dâvûd-ı Karsî (ö. 1169/1756)

- 4 Dil hānesi vīrān iken şad derd ile nālān iken
Bī-çāre-i devrān iken luţf eyledi Bārī Hudā
- 5 Şimdi bilünj ma‘mūrdur her vechle mesrūrdur
Ġamdan berī pūr-nūrdur ol hāne-i şıdk u şafā
- 6 Luţf itdi Raḥmān u Raḥīm ol Lem Yezel zāt-ı kādīm
Şād itdi ḳalbiñ ey Naẓīm ol Şāh-ı bī-çün u çe-rā
- 7 Ḳalbiñ iken ḥ̣ār u ḥaḳīr üftāde mānend-i ḥaṣīr
Ol pādişāh-ı destgīr ‘ilmiyle ḳıldı āşinā
- 8 Hem bā-ḥuşuş ey nā-tüvān üstādıñ oldı bī-gümān
Dāvūd Efendī kim cihān aldı ‘ulūmından zīyā
- 9 ‘İrfānda yek-tādır bugün her fende deryādır bugün
Dānā vü bīnādır bugün ‘allāme-i müşkil-güşā
- 10 Bu ‘aşrda hem-tāsı yok ḥaḳḳā anıñ a‘lāsı yok
Hīç kimseden pervāsı yok ḥaḳ-gūy bī-reyb ü riyā

[10b]

- 11 Lāyık sezādır ṭab‘ıma maḥż-ı vefādır ṭab‘ıma
Farż-ı Hudā’dır ṭab‘ıma medḥ eylese şubḥ u mesā
- 12 Zihni ḳavī ‘ilmi ḳavī a‘lāyā çıkmış her biri
Bilür misin ‘aḳlım didi oldur şeh-i mülk-i zekā
- 13 ‘Aḳla didim şad āferīn fehmi eyledünj ‘ayne’l-yāḳīn
Maẓmūn-şinās-ı nāzenīn sensin eyā ferḥunde-rā

- 14 Ben dahı senden şā'irem nazmımda senden māhirem
Sākıl egerçi zāhirim bāṭın müferriḥ bir serā
- 15 Dem-beste kılmış hayretim meydāna çıkmaz şöḥbetim
Nazma gelince nevbetim ṭab'-ı semendim bād-pā
- 16 Destimde sükkerdir kalem yanımda dil-berdir kalem
Kibrīt-i aḥmerdir kalem nazmım mişāl-i kīmiyā
- 17 Baḳdım bu nev-īcādıma fi'l-ḥāl geldi yādıma
Didim sezā üstādıma bu gevher-i medḥ ü senā
- 18 Ey 'ālim-i 'ālī-cenāb 'ilmiñle ṭoldı nūḥ kıbāb
Kimdir saña viren cevāb mişliñ 'adīm ey reh-nümā
- 19 Her ne su'al itse Nazīm ḳalbine virme ḥavf u bīm
Rıfḳ eyle ey ḳadr-i 'azīm luṭf it cevābın ḳıl edā
- 20 Ḳalbim mişāl-i şīşedir şıdḳ u şadāḳat-pīşedir
Nāzūk ḥayāl endīşedir n'itsün ḳabūl etmez cefā
- 21 İster ḳaşīde bir ḡazel k'ola cihānda bī-bedel
İsmin ḳodum ḥayru'l-'amel diḳḳatle ol dīde-güşā
- 22 Ey mihr-i eflāk-ı kemāl v'ey neyyir-i arz u semā
Ey mālīk-i mülk-i Cemāl v'ey dil-ber-i şīrīn-edā
- 23 Ferhād olup ūftādeyem dīdārına dil-dādeyem
Mecnūn gibi şahrādayam ey zūlf-i Leylā meh-liḳā

24 Etme şehā mahzūn beni lutf eyle kıl memnūn beni
Görsün raķīb-i dūn beni ğamdan çeke yüz biñ cefā

25 Bi'llāhi şādık 'aşıkam elţāfına ben lāyıkam
Sözümde haķķā şādıkam kavlimde yok reyb u riyā

[11a]

26 Kesben degil eş'arımız ilhām-ı Haķ güftarımız
Bu vādīye reftarımız bi'llāh mücerreddir şehā

27 Bildim eyā tab'-ı selīm haķdır söziñ sensin Naẓīm
Eş'arda mişliñ 'adīm şıdkıñ 'ayān oldı baña

28 Haķķā reh-i tālīb budur mevhūbe-i vāhib budur
Şimdi saña vācib budur üstādına eyle du'ā

29 Kālbiñe bī-ħavf u ğaţar gelsün feraħ gitsün keder
Düşmenleriñ zīr ü zeber şad derd ile kılsun Hudā

30 A'dā-yı tu ber-bād bād aħbāb-ı tu dil-şād bād
'Ömr-i tu ey üstād bād efzūn zamīret pür-şafā³⁷¹

Der-medħ-i Avlonyavī Merħūm Yūsuf Beg-zāde Devletmend Kāplan Paşa dāma'llāhu
devletehū

K. 9 [Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

1 Hamd aña kim cümleñiñ maķşūdın ihsān eylemiş
Minnet ol sultāna kim insānı sultān eylemiş

³⁷¹ Düşmanların harap olsun, dostlarının gönlü sevinçle dolsun, ey üstad senin ömrün uzun, zamirin pür-safa olsun.

- 2 Hamd aḡa kim buldı ‘aşkından şafā dil-dādegān
Minnet ol cānāna kim ‘uşşākı ḡandān eylemiş
- 3 Hamd aḡa kim her temennī itdiğin i‘tā ider
Minnet ol Mennān’a kim insānı insān eylemiş
- 4 Hamd aḡa kim kullarınḡ maḡşūdını ḡāşıl kılup
Bir mūkerrem zātı a‘lā beynū’l-aḡrān eylemiş
- 5 Ḥāşıl oldı ey göḡül dā’im temennī itdiğin
Lem-Yezel memdūḡunı Paşa-yı zī-şān eylemiş
- 6 Ḳāf u bā vü lām elif nūndur mūbārek ismi kim
Bir nefesde ‘adl ile teşḡīr-i devrān eylemiş
- 7 Hem vezīr-i bī-bedel hem ehl-i dil hem Ḳahramān
Heybetin dūşmāna bir şemşīr-i būrrān eylemiş

[11b]

- 8 Ḥākim-i ‘ādil ki ḡūkmin şer‘a taṭbīḡ eylemiş
‘Aḡl-ı evveldir ki ‘aḡlın ‘adle mīzān eylemiş
- 9 Bir ṭabīb-i luṭf u iḡsāndır devā-yı luṭf ile
Dermend-i nā-tüvān derdine dermān eylemiş
- 10 Bir kerīmü’n-nefs-i zī-şāndır ki her bī-ḡāreninḡ
Ḳalb-i maḡzūnın keremle şād u ḡandān eylemiş

- 11 Zāt-ı pāki ehl-i ‘irfān bir mükerrerdir ki Hāk
Şıdk ile cāndan muhibb-i ehl-i ‘irfān eylemiş
- 12 Dü cihānda maḳşadın ihsān ider Perverdigār
Şevk ile anıñ du‘āsın ehl-i ĩmān eylemiş
- 13 Ey keremkār u kerem-güster vezīr-i pūr-hüner
V’ey mükerrer ḥazretiñ Ḥallāk u Sübhān eylemiş
- 14 Hāline sen derdmendānıñ idersin merḥamet
Rūz-ı evvelden saña Vehhāb bu Raḥmān eylemiş
- 15 Tırmayup her dem du‘ā itsün tehi-destān saña
Zāt-ı pākiñ Ḥazret-i Hāk ma‘den ü kān eylemiş
- 16 Ḥatırım mīnā gibi ğaddār-ı ‘ālem kesr idüp
Bāde-i maḳşūd-ı aşlım vakf-ı meydān eylemiş
- 17 ‘Andelīb-i ṭab‘ıma şimdi Ḥudā-yı Lā-Yezāl
Müjde-i ḳadriñ müferriḥ bir gülistān eylemiş
- 18 Bülbül-i ṭab‘ım felekden lāl iken şimdi İlāh
Ravza vü bāğ-ı feşāḥatde ğazel-ḥān eylemiş
- 19 Ey vişāliñ Hāk Te‘ālā bāğ-ı Rıdvān eylemiş
V’ey firākıñ maḥv dīdārına nīrān eylemiş
- 20 ‘Āşıq-ı dil-ḥasteye raḥm etmeg-içün ol Vedūd
Cümleden a‘lāsını ‘ālemde cānān eylemiş

- 21 Merḥamet kıl pādişāhım bir ġarībın ḥāline
‘Abd-i nā-çiziñ ile’l-ān āh u efgān eylemiş

[12a]

- 22 Şalınurken ḳadd-i bālānı görüp şad-nāz ile
Secde ta’zīmen saña serv-i ḥırāmān eylemiş

- 23 Anladım maḳşūduñı şıdkıñ ‘ayān oldu Nazīm
Vaşl-ı dīdārım saña Vehhāb iḥsān eylemiş

- 24 Şimdi memdūḥuñ du’āsı vaḳtidir īrād kıl
Gerçi maḳşūdın revā Mennān u Raḥmān eylemiş

- 25 Yā İlāhī ‘ömrin efzūn eyle dā’im devletin
Ol felek-şānıñ ki her maḥzūnı şādān eylemiş

- 26 Tā kıyāmet ocağın ma’mūr u ḳalbin maḥż-ı nūr
Eyle ol zātın ki her giryānı ḥandān eylemiş

Der-medḥ-i fazīletmend Şeyḥu’l-İslām Pīrī-zāde Muḥammed Efendī³⁷² dāme fażluḥū

K. 10 [Hezec: Mefā’ilün/Mefā’ilün/Mefā’ilün/Mefā’ilün]

- 1 Mükedder hem perīşān-ḥāl ‘abdiñ ḳalb-i nālānı
Melāetle dirīğā mün ‘akis olmuşdı devrānı
- 2 Hücūm-ı derd ü ġamdan ‘āciz ü ḥayrān u ser-gerdān
Bu ḥāetle gezerken luṭf idüp ilhām-ı Rabbānī

³⁷² Pīrī-zāde Mehmed Sāhib Efendī (ö. 1162/1749)

- 3 Didi k'ey nā-tüvān ġāfil nedir bu āh u efgānı
Şeb-i ġam gitdi geldi luţf ile nev-rüz-ı sulţānī
- 4 Uyandım nevm-i ġafletden melālet māhv olup gitdi
Nazar kıldım cihān hurrem elinde nāmeler anı
- 5 Su'āl itdim nedir bu nāmeler didi ki ey ġāfil
Nice taķrīr idem dīvānesin kim yokdur iz'ānı
- 6 Eger a'mā isen bilmem ve-lākin bir su'ālīm var
'Aceb bīnā olan görmez mi hūrşīd-i dıraşānı
- 7 Şudūrın bilmedün mi kuţb-ı 'ālem Şeyhu'l-İslām'ın
K'anın deryā-yı luţfi yokdur aşlā hadd ü pāyānı
- [12b]
- 8 Bilün hem-nām-ı Aḥmed Ḥazret-i fāzıl Muḥammed'dir
Zamān-ı devletinde cennet olmuş 'ālem-i fānī
- 9 Bu ma'nāya ḡaberdār ol elimde gördiğin nāme
İşāret itdigi maţlūbuma in'ām u iḡsānı
- 10 Seniñ de var ise bir maķşadıñ var 'arz-ı ḡāl eyle
Müheyyā devletinde derdmendiñ maḡz-ı dermānı
- 11 Şeḡāvet berr ü baḡrine o deñlü mālīk olmuş kim
Uṭandırmış anın deryā-yı luţfi baḡr-i 'ummānı
- 12 'Ulūm-ı nazm u neşrin mülkiniñ şāhıdır ol kāmīl
Degil bu 'aşrda evvel yoġidi mişl ü aķrānı

- 13 Feṣāḥatde belāḡatde ſu deḡlū kām-yāb olmuſ
Olurđı ſaġ olaydı bu zamān dembeste Ḥākānī
- 14 Aķar envār-ı raḡmet çeſmesi alnından ol zātıñ
Ḥasūd eger inanmazsañ ḡaķīre iſte pīſānı
- 15 Eger ḡāke nazār kılsa olur sīm ü zer ü gevher
Nice yā dimesün ṭab‘ım o zāta ey kerem kānı
- 16 Mükerrerem olmege gelmiſ seniñ dergāhıña bende
Efendim ſöyle bil maḡrūm gitmez gitse de cānı
- 17 Ġarībem bu vilāyetde ſikāyet eylemem ammā
Saña ma‘lūm oldu bendeniñ ḡāl-i perīſānı
- 18 Hele ſimdengiřü kaṭ‘ā ġamım yok hīç sen ſaġ ol
Bulundu devletiñde çünki ‘abdiñ kaľb-i vīrānı
- 19 Anı mümkün degil ma‘mūr ider elbette elṭāfiñ
Ḥuſūſan vaſf-ı pākiñle mü‘ekked oldu ĩmānı
- 20 Oķudum Fārsīden Ḥāfız u hem ſā‘ib ü ſevket
Daḡı ‘Örfī ki bunlar her biri Fars’ıñ dīl ü cānı
- 21 Oķuram ſimdi ḡālā Kādı Mīr ü nüſḡa-i Tehzīb
Bi-ḡamdi’llāhi ve’l-minne budur elṭāf-ı Raḡmānī

[13a]

- 22 Efendim himmetiñle Ḥaķ bilür Ḥaķ’dan ümīdim var
Nüſaḡdan ķurtılup dā‘im olam ķadriñ ſenā-ḡ‘ānı

- 23 Saḡa ancaḡ sezā bu rütbe evvelden eyā mün‘im
Ḥaḡīḡat üzre sensin ḡayr-ḡāḡ-ı āl-i ‘Osmānī
- 24 Keremkāṛā ma‘ārif-perverā v‘ey zāt-ı bī-hem-tā
Eyā ‘ālī-himem mesrūr iden hep derdmendānı
- 25 Ne deḡlū medḡ idersem andan a‘lāsın eyā memdūḡ
Saḡa lāyık sezā bir medḡ bilmem söyleyim anı
- 26 Sen ol zāt-ı şerīf-i bī-bedelsin ey kerem-güster
Kemāl üzre seniḡ medḡiḡ ne mümkin yoḡdur imkānı
- 27 Seniḡ medḡiḡ budur ancaḡ efendim ‘ācizem ‘āciz
Semend-i ṡab‘ımız gerḡi bu dem zabt itdi meydānı
- 28 Naẓīm‘em nazmımı ma‘zūr tūt luṡf eyle sultānım
Olur manẓūruḡ olursa bu nazmım defter-i Mani
- 29 Yaḡıldım defter-i Mani n‘ola manẓūruḡ olduḡda
Olur maḡbūb devrānda ki ḡaṡṡ u ḡāl-i pīşānı
- 30 Du‘ānıḡ vaḡti geldi ḡāfil olma gel terennüm kııl
Yeter dīvāne kııldı bülbul evşāf-ı gülistānı
- 31 Anıḡ vaşfı muḡāl olmuş dilā el çek bu sevdādan
Sefīne olsa da geḡmez teniḡ bu baḡr-i ‘ummānı
- 32 Muşaffā ḡāṡırı dā‘im münevver āfītāb-āsā
Mü‘ebbed ola yā Rab ‘ömr ü baḡt u devlet ü şānı

- 33 Hezārān lutf ile mesrūr ola her dem şenā-hʿānı
Hezārān qahr ile maḡhūr ola kezzāb dūşmānı
- 34 Naẓīmā rütbeniñ tārīḡini ĩrād kıl şimdi
Mübārek ḡamdü liʿllāh ḡadriñ aʿlā ey kerem kānı³⁷³

[13b]

Der-medḡ-i Ḥāzret-i Şerīf-i Kedḡudā-yı Şadr-ı Aʿzam³⁷⁴ eḡālaʿllāhu ʿömrehū ve dāme
devletehū bi-ḡürmeti Ḥabībī ekrem şallaʿllāhu ʿaleyhiʿs-selām

K. 11 [Remel: Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilātün/Fāʿilün]

- 1 Şad şenā ey ʿālī-himmet maʿden-i faẓl u kerem
Münʿim-i ehl-i saʿādet maʿden-i faẓl u kerem
- 2 Şad şenā ey iltifātıñ çāresāz-ı bendegān
Şāḡib-i eyvān-ı ʿizzet maʿden-i faẓl u kerem
- 3 Şad şenā ey eşref-i cümle kibār-ı şarḡ u ḡarb
Seyyid-i ehl-i siyādet maʿden-i faẓl u kerem
- 4 Kedḡudā-yı şadr-ı aʿzam hem mükerrem hem Şerīf
Baḡr-i ʿummān-ı seḡāvet maʿden-i faẓl u kerem
- 5 Cānib-i Ḥaḡʾdan vücūdun ʿāleme lutf-ı ʿamīm
Dürr-i deryā-yı hidāyet maʿden-i faẓl u kerem

³⁷³ 1158:

مبارك حمد لله قدرك اعلا ای كرم كانی

³⁷⁴ Halil Şerīf Yusuf Paşa (ö. 1165/1752)

- 6 ‘Abd-i nā-çīziñ olursa vechi vardır her faṣīḥ
Şāh-ı devrān-ı feṣāḥat ma‘den-i faḫl u kerem
- 7 Bende-i ḥalka-be-gūşuñ lāyık olsa her belīğ
Mālik-i mülk-i belāğat ma‘den-i faḫl u kerem
- 8 Bendegāniñ mihr ü māh olursa lāyıkdır saña
Mihr-i eflāk-ı semāḥat ma‘den-i faḫl u kerem
- 9 İns ü cinn ü mār u mūr u māhī memnūnuñ seniñ
Berr ü baḥr-i nān-ı ni‘met ma‘den-i faḫl u kerem
- 10 Ben ġarībem ḥāk-i pāya gelmişem yüz sürmege
Ḥātırıñ kenz-i ‘ināyet ma‘den-i faḫl u kerem
- 11 Ḥālık’ımdan ġayrı senden ġayrı yokdur melce’im
Şāhib-i luṭf u mürüvvet ma‘den-i faḫl u kerem
- 12 Maḫṣadım Ḥāk’dan ümīdim var ki ḥāşıl eyleye
Ḥākīm-i devr-i ‘adālet ma‘den-i faḫl u kerem
- 13 Ğayrı ṭursun bī-mekān ḳaldım efendim luṭf ḳıl
Ḳalmadı tafşīle ḥācet ma‘den-i faḫl u kerem

[14a]

- 14 Muḫtaşar bir ‘arż-ı ḥāl itdim murādım bellüdü
Vaşfiña yok ḥadd ü ġāyet ma‘den-i faḫl u kerem
- 15 Münkesirdir ḥātırım ey baḥr-i ‘ilm ü ma‘rifet
Virmedim medḥiñe zīnet ma‘den-i faḫl u kerem

- 16 Cümle ‘ālem ma‘den-i fażl u kerem dirler saña
Zātıñ Hâk’dan kerāmet ma‘den-i fażl u kerem
- 17 Baħr-i evşāfıñ kenārın gezmege ‘azm itdiler
Kulzüm-i cūd u seħāvet ma‘den-i fażl u kerem
- 18 ‘Āciz oldu cümle ğavvāşān-ı ma‘nā-perverān
N’eylesünler yok nihāyet ma‘den-i fażl u kerem
- 19 Bende-i dā‘ī Naẓīm’iñ tırnayup da‘vātını
Söylesün ey kân-ı devlet ma‘den-i fażl u kerem
- 20 Devlet ü ‘ömrüñ mezīd ü kadrıñ a‘lā rūz u şeb
Ola tā rūz-ı kıyāmet ma‘den-i fażl u kerem
- 21 Dōstānıñ şād u hurrem düşmenānıñ zīr-i hāk
Her günüş ‘īd-i selāmet ma‘den-i fażl u kerem

Muşārun ileyh Hāzret-i Şerīf³⁷⁵ kethudālıkdan üç tuğlu olup çıkdıkdan sonra medħinde inşā olunan kaşīdedir

K. 12 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Terennüm kıl eyā bülbül ki baħtıñ şimdi yār olmuş
Açılmış ğonca-i ümmīdiñ ey dil ber-karār olmuş
- 2 Şafā geldüş sa‘ādetle eyā baħt-ı hümāyūnum
Saña ma‘lūmdur cānım seniñ-çün dil-figār olmuş

³⁷⁵ Şerīf Halīl Yusuf Paşa (ö. 1165/1752)

- 3 Şafâ geldüñ beni ref`eyledüñ hâk-i mezelletden
Kudûmuñdan şitâ-yı bahtımız cûş-ı bahâr olmuş
- 4 Getürdüñ derdmendi bir muşanna` taht-ı a`lâya
Degil insân ki anda mûrlar şâhib-vaķâr olmuş
- 5 Vücûdum bûs-ı dâmân-ı efendimle şeref buldı
Nazar kıldım benim baht-ı bedim benden firâr olmuş

[14b]

- 6 O şâhib-devlet-i zî-şân Şerîf-i cümle `âlemdir
Mükerrem muhterem `âlî-himem bir nâmdâr olmuş
- 7 Vezîr-i şâh-ı şâhân ya`nî paşa-yı celîlü`ş-şân
Ki hem-nâm-ı Hâlîl-i Hâlîk-ı Perverdigâr olmuş
- 8 Bi-hamdi`llâhi ve`l-minne nazar kııl bu ne devletdir
Seniñ memdûhuñ ey dil seyyid-i cümle kibâr olmuş
- 9 Tekellüfsüz du`â-gû bendegân u derdmendâna
Eyâ luţfuñ ki deryâ-yı muhîţ-i bî-kenâr olmuş
- 10 Hayât-ı tâze virdi âb-ı Hıẓr-ı luţf u ihsânıñ
`Adû-yı bed-fi`âliñ derd ü ğamdan mürde mâr olmuş
- 11 Hâsûduñ gördiğinden devletiñ günden güne efzûn
Marîẓ olmuş dilinde şad hezârân hâr hâr olmuş
- 12 Senâ-gû bendegânıñ cümlesi dil-şâd u hurremdir
Eyâ bed-gûlarıñ şad hûzn ile zâr u nizâr olmuş

- 13 Benim ancak şafâ-yı hâtırım yok hazrete ma'lûm
Ki cism-i nâ-tüvânım bî-mekân u bî-çarâr olmuş
- 14 Murâdım şimdi bu senden buña kaşır eylemem ammâ
Ümîdim devletiñde Hâk bilür kim şad hezâr olmuş
- 15 Cidâl-i 'asker-i gamdan halâş olsun benim göñlüm
Hâkîre vaşf-ı pâkiñ şâhibâ muhkem hişâr olmuş
- 16 Seniñ medh-i dil-efrûzuñ benim tâc-ı serim olmuş
Bu gevherle yem-i tab'ım 'aceb zü'l-iftihâr olmuş
- 17 Benim deryâ-yı tab'ımdan bu nazmım ey kerem-perver
Saña medh olduğından maḥẓ-ı dürr-i şâhvâr olmuş
- 18 Ezelden şâhib-i dîvân iken tab'ım ne hikmetdir
Gelince medhiñe evvelde şan bî-iḳtidâr olmuş
- 19 Serây-ı vaşfıñı mümkün mi tezyîñ eyleye 'abdiñ
Ki vaşfıñ ziynete muḥtâc olmaz yâdigâr olmuş

[15a]

- 20 Bu nazmımdan murâdım âsitâna rûy-mâl olmak
Ki hâk-i âsitânıñ kîmiyâ-yı i'tibâr olmuş
- 21 Senâ-gü bendeñüz meddâh-ı evşâf-ı kemâlâtıñ
Du'â-güyuñ Naẓîm-i nâ-tüvân leyl ü nehâr olmuş
- 22 Merâḥim-güsterâ günden güne 'ömrüñ füzûn olsun
Ke-zâlik devletiñ kim teşnegâna çeşmesâr olmuş

- 23 Kederden hıfz ide zāt-ı Şerīfīñ Hāfızü'l-eşyā
Ki luṭfuñ bendegāna bī-ḥesāb u bī-şumār olmuş

Der-sitāyiş-i şāhib-kerem şadr-ı a'zam Seyyid Ḥasan Paşa³⁷⁶ ve tārīḫ-i medrese-i cedīde-eş³⁷⁷ dāma'llāhu devletehū bi-ḥürmeti Ḥabīb-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem

K. 13 [Hezec: Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün]

- 1 Ferīd-i 'aşr bī-hem-tā şehāvetde dili deryā
Kelāmı dürr-i yek-tā şadr-ı a'zam āşaf-ı dānā
- 2 Vezīr-i pādīşāh-ı bī-bedel Seyyid Ḥasan Paşa
Ki luṭfi eylemiş 'ālemleri mesrūr ser-tā-pā
- 3 Meh ü hūrşīd-i çarḫ-ı āsumān-ı luṭf u iḥsāndır
Ki feyz-i devletinden nūrdur dünyā vü mā-fīhā
- 4 'Adāletde şehāvetde olur Nūşīrevān Ḥātem
Biri bende biri sā'il şehādet eyliyor da'vā
- 5 Şecā'atde Nerīman Qahramān Rūyīnten ü Rūstem
Olurlar bendegānı zümresinden a'cez ü ednā
- 6 Şalarsa tīg-i kahrın düşmen üzre maḥv ider kahren
Nazar kılsa za'īf ü ḥasteye luṭfen ider iḥyā
- 7 O şāhib-devlet-i 'ālī-neseb kim ḥāk-i pāyine
Hezārān 'aciz ile olmuş zemīn eflāk çehre-sā

³⁷⁶ Seyyid Ḥasan Paşa (ö. 1161/1748)

³⁷⁷ Medrese, sebil ve çeşme tamamlanma tarihi 1158/1745; han, çeşme, fırın, dükkanların tamamlanması 1160/1747.

- 8 O şadr-ı a‘zam-ı ‘ādil idüp bir medrese ihdās
Degil bu aşrda hîç görmemişdir dīde-i dünyā

[15b]

- 9 Kemāl-i naqş u şun‘ından olaydı Mani vü Bihzād
İderlerdi sebīlîñ hānesinden tarzın istid‘ā
- 10 Zemīni bī-naẓīr āb u hevāsı ğıbta-i firdevs
Sezādır bī-tekellūf ger dinürse cennet-i a‘lā
- 11 ‘Ulūmuñ çeşmesārı her taraftan cārī olmuşdur
O me‘vāya giren t̄alib nice yā olmaya dānā
- 12 Hūdāyā şāhibi ma‘mūr u mesrūr ola rüz u şeb
Münevver ola dā‘im kalb-i pāki āfitāb-āsā
- 13 Vücūdı ‘adl ü dād u cūd ile rūḥ-ı cihān olmuş
O zātıñ devlet ü ‘ömri ola pāyende yā Mevlā
- 14 Seniñ luṭfuñla hem mesrūr ola cümle eḥibbāsı
Seniñ qahrınla maḫhūr ola yā Rab zümre-i a‘dā
- 15 Naẓīmā iki mışra‘ her biri tārīḥ-i ra‘nādır
Ricāl-i erba‘ından birisi Ḥaḫ‘dan biri ammā
- 16 Ne a‘lā medrese hem şāhibi Seyyid Ḥasan Paşa³⁷⁸
Bu cāh-ı medrese mekteb sebīl iç selsebīl-āsā³⁷⁹

³⁷⁸ 1118+40=1158 (ricāl-i erba‘īn):

نه اعلا مدرسه هم صاحبي سيد حسن پاشا

³⁷⁹ 1158:

بو جاه مدرسه مکتب سبیل ایچ سلسبیل اسا

- 17 Girüp sonra yediler hem çıkınca didiler tārīḥ
Bu zībā medrese mekteb sebīli selsebīl-āsā³⁸⁰

Der-medḥ-i Avlonyavī Yūsuf Big-zāde Kaplan Paşa dāma'llāhu devletehū

K. 14 [Remel: Fā'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fa'lün]

- 1 Luṭf kıl eyle dilim ḥānesin ey şeh ta'mīr
'İd-i ekber kuluḡa etme keremden takṣīr
- 2 Keremiḡ ṭab'ımı ey yār feraḥnāk eyler
Keremiḡ māh-şifat ḥāṭırım eyler tenvīr
- 3 Keremiḡle güzelim ṭab'ımı mesrūr eyle
Bir nefesde ide nazmıyla me'ānī takrīr
- 4 Emr olundum meded ey yār utandırma beni
Mühletim üç güne dek eyledi āşaf takdīr

[16a]

- 5 Maḥz-ı deryā-yı 'atā Ḥāzret-i Kaplan Paşa
Luṭf u iḥsānda bulunmaz aḡa mānend ü nazīr
- 6 Rüstem ü Ḥātem iki çāker-i dergāhıdır
Eylemiş luṭf u şecā'atle cihānı teşḥīr
- 7 Destgīr-i ġurabā ḡadr-şinās-ı fuṣalā
Hem muḥibb-i şu'arā medḥe sezā pāk-zamīr

³⁸⁰ 1165-7=1158 (yediler çıkınca didiler tārīḥ):

بو زیبا مدرسه مکتب سبیلی سلسبیل اسا

- 8 Gelelüm rütbesine hîç aña idrāk iremez
‘Aceb olmaz felek olursa serāyında serīr
- 9 Tırma ey ṭab‘-ı Nazīm eyle aña şubḥ u mesā
Bī-‘aded medḥ ü şenā nazm ile eyle ta‘bīr
- 10 Ey keremkār u kerem-güster ü dānā āşaf
V’ey seniñ rüz u şeb evşāfuñuz evrād-ı ḥaķīr
- 11 Medḥiñi ‘adde ne ḥācet ki ‘ayān ma‘nādır
Zāt-ı pākiñ öteden pāk vezīr ibn-i vezīr
- 12 Ben daḥı silsile-i pākiniziñ zādesiyem
İtdi idḥāl-i ṭarīķ-i şu‘arāya taķdīr
- 13 Saña ma‘lūm neler cevır ü sitem çekdim vāh
Derd-i ḥübān-ı cihān eyledi ḥālīm tekdīr
- 14 ‘Āķıbet ğurbete düşdüm vaṭanımdan geçdim
Bī-kesāniñ kesi ancak ola ol Rabb-i Qādīr
- 15 Olmuşam mādiḥiñ ey ma‘den-i luṭf u iḥsān
İdemem ḥavf eger olsa da Ḥāķānī Zāḥīr
- 16 Kemterīn bendeleriñ a‘cezi ‘abdiñ ammā
Feyz alır ğüftelerinden meh ü ḥūrşīd-i münīr
- 17 Muntazır luṭfuña iḥsānıña olmuş ‘ālem
Bā-ḥuşūş ey keremiñ kānı du‘ā-gūy-ı faķīr

- 18 Luṭfunuz dā‘īlere cennet-i firdevs gibi
Kahruṇuz ḥāside rūz u şeb ola nār-ı sa‘īr
- 19 Niyyet-i medḥiṇ ile destime aldım ḥāme
Bir nefesde niçe beyt eyledi destim taḥrīr

[16b]

- 20 Maḳşadım ḥazretiṇe ola ḥulūşum zāhir
Yohsa medḥiṇ olamaz nazm u lisānla taḥrīr
- 21 Medḥ-i memdūḥ ne mümkün bula nazmıñla niḫām
Gel Nazīm imdi du‘ā muşḥafını kıl tefsīr
- 22 Eyleye şıḥḥat ü devletle sa‘ādetle müdām
Ḥazret-i ‘azze ve cell ḥāne-i ‘ömrin ta‘mīr
- 23 ‘Āfiyetde hem eḥībbaşı mu‘ammer olalar
Eyleye Ḥazret-i Ḥaḳ ḥaşmını ḳahr u tedmīr

Bahāriyye der-medḥ-i Ḥazret-i Mīr-i celīlū’ş-şān vezīr-i rūşen-zamīr Bekir Paşa-zāde Mīr
Süleymān dāma’llāhu devletehümā

K. 15 [Hezec: Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün]

- 1 Şudūr itdi bahārıñ şāhı emridir o zī-şānıñ
Çıkıñ ey mürdeler irmişdi enfāsı Mesīḥā’nıñ
- 2 Leṭāfetle muṭarrā zūlf-i sūnbül çıkdı meydāna
Benefşe tırrası nergis gözi açıldı dünyānıñ

- 3 Zuhūr itdi hezār ezhār ‘ālem döndi firdevs’e
Fiğānlar her tarafdan nālesinden ‘andelībānı
- 4 Ne devletdir bu kim luṭf-ı Hudā’dan ceyb ü dāmānı
Zümürürd la’l ü yāḳūt ile pürdür kūh u şahrānı
- 5 Gel ey ḥaḳ-bīn nazar kıl çeşm-i ‘ibretle bu eşyāya
Hükümle ḥalk olunmuş cümlesi āsārı Mevlā’nı
- 6 Ḳabā-yı sebze girmiş nāzenīn bir nev-‘arūs olmuş
Müzeyyen ḳāmetin ‘ārif nazar kıl zāl-i dünyānı
- 7 Bugün nev‘-i şükūfe ekserī olmuş girībān-ḳāk
Niḳāb içindedir ḥān-ı ‘izārı verd-i ra’nānı
- 8 Hezār ezhār açıldı rūy-ı gül açılmamış ḥayfā
Açılmış gerçi ammā pür degil şahnı gülistānı
- 9 Açıl ey şāh-ı ezhār ey feraḥ-baḥş-ı dil-i ğam-ḥ’ār
Açıl ey gönca-i bāğ-ı leṭāfet geldi devrānı

[17a]

- 10 Gelüp cūş u ḥurūşa ṭab‘-ı bülbul bāğ-ı ‘ālemde
Terennüm ide evşāfıyla dā’im mīr-i mīrānı
- 11 Muḥīṭ-i luṭf u iḥsān Ḥazret-i Mīr Süleymān kim
Ruḥı mālīde olmuş dergehinde cinn ü insānı
- 12 Olalı mevc-zen baḥr-i ‘aṭāsı şahn-ı ‘ālemde
Ḥacāletden ruḥı gül-reng olmuş baḥr-i ‘ummānı

- 13 O hürşîd-i semāvāt-ı seḥā kim nūr-ı lutfından
Ser-ā-ser nūrdur dā'im vücūdı çarḥ-ı devrānı
- 14 Nice vaşf ide ṭab'im nazm ile bir zāt-ı zī-şanı
K'anıḡ na'l-i semendi cirmidir hürşîd-i rahşānı
- 15 Olurdu 'abd-i nā-çizi olaydı Ḥātem-i Ṭayī
Dirīḡ etme efendim diyerek in'am-ı iḥsānı
- 16 Şecā'atde yanında Ḳahramān bir peşşe-i nā-çiz
Çıkardı ḥaşmetin görseydi ger cānı Nerīmān'ı
- 17 Lisān-ı zümre-i insānda lafz-ı Mīr ile meşhūr
Ḥaḳīḳatde Süleymān āşafı Maḥmūd Sultān'ı
- 18 Dinürse 'aql-ı küll 'aqlım rızā virmez aḡa ḳaṭ'ā
Ki 'aql-ı küll alır andan rumūzın ḥāl-i ma'nānı
- 19 Gil-i bī-i 'tibārı i'tibāra çekse olur zer
Revāc u i'tibārı ḳalmadı hīç ma'den ü kānı
- 20 O dānā zāt-ı bī-hem-tāya dānāyān du'ā etsün
Zamānında o zātı kāmīl olmuş ırzı dānānı
- 21 Yanında ḳadri ehl-i 'ilm ü fazlıḡ 'arş-ı a'zamdır
Dem-ā-dem hīçden hīç olmuş ammā ḳadri nā-dānı
- 22 Anıḡ iḳbālī dā'im ṭā'at ü dergāh-ı bī-çündür
Elinde devlet ü aşlā yüzün bakmaz bu dūnyānı

- 23 Anı müstağnī kılmış cümleden dergāh-ı istiğnā
Mişāl-i baħr-i ‘ummān zā’il olmaz devleti anı

[17b]

- 24 O devlet zā’il olur mı cihānda hāşe li’llāh kim
İde mesrūr dā’im dillerin cümle faķīrānı
- 25 Hezārān şubh u şām olmuş du‘ā-gūyān aña her gāh
Huşūşan tālībān ya’nī hezārānı gülistānı
- 26 Güşāde rüz u şeb gördi o zātı gönçeveş bahtın
Dükendi gitdi ‘ömri düşmen-i bī-dīn ü imānı
- 27 Girerse hamdini icrā ider nīrāna kakhārı
Halāş oldum diyü kahrından anı rūhı düşmānı
- 28 Olur mihr-i dirahşān maṭbahında āteş-i gül-reng
Serāyında yanar kandīl-i cirmi māh-ı tābānı
- 29 Yeter oldı Nazīmā gā’ibāne vaşfı memduhı
Gel imdi iltifāta meyl ide ṭab‘-ı senā-h‘ānı
- 30 Eyā ümmīd-i ins ü cān eyā Mīr-i celīlū’ş-şān
Ne ḥaddi var seni medh eylemek ṭab‘ı süḥan-dānı
- 31 Vesīle ḥāk-pāy-ı kīmiyā-yı devlete kıldım
Gelüp nazmım efendim būs idince zeyl ü dāmānı
- 32 Diyesin kim ğarīb-i nā-tüvānı şī’ridir bu kim
Müzeyyendir ḥulūş üzre vücūdı rūḥ-ı ma’nānı

- 33 Müşerref olmadım hālā egerçi būs-ı destinle
Du‘ā-gūyam bana besdir güvāham ‘ilmi Yezdān’ı
- 34 Du‘ā-gūyam şenā-ḥānam saḡa şubḡ u mesā bi’llāh
Kasem olsun mükerrer ḡaḡḡ-içün esmā’ ı Raḡmān’ı
- 35 Sen ol deryā-dil ü gevher-sūḡan ehl-i ma‘ārifsın
Seniḡ gibi mükerrer görmemiş çeşmi bu devrānı
- 36 Kemāl-i ma‘rifetle muttaşıf zāt-ı şerīfındır
Bilürsin anıḡ-içün ḡadrini her ehl-i ‘irfānı
- 37 Benim budur murādım ḡaşılı bu beyt-i ra‘nādan
Degil mefhūmı elbette müsāvī dürr ü mercānı
- [18a]
- 38 Merātibden merātib var olur elfāzdan zāhir
Ma‘ānīsın kemā-kān anlıyor idrāk ü mīzānı
- 39 Aḡar āb-ı leṡāfet ḡāme-i ḡikmet-beyānından
Yeter şāhidleri gelmiş tevātürle bu da‘vānı
- 40 Keremkārā sen ol memdūḡ-ı aşı ehl-i dilsin kim
Metā’ ı ḡaddiḡe ḡāşır mübeyyendir medīḡānı
- 41 Fezā-yı nazmda ṡab’-ı semendim bād-pā gerçi
Medīḡiḡde yoḡ-imiş vūs‘ati aşı bu meydānı
- 42 ḡulūş üzre şenā vü medḡiḡi īrād ider ṡab’ım
Münevver āfitāb u māḡ gibi şıdkı burḡānı

- 43 Nice medh etmeye zāt-ı şerīfıñ tab‘-ı ğavvāşım
Bu ‘ummānda gūzīde gevherisin nev‘-i insānıñ
- 44 Mümeyyiz gevheri aġyārdan tab‘-ı Naẓīm’imdir
Faķīrıñdir bugün va’llāhi ğavvāşı bu deryānıñ
- 45 Muḥīṭ-i ḥātırıñdan dürr-i luṭfuñ olalı zāhir
Cihānda ҡalmadı aşlā revācı dürr-i yek-tānıñ
- 46 Bu nazm-ı can-fezā ezhār-ı vaşfıñla bahāristān
Terennüm eylesün bülbul ki vaķtidir gūlistānıñ
- 47 Medāyiḥ gūlsitānından uçup gūlzār-ı da‘vāta
Konup feryād idüp şıdķ-ile dergāhında Sübhān’ıñ
- 48 İlāhī devr idince mihr ü meh bāķī kevākible
Vücūdı şābit olunca iki ‘ālemde eşyānıñ
- 49 Dırāz olsun anıñ ‘ömri mişāl-i ‘ālem-i bāķī
Ṭabīb-i himmeti dermānıdır ḥayli Müselmān’ıñ
- 50 Dem-ā-dem dillerin vīrān u maġmūm ide a‘dānıñ
Ḥudā ma‘mūr u mesrūr eyleye āmīn eḥibbānıñ
- 51 Bi-ḥaķķı seyyid-i kevneyn mühr-i devlet-i sermed
Ola destinde yā Rab Ḥaẓret-i Mīr Süleymān’ıñ

[18b]

Der-medh ü şenā ve du‘ā-yı medīne-i İstanbul maḳām-ı pür-ārām mültecā’-i bi-intizām
me’men-i ehl-i İslām ḥafāzana’l-lāhu Te‘ālā ‘ani’l-l-āfāt ve’l-ālām bi-ḥürmeti Muḥammed
‘aleyhi’s-selām ve ālihī ve aṣḥābihi’l-kirām

K. 16 [Muzârî: Mef‘ûlü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

- 1 Hoş anladuñ laṭîf hevāsın Sitanbul’uñ
‘Afv eyle yā İlāhî ḥaṭāsın Sitanbul’uñ
- 2 Çeşmim zıyāsı rûz u şeb andan teraḳḳîde
Dā’im kıl ey Vedūd zıyāsın Sitanbul’uñ
- 3 Vakt-i bahār geldi şükûfe açılmadı
Da’vet ider çemen zurefāsın Sitanbul’uñ
- 4 Şubḥ u mesā iderse göñül medḥ aña sezā
Gördüñ kemāl üzre Vefā’sın Sitanbul’uñ
- 5 Gezdüñ cihānı ḥayli zamān sen de ey göñül
Gördüñ mi hîç şibh-i liḳāsın Sitanbul’uñ
- 6 Ne sen ne ğayrı görmüş işitmiş bu fānîde
Şaḥn-ı behişt anla fezāsın Sitanbul’uñ
- 7 ‘Ārif vaṭanda zevḳ ü şafā-yı hezār iden
Andan lezîz görse cefāsın Sitanbul’uñ
- 8 Yā ḥazret-i ṭabīb-i dil-i ḥastegān amān
Luṭfunla himmet eyle şifāsın Sitanbul’uñ

- 9 Hāk-i Sitanbul oldu dü çeşmime tūtiyā
Gördün hezār luṭf u ‘aṭāsın Sitanbul’uṅ
- 10 Çeşmime tūtiyā nice bu ḥāk olmaya
Başmış kademle yār feżāsın Sitanbul’uṅ
- 11 Ol yār-ı dil-rubā ki eger gelse cilveye
Dīvāne dil görür zühedāsın Sitanbul’uṅ
- 12 Ol yār-ı dil-rubāyı göreydi eger behişt
Elbet öperdi ‘acz ile pāsın Sitanbul’uṅ
- 13 ‘Ummān göreydi luṭf ile şeh-dāne dişlerin
Anıldı ol zamānda bahāsın Sitanbul’uṅ
- [19a]
- 14 Yāḳūt u la‘l görse eger leblerin anıṅ
Şermende terk iderdi şafāsın Sitanbul’uṅ
- 15 Görseydi şu‘le-i ruḥın anıṅ kamer yüzün
Pervāneveş iderdi fedāsın Sitanbul’uṅ
- 16 Şems-i felek göreydi o mähıṅ cemālını
Leyl ü nehār iderdi şenāsın Sitanbul’uṅ
- 17 Nā-güfte vādilerle bu nev-ṭarz ile Nazīm
Hoşnūd eyledün zurefāsın Sitanbul’uṅ
- 18 Ey bülbul-i Hezār hezār āferīn saṅa
Kılduṅ kabül gonçe-edāsın Sitanbul’uṅ

- 19 B yle med ne h   bulunur mı cih nda h -
   idel m hem  e du  sın Sitanbul'  
- 20 Y  Rab bi-h   i ismike ve'smi kel mike
Def  eyle her cef  v  bel sın Sitanbul'  
- 21 Y  Rab bi-h   i n ri lik 'i H b bike
Mesr r eyle   h u ged sın Sitanbul'  
- 22 Y  Rab bi-h   i  ilmike bi'l-h f i ke'l-h   n
H f  eyle     adan  ulem sın Sitanbul'  
- 23 Y  Rab bi-h   i fazlike bi'l-fazli ve'l-kerem
  d eyle dem-be-dem fu al sın Sitanbul'  
- 24 Y  Rab bi-h   i  ıd i h d  i li-h kmetih³⁸¹
Ma m m eyleme    ar sın Sitanbul'  
- 25 Geh va f geh med h ideler ol fak rler
 ıd    zre siyyem    ref sın Sitanbul'  

Der-med -i  ey u'l- sl m-ı Ser-et bb  Mu ammed Efendi³⁸² ve t r h-i r tbe-i b lende 
d me be  hu ve  at hu

K. 17 [Remel: F   il t n/F   il t n/F   il t n/F   il n]

[19b]

- 1 H md  li'll h ey g   l zev     af  eyy mıdır
 on eler c   eyledi b lb ller n bayramıdır

³⁸¹ Muhakkak ki  iirde hikmet vardır. Hadis-i  erif.

³⁸² Hayat z de Mehmed Emin Efendi ( . 1160/1747)

- 2 Şahñ-ı ‘âlem her tarafından oldu mânend-i behişt
Bu sa‘âdet derdmendânıñ huşul-i kāmıdır
- 3 Siyyemā bu destgāh-ı meymenet-āşārda
Şadr-ı iftāya çıkan bī-kesleriñ in‘āmıdır
- 4 Şeyhu’l-İslām ekmel ü efḍal Muḥammed zī-kerem
‘Âlemi mesrūr iden ol zī-kerem ikrāmıdır
- 5 Ğam yeme ey ḥaste-dil şimdengirü bulduñ şifā
Ol ṭabīb-i ‘adl ü dādıñ ḥükmidir eyyāmıdır
- 6 Bir ‘azīmü’ş-şān ‘atā-ḥaşlet kerīmü’n-nefs kim
Şahñ-ı dīvān-ı serāyı nüh felek ecrāmıdır
- 7 Tevsen-i çarḥ-ı felek ser-keş iken ‘âlemlere
Taḥt-ı zīninde kemāl üzre muṭī‘ ü rāmıdır
- 8 Ḥidmetinde rûz u şeb kâ’im dü çākerdir aña
Mihr ü mähıñ atlas-ı endāmı şubḥ u şāmıdır
- 9 Āsitānında dilā gūy-ı zemīn bir zerredir
Atlas-ı eflāk ol zātıñ serāyı bāmıdır
- 10 Kahramān-ı luṭfı ğamdan kırtarup aḥbābını
Rüstem-i ḥışmı anıñ düşmānına Behrām’ıdır
- 11 Ḥayr-ḥ’āhıdır anıñ mesrūr olan bu devrde
Ağlayan derd ile şimdi düşmen-i bed-nāmıdır

12 Hayr-ı ħāh u medh-gūyundur Nazīm-i teşne-dil
Şerbet-i luṭfuṇla ey mün‘im leb-ā-leb cāmıdır

13 Bāb-ı şekve devletiñde sedd olunsun ser-te-ser
Münhezim olmuş elem şimdi sürür eyyāmıdır

[20a]

14 Bir yaña tursun muḳaddem çekdiğim derd ü elem
Ḥāl-i derdimden bu töhmet ḥāmeniñ i‘lāmıdır

15 Müjde olsun şimdi ma‘mūr olduñ ey çarḥ-ı felek
‘Adl ü dād üzre müretteb ḥākimiñ aḥkāmıdır

16 Āsumān-ı medhine çıkmak Nazīm emr-i muḥāl
Bil anıñ evşāfını kevkebleriñ erḳāmıdır

17 Şehr-i medhinden çıkup beyt-i du‘āya dāḥil ol
Ġāfil olma bu kelāmım Ḥālīḳ’ıñ ilhāmıdır

18 ‘Ömrüñ efzūn devletiñ dā’im ide şubḥ u mesā
Ḥālīḳu’l-eşyā ki cümle sırlarıñ ‘allāmıdır

19 Dōstān u bendegāniñ ola dā’im ber-murād
‘Ömr ü devletle devāmıñ anlarıñ bayramıdır

20 Bed-du‘ā etmek ne lāzım düşmen-i bed-aşlıña
Düşmene düşmen hemīşe baḥt-ı nā-fercāmıdır

21 Mu‘cemī tāriḥ-i ra‘nā iki mışra‘dan çıkar
Çün Muḥammed beyt içinde maḥż-ı ḥayr-encāmıdır

22 Hamdü li'llāh bezm-i İslām'a kerem kıldı İlāh
Şeyhu'l-İslām oldu ol mün'im Muḥammed nāmıdır³⁸³

Der-medḥ ü şenā-yı Şadr-ı A'zam el-Ḥacc Muḥammed Paşa³⁸⁴ ve tāriḫ-i şadāret ve vizāreteş

K. 18 [Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Vaḳtidir ḥamd eylesün devr-i zamān leyl ü nehār
Rūy-ı 'ālem ser-te-ser bāğ-ı cinān leyl ü nehār
- 2 Nice cennet olmaya rūy-ı zemīn şubḥ u mesā
Nice firdevs olmaya şahn-ı cihān leyl ü nehār
- 3 Şadr-ı a'zam oldu bir 'ādil ki yümninden anıḡ
Fāriḡu'l-bāl oldu ġamdan 'ālemān leyl ü nehār

[20b]

- 4 Zātı hem-nām-ı Muḥammed ḳulzüm-i cūd-ı ebed
Ḥazret-i Paşa-yı emced kāmurān leyl ü nehār
- 5 Āsaf-ı Maḥmūd Ḥān ya'nī Süleymānū'z-zamān
Dergehinde ḳullarıdır ins ü cān leyl ü nehār
- 6 Neyyir-i 'adl ü 'adālet-güsterinden müstefād
Nūr u feyż-i māh u mihr-i āsumān leyl ü nehār

³⁸³ 1159 (1746) (Mu'cemī tāriḫ-i ra'nā iki mıṣra'dan çıkar):

حمد لله بزم اسلامه كرم قيلدى اله
شيخ الاسلام اولدى اول منعم محمد ناميدر

³⁸⁴ Tiryaki Hacı Mehmed Paşa (ö. 1164/1751)

- 7 Ḥamdü li'llāh eyledi ḥikmetle Ḥallāk-ı ezel
 Zāt-ı pākın 'āleme rūḥ-ı revān leyl ü nehār
- 8 Şāmil oldu luṭf u iḥsānı dilā 'ālemlere
 Āfitāb u māh-tāb-āsā 'ayān leyl ü nehār
- 9 Kalmadı ğam ey göñül şimdengirü maḥv oldu ğam
 Cümle 'ālem devletinde şādumān leyl ü nehār
- 10 Baḥr-i mürvārīd-i 'irfān kāmīl-i şāḥib-beyān
 Yemm-i cūd-ı bī-kerān gevher-feşān leyl ü nehār
- 11 Anlayan 'ariflerin ḳadrin kemāl-i zātıdır
 Eylesün da'vātın icrā 'ārifān leyl ü nehār
- 12 Āsitānında dü bende muntazır elṭāfına
 Biri ebyaḻ biri esved dā'iyān leyl ü nehār
- 13 Ger zemīn-i şūra dūr olmaz hezārān luṭf ile
 Feyz-i cūdından olursa gülsitān leyl ü nehār
- 14 Mihr-i eflāk-ı mekārımdır vücūdıyla anıḡ
 Behremend olmuş zemīn ü āsumān leyl ü nehār
- 15 Kīmiyā-yı himmetinden ger virirse mümsike
 Genc-i şāhān gibi olur zer-feşān leyl ü nehār
- 16 Devr-i 'ālemde nüfūz-ı ḥükm ü fermānı anıḡ
 Sīne-i a'dāya şad tīr-i kemān leyl ü nehār

- 17 Heybetinden Rüstem olsa düşmenân olur meges
Himmetinden mür-ı bî-dil Qahramân leyl ü nehâr

[21a]

- 18 Nûr-ı hîlmi seng-i hârâyâ doqansa âb ider
Nâr-ı hışmından hadîd ister amân leyl ü nehâr

- 19 Mesned-i ‘izz ü sa‘âdetde o kenz-i luṭf u cûd
Tâ kıyâmet ola yâ Rab hükmrân leyl ü nehâr

- 20 Maṭla‘-ı dîger hîṭâba iltifât itsün yeter
Gâ‘ibâne medḥ-i memdûḥ-ı cihân leyl ü nehâr

- 21 Ey serâyın Ka‘be-i şâhib-dilân leyl ü nehâr
Bûlbûlân-ı ehl-i ṭab‘a gülsitân leyl ü nehâr

- 22 Vaşf u medḥiñ olduḡundan mün‘imâ eş‘ârıma
Cân u dilden reşk iderler şâ‘irân leyl ü nehâr

- 23 Olalı zât-ı şerîfiñ âb-rûy-ı ‘adl ü dâd
‘Âlemi zabṭ eyledi emn ü emân leyl ü nehâr

- 24 Rûtbe vü qadrin ḥayât-efzâ olaldan kullara
Derd ile ölmekdedir hep düşmenân leyl ü nehâr

- 25 Devletiñ zehr-i helâhil oldu a‘dâya müdâm
Cümle aḥbâba ḥayât-ı câvidân leyl ü nehâr

- 26 Mün‘imâ deryâ-dilâ ‘âdil merâḥim-güsterâ
V’ey seniñ ‘âlemlere luṭfuñ ‘ayân leyl ü nehâr

- 27 ‘Ādeti her mün‘imi medḥ eylemek şā‘irleriñ
Līk memdūḥum eyā rūḥ-ı cihān leyl ü nehār
- 28 Zātıñ olsun ba‘d-ez-īn kim gelmemiş mişliñ seniñ
Dergehiñde āb u nān āb-ı revān leyl ü nehār
- 29 İntisāb ister saña ṭab‘-ı şenā-ḥ‘ānım benim
Zātıña k’ola şenā vü vaşf-ḥ‘ān leyl ü nehār
- 30 Medḥ-gūyuñ hem sa‘ādet-cūyuñ olmuşdur seniñ
Şāḥibā ḳuluñ Nazīm-i nā-tüvān leyl ü nehār
- [21b]
- 31 Şā‘ir-i ḥikmet-beyānım līk evşāfıñda lāl
Dermend ü nā-tüvān ü bī-zebān leyl ü nehār
- 32 Medḥ-i lāyık söylemek mümkün degildir şānıña
Bir yere cem‘ olsa cümle şā‘irān leyl ü nehār
- 33 Maḳşadım būs-ı turāb-ı āsitānıñdır seniñ
Būs idenler ḥākiñi şāḥib-dilān leyl ü nehār
- 34 Bī-tekellūf söylerem ḥaḳdır kelām-ı şādıḳım
Bu du‘ā olmuş baña vird-i zebān leyl ü nehār
- 35 Her umūruñda mu‘īniñ dā‘imā ‘avn-ı İlāh
Dest-i ḥükmünñde ola devr-i zamān leyl ü nehār
- 36 Ḥüzn ile ma‘dūm ola zīr-i laḥid düşmenleriñ
‘Āfiyetle mesned üzre muḥlişān leyl ü nehār

37 Fikr iderken adrie bir o-ed trh-iun
Zt-1 pke amd ola her vkt  an leyl  nehr

38 Geldi bir ehl ey Nazm ala didi trhini
Tliin sad oldu adri aumn leyl  nehr³⁸⁵

Dger trh der-vaf-1 marun ileyh³⁸⁶

K. 19 [Remel: Feiltn(Filtn)/Feiltn/Feiltn/Feiln(Faln)]

- 1 Ey gnl amd  sips eyleyelm ub u mes
adr-1 alya an zt-1 adlet-pr
- 2 ulzm-i cd u aa Hc Muammed Paa
Ser-te-ser adli ile buld saadet dny
- 3 amd lillh bu zamn cmlesi krn zere
Ulem v ule v fuar v zuaf
- 4 lim  fzl  dndr o zt-1 ekrem
Devletinde an-iun felek oldu dn

[22a]

- 5 Gevher-i maden-i ikmet dr-i dery-y ulm
uvvetim yok aa lyk idemem med  en
- 6 An med eylemege udretimiz yok ey ab
Maadm imdi benim mra-1 trh  du

³⁸⁵ 1123+36=1159 (Geldi bir ehl):

طالعك سعد اولدى قدرك اسمان ليل و نهار

³⁸⁶ Tiryaki Hacı Mehmed Paa (. 1164/1751)

- 7 Kürre-i hāk bu tarz üzre olunca sākın
Bu nizām üzre semāvāt olunca ber-pā
- 8 Devlet-i ‘ömri anıñ dā’im ü eṭval şeb ü rüz
Dōstān hurrem ü handān ola maḫhūr a‘dā
- 9 Müstedām ola vizāretde o kenz-i iḥsān
Ni‘meti mürdeleri eyleye dā’im iḥyā
- 10 Geldi tārīḥi sa‘ādetle ‘adāletle Nazīm
Ola mes‘ūd ‘adāletlü Muḫammed Paşa³⁸⁷

Evşāf-ı üstādünā el-Hācc Ḥ‘āce Dāvūdū’l-Karşī³⁸⁸ der-ḥīn-i ‘azīmeteş be-süy-ı Birgi ve medāyih-i Ḥazret-i Sultān-ı muḫaḫḫıḳīn ve ‘unvān-ı müdeḫḫıḳīn Ḥ‘āce Muḫammedū’l-Birgivi³⁸⁹ ‘aleyhi raḫmetühü’l-Bārī

K. 20 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Müsellem kāşif-i sırr-ı ‘ulūm-ı zāhir ü ma‘nā
Mükerrem zāt-ı pāk üstād-ı küll bī-mişl ü bī-hem-tā
- 2 Şeh-i mülk-i ma‘ānī Ḥazret-i Dāvūd Efendi’dır
Ki enfās-ı dilinden mūm olur fülād-ı bī-pervā
- 3 Muḫaḫḫaḳ ya‘nī Sa‘dū’d-dīn-i ‘ālemdir ki eylerdi
Kelāmın Seyyid olsa tūtiyā-yı dīde-i bīnā

³⁸⁷ 1159:

اوله مسعود عدالتلو محمد پاشا

³⁸⁸ Dāvūd-ı Karsī (ö. 1169/1756)

³⁸⁹ Takıyyüddin Mehmed Birgivi (ö. 981/1573)

- 4 Kemālâtıyla mevşûf ol muşannefdir ki taşnîfi
Anıñ bî-ḥadd olur her birisi baḥr-i muḥîṭ-âsâ
- 5 Ḥuşûşan *Tekmile* hem *Tezkire* çarḥ-ı ‘ulûmında³⁹⁰
Birisi mihr-i enver birisi mâh-ı felek-pîrâ
- 6 Gelüp şehr-i Sitanbul’a niçe sâl ictihād itdi
‘Ulûmın neşr idüp ‘ilmiyle ‘âlem ṭoldı ser-tâ-pâ

[22b]

- 7 Anıñ ‘ayn-ı ‘ulûmından içen bir daḥı ğam çekmez
Ki meydân-ı dilinde cāy ṭutmuş cennetü’l-me’vâ
- 8 O kâmil kim maḳarr olmuş kemâlin çarḥ-ı fîrûza
O ferzâne ki mişlin görmemişdir dîde-i dünyâ
- 9 İdüp terk-i ‘alâ’ıḳ mâ-sivâdan oldı âsûde
Sülûk itdi reh-i Ḥaḳḳ’a o fâzıl mürşid-i dānâ
- 10 İbâ itdi çıkup gird-âb-ı deryâ-yı meşakḳatden
Diyâr-ı Birgiv’e ‘azm eyledi ol gevher-i yek-tâ
- 11 O me’vâ-yı ‘azîzândır ḥuşûşan Birgivî ya’nî
Muḥammed Pîr-zâde ḳuṭb-ı ‘âlem ḥ’âce-i dānâ
- 12 Şehinşâh-ı bilâd-ı ‘âlem-i ‘ilm ü şerî’atdır
Ki taşnîfâtı anıñ bir mü’ebbed *kenz-i lâ-yefnâ*³⁹¹

³⁹⁰ *Tekmile li-Tehzîbi’l-mantıḳ* (1150/1737); *Tezkire li-vezâ’ifi’l-baḥḥâşîn* (1152/1739).

³⁹¹ Kanaat, tükenmez bir zenginlik, yok olmayan bir hazinedir. Hadis-i Şerîf.

- 13 Odur destān-ı gülzār-ı ‘ulūm-ı zāhir u bāṭın
Beyān etmiş maḳām-ı Aḥmed’i ol bülbul-i gūyā
- 14 Kelāmın ṭutmayan mülhid hezārān cānına la’net
Ḥadīşin ṭutmayan müfsid ola dūzaḥ aḡa me’vā
- 15 Ṭarīḳ ü meslek ü rāyın ri’āyet eyleyen ‘ārif
Müyesserdir aḡa kenz-i rızā-yı Ḥazret-i Mevlā
- 16 Olur āyīne-i ‘ālem-nümā-yı zāhir ü bāṭın
Mezārı ḥākini şıdk ile sürse çeşmine a’mā
- 17 Bugün olmak ḳarīn ol türbet-i firdevs-i a’lāya
Olur ehl-i vefāya bā’iş-i elṭāf-ı Ḥaḳ ferdā
- 18 Şafā kesb etmesün mi meh gibi envār-ı neyyirden
O dil kim şıdk ile olmuş hevāsında hilāl-āsā
- 19 İlāhī rūḥ-ı pākin şād ḳıl nūr-ı Cemāl’iñle
Nişimengāhı yā Rab ola dā’im cennet-i a’lā
- 20 Benim üstādımın maṭlūb u maḳşūdın daḡı yā Rab
Bi-ḥaḳḳ-ı Aḥmed-i Muḥtār dü ‘ālemde ḳıl i’tā

[23a]

- 21 Revā ḳılmış murādın Ḥazret-i Vehhāb yā Üstād
Efendimden du’ā ister Naẓīm-i bī-kes ü tenhā
- 22 Murādım Ḥaḳ’dan iste maṭlabım eylerseñ istiḡfār
Ṭarīḳ-i müstaḳīm üzre olayım dāḡil-i ‘uḳbā

23 Rızā-yı Hakk'ı kesb etmektir ancak cümleden makşūd
Benim gönlümde budur bî-tekellüf makşad-ı akşā

24 Bu makşūda olursam himmetiñle oluram nā'il
Du'ā-yı hayrın eyler zerreyi mihr-i cihān-ārā

25 Fedā olsun dil ü cānım saña hem ehl-i 'irfāna
Hakikat bākīdir bākī Hudā'dır 'ālim ü dānā

Der-sitāyiş-i vezīr-i rüşen-zamīr Yahyā Paşa³⁹² (bu kaşīde müşārun ileyh şadr-nişīn-i
mesned-i Rūm iken inşā olunmuştur)

K. 21 [Remel: Fā'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün(Fa'lün)]

1 Dil-i vīrānıma Hak'dan yitişüp ol eyyām
K'ola ma'mūre-i ta'mīr-i temennā-yı merām

2 Rūgan-ı hecr ile nār-ı elem-i gurbetde
Mişl-i kandīl yanarken dil ü cān şubh ile şām

3 Geldi tevfiķ-i İlāhī didi şimden-şonra
Çekme ğam reh-berin oldum saña ben ey nā-kām

4 Gel benimle varalum pīşgeh-i dādgere
Himmetinden idesin 'asker-i derdin i'dām

5 'Ālem-i luṭf u 'aṭā Hāzret-i Yahyā Paşa
Virdi dürr-i yem-i 'adliyle bu dünyāya nizām

³⁹² Hatibzāde Yahya Paşa (ö. 1141/1758).

- 6 Oldı in‘ām u du‘ā vü kerem ü luṭfindan
Ser-te-ser şaḥn-ı cihān bezmgeh-i dār-ı selām

[23b]

- 7 Meslek-i şer‘a sülūk eylediğindandır kim
Her neye itdi ise oldı müyesser iḳdām
- 8 Keşret-i mevce-i deryā-yı seḥāsından anıḡ
Ḳapladı ‘ālem-i imkānı miyāhü’l-in‘ām
- 9 Ra‘d-i ḥavfindan o zātıḡ felek-i devrinde
Sākin-i taḥt-ı şerā oldı ‘adū-yı bed-nām
- 10 Ser-i a‘dā varaḳ-ı bād-ı ḥazāndan yıḳılur
Tīḡ-i bürrānın iderse eger iḥrāc-ı niyām
- 11 Eşḳıyā ḳahr-ı sitem-sūzı ile maḥż-ı remād
Şuleḥā luṭf-ı zıyā-baḥşı ile bedr-i tamām
- 12 Ḥāne-i sīneleri düşmen-i dīniḡ vīrān
Oldı ma‘mūr serāy-ı dil-i ehl-i İslām
- 13 Āşaf-ı ḥazret-i sulṭān-ı selāṭīn-i cihān
Ya‘nī Maḥmūd-ı zamān sāye-i zāt-ı ‘allām
- 14 Ol şehinşāh-ı kerem-pīşe Süleymān-‘unvān
Ki şabā eşhebi yanında turābü’l-iḳdām
- 15 Gönderüp ‘āleme bir şadr-ı mu‘azzam-düstūr
Çār-süy-ı beled-i salṭanata virdi nizām

- 16 Ol mu ‘azzam ki der-i merḥametin gösterse
Baḥr-i ‘ummān apusunda olur ednā-yı ‘avām
- 17 Ol mu ‘azzam ki anı adrine lāyık maẓmūn
Her ne sa’y itse göül bulmada olur nā-kām
- 18 Olmuşuz biz daı ‘unvān-ı sūḥanda geri
Dem-zen-i vehm dememiz belki degil ḥalt-ı kelām
- 19 ‘Andelībān-ı gülistān-ı me‘ānī āhid
Ḥamdü li’llāh-ı te‘ālā ki odur Ḥa ‘Allām
- 20 Lākin ol kām-ı kerem medḥi zebāna gelmez
Ne alem virebilür vafına tavīr ü nizām
- 21 Maşadım ḥazrete bir vāsıtamız olma-ın
Ḥāk-i pāya varup aḥvālimi idem i’lām

[24a]

- 22 Ḥāmeye söyle dilā tırmaya āfil imdi
İdicek ḥūb-‘ibārāt-ı ḥitābı erām
- 23 İdelüm gel hele bir mala‘-ı āḥar inā
Uf-ı eve gele mihr-i ma‘ānī-i kirām
- 24 Mün‘imā dādgerā neyyir-i arḥ-ı in‘ām
uṭb-ı pergār-ı semāvāt-ı cihān-ı i’zām
- 25 Geri tadī‘-i sere bā’i olur ‘afv buyur
İdeyim ḥazretie nabza-i ḥālim i’lām

- 26 Size bilmek yaraşur dā'īleriñ aḥvālin
Aşlım ey ma'den-i elṭāf-ı vülātü'l-aḥkām
- 27 Rāh-ı aşlımdan olup fāriğ ü düşdüm talebe
Ya'nī sevdā-yı dil-ārā-yı 'ulūm oldu zimām
- 28 İhtiyārātım alup gerdenimi bend itdi
Bāde-i şevk ile pür destime virdi bir cām
- 29 Nüş idüp meslek-i cehd ü talebe sa'y itdim
Küşe-i medrese oldu kuluğa dār-ı selām
- 30 Çarḥ-ı ğaddār ve-lākin idüp envā'-ı ḥased
Eyledi göñlümi ilḳā-yı biḥār-ı ālām
- 31 Anladım kim giderek cümle umūrum müşkil
İdicekdir bu sitemkār Ḥudā'dır 'Allām
- 32 Ḥaylice vehme düşüp cān u göñül vesveseden
Didiler kim neye mūncerr olıcağdır encām³⁹³
- 33 Geldi tevfiḳ-i Ḥudā mürşidim oldu nā-gāh
Getürüp dergehiye 'abdiñ ey ümmīd-i enām
- 34 Şimdi aşlā ne meşakḳat ne ḳasāvet ne elem
Cümlesi mün'adım oldu ne mübārek eyyām
- 35 Bedenim ḳal'asını ceyş-i sürūr eyledi zabt
Münhezim 'asker-i ḡam mādihiniñ oldum mādām

³⁹³ Bu beyit hāşiyededir.

- 36 Se ‘aded oldu bu vīrān-cesediñ dīvānı
Fārsī birisi Türkī birisi başka kelām

[24b]

- 37 Medhīñi cümlesine eylemişem hıñn-ı hañın
Ki ‘adū bulmaya taş atmege hīç kudret ü kām

- 38 Nice yā hıñn-ı hañın olmaya kim memdūhı
Kāmūrān dest-res-i kaşr-ı binā-yı İslām

- 39 Ol ki devrinde ser-ā-pāy şürūr oldu ‘adīm
Her umūrında aña Hāk’dan iderler ilhām

- 40 Mülk-i şer’-i nebevī ma‘deletinden ma‘mūr
Eyledi memleket-i zulmün esāsın ihdām

- 41 Çekdi evrāk-ı kitāb-ı kereme şirāze
Oldı manzūm ‘ibārāt-ı umūr-ı eyyām

- 42 Bir keremkār ki ğavvāş-ı yem-i ‘irfāndır
Nice virmez dūr-i yek-tā-yı mühimmāta niżām

- 43 Dil-i pākinde olan nūr-ı ‘ulūmından eger
Çıkısa bir zerre anıñ cümle vücūd-ı ecsām

- 44 Aña neyyir diyü da‘vāsına şāhid getürür
Anlara nisbet olur mihr-i felek gendümfām

- 45 Terbiye-bağş u vezā’if-dih-i cümle ‘ālem
Şoğbeti devlet-i dāreyni ider istilzām

- 46 Söyle āyā nedir ey ṭab‘-ı Naẓīm efkārın
Maḳṣadın medḥ-sezā bulmaḳ ise bu evhām
- 47 Şöyle bil bātıldır cümle ‘uḳūl eylese ḳaşd
Medḥiniñ ḥişşe-i ‘öşrin idemezler itmām
- 48 Eşheb-i ṭab‘ını bu vādīden ib‘ād eyle
İdegör meslek-i meydān-ı du‘āya iḳdām
- 49 Şāni‘-i kevn ü mekān mālīk-i mülk-i dü cihān
Devlet ü ‘ömrini ibḳā ide tā rūz-ı ḳıyām
- 50 Tā ola lāzım u melzūm-ı nehār u ḥūrşīd
Tā tekābül ola beyninde şabāḥ ü aḥşam
- 51 Düşmeniñ şubḥ-ı şafāsı ola aḥşam-ı belā
Ṭālī‘in neyyir-i eflāk-ı murādāt-ı enām

[25a]

Tārīḥ-i zāviye-i ‘ināyetlü veliyyü’n-ni‘am efendimiz ḥazretleri³⁹⁴ eṭāla’llāhu ‘ömrehū

K. 22 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Kerem-güster ‘ināyet-perver İsmā‘īl Paşa’dır
Ki zıkr-i ḥayrı evrād-ı zebān-ı mülk-i bālādır
- 2 Ḥudā tevfiḳ idüp cem‘ eyledi dünyā vü ‘uḳbāyı
Degil illā bu devlet maḥz-ı luṭf-ı Ḥaḳ Te‘ālā’dır

³⁹⁴ Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764)

- 3 Huşūşan Ka‘be-āsā eyledi bünyād bir tekye
İçinde selsebîlî āb-ı zemzemden muşaffâdır
- 4 Tarîk-i ehl-i Hakk’ın oldu a‘lâ menzili zîrâ
Maķâm-ı kudsiyân halvet-serây-ı kûtb-ı dānâdır
- 5 Mürîd-i mübtedî girse olur bunda fenâ-fi‘llâh
Kıyâs eyle nice yâ tavr u hâl-i ehl-i ma‘nâdır
- 6 Gören züvvârdan *sübḥāneka’llāhümme* söylerler
Ki kudretten mücellâ halk olunmuş bir dil-ārâdır
- 7 Temâşâ eyleyenler bu maķâm-ı devlet-ābādı
Bilür elbet ne deḡlû ḡāfil olsa rūḥ-efzâdır
- 8 Degil ‘unvân-ı târîḡ anla maķşad iki cevherdir
Getür meydâna baḡr-i luṭf-ı Hakk’dan sırr-ı Mevlâ’dır
- 9 Mu‘ammer eylesün devletle her dem bânîsin Allâh
Du‘â ḡaḡḡında bu gevher yem-i ṭab‘ında yek-tâdır
- 10 Hemîşe çeşmesâr-ı baḡt u iḡbâlî ola cārî
Ki āb-ı luṭfı dâ‘im şerbet-i a‘lâ vü ednâdır
- 11 Ṭavâf eyle Nazîmâ şimdi Beytu’llâh-ı târîḡin
Ki her bir mıṣra‘ı bir maṭla‘-ı envâr-ı ma‘nâdır
- 12 Mükerrerrem Ka‘be-āsâ ma‘bed İsmâ‘îl Paşa’nın
Revâķ-ı kûtb-ı ‘âlem mesned-i dünyâ vü ‘uḡbâdır³⁹⁵

³⁹⁵ 1161:

مکرم کبهاسا معبد اسماعیل پاشانک

1161:

رواق قطب عالم مسند دنیا و عقبادر

‘Arz-ı hāl be-ḥazret-i veliyyü’n-ni‘am³⁹⁶ t̄ale beḳāhu bi-ḥürmetehī Ḥabīb-i Ekrem
ṣalla’llāhu ‘aleyhi’s-selām

K. 23 [Haḳīf: *Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Mefā ‘ilün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)*]

[25b]

- 1 Ey vücūduñ cihāna luṭf-ı Ḥudā
V’ey seḫā vü keremde bī-hem-tā
- 2 Ey mu‘azzez maḳām-ı ‘irfānda
Devletiñde meṣāyih u ‘ulemā
- 3 Ey mükerrem-vücūd-ı ḳadr-şinās
Devr-i luṭfuñda şādumān zurefā
- 4 Ey zamānıñda mün‘adım şekvā
Dil-berānda mişāl-i ‘ahd ü vefā
- 5 Ey ki nām-ı şumā be-heft encüm
Der-ḥurūf āmede çü heft semā³⁹⁷
- 6 Ey ümīd-i cemī‘-i ḥalk-ı cihān
V’ey feraḥ-baḫş-ı zümre-i fuṣalā
- 7 Dürr-i emriñle cūşa gelmişdir
İdicek baḫr-i dil murādın edā

³⁹⁶ Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764)

³⁹⁷ Bu beyit hâşiyededir.

- 8 Bir sözüm var ki emriñ olmuşdur
İderem āb-ı ma‘nāsın icrā
- 9 Senden ister Naẓīm-i şāf-derūn
Bir medār-ı ma‘āş-ı müstevfā
- 10 Tā ki meşğūl ola du‘ālarıña
Ġayra muhtāc olmaya aşlā
- 11 Bu mu‘ayyen olursa luṭfuñdan
Daḥı kıl bir fakīr-ḥāne ‘atā
- 12 İkinin çarḥ-ı vakfa kıl işāl
Devr ide zıkr-i ḥayruñuz ebedā³⁹⁸
- 13 Dimesünler ki ehl-i himmet olan
Sā’il olur mı böyle bī-pervā
- 14 K’anlara bir güzel cevābım var
Ḥaḳḳ-ı ādābı eylerem icrā
- 15 Bāğ u gülzār-ı devletiñde degil
Bülbüle ‘ayb istemekde nevā
- 16 Sen olursın baña veliyy-i ni‘am
Oluram ben daḥı du‘acı saña
- 17 Behremend āşinā vü bīgāne
Cümlesi devletiñde ser-tā-pā

³⁹⁸ Bu beyit hâşiyededir. Tı ve üç nokta ile yeri belirtilmiştir.

[26a]

- 18 Ben ki cüz'üm umāş-ı aşlından
Ne olur ser-firāz olursam yā
- 19 Yeri vardır saña dağı ma'lūm
İltifātın ne deęlū olsa baņa
- 20 Toğru ister misin Hudā şāhid
Söyleyim bir kelām ıl işğā
- 21 Şöyle bil şevķünüz getürmüştür
Yokdur aęyārdan ümīd aşlā
- 22 Şāhidim bir dağı bu da'vāya
Dil-i pākin olur keremkārā
- 23 Ger alıķorsa bu vilāyetde
'Abdiņi luţfunuz ve illā lā
- 24 Bu vilāyetde mekşime bā'is
Eger olursa baır-i cūd u 'atā
- 25 Yoısa bī-şübhe iki ay sürmez
Yok kelāmımda hīç rey b u riyā
- 26 Varırız Hazret-i Sitanbul'a
Kārın encāmını bilür Mevlā
- 27 Ser-be-mührest sırr-ı ehl-i vefā
Ne-şodetā 'ayān me-kon ifşā

28 Mûte‘addid şod tıruk lâkin
Be-ḥaḳîkat yekîst mürşid-i mâ

29 Ey du‘â-güy-ı to Naẓîm-i ḥaḳîr
Ez-kelāmeş ba‘îd reyb u riyâ

30 H̱āhem ey kenz ü ma‘den-i elṭāf
Ez-kerem yek cevāb kon i‘ṭā

31 Yā be-ğurbet koned ḥaḳîr-iḳbāl
Yā şehā mî-reved be-nezd-i şomā

[26b]

32 Yūsuf-ı cān-ı men ḥalāş şod
Be-‘ināyāt-ı to zi-sicn-i kūrā

Tārîḥ-i vilādet-i maḥdūm-ı ‘Alî Paşa

Kt. 1 [Hezec: Mefā‘îlün/Mefā‘îlün/Mefā‘îlün/Mefā‘îlün]

1 Muḥîṭ-i gevher-i iḥsān ‘Alî Paşa-yı bî-hem-tā
K’anıḡ gülzār-ı medḥinde hezār olmuş cihān lâ-şek

2 Vücūdı ‘āleme tevḥîḳ-i Ḥaḳ’dan bir ‘azîm in‘ām
Hezār olsun anıḡ ḥaḳḳında verd-i zevḳ-i rûz-ı yek

3 Umûrı üzre her dem ‘âciziḡ tercîḥ ider kārın
Faḳîriḡ sîne-i vîrānı maḥzûn olmasun gel tek

- 4 Ger endek olsa da in‘ām u ihsānı olur bisyār
Degil mānend-i āgyār olsa ger bisyār olur endek
- 5 Kemāl-i rāḥatın devletle dā’im izdiyād eyle
Küdūrātın İlāhī āteş-i sūzāna her dem çek
- 6 O zāta Ḥālīk i‘tā eyledi bir zāde-i enver
Ne zāde āfitāb-ı ‘ālem-ārādır ki olmaz şek
- 7 Ḥudāyā ikisin luṭfuḡla mesrūr u mu‘ammer kıl
Ola her birisi yā Rab Süleymān āşafından yeg
- 8 Serāyında dem-ā-dem ‘āfiyetle ikisi ma‘mūr
Ola şubḡ u mesā me’vāları a‘dāsına mühlek
- 9 Didim lafzen vü ma‘nen ey Naẓīm elmās-ı tārīḡin
Bu kāna biḡ yüz altmışda münezzeh geldi Aḡmed Beg³⁹⁹

Dīger tārīḡ-i vilādet-i maḡdūmeş

Kt. 2 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Mükerrerrem neyyir-i çarḡ-ı ‘atā ‘ādil ‘Alī Paşa
K’anıḡ fermān u emrinde kelām-ı ins ü cin lebbeyk
- 2 Ḥudā ol zāta bir maḡdūm-ı enver kıldı i‘tā kim
Getürdi çarḡa müjde ‘ālem-i envārdan şad peyk

[27a]

³⁹⁹ 1160:

بو كانه ببيك يوز التمشده منزله كلدى احمد بك

3 Mu‘ammer eyleye devletle dā’im ikisin Mevlā
Be-sırr-ı Ka‘betu’llāh hem nizām-ı gevher-i lebbeyk

4 Naẓīmā lafzen ü ma‘nen didim yāķūt-ı tārīhin
Bu kāna biñ yüz altmışda Muḥammed geldi Aḥmed Big⁴⁰⁰

[27b]

‘İnāyetlü veliyyü’n-ni‘am efendimiz⁴⁰¹ Ka‘be-i mükerrermeden teşrīf buyurmazdan
muḳaddem bed’ olunup teşrīfi müjdesi şudūr itdikde itmām olunan tārīḥ ḳaṣīdesidir

K. 24 [Müctes: Mefā’ilün/Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’lün)]

- 1 Gelür mi ol dem-i ferḥunde-i ḥayāt-efzā
Vire muşayḳal-ı ḥüsnüñ dil-i ḥazāne cilā
- 2 Gelür mi ol dem-i şubḥ-ı sa‘ādet-i ebedī
Miyān-ı Ka‘be-i vaşlıñda rūḥum ola fedā
- 3 Gelür mi ol dem-i ḳadr-i ‘ināyet-i Şamedī
K’ola muḳābil-i çeşm-i terim o māh-liḳā
- 4 Müyesser ola mı bir gün ki çekdiğim miḥeniñ
Ḥikāyesin diyeyim sen de idesin ıṣḡā
- 5 Diye ḥaḳīr eyā cism ü cānıma rāḥat
Bu derdmende cihān sensüz oldu sicn-i belā

⁴⁰⁰ 1160:

بو كانه بيك يوز التمشده محمد كلدى احمد بيك

⁴⁰¹ Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764)

- 6 Şabā-yı ‘işretim oldu mişāl-i rīḥ-ı semūm
Gül-i bahār-ı şafā ḥār-ı zemherī-ra‘ nā
- 7 Tekellüm idesin ey mübtelā-yı hecrim olan
Yanımda olmadığın ḳat‘īdir ḥaḳḳı[n]da cefā
- 8 Şafā mı eyledün ümmīd-i nebz ey nā-kām
Şafā degil saḡa aḡyārdan keder illā
- 9 Şafā vü rāḥat-ı rūḥuṅ vişāl-i zātımdır
Ḥudā’dan iste benim vuşlatım şabāḥ u mesā
- 10 Diye ḥaḳīr çü bildün eyā şafā-yı dilim
Niçün ḳoduḡ beni fūrḳatde bī-kes ü tenhā
- 11 Mişāl-i Ḥaẓret-i Ya‘ḳūb beytü’l-aḡzānda
Dü gevherrime sirişkim muḥīṭ ber-deryā
- 12 Olur mı ey sebeb-i ‘izzetim dü çeşm sefid
Ki pīrehen kereminden bula zıyā-yı şifā
- 13 Çıḳup gidince güneş şeb-pere ider cevḻān
O mihre muntazıram çeşmim oldu şān ḥarbā

[28a]

- 14 Belādır ehl-i dile iḥtirāmı nā-ehliḡ
Belā-yı düzaḡıyāndan şedīddir bu belā
- 15 Gel ā gel ey zemen-i Ka‘be-i vişāl-i Cemāl
Beḳāya nā’il olur cān saḡa olunca fedā

- 16 Yeter yeter kerem eyle gel ey şeh-i vuşlat
Zalûm-ı ceyşini hicrânıñ idesin ifnâ
- 17 Derûnum olmuş iken mübtelâ bu efkâra
Gelüp berîd-i ‘inâyât-ı Hâzret-i Mevlâ
- 18 Didi ki vādî-i hasretde sen misin bî-kes
Benem deyince didi ey ğarîb müjde saña
- 19 ‘Înâyet-i Şamedî cûşa geldi haqqında
Dil-i hazîniñi mesrûr kıldı cây-be-câ
- 20 Gelür o kim saña maşşûd sen aña müştâk
Gelür o kim saña şâh oldu sen o şâha gedâ
- 21 Gelür o kim seni cezb eyledi haqqatde
Mişâl-i jâle sen ol şâh âfitâb-âsâ
- 22 Gelür o kim sen anıñ zıkrin eyledüñ mûnis
Gelür o kim sen idersin aña hezâr du‘â
- 23 Gelür o kim o saña bâ‘iş-i sürûr olmuş
Gül-i bahâr-ı derûnuñdur ey hezâr-ı nevâ
- 24 Gelür o kim saña anıñ vidâdı merhem
Mişâl-i lâle eyâ dâğdâr ser-tâ-pâ
- 25 Bu çarh merkezi Dervîş Hâcî Paşa’dır
Medâr-ı arz u semâ luţf-ı Hâzret-i Mevlâ

26 Vezîr-i pâk-zamîr ü hakîm-i deryâ-dil
Muhtî-i ‘adl ü vefâ kulzüm-i ‘atâ vü şehâ

27 Fünûn-ı zâhire vü bâtına derûnında
Mişâl-i gülşen ü gülzâr-ı cennetü’l-me’vâ

[28b]

28 Vezîrdir ki vizâret biçilmiş esbâbı
Kerîmdir ki kerâmet yüzinde şubh u mesâ

29 ‘Aceb mi makşadı vefkince çarh-ı devrinden
Müsâ’id oldu o zâta hidâyet-i Mevlâ

30 Kıyâm ider ne k’olar hizmetinde cinn ü beşer
Geliş makamıma âşaf gibi virirse şadâ

31 ‘Ukûl-i ehl-i zekâ anladı bu esrârı
Ki şafvet-i dil-i pâki medâr olup hakıkâ

32 Müyesser oldu o zâta hidâyet-i Hâk’dan
Ziyâret-i şeh-i kevneyn ü hıttâ-i [Baḥḥâ]

33 Bu sinde ger selef ü ger halef sözüm bu kim
Müyesser olmadı bu rütbe kimseye aşlâ

34 Dü şâhidim biri bu kim kemâl-i iqbâli
Biri de vâkt-i şebâb u zamân-ı zevk u şafâ

35 ‘Înân-ı esb-i gıyâbı çeküp te’ennî ile
Ola k’ola feres-i iltifât râm başa

36 Eyā ki çeşm-i cihān muntazır kudūmuña gel
K'ide tabīb-i demin mürdegāna rūh ihdā

37 Ne dem ki bedr gibi vāşıl oldu nāmelerin
Açıldı leyle-i bahtım mişāl-i Şems-i duḥā

38 Gelince şonraki mektüb-ı emr-i üslūbuñ
Yazıldı ḥāne-i ḳalbimde ḥatt-ı nūr-ı şafā

39 Eyā şafā gül-i bāğ-ı sürūr-ı ma'nevīm
Ne gūne ḥālini takrīr ide hezār saña

40 Bu deñlü hecridi çekdim bilād-ı ğurbetde
Muḳaddimā yine gördün beni firāḳa sezā

41 Hele gelin de ne itdün baña celāl olsun
Ki zāt-ı pākiye nāzır 'uyūn-ı arz u semā

[29a]

42 Eritdi cism-i za'ifim şedāyid-i hecridi
Gel ey Mesīḥ-i zamān idesin beni iḥyā

43 Olursa meḳşin eger ba'd-ez-īn dü māh dahı
Degil hilāl-i vücūdum bulur maḳām-ı fenā

44 Selāmetin işidüp dōstlar ḥayāt bulup
'Adūların işidüp oldu her biri tenhā

45 Ne şandılar gidilir ḥaḳ olur mı ḳā'il ya
Ḳalır kıyāmete dek bāḳī melce'-i fuḳarā

- 46 Meger ki tîr-i ẓazā cānına mü'essirdir
'Adū helāk oluyor nāmıñ olsa cılve-nümā
- 47 Daķīķ eyledi fikrim meżāmin-i vaşfıñ
Belī ki seng-i güher āsiyā-yı tār-edā
- 48 Maķām-ı emn ü emān şimdi herkese me'vā
Vücūduñ oldu seniñ luţf-ı Hāfızü'l-eşyā
- 49 'Ulūm-ı rütbe-i insānı eyledüñ tekmiḻ
Vizāretiñ ḥaţ-ı mektūbın eyledüñ imzā
- 50 Şıfāt u zātıñı ḥiç bilmezem ne medḥ ideyim
Ḳalem būride zebān lāldir zebān-ı edā
- 51 Bahār-ı gülşen-i 'ömrüñ güşāde olmaķ içün
Muķīm-i bārgēh-i ḥazretē şabāḥ u mesā
- 52 Esīr-i kayd-ı ḥicālet idince a'dāyı
Delīl-i baḥş-i şübūt-ı ḥaķā'ikü'l-eşyā
- 53 Devām-ı 'ömrüñe iķbāl hem-dem ü şābit
Ola muķārin-i idbār zümre-i a'dā
- 54 Teveccüh eyle Nazīmā binā-yı tārīḥe
Vire dü mışra'-ı rengīn derūn-ı beyte cilā
- 55 Göñül vücūh ile bāl-i meṭālibin buldı
Bi-ḥamdihī ne şafā geldi Ka'be'den Paşa⁴⁰²

⁴⁰² 1163 (dü mışra'-ı rengīn):

كوكل وجوه ايله بال مطالين بولدى
بحمدہ نہ صفا كلدی كعبہدن پاشا

[29b]

Bir yüz altmış üç senesinde ‘ināyetlü veliyyü’n-ni‘am efendimize⁴⁰³ Avlonya manşıbı
i‘tā olunduğda inşā olunan kaşīde-i [tā]rīḥdir

K. 25 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Dür-i deryā-yı himmet ma‘den-i ḥikmet kerem-ābād
Gül-i bāğ-ı hidāyet āb-rüy-ı gülşen-i ecdād
- 2 Muḥibb-i āl-i Aḥmed Ḥażret-i Dervīş Paşa kim
Kemāl-i devletinden ehl-i ‘irfān eyler istimdād
- 3 Keremkār-ı ‘adālet-pīşedir kim şahn-ı ‘ālemde
Zamānında doḡunmaz ehl-i faẓla ḥancer-i bī-dād
- 4 Cihān bī-keslerinden her kim olsa ber-murād eyler
Eger maḡşūdın i‘lām etse ol bī-çāre-i nā-şād
- 5 Żamīr ü ḥātırından iḥtiyāc ehlin nāẓar kııl kim
Umūrında ne deḡlū olsa meşḡul eylemez ib‘ād
- 6 Bu ‘aḡl u feh̄m ü idrāk-ı Ḥudā-dād-ı kemālinden
Sezādır cinn ü ins olsa eger fermānına münḡād
- 7 Deḡil hīç kimseye böyle virilmiş destine himmet
Bu tarz-ı āşafāne tā-ebed ma‘mūr bād-ā-bād
- 8 Eger cümle sitemkārān-ı ‘ālem düşmeni olsa
Ne ḡam ol zāta rāh-ı müstaḡīmidir aḡa imdād

⁴⁰³ Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764)

- 9 Hele mürd oldu a‘dā gūş idince top-ı aḥkāmın
Mişāl-i nefḥa-i şūr anlarıḡ ḥaḳḳında şad feryād
- 10 Eger şemşīr-i ḳahrın çekse bir dem ‘adl ü dād üzre
Zuhūr etmez vücūd-ı eşḳıyā tā-muḥtarü’l-ecsād
- 11 Keremkārā tekellüf bir taraf vaşfında yok ifrāt
Ne taḥrīr eyledimse cümlesi nokşān ile bünyād
- 12 Güzer etseḡ dil-i pūr-kīnine ḥaşmıḡ erir ammā
Cünūn gelmiş unutmuş kendini ḥiç bir şey etmez yād
- [30a]
- 13 Mümeyyiz ‘aḳl-ı pākiḡ ‘aḳl-ı evvelden mu‘allādır
Virilmişdir saḡa her sırrı fehmi etmekde isti‘dād
- 14 Veliyyü’n-ni‘metā izniḡ olursa söyleyim ḥālim
Derūnum āteşi yakdı bu cism-i nā-tüvānım dād
- 15 Şafā-yı ḥātır oldu maḳşadım size teḳarrubdan
Ümīdim zāt-ı pākiḡden hezārān luḡf-ı bī-a‘dād
- 16 Ne ḥikmetdir ki şimdi ehl-i ‘udvān eyliyor ḡande
Kimi şad gūne istihzā ile eyler baḡa isnād
- 17 Cihānda ḡāme-i mu‘ciz-beyānım resm-i eş‘ārın
Tekellüfsüz ne Mani eylemiş taḳlīd ne Bihzād⁴⁰⁴

⁴⁰⁴ Bu beyit ḥāşiyededir.

- 18 Mükedderdir benim mir'ât-ı tab'ım gāyete'l-gāye
Kıomaz ma'lūmuñ olsun hāline bu 'abdiñi hussād
- 19 Bizim ašlā vü kaṭ'ā havfımız yok ğamz-ı hāsidden
O dem eyler derūnum şıdk-ı ĩmānımdan istiṣhād
- 20 Ğamım budur birin tekdīre sa'y u ihtimāmım yok
Niçün haqqımda anlar sa'y iderler etmege bī-dād
- 21 Ma'ārifden münezzeh 'aql u fikri ğamz ile hud'a
Anıñ da budur ilhāmı ne yapsun mün'akis şeyyād
- 22 Hele siz sağ oluñ Feyyāz-ı Muṭlaḳ hālime āgāh
Kuyūd-ı minnet-i ebnā-yı 'ālemden dilim āzād
- 23 Hāḳīḳat bāḳīdir maḥfī de olsa ser virir elbet
Ezelden şıdk ile Şīrīn revānım zātına Ferhād
- 24 Haber virir ser-encāmım şehā destān-ı 'Örfi'den
Ümīdim bu k'ola destıñle rīş-i hāsīdān ber-bād
- 25 Gel imdi şıdk ile dergāh-ı a'lāya teveccüh kııl
Du'āya başla sonra manşıbıñ tārīḥini ĩrād
- 26 Bu 'unvān üzre cümle haḳ-ı 'ālem ḳā'im olduḳça
Ola memnūn-ı luṭfuñ cümlesi fermānıña münḳād

[30b]

27 Naẓīmā baħr-i ʔab‘ımdan çıkardım dūr gibi tārīḥ
‘Aṭadır manşıb-ı Avlonya Paşa’ya mübârek bād⁴⁰⁵

Der-la‘net-i düşmen-i bed-nām-ı āl-i Muḥammed ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām

K. 26 [Muzârî: Mef‘ûlü/Fā‘ilātü/Mefā‘îlü/Fā‘ilün]

- 1 La‘net müdām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ
Cennet ḥarām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ
- 2 La‘net oku ri‘āyet idersen ṭarīḳate
Her şubḥ u şām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ
- 3 Buğz etmeyen derûn ile ol da caḥîmde
Olmuş imām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ
- 4 Mağfûr olur Na‘îm’e duḥûlin bil etme şek
Ṭaḳup licām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ
- 5 Cerr eyleyüp cehennem ü nîrân-ı la‘nete
Viren nizām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ
- 6 Ma‘lûm-ı Hâḳ mücessem ü taḳlîde girmezem
Hicvim tamām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ
- 7 Ben gerd-i rāḥ-ı naḳşem ü naḳşım dilimdedir
Sırrım siḥām ḥaşmına āl-i Muḥammed’iñ

⁴⁰⁵ 1163 (m.1749-1750):
عطادر منصب اولونيه پاشايه مبارك باد

- 8 Hayli zamān ki ḥalka-i taklīdi atmışam
Düşsün o dām ḥaşmına āl-i Muḥammed'in
- 9 Mü'min dimem efendi müzebzeb muḥallide
Virmem selām ḥaşmına āl-i Muḥammed'in
- 10 Tīğ-i zebānım oldu ḥulūş üzre rûz u şeb
Şemşīr-i Şām ḥaşmına āl-i Muḥammed'in
- 11 Dīnim şüküfte bāğ-ı dilimde mişāl-i verd
Bārid kelām ḥaşmına āl-i Muḥammed'in
- 12 Hoş aḡladım Nazīm ṭarīḳ-i muḥarriri
Urdum siḥām ḥaşmına āl-i Muḥammed'in
- [31a]
- 13 Cennet mekân-ı ceyş-i muḥibbân-ı āl ola
Dūzaḡ maḳām ḥaşmına āl-i Muḥammed'in

Tārīḡ-i cısr-i veliyyü'n-ni'am⁴⁰⁶ el-Hācc İsmā'īl Paşa⁴⁰⁷ ṭāle bekāhu bi-ḥürmeti
Muḥammed şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem

K. 27 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Vezīr ibn-i vezīr ehl-i sa'ādet meḥḥarü'l-ecdād
Nizām-ı devr-i 'ālem ziynet-i eyvān-ı 'adl ü dād

⁴⁰⁶ https://archiqoo.com/locations/velabisht_bridge.php

⁴⁰⁷ Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764) İsmail Paşa Velabışti

- 2 Mükerrerem Hazret-i Dervîş İsmâ'îl Paşa kim
Zıyâ-yı himmetinden şems-i hâver eyler istimdâd
- 3 Kemâl-i şıdk ile her rûz u şeb hayrâta sâ'idir
Degil insân melâ'ik zikr-i hayrın eylemiş evrâd
- 4 Zahir-i ehl-i imândır serîr-i 'ilm ü 'irfândır
Habîr-i sırr-ı Yezdân'dır Hudâ fermânına münkâd
- 5 Çemenzâr-ı hidâyetdir hezâr-ı bâğ-ı hikmetdir
Gül-i gülzâr-ı himmetdir zamâne mislin etmez yâd
- 6 Vefâ devrânına mâ'il şehâvet kânına vâşıl
Murâdın Hakk ide hâşıl ide a'dâsını ber-bâd
- 7 Rumûz-ı Hakk'a mesneddir 'inâyetle mü'eyyedir
Mu'in-i dîn-i Ahmed'dir muhibb-i âlihi'l-emcâd
- 8 Muķîm-i bârgâh-ı Hak cihân lutfına mülhak
'İbâd-ı Hâlîka muṭlak vücûdı ser-te-ser imdâd
- 9 O zât-ı a'zam u ekrem Hudâ tevḫîkine hakkâ
Muvaffak oldu envâ'-ı 'imâret eyledi icâd
- 10 Huşûşan yaptığı cîsr-i mu'allâ vaz'dan bîrûn
'Umûmen nev'-i insâna bu hayrât oldu hayr-âbâd
- 11 Muẓâ'af eylesün Feyyâz-ı 'Âlem ecr-i a'mâlin
Devâm-ı 'ömr ü devletle dem-â-dem eyleye dil-şâd

- 12 Çıkarıdı kılzüm-i tab‘-ı Nazīm incü gibi tārīḥ
Mübārek cısr-i İsmā‘īl Paşa eyledi bünyād⁴⁰⁸

[31b]

Tārīḥ-i ibkâ-yı manşib-ı Avlonya be-veliyyü’n-ni‘am⁴⁰⁹ eṭāle bekāhū

K. 28 [Müctes: Mefā‘ilün/Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Nizām-ı ‘ālem ü deryā-yı luṭf u cūd u ‘aṭā
Vezīr-i ibn-i vezīr a‘nī gevher-i yek-tā
- 2 Vücūd-ı Ḥazret-i Dervīş Ḥacı Paşa kim
Cihānı āb-ı ‘adāletle eyledi iḥyā
- 3 Me‘āl-i muşḥaf-ı esrār mecma‘-ı aḥyār
Cemāl-i zümre-i ebrār melce‘-i fuḳarā
- 4 Kemāl-i emn ü emān āb-rüy-ı devr-i zamān
Zülāl-i ehl-i vefā ḥāk-i pāy-ı āl-i ‘abā
- 5 Açınca gonca-i baḥtın şabā-yı ‘avn-i İlāh
Tağıldı peşşe-sıfat rûzigârdan a‘dā
- 6 Görünce lem‘a-i ḥükmün dü çeşm-i zulm ü sitem
‘Adem maḳāmına nakl eyledi şeb-i yeldā⁴¹⁰
- 7 Olur mühendis-i ‘aḳl eylese nücümü ḥesāb
Semā-yı vaşfın etmez ve-lākin ehl-i edā

⁴⁰⁸ 1164:

مبارك جسر اسماعيل پاشا ايلدى بنياد

⁴⁰⁹ Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764)

⁴¹⁰ Bu beyit hâşiyededir.

- 8 Kemāl-i ehl-i mürüvvet kıyās ile bilinür
Kemāl-i zāt-ı şerīfîñ kıyāsdan a‘lā
- 9 Sözüñ mübālāğa olmaz ki hücçetim budur
İşitmedim ki lisānında cilve eyleye lā
- 10 Du‘āya bed’ idelüm vaşfıña nihāyet yok
Ne deñlü eylese diğğat zebān-ı arz u semā
- 11 Murādıñ üzre hemīşe serīr-i devletiñi
‘İmāret eyleye tā rüz-ı haşr şun‘-ı Hūdā
- 12 Naẓīm söyledi ibkā-yı naşbıña tārīh
Hūdā’ya hāmd ki kıldı bu manşıbıñ ibkā⁴¹¹

[32a]

Başlıksız (el-Hac İsmail Paşa’nın⁴¹² kendi sarayında bir şadırvan yaptırmasına tarih)

Kt. 3 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Mükerrerem Hācı İsmā‘il Paşa-yı kerem-perver
Vücūdı ‘adl ile devrāna luğf-ı Müste‘ān geldi
- 2 Ne ğam şimdengirü ey devr-i ‘ālem vağt-i ‘işretdir
Bi-hāmdı’llāh hezārān her taraf emn ü emān geldi

⁴¹¹ 1165:

خدايه حمد كه قیلدی بو منصبك ابقا

⁴¹² Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764)

- 3 Zamān-ı devletinde ‘asker-i ğam mün’adim olmuş
Sa’ādetle zamīr-i ehl-i ĩmān şādumān geldi
- 4 Cefā-yı dehrden şan halk-ı ‘ālem cism-i fersūde
Kerem kıldı Hudā ecsāma ol rūh-ı revān geldi
- 5 Mürüvvet merkezinde āb-ı rūy-ı nesl-i Ādem’dir
Me’āl-i muşhaf-ı esrārda şahib-beyān geldi
- 6 Gice gündüz pey-ā-pey devr itdikçe zamān içre
K’ezelden tā ebed hikmetle terkīb-i zamān geldi
- 7 Güşād olsun sa’ādetle hemīşe bāb-ı dergāhı
Serāy-ı āsumānı me’men-i her ins ü cān geldi
- 8 Mu’ammer eylesün devletle Hallāk-ı Ezel zātın
Ki zāt-ı pākı anıñ luţf ile rūh-ı cihān geldi
- 9 Serāyında o mün’im etdiği himmet bu demlerde
Kabūl etmez nazīre cümleye şād-ı revān geldi
- 10 Ne şādurvān ki her fevvāresi selsāl zīrinde
Şafā-baḥş-ı dil ü cān-ı zemīn ü āsumān geldi
- 11 Ne şādurvān ki resminde felek ḥayretde kalmışdır
Şadā-yı ābşārı zevk-baḥş-ı ‘ārifān geldi
- 12 Tūlū’ itdi Nazīmā luţf-ı Hāk’dan kevkeb-i tāriḥ
Bu eyvān ḥamdü li’llāh resm ile şād-ı revān geldi⁴¹³

⁴¹³ 1165:

بو ایوان حمد لله رسم ایله شادروان کلدی

[32b]

Başlıksız (el-Hac İsmail Paşa'nın⁴¹⁴ yaptırdığı şadırvana ait ikinci tarih kıtası)

Kt. 4 [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Zāt-ı ekrem Hâcî İsmâ'îl Paşa kim odur
Kulzüm-i dürr-i ma'ârif ma'den-i şıdk u şafâ
- 2 Eyleyüp himmet serâyında bir eyvân-ı laṭîf
Zevk-baḥş-ı 'ârifândır me'men-i ehl-i vefâ
- 3 Nazra-i im'ân ile resmin temâşâ eyle kim
Şan kanad açmış hevâ üstinde mânend-i Hümâ
- 4 'Ârife âb u hevâsı baḥş ider tâze ḥayât
Hüb düşmüş bir mu'allâ rûḥ-baḥşâ cân-fezâ
- 5 Ta'n ider âb-ı ḥayâta kaṭre-i fevvâresi
Eylemez vaz'ın ne mümkün ḥâme-i şîrîn-edâ
- 6 Şâhibin aḥbâb u etbâ'ıyla mesrûr ide Hâk
Kâ'im oldukça bu 'unvân üzre eşyâ-yı Hudâ
- 7 Nuṭka geldi mışra'-ı târîḥ-i şâdurvân Nazîm
Selsebîlîñ iç şuyın Paşa'ya kıl her dem du'â⁴¹⁵

⁴¹⁴ Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764)

⁴¹⁵ 1165:

سلسبيلك ايچ صوين پاشايه قيل هر دم دعا

Der-sitāyış-i Hāzret-i veliyyü'n-ni'am⁴¹⁶ ve tārīḥ-i rütbe-i vizāreteş tavvela'llāhu
'ömrehü bi-hürmeti'n-nebiyyi'l-muḥterem

K. 29 [Hezec: Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün/Mefā'ılün]

- 1 Nizām-ı cümle 'ālem nev'-i insānıñ kerem kânı
Selīmü't-tab' deryā-dil zamānıñ ehl-i 'irfānı
- 2 Vezīr ibn-i vezīr el-Hāc İsmā'ıl Paşa kim
Zamāna ser-te-ser olmuş o zātıñ 'abd-i ihsānı
- 3 Tārīḥ-i müstaḳīm-i 'ārifāndır himmeti dā'im
Bi-ḥamdi'llāh yetişdi baḥtına tevḥīḥ-i Rabbānī
- 4 Vizāret mesnedin tezyīn idüp 'avn ü 'ināyetle
Se tuğ-ı pür-fürūğa nā'il oldı ol kerem kânı
- 5 İrişince bu müjde dest-i maḳşadgāh-ı devrāna
Sevindi cümle 'ālem bendegānıyla muḥibbānı

[33a]

- 6 Hele feryāda gelsün aḡlasun ḳalb-i 'adū zīrā
Selāmet semtini şimdengirü görmez anıñ cānı
- 7 Müyesser ḳıl İlāhī maḳşadın vefḳ-i merāmınca
Bi-ḥaḳḳ-ı ism-i a'zam ma'nī-i esrār-ı Furḳān'ı
- 8 Nāzar 'ayn-ı 'ināyetle vücūd-ı ekremin yā Rab
Hemīşe mesned-i eltāfiña taḥşış ḳıl anı

⁴¹⁶ Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764)

- 9 Hidāyetle Naẓīmā heft tārīḥ eyledim inṣā
Ki her bir mıṣra‘ı deryā-yı nazmın dūrr-i ğaltānı
- 10 Ḥurūf-ı kevkeb āṣārım ne mümkün eyleye tavṣīf
Vezīr āyīne-dil kāmīl kerīm eṭvār-ı zī-ṣānı⁴¹⁷
- 11 Ḥesābın luṭf kıl seyr eyle her ḥarf-i muṣaffānı
Saḡa se tuġ u sa‘y-ı ṣūkr virdi ferr-i Raḥmānı⁴¹⁸
- 12 Muḥibb-i āl-i faḥrū‘l-enbiyāsın cānib-i Ḥaḡ‘dan
Saḡa luṭf-ı nebī yāver murādın kıldı erzānı⁴¹⁹
- 13 Çıķup üçler hezārān medḡ ile vaṣf itdiler ṣānın
Vezīr-i ‘ālī-ṣān kıldı seni tevḡīḡ-i sultānı⁴²⁰
- 14 Kemāl-i luṭf ile nev vādīye naḡl eyleyüp ṣimdi
Gönjöl baḡrinden iḡrāc eyledim bir dūrr-i ‘ummānı
- 15 İṣāretle se tārīḡ-i münevver gün gibi rūṣen⁴²¹
Biri⁴²² mecmū‘-ı mıṣra‘ ikisi⁴²³⁴²⁴ ilḡām-ı Subḡānı

⁴¹⁷ Tārīḡ-i Mu‘cem 1167 (Ḥurūf-ı kevkeb):

وزیر آینه دل کامل کریم اطوار دیشانی

⁴¹⁸ Tārīḡ-i Mühmel 1167 (ḡarf-i muṣaffā):

سکا سه توغ و سعی شکر و یردی فر رحمانی

⁴¹⁹ 1167:

سکا لطف نبی باور مرادک قیلدی ارزانی

⁴²⁰ Ta‘miyeli Tārīḡ-i Mu‘cem 1207-40=1167: [40 sayısının referansı bulunamamıştır.]

وزیر عالیشان قیلدی سنی توفیق سلطان

⁴²¹ [ḡaṣiyede] Hezceden ikisi biri recezden ara bul anı (... bā tekellūf)

⁴²² [ḡaṣiyede] hezec: vezīr-i bī-bedel kıldı seni tevḡīḡ-i Yezdānı (1223-56=1167) [nev kelimesinin değeri 56’dır.]

وزیر بی بدل قیلدی سنی توفیق یزدانی

⁴²³ [ḡaṣiyede] hezec: vezīr-i bī-bedel kıldı seni tevḡīḡ (1141+26=1167) [referansı tespit edilememiştir.]

وزیر بی بدل قیلدی سنی توفیق

⁴²⁴ [ḡaṣiyede] biri recez: tevḡīḡ-i Yezdānı seni kıldı vezīr (1175-8=1167) [bu kelimesinin değeri 8’dır.]

توفیق یزدانی سنی قیلدی وزیر

- 16 Bu nev şekli çıkardım gevher-āsā baḥr-i ra‘nādan
Vezīr-i bī-bedel kıldı seni tevḫīk-i Yezdānī⁴²⁵

Tārīḫ-i dīger der-evṣāf-ı Ḥazret-i veliyyü’n-ni‘am⁴²⁶ dāma’llāhu devletehū bi’smihi’l-
a‘zam

K. 30 [Hezec: Mef‘ülü/Mefā‘ilü/Mefā‘ilü/Fe‘ülün]

- 1 Başt eyledi Ḥallāk-ı ezel ‘adl ile dādı
Geldi o zamān kim ola mesrūr ‘ibādı

- 2 Ḥamd Īzed-i bī-çüne ki virdi dü cihānı
Âdem eline ḥükm ile açdı dü kanadı

[33b]

- 3 Bu dem ki dem-i luṭf u ‘aṭādır kerem itdi
Bu yerde vezīr eyledi bir pāk-nihādı

- 4 Encüm gibi seb‘aya çıkar cümle ḥurūfı
Dü şad deh [ü] dü ‘add olunursa anıḡ adı⁴²⁷

- 5 Şıdk-ile muḥibb-i ‘ulemā vü şuleḫādır
Ta‘mīr kılup etmege her ḥâlde nādī

- 6 Meydān-ı seḫāvetde ḥayāt-ı fuḫārādır
Mebzül-i mesākīne olur zuḥr ile zādı

⁴²⁵ 1223-56=1167: (Bu nev şekli çıkardım)

وزیر بی بدل قیلدی سنی توفیق یزدانی

⁴²⁶ Vezir el-Hac İsmail Paşa (ö. 1178/1764)

⁴²⁷ İsmā‘īl: اسماعیل Yedi harften müteşekkildir ve ebced değerleri toplandığında 212 etmektedir.

30+10+70+1+40+60+1=212

Ayrıca ilk mısradaki kırmızıyla işaretli üç kelimenin “encüm” kelimesinden gelen işaretli harflerinin toplanması halinde, “çıkır” kelimesinden işaretli tamiyeli hesap olduğunu düşündürmektedir. 50+3+2+80=135 elde edilir, seb‘aya çıkar işaretinden 77 eklendiğinde 212 elde edilir.

- 7 'Abd-i keremidir gerek a'lā gerek ednā
Merfū' du'āsında olur cümle eyādī
- 8 Bir zāt-ı mükerrermdir o kim eylemek i'tā
Muhtāclarıñ maqşadını tab' u nihādı
- 9 İksīr gibi nāmı kalup kendisi ma'dūm
Zātı anıñ olmuş kereme bā'ış ü bādī
- 10 Hıfz etmek içün semtini etbā'ını her dem
'Ankā gibi açmış bu vilāyetde kanadı
- 11 Her hıfz u hırāset ki olur lāzım-ı tedbīr
İcrā ider elbet anı āyīne fu'ādı
- 12 Ey 'ālem-i ihsānda 'adīm oldu mişālīñ
Memdūh keremkārlarıñ ehl-i sedādı
- 13 Sensin ki vezīr ibn-i vezīr olmuş uşūlūñ
Ceddiñ bilinür hātem ile buldı murādı
- 14 Gülsün hele bugün der ü dīvār-ı felek kim
Bir sencileyin zātı vezīr eyledi Hādī
- 15 Düşmen ki saña ser-keş idi mişl-i hureyre
Mālīde ruḥı pāyiñe terk itdi 'inādı
- 16 Ey ma'rifet-i Hakk-ile mevşūf vücūdun
V'ey ḥayme-i eflākda elṭāf-ı 'imādı

- 17 Bî-çāreniñ evşāfıñı taḥrīr ne mümkün
Eşcār eger ḥāme vü baḥr olsa midādı

[34a]

- 18 Evşāfıña nisbet ne münāsib bu kaşīde
Beyne'z-zurefā gül gibidir gerçi bu vādī
- 19 Maḫşūdı Naẓīm'ıñ seni medḥ etme degildir
Tesvīdi ola şıdķına menşūr murādı
- 20 Zātıñ kerem-i Ḥaḫḫ-ile mevşūf u mu'ammer
Şad devlet ile baḥtuñuzıñ feth ü güşādı
- 21 Mesrūr u münevver ola dā'im dīl-i pākiñ
Mağmūm u mükedder ide Ḥaḫ ehl-i fesādı
- 22 Meh-tāb gibi 'arz-ı cemāl eyledi tāriḥ
Se rütbe saña lāyık idi virdi o Hādī⁴²⁸

[36b]⁴²⁹

Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm el-Mu'īn ve bi-hī neste'īn fī külli vaḫtin ve ānin ve ḥīn

G. 1. [Hezec: Mefā 'īlün/Mefā 'īlün/Mefā 'īlün/Mefā 'īlün]

- 1 Ḥakīmim sırr-ı kāf u nūn ile da'vām ider icrā
Ḥurūf-ı āyet-i maḫşūdumı ilhām ider icrā

⁴²⁸ 1167:

سه رتبه سکا لائق ایدی ویردی او هادی

⁴²⁹ Buradan Mukatta'ât bölümüne kadar, yani Gazeliyyât bölümünün tamamında aynı kafiye'deki gazellerin bir arada bulunması için önce çerçeve içindeki gazelleri, daha sonra hâşiyedeki gazelleri yazdık. Okurun sayfa numaralarını ve yazma nüshadaki yerini takip edebilmesi için köşeli parantez içinde kafiye harfi yanına çerçeve içinde veya hâşiyede olma durumu tarafımızdan ilave edildi.

- 2 Kırā' at muşhaf-ı hüsnün idelden hāfız-ı 'aşkıñ
Nazar kıl kādī-i lutfun neler iḥkām ider icrā
- 3 Sezā görmem rakībim kim ola rencide-dil yoḥsa
Şikāyet eylesem ol serv-i gül-endām ider icrā
- 4 Ezelden 'arz-ı hālīm pādīşāhım āsitānında
Budur senden ümīdim maṭlabım in'ām ider icrā

5 Ne deñlü düşmeniñ itse 'adāvet sādık ol çekme
Ġam u ġuşşa Nazīm ol Hākim-i 'allām ider icrā

G. 2. [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Gözi ucıyla bakup kıldı çün beni iḥyā
Neler ma'ānī-i nā-ğüfte eyledim inşā
- 2 Efendi gerçi ki dīvān-ı vaşfunuz müşkil
Ümīd-i himmet-i 'aşkıñla oluram ġüyā

[37a]

- 3 Olalı ṭab'-ı sūḥan-dān cemāliñe meddāḥ
Neler ḥuṭūṭ-ı zamān oldu āteşe me'vā
- 4 Ḥayālünüzle hemān şimdi iktifā eyler
Felek çün eyledi senden bu derdmendi cüdā
- 5 Egerçi şimdi firāk eylemiş zuhūr u şudūr
Budur ümīdi Nazīm'ın vişāl ola peydā

Mükāleme-i ‘āşık bā-ma ‘şūk

G. 3. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Didim göñlüm kebāb oldu amān ey mihr-i şevk-efzā
Didi la ‘lim şarāb oldu gel iç ey rind-i bī-pervā
- 2 Didim ey ğonçe-i ‘işmet niyāza var mıdır ruḥşat
Didi ruḥşat saḡa kāt kāt nedir ey bülbül-i şeydā
- 3 Didim ey cānımın cānı nazar kıl derdmendānı
Didi in ‘ām-ı Rabbānī var andan eyle istid‘ā
- 4 Didim mestürsın benden anıñ-çün dürsın benden
Didi mehcürsın benden egerçi çekme ğam ammā
- 5 Didim aşkıñ nedīmimdir vişāliñ hem na ‘īmimdir
Didi va ‘d-i kādīmimdir Nazīm iden seni iḡyā

G. 4. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 ‘Āşıkım bu çarḡ-ı devrān ‘ayn-ı zindāndır baḡa
Rāḡat-ı cism ü dil ü cān vaşl-ı cānāndır baḡa
- 2 Ğam yemem iḡsān-ı ‘ālemden olursam bī-naşīb
Ḥamdü li ‘llāh ‘aşk-ı cānān luṭf u iḡsāndır baḡa
- 3 Tākatim tāk oldu ey sākī hemān şun bādeyi
Bāde-i gül-reng dermān-ı dil ü cāndır baḡa

- 4 Hāsteyem ammā ṭabībe ihtiyācım yok benim
Şāhımın luṭfı hemīşe derde dermāndır baṇa
- 5 Dil-berin medḥ ü şenāsı ey Nazīm-i nā-tüvān
Bī-tekellūf şöyle bildim farz-ı Yezdāndır baṇa

[37b]

Mükāleme-i dil-dāde-i bī-ḳarār bā-dildār-ı zarīf ü ‘ayyār

G. 5. [Müctes: Mefā‘ilün/Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Didim ki ḳalmadı ey yār bu zamānda vefā
Didi ki ‘āşık-ı şeydā nedir cihānda vefā
- 2 Didim ki ey yüzi gül bülbulün fiḡān eyler
Didi taḥammüli yok ya ne gülsitānda vefā
- 3 Didim zamāne düşürdi beni cüdā senden
Didi düşün hele görmüş mi kimse anda vefā
- 4 Didim efendi niyāz eylerem vefādār ol
Didi olur mı ‘aceb hīç dil-sitānda vefā
- 5 Didim Nazīm firāḳınla yandı maḥv oldı
Didi müselleḡ ü maḳbül ‘āşıkānda vefā

Der-su'āl ü niyāz-ı germdār bā-yār-ı şīvekār u āteş- 'izār

G. 6. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Eyā şūh-ı zamān dil-ber nedir bu nāz u istiğnā
Eyā ğamzeñ dile hancer nedir bu nāz u istiğnā
- 2 Efendim bu mu' ammādan beyān eyle murādın ne
Hezārım ey gül-i aḥmer nedir bu nāz u istiğnā
- 3 Bizi öldürdi eyvāh ey perī ma'lūmuñ olmuşdur
Bu imālar işāretler nedir bu nāz u istiğnā
- 4 Saḡa tīg-i tazallüm ğamze-i hūn-rīz yetmez mi
Teğāfūl başka bir hancer nedir bu nāz u istiğnā
- 5 Nazīme ğayrı tursun şūh-ı-i çeşmiñ kıyāmetdir
Bu hāletden dilim ditrer nedir bu nāz u istiğnā

Der medḡ ü şenā vü du' ā-yı merḡūm şeyḡu'l-İslām Muştafā Efendi⁴³⁰ ve medḡ ü şenā vü
du' ā-yı evlādeş

G. 7. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Kemāl-i şun'ın ızḡār eylemiş ol şāni'ü'l-eşyā
Nazar kıl ey göñül dünyāya kim olmuş behişt-āsā

[38a]

⁴³⁰ Feyzullahefendizade Mustafa Efendi (ö. 4 Mart 1745).

- 2 Müzeyyen olmasun mı cümle ‘âlem bu zamānda kim
Gelüp bir pāk-gevher eylemiş ‘âlemleri ihyā
- 3 Mükerrerrem kûṭb-ı ‘âlem şeyḥu’l-İslām ol kerem-perver
Ki maḥẓ-ı rahmet itdi zāt-ı pākin zāt-ı bī-hem-tā
- 4 Şeref virdi Muḥammed Muṣṭafā’nıñ dīnine zātı
Kitāb üzre şerī‘at çeşmesārın eyledi icrā
- 5 Bi-ḥamdi’llāh müyesser oldı her bir maṭlabı anıñ
Ḥudā maḥdūmına bir pāk-zāde eyledi i‘tā
- 6 Ne zāde āfitāb-ı ‘âlem-ārā kim fūrūğından
Żıyālandı zemin ü āsumān ey dīde-i bīnā
- 7 Ne deñlü medḥ idersem andan a‘lādır anıñ medḥi
Muṣaffā baḥr-i ‘ummān gevheridir ol dūr-i yek-tā
- 8 Sözüüm kaşr eyledi ḥaḳḳā bununla iktifā itdim
Kelāmıñ ḥayrı *mā ḳalle ve delle* eyledim icrā⁴³¹
- 9 Naẓīmā rüz u şeb evrādımız bu ‘ömr ile ma‘mūr
Anıñ ceddin anıñ aşlın anıñ zātın ide Mevlā

Ġazel-i rengīn der-vaşf-ı dil-ber-i nāzenīn a‘ni’l-ḥāfız Ḥüseyn-i bī-hem-tā ve cānān-ı laṭīf
ü hoş-edā be-niyāz-ı ‘āşık-ı şeydā

G. 8. [Müctes: Mefā’ilün/Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’lün)]

- 1 Laṭīf dil-ber-i emced Ḥüseyn-i bī-hem-tā
Ki nūr-ı çeşm-i Muḥammed Ḥüseyn-i bī-hem-tā

⁴³¹ “ḥayru’l-kelāmi mā ḳalle ve delle”. Sözüün hayırlısı az olduğı hâlde maksudu ifade edendir, meşhur söz.

- 2 Zekât-ı hüsnuñi in‘âm kıl faķırlere
Elinde kenz-i mü‘ebbed Hüseyn-i bî-hem-tâ
- 3 Vücüd-ı pâkiñi ey yâr hâfızü’l-eşyâ
Haţâdan eyleye eb‘ad Hüseyn-i bî-hem-tâ
- 4 ‘Asâkir-i müje vü rāyet-i cemâliñle
Revânım oldu mü‘eyyed Hüseyn-i bî-hem-tâ
- 5 Nazîm-i bî-medediñ kıl şehâ dilin ma‘mûr
Ki oldu ‘aşkıñı mesned Hüseyn-i bî-hem-tâ

[38b]

Der-ta‘rîz-i yek yâr-ı sitemkâr

G. 9. [Recez: Müstef‘ilün/Müstef‘ilün/Müstef‘ilün/Müstef‘ilün]

- 1 Ey şan‘atıñ sihr-i helâl yazık saña yazık saña
Bildim seni şâhib-kemâl yazık saña yazık saña
- 2 Şehrîler içinde zarîf tab‘ıñ güzel hûyuñ laţîf
Bildim seni ben ehl-i hâl yazık saña yazık saña
- 3 Ehl-i vefânıñ mahvıyam müstağnîye müstağnîyem
Lafzımdan anlandı me‘âl yazık saña yazık saña
- 4 Şâdıklara ben şâdıķam ‘âşıklara hem ‘âşıķam
Budur baña hüsñ ü cemâl yazık saña yazık saña

- 5 Dā'im Nazīm-i bī-günāh hūyundan āh eylerse āh
Gelmez aña hiç kı̄l ü kı̄l yazık saña yazık saña

Bir yār-ı vefādārın recāsıyla bir muğ-beçe-i şīvekārın evşāfında inşā olunan ğazeldir

G. 10. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Kadiñ serv ü lebiñ bāde ruḥuñ ey muğ-beçe gülhā
Bunı kaṭ'ā bilüp kāfir beni 'add eyle bülbülhā
- 2 Müsāvī zümre-i küffār ile kı̄lma bu dīndārı
Metā'-ı ḥüsnünüzle hiç berāber ola mı çulhā
- 3 Hezārān mekr ile cism ü dil ü cānım esīr itdün
Hezār efgān ile ağlar göñül güldür anı gülhā
- 4 Baña va'd eyledün bir deste sünbül bāğ-ı ḥüsnünden
Aşılmış kākülünden ey perī şad gūne sünbülhā
- 5 Nazīm-i maḥv-ı ḥüsnün bāde-i hecriñledir maḥmūr
Niyāz eyler lebiñden lezzet-i keyfiyet-i mülhā

G. 11. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Açıl ey gonçe-i bāğ-ı nezāket gülsitān-pīrā
Ḥarāb olmaḳdadır şimdengirü bāğ-ı cihān zīrā

[39a]

- 2 Açılmazsa eger gonçe lebiñ bāğ-ı ḥimāyetde
Hezārān bendegānıñ gitdi 'ālemden şehā mīrā

- 3 Serin ref' eyle baḳ la' l-i lehim dirseḡ kitābımda
Serim merfū 'dur fīden ṣehā mecrūr taḳdīrā
- 4 Ḳarīb oldı çihil sāle ḳadim ṣanki nihād itdün
Gel inṣāf eyle geç lezzāt-ı 'ālemden dil-i pīrā
- 5 Naẓīmā Ṣā'ib-i ṣāhib-beyānıḡ gūṣ ḳıl nazmın
Be-tıflān vāgüzār īn ebced-i 'aşḳ-ı mecāzī-rā⁴³²

[Kâfiye-i harf-i elif, hâşiye]

[36b]

'Arz-ı hāl be ḥazret-i cānān-ı ṣāhib-cemāl

G. 12. [Hezec: Mefā 'īlün/Mefā 'īlün/Fe 'ülün]

- 1 Nedir bilmem günāhım söyle cānā
Efendim alma āhım söyle cānā
- 2 Niçün rūzum ṣeb-i yeldāya dönsün
Kerem ḳıl mihr ü māhım söyle cānā
- 3 Gedā-yı bī-nevā muḥtācıḡ olmuṣ
Eger sevmezse ṣāhım söyle cānā
- 4 Firāḳıḡ baḡrımı yaḳdı kü l itdi
Nedir baḥt-ı siyāhım söyle cānā

⁴³² Sa'ib Divanı 439. Gazel ilk beyit:

ز اسرار حقیقت بهره ور کن عشقبازی را
به طفلان واگذار این ابجد عشق مجازی را

<https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh439> (Erişim Tarihi 09/06/2024).

- 5 Kaşın mihrābı benden yüz çevirdi
 Ne hikmet kıblegāhım söyle cānā
- 6 Senin emr-i şerīfın başım üzre
 Benim tāt u külāhım söyle cānā
- 7 Nazīm'in kuluğa lutf u kerem kıl
 Penāhım tekyegāhım söyle cānā

Velehū

G. 13. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Şıdkım icrā itdiğimdan ol melek küsmüş bağa
 Zerr-i hālīş ma'denim hayfā mihek küsmüş bağa
- 2 Pāy-māl-i [devr-i] fānī 'ālem oldum ey dirīg
 Hakkı ta'bır itdiğimdan bu felek küsmüş bağa
- 3 Āsiyāb-ı çarh dānem hūb kılmış terbiye
 Varısa cürmüm budur bilmem elek [küsmüş bağa]

[37a]

Tetimme

- 4 Reh-berim oldı yakın cānā tarīk-i vaşlığa
 Hayli demdir kārban-ı zann u şek küsmüş bağa
- 5 Şaklamış sükker-fürüş ayla Nazīmā kändimi
 Dolaşur etrafını bilmez siğek küsmüş bağa

- 6 Nev-zebāndır anlıyor nādir Nāzīm eş‘ārımı
Anlayan elṭāf-ı nazmım ol melek küsmüş baṇa

Der-īncā sehven vāḳi‘ şode est⁴³³

B. 1. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Dām-ı zülfünden emīn olursa olmaz ḥālden
Murg-ı rūḥum derde düşmüş ḥāṭır-ı meyyālden

Velehū

G. 14. [Hezec: Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün]

- 1 Bahār oldı hezārān ‘īş iderdim yok ne sūd ammā
Açıldı gonçeler bir tāze verdim yok ne sūd ammā
- 2 Seni bilmem hele ben zāhidā bir nāzenīn olsa
Tekellüfsüz leb-i la‘lin öperdim yok ne sūd ammā
- 3 Cünūd-ı miḥneti yanımda olsa yār iderdim maḥv
Ṭarīḳ-i ‘aşḳda bir zor-ı merdim yok ne sūd ammā
- 4 Murādımca bahār-ı vuşlat-ı yār olsa dünyāda
Gülistān-ı behişt-āsā gülerdim yok ne sūd ammā
- 5 Olurduḡ şād u ḥurrem gül gibi gūlzār-ı ‘ālemde
Mey-i gül-reng olsa rūy-ı zerdim yok ne sūd ammā

⁴³³ 232. gazelin matla beyti, 70a.

- 6 Hüm-ı mey düşmenimdir kudretim olsa bu meclisde
Habîr ol sâkiyâ kanın içerdim yok ne sûd ammâ
- 7 Elimde bir nefes fırsat olaydı cümle ağyârı
Nazîmâ şevk ile başın keserdim yok ne sûd ammâ⁴³⁴

Velehû

G. 15. [Hezec: Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün]

- 1 Yine 'aşkıñ baña tecrîdi tevcîh eyledi cânâ
Gözün aç manşıbıñdır diyü tenbîh eyledi cânâ
- 2 Beni şad miñnet ü derdiñle kıldı hâk ile yeksân
Seni her nâ-sezâdan 'aşk tenzîh eyledi cânâ
- 3 Nedir mihr-i cihân-ârâ-yı 'âlem mahv-ı hüsñüñdür
Cemâliñ görmeyen hürşîde teşbîh eyledi cânâ
- 4 Kehim cezb etmek-içün keh-rubâ-yı gevher-i zâtıñ
Felek gam hırmeninde dânemi pîh eyledi cânâ
- 5 Emânetdir diyü gönçe-dehânıñ destime virdi
Nazîmâ sırrımı keşf etme tenbîh eyledi cânâ

[37b]

⁴³⁴ keserdim: ezerdim yazılmış sonra düzeltilmiştir.

Velehū

G. 16. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Āsitānıñdan cüdā 'ayn-ı muşībetdir baña
Dergehiñde hāk-i rāh olmak selāmetdir baña
- 2 Kālb-i pākiñ şāhidimdir sensiz ey kân-ı vefā
Mesned-i 'izz ü sa'ādet taht-ı zilletdir baña
- 3 Hem-nişīn-i dergehiñ mesned-nişīn-i 'arş olur
Hāk-i pāyiñden ba'īd olmak kıyāmetdir baña
- 4 Hāk bilür kâlbimde cā tutmuş du'ā-yı devletiñ
Gāfil olmak zıkr-i hayrıñdan melāletdir baña
- 5 Lafzıma bakma hele ma'nāya kıl bir kez nazar
Medh senden ğayrıya cāndan kerāhetdir baña
- 6 Ger inanırsañ inan budur iki şāhidlerim
Cān u göñlümde çıkan şıdkım kifāyetdir baña
- 7 Bezm-i rūh-efzā-yı denniñdir Nazīm'iñ maqşadı
Ayrusından evvel ü āhir nedāmetdir baña

Velehū

G. 17. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Geldi ey dil hele bak mest-i hūn-āşām-ı şitā
Gel hālāş olmağ-çün nūş idelüm cām-ı şitā

2 Eyleyen şanma ihāta felegi tīre sehāb
Giydi bir hoş siyeh atlas kad-i Behrām-ı şitā

3 Kūhlar sāde giyüp ‘işret ü ‘îş eylerler
Böyledir sevdigine himmet ü ikrām-ı şitā

4 Hüb-rûlar ola gülşen dahı bülbul meddāh
Bula şöhet yaraşur bezmde hengām-ı şitā

5 Şevk ile cān u gönül āteş-i hecrinde yanar
Bu muhakkaḳ ki selāmet olur encām-ı şitā

[38a]

Tetimme

6 Āteşin-ruh büt-i ‘ayyārların ḳoynına gir
Leb-be-leb sīne-be-sīne alasin kām-ı şitā

7 Çekilür mi hele bu rütbe hevānıñ şo’uḡı
Yalınız bulmasun aḥbābımız şām-ı şitā

8 Cehd ile himmet idüp diñle Naẓīmā benden
Ḳāḳum-ı vuşlata gir degmeye eyyām-ı şitā

9 Devlet ü ‘ömri füzün bād veliyyü’n-ni‘amıñ
Tā muḳayyed ḳütüb-i dilde ola nām-ı şitā

Velehū

G. 18. [Recez: Müstef‘ilün/Müstef‘ilün/Müstef‘ilün/Müstef‘ilün]

- 1 Ey lutf-ı Hâk cānım fedā yolunda bî-reyb u riyā
Pür oldı şevķinle dilim ma‘lūmdur hālīm saņa
- 2 Fikrimde sensin her nefes ğayra beni etme kıyās
Almış kitāb-ı zikri/[ηi] göñlüm okur şubħ u mesā
- 3 Nūr u zıyāsı rüz u şeb dü dīde-i tab‘ım benim
Şems-i ‘atā-yı himmetiñ ey āsumān-ı ihtidā
- 4 Dā‘ım gül-i da‘vātıñ dil bülbül olmuş mübtelā
Āyā şadā-yı zikrimiz maķbülün olur mı şehā
- 5 Yārim benim zikriñ seniñ andan firāķım mümteni‘
Evşāf-ı zātıñ neyyiri kıldı derūnum pür-şafā
- 6 Merhem dil-i mecrūhuma lutfuñ tabābet menba‘ı
Aldı devā ol çeşmeden haste göñül buldı şifā
- 7 Mādām ezkārıñ seniñ virdi Nazīm’e Zü‘l-Celāl
Aşlā bu fānī derdine olmaz esīr ü mübtelā

Velehū (Bu ğazel mükerrer taħrīr olunmuştur)

G. 13. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Şıdkım icrā itdığımdan ol melek küsmüş baņa
Zerr-i hālış ma‘denim hayfā mihek küsmüş baņa

- 2 Pāy-māl-i devr-i fānī ‘ālem oldum ey dirīğ
Hakkı ta‘bīr itdığımđan bu felek küsmüş bağa
- 3 Āsiyāb-ı çarh dānem hūb kılmış terbiye
Var ise cürmüm budur bilmem elek küsmüş bağa
- 4 Reh-berim oldı yakīn cānā tarīk-i vaşlığa
Hayli demdir kārban-ı zann u şek küsmüş bağa
- 5 Nev-zebāndır anlıyor nādīr benim eş‘arımı
Anlayan elťāf-ı nazmım ol melek [*küsmüş bağa*]
- 6 Şaklamış sükker-fürüş anla Nazīmā kandimi
Dolaşur etrāfını bilmez sinek küsmüş bağa

[38b]

Velehū

G. 19. [*Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)*]

- 1 Diyü efvāh-ı dü ‘ālem ağa manzūr-ı Hudā
Ki ruhından cereyān etmededir nūr-ı Hudā
- 2 Sırr-ı Hakk şafha-i vechinde o zātın şāyān
Hāne-i sīnesi gencīne-i memhūr-ı Hudā
- 3 Nice inkār idebilsün hele inşāf itsün
Dür-i deryā-yı kerāmātını menfūr-ı Hudā

4 Pîr-i şad-sâle iken şahın-ı vefâda pür-zor
Nice vîrân olur ol dil k'ola ma'mûr-ı Hudâ

5 Olsa biñ cân ile dil-dâdesi şūrîde Nazîm
Yeri vardır ki odur dil-ber-i mestûr-ı Hudâ

Der-vaşf-ı Çelebi-i bî-hem-tâ ve dil-ber-i hoş-edâ a'nî Emîn Maḥmûd u Muştafâ-yı bā-
şafâ

G. 20. [Remel: Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilün]

1 Gitdi veh dîvâne göñlüm dil-sitânım Muştafâ
Tut efendim eyle der-zencîr cânım Muştafâ

2 'Āşık-ı Ferhād'ıñ oldum şoḥbetiñdir cennetim
Gel eyâ şîrîn-zebân tâze civânım Muştafâ

3 Şahın-ı tîriñde hedefdir sîne-i bî-kînemiz
Gel ḥalâş eyle ḳuluñ ebrû-kemânım Muştafâ

4 Bûlbûlem ol gül Emîn Maḥmûd u Aḥmed ḥaḳḳı-çün
Dil-pesendim hem efendim hem revânım Muştafâ

5 Baḥr-i nazm içinde yek-tâ bir güher nazm-ı Nazîm
Bâğ-ı ḥüsn içre gül ü serv-i revânım Muştafâ

Der-na't-ı Seyyid-i kâ'inât 'aleyhi efḍalü's-şalât

G. 21. [Remel: Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilün]

1 Āteş-i 'aşkıñla yandım yâ Resûl-i Kibriyâ
Fânî dünyâdan uşandım yâ Resûl-i Kibriyâ

- 2 Hāk-i pāyīndir ḥaḳīkatde bu ma‘nāyı diyen
Nevm-i ḡafletden uyandım yā Resūl-i Kibriyā
- 3 Kendü bahtımdır ki cān-ı maḳşadım yār olmadı
Vararam dergāha şandım yā Resūl-i Kibriyā
- 4 Ger olursa mün‘imā şimdengirü senden olur
Ṭālī‘im bir ḥoşça tındım yā Resūl-i Kibriyā
- 5 Teşneyem āb-ı zülāl-i Ka‘be-i kūyın şun
Zemzem-i hecrinle kındım yā Resūl-i Kibriyā
- 6 Tūtiyā-yı āsitānıñ dīde-i rūḥıma çek
Derd-i çeşmimden uşandım yā Resūl-i Kibriyā
- 7 Ben Naẓīm-i nā-murādım ‘āleme geldim ‘abeş
Kendü fi‘limden utandım ya Resūl-i Kibriyā
- 8 Luṭf idüp baḥr-i şefā‘atle kuluñ pāk eyle kim
‘Ālemin ḳubḥıñ kazandım yā Resūl-i Kibriyā

[39a]

Velehū

G. 22. [Muzārī: Mef‘ūlü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

- 1 Göñlüm açıldı gül gibi luṭfuñla mün‘imā
Bezmiñ hezāra mül gibi luṭfuñla mün‘imā

- 2 Olmuş kemāl ile nazarım riştesi bu gün
Baḥr-i hevāda pul gibi luṭfunla mün'imā
- 3 Şemşīr-i nazmım oldu cihāngīr-i Zū'l-fikār
Ṭab'im dü-bār-dül gibi luṭfunla mün'imā
- 4 Vaşfında ḥaḳ budur ki şeb ü rûz bülbülem
Zikriñ dilimde gül gibi luṭfunla mün'imā
- 5 Şūrīdeyem Naẓīm-i ḥaḳīrem maḥabbetiñ
Mest-i ḥarāba mül gibi luṭfunla mün'imā

Der-ḳāfiye-i ḥarf-i bā' [çerçeve içi]

G. 23. [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Çün āteş-i ruḥ-ı alıñ derūnum itdi kebāb
Şehā o la'l-i lebiñ virdi keyfini mey-i nāb
- 2 Ḥarāb iken keremiñle çün eyledüñ ma'mūr
Cefā vü cev̄ ü sitemle derūnum etme ḥarāb
- 3 Fiğān u āḥ nice vechiñi nezāre idem
Niḳāb-ı tīre sehāb oldu ey ruḥ-ı meh-tāb
- 4 Ne derde çāre yetişdi ne nāleye ruḥşat
Ne şabr u ṭāḳatimiz ḳaldı ey dil-i bī-tāb
- 5 Beni tefakḳud idersen dehāniñ āb-ı ḥayāt
Naẓīm-i bī-meded ancak marīz ü teşne-i āb

Der medh-i Belğradī İsmā‘īl Paşa dāme iḳbālühū ba‘d ez-āmedeneş ez-sefer (Bu nazmın maḥalli evvelki ğazelden muḳaddemdir ve-lākin sehven te‘hīr olundı ğaflet olunmaya)⁴³⁵

G. 24. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Ḥamdü li‘llāh şadra geldi āşaf-ı ‘ālī-cenāb
Ya‘nī İsmā‘īl Paşa kām-bīn ü kām-yāb
- 2 Bir celīlū’ş-şān vezīr-i ‘ādil-i rūşen-zamīr
Ḥātırından kesb-i nūr etmiş liḳā-yı āfītāb
- 3 Kāmurāndır nā-murādın kāmını kılmış revā
Ḳahramāndır eşkıyāyı ḳahr ile etmiş ḥarāb
- 4 Cümle erbāb-ı ma‘ārif ğamdan āzād oldılar
‘Aḳl-ı evvel ḳünkü olmuş mā‘il-i ‘ilmü’l-kitāb
- 5 Bir mu‘azzez kim bu ‘ālem ser-te-ser memnūnıdır
Bir mükerrerem kim felek deryā-yı luḫfında ḥabāb
- 6 Medḥiye muḫtāc olmaz ey Nazīm-i nāmdār
Ber-murād olmak dilerseñ ḳıl du‘āsın intiḥāb
- 7 Tā ola maṭlūb u ṭālīb şāḥib-i nāz u niyāz
Ola baḥtın dā’imā bīdār u fitne ehl-i ḥ‘āb

⁴³⁵ 39b’de bulunan bu gazelin mahalli düzeltilerek yazılmıştır.

Der-vaşf-ı yek dil-ber-i nev-zuhûr der-câmi‘-i Sultân Muḥammed ‘aleyhi rahmetü’l-fuzûl
(Bu ğazel sonra gelen ğazelden mu‘aḥḥardır ğaflet olunmaya)⁴³⁶

G. 25. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Vechiñe dil mübtelā ey dil-ber-i ‘ālī-cenāb
Kıl vefā etme cefā ey dil-ber-i ‘ālī-cenāb
- 2 ‘Ālemin maḥşūdısın maḥbûbısın maḥmûdısın
Ḥüsnüñe ḥamd ü şenā ey dil-ber-i ‘ālī-cenāb
- 3 Veh saña lâyıḳ hediyyem yok ki îşār eyleyem
Mühdîyem cânım saña ey dil-ber-i ‘ālī-cenāb

[39b]

- 4 Luṭf ile nā-geh ṭulū‘ itdün mişāl-i māh-ı bedr
‘Āleme virdün zıyā ey dil-ber-i ‘ālī-cenāb
- 5 Ḥaddi yok bende Nazīm’iñ k’ola ‘āşık ḥüsnüñe
‘Āşıkıñ arz u semā ey dil-ber-i ‘ālī-cenāb

Der-du‘ā-yı ḥazīnedār-ı şadr-ı a‘zam Ḥasan Paşa-yı muḥterem

G. 26. [Haḳf: Fā‘ilātün(Fe‘ilātün)/Mefā‘ilün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Ey göñül oldu dem-be-dem yā Rab
‘Asker-i zıkrıñe ‘alem yā Rab

⁴³⁶ 39a-39b’de bulunan bu gazelin mahalli düzeltilerek yazılmıştır.

- 2 Şadr-ı a'zam hazīnedārı müdām
Ola zī-şān u muhterem yā Rab
- 3 Ola her rûz derdmendāna
Himmeti dürr ü kalbi yem yā Rab
- 4 Rûz u şeb oldılar du'âsında
Kā'imān dest ile kalem yā Rab

[40a]

- 5 Hurrem ü şād ola o zāt-ı şerīf
Meclisi cennet-i irem yā Rab
- 6 Düşmeni dā'imā haķır ü zelīl
Muhlīşi ola bī-elem yā Rab
- 7 Ben Naẓīm'em aṇa du'ā vü şenā
Eyledim bellüdür kâsem yā Rab

Der-vaşf-ı dil-ber-i 'ayyār ve medḥ-i Sa'd-ābād be-sebeb-i āmeden-i ḥüsn-i dildār-ı
'ālī-miḳdār

G. 27. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Şafā-yı ḥāṭırım ol dil-ber-i 'ayyārdandır hep
Meşām-ı 'āṭırım ol ṭurra-i ṭarrārdandır hep
- 2 Maḳām-ı dil-güşā ismi müsemmāya muṭābıḳdır
Müferriḥ cāy-ı Sa'd-ābād ḥüsn-i yārdandır hep

- 3 Seversin sen daḥı dil-berleri va'llāhi bi'llāhi
 Eyā bī-çāre zāhid çekdigiḡ hep 'ārdandır hep
- 4 Şarāb-ı bezmimiz la'liḡ dilim büryānıdır anıḡ
 Bahāsın anlayan aḡlar o lezzet nārdandır hep
- 5 Müsaḥḫar eyleyen 'ārifleri siḫr-i ḫelāliḡdir
 Bu ḫāşşiyyet Nazīm ol dīde-i seḫḫārdandır hep

Der-beyān-ı hicrān-ı cānān-ı zī-şān ve ḫ'āsten-i dermān ez-elṭāf-ı Ḥazret-i Mennān

G. 28. [Hezec: Mef'ūlü/Mefā'īlü/Mefā'īlü/Fe'ūlün]

- 1 Hicrān beni bī-şabr u ḫarār eyledi yā Rab
 Dermān beni bī-şabr u ḫarār eyledi yā Rab
- 2 Yā Rab ne belā derd-i firāḫ-ı ruḡ-ı cānān
 Her ān beni bī-şabr u ḫarār eyledi yā Rab
- 3 Yārımdan ayırdı mededā zālīm ü ḡaddār
 Devrān beni bī-şabr u ḫarār eyledi yā Rab

[40b]

- 4 Bilmem n'ideyim n'işleyim eyvāḫ uşandım
 Efgān beni bī-şabr u ḫarār eyledi yā Rab
- 5 Ben bende Nazīm'in o sitemkār unuttı
 Cānān beni bī-şabr u ḫarār eyledi yā Rab

[Kâfiye-i harf-i bâ, hâşiye]

[39a]

Lehû

G. 29. [Hezec: Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün/Mefâ'îlün]

- 1 Seniñ-çün iştiyākım var gel ey keyf-i dilim t̃alib
 Dir̃ğ eyvāh müşkil oldu ħall-i müşkilim t̃alib
- 2 O ħüsn-i kāmiliñ ħattına göñlüm t̃alib olmuşdur
 Hiç olmaz mı bize bir dem o ħüsn-i kāmilim t̃alib
- 3 K̃odum sultān-ı iklīm-i cemāle maħlaşın 'ādil
 Gedāya cevri lāyık mı o şāh-ı 'ādilim t̃alib
- 4 Ger isterseñ saña ma'lūm ola ħāl-i perīşānım
 Miyān-ı lücce-i girdāb-ı yemdir sāhilim t̃alib
- 5 Nazīmiñ āsumān-ı himmeti a'lā-yı 'İlliyyīn
 Saña ma'lūm o māhiñ rü'yetine mā'ilem t̃alib

[40b]

Der-kāfiye-i ħarf-i tā' [çerçeve içi]

G. 30. [Hezec: Mef'ülü/Mefâ'îlü/Mefâ'îlü/Fe'ülün]

- 1 Eflāk yanında n'ola dergāh-ı maħabbet
 'Arş-ı şamedī pāygeh-i şāh-ı maħabbet

- 2 Menzil ise makşûduñ eger ṯalib-i makşûd
Cehd it ola gör şıdqla hem-rāh-ı maḥabbet
- 3 Fāriğ bu cihāndan baña hiç fā'ide virmez
Geçdim ser-i 'uqbādan eyā cāh-ı maḥabbet
- 4 Dirseñ ki nedir gevher-i deryā-yı dü 'ālem
Va'llāhi maḥabbet gene bi'llāhi maḥabbet
- 5 Bu şems ü kamerdir dime eflāka viren nūr
Revnağ viren eflāka hemān māh-ı maḥabbet
- 6 Dil-dāde olan manşib-ı beyhūdeyi n'eyler
Ol himmet-i a'lāya yeter cāh-ı maḥabbet
- 7 Hāşā ki Nazīm eyleye dūn-himmete minnet
Çūn bende-i nā-çiz-i şehinşāh-ı maḥabbet

Berāy-ı hücre der-'arz-ı hāl-i Şeyḥu'l-İslām taḥrīr şode est

G. 31. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 Nazīme luṭf kıl ey 'ālī-himmet
Mekānsuz koma çeksün derd ü miḥnet
- 2 Mekārim-pīşe rahm eyle ḥaḳīre
Du'ā-güyundur ey ehl-i sa'ādet
- 3 Seniñ meddāḥ u vaşşāfiñ efendim
Koma kim eyleye ağıyāra minnet

- 4 Kitāb-ı maḳṣadın bu derdmendiḡ
Mübārek ḡāmeñüzle kıl işāret

[41a]

- 5 Naẓīm-i nā-tüvān meddāḡıḡ olmuş
Mekānsuz ḡoma çeksün derd ü miḡnet

Ba'z-ı şu'arā-yı cühelāya ta'rīẓdir

G. 32. [Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Cuḡd u zāḡ eyler terennüm vāḡ bülbüller sükūt
Baḡ neden olmuş eyā gül şāḡ-ı bülbüller sükūt
- 2 Nice göñlüm ḡarḡ-ı deryā-yı muşībet olmaya
Güftügüda cuḡdlar her ḡāḡ bülbüller sükūt
- 3 Ḥaḡḡı bātıldan mümeyyiz yok ki temyīz eyleye
Anıḡ-içün ḡonçe-i dil-ḡāḡ bülbüller sükūt
- 4 Mühr urursam bu zamān lāyık sezādır aḡzıma
Murḡ-ı cāḡil dem urur eyvāḡ bülbüller sükūt
- 5 Büm u zāḡıḡ şimdi ey ḡamḡīn Naẓīm eyyāmıdır
Ol sebebden oldılar bi'llāḡ bülbüller sükūt

Der-pend ü naşîhat

G. 33. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Cerr-i māl için olursa ehl-i ‘irfān zîr-dest
Dest ü pâyın iki ‘âlemde ide Râzık şikest
- 2 Defteriñde emr idüp ey bende-i halka-be-güş
Her ne taqdîr itdilerse râzî ol rûz-ı elest
- 3 Dünyâiden müstağnî ol ehl-i ğarûrından dağı
Etmeye cânım mey-i nahvet seni ğafletle mest
- 4 Baħr-i istiğnâya talsun dürr-i yek-tâ isteyen
Fakru fahr-ı mefhar-ı ‘âlemdir ey dünyâ-perest
- 5 Bir güher nazm eylemiş tab ‘-ı yem-i Şâ’ib Nazîm
Bâ-kemâl-i ihtiyâc ez-halk istiğnâ hoş est⁴³⁷

[Kâfiye-i harf-i tâ, hâşiye]

[40b]

Velehû

G. 34. [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Ehl-i ‘irfāna ider çeşm ü dil ü cān rağbet
Himmet-i cevher ile buldı dil-i kân rağbet

⁴³⁷ Sâ’ib Divanı, 1012. gazel ilk beyit:

با کمال احتیاج، از خلق استغنا خوش است

با دهان خشک مردن، بر لب دریا خوش است

<https://ganjoor.net/saeb/divan-saeb/ghazalkasa/sh1012> (Erişim Tarihi 27/05/2024).

- 2 Pürdür eşyâ ile bîrûn u derûn-ı deryâ
Dür-i hikmetle bulur kulzüm-i insân râğbet
- 3 Vatanı terk ile erbâb-ı ma‘ârif mükrem
Şadef içinde bulur mı dür-i gâltân râğbet
- 4 Rütbe-i ehl-i tevâzu‘ olagelmiş ber-ter
Gösterir jâleye hürşîd-i dıraḥşân râğbet
- 5 Şoḥbet-i hâl-i ḥaḳîḳatde ḥayât-ı sermed
Hızr-ı cân eyledi ancak buḡa her ân râğbet
- 6 Süḥan-ı ehl-i vefâ pâk olur elbette Nazîm
Sözüne hîç söz olmaz ider iḥvân râğbet

[41a]

Ḳâfiye-i ḥarf-i şâ’ [çerçeve içi]

G. 35. [Hezec: Mefâ ‘îlün/Mefâ ‘îlün/Mefâ ‘îlün/Mefâ ‘îlün]

- 1 Bahârın ‘andelîbâ şevḳine ezhâr olur bâ‘îş
Hezârân nağmeye ol ḡonçe-i ḡülzâr olur bâ‘îş

[41b]

- 2 Efendim biḡ niyâzım var birin ‘arz itmedim ammâ
Benim bu ḥâlîme ol ḡamze-i ḡaddâr olur bâ‘îş

- 3 Şikāyet eylemez cev̄ ü cefā-yı hārdan bülbül
Vişāl-i gönçeye cev̄ ü cefā-yı hār olur bā'is̄
- 4 Raķīb-i bed-likānıñ rağmına kuluñ ziyāret kı
Tevāzu' rif'ate şāhinşehā derkār olur bā'is̄
- 5 Nazīmā şu'lelendirmiş zebān-ı āteşiniñ 'aşk
Zuhūr-ı Zū'l-fikāra Hayder-i kerrār olur bā'is̄

Kāfiye-i harf-i cīm [çerçeve içi]

G. 36. [Münserih: Müstef'ilün/Fe'ülün/Müstef'ilün/Fe'ülün]

- 1 Miskīn gedāyam ey şāh lutf u 'atāya muhtāc
Şad yara oldu gönlüm şimdi devāya muhtāc
- 2 Yüz bin tabībe varsam bulmaz 'ilāc-ı derdim
Şimdi hemān ne kaldı yā hū Hudā'ya muhtāc
- 3 Gerçi hayāliñ ey yār olmaz cüdā gözümden
Gönlüm kanā'at etmez olmuş likāya muhtāc
- 4 Cev̄ ü cefā egerçi 'aşıklara şafādır
Anlar da gāh olsun başka şafāya muhtāc
- 5 Budur ümīdim ey dil olur murāda nā'il
Çünkü Nazīm-i sā'il olmuş Hudā'ya muhtāc

[Kāfiye-i harf-i cīm, hāşiye]

[41b]

Velehū

G. 37. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Haşmını kaplaya ser-tābe-ka-dem zulmet-i dāc
Hâtırın nūr-ı Hudā eyleye āyīne-mizāc
- 2 Hāk bilür kim ğazelimle taleb-i şey' degil
Şıdkı bezminde kıyāsım diyü kılsun intāc
- 3 Bī-vefālîk yaraşur mı baña nisbet etmek
Āsitānında serim olmuş iken günbed-i 'āc
- 4 Maķşadım hāşe ve kellā ola ta' rîz saña
Hiç veliyyü'n-ni' ama şāf-dil eyler mi lecāc
- 5 Nice tahrîr murād eyleye bî-çāre Nazīm
Şafha-i hâtırım açılsa da göreydün kaç

Lehū

G. 38. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Oldı lutfunla gönül şevk ile āsūde-mizāc
Bāde olduğda olur hışn-ı haşin cām-ı zücāc
- 2 Rūz u şeb şıdkı ile hū'ān-ı keremiñ beklerler
Hāşe li'llāh k'olalar bendelerin şusuz u ac
- 3 Mihek-i tecrübe-i nākış u kāmîl sensin
Hamdū li'llāh zer-i hālîş bulur elbette revāc

4 Tekye-i ‘aşkda vakf eylemişem cân u dilim
Hizmet-i ‘âciz ü bî-çâre benim başıma tâc

5 İster iseñ k’olasın vâkıf-ı esrâr-ı Nazîm
‘Aynek-i cismiñi setr eyle göñül gözlerin ac

Kâfiye-i harf-i hâ’ [çerçeve içi]

G. 39. [Muzârî: Mef‘ûlü/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘îlü/Fâ‘ilün]

- 1 Güş eyleyince şavtını bülbül ‘ale’ş-şabâh
Bir hoş tebessüm eyledi ol gül ‘ale’ş-şabâh
- 2 Dil zâhid olmuş idi oğurken du‘âların
Gördüm açıldı gönçe-i kâkül ‘ale’ş-şabâh
- 3 Tesbîh gibi destime vâsıl olup didi
Görmüş mi kimse böylece sünbül ‘ale’ş-şabâh
- 4 Minnet o sâkîye ki odur şâh-ı mülk-i hüsni
Maḥmûra şundı iki kadeḥ mül ‘ale’ş-şabâh

[42a]

- 5 Şükrâne anla bu gâzeli kaṭ‘â ey Nazîm
İmdâda geldi Ḥayder ü Döldül ‘ale’ş-şabâh

[Kâfiye-i harf-i hâ, hâşiye]

[41b]

Lehū

G. 40. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 'İd-i ekberdir geliñ nūş idelüm cām-ı şabūh
Gitdi tūfān-ı havādiş bākīdir keştī-i Nūh
- 2 İhtiyācı hasteniñ yokdur tabīb-i hāzıka
Oldı ma'cūn-ı leb-i la'liñ şehā dermān-ı rūh
- 3 İltifāt gibi āşār-ı kemi etme dirīg
Nīm luṭfuñ 'āşıka cānā dü şad feth ü fütūh
- 4 Dest-i yārāna benim nazmım bulur elbet vuşūl⁴³⁸
Yazılı içinde mādām ey göñül ism-i Bedūh
- 5 Fehm idüp inşāf iden luṭf-ı kelāmıñ ey Nazīm
Gayrı gūş etmekden eyler tevbe-i şıdk u naşūh

[42a]

Kāfiye-i harf-i hā' [çerçeve içi]

G. 41. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Tīg-i cevriñden dil-i nālānım olmuş şāh şāh
Nār-ı hecriñden ten-i sūzānım olmuş şāh şāh
- 2 El-amān ey āfītāb u māh-tāb-ı dü cihān
El-amān kim hasretiñden cānım olmuş şāh şāh

⁴³⁸ Dest-i yārāna benim nazmım bulur elbet vuşūl: 'Arz-ı hālīm dest-i cānāna bulur elbet vūsūl

- 3 Ben cefâ vü cevrden aşlâ şikâyet eylemem
Gerçi hâr-ı cevrden dāmānım olmuş şāḥ şāḥ
- 4 Bī-günāhım hiç dimem illā günehkārım saḡa
‘Afv kıl kim hāne-i vīrānım olmuş şāḥ şāḥ
- 5 Ḥamdü li’llāh sīne-i bülbul açılsun ey Nazīm
Gönçelerle gün-e-gün dīvānım olmuş şāḥ şāḥ

Der-ḳāfiye-i ḥarf-i dāl [çerçeve içi]

G. 42. [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Eyledim kendimi çün fānī-i mutlak zāhid
N’ola Manşūr gibi dirsem ene’l-Ḥaḳ zāhid
- 2 Ḥamdü li’llāh çü helāl oldı leb-i la‘l-i nigār
Virmeyem mi dil ü imānımı aḥmak zāhid
- 3 Merḥamet kıl da yetişdir lebiñi ‘āşıkıña
Patlasun göricek ol sözleri laḳ laḳ zāhid
- 4 Cevrden zāhid-i hām eyler imiş istikrāh
Ne bilür lezzetini cevriñ o ḳorkaḳ zāhid
- 5 Ey Nazīm işte budur aḡla sözüñ ‘ārif isen
‘Āşık olmaḳ güc imiş yoḡsa ne olmaḳ zāhid

Manzūme-i 'īdiyye-i şükrāniyye

G. 43. [Muzârî: Mef'ûlû/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün]

1 El-ḥamdü li'llāh ey şeh-i şāhān tamām-ı 'īd
Olsun bu 'īd mertebesi dem-be-dem mezīd

[42b]

2 Cüş u ḥurūş eyledi baḥr-i 'atā-yı Ḥaḳ
Şād oldı dürr-i luṭfı ile ḳalb-i nā-ümīd

3 Bir ni'metiñ sipāsını kim ḳādir eyleye
Bir 'öşr-i zerre ḥamd-i Ḥudā 'aḳldan ba'īd

4 Berd-i 'acūz iken ne 'arūs oldı ṭālī'im
Her köhne luṭf-ı Ḥālīḳ olunca olur cedīd

5 Vuşlat müyesser olmadı anla ḥaḳīḳati
Dil tīg-i cevri-yār ile tā olmadı şehīd

6 Raḥm eyledi 'ināyet-i cānān-ı dü cihān
Memnūnın itmedi beni aḡyārıñ ol ferīd

7 Bugün Naẓīm nazmını şükrāne söylemiş
Beñzer tamām-ı maḳşada ırmış o nā-ümīd

Tīrānī karındaşım Muḥliş Beg'e irsāl olunmuşdur

G. 44. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Rağbet etmez semt-i ṭab 'ān nazmıma ḥayfā meded
Rüstāyī destine düşdi dūr-i deryā meded
- 2 Mis çıkup da 'vā ider şî 'rim zer-i ḥālîş gibi
Bir mihek yokdur ki ḥaqqı eyleye icrā meded
- 3 İştîyāk-ı Muḥliş-i āyīne-ṭab 'ım oldurur
Zahm-ı tīrāndan olur mı tūṭīmiz gūyā meded
- 4 Olmayaydı ba 'z-ı ihvān Ṭālib-i maṭlūb-ı nazm
Kāmet-i ṭab 'ım olurdu ğuşşadan dü-tā meded
- 5 Nice şabr itsün Naẓīm ey maḥzen-i dürr ü güher
Bī-temīzān ṭurmaz eyler da 'vī-i bī-cā meded

Der-medḥ-i Maḥmūd Paşa-zāde Bayram Paşa

G. 45. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Ey göñül ğam çekme şimden şonra olduḡ ber-murād
Kıldı bir devletli 'ālemde seni luṭfiyla şād
- 2 Kimdir ol devletli dirlerse 'ayānen söylerüz
Ḥazret-i Bayram Paşa melce-i cümle 'ibād

[43a]

- 3 Himmeti a‘lā vezīr-i bī-bedeldir kim olur
İltifāt itse degil mis sīm ü zer hāk ü remād
- 4 Cān u dilden mün‘imdir cümle şāhib-dilleriñ
Ola dā‘im kıadr ü şān ü devlet ü ‘ömri ziyād
- 5 Gice gündüz tırmayup vird eyle da‘vātın Naẓīm
Hāne-i kıalbi rızā-yı Hākķ ile ma‘mūr bād

Ramaẓān-ı şerīfde cāmi‘-i Sultān Muḥammed’de namāz-ı terāvīḥiñ meclisinde iken bir cānān-ı āfet-i devrān manzūrumuz olup namāz tamāmen edā olundikden sonra taşraya çıkup māhiyyeyi temāşā iderken nā-gāh cānān-ı mūmā-ileyh zuhūr idüp: “Ne yazmışlar?”, ḥākīre su‘āl itdikde tekrār ni‘met-i rü‘yet-i cemāl sebebiyle “el-ḥamdü li’llāh” diyü cevāb virildi daḥı el-vāķi‘ *el-ḥamdü li’llāh* taḥrīr olunmuş idi. Bu imlā bu ma‘nāya mebnī bir naẓm-ı ḥoş-edādır

G. 46. [Hezec: Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

- 1 Buyurdı mā hiye ol kıadd-i şimşād
Didim el-ḥamdü li’llāh ey perī-zād
- 2 Didi el-ḥamdü li’llāh ben de bildim
Didim bir ḥoşça bil ey yār-ı dil-şād
- 3 Didi söyle bunı icād iden kim
Didim nār-ı dilimden olmuş icād
- 4 Didi nār-ı diliñ yā kimden olmuş
Didim ma‘lūmuñ oldu isterem dād

- 5 Didi kimden Naẓīm eyler şikāyet
Didim la‘linden eyler rūḥ-ı nā-şād

G. 47. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Geldi cānānım piyāde ḥamdü li’llāh tā ebed
Ḥālimi kıldım ifāde ḥamdü li’llāh tā ebed

[43b]

- 2 İstirāḥat eyledi rūḥ-ı revānım ḥāşılı
Böyle bezm-i dil-güşāda ḥamdü li’llāh tā ebed
- 3 Ni‘met-i bī-ḥaddiniḡ deryāsına müstaḡrakuz
‘Ācizim şükriḡ edāda ḥamdü li’llāh tā ebed
- 4 Ser-te-ser gird-i küdüretden müberrā olmuşuz
Rūḡumuz zevḡ ü şafāda ḥamdü li’llāh tā ebed

- 5 Didi yārim qarşuma Vehhāb u Raḡmān ey Naẓīm
Eylesün ‘aşḡıḡ ziyāde ḥamdü li’llāh tā ebed

[Kāfiye-i harf-i dāl, hāşiye]

[42a]

Lehū

G. 48. [Müctes: Mefā‘ilün/Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Riyāz-ı peyker-i gül-rīziḡe hezār pesend
Ḥıyāz-ı la‘l-i mey-engīziḡe hezār pesend

- 2 Görüp bu dīde-i giryān hezār ḥüsn ammā
Kemāl-i ḥüsn-i dil-āvīziḡe hezār pesend
- 3 Dilim dü nīm kılup tīḡ-i çeşm-i ḥün-rīziḡ
Efendi ġamze-i ḥün-rīziḡe hezār pesend
- 4 Çehār na‘l-i semendiḡ mişāl-i çār-aḡter
Mehā kerāmet-i Şebdīz’iḡe hezār pesend
- 5 Pesend ḥüsn-i ser-ā-pā-yı kadd-i yāra baḡar
Nazīm nazm-ı mey-āmīziḡe hezār pesend

[43b]

Der-ķāfiye-i ḡarf-i rā’ [çerçeve içi]

G. 49. [Muzârî: Mef‘ûlü/Fā’ ilâtü/Mefā’ ilü/Fā’ ilün]

- 1 Cismim yaḡîn görenlere bir nev-hilâldir
Ḥaḡḡā ki dūr olanlara ṡurfa ḡayâldir
- 2 Ol deḡlü hecriḡ âteşi göḡlümde ser virüp
Dūdından āsumān ṡutuşur iḡtimâldir
- 3 Gel sāḡiyā ki ḡalḡa-i rindān saḡa yeter
Meyl eyleyen bu ḡalḡaya ehl-i kemâldir
- 4 Vā‘iz dimiş ki ehl-i diliḡ maḡşadı behişt
Ḥalṡ eylemiş ki maḡşadım ancak cemâldir

- 5 Cevr eylemek revā mı ‘aceb teşne-dillere
Ey serv-i nāz çün lebiñ āb-ı zülâldir
- 6 Nār-ı caḥīm ‘āşıkā hicrân-ı yârdır
Cennet didikleri degil illâ vişâldir
- 7 Şun bâde-i vişâli şakîl olma sâkiyâ
Kim bâde-i vişâl Nazîm’e ḥelâldir

G. 50. [Muzârî: Mef‘ûlü/Fâ ‘ilâtü/Mefâ ‘ilü/Fâ ‘ilün]

- 1 Bülbul çemende tırmayup âh ü figân ider
Ol gonçe-i cinân ise bâğında bî-ḥaber
- 2 Mermer midir ‘aceb diliñ ey şeh ki etmedün
Dûd-ı siyâh-ı sîne-i ‘uşşâkdan ḥazer

[44a]

- 3 Ey cevri-pîşe ‘âlemi ber-bâd eyledün
Bārî Hudâ’ya ‘āşî imişsin begim meger
- 4 Bir derde düşdi tûṭî-i dil kim devâsı yok
İllâ kerem iderse ṭabîb-i leb-i şeker
- 5 Vâkıf degil misin ‘aceb ol sözden ey Nazîm
Kim cāhiliñ muşâḥabeti nârdan beter

Der-firāk-ı yār-ı vefādār u dāder ü dildār-ı ‘ālī-miḳdār āh ez-sitem-i ‘ālem-i ḡaddār ve ez-cevr-i çarḫ-ı sitemkār ĩn nazm-ı dil-düz-ı ciger-süz der-ferş-i belā vü ḳazā inşā vü imlā şode

G. 51. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Ey göñül ḳıl āh u efgān ḫāl-i hicrān böyledir
Ṭurma bir dem ṭurma bir ān ḫāl-i hicrān böyledir
- 2 Rāzıyuz çün ḫükm-i Ḥaḳḳ ammā sezādır ağlamak
Ağlasun ey çeşm-i giryān ḫāl-i hicrān böyledir
- 3 ĩns ü cinn ü vaḫş ü ṭayr ü cümle eşyā ağladı
Sen de ağla dā’im ey cān ḫāl-i hicrān böyledir
- 4 Ğuşşadan ferş-i belāda mūya döndüğ ey dirġ
N’idelüm ey cism-i sūzān ḫāl-i hicrān böyledir
- 5 Āh idersen dem-be-dem feryād idersen vechi var
Ey Naẓīm-i zār u giryān ḫāl-i hicrān böyledir

G. 52. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Egerçi şoḫbeti düşmenlerin ḡāyet muşibetdir
Ve-lākin yār-ı şādık olmayanın da bir āfetdir
- 2 Şikāyet ger idersem ey göñül çarḫ-ı sitemgerden
Firāk-ı yār evvel bī-nihāyet bir şikāyetdir
- 3 Ğarīb ü nā-tüvān u ḫaste vü dermānde vü mehcūr
Faḳīrim bu maḳām-ı ḫasb-i ḫālinden kināyetdir

[44b]

4 Kerem kıl keşf-i esrār-ı kerāmāt etme ey zāhid
Bizim maṭlūbumuz ‘ālemde bir başka kerāmetdir

5 İki ‘ālemde ancak ḥüsn ü ‘aşk-ı yārdır maḫşūd
Nazīmā ğayrıya meyl etme kim şonı nedāmetdir

Der-şenā-yı Belğradī Maḥmūd Paşa-zāde İsmā‘īl Paşa ṭāle beḳāhū

G. 53. [Hezec: Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün]

1 Senā ey maḫşad-ı ehl-i temennā bārgāhındır
Senā ey cümle dervīşān-ı ‘ālem ḥayr-ḥāhındır

2 Senā ey ehl-i ḥālīḡ ḥālīni fehmi eyleyen ‘ārif
Senā ey meslek-i sırr-ı ḥakā’ik şāh-rāhındır

3 Senā ey ism-i zātıḡ sīn elif yā ‘ayn u lām u mīm
Senā ey āfītāb-ı çarḡ-ı devlet ḳadr ü cāhındır

4 Senā ey ‘adl ile ‘ālemlere revnaḳ viren ‘ādil
Senā ey ziynet-i devr-i zamān ṭarf-ı külāhındır

5 Senā ey medḡ-gūyuḡ rūz u şeb bülbul Nazīm olmuş
Senā ey gülşen-i maḫşūd-ı ‘ālem bārgāhındır

G. 54. [Hezec: Mef‘ūlü/Mefā ‘īlün/Mef‘ūlü/Mefā ‘īlün]

1 Şevḳiḡ teni ḥāk itsün ey nūr-ı zamān dil-ber
Ġamzeḡ dili çāk itsün ey ḳaşı kemān dil-ber

- 2 Ol denl  hak r [oldum] ‘ lemde ha r oldum
Bir derde es r oldum li’ll hi am n dil-ber
- 3 M lk n    yem-i el f emrinde hem n n n k f
Yok mı ‘acab  in  f ey te ne-i c n dil-ber
- 4 Derdin  hik yet k l c n na ‘in yet k l
Kulu a him yet k l ey   h-  cih n dil-ber
- 5 Leyl ’ya fed  Mecn n h sn  e Naz m olsun
Bu yolda budur k n n ey serv-i rev n dil-ber

[45a]

Man  me-i ‘ diyye-i la  fe

G. 55. [Muz r : Mef  l /F  l t /Mef  l /F  l n]

- 1 Vakt-i kerem yeti di bir ikr m degmiyor
‘ d oldu didiler bize bayram degmiyor
- 2 Herkes bug n ma abbet ile b se kesb ider
Dild rdan ba a bile d  n m degmiyor
- 3 C m eyledim  ikeste dilim b de h n n 
S k iden anlad m ba a bir c m degmiyor
- 4 Z hid ki ba  a derde d   p   hlar  eker
G rdi hak r y r-  g l-end m degmiyor

- 5 İlham-ı Hâk Nazîm hemân şî'riñ anlanur
Sa'y etmegile yoḥsa bu in'âm degmiyor

Velehû eyzan

G. 56. [Remel: Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün]

- 1 Ğâfîl olma sâkiyâ zîrâ bugün bayramdır
Mâh-ı rûze gitdi gel şimdi zamân-ı câmdır
- 2 Va'd kılmış ben gedâya şâh-ı ḥübânım benim
Rûz-ı vuşlat 'îdiñ olsun şâhidim 'Allâm'dır
- 3 Luṭf-ı Hâk'dan dil eger mühr-i Süleymân'ı bugün
Ehrimen'den kırtarırsa nâ'il-i her kâmdır
- 4 Bir nefes şad bîkr-i maẓmûn nice teşrîf itmeye
Bülbül-i ṭab'ıma kuvvet yâr-ı gül-endâmdır
- 5 Bu ğazel dime Nazîm-i nâ-tüvân kim şî'rdir
Şî'r bunca rengîn olmaz ḥâk budur ilhâmdır

Manzûme-i bahâriyye

G. 57. [Muzârî: Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün]

- 1 Nev-rûz irişdi tâze bahâr eyledi zuhûr
Ezhâr açıldı luṭf-ı hezâr eyledi zuhûr
- 2 Gel sâkî bâde şun içelüm olalum bugün
Ğamdan ḥalâş mihr-i nigâr eyledi zuhûr

[45b]

3 Vechiyle eyliyor ser-i zülfi muḳābele
Bir başḳa ṣimdi leyl ü nehār eyledi zuhūr

4 Teṣrīf ider serīrimize ‘āṣıḳım diyen⁴³⁹
Sīnemde yüz biḡ āteṣ ü nār eyledi zuhūr

5 Ṣehlā gözüḡ ṣehā göreli dīde-i Naẓīm
Gönlünde bī-ḳarāra ḳarār eyledi zuhūr

G. 58. [Hezec: Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün/Fe ‘ūlün]

1 Ḥaberdār ol ḥaberdār ol ḥaberdār
Saḡa ‘āṣıḳ Naẓīm ey ṣīvelü yār

2 Sezādır tūṭīyi mesrūr idersenḡ
Eyā āyīne-ruh la‘liḡ ṣeker-bār

3 Dime bilmem seniḡ derdiḡ ṣuçum ne
Ṭabībim eyledim her dem [ben] izhār

4 Sitem gerçi baḡa ‘ayn-ı ‘atādır
Efendim luṭf ḳıl olma sitemḳār

5 Saḡa minnet iderler cümle ḥübān
Saḡa ‘āṣıḳ Naẓīm ey ṣīvelü yār

⁴³⁹ Teṣrīf ider serīrimize ‘āṣıḳım diyen: Gelsün benimle ṣoḡbet ide ‘āṣıḳım diyen

Manzūme-i 'īdiyye

G. 59. [Hezec: Mefā 'īlün/Mefā 'īlün/Mefā 'īlün/Mefā 'īlün]

- 1 Bilā-şek cümle mevcūdāt Şāhid Hāk te'ālādır
Uşanmış 'aşkıdan gönlüm uşanmaz bu ne sevdādır
- 2 Bugün mü' minlerin bayramıdır ey sākī-i dil-cū
'Ināyet eyle maḳşūdum bilürsin la'l-i şaḥbādır
- 3 Dilim yüz biḡ cefā çekse elinden senden el çekmez
Seniḡ cevriḡ şafādır luṭfunuz firdevs-i a'lādır
- 4 Saḡa bir 'arz-ı ḥāl etdim buyurduḡ eylerem icrā
Zamān geldi teraḥḥum kıl ki bugün vaḳt-i icrādır
- 5 Serāy-ı kalb-i vīrānım çün olmuş mesned-i 'aşkıḡ
Ne pervā mā-sivādan ḡaṭırım ḡamdan müberrādır

[46a]

- 6 Riyāz-ı cennet istersen şarāb-ı 'aşk için mest ol
Varırsın ol zamān ma'nāya burhānım hüveydādır
- 7 'Aceb şimdi niçün 'irfāna raḡbet ḳalmadı şorma
Göñül dildāra vir aḡyārdan geç fānī dünyādır
- 8 Metā'-ı nazm u şi'rim kıymeti bilinmedi gerçi
Sefīnem ḳulzüm-i 'ālemde bir sīmurḡ-ı anḳādır

- 9 Nazīm el-ḥamdü li'llāh ğuşşadan āzādesin çünki
Seni mesrūr iden bir pādişāh-ı 'ālem-ārādır

G. 60. [Muzârî: Mef'ûlü/Fā'ilâtü/Mefā'ilü/Fā'ilün]

- 1 Derdim yanında gūy-ı zemīn zerreden ḥaḳīr
Çevgān-ı zūlfī şaḥn-ı meşakḳatde destgīr
- 2 Dilgīr ḥāşe kim ola cevriñle 'āşıkıñ
Cevr ü cefālarıñ kuluña ḥulv-i lā-naẓīr
- 3 Naẓm-ı gedā eyā şeh-i 'ālem bilūr misin
Dünyāya gelmemiş tūtalum sağ imiş Zāhīr⁴⁴⁰
- 4 Luṭfuñla zerre 'illeti yokdur bu vādīniñ
Ḥürşīd-i āsumān hiç olur mı nihān başīr
- 5 Senden Nazīm şekve iderse 'aceb degil
Ey baḥt-ı bed cihānda beni eyledün ḥaḳīr

G. 61. [Hezec: Mefā'ilün/Mefā'ilün/Mefā'ilün/Mefā'ilün]

- 1 Ne ḥāletdir 'aceb kim ḥatırında ıztırābım var
Yetiş sāḳī dilim teşne ne ābım var ne tābım var
- 2 Rem ü vaḥşet metā'imdir ticāretgāh-ı 'ālemde
Gel ey āhū-yı vaḥşī kim seniñle biñ ḥesābım var

⁴⁴⁰ Naẓm-ı gedā: Elṭāf-ı şī'rim; Dünyāya gelmemiş: Hiç kimse görmemiş [der-kenarda düzeltilmiştir ve daha nazik olduğu belirtilmiştir.]

3 Günāhım yok niçün olduñ şehā gitdikçe bīgāne
 Su'āl eyle efendim 'abdiñi şāfī cevābım var

4 Bahār olmuş tülū' eyler hezārān sebze-i dilden
 Hayālimde meger bir gonçe-i 'ālī-cenābım var

[46b]

5 Faķīrem 'āşıkam rindem ġarīb ü bī-vaṭan kaldım
 Naẓīm'em muṭribem sīnemde kânūn u rebābım var

Manzūme-i 'īdiyye

G. 62. [Hezec: Mefā 'īlün/Mefā 'īlün/Mefā 'īlün/Mefā 'īlün]

1 Seni 'āşık iden mesrūr u ḥurrem 'īd-i ekberdir
 Saña ḥall eyleyen her müşkili hem 'īd-i ekberdir

2 Devā-yı 'āşık-ı dil-ḥaste bugün vāķi' olmuşdur
 Degil 'āşık sürūr-ı cümle 'ālem 'īd-i ekberdir

3 Senā vü medḥe lāyıkdır kılalum medḥini īrād
 Mübārek hem mu'azzam hem mükerrerem 'īd-i ekberdir

4 Gel ey sākī-i meh-rū bāde-i vaşlınla himmet kıl
 Eyā luṭfuñ dil-i mecrūḥa merhem 'īd-i ekberdir

5 Saña kim bā'ış-i vuşlat Naẓīm olmuş şorarsañ bil
 Ḥudā'ya ḥamd ü minnet rūḥ-ı 'ālem 'īd-i ekberdir

G. 63. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Benim gönlüm nişân-ı nâvek-i ebrû-kemânımdır
Hayâl-i gönçe-i peykânı bāğında revânımdır
- 2 Leb-i dil-berde şanmağ ğayr-ı ma' nâ görünen hürmet
Muşarrahdır kitâb-ı 'aşkda maṭlab ki kânımdır
- 3 Kemend-i zülf-i hūbân-ı cihāndan hiç havfım yok
Esîr iden beni 'âlemde ancak Qahramân'ımdır
- 4 Bu 'âlemde neler serv ü neler şimşâd-kâmet var
Cihân bāğında memdūh-ı zamân serv-i revânımdır
- 5 Zer-i kâmil-'ayārım nâme-i nazm-ı bedî'imdir⁴⁴¹
Şehâ kibrî-i aḥmer hâme-i mu'ciz-beyânımdır
- 6 Nice Ferhâd-ı nazmıñ olmaya ṭab'-ı sūḥan-perver
Seniñ üstâdıñ ey dil Şehdî-i Şîrîn-zebânımdır
- 7 Nazîm'em zaḥm-ı tîğ-i düşmen-i bed-aşldan fâriğ
Mu'în ü Hâfızım ol pâdişâh-ı ins ü cânımdır

[47a]

Şikâ[yet] ez-çarḥ-ı ğaddâr u sitemkâr

G. 64. [Remel: Fe 'ilâtün(Fâ 'ilâtün)/Fe 'ilâtün/Fe 'ilâtün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Çarḥ-ı ğaddâr meded kıldı beni zâr u nizâr
Bu sitemkâr meded kıldı beni zâr u nizâr

⁴⁴¹ nazm-ı bedî'imdir: dīvân-ı nazmımdır [sonradan düzeltilmiştir]

- 2 Yārdan cev̄r ü cefā gelse baḡa zevḡ ü şafā
Cevr-i aḡyār meded ḡıldı beni zār u nizār
- 3 Derdim ey yār meded eyledim izhār meded
‘Aşḡ-ı ḡün-ḡār meded ḡıldı beni zār u nizār
- 4 ‘Āfiyet ‘ālemine āh nice ‘azm ideyim
Hecr-i dildār meded ḡıldı beni zār u nizār

- 5 Güllerin cev̄r ü cefāsı baḡa yetmez mi Nazīm
Ne belā ḡār meded ḡıldı beni zār u nizār

G. 65. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Resül-i şāh-ı ‘aşḡım ‘aḡl Cibrīl-i emīnimdir
Kelāmu’llāh-ı ḡüsnüḡ ma‘nisi ‘ayne’l-yakīnimdir
- 2 Ne pervā ehl-i küfrün ḡaltiyāt-ı bī-şumārından
‘Aṡā-yı pādīşāh-ı dünyī vü ‘uḡbā mu‘īnimdir
- 3 Tarīḡatde ḡaḡīḡatde şefi‘im ḡazret-i Aḡmed
İmām-ı mezhebim ol şāh-ı Zeyne’l-‘ābidīn’imdir
- 4 Ḳıyās etmeḡ ḡhibbā kim vaṡan zencirim olmuşdur
Mu‘anber zülf-i cānān bir ‘aceb ḡablü’l-metīnimdir
- 5 Nice maḡv olmaya Ferḡād-ı ḡüsnüḡ ey leb-i Şīrīn
Ḥaṡıḡ tefsīr ü vechin muşḡaf-ı imān u dīnimdir

6 Vücūd-ı bî-miṣāliḡ ser-te-ser ḡikmetle ḡā'imdir
Cemāl-i bā-kemāliḡ nūr-ı Rabbü'l-‘ālemīn'imdir

7 Bizim ‘ālemde ḡıẓr-āsā ḡayāt-ı bāḡīmiz vardır
Nazīm'e āb-ı rūḡ-efzā kelām-ı nāzenīnimdir

[47b]

Manzūme-i ‘īdiyye

G. 66. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

1 Vakt-i ‘işretdir bugün mü'minleriḡ bayramıdır
Kesbe sa'y itsün göñüller būseler eyyāmıdır

2 Sāḡiyā luḡf eyle kim sensin ṡabīb-i ḡāzıkım
Sen bilürsin derdime dermān ṡarābıḡ cāmıdır

3 Māh-rūyuḡ ‘āşıḡa ḡūrṡīd-i ‘ālem-tābdır
ṡubḡ-ı ṡādık ey perī zülf-i mu‘anber ṡāmıdır

4 Pāk ider ālüfteyi deryā-yı luḡfuḡ ḡaṡresi
Çekdigim ṡad derd ü miḡnet vā‘iziḡ ibrāmıdır

5 ṡurmayup muṡrib eliḡde sāz feryād eylesün
Naḡme-perdāz ol ki ‘īṡ ü ‘işretiḡ hengāmıdır

6 Nakd-i cānıḡ ṡarf idersin ey göñül bir būseye
ṡöhret ü ṡānıḡ meger dil-berleriḡ düṡnāmıdır

7 'İd idüp bu şehirde kaçd eyleyüp nazm etmeye
Söyleden tab'-ı selīmim şāh-ı 'aşk in'āmıdır

8 Rāh-ı 'aşkıñ ger sorarsañ diñle benden ey Nazīm
İbtidāsı ser virüp cānıñ fedā encāmıdır

Karındaşım Tīrānī Muḥliş Beg'e irsāl olunmuşdur

G. 67. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

1 Eyledi şad derd ü miḥnetle felek bizi esīr
Kalmışuz zindān-ı fūrkatde meded ḥ'ār u ḥaḳīr

2 Ey muḥibb-i şādıḳān v'ey Muḥliş-i şāhib-beyān
Ey süḥan-dān-ı zamān mīr-i kelām-ı lā-naẓīr

3 Hāme-i 'āciz nice taḥrīr ide aḥvālīmī
Hālīmiz taḥrīr ile taḥrīre gelmez yā emīr

4 Cāmi'-i 'uşşāḳ-ı müştāḳın ki oldur çāresāz
Çāre kılsun ḳullara ol pādişāh-ı destgīr

5 Çarḥ inşāf eylemez yoḥsa Nazīm ey pūr-hüner
Cān u dilden zātıña müştāḳ bi'llāhi'l-Ḳadīr

[48a]

Der-medh-i teferrücgāh-ı medīne-i İlbaşan hafazaha'llāhü'l-hafīzü'r-raḥīmü'r-
rahmānū'l-mennān

G. 68. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Bu maḳām ey dil teferrücgahleriñ sulṭānıdır
'Abd-i memlūkı laṭīf eşcār ile meydānıdır
- 2 Söylenürse cennet-i a'lā sezādır bu maḳām
Zevḳ içün bunda olan maḥbūblar ğilmānıdır
- 3 Sāhasından ger şorarsañ şahn-ı gülzār-ı cinān
Ya bunun āb u hevāsı bülbulün dermānıdır
- 4 Bu müferriḥ yerde bī-minnet keder ma'dūm olur
Bu kerāmet bā-ḥuşuş āb-ı revānıñ şānıdır
- 5 'Āşık-ı ğam-dīdesin gerçi bu 'ālemde Naẓīm
Ġam yime zīrā bugün meh-rūlarıñ devrānıdır

Naẓīre be-ġazel-i Nābī Efendi rahmetu'llāhi 'aleyh⁴⁴²

G. 69. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 N'ola da'vā idersem 'aşk-ı ma'sūḳeyn muvaḥḥiddir
Kemāl-i meyl-i (80) Mecnūn olduğı Leylī'ye (80) şāhiddir

⁴⁴² Nabi Divanı 74. gazel: (Mefā 'ilün Mefā 'ilün Mefā 'ilün Mefā 'ilün)

1 Bu ma'nā ittihād-ı 'āşık u ma'sūḳa şāhiddür
Maḥabbetle meveddet lafz u ma'nā 'ayn-ı vāḥiddür

2 İki güldür yüzi ol māh-rûy-ı 'ālem-efrûzuñ
Bu ma'nāya gül-i ra'nā dü-veçhile mūsâ'iddür

- 2 Zenehdânın çehinden (08) bak cümelden (08+32+33=73) buse (73) zâhirdir
Tefekkür kıl bu ma'nâya lebin (32) gözün (33) müsâ'iddir
- 3 Dime 'âlimdir ol 'âlim 'amel (140) yok naşsı (140) bātıldır
Eger 'ilm (140) ü 'amel ma'dūd olsa şey' -i vâhiddir
- 4 Ne mümkün ber-murād olmak bu dünyā dār-ı (205) miḥnetdir
Reh-i (205) vaşl isteyen 'âşık bu 'âlemde mücâhiddir
- 5 Gözümden seyl-i (100) eşkim sîne-i mecrûhuma semdir (100)
'İlâcım (104) ey perî-rû kıdd-i (104) dil-cüyüğe 'â'iddir
- 6 El (31) irince ne deḡlû kūh-ı (31) a'lâ olsa meydândır
Zeri (207) yokdur fakîrin anın için tab'ı bāriddir (207)
- 7 Cem'in (43) cāmı bugün destinde ey dil-cū (43) teraḡḡum kıl
Tebessüm (502) 'âşıkıyla şurb-i (502) meşrûb-ı makâşiddir
- 8 Yem-i (50) 'âşıkda ğavvâş olmuş ey gül (50) bûlbûlün (64) çünkü
Tarîk-i vaşla sedd (64) olmaz ḡasûduḡ fikri fâsiddir

[48b]

3 Kalem tâ olmaya der-kâr ma'nâ rû-nümâ olmaz
Maḡar ḡatt-ı siyâha anuñ için rûy-ı kâğiddur

4 Bu mevsimlerde ümmîd-i tama' lutf-ı edâniden
Nişâr-ı âb-rûy itmekden akdem re'y-i fâsiddür

5 Eger tîrd-ı ġama zûr-ı mey-i gül-fâmdan ġayrı
Riyâkârân-ı 'âlem i'tirâz eylerse vâriddür

6 'Aṡâyâ bi'z-zarûre müncezbüdür meyl-i dil ammâ
Kerîm ammâ ki nîme şad fedâ itmezse kâsiddür

7 Mu'ammâ-gûne bu nâme sabâdan gelmedür Nâbî
Zihî tarz-ı nevîn kim ma'nî-i şî'r üzre zâ'iddür

Ali Fuat Bilkan, *Nabî Divanı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 1/514.

- 9 Hārīk-i (318) āteş-i hicrān efendim nā-ümīd olmaz
Vişālın den hāķīre (318) hāmdü li'llāh nāme vāriddir
- 10 Nāzīre yapmağa emr-i Nāzīm'e (1000) hūbb-ı nazmındır (1000)
Müzeyyen huld-i (634) nazm oldu biri daħl (634) itse hāsiddir
- 11 Seniñ [Nābī]’ye pey-rev olmada hadd-i (12) kemāliñ var
Nāzīmā cehd (12) iden ṭab’-ı selīmiñ şı’ri mūciddir

Nāzīre be-ğazel-i merhūm Edrenevī Sezāyī Efendi raḥmetu’llāh⁴⁴³

G. 70. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Hāk-i pāy-i merd-i dānāyam riṡā bilmem nedir
Rağbetim nā-dāna yok havf u recā bilmem nedir⁴⁴⁴
- 2 Yārdan her ne gelürse başıma luṭf u kerem
Zāhidā ağıyārdan cevır ü cefā bilmem nedir
- 3 Şāh-ı istiğnā baña bir luṭf i’ṭā kıldı kim⁴⁴⁵
Şad ğınā kesb itdi cānım mā-sivā bilmem nedir

⁴⁴³

1 Şāh-ı istiğnā-yı mülk oldum recā bilmem nedür
İlticā-yı Hākdan özge mültecā bilmem nedür

2 Fāriğam dünyā vü ‘uķbāya ta‘alluķ itmezem
Terk ü tecrīdem bugün hūbb-ı sivā bilmem nedür

3 Öyle Mecnūnam ki Leylā bend-i zencīrūmdedür
Eylerem ‘aşķında ammā cān fedā bilmem nedür

4 Mest-i cām-ı vaḥdetem ben özgeyi fark eylemem
Lāubālī-meşrebem çün ü çirā bilmem nedür

5 Her ne eylerse revā cānān men-i dil-ḥasteye
Ben Sezāyīyem anuñ-çün nā-sezā bilmem nedür

⁴⁴⁴ Rağbetim: Meylimiz

⁴⁴⁵ luṭf i’ṭā kıldı kim: luṭf u iḥsān eyledi

- 4 Ğıll u ğışdan şāfdır hātırları ‘āriflerin
Hamdü li’llāh ben de aslā mā-cerā bilmem nedir
- 5 İhtiyār itdim ‘atā-yı ‘aşkı i’tā itdiler
Maṭlab-ı a’lā budur ğayrı ‘atā bilmem nedir
- 6 Söylesünler bir ḥaṭā var ise nazmımda anı
Ben hele luṭf-ı İlāhî’den ḥaṭā bilmem nedir
- 7 Bu ğazel bir kuṭb-ı ‘ālem nazmı yümnîdir Nazîm
Ben Sezā’î’yem anıḡ-çün nā-sezā bilmem nedir

Ġazel-i laṭîf der-medḡ-i Çelebi Luṭfu’llāh Efendi

G. 71. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Dilā deryā-yı āb u tāb Luṭfu’llāh Efendi’dir
Cihānda gevher-i nā-yāb Luṭfu’llāh Efendi’dir
- 2 Zārāfetde nezāketde laṭāfetde ferīdū’l-‘aṣr
‘Aṭā-yı ḥazret-i Vehhāb Luṭfu’llāh Efendi’dir
- 3 Hūlūṣ üzre du‘āsın rūz u ṣeb vird-i zebān itdim
Muḥibb-i ṣādıkım aḥbāb Luṭfu’llāh Efendi’dir

[49a]

- 4 Murādın fetḡ-i bāb eyle o zāt-ı pāk-i ma’lūmun
Saḡa yā müftiḡu’l-ebvāb Luṭfu’llāh Efendi’dir

- 5 Nazīm'ın ıab'ına feyz ü zıyā bahş eyleyen 'ārif
Meh ü hūrşīd-i 'ālem-tāb Luţfu'llāh Efendi'dir

Der-medh ü vaşf-ı Kāğıd-hāne

G. 72. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Bir teferrücgāha geldik k'ismi Kāğıd-hāne'dir
Bā-huşuş ey 'āşıkān dil-cūy-ı her cānānedir

- 2 Rūh-ı ādem etmesün mi meyl böyle buḳ'aya
Nev'-i insāndan buna meyl etmeyen bīgānedir

- 3 Dil berāber sendedir āyīnesi İskender'in
Bī-ta'ab bu nükteyi aḡlar o kim ferzānedir

- 4 Luţf idüp şad nāz ile şehr-i Sitanbul şehrīsi
Nükte-dāndır aḡlasun nükte nedir ma'nā nedir

- 5 Cennet-i a'lā didi cānā buḡa ıab'-ı Nazīm
Cennet-i a'lā degilse bunca me'vā yā nedir

Şikāyet zi-maẓmūn-nā-şināsān

G. 73. [Remel: Fā 'ilātün(Fe 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Nazmın olursa belāḡatde eger dürr ü güher
Anı meydāna çıkarma iderler ıaşmer

- 2 Naşara yenşuru naşran diyenin yanında
Nice şabr itsün amān ıab'-ı nezāket-perver

- 3 Şehr-i İstanbul'a geldim zurefâsın göremem
Gördiğim halk hemân ekl ile şürb isterler
- 4 Çelebi şehriye de rāst gelürsem yolda
Zevkine mā'il olup bād-ı şabā gibi geçer
- 5 Bu şikāyet baña söyle ki neden geldi Nazīm
Vechi yokdur bu su'ālî ki cevābı azhar

[49b]

Hakīriñ ve ba'z-ı aḥbābıñ aḥvāline müşīr gazeldir

G. 74. [Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Ey gül-i bāğ-ı leṭāfet gonçe-i cūş-ı bahār
Luṭf u iḥsān etmesün mi 'andelībe gül-'izār
- 2 Derd ü ğamdan kim ḥalāş eyler benim ḥün'n dilim
Eylemezse ger ṭabīb-i luṭfuñ ey Perverdigār
- 3 Lāzım oldu himmet-i merdān Veliyyü'd-dīn saña
Gelmedi ol şāh-ı İbrāhīm Edhem şīvekār
- 4 Āferīn şad āferīn 'uşşākdan bildim seni
Ey 'İşāmü'd-dīn ki dīniñ nūr-ı dīdār-ı nigār
- 5 Sırriyā sırrıñ 'aceb fāş eylemek mümkün midir
Ben Nazīm'em sırrımı nazmımla kıldum āşikār

Der-du ‘ā-yı yek yār-ı vefādār u bi-ḥaḳīḳat-i bī-vefā ve sitemkār

G. 75. [Hezec: Mef‘ülü/Mefā ‘ilü/Mefā ‘ilü/Fe ‘ülün]

- 1 Ömrün seniñ efzün ola ey yār-ı vefādār
Devlet saña meftün ola ey yār-ı vefādār
- 2 Yanında bi-ḥaḳḳ-ı şeref-i ḥazret-i Aḥmed
Seng olsa da altun ola ey yār-ı vefādār
- 3 Hüsniñ ola ḳadriñ de teraḳḳīde hemīşe
‘Ālem saña memnün ola ey yār-ı vefādār
- 4 Gerdün ile ḥürşīd ü ḳamer ḥaḳa-be-güşün
Hem baḥt-ı ḥümāyün ola ey yār-ı vefādār
- 5 Meddāḥ u şenā-gūyün ola zevḳ ü şafāda
Bed-gūy diger gün ola ey yār-ı vefādār
- 6 Ancaḳ şılası bu ğazeliñ bāğ-ı cihānda
Vaşl-ı ḳad-i mevzün ola ey yār-ı vefādār

- 7 Ey ḳadiriñ elif vird’i budur bende Naẓīm’iñ
‘Aşḳıñla felek nün ola ey yār-ı vefādār

Der-meslek-i şāḥib-dilān nevvera’llāhu ḳulūbehüm bi-ḥürmetihi’l-Ḳur’ān

[50a]

G. 76. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Ezelden rāḥ-ı ‘aşḳ ey dil tarīḳ-i müstaḳīmimdir
Ümīdim ğayrdan ḳaṭ’ itdiren yār-ı ḳadīmimdir

- 2 Münezzeh olmada yārım delīle ihtiyācım yok
Ṭarīk-i müstaķīmi bildiren ‘aql-ı selīmimdir
- 3 Dü ‘ālemde benim haşmım gerek lafzen gerek ma‘nen
Raķīb-i bed-likā’ ya‘nī o şeytānū’r-racīmimdir
- 4 Gedāyam bendeyem estağfiru’llāh bī-vefālardan⁴⁴⁶
Baņa dermān iden şubḥ u mesā şāh-ı Kerīm’imdir
- 5 Didim medḥ eyleyen ḥüsnüñ efendim derdmendiñdir
Didi el-ḥamdü li’llāh mādiḥim tab‘-ı Nażīm’imdir

Ġazel-i rengīn ü laţīf der-vaşf-ı Muḥammed-i emīn ü şerīf

G. 77. [Müctes: Mefā’ilün/Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’lün)]

- 1 Miyān-ı dām-ı dü zülfünñde murğ-ı cānım esīr
Mişāl-i fāḥte şāhīn-i çeşmiñe naḥcīr
- 2 Behişt ü cennet-i Rıdvān u dūzaḥ-ı Mālik
Vişāl ü hecriñ eyā pādişāh-ı ‘ālemgīr
- 3 Muḥammed ism-i şerīfīñ şefā‘at eyle şehā
Ki itdi dūzaḥ-ı hecriñ revānıma te’sīr
- 4 Yeter yeter saņa ‘uşşākı katl etmek-içün
Kaşıñ kemān ü müjeñ tīr ü ğamzeler şemşīr

⁴⁴⁶ Gedāyam: Faķīrem

- 5 Su'āl idersen eyā şeh ki 'āşıkıñ kimdir
Gedā-yı bī-medediñ nāzımıñ Naẓīm-i haķīr

Bir 'ālī-medāra ırsāl olunmuşdur

G. 78. [Muzârî: Mef'ûlû/Fā'ilâtü/Mefā'ilû/Fā'ilün]

- 1 Olsa hezār cānı hezārıñ fedā ider
Şāha gedā o şāh ise yüz biñ cefā ider
- 2 Ey nā-şüküfte gonçe-i bāğ-ı kemāl-i hüsn
Bī-çāre 'andelīb saña şad şenā ider
- 3 Sensin o mihr-i 'ālem-i hüsn ü cemāl kim
Vechiñden ey melek meh-i Ken'ān hayā ider

[50b]

- 4 Sensin o māh-ı bedr-i leṭāfet ki zūlmeti
Bir ān içinde luṭf ile nūr u zıyā ider
- 5 Sensin o şāh-ı mülk-i belāğat ki naẓmuñuz
Dürr-i yetīmdir aña 'ummān du'ā ider
- 6 Sensin o şems-i çarḥ-ı nezāket ki nā-tüvān
Ṭab'-ı Naẓīm kuvvetin andan recā ider
- 7 'Allām-ı lâ-Yezāl bilür kim kuluñ Naẓīm
Şıdk üzre rüz u şeb saña medḥ ü şenā ider

Bu ğazel dağı mūmā ileyhe irsāl olunmuşdur

G. 79. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Meded ey luṭf-ı Sübhānī perīṣān ṭavr u ḥālīm var
'İnāyet eyle tābım kalmadı yüz biṅ melālīm var
- 2 Efendimsin saṅa ma'lūmdur ey merḥamet-güster
Tekellūf yok kelāmımda ṣadākatde kemālīm var
- 3 Esüp bād-ı ṣabā semtinden ol yār-ı dil-ārānıṅ
Gedāyım rü'yetin ister göṅül ṣāh-ı celālīm var
- 4 Ğarīb olmaz hilāl-i āsumān olursam ey aḥbāb
Ḥayālimde hemīṣe bir meh-i ebrū-hilālīm vār
- 5 Firākıṅ gerçi kār itdi Naẓīmıṅ cānına cānā
Ba'īd olmaz yanımda bir celīlū'ş-ṣān ḥayālīm var

Ğazel-i rengīn der-vaṣf-ı dil-ber-i ṣīrīn ü nāzenīn

G. 80. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 O cānān ülfetin 'ālemde ancaḳ anlayan anlar
O sultān ṣoḥbetin 'ālemde ancaḳ anlayan anlar
- 2 Ruḥuṅ cennet lebiṅ Kevṣer kadiṅ Tūbā cemālīṅ nūr
Bu sırrıṅ ḥikmetin 'ālemde ancaḳ anlayan anlar
- 3 Meh-i rūze budur yārıṅ lebi iḥsāna gelmez mi
Bu la'liṅ lezzetin 'ālemde ancaḳ anlayan anlar

- 4 Görünce kıddiñi dü-tā olur serv-i revān cānā
O serviñ kıāmetin ‘ālemde ancaķ anlayan anlar

[51a]

- 5 Mühendis olmadan maķşūd bilmek kıadd-i dildārı
Bu ‘ilmiñ şan‘atın ‘ālemde ancaķ anlayan anlar

- 6 Dür-i dendāniña meyyāl n‘eyler dürr ü elmāsı
Bu gevher kııymetin ‘ālemde ancaķ anlayan anlar

- 7 Akıtdım dīdeden eşkim gedāya şāh rahm itdi
Bu hāşşiyetin[i] ‘ālemde ancaķ anlayan anlar

- 8 Çıkardı kelle-pūşın himmet itdim perçemin gördüm
Nazīm’iñ himmetin ‘ālemde ancaķ anlayan anlar

Muķaddemā bir çelebi cānāniñ hūsn ü cemāl-i bā-kemālleri bir bezm-i dil-ārāda temāşā olunup niçe zamāndan sonra tekrār rü‘yet-i cemāl-i bī-mişālleriyle şeref-yāb olunduķda mūmā ileyhiñ şāh-ı ‘aşķı fermānıyla inşā olunan ğazeldir

G. 81. [Remel: Fā ‘ilātün(Fe ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Ey göñül gördi o meh-pāreyi çeşmiñ tekrār
Didim öldürdi o bī-çāreyi çeşmiñ tekrār
- 2 Tutdı şad cevri ile veh pençe-i şāhīn-i kaçā
Murğ-ı hayrān-dil-i āvāreyi çeşmiñ tekrār
- 3 Rūh-ı bī-tābıma eyvāh havāle kıldı
Hancer-i ğamze-i ğaddāreyi çeşmiñ tekrār

4 Didi kâ'il ola hem zûlmüne bi'llâhi Nazîm
Yollasun karşıma nazzâreyi çeşmiñ tekrâr

5 O sitemkârı tutup hakkını icrâ ideyim
Vireyim destine hûn-h'âreyi çeşmiñ tekrâr

G. 82. [Hezec: Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün]

1 Bu efğânım ümîdim bu ki ol cānāna kār eyler
Degil cānāna bahtım yār ise devrāna kār eyler

[51b]

2 Şadākat dildedir, dilde degil ey müdde'î şādık
Diliñden anılan olsa diliñ de cāna kār eyler

3 Hülûşum 'ākıbet maqşûda nâ'il itdirir göñlüm
O dildāra bu 'aşkıñ nārı yana yana kār eyler

4 Yanıñda ihtiyārîdir maḥabbet bildigim am mā
Maḥabbet bî-tekellûf zāhidā insāna kār eyler

5 Maḥabbetsüz koma vîrāne göñlüm bir dem ey şāni'
Maḥabbetle Nazîm-i nâ-tüvān vîrāne kār eyler

Ġazel-i hoş-edā der-meslek ü rāh-ı merd-i Hudā

G. 83. [Hezec: Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün]

1 Yem-i 'irfāna ğavvāş ey göñül dürr-i yemi n'eyler
Bu kenziñ mālîki genc-i le'im-i 'ālemi n'eyler

- 2 Zāmīriñ pāk idüp āyīneveş gel terk-i ‘işret kıl
Baķan āyīne-i İskender’e cām-ı Cem’i n’eyler
- 3 Bu ‘ālem maķşadı hāşıl da olsa biñ meşakķat var
İki gün zevķ içün ‘āķil bu derd ü mātemi n’eyler
- 4 Kemālāta dem-ā-dem sa’y kıl meyl-i cihāndan geķ
Bu ķalb-i kem-‘ayārı ‘ārif olan ādemi n’eyler
- 5 Sirişķ-i dīdeyi bārān-ı gūlzār-ı ma‘ānī kıl
Gūlistān ķatre-i bī-i i’tibār-ı şeb-nemi n’eyler
- 6 ‘Ulūmuñ çeşmesārından hayāt-ı sermedi iste
Bu mādan nūş iden Hızr ey göñül ‘İsī-demi n’eyler
- 7 Cihānıñ ‘izz ü cāhı ey Nazīm olmaz saña mūnis
Ruķ-ı maţlūba tālīb böyle āhū-yı remi n’eyler

[Kâfiye-i harf-i râ, hâşiye]

[43b]

G. 84. [Muzârî: Mef‘ûlü/Fā’ilâtü/Mefā’ilü/Fā’ilün]

- 1 Sevdā-yı zūlfüñ oldı kemendim kerem buyur⁴⁴⁷
Bir hoşça bağla tab‘-ı semendim kerem buyur
- 2 Şīrīn-zebān u la’liñe dīvāne göñlümüz
Ferhād olmasun mı efendim Kerem buyur

⁴⁴⁷ zūlfüñ: hüsñüñ

- 3 Ağlar fiğān ider şekeristān eliñdedir
Tūtī-revānım ey leb-i qandim kerem buyur
- 4 Raḥm eyle gül yüziñe gedāyān hezārdır
İnşāf diñle şāh bu pendim kerem buyur
- 5 Şem‘-i kemāl-i senge ey āteşīn-‘izār
Pervāne olmasun mı sipendim Kerem buyur
- 6 Ruḥsār-ı āteşīniñe qandīl olan faķīr
Qarşuñda yanmasun mı efendim Kerem buyur
- 7 Biñ cānı olsa cümlesini pāyiñe Nazīm
Eyler nişār şāh-levendim kerem buyur

[44a]

Der-vaşf-ı bezm ü şoḥbet-i zümre-i yārān der-sa‘ādet-ḥāne-i fażīletmend Ḥuldī Efendi
ekremehū ve aḥsenehu’llāhu’r-Raḥīmü’r-Raḥmānu’l-Muḥsinü’l-Mennān

G. 85. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Bezmimiz el-ḥamdü li’llāh luṭf-ı Yezdān ser-te-ser
Nürdur şimdi kulüb-ı ehl-i ‘irfān ser-te-ser
- 2 Pür-leṭāfet nüktelerden mevc-i deryā-yı tarab
Sāḥil-i meclisde dürr ü gevher-efşān ser-te-ser
- 3 Gül gibi ḥüsn-i şadā-yı mūsıķīden her taraf
Oldılar dem-beste ḥayrān ‘andelībān ser-te-ser

- 4 Nūr-ı şıdk-ı sīne-i bī-kīne-i aḥbābdan
Āsumān-ı bezmimizde māh-ı tābān ser-te-ser
- 5 Şoḥbet-i yārān şārāb-ı rūḥ-baḥş-ı ‘āşıkān
Sükkerī ḥelvā ğıdā-yı la‘l-i cānān ser-te-ser
- 6 Gördigim yok şaḥn-ı ‘ālemde riḳāz-ı nūrdan
Bādem ü ḥelvā turunc u sükkeristān ser-te-ser
- 7 Dōstānıñ himmetinden bu gece gördüm Naẓīm
Ola yā Rab bezm-i ḥullān şād u ḥandān ser-te-ser

[44b]

Velehū

G. 86. [*Müctes: Mefā’ilün/Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’lün)*]

- 1 O şūḥ peççe-i insān mıdır ğazāle midir
Perī mi yoḥsa melek yoḥsa başka ḥāle midir
- 2 Miyān-ı gülşen-i mūy-ı serinde cāy tutan
‘Aceb benefşe mi sūnbül midir külāle midir
- 3 Nedendir anlamadım ey yüzün ihāta iden
Ḥicābdan mı ‘aceb yoḥsa nūr-ı hāle midir
- 4 Ża‘īf cismimi maḥv u remād iden ‘illet
Kemāl-i ‘āteş-i hicrān mı dūd-ı nāle midir

- 5 Dem-i hazānda bile lutf ile çemenlenmiş
Laṭīf ‘arızı anıñ behiştī lāle midir
- 6 Leb-i nigāra kimi la‘l dir kimi yāķūt
Kitāb-ı ‘aşķda bātıl mı haķ maķāle midir
- 7 Hāķīr bāğ-ı cemālinden almadı bir kām
Ne bilsün anda olan mīve mi nevāle midir
- 8 Müdām zümre-i ‘uşşāķı mest iden cevher
Leb-i ḥabīb midir bāde-i dü sāle midir
- 9 Nūķūd-ı ‘aşķıña bu nev ğazel delīl-i ḳavī
Nazīm emr-i şehinşāh ile ḳabāle midir

[45a]

Velehū

G. 87. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 ‘Andelībem gülşenim dīdār-ı rūḥ-efzā olur
Vaşf idersem bir gülün yüz biñ cihān inşā olur
- 2 Ḳays-ı bī-ārām-ı ḥüsneḡ mürşidim üstād-ı ‘aşķ
Hānķāh u tekyemiz şimdengirü şahrā olur
- 3 Ḳaplamış ‘ālemleri emvāc-ı deryā-yı çemen
Ḳatre-i her jāle şimdi gevher-i yek-tā olur

- 4 Lāle vü gül mesned-i la‘l ü zümürüddür çemen
Serv ü gülşen hūr u ğilmān cennet-i a‘lā olur
- 5 Rakşa gelmiş mevlevī-āsā bu gün göñlün Nazīm
Şahn-ı sīneñ de maķām-ı şāh-ı istignā olur

Velehū

G. 88. [Muzârî: Mef‘ûlû/Fā‘ilâtü/Mefā‘ilû/Fā‘ilün]

- 1 Hakkā kemāl-i şıdk ile olmuş dilim mesīr
Sevdā-yı şāh-ı Lem Yezel’e kim odur Qadīr
- 2 Tāliblere kemāl ile hūsn-i edeb gerek
Üstād olur hıyānet-i eşhāşdan habīr
- 3 Tālibleri murādına Hāk’dır yetişdiren
Bātıl hākıñ muķābilidir añladı hākīr
- 4 Olma göñül firīfte-i nefis-i dūn şakın
Ol pādīşāha tā olasın mesned ü serīr
- 5 Gelmiş hezār gülşen-i dünyāya şad hezār
Zāğ u zağan muhāl olamaz terbiye-pezīr

[45b]

Der-evşāf-ı temāşā-yı Üsküdar bā-tevfīk-i Hudā-yı Perverdigār

G. 89. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Meks̱ ider hālā dimāğımda şafā-yı Üsküdar
Tā meşām-ı cānıma dokundı bŷy-ı nev-bahār
- 2 Sebze vü āb-ı revān ü hŷsn ü aşhāb-ı şafā
Cümlesi hāzır müheyyā derd ü ğam zār u nizār
- 3 Çille-i ğamdan kemān-āsā tenim dü-tā iken
Ok gibi eylerdi meydān-ı temāşāyı şikār
- 4 Bāde hāliş sākī munşif hem-ţabāyi ' müttefīk
Böyle meclisde alur mı gŷlşen-i hātırdā hār
- 5 Olmamış 'ālemde bu keyfiyyet-i huld-i berīn
Naşb olaldan şahn-ı imkānda bu tāk-ı zer-nigār
- 6 Sākī-i devrāna şad hāmd ü şenā olsun mŷdām
Oldı rindāna müsā 'id cām-ı devr-i rŷzigār
- 7 Zikr olınsun ey Nazīm ol 'iş ü 'işret kim ele
Her zamān girmez meger tevfi ide Perverdigār

Velehŷ

G. 90. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Hāyālīniş hayālın ehl-i dil şāhib-hayāl anlar
Sözün ehl-i kemāliş yine bir ehl-i kemāl anlar

- 2 K̇o ıksun k̇ürsiye sen ḣāk-i ṗāy-i ehl-i ‘irḟān ol
Ne bilṡün v̇ā ‘iz-i ṅā-ḋān heṁān bir k̇ıl ü k̇āl aᅇlar

[46a]

Tetimme

- 3 Me’āl-i şeb-nem-i ḃāᅇım ġül-i ḣürş̇ide k̇almışdır
Hilāl̇im ḣāl̇ini aᅇlarsa bir ebṙü-hilāl aᅇlar
- 4 Maṙiż-i derd-i hicṙānam deṙūnum ṗārelenmişdir
Eᅇer aᅇlarsa ḣāl̇im ol ᅇaḃīb-i ehl-i ḣāl aᅇlar
- 5 Ne ḋünyā v̇ü ne ‘uᅇḃā bilmedi dilḋārdan ᅇayrı
Nażīm’iᅇ ḣāl̇ini ol dil-siṫān-ı zi’l-Celāl aᅇlar

Veleḣü

G. 91. [Hezec: Meḟā ‘il̇ün/Meḟā ‘il̇ün/Meḟā ‘il̇ün/Meḟā ‘il̇ün]

- 1 Sa’ādet-ḣāne-i vaᅇdet ḋü ‘ālemde maᅇāmımdır
Ezelden ḃāde-i tevᅇīᅇ ile leb-ṙiz cāmımdır
- 2 Benim ş̇āḣīn-i baᅇtım l̇ānesinden uᅇuran naᅇᅇir
ᅇayāl̇imde benim şaydım o kebk-i ᅇoş-ᅇırāmımdır
- 3 Şikāyet ṗādiş̇āhımdan deᅇil illā ᅇikāyetdir
Efendimden ceḟā ċān u ᅇöᅇül̇den iᅇtirāmımdır
- 4 Tecerrüd ‘ālemin seyr eyledim bir özge ‘ālemdir
Niᅇin-i ṁülk-i vaᅇdetde yazılmış ism ü nāmımdır

- 5 Sirāyet eylemiş zehr-i firāk-ı nahl-i ümmīdim
Şifā bāğ-ı dilimde mīve-i maḫşūd u kāmımdır

[46b]

Tetimme

- 6 Ezelden tā ebed ḫaṭ' eylemem ümmīdimi Ḥaḫ'dan
Ḥudā'nın gösteren luṭf-ı hezārın şubḥ u şāmımdır

- 7 Nazīmā şevḳ ile şad ḫ'āhiş ü minnetle cānānı
Fedā etmek dil ü cānım yolında iltizāmımdır

Velehū

G. 92. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Su'āl eylerse ḫālimden efendim içdigim ḫandır
Firākın bağırmı yakdı ta'amım dūd-ı efgāndır
- 2 Tenim envā'-ı dāğ-ı ḫasretin den başḫa 'ālemdir
Vücūdum şahn-ı hicrānında bir la'l-i Bedaḫşāndır⁴⁴⁸
- 3 Süveydā-yı dilim teftiše ḫācet yok bu işden geç
Derūnum pāk yandırdı gel imdi cānımı yandır
- 4 Ne lāzım Ka'be ta'mīr ü ziyāret eylemek şad-bār
Benim bu ḫātır-ı vīrānımı ta'mīri āsāndır

⁴⁴⁸ la'l-i: kūh-ı

- 5 Saḡa āsāndır ancak ġayrıya ammā ne müşkildir
Nazīm'ın ḡatırın vīrān iden hicrān-ı cānāndır

Velehū

G. 93. [Remel: Fā 'ilātūn/Fā 'ilātūn/Fā 'ilātūn/Fā 'ilūn]

- 1 Nā'il-i mülk-i hidāyet mesned-i 'izzetdedir
Mā'il-i semt-i ḡalālet mesken-i zilletdedir
- 2 Rūḡ-ı ḡudsī muşḡaf-ı ḡikmetde şan olmuş elif
Maḡfil-i keşretde de olsa yine vaḡdetdedir
- 3 Faḡr ile ḡuy eyleyüp ḡāni' olan merd-i Ḥudā
Lafḡda 'usretde ammā ma'nide devletdedir

[47a]

Tetimme

- 4 Pāk-dāmen oldu ḡül-mīḡ-i 'alāyıkdan emīn
Sūzeni olsa Mesīḡā'nın yine 'ismetdedir
- 5 Luḡfuḡa iḡsānıḡa ānen-fe-ānen muntazır
Bendeniḡ a'māline ḡalsa işi zulmetdedir
- 6 Ḥaḡ müyesser eyleyeydi bī-ḡicāb u bī-niḡāb
Görsem ol māḡı k'anıḡçün mihr ü meh ḡayretdedir
- 7 Bilmedim 'āşık niçün eyler temennā-yı vişāl
Bāde-i vuşlat da içse teşne-i fūrḡatdedir

- 8 Şi'r söyler mi edāsın bilmeyen İstanbul'un
Ah ol me'vā için bî-çāre dil hasrettedir
- 9 Şadme-i yek-şehper-i şāhīn ṭab'ımdan Nazīm
Murğ-ı ṭab'-ı zümre-i ehli sūḥan dehşettedir

Velehū

G. 94. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Zamāne ehl-i ḥaqqın ḥālī bu ḥaqqı ḥilāf aṅlar
O deḡlü mest-i ḡafletdir zamān kim dürdi şāf aṅlar
- 2 Eger leyl ü nehārı ḥalka fark eyler misin dirseṅ
Cevāb eyler belī ammā ne fā aṅlar ne kāf aṅlar
- 3 Bu devrānda zarīf ü ehl-i 'irfān giçinen ādem
Zamīrin imtiḥān itseṅ hemān bir qurı lāf aṅlar
- 4 Eger şī'rinde isti'māle irād itse bir şā'ir
Zarīfān-ı zamāne ḥarf-i kāfı kūh-ı Kāf aṅlar
- 5 'Abeş şarf eyledün 'ömrün Nazīmā dār-ı dünyāda
Vefādārān-ı 'ālem ittifākı iḥtilāf aṅlar

Velehū

G. 95. [Hafif: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Dil sıfātın celāle virmişdir
Kendü zātın cemāle virmişdir

- 2 Şāh-ı ‘aşka hezār taḥsīn kim
‘Ālemi iḥtilāle virmişdir
- 3 Teşnegān-ı şarāb-ı la‘l-i lebiḡ
‘Aqlıḡ āb-ı zülāle virmişdir
- 4 Kāmetim ol nigār-ı māh-ruḡum
Şekl-i dāl-i hilāle virmişdir

[47b]

- 5 ‘Aks-i vechin zemīne baḡş itdi
İsmiñi verd ü lāle virmişdir
- 6 Tırra-i sünbül ü benefşeye hem
Nükhetin ol gülāle virmişdir
- 7 Tūtī-i ṭab‘-ı tālīb-i vaşlıḡ
Hevesin khand ü bala virmişdir
- 8 Hele baḡ zāhid-i müzebzebe kim
Dīnini iḥtimāle virmişdir
- 9 ‘Aql u fehmin Nazīm-i şūrīde
Hep cünün-ı kemāle virmişdir

Velehū

G. 96. [Müctes: Mefā‘ilün/Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Hezār başladı feryāda ḡara ṭa‘n eyler
O bī-nevā güli görmez bahāra ṭa‘n eyler

- 2 Bahār irince göñül şöhet-i vatan ister
O dem celāl ile āhar diyāra ta‘n eyler
- 3 Na‘īm-i fānī ile muğtenim heveskāra
Caħīm-i derdiñ ile pāre pāre ta‘n eyler
- 4 Seniñle nā‘il olan gülşen-i mücādeleye
Gül-i mu‘āmele-i rüzigāra ta‘n eyler
- 5 Maķām-ı fehme varan gevher-i meżāmīniñi
Der-i mebāhiş-i bī-i‘tibāra ta‘n eyler
- 6 Hemīşe gonca yatan bāğ-ı şām-ı zülfünde
Şüküfte-i seher-i iftiḥāra ta‘n eyler
- 7 Girerse destine ol nāzenīn-i sīm-endām
Nazīm-i şad zer-i ḥāliş şikāra ta‘n eyler

Velehū

G. 97. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Düşen zülf-i siyāhiñ bendine murğ-ı revānımdır
Dağıtma turra-i şeb-rengiñi cānā mekānımdır
- 2 Dem-i ‘İsī’den olmuş dem uran ḥayrān-ı dem-beste
Meger ser-tāc-ı ḥübān Mehdī-i şāhib-zamānımdır
- 3 Ezelden var idi ünsiyyet-i rūḥānīmiz ammā
Bi-ḥamdi’llāh bugün ḥüsnüñ görüp bildim ki cānımdır

- 4 Müyesser olmadı dil-h'āhım üzre kūşe-i çeşmin
Gönül geçmez o sevdādan şehā sırr-ı nihānımdır
- 5 Beni seyyāh-ı 'ālem kōrkarım eyler o şūr-engīz
Cihānı tayı idüp seyr eylemek ma'nā-yı şānımdır
- 6 Edā-yı şī'r-i eşhāşa hele benzer mi ta'bīrim
Dür ü gevher çıkarmak pīşe-i deryā vü kānımdır

[48a]

Tetimme

- 7 Nice şükriñ edā itsün lisān-ı hāme-i nazmım
O ser-keş nāzenīnim rām iden tāze zebānımdır
- 8 Ümīdimdir kelāmıñ bezm-i mahşerde ki müştākım
Nazīm-i derdmendimdir muḥibb-i hāndānımdır

Velehū

G. 98. [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Şarāb yoğısa qarşumda vech-i sāķī var
Mecāz-ı fānī bulunmazsa zāt-ı Bāķī var
- 2 Maḥabbetin ne kadar eyledi şehim nokşān
Kemāl-i 'aşk kırmaz şıdķda terāķķī var
- 3 Egerçi dil-ber-i vuşlatdan olmuşuz mehcūr
Vişāle bā'ış olan neş'e-i firāķī var

- 4 Hayāl ile mütesellī olur dil-i ‘āşık
 Yögisa verd-i ruḥı nār-ı iştıyākī var
- 5 Kāpuṇda bende-i ‘āciz Naẓīm-i şūrīde
 Fenā bulursa ne ğam anda sırr-ı bākī var

Velehū

G. 99. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Veliyyü’n-ni‘ metimsin izniḡe dil istinād ister
 Kemāl-i himmetiṇle kendini mesrūr u şād ister
- 2 Belī zerrāt-ı ‘ālem emr-i Ḥaḡ’dan ḡāric olmazlar
 Zıyā-yı devletiṇde rūḡ-ı nā-şādım murād ister
- 3 Bugün luṭf-ı Ḥudā’sın şaḡn-ı ‘ālemde bi-ḡamdi’llāḡ
 Kūl elbette sūtūn-ı luṭf-ı Ḥaḡḡ’a i‘timād ister
- 4 Bu minvāl üzredir dürr-i niẓāmı ‘ālem-i kevniṇ
 Bu sırrıṇ ḡikmetin inkār iden maḡz-ı ‘inād ister
- 5 Tulū‘ etmiş muḡaddem ḡātır-ı mir’ātıṇa Ḥaḡ’dan
 Murādın virmede şūrīde senden ‘adl ü dād ister

Velehū

G. 100. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Açılmış bir gül olduṇ kim seniṇ yüz biṇ hezārıṇ var
 Benim gibi hezār-ender-hezārān bī-ḡarārıṇ var

- 2 Kime bakşam kemend-i zülf-i pür-çîniñle bend olmuş
Kerem kıl kaydıña düşmüş rikāb-ı bî-şumārıñ var
- 3 Kanā‘at kūşesin ‘ālemde kıldım ihtiyār ammā
Şehā gördüm kapuñda şad civān u ihtiyārıñ var
- 4 Ne ister sende istiğnā hele fehm etmedim ‘āşık
Diliñde var ise ancak seniñ müstağnī yārıñ var
- 5 Hazān görmüş çemen-āsā görünür zāhiriñ her dem
Derūnuñda çemenlenmiş Naẓīmā şad bahārıñ var

[48b]

Velehū

G. 101. [Hezec: Mef‘ūlü/Mefā‘ilün/Fe‘ūlün]

- 1 Naẓmım haṭ-ı gül-‘izāra beñzer
Ma‘nāsı miyān-ı yāra beñzer
- 2 Luṭfuñla bugün dil-i harābım
Ma‘mūr olan diyāra beñzer
- 3 Eṭrāf-ı ruḥuñda zülf-i pür-çîn
Genc üzre muḳīm māra beñzer
- 4 Hicrān u vişāle oldu burhān
Mūyuñ şeb ü rû nehāra beñzer

- 5 Karşumda hayāl-i hayret-efzā
Bir şūh-ı cihān nigāra beñzer
- 6 Derdiñle benim kad-i nizārım
Kānūnda za‘īf tāra beñzer
- 7 Ketm itdiğim āteş-i derūnum
Yandı yürek āşikāra beñzer
- 8 Ağyārıñı gül gibi görür dil
Yanıñda hezār hāra beñzer
- 9 Zāhirde işim şitāya dönmüş
Bātıñda şehā bahāra beñzer
- 10 ‘Ankā iken ol şeh-i cemālim
Güm-lānesine şikāra beñzer
- 11 Eyler tek ü pūy cā-be-cā dil
Mest-i mey-i şevk-i yāra beñzer
- 12 Görindi ‘alāmet-i vişāliñ
Hicrān şanemā firāra beñzer
- 13 Şūrīde Nazīm hasretiñle
Dīvāne-i bī-ğarāra beñzer

Velehū

G. 102. [Müctes: Mefā' ilün/Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün(Fa' lün)]

- 1 Görindi rūy-ı benefşe mişāl-i zülf-i nigār
Yayıldı 'āleme nūr-ı cemāl-i zülf-i nigār
- 2 Telāş-ı ma' nī-i eşkāl-e düşme zāhid-i huşk
Gelür mi mantık-ı eşhāşa hāl-i zülf-i nigār⁴⁴⁹
- 3 'Abeş mesāhaya el şunma ey mühendis-i 'aql
Kıyāsa gelmedi kıdd-i nihāl-i zülf-i nigār
- 4 Cefā-yı dehrden āsūde oldı şayd ideli
Dil-i kebūteri bāz-ı du-bāl-i zülf-i nigār
- 5 İhāta kıldı beni dāma kalmadı hācet
Maḥabbet-i ezel-i iştimāl-i zülf-i nigār
- 6 Ḥazīnedār-ı rumūzāt-ı 'ālem-i melekūt
Naẓīm-i mest-i şarāb-ı kemāl-i zülf-i nigār

[49a]

G. 103. [Hezec: Mefā' ilün/Mefā' ilün/Mefā' ilün/Mefā' ilün]

- 1 Taqılma zāhidā 'uşşākda bir başka hālet var
'İbādet sende başka bizde bir başka 'ibādet var

⁴⁴⁹ ma' nī-i eşkāl-e: sırr-ı me'ānīye

- 2 Kerem kıl gel arışma meclis-i dīvānegāndır bu
Nezāket sende başa bizde bir başa nezāket var
- 3 Mūcerreb herkesi ibāli isti‘dādına balı
‘Ināyet sende başa bizde bir başa ‘ināyet var
- 4 İki ‘ālemde Hādī birdir ancak maz-ı hikmet bu
Hidāyet sende başa bizde bir başa hidāyet var
- 5 ‘Alāmet ikimizde nudur bu nev‘e girmekde
‘Alāmet sende başa bizde bir başa ‘alāmet var
- 6 Selāmetdir murādı herkesi İslām’a girmekden
Selāmet sende başa bizde bir başa selāmet var
- 7 Sözi budur Naīm’i dile zāhid evvel ü āir
Sa‘ādet sende başa bizde bir başa sa‘ādet var

Velehū

G. 104. [Hezec: Mefā ‘ilūn/Mefā ‘ilūn/Mefā ‘ilūn/Mefā ‘ilūn]

- 1 anā‘at eyleyen insāna ‘ālemden berī dirler
Ta‘alludan mūberrā olana rū-ı şafī dirler
- 2 Aılmaz görmeyince bād-ı şubu şiddetin onca
Cefāya şabr iden abdāla merd-i mūntehī dirler
- 3 adi her cilvesinden taşlar pervāz ider cānā
Ne delū nā-tūvān olursa ‘uşāa diri dirler

- 4 Dil-i ‘ārif ğamın me’ vāsıdır bu saṭḥ-ı süflīde
Bulurlar ḥāk ile ālūde kânında zeri dirler
- 5 Selīmü’l-bāl eger ‘ālemde varısa dil-i dānā
Cihān bāğında sālīm gerçi kim serv-i sehī dirler
- 6 Benim zaḥmımdan olmuş çü o şūḥuṅ āb-ı şemşīri
Eger şu cūybāra çıksa āb-ı zāhirī dirler
- 7 ‘İbādet kārgāhında Naẓīmā bir metā’ ın yok
Bilürler aġniyā ḥālın saña dest-i tehī dirler

Velehū

G. 105. [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Ne ta‘alluḫ ne temelluḫ ne ḥod i‘dāma baḫar
O şeh-i luṭf u kerem bende-i ...āma baḫar
- 2 ‘Andelībem dil-i ḥūnīn ü gül-endāma baḫar
Gūyiyā mest gehī gülşene geh cāma baḫar
- 3 Ḥaṭṭ u ḥāl-i ruḥına murġ-ı dilim nāzır idi
İbtidā dānelere şimdi dönüp dāma baḫar
- 4 Merdüm-i çeşm-i siyāhında hele ḥikmet çok
Kāmurān dost degil ‘āşıḳ-ı nā-kāma baḫar
- 5 Düşdi deryā-yı murādāta gönül bī-zevraḳ
Ḥavf ider tehlükeden keştī-i islāma baḫar

- 6 Lübbine neyl içün iḳdām ider ehl-i ḥıbret
Tıfl ṭab‘ān kiber-i pūst-ı bādāma baḳar
- 7 Ḥazret-i Rātib’e pey-rev oluram dirse Naẓīm
Benzer ol bī-ḥırede kim ṭama‘-ı ḥāma baḳar

[49b]

Tetimme

- 8 Ḥazret-i Rātib odur kim söze bed’ itdikçe
Ḳudsiyān yire inüp ḥikmet-i ‘Allām’a baḳar
- 9 Ḥāfız-ı kevn ü mekān ḥıfz ide zāt-ı pākın
Rūz u maşlahat-ı zümre-i İslām’a [baḳar]

G. 106. [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Bildiren her kişiniḡ ḥılḳatini cevherdir
Ḳoḳusından bilinür dime ki bu ‘anberdir
- 2 Zāt-ı insāna kemālāt viren feyż-i Ḥudā
Cümle kibrītleriḡ mu‘teberi aḥmerdir
- 3 Olur a‘zā-yı diğeri nisbet ile bendeleri
Viren elbette bu ecsāma niẓāmın serdir
- 4 Ḳalmadı ehl-i sūḡan naẓmını mi‘yāra çeken
Şi‘r ü naẓma hele tevbe idicek demlerdir

- 5 Şu kadar eyleyen inşâ-yı pesendîde kelâm
Murğı bālâ-yı hevâya uçuran şeh-perdir
- 6 Olmayaydı mütefâvit kim iderdi rağbet
Cümleniñ münteħabı ma‘den-i sîm ü zerdîr
- 7 Sen veliyyü’n-ni‘amıñ ni‘metine şükr eyle
Her kim ikrâr ider haqqı Naẓîmâ erdir

G. 107. [Remel: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün]⁴⁵⁰

- 1 Hâk-i pây-i merd-i dānāyam riya bilmem nedir
Mâ-sivâdan geçmesem havf u recâ bilmem nedir
- 2 Şâh-ı istiğnâ baña şol luṭfi ihsân itdi kim
Şad gınâ kesb eyledüm şâh u gedâ bilmem nedir
- 3 Ğıll ü ğışdan pāk ü şâfî dilleri ‘arîfleriñ
Hamdü li’llâh ben de ašlâ mâ-cerâ bilmem nedir
- 4 Söylesünler bir haṭâ var ise yolumda benim
Ben hele luṭf-ı İlâhî’den haṭâ bilmem nedir
- 5 Ehl-i zâhir anlamaz rûhum neye dil-bestedir
Dil-sitânım vâhîd ü ğayr-ı likâ bilmem nedir
- 6 Men-‘aref sırrına vâkıf olmayan bilmez Naẓîm⁴⁵¹
Yâre teslîm olmuşam cevır ü cefâ bilmem nedir

⁴⁵⁰ Bu gazel 70 numarada farklı şekilde kayıtlıdır, Hasan Sezâî’nin divanındaki bir gazele naziredir.

⁴⁵¹ Nefsini bilen, Rabbini bilir. Hadis-i Şerif

[50a]

G. 108. [Hezec: Mef‘ülü/Mefā ‘ilü/Mefā ‘ilü/Fe ‘ülün]

- 1 Dil şafha-i sīnemde tarabgāh-ı bütāndır
Tab‘ım ruḥ-ı zībā gibi gülzār-ı cināndır
- 2 Udḥiyye için Ka‘be-i kūyında gönül vir
Vuşlat degil āsān dime ‘īd-i ramazāndır
- 3 Şaymam kim iderse beden nāzına kurbān
Yoluḡda ḥaḳīkatde fedā biḡ dil ü cāndır
- 4 Ceng etmek için ḡayr ile ālāt ne lāzım
Müjgāḡ u ḡaşıḡ ḡākeriḡe tīr ü kemāndır
- 5 Olsa ne ḡadar zülfüḡe dil-dāde sezādır
Meydān-ı maḡabbetde ḡuluḡ Ḳays-ı zamāndır
- 6 Bir müfred-i şeh-dāneyi ta‘bīre getürdüm
Gūş eyle Nazīmā ki saḡa nüşḡa-i cāndır
- 7 Elṡāf-ı veliyyü’n-ni‘ama ḡılmaḡ için şükr
Her şubḡ u mesā rūḡuḡı ḡafletden uyandır
- 8 Yā Rab ebedī devlet ile ‘ömri çoḡ olsun
‘İlm ü kerem ü himmet ile rūḡ-ı cihāndır
- 9 Tā şubḡ-ı ebed luṡf ile ḡıfz eyle İlāhī
Dergāḡı o şāḡib-keremiḡ keḡfū’l-emāndır

Velehū

G. 109. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Bād-ı şubh-ı ezeli kıldı cihānı tebşīr
'İd-i ekber demidir gül gibi açıldı zamīr
- 2 Hoş-güvār olsa bizim 'işretimiz yok mı cevāz
Geh şalar üstümüze Rüstem-i çeşmiñ şemşīr
- 3 Kūh-ı sengīn de olursa buña tākāt mi kalur
Dilime nāvekiñi kıldı havāle taqdīr
- 4 Nice terk eyleyelüm hāk-i deriñ k'anıñla
Eylemiş şeklimizi Kātib-i kudret taḥrīr
- 5 Neş'e-i cām-ı şabūḥ olsa 'aceb mi süḥanım
Çok zamāndır ki ider şubh-ı cemāliñ tefsīr
- 6 Ne 'aceb olsa eger vechiñe dil-dāde Nazīm
Ḥayli demdir ki yatur ḥalka-i zülfün de esīr
- 7 Kuḥl olur dīde-i erbāb-ı kemāle nazmım
Eger olursa anıñ ḥātimesi medḥ-i vezīr
- 8 Ser-i ḥayl-i vūzerā Ḥazret-i Hācı Paşa
K'eylemiş 'adli ile 'asker-i zulmi tedmīr
- 9 Tā ki aşḥāb-ı vefā devr ideler 'ālemde
Tā ola gülşen-i dil bülbul-i tevḥīde maşīr

- 10 Devlet-i sermed ile cümle umūruñ āsān
İde bed-ḥāhıñı maḫhūr Ḥudāvend-i ḳadīr

[50b]

G. 110. [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Dil-i ḡamnākımız eyle İlāhī mesrūr
Sīne-i ḳākimızı eyle İlāhī mesrūr
- 2 Geldi nevrüz-ı dil-efrüz açıldı ezhār
Gülşen-i ḥākimizi eyle İlāhī mesrūr
- 3 ‘Aḳl u idrākımız ancaḳ saña baḒlı yā Rabb
‘Aḳl u idrākimizi eyle İlāhī mesrūr
- 4 Baḫr-i luṭfuñdan ayırma bizim efkārımız
Ḥār u ḥāṣākimizi eyle İlāhī mesrūr
- 5 Biz Nazīm’üz ḡamımız nuṭḳumuzu bend itdi
Ṭab ‘-ı ḡamnākımız eyle İlāhī mesrūr⁴⁵²

[51b]

Ḳāfiye-i ḫarf-i zā’ [ḳerḳeve içi]

G. 111. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Şad hezārān söyledüñ anlanmadı aḫvālimiz
‘Aşḳdan el ḳekmek olmaz böyle düşdi fālimiz

⁴⁵² ḡamnākımız: ḳālākımız

- 2 Kıl ü kâliñ dā'imā farz ile sünnet ey faķih
Vāy kim sākīyle meyle geçdi kıl ü kâlimiz
- 3 Meclis-i hāşında yok aşlā bulunmak haddimiz
Vā'izā şermende kılmış bizi bu ef'âlimiz

[52a]

- 4 Harf-i 'illette efendi şarf-i evķāt eyledün
Kâbil-i şihhat 'aceb olmaz mı bu i'lâlimiz
- 5 Di Naẓīm ol şeyh-i pāke şuglünüz tesbīhdir
Rüz u şeb esbāb-ı vaşl-ı yârdır eşgâlimiz

Der-beyân-ı ahvâl-i ehl-i 'irfân

G. 112. [Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Bendegân-ı şāh-ı 'aşkuz lā-mekândır seyrimiz
Sâlikân-ı rāh-ı 'aşkuz lā-mekândır seyrimiz
- 2 Bendemiz olursa mihr ü meh te'accüb eyleme
Āsumân-ı māh-ı 'aşkuz lā-mekândır seyrimiz
- 3 Zāhiren h'ār u gedâyuz bātinen ey bī-başar
Hâkimân-ı cāh-ı 'aşkuz lā-mekândır seyrimiz
- 4 Kaddimiz ğamdan kemân-āsā görürsin ğam degil
Nāvekân-ı āh-ı 'aşkuz lā-mekândır seyrimiz

- 5 Sırrımızdan bî-ḥaberdır ehl-i zāhir ey Naẓīm
Reh-revān-ı rāh-ı ‘aşkuz lā-mekāndır seyrimiz

G. 113. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 ‘Andelībem gönçe-fem nāz eylesün gönlüm niyāz
Büt-perestem ol şanem nāz eylesün gönlüm niyāz
- 2 Nāz u istiḡnā ezelden şīve-i maṭlūbdur
Maṭlabımdır sevdiğim nāz eylesün gönlüm niyāz
- 3 Bir gedāyım luṭfına dā’im revānım muntazır
Ol şeh-i ‘ālī-himem nāz eylesün gönlüm niyāz
- 4 Nāz-ı cānān rūḥ-baḥş-ı ‘āşık-ı maḳtūldur
Turmayup ol ‘İsī-dem nāz eylesün gönlüm niyāz
- 5 Dil-ber-i derd ü elem dil-dādesi olmuş Naẓīm
Dil-ber-i derd ü elem nāz eylesün gönlüm niyāz

[52b]

G. 114. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Bu da ‘vā müşbet olmuşdur ki anda lām cīm olmaz
Cefāsın çekmeyince ṭālib üstādın ‘alīm olmaz
- 2 Bu da müşbet ḳavī meşhūr bir da ‘vā-yı āḥardır
Ki ‘āşık olmayınca ādemoğ ṭab’ı selīm olmaz

- 3 ‘İbâdetden elif hem dāl olur ecsāmı ‘uşşākıñ
O Şāhinşāh’a secde etmeyince şekl-i mīm olmaz
- 4 Giriftār-ı belā-yı ‘aşka Mecnūn didiler ammā
Giriftār olmayınca ‘aşka ‘aqlıñ müstaķīm olmaz
- 5 Sebeb hūsn ü leṭāfet kim behişt ismi müsemmānıñ
İçinde hūr u ğılmān olmayan dār-ı na‘īm olmaz
- 6 ‘Alīm olsa ne deñlü ‘ilm-i zāhirden kişi ey dil
Ḥaberdār olmayınca ‘ilm-i bātından ‘alīm olmaz
- 7 Tamām erbāb-ı isti‘dād ü fehmiñ cāyı İstanbul
Mücerred fehm ile sa‘y etmeyen lākin fehīm olmaz
- 8 Şadef içinde ey ‘ākil nazar kıl kaṭre-i nā-çīz
Riyāzet çekmeyince bir zamān dürr-i yetīm olmaz
- 9 Belā vü derd ü istignāsına yārıñ ḥamūl ol kim
Belāsın çekmeyince dil-beriñ ‘āşık Nazīm olmaz

Ġazel-i laṭīfe be-emr ü fermān-ı cānān-ı zāt-ı şerīf

G. 115. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Sever göñlüm o dildārı anı bıkmaz sever sevmez
Dilim yakdı cevābı bu ruḥum yakmaz sever sevmez
- 2 Gel ey dil ḥufyeten ğayret idüp bir ḥamle kıl birden
O cānān la‘lin öp bakma kaçır kaçmaz sever sevmez

- 3 Didi gönlüm çıkar mı bir şey ol şehden su'āl itsem
Didim sen sā'il ol şorma çıkar çıkmaz sever sevmez
- 4 Didi sengīn-dil ol şāhım hācerden hiç süd aķar mı
Didim bahtıñ olursa yār aķar aķmaz sever sevmez
- 5 Didi cānān sever mi yoħsa sevmez destini şıķsam
Didim 'āşık gehī cānān şıķar şıķmaz sever sevmez

[53a]

- 6 Didi çıķsa yakup bir sūhte gitseydi olmaz mı
Didim bilmem su'āl ile çıkar çıkmaz sever sevmez
- 7 Bu nev-vādī nazīre bakmıyor sevmez Nazīm aşlā
Dinürse mün'amuz budur baķar baķmaz sever sevmez

Der-vaşf-ı Sa'dü'd-dīn Çelebi es'adehu'llāhü'l-Bārī

G. 116. [Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Diñle ey dil baķ ne söyler ya'nī Sa'dü'd-dīnımız
Vechimiz şerh-i 'aķā'id ol haķ-ı müşkīnımız
- 2 Rūz-ı vaşlın āfitāb āgyāra ta'yīn eyledün
Şubħun olsa bārī olmaz mı 'aceb ta'yīnımız
- 3 Bu ħarāb-ābād-ı devrānda olursa bir nefes
Senden olur şād u ħurrem bu dil-i ġamgīnımız

4 Derse hâzır olmaña hâcet saña yok zerrece
Kâfîdir üstâd-ı hüsniñ ey ruḥ-ı rengînimiz

5 Dâm-ı sihr-i nazmıña haqqâ Nazîmâ ‘âkıbet
Düşdi murğ-ı ṭab‘ımız hem ‘aql-ı pür-temkînimiz

Ḥamd ü şükr ü sipâs Ḥudâ-yı te‘âlâ der-maḳâm-ı tevekkül ü istiğnâ

G. 117. [Remel: Fâ ‘ilâtün/Fâ ‘ilâtün/Fâ ‘ilâtün/Fâ ‘ilün]

- 1 Ḥamdü li’llâh oldı tevfiḳ-i ilâhî yârimiz
‘İlm ü ‘irfân ğam-güsâr-ı dil-ber ü dildârimiz
- 2 Bir ‘azîziñ naḥvına şarf eyledüñ maḳdûrumuz
Ni‘meti dâ‘im anıñ ikrârımız izhârımız
- 3 Mantıḳu’t-ṭayrı bilen ‘uşşâkdandır göñlümüz
Ol Süleymânü’z-zamân elbet bilür miḳdârımız
- 4 Faḳrımız var ise de nâ-merde muḥtâc olmazuz
Rûz u şeb âdâb u ‘ilm-i ḥâl kesb ü kârımız
- 5 Fânî ‘âlem dürr ü mercân ü metâ‘ın n’eylerüz
Baḥr-i ‘irfânda ma‘ânîdir dür-i şehvârimiz
- 6 Müntehâ-yı luṭf u iḥsân rü’yet-i dîdâridir
Hem ḥadîs ü hem kelâmı ser-be-müḥr esrârımız

[53b]

- 7 Bülbul-i gülzâr-ı ‘âlemden mücerred olmuşuz
‘Andelîbüz ma‘rifetdir gülşen ü gülzârımız
- 8 Zevkımız vardır teferrücgâh-ı dü ‘âlem bizim
Zevk-i cennetde buña yokdur dahı inkârımız
- 9 Bâkîdir bâkî şaķın şanma ki fânî ‘ömrümüz
Da‘vîye şâhid bize lebdîr dilâ âşârımız
- 10 Hâsîd-i câhil olursa ğam degil düşmânımız
Şeb-pere meşhûr-ı haşm-ı kevkeb-i seyyârımız
- 11 Câhilân ta‘n eylesünler rûh-ı ser-efrâzımız
Havf ider mi Bû Leheb’den Aḥmed-i muḥtârımız
- 12 Şadr-ı dîvânında etmiş Şâ’ib-i ferḥunde-râ
Bir du‘â maḥşûlidir bu müfred-i şehvârımız
- 13 Pâdişâhuz başımızda gerçi yokdur tâcımız
Mülkümüz şahrâ-yı ‘âlem taḥtımız kühsârımız
- 14 Âferîn şad âferîn her gâh her dem ey Naẓîm
Ṭab‘ıḡa hem nazmıḡa bi’llâhi var ikrârımız

Der-evşâf-ı ehl-i dilân ü ‘ârifân

G. 118. [Remel: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün]

- 1 Ehl-i dildir ey göñül emn ü emânda şübhesüz
Minnet etmez kimseye devr-i zamânda şübhesüz

- 2 Aradım niçe zamān dünyā yüzinde ‘ākıbet
Me’meni buldum tarīk-i ‘ārifānda şübhesüz
- 3 Şevk-i rüy-ı gönçe-i ra’nā-yı ma’nadır bilin
Rüz u şeb feryād-ı bülbül gülsitānda şübhesüz
- 4 ‘Ālemi tenvīr iden şanma ruḥ-ı şems ü kamer
Feyz-i nūrdır ‘ulūmuḡ ‘ālimānda şübhesüz
- 5 Ādemi şayyād olan şāhīn-i ‘irfānla tutar
Kebk-i maḡşūdın Nazīmā dü cihānda şübhesüz

[54a]

Akçaḡışārī⁴⁵³ Tālib Muḡammed Efendi ziyāret tarīkiyle ḡaḡīrīn ḡarafına gelüp mükālemeye bed’ olunup birāder-i mūmā ileyh bir dil-ber-i sīm-berin cemālini vaşf u medḡde mūbālaḡa eyledikten şonra, ḡaḡīre bir ḡāhiş ü şevk şudūr idüp: “Geliḡ varalum. Biz daḡı temāşā-yı ḡüsn ü cemāl-i bā-kemāl idüp ḡāk-i pālariyla mūşerref olalum.”, didigimizde kelāmımızı teslīm idüp: “Buyuruḡ, mūnāsibdir.”, didikde; ikimiz ‘azīmet-i kūy-ı cānān eyleyüp me’vāsına rū-māl olunup ādāb-ı ‘āşıkāne icrā olundu. Lākin zāt-ı şerīf-i ma’hūd mevcūd bulunmayup maḡşūd ḡāşıl olmadıḡından ber-meslek-i şikāyet gelen ḡazeliḡ şāh-beytiniḡ mışrā’-ı evveli, ḡab’-ı ḡaḡīrden bi’l-bedāhe zuhūra gelüp ḡaḡīr mışrā’-ı şānīsın Tālib Efendi’ye: “Siz inşā idüḡ!”), didikde bir miḡdār te’emmül idüp söyledikten şonra kūy-ı cānāndan hicrān zuhūra gelüp bāb-ı sa’ādetinden ḡurūc etmezden muḡaddem, mūşārun ileyh ḡazret-i cānān-ı zī-şān şāh-ı aḡterān gibi şeb-i yeldā-yı hicrāndan āsumān-ı şubḡ-ı vişāl-i pūr-‘unvāna ‘udül idüp nūr-ı cemāl-i bā-kemālinden iḡtibās olunup bāb-ı sa’ādetinden meḡcūr olup giderken, ḡaḡīr şāh-beytiniḡ ḡuddāmındaki ebyātı bilā-te’emmülin inşā eylemişdir. Āḡ, mine’l-firāk ü ḡālātihī ve mine’l-iştiyākı ve kūdūrātihī!

⁴⁵³ Akçaḡahisar اقچهحصار: Kruya (Kruja) قرويّه

G. 119. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 O sīmīn-ten müzeyyen kāmete bakmakta 'ār olmaz
Nazar maḫşūd-ı 'ālem olmasa naḫş u nigār olmaz
- 2 Kemāl-i diḳḳat üzre ḥüsnini seyr etmeyince dil
Kebüter pençe-i şāhīn-i çeşminde şikār olmaz
- 3 Metā'-ı cilvesinden kārgāh-ı 'īş ü 'işretde
Dü 'ālemde hele yanımda a'lā kesb ü kār olmaz
- 4 O şūḥuḡ āyet-i vechin şeb ü rüz okuyan 'ārīf
Ne deḡlū cānına ḳaşd itse devr-i rūzigār olmaz

[54b]

- 5 Görüp mihri çıkınca ḥüzn ile dil āsitānından
Şeb-i yeldāya döndi rüz-ı 'ömrüm nūr u nār olmaz
- 6 O ḡonçe-leb gül-i nev-reste açılmazsa 'ālemde
Fiḡān kıl bülbulā gülzār-ı 'ömründe bahār olmaz
- 7 Sezādır şekve eylersem benim baḥtımday Tālib
Nazīmā ehl-i 'irfānıḡ hemīşe baḥtı yār olmaz

Der-du'ā-yı ser-i ser-hengān ve tezkire-i evvel ü tezkire-i şānī dāme iḳbālühüm

G. 120. [Muzârî: Mef'ülü/Fā 'ilātü/Mefā 'ilü/Fā 'ilün]

- 1 Olsun sa'ādet üzre hemīşe devāmuḡuz
Ḥallāḳ ḥāşıl eyleye maḫşūd u kāmūḡuz

2 Kılısun mu‘ammer üçünzü dem-be-dem Hudā
H̱ār u haķır düşmen ü a‘lā maķāmuğuz

3 Hāfızla ‘Örfī Sā’ib ü Şevket recā ider
Ey zehr-i kāma şerbet-i şīrīn kelāmuğuz

4 Leyl ü nehār oldı redīfi kaşideniğ
Olsa bize ‘aceb mi kerem şubḥ u şāmuğuz⁴⁵⁴

5 Li’llāh bende ‘avnüñüz ister ğarībdir
İhyā ider ğarībleri bir selāmuğuz

6 Bārī bu fende nāķış olaydı faķirüñüz
Çekmezdi ğam eyā dile merhem niżāmuğuz

7 Lākin bu yolda himmetüñüzle ümīdimiz
Budur ki şi‘rim ola du‘ā-yı devāmuğuz

8 Bed-cüyuğuz haķır ü du‘ā-güyuğuz ‘azīz
Olsun müdām tevsen-i eflāk rāmuğuz

9 Nā-puḥte nā-tamām ola mehcūr her zamān
Size qarīb ola Nażīm-i tamāmuğuz

Der-medḥ-i bezm-i dil-ārā ve du‘ā-yı şāhib-buķ‘a

G. 121. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

1 Bezm-i ḥāş-ı ehl-i ‘irfāndır bizim bu bezmimiz
‘Andelībe bir gülistāndır bizim bu bezmimiz

⁴⁵⁴ Sadrazam Tiryaki Hacı Mehmed Paşaya yazdığı kasidenin redifi leyl ü nehar’dır.

[55a]

- 2 Söyledir elbette ʔab‘-ı bülbüli bûy-ı bahār
Gülşen-i cûş-ı bahārândır bizim bu bezmimiz
- 3 Zāhiren hem bâtınen cennet dinürse cāyıdır
Ḥande-rûdur şāḥibi cāndır bizim bu bezmimiz
- 4 Ḥaḵ mu‘ammer eyleyüp mesrûr ola aḥbâb ile
Me‘men-i dil luṭf-ı Yezdân’dır bizim bu bezmimiz
- 5 Çok zamân bezm-i eḥibbâdan Naẓīm olduḡ ba‘îd
Leyle-i ḵadr-i muḥibbândır bizim bu bezmimiz

[Kâfiye-i harf-i zâ, hâşiye]

[52a]

Velehû

G. 122. [Müctes: Mefâ’ilün/Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün(Fa’lün)]

- 1 Lezîz cevriñi yâriḡ esîr-i ten bilmez
Ġıdâ-yı şîr-şifat-merdi ʔab‘-ı zen bilmez
- 2 Göñül muḥibb-i vefâdârın anlıyor dirler
Ben ol şehi severüm bilmedim neden bilmez
- 3 Gören laṭîf-i ruḡḡ gülşen-i dü ‘âlemde
Hezâr-ı bâḡḡ olur verd ü yâsemen bilmez

- 4 Güneş gibi sözüm yâ olursa sırrâne
Dilim rakîblerin ey meh-i hüsn bilmez
- 5 Makâm-ı ney ile kalb eylemiş rumûzın fâş
Nazîm eyledi hiss-i rakîb-i fen bilmez

Velehû

G. 123. [Remel: Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilün]

- 1 Turfa nâzım 'âşıkam şevk-i cihândır nazmımız
Ziynet-i vech-i büt-i devr-i zamândır nazmımız
- 2 Âb-ı lutf-ı Hakk ile perverde olmuş fi'l-meşel
Şahn-ı dilde gülşen-i bağ-ı cinândır nazmımız
- 3 Kudretin izhâr için ilhâm ider ol Lem Yezel
Hikmet-i 'Allâm'a şâdık tercümândır nazmımız
- 4 Şeş cihetden ber-münezzeh şâni'î vaşf etmede
Kalmışuz hayretde lâl ü bî-zebândır nazmımız
- 5 Sîneye geldikçe sıhhat bahş ider 'uşşâkına
Sevmeyen var mı 'aceb bir nev-civândır nazmımız
- 6 Muhbirim dildir hayât-ı sermedî aḥbâbına
Ḥamdü li'llâh tîğ-i mevt-i münkirândır nazmımız
- 7 Kanda olsa ehl-i 'irfân sem'ine eyler güzer
Bir seri'ü's-seyr bir tayy-ı mekândır nazmımız

- 8 Hürmetin fehm etmedi ebnā-yı devr-i rûzigâr
Bî-tekellûf tâc-ı fark-ı âsumândır nazmımız
- 9 Ni‘met-i Hâk’dır beni taḥdîs iden yoḥsa Nazîm
Gevher-i yek-tâ gibi maḥbûs-ı kândır nazmımız

[52b]

Velehû

G. 124. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Levn iderse ğam degil hūrşîd-i ‘âlem-tâbımız
Ḥazretinde zerreyüz lâyıķ mı istışḥâbımız
- 2 Gerçi zâhirde nihândır şıdk ile cevân ider
Sâz-ı ‘uşşâķ-ı şadâķat-pîşede mızrâbımız
- 3 Bu müsellemdir ḥaķîķatde göñüldür mu‘teber
Ḳayd olunmuş defter-i ‘uşşâķda elķâbımız
- 4 Raķsa gelmekdir işi her dem dîl-i dîvâneniñ
Çarḥ-ı devrân gibi bî-ârâmdır dülâbımız
- 5 Hiç ri‘âyet mi ider ‘âşık ḥuķûķın dîl-berin
Zât-ı pâkiñ ķandadır ķanda bizim âdâbımız
- 6 Nakşibend-i ‘âlem itdi ser-be-mühr esrârımız
Ḳa‘r-ı ‘ummânda yatar ol gevher-i nâ-yâbımız

- 7 Bir giyāh-ı ıuşk iken g lz r-ı ‘irf nda Naz m
G l olur feyy z  olsa n r-ı ‘ lem-t bımız

Veleh 

G. 125. [Muz r : Mef‘ l /F  ‘il t /Mef  ‘ l /F  ‘il n]

- 1 K rt lmadı mı fak rdan  y  fak rimiz
‘ ciz su’ lden beg   pa a em rimiz
- 2 H kmet bu kim ne m lik   meml k bell d r
Biz hep es r-i ‘ lem   ‘ lem es rimiz
- 3 Himmet gerek ki r tbesin a’l  ide kesin
Mi’m rımızdan olmad  esfel ser rimiz
- 4 H k r z k n  yeti dirir ins n ne  am  eker
Tekd r eyleyen bizi ‘ kl-ı  a  rimiz
- 5 Z yl-i  an ‘ate yap  anlar  an  olur
Minder n zarlamam yo  sa da  a  rimiz
- 6  eb k lmaz olur ol dem-i feru da r z hep
Eylerse ger t l ‘ o bedr-i m n rimiz
- 7 Bir nev-zeb n virildi Naz me bu dem de il
D rine tarz ya’n  kel m-ı  eh rimiz

[53a]

Velehū

G. 126. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Mezra‘-ı devrde biz toḥm-ı maḥabbet ekerüz
Seveniñ bendesiyüz sevmeyeni de severüz
- 2 Nefs-i emmāreyi bir dime ile ḳatlı derüz
Hādī’niñ ḳuvvet-i tevḫīki ile merdvāruz
- 3 Ḳays olup bādiyeden kūha ḳıḳan Ferhād’uz
Gāh Şīrīn ile geh Leylī ile nāmverüz
- 4 Rūz u şeb ḥāne-be-ḥāne gezerüz bī-ārām
Vuşlat-ı yāra dūḳār olmağıḳün der-be-derüz
- 5 Ne gelürse anı ni‘met bilürüz destimize
Şerbet-i ḳandi daḫı bāde-i telḫi iḳerüz
- 6 Her yaḡa ehl-i selāmet bize ṯaş atmadadır
Derd bağında meger naḫle-i şabra şemerüz
- 7 Ḳanda ararsa bizi ehl-i başīret bulsun
Cismimiz cism degil bād ile biz hem-seferüz
- 8 Bu da bir ni‘met-i ‘uẓmā ki bu gülşende Naẓīm
Zehriyüz zāğlarıñ ṯūtīye ḳand ü şekerüz

Velehū

G. 127. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Çāker-i āl-i Muḥammed Muştafā'dır göñlümüz
Zerre-i güm-lāne-i şems-i duḥādır göñlümüz
- 2 Tūṭī-i ṭab'ım şekerzār-ı şalātında muḳīm
Gülşeninde bülbul-i destān-serādır göñlümüz
- 3 Bāde-i vaşl-ı nigārım neş'esinden mest olup
Maḳşad-ı dünyāya ḥālā nā-resādır göñlümüz
- 4 Gözlerimden ḳatre ḳatre ḥūn-ı dil aḳmaḳdadır
Mübtelā-yı derd-i hecr-i dil-rubādır göñlümüz
- 5 Bilmedi hiç kimse ḥālim ḡam-güsārım yok benim
Ser-te-ser bir ser-güzeşt ü mā-cerādır göñlümüz
- 6 Bī-ḳarār oldum hevā-yı fūrḳat-i dildār ile
Vālih ü ḡayrān u bī-ḡod cā-be-cādır göñlümüz
- 7 Mūnḳirān-ı āh-ı 'aşḳa ḡamdü li'llāh rūz u şeb
Nev-zebān bu tarz-ı āḡarla belādır göñlümüz
- 8 Ey bizi inkār iden Ḥaḳ'dan ḡicābın yok mı hiç
Gerçi vīrān ḡorinūr beyt-i Ḥudā'dır göñlümüz
- 9 Şerḡa şerḡa eylemişken tīḡ-i hicrān ey dirīḡ
Levm ile eḡlence-i ehl-i hevādır göñlümüz⁴⁵⁵

⁴⁵⁵ hevā: şafā

- 10 Şad harāret āteşinden oldu mānend-i Naẓīm
Teşne-i āb-ı vişāl-i meh-liqādır göñlümüz

[53b]

Velehū

G. 128. [Muzârî: Mef‘ûlû/Fā‘ilâtü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

- 1 ‘Ömr-i güzēşteye irer elbet hezārımız
Evvel gibi çemenlese köhne bahārımız
- 2 Fehm etmedük hele yine geldük cihāna biz
Maqbûl geçmedi ne figān ü ne zārımız
- 3 Ferdā irer diyü elime rişte-i emel
Yakdı kül eyledi tenimiz intizārımız
- 4 Maşşūdumuz qarār ide ammā felek gibi
Aşlā qarār etmedi ol bî-qarārımız
- 5 Didim ki şu‘le-i ruḥ-ı zerdimle anlanam
Fānūs-ı fikrim eyledi iḥrāk-ı nārımız
- 6 Devlet bilür cihān-ı nekes naḥl-i şöhretin
Görmez ki mîve virmedi bu iştihārımız
- 7 Ol bî-vefā eger bize etmezse iltifāt
Lazım gelür vücūh ile terk-i diyārımız

- 8 Nāmūs ile getürmek için sa'y eyledük
Bağdım ki hîç kalmadı nāmūs u 'ārımız
- 9 Takşîre bak ki cîfeye şāhîn ider nazar
Şems-i felek iken bizim ednâ şikārımız
- 10 Bir gönçe-i ümîdimiz açılmadıysa ger
Cûşa gelür bahār u şitâ lâlezārımız
- 11 Fānî olursa 'āşık-ı dil-ḥaste ğam degil
Bākî yazıldı deftere 'ālemde yārımız
- 12 Bakşan düşer mi za'fına manzûm gevheri
Turfâ Nazîm[']dir] dil-i zâr u nizārımız

Velehû

G. 129. [Remel: Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

- 1 Nev-civān-ı tab'im olmuş bülbül-āsâ nağmesāz
Gönçe-i bahtım n'olur açılsa dā'im kış u yaz
- 2 Rāzımı ketm eyleyen elbette maḳşūdın bulur
Keşf iden mektûb-ı hırmān mührin ancak keşf-i rāz
- 3 Maḥzen-i esrār-ı dildārım ne mümkün söylemek
Ser-be-mühr etmiş dehān-ı 'āşıkı pāy-ı Ayaz
- 4 Muṭrib-i bezm-i vişālem cān u dil ḥayret-zede
Bî-karār oldum maḳāmım geh şifāhān geh hicāz

- 5 Vādī-i hayretde âteş-pāre şol Kays'am Nazīm
Aţlas-ı eflāk ider devr-i dilimden ihtirāz

[54a]

Velehū

G. 130. [Muzârî: Mef'ûlü/Fā'ilātü/Mefā'ilü/Fā'ilün]

- 1 Ey gül açıl ki nāleye geldi hezārımız
İnşāfa gel ki yakdı bizi intizārımız
- 2 Teşrîf kı l sa'âdet eyle bāğ-ı sîneye
Sensin a nāzenîn çemen ü nev-bahārımız
- 3 Şuğl-i vişāle düşdi gönül hayr ola hele
Devlet girerse destime maḥşûl-i kārımız
- 4 Rāhında ihtimām ile şad dām kurmuşam
Âhū-yı vahşî keşke olsaydı şikārımız
- 5 Rûz-ı vişāl ider şeb-i hicrânı mün'adım
'Avn-i Hudā Nazīm eger olursa yārımız

Velehū

G. 131. [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Bulunmadı bu benim 'andelîbime demsāz
K'ola bahār ü şitā bî-ḳarār u nağme-tırāz

- 2 Felekde seb‘a-i seyyāredir diyü şanmañ
Tenür-ı sîne bu heft āsmāna meş‘ale-bāz
- 3 Ararsuñuz beni seyyāh olursam ey meh-rū
O dem maķāmım olur arz-ı ısfahān u hicāz
- 4 Vefīķ olur sūhanım mūy-ı zūlf-i yār gibi
Benim bu ṭab‘ımı ta‘līm iden o zūlf-i dırāz
- 5 Mey-i piyāle-i ma‘nā aña ḥelāl olsun
Ki bezm-i rüz-ı ezelden delīl ider ibrāz
- 6 Zebān-ı nāṭıķa söyler rumūzı ḥarf-be-ḥarf
Basīṭ egerçi dinildi ḥurūf-ı ma‘nā-i rāz
- 7 Kaşīde söylemede belki hem-zebānım var
Ġazelde nādire-gū‘ andelīb-i ḥoş-āvāz

Velehū

G. 132. [Hezec: Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün]

- 1 Maḥabbet olmayınca ḳalb-i mü‘minde ḥuzūr olmaz
Delīlim bu cebīn-i münkir-i ‘aşķıñda nūr olmaz
- 2 Ezelden ‘ilm-i Ḥaķ ḳılmış ta‘alluķ cümle eşyāyā
Ḥaķīķat i‘tibār-ı ‘ārifānda nev-zuhūr olmaz
- 3 Ḥaṭ-ı eşķāl-i ‘ālimden berīdir şafḥa-i mir’āt
Dil-i şāf-i şadāķat-pīşede aşlā ğurūr olmaz

[54b]

Tetimme

4 Ba'îd olmam ne deñlü menzil-i maķşûd dūr olsa⁴⁵⁶
Bu bir ğarb-ı meşeldir 'āşıkā Bağdād dūr olmaz

5 Nāzar kıl cevhere hiç bakma tûl ü 'arz-ı ecsāma
Merâtibde bu ma'lûm-ı cihān her kūh Tūr olmaz

6 Tenûr-ı âteşînden kûrş-ı nān puhte çıkar elbet
Derûnumdan çıkan hûsn-i kelāmımda kuşûr olmaz

7 Nazîmā çekme ğam şıdkıñ seni mi 'yāra çekmişdir
Hesābıñ pek olur aşl-ı nuķûduñda kûsûr olmaz

[55a]

Ķāfiye-i ħarf-i sîn [çerçeve içi]

G. 133. [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

1 Efendi hûsnüñe dīvāne göñlüm itdi heves
O şem'-i rûyuña pervāne göñlüm itdi heves

2 Ruḥuñ leṭāfeti îmān-ı fırķa-i îslām
Bi-mennihî ki bu îmāna göñlüm itdi heves

3 'Aceb degil dilim oldıysa vechiñe mā'il
Bu 'andelîb-i gülistāna göñlüm itdi heves

⁴⁵⁶ menzil-i: Ka'be-i

4 Sever dilim seni va'llāhi bi'llāh el çekmez
İki cihānda ki cānāna göñlüm itdi heves

5 Hākīr aqladı her hıdmet irtikāb idemez
İşābet itdi ki sultāna göñlüm itdi heves

6 Heves hemān saña ey āfitāb-ı devr-i zamān
Ne āsumāna ne devrāna göñlüm itdi heves

7 Naẓīm şanma hevesnāk-ı hüsn-i her maḥbūb
Seniñ gibi şeh-i ḥübāna göñlüm itdi heves

Üstādünā faẓīletli el-Hācc Dāvūd Efendi Ḥazretleri'yle Beykoz teferrücgāhına varılup
medḥinde inşā olunan ğazeldir

G. 134. [Remel: Fā' ilātün(Fe' ilātün)/Fe' ilātün/Fe' ilātün/Fe' ilün(Fa' lün)]

1 Ber-murād olsa bugün n'ola hezār-ı me'yūs
Çaldırırsa şeh-i ezḥār daḥı ṭabl ile kūş

[55b]

2 Ḥamdü li'llāh ne leṭāfet budur eyyām-ı bahār
Ki ider zāhidi 'aqlından efendim maḥrūs

3 Siyyemā cennet-i a'lā gibi Beykoz'a gelüp
Ḥūr u ğilmān-ı feraḥ-baḥş ile olduñ me'nūs

4 Ḥācemiz bā'ış olup oldu naşībim firdevs
Medḥi dāmādına nazmım ola her rüz 'arūs

- 5 H'ācemiz ḥazret-i Dāvūd Efendi'dir kim
Şāhid-i ma'nī-i bīgāne ḳatında maḥsūs
- 6 İ'timād etme şehā şî'rine her bî-tab'ın
Ekşerīdir bu zamānın şu'arāsı cāsūs
- 7 Nice olmaz yem-i ḥacletde ğarīḳ ol müflis
Nakdi yok dem ura nazmın dūrerinden menḥūs
- 8 Rūz u şeb ḥüsnüñi meddāḥ Naẓīme luṭf it
Devletin den o faḳīr olmaya cānā me'yūs

[*Kāfiye-i harf-i sîn, hâşiye*]

[55a]

Fazīletli 'Aşrī Efendi'nin sa'adet-ḥānesinde vāḳi' bezm-i dil-ārā ve dil-güşānın ve şāhib-i ḥāne-i mūmā ileyhin medḥ ü senā vü du'āsındadır

G. 135. [*Haṭif: Fe'ilātün(Fā'ilātün)/Meḳā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)*]

- 1 Şahın-ı bāğ-ı na'īm bu meclis
Cāy-ı ṭab'-ı selīm bu meclis
- 2 Şayḳal-ı jeng-i sīnedir Ḥaḳ'dan
Oldı luṭf-ı 'Azīm bu meclis
- 3 Her yaña nūktehā-yı şevḳ-engīz
Bir zarīf ü nedīm bu meclis

- 4 Būy-ı ünsiyyet-i eḥibbādan
Oldı ‘anber şemīm bu meclis
- 5 Oldıġı yok bu ‘aşr-ı ḥurremde
Belki mişli ‘adīm bu meclis
- 6 Ne behişt ü ne gül-‘izārından
Eyliyor ḥavf ü bīm bu meclis
- 7 Bu cihānıñ gül ü hezārından
Ḥavf ider mi Nazīm bu meclis
- 8 Ğonçe vü ‘andelīb içinde hezār
Bāġ-ı luṭf-ı Raḥīm bu meclis
- 9 Dürr-i yek-tā tekellüm-i aḥbāb
Baḥr-i dürr-i yetīm bu meclis
- 10 Cism-i sūzāna cān virir ḥaḳḳā
Rūḥ-ı ‘aẓm-i remīm bu meclis⁴⁵⁷
- 11 Toġrusı bu müselleme oldı ḳabūl
Eylemez lām cīm bu meclis
- 12 Şāḥib-i ḥāne bir kerīmü’l-ḥalk
Andan olmuş kerīm bu meclis
- 13 Şıḥḥat ü ‘ömr ü devleti dā’im
Dergehiñde muḳīm bu meclis

⁴⁵⁷ Yâsîn 36/78

[55b]

Lehū

G. 136. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Nā'il olmuşdum vişāle ey şeh-i dil rūḥ-ı Kuds
Şimdi hep döndi ḥayāle ey şeh-i dil rūḥ-ı Kuds
- 2 Yār ile şad gūne sırrım var iken takşīrimiz⁴⁵⁸
Çekdi bezm-i kıl ü kâle ey şeh-i dil rūḥ-ı Kuds
- 3 Ma'nî-i a'dā 'adüvvün oldı ma'lūmum ki nefis
Virdi cānım ihtilāle ey şeh-i dil rūḥ-ı Kuds
- 4 Yā Muḥammed Muştafā luṭfuṣ seffine eyle kim
Düşmüşem baḥr-i melāle ey şeh-i dil rūḥ-ı Kuds
- 5 Ḥazretiñ hem āliniñ luṭfı yetişmezse eger
Çāre yok şūrīde ḥāle ey şeh-i dil rūḥ-ı Kuds

Der-kāfiye-i ḥarf-i şīn [çerçeve içi]

G. 137. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Yem-i 'aşkıñda dil gavvāş-ı baḥr-i bî-kenār olmuş
Anıñ-çün her sözüm 'ālemde dürr-i şāhvār olmuş
- 2 Bu cevriñ intihāsı yok mıdır inşāf sultānım
Tenim her gün görürsin cevrdən tanbūra tār olmuş

⁴⁵⁸ takşīrimiz: baḥt-ı siyāh

- 3 Gülistān-ı cemālīñ vaşf iderken bülbul-i ʔab‘ım
Dür-i nazmım görüp bī-çāre ‘ummān dāğdār olmuş
- 4 Muḥibb-i ehl-i dil yānında nazmım verd-i ra‘nādır
Ḥasūduñ çeşm-i ḥod-bīninde ḥaḳḳā mişl-i ḥār olmuş
- 5 Nazīm-i ḥaste derd-i fūrḳatıñden ey melek-sīmā
Şeb ü rüz āh u efğān eyleyüp zār u nizār olmuş

Bir muḥibb-i dil-ārāya ta‘rīz-i ḥoş-edādır

G. 138. [Remel: Fā‘ilātün(Fe‘ilātün)/Fe‘ilātün/Fe‘ilātün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Ey göñül ‘ahd ile peymān unudılmış gitmiş
Benzer ol ‘āşık-ı nālān unudılmış gitmiş

[56a]

- 2 Başḳa eflāke ‘udül eylemiş ol māh-ı tamām
Görünür ‘ālem-i rindān unudılmış gitmiş
- 3 N’eyler ol şāh-ı cihān biz gibi vīrāneleri
Bu meşel ḥāne-i vīrān unudılmış gitmiş
- 4 Kimseye bākī degil ḥükm-i cihān sultānım
Ey neler taḥt-ı Süleymān unudılmış gitmiş
- 5 Ne gamım var ne sürūrum budur aḥvāl-i Nazīm
Her gam u şādī-i devrān unudılmış gitmiş

G. 139. [Münserih: Müstef‘ilün/Fe ‘ülün/Müstef‘ilün/Fe ‘ülün]

- 1 Cüş itdi baħr-i ‘aşķım mevci hevāya çıķmıř
Ol gevher-i yetīmim nāmı semāya çıķmıř
- 2 La ‘l-i lebiñ muħaķķaķ aşlım bilür kemā-kān
Hün-i fu‘ādım içmiş şadr-ı safāya çıķmıř
- 3 Cānım vücūdı n‘eyler kūnhiyle fānī olsun
Rāh-ı fenā ucından taħt-ı beķāya çıķmıř
- 4 Meh-rū hezār ammā hūrřīd-i bī-miřālim
Nūr u zıyā yüzinden evc-i semāya çıķmıř
- 5 Şaħrā-yı derde düşmüř Mecnūn-řıfat Nazīm’iñ
Ferhād gibi řīrīn kūh-ı rızāya çıķmıř

Ėazel-i dü-maţla‘-ı nāzūk-edā der-vařf-ı cānān-ı yek-tā vü bī-hem-tā

G. 140. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Vücūdun ser-te-ser ‘aks-i ruħ-ı alıñdan al olmuř
Vücūdum ĥanceriñle ĥūna müstaĖraķ me‘āl olmuř
- 2 Vücūdun ařl-ı cümle kā’ināt-ı lā-Yezāl olmuř
Vücūdum ĥāk-i pāyiñdir ki iksīr-i muħāl olmuř
- 3 Vücūdun çarĥ-ı eflāk-ı cemāliñ āfitābıdır
Vücūdum āsumān-ı ‘aşķ-ı ĥüsnünde hilāl olmuř

- 4 Vücūduñ hüsni ile Yūsuf'dan a'lā bir mükerrermdir
Vücūdum beytū'l-aḥzānında Ya'kūb-ı melāl olmuş

[56b]

- 5 Vücūduñ pādīşāh-ı mülk-i ḥaṭṭ u ḥāl ü istiğnā
Vücūdum ḥaṭṭ u ḥālinden Naẓīm-i ehl-i ḥāl olmuş

Ġazel-i laṭīf der-evşāf-ı dildār-ı sa'īd ü seyyid ü şerīf

G. 141. [Hezec: Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün/Mefā'īlün]

- 1 Benim bir seyyidim var sa'd u seyyidden şerīf olmuş
Benim bir gül-ruḥum var 'andelīb olmuş zarīf olmuş
- 2 Benim bir āfītābım var ki mihr olmuş aḡa bende
Benim bir mehveşim var māh-ı bedr olmuş laṭīf olmuş
- 3 Benim bir fitne-i āḡir-zamānım var ki devrinde
Fu'ād-ı ehl-i taḡvā dest-i cevrenden za'īf olmuş
- 4 Benim bir şīvekārım var ki ḥāl-i cilvede ādem
Şanur kim Ṭā'ir-i Sidre bu 'ālemde ḡarīf olmuş
- 5 Benim bir çārdeh sāle efendim var ki zülfinde
Esīr olmuş göñül şimdi Naẓīm olmuş elīf olmuş

[Kāfiye-i harf-i şīn, hāşīye]

[56a]

Lehū

G. 142. [Hezec: Mef‘ülü/Mefā‘ilü/Mefā‘ilü/Fe‘ülün]

- 1 Şāhīn gözün ey yār dilim murgın uçurmuş
Yapmış yuvasın işini bir hoşça bitürmüş
- 2 Şeh-dāne gibi müfred ile hāzret-i Dervīş
Dil fāhtesin dāmgeh-i dil-bere sürmüş
- 3 Seyr eyler iken dil ruḥ-ı gülfāmın nā-gāh
Hāl-i siyehin ḥalka-i zülfiḡe düşürmüş
- 4 Eyvāh vücūdumdan eşer kalmadı yārim
Gerd-i tenime bād-ı firākıyla üfürmüş
- 5 Mecrūḥ dilim gördi Nazīmā o ṭabībim
Derdiḡ varısa gel diyü bī-çāre buyurmuş

[56b]

Der-kāfiye-i ḥarf-i şād [çerçeve içi]

G. 143. [Münserih: Müstef‘ilün/Fe‘ülün/Müstef‘ilün/Fe‘ülün]

- 1 Ey pādişāh-ı ‘ālem ger bir nedīm-i maḥşūş
Lāzım olursa luṭf it kuluḡ Nazīm-i maḥşūş
- 2 Medḡ etmege sezādır ḥüsnün bu maḥv-i ḥüsnün
İstersen ey perī-rū ṭab‘-ı selīm-i maḥşūş

- 3 Ta' līm için bir üstād cümle fūnūn-ı 'aşkı
Her t̄alibe ne devlet olsa 'alīm-i maḥşūş
- 4 Nār-ı caḥīm için ger zāhid su'āl iderse
Hicrān-ı rūy-ı cānān nār-ı caḥīm-i maḥşūş
- 5 Dīvāne oldigim şāh pervāne oldigim māh
Ma' lūmum oldu lā-şek nūr-ı Raḥīm-i maḥşūş

Ḳāfiye-i ḥarf-i dād [çerçeve içi]

G. 144. [Ḥafīf: Fe' ilātūn(Fā' ilātūn)/Mefā' ilün/Fe' ilün(Fa' lün)]

- 1 Şi' rden keşf ü 'arz-ı ḥāl ğaraż
'Arż-ı aḥvālden su'āl ğaraż

[57a]

- 2 'İlm ile 'āmil olmayana çe sūd
'İlmden evvel ol me'āl ğaraż
- 3 Zāhidem dir ḥarāma mā'ildir
Zühdden loḳma-i ḥelāl ğaraż
- 4 Ḳadeḥi pūr-mey-i vişāl ile şun
Dü cihānda mey-i vişāl ğaraż
- 5 Diñlemem bir dahı seniñ va'azıñ
Vā'iz anlandı kıl ü ḳāl ğaraż

6 ‘Āşıkam di ḥakīkī ‘āşık iseñ
 ‘Aşkıdan ‘aşk-ı Lā Yezāl ğaraż

7 Hecrden hiç şikāyet etme Nazīm
 Hecrden devlet-i vişāl ğaraż

[Kâfiye-i harf-i dâd, hâşiye]

[56b]

Velehū

G. 145. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

1 ‘Azm-i meydān-ı vefādır ‘īd-i aḍḥādan ğaraż
 Mesned-i mülk-i beḳādır bezm-i dünyādan ğaraż

2 Olmasa vuşlat gönül dūzaḥ iderdi irtikāb
 Rü’yet-i dīdārdır firdevs-i a’lādan ğaraż

3 Hālī ḥikmetden degil her kevkeb-i çarḥ-ı vüçüd
 Kays-ı Mecnūn fitnesidir ḥüsn-i Leylā’dan ğaraż

[57a]

Tetimme

4 Nef‘ yok zıkr ü ‘ibādetden ḥulūş olmazsa ger
 Rūz u şeb ḥulḳ-ı ḥasen ezḳār u esmādan ğaraż

- 5 Ebcede ‘ālim degil remzin ihāta etmeyen
Bilme terkīb-i ‘ibāret dāl elif bā’dan ğaraž
- 6 Lafza baķmaķdır zamāne ehl-i fażlıı ‘ādeti
Ma’nisin fehm eylemek elfāz-ı ma’nādan ğaraž
- 7 Zāhiriı fehm etmeyen ma’nā-yı rūhuıdan ba’id
Zātını bilmek Nazīm i’cāz-ı ‘İsī’den ğaraž

Der-ķāfiye-i ħarf-i tā’ [ķerķeve iķi]

G. 146. [Mütekârib: Fe ‘ülün/Fe ‘ülün/Fe ‘ülün/Fe ‘ül]

- 1 Şehā ķuluıa ķıl cefā-yı muĥit
Cefā-yı muĥitiı şafā-yı muĥit
- 2 Şaķınmaz belādan dil-i bülbulüm
Olur ‘aşıkā gül belā-yı muĥit
- 3 Ne lāzım devā rūĥ-ı mecrūĥuma
Şehā bir sözüıdür devā-yı muĥit
- 4 Ne lāzım şifā ĥaste-i ‘aşkııa
Aıa luţfuıuzdur şifā-yı muĥit
- 5 Şikāyet mi cevriıden itsün Nazīm
Aıa cevır ü zulmüı ‘atā-yı muĥit

Der-ķāfiye-i ĥarf-i zā' [ķerķeve iķi]

G. 147. [Recez: Müstef' ilātün/Müstef' ilātün]

1 Luṭfunḡan oldum memnūn maḥzūz
Cevriḡden ammā maḥzūn maḥzūz

2 Gördüm raķībiḡ yanıḡda ṭurmuş
Didim ki ŧimdi mel'ūn maḥzūz

[57b]

3 Dīvāne göḡlüm olmuş esīriḡ
Ey zūlf-i Leylī Mecnūn maḥzūz

4 Derdiḡe düşdüm ḡālīm mükedder
Lākin bu ṭab'-ı mevzūn maḥzūz

5 Ḥikmet efendim gördüm Naẓīm'iḡ
Zulmüḡden olmuş meftūn maḥzūz

Der-ķāfiye-i ĥarf-i 'ayn [ķerķeve iķi]

G. 148. [Recez: Müstef' ilātün/Müstef' ilātün]

1 Birsin efendim ey nūr-ı lāmi'
Ḥüsnüḡ Naẓīm'e burhān-ı ķātı'

2 Ḥaķķā ki zātıḡ ferd ü eḡaddir
Nūruḡ yanında envār zāyi'

- 3 ‘Arz-ı niyāzım budur kıl ey şāh
 Luṭf eyle ‘abdiñ luṭfuñla k̄āni’
- 4 Bi’llāhi Ḥaḳ’dır cümle ne kim var
 Lākin bu ma’ḡā insānda şāyi’
- 5 Māni’ vüçüduñ yoḡsa bu eşyā
 Ḥaḳ-bīn gözine olur mı māni’
- 6 Şāni’ bilenler rūz-ı ezelden
 Vīrānelerde anlar da şāni’
- 7 Kalmadı şübhe gön̄lümde va’llāh
 Ḥüsnüñ Naẓīm’e burhān-ı k̄ātı’

Der-kāfiye-i ḡarf-i ḡayn [çerçeve içi]

Şikāyet ez-zurefā-yı ehl-i dünyā

G. 149. [Remel: Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilātün/Fā’ ilün]

- 1 Çarḡ-ı devrān itmedi re’yimce devrān ey dirīḡ
 Hem semend-i baḡtımız meydānda cevīlān ey dirīḡ
- 2 Kesb-i māla mā’il oldı ‘add iden kendin ẓarīf
 Ehl-i dünyā oldılar cümle ẓarīfān ey dirīḡ
- 3 Tırmayup bu çeşm-i giryān tırmayup ẓan aḡlasun
 Soḡbet-i ‘irfānı hep terk itdi iḡvān ey dirīḡ

[58a]

4 Her biri beyhūde sevdāya düşüp el çekdiler
‘Aşk-ı hūbāndan meded eyvāh yārān ey dirīg

5 Çün ehibbā tārik-i sevdā-yı hūbān oldılar
Her nefes lāyık Nazīm olursa giryān ey dirīg

Der-ķāfiye-i ħarf-i fā’ [çerçeve içi]

G. 150. [Hezec: Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün/Fe ‘ūlün]

1 Hūrūş u cūşa geldi baħr-i eltāf
Derūnum āb-ı vuşlat eyledi şāf

2 Bu bir luţf-ı Hudā-yı Lem Yezel’dir
Şehā bir yire geldi nūn ile kāf

3 Eliñde cism ü cān īmān ü dīnim
Dimem ħālim bilürsin eyle inşāf

4 Lebiñ bir bāde-i gül-rengdir kim
Anıñ keyfinden olmuş ħātırım şāf

5 Bi-ħamdi’llāh ‘ināyet kıldı Vehhāb
Nazīm olmuş seniñ ‘aşkıñla keşşāf

Cāmi ‘-i Sulţān Muħanmed’e giderken mevālī-zādelerden bir müzellef zāt-ı şerīf-i Seyyid Çelebi-i bī-hem-tāya yolda rāst gelüp cemāl-i bā-kemālini ādāb-ı şādıķāne ile nazar eyledigimiz ħasebiyle mūmā ileyh ħāzretleri bir selām-ı nīk-encām-ı luţf u keremlerinden in‘ām itdiler ki ilā-yevmi’l-ķıyām o bādeniñ keyfiyyet ü ħālet-i tāmmesi derūnumuzdan münfekk olmayup taht-ı dil-i nālānımızda maķām tutup istiķrār-ı tām bulmuşdur. Niteki kuţbu’l-‘ārifin eş-Şeyḫ Ḥāce Sa’dī nevvera’llāhü’l-Mu‘īn merķadehū ħāzretleri Gülistān-ı ‘andelībānda [58b] buyurmuşlar. Beyit: Mest-i mey bī-dār gerded nīmşeb /

Mest-i sākī rūz-ı mahşer bāmdād. Bu hālet-i ġarībe ve bu hīkmet-i ‘acībeden sonra inşā olunan ġazeldir⁴⁵⁹

G. 151. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Fe ‘ülün]

- 1 Müzellefsin müzellefsin müzellef
Dil-i dīvāne zülfünle mü’ellef
- 2 Cihānda çok müzellef gördüm ammā
Şerīf anlar efendim zātın eşref
- 3 Hezārān görmüşem lākin vücūdun
Leţāfetle zarāfetle mükellef
- 4 Maḥabbet kıldı cānā ġabġabım ney
Benim bu sīne-i nālānımı def
- 5 Ża‘īf olmuş senin derdinle ‘uşşāk
Şehā kılun Naẓīm anlardan ez‘af

⁴⁵⁹ Hurrem ān ferḥunde ṭālī‘-rā ki çeşm
Ber-çünin rūy-ı üfted her bāmdād
Mest-i mey bīdār gerded nīmşeb
Mest-i sākī rūz-ı mahşer bāmdād

خرم آن فرخنده طالع را که چشم
بر چنین روی او فتد هر بامداد
مست می بیدار گردد نیمشب
مست ساقی روز محشر بامداد

Sa’dī, Gülistān 16. hikaye

<https://ganjoor.net/saadi/golestan/gbab5/sh16> (Erişim Tarihi 01/11/2021).

Der-kāfiye-i harf-i kāf [çerçeve içi]

G. 152. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 O deñlü h'ār u zāram kim yanınđda bir revācım yok
Ve-lākin pādīşāhım ğayrıya hiç ihtiyācım yok
- 2 Şükūfe her tarafdān bülbüle ragbet iderler hep
O dir kim n'eyleyem aślā sizinle imtizācım yok
- 3 Didiler yā seniñ ma'sūkuñ ey 'uşşāk 'aceb kimdir
Didi ma'sūkum ol güldür ki derdinden 'ilācım yok
- 4 Şükūfe zümresindendir gülün dağı dimeñ aħbāb
Gülüm bir başka güldür güllere hiç ihtiyācım yok
- 5 Nazīm abdāl-ı 'aşkıñ n'eylesün dünyā vü 'uqbā'ı
Seniñ 'aşkıñ beni şāh eylemişdir gerçi tācım yok

Der-beyān-ı maķām-ı tevḥīd

G. 153. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Ḥudā'dır ey gönül her derde dermān eyleyen ancak
Ḥudā'dır her dil-i nā-şādı şādān eyleyen ancak

[59a]

- 2 Cemāl andan Celāl andan odur Ğaffār odur Ḳahhār⁴⁶⁰
Ḥudā'dır 'ālemi ma'mūr u vīrān eyleyen ancak

⁴⁶⁰ Cemāl: Şikār

- 3 Odur Evvel odur Āhîr odur Bâtin odur Zâhir
Odur her şey'e Qâdir hâki insân eyleyen ancak
- 4 Viren cân kaatre-i nâ-çîze ol zât-ı münezzehdir
Odur sonra o dūrri baîr-i 'ummân eyleyen ancak
- 5 Odur her kâfir-i bed-aşlı ıdlâl eyleyen va'llâh
Odur her mü'mini haqq ehl-i îmân eyleyen ancak
- 6 Odur aḥmakları bî-'aql ü idrâk eyleyen bi'llâh
Odur hem ezkiyâ'ı ehl-i 'irfân eyleyen ancak
- 7 Murâdın bulmak istersen yûri ağıardan el çek
Odur her müşkili insâna âsân eyleyen ancak
- 8 Odur cânânlara ḥüsn ü cemâl i'tâ iden Vehhâb
Odur 'uşşâkı ser-gerdân u hayrân eyleyen ancak
- 9 Odur sonra o ḥüsni ref' ider ba'z-ı sitemgerden
Odur 'uşşâkını taḥlîş-i zindân eyleyen ancak
- 10 Nazîmâ mâ-sivâdan el çeküp Allâh saña besdir
Odur bi'llâhi her giryânı ḥandân eyleyen ancak

[Kâfiye-i harf-i kâf, hâşiye]

[58b]

Lehū

G. 154. [Muzârî: Mef‘ûlû/Fâ‘ilâtü/Mefâ‘ilü/Fâ‘ilün]

- 1 Dāreyne meyl etmedi hiç mübtelâ-yı ‘aşk
Müstagnî oldı şadr-nişîn-i serây-ı ‘aşk
- 2 Fülful gibi dü hālîñ eyâ ehl-i hāl-i yâr
Def‘-i belâsı birden olur imtilâ-yı ‘aşk
- 3 Deryâ hevâdan olmadı ma‘nâda mevc-zen
Kıldı ihâta ‘âlemi hep hây hây-ı ‘aşk
- 4 Vechiñ seniñ haķîķati ‘aşkıñ mecâzı hem
Birdir haķîr anladı bedr-i dü-cây-ı ‘aşk
- 5 Cânım fedâ-yı Ka‘be-i kūy-ı vişâl-i yâr
Oldı Nazîm’e olalı kısmet ğidâ-yı ‘aşk

[59a]

Der-ķāfiye-i ģarf-i ķāf [ķerķeve iķi]

G. 155. [Remel: Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilâtün/Fâ‘ilün]

- 1 Tāķat ü şabr u mecâlim ğitdi cevriñden seniñ
‘Aķl u idrāk ü kemâlim ğitdi cevriñden seniñ
- 2 Evvel eylerdim fiĝān gelse felekden bir sitem
Şimdi hep ol ķîl ü ķâlim ğitdi cevriñden seniñ

- 3 Hālī olmaz lutf-ı ‘aşkıñdan fu’ādım bir nefes
Gerçi ey şāhib-cemālim gitdi cevriñden seniñ
- 4 Teşne-i nehr-i vişāliñ cānı cisminden çıkup
Ey leb-i āb-ı zülālīm gitdi cevriñden seniñ
- 5 Çıkdı rūḥum feyz-i ‘aşkıñdan tenim cānsuz turur
Ol da şan ey rūy-ı alım gitdi cevriñden seniñ

[59b]

- 6 Çeşm-i kattāliñe inşāf eyle hiç dimiş misin
Kim Nazīm-i pūr-melālīm gitdi cevriñden seniñ

Der-medḥ-i ḥancer-i dil-ber-i ‘ayyār u sitemkār a‘nī ḥazret-i ‘Aliyyü’l-Kerrār

G. 156. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Zü’l-fiḳār-ı Ḥazret-i Kerrār-ı ‘ādil ḥanceriñ
Ḥūn-ı ‘uşşāka ne ğam olursa mā’il ḥanceriñ
- 2 Ḥanceriñdir cismimi şad-pāre ey şāh eyleyen
Ben şehīd oldum iden ḥūn-rīz ü kātīl ḥanceriñ
- 3 Ḥanceriñdir zāhir ü bāṭın mişāl-i tīg-i berḳ
Çāk çāk itdi dilim ey ḥüsn-i kāmīl ḥanceriñ
- 4 Ḥanceriñden ben degil ‘ālem dil-efġār oldılar
Ser-te-ser eşyā’ı ber-bād itdi kātīl ḥanceriñ

- 5 Hancerin'dir cümle a'zāsın Nazīm'in kat'iden
Hamdū li'llāh maṭlab-ı a'lāya nā'il hancerin

Bu ğazel mevlidimiz olan vaṭan-ı aṣlīmizden ayrılup İstanbul'a doğru 'azīmet olunduğı zamān inṣā olunmuştur. (Ma'lūm ola ki bu ğazel ve sonra gelen ğazeliñ maḥalli kuddāmlarında taḳdīm olunan altı ğazelden muḳaddemdir. Lākin sehven burada taḥrīr olup te'hīr olunmuşlar, ğaflet olunmaya!)⁴⁶¹

G. 157. [Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Ey felek biñ derd ile göñlüm giriftār eyledün
Veh beni ḥasret-keş-i yār-ı vefādār eyledün
- 2 Ben saña n'itdim beyān eyle eyā zālīm niçün
Şad 'adāvet ḥile vü mekr ile izhār eyledün
- 3 Āh ey ğaddār 'ālem ḥāne-i ḳalbim yıḳup
Heçr ile cānım yaḳup müştāk-ı dīdār eyledün
- 4 Bir yaña hicrān-ı cānān bir yaña terk-i vaṭan
Hāşılı 'ömrümden ey mekkār bīzār eyledün
- 5 Bülbül-i ṭab'ın Nazīm'in heçr ile ḳatl eyleyüp
Dāğdāğımdan bu göñlüm şanki gülzār eyledün

⁴⁶¹ 61a'daki bu gazelin mahalli düzeltilerek yazılmıştır.

Medīne-i İstanbul'a selāmetle dāhıl olup irtesi gün ni'am-ı İlāhiyyeniñ şükrānesi-çün medīne-i mezkūreniñ medh ü şenā vü du'asında inşā olunan ğazeldir⁴⁶²

G. 158. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Bi-ḥamdi'llāh ḥalāş olduñ cefāsından Beligrad'ıñ
Sitanbul şehrine cānā getürdi luṭf u imdādıñ
- 2 Sitanbul şehrini gördüñ belālardan ḥalāş olduñ
Açılsun gül gibi ey ṭab'-ı bülbül şî'r ü îcādıñ
- 3 İçinde ehl-i dil devletlü bî-pāyān ü ğāyetdir
Hulūş üzre ola her dem du'ā-yı ḥayra mu'tādıñ
- 4 Hudā kılsun Sitanbul şehrini ma'mūr u ābādān
Du'asında dilā şarf eyle dā'im cümle evrādıñ
- 5 Egerçi bî-vaṭansın ḥātırıñ ālāmdan pāk it
Nazīmā bildiler çünki eḥibbā maḥlaş u adıñ

Der-pend ü naşīḥat-i dil-i ḥaste-i ḥod

G. 159. [Remel: Fā 'ilātün(Fe 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Ey göñül etme heves devletine dünyānıñ
Aldanup naḳşına yapışma şaḳın ılanıñ
- 2 'Ālim ol faḳr-ı dü 'ālemden emīn tā olasın
Sende kāfî dü cihānda şan'atı Yezdān'ıñ

⁴⁶² 61b'deki bu gazelin mahalli düzeltilerek yazılmıştır.

- 3 Māl-i Ẹārūn’a da mālīk ger olursa nā-dān
Rūtbe vü adri yine ber-ter olur dānānıı
- 4 Şabr ıl şabrıı ola destııe *mıftāh-ı ferec*⁴⁶³
Mü’mine derd ü elem rahmetidir Mevlā’nıı
- 5 Himmetıı ‘ālī ise malab-ı a ‘lāya yapış
Diıle avf eyleme olursa avī īmānıı
- 6 *Sicn-i mü’mīn bu cihān* Seyyid-i Kevneyn dimiş⁴⁶⁴
Nice yā meylin ide ‘āil olan zindānıı
- 7 Ma’rifet-perver olan ekmeye ğam hı Nazīm
Besliyor cānını perverdesi ol zī-şānıı

[60a]

Bir mafil-i dil-ārāda ve meclis-i dil-güşāda ardeh sāle dü bedr-i münīr ulū‘ idüp birisi
şū-ı bī-pervā vü şeh-levend-i hoş-edā dil-dādenıı ātırlarına ri‘āyet etmede bī-hem-tā
ve öbirisi ğaddār-ı ‘ālem ü sitemkār-ı pūr-sitem bī-ārelerin şīşe-i ulūbını kesr etmede
müheyyā olup vech-i āfitāb-ı ‘ālem-tāblarını ebr-i sitem ile setr idüp bezm-i behişt-i
berīn-āsāmızdan ğā’ib olup gitdikden sonra avāli müş’ir inşā olunan ğazeldir

G. 160. [Remel: Fā’ ilātün(Fe’ ilātün)/Fe’ ilātün/Fe’ ilātün/Fe’ ilün(Fa’ lün)]

- 1 Bezm-i ‘uşşā budur ‘ömri oğ olsun yārıı
Bezī ider būselerin rağmına hep ağyārıı

⁴⁶³ “es-Sabru miftāhü’l-ferec.” Sabır, sevincin anahtarıdır, meşhur söz.

⁴⁶⁴ Dünya müminlerin zindanıdır. Hadis-i Şerif

- 2 Rûz u şeb âh iderem vechini göstermez o mihr
Korqaram gide gide nûrı gider ğaddârıñ
- 3 Diñle ey dil-ber-i nev-reste saña pendim var
Ki kabûl eyler isen râst gelür her kârıñ
- 4 Şûreten dost neler şahş-ı münâfık vardır
İ'timâd etme şakın kavline her mekkârıñ
- 5 Hâzret-i Hakk ide aḥbâbımı mesrûr ne ğam
Kâmına râci' olur şerbet-i zehri mârıñ
- 6 Şi'riñ inkâr ideniñ cehli mine's-şems azhar
Ey göñül çekme elem anladı çün dildârıñ
- 7 Kîmiyâ-yı nazarından o şeh-i zî-şânıñ
Zer-i ḥâliş gibi gitdikçe Nazîm eş'ârıñ

G. 161. [Remel: Fâ'ilâtün(Fe'ilâtün)/Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Hiç dükenmez mi 'aceb va'diñe bu ta'lîliñ
Hâne-i 'aşkda kav sönmeye bir kandîliñ
- 2 Ramazân gelmede evkâtı kazâ eyleyelüm
Beyhûde geçdi göñül vâh hele bu yılıñ
- 3 Tîr-i müjgâna ne ḥâcet ko kemânıñ ebrû
Yeter öldürmek içün neşter-i çeşm-âġîliñ
- 4 Câme-i dal ü güle bakma dilâ bir câme
Bize lâzım ki ḥarâb eyledi eşk-i nîliñ

[60b]

- 5 Ne ‘aceb tırfa ğarīb olsa Naẓīm’in ğazeli
Kendi de tırfa ğarīb eyle ırazar kandılin

G. 162. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Rızā-yı yārda şevk eyle rāhı ictihād etmek
‘Azīmet semtine maḫşūduı olursa murād etmek
- 2 Saıa lāzım degil vācib degil farz ey dil-i müştāk
Ne dirse reh-ber-i kūy-ı dil-ārā inkıyād etmek
- 3 Eyā hūrşīd-i çarḫ-ı kibriyā yād eyle zerrātın
Fūrūğunda sezā güm-lāne olmuş maḫvı yād etmek
- 4 Raḫīb ü ‘āşıkın fark eyle cānā ‘adl ü dād üzre
Tarīk-i müstaḫīm-i ḫākimāndır ‘adl ü dād etmek
- 5 Hele şimdengirü bir aḫçeye tutmam sözüı vā‘iz
Revā mı toğrı söyle her ḫadīse i‘timād etmek
- 6 Temāşā bu ki mülzem olmuyor ḫālā mükābirdir
Uıtan zāhid sezā mı her kelāma istinād etmek
- 7 Güzellerden Naẓīm-i ‘aşk-bāz el çekmişem dirse
Riyādır i‘timād etmek ḫaṭādır i‘tikād etmek

Ba‘z-ı aḥbāb himmet idüp mülāzım oluñ diyü faḳīre ḥiṭāb eyledikde reddeden li-kelāmihim inṣā olunan istignā-nāmedir

G. 163. [Müctes: Mefā‘ilün/Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 İderse derdime dermān seniñ mu‘āvenetiñ
Ṭabībsin baña ‘ayn-ı şifā muzāheretiñ
- 2 Mülāzım olmagı aḡyāra ḡayra baḡş itdim
Mülāzemet baña ḳāfī seniñ mülāzemetiñ
- 3 Ne sūd ‘abdiñe yüz biñ şehiñ mu‘āmelesi
Yeter ḥaḳīriñe ey şāh bir mu‘āmeletiñ
- 4 Mürāca‘at saña etmek sezā degil ḡayra
Çün oldı şıdḳla mu‘tād aña mürāca‘atıñ
- 5 Nazīm Ḥaḳ seni luṭfindan eylemez maḥrūm
Hemīşe ‘ilmdedir himmet ü mümāresetiñ

[61a]

Der-medāyiḡ-i dil-berān-ı Sa‘d-ābād u du‘ā-yı üstād

G. 164. [Remel: Fā‘ilātün(Fe‘ilātün)/Fe‘ilātün/Fe‘ilātün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Ey göñül nāzūk olur dil-beri sa‘d-ābādıñ
Def‘ için derdiñ ola luṭfi anıñ imdādıñ
- 2 Bāḡ-ı firdevse giren ḡuşşadan olur āzād
Ḥūr u ḡılmān ile şād ola dil-i nā-şādıñ

- 3 Kimi blbl kimi gl vdleri nz u niyz
Vkf oldu m ‘aceb sırrına bu bnydn
- 4 Hl-i grbetde iken řdsın ey řf-dern
Ola mesrr vilyetde dah stdn
- 5 Setr ider rz-ı vřlim şeb-i hicrn ey mihr
Eylemezse baa bir řre ger ‘adl  ddn
- 6 Syleye syleye řab‘n gice gndz eř‘r
Malařn ġlib olup gitdi Nazm adn
- 7 Eylemiş vird-i zebn blbl-i gl eř‘rn
‘lemi eyledi teřhr Nazm cdn

[61b]

Der-med-i std-ı mbrek-nihd yessera’llhu malbehm bi-ak Ysn  řd⁴⁶⁵

G. 165. [Hezec: Mef ‘ln/Mef ‘ln/Fe ‘ln]

- 1 Efendim med iden hlk-i kermin
Nazm’ndir Nazm’ndir Nazm’n
- 2 Mbrek ismnz Dvd-ı ‘lem
‘Ad-y henn-cndan ne bmin
- 3 Muaka hen-i cehli ‘avmin
Elinde mmdur řab‘-ı selmin

⁴⁶⁵ Ysn (36) ve řd (38) Sureleri

- 4 Saḡa meddāḡ u dā'ī ṭālibinḡdir
Ḥulūṣın bildi 'aql-ı müstaḡiminḡ
- 5 Dür-i nazmım kıyās etme efendim
Şebe si'rine her ṭab'-ı saḡiminḡ
- 6 Benim nazmım eger inşāf olunsa
Müretteb ziyneti dār-ı na'iminḡ

[62a]

- 7 Eger üstād-ı 'Örfī, Mīr Ebü'l-Feth
Cenābın rūḡısın 'azm-i remiminḡ⁴⁶⁶
- 8 Anın meddāḡı ger oldıysa 'Örfī⁴⁶⁷
Bugün meddāḡunuz 'abd-i ḡadiminḡ
- 9 Ne ḡalt eylerse itsün zāḡ-ı bī-'aql
Bilür gül kıymetin bülbul Naḡīm'inḡ

⁴⁶⁶ Yāsın 36/78

⁴⁶⁷ Örfī, üstadı Ebu'l-Feth'i: Kasīde-i Nevruziyye der sitāyış-i Mīr Ebu'l-Feth kasidesi ile övmüştür.

Oķmeydānı'na ba'z-ı aķbāb ile varup seyr iderken bir ŗūķ dil-ber-i nāz-güstere rāst gelüp mekkār-ı sitemkār her yaķa kebk-i ĥırāmān gibi cilveye āgāz ve ŗāhīn-i ŗāķib-cevelān gibi hevāya pervāz idüp gāh 'uŗŗāķ-ı dīvānegāna: "Dāmuķuza naķcīr oldum.", diyü ŗad mekr ü ĥīle ile ĥāķīrānı taķķīr ü istihzā ve gāh viŗāline teŗne olan derdmendāna muķābil ŗurup fāķteāsā kulūbların penķe-i sitemiyle dām-ı belāya ilķā iderek 'ālemi ber-hevā itdikden ŗonŗa 'ālem-i ĥayretde inŗā olunan ėazel-i iŗtiyāķ-efzādır. Āķ ez-dil-berān-ı nāz-perver ü sīm-berān-ı sitem-güster!

G. 166. [Remel: Fā'ilātün(Fe'ilātün)/Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Ey göñül ŗūķ olur dil-beri Oķmeydān'ın
İķtirāz eyleye ol ķaŗı kemāndan cānın
- 2 Felek-i ŗabra göñül murėı uçabilsün mi
'Aķlı ķalur mı görince o mehi insānın
- 3 Ey ŗabīb-i gül-i nev-reste-i gülzār-ı cemāl
Derdine eyle devā bülbul-i bī-dermānın
- 4 Maķŗadın vuŗlat-ı dildār olursa 'āŗıķ
İ'tibār etme ŗaķın devletine dūnyānın

[62b]

- 5 Ėayra itdirmez efendim beni muķtāc Nazīm
Ĥāk-i dergāhına ķurbān olayım cānānın

Der-medāyih-i dil-berān-ı medīne-i İstanbul hafāzaḥa'llāhü'l-ḥafīzū'l-mu'īn bi-ḥürmeti
Muḥammedni'l-emīn āmīn yā Rabbe'l-'ālemīn

G. 167. [Remel: Fā'ilātün(Fe'ilātün)/Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Nāzenīn māh-liḳā dil-beri İstanbul'uḡ
Ḥaḳ budur medḥe sezā dil-beri İstanbul'uḡ
- 2 Ser-te-ser 'ālemi gezdīm dilim oldı pür-ḥūn
Ḳalbime virdi cilā dil-beri İstanbul'uḡ
- 3 Dil-berān cümlesi merhem-dih-i mecrūḥ-dilān
'Āşıḳa rūḥ-fezā dil-beri İstanbul'uḡ
- 4 Her yiriḡ dil-beri sulṭān-ı cihāndır ammā
Şāh-ı şāhān-ı 'atā dil-beri İstanbul'uḡ
- 5 Olmayaydı hele aḳrānı bulunmazdı Naẓīm
Bī-vefā ehl-i cefā dil-beri İstanbul'uḡ

Der-medḥ-i teferrücgāh-ı Üsküdar

G. 168. [Münserih: Müstef'ilün/Fe'ülün/Müstef'ilün/Fe'ülün]

- 1 Şükr ile itdüḡ ey dil seyrini Üsküdar'ın
Luṭf u 'ināyetiyle yār-ı 'ulā-vaḳārın
- 2 Zevḳ ü şafā-yı firdevs olmuş dilā müheyyā
Bu cāy-ı dil-güşāda ma'lūmdur nigārın

- 3 Vaktiñ hevāya virme budur saña sa‘ādet
Dünyāda ‘ilm ü ‘irfān olursa kesb ü kārıñ
- 4 Deryā-yı ma‘rifetdir ey teşne-dil hayātıñ
Hızr-āba mā‘il olma al dürr-i şāhvārıñ
- 5 Ey şāh-ı Leylī-gīsū raḥm eyle ben gedāya
Ya‘nī Naẓīm-i bī-dil Mecnūn-ı bī-ķarārıñ

[Kâfiye-i harf-i kâf, hâşiye]

[59b]

Lehū

G. 169. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Āsitānıñdan beni dūr eyledi zālīm felek
Şoḥbetiñden ḥayf mehcūr eyledi zālīm felek
- 2 Ey nızām-ı cümle ‘ālem rişte-i tedbīrünüz
Dürr-i ṭab‘ım vāh meksūr eyledi zālīm felek
- 3 Olayım dırken na‘īm-i şoḥbetiñle muğtenim
‘Abdiñi nīrāna me‘mūr eyledi zālīm felek
- 4 *Dih merv dih merd-rā aḥmaķ koned* ‘ārif dimiş⁴⁶⁸
Başıma geldi beni ḥor eyledi zālīm felek

⁴⁶⁸ Mesnevî-i Ma‘nevî, Üçüncü Defter, 21. Beyit:

ده مرو ده مرد را احمق کند

عقل را بی نور و بی رونق کند

<https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar3/sh15> (Erişim Tarihi 20/06/2024).

- 5 Merhem-i kâfûrdan mehcûr idüp sonra Nazîm
Göñlümi pür-zaḥm-ı nâsûr eyledi zâlim felek

Lehû

G. 170. [*Müctes: Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)*]

- 1 Hâkîm 'ömrin ide cāvidān efendimiziñ
Zıyâ-yı gün ü ruḥ-ı āsumān efendimiziñ
- 2 Rızâ-yı Hâk'dır anıñ meslek ü tarîḳati hep
Tamām-ı kullarıdır ins ü cān efendimiziñ
- 3 Raḥîm ü Qâdir ü Qayyûm'dan bu devrâna
Olur vücûdı bu devrâna cān efendimiziñ⁴⁶⁹

[60a]

Tetimme

- 4 Telâṭum-ı yem-i 'adli muḥîṭ-i 'âlemdir
Beḳâ-yı luṭfı ola dūr-feşân efendimiziñ
- 5 Nazîm bir ğazel inşâ idüp du'âsında
İçinde maḥlaşın itmiş beyân efendimiziñ⁴⁷⁰

⁴⁶⁹ vücûdı bu devrâna cān: vücûd-ı şerîfî revân

⁴⁷⁰ beyân: 'ayân

G. 171. [Muzârî: Mef‘ûlü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

- 1 Kıldı firâķ neşteri gönlüm delik deşik
Hem intizâr hanceri gönlüm delik deşik
- 2 Cüş itdi hâr-ı zâr-ı sitemkâr-ı fûrkatiñ
Cismim kadîd her yeri gönlüm delik deşik
- 3 Deryâ-yı iştiyâķına düşmüş seni arar
Gel ey zamâne gevheri gönlüm delik deşik
- 4 Merhem nih-i vişâliñ ile bir nefes yeter
Teşrîf kıl eyâ perî gönlüm delik deşik
- 5 Vâ hasretâ Nazîm olalı senden ey nigâr
Mehcûr u muhraq u berî gönlüm delik deşik

[62b]

Der-ķāfiye-i harf-i lâm [ķerķeve içi]

[63a]

G. 172. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Hâtır-ı ‘uşşâķdan gitsün mi yâ gerd-i melâl
Luţf idüp rahm itmeyince ol şeh-i mülk-i cemâl
- 2 Bir nazar kıl tâlîb-i rûz-ı vişâliñ hâline
Belki gelmiş bundan evvel itdigiñ va‘d-i vişâl

- 3 Anladım ma'nîleri 'ilm-i mesâ'ilden tamām
Cām-ı mey şun şākiyā k'oldum ḥarāb-ı kıl ü kāl
- 4 Zarf-ı dil pür-ḥūn dirīgā iştiyāk-ı yārdan
İçdigim bāde müdām andandır ey şāhib-kemāl
- 5 Ey Nazīm-i nā-tüvān besdir şikāyet hecrden
Çarḥ-ı devrānda vişāl olmuş muḥāl-ender-muḥāl

G. 173. [Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Bir zamān gelmiş ki takrīr etmegi kābil degil
Zevk-i firdevs etmeyen şimdi hemān 'ākil degil
- 2 Ġāfil olmuş nāşuḥum ma'zūr tutsun bilmemiş
Cān u dilden dil-bere 'āşık olan ġāfil degil
- 3 'Ādil ol bī-çāreye bir çāre kıl ey çāresāz
Pendimi diñle ḥaḳīkatdir şehā bātıl degil
- 4 Merḥamet kıl pādişāhım ḥālime Allāh için
Bu faḳīriñ gibi hiç kimse saña mā'il degil
- 5 'Āşıkım da'vā iden cevri ü cefā-yı dilberin
Bilmeyince lezzetin bu maḳşada nā'il degil
- 6 'Aşḳda kuluñ gibi kāmīl bulunmaz şöyle bil
Hüsnde 'ālemde sultānım gibi kāmīl degil
- 7 Raḥş-ı tab'ın bunca meydānda nice cevrlān ide
Baḥr-i 'ummāndır Nazīmā görünen sāhil degil

Ġazel-i rengīn der-medḥ-i dil-ber-i nāzenīn Ćelebi Ḥüseyn-i bī-bedel ve dildār-ı ma‘mūr
u mükemmel yessera’llāhu vişālehü’l-Mu‘īn

[63b]

G. 174. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Şehīd-i ğamze-i ḥūn-rīziḡ oldum gel Ḥüseyn’im gel
Hezār-ı bŷy-ı misk-āmīziḡ oldum gel Ḥüseyn’im gel
- 2 Seni sultān-ı ḥŷbān eylemiş Ḥallāk-ı bī-hem-tā
Faḡīr ű bende-i nā-ĉīziḡ oldum gel Ḥüseyn’im gel
- 3 İşidŷp derd-i ‘aşkıḡ Kŷh-ken terk itdi sevdāyı
Amān ḡāk-i reh-i Şebdīz’iḡ oldum gel Ḥüseyn’im gel
- 4 Leb-i ḡandāniḡ ey cānān görŷp bu dīde-i giryān
Esīr-i ĉeşm-i siḡr-engīziḡ oldum gel Ḥüseyn’im gel
- 5 Deḡāniḡ şerbet-i vuşlatla cānım pŷr-şafā leb-rīz
Nazīm’em teşne-i leb-rīziḡ oldum gel Ḥüseyn’im gel

Der-medḥ-i Ḥazret-i Ḥalīl zāde nevvera vechehu’llāhu’l-Celīl ve dāme ḡusnehu’l-
Vedŷdŷ’l-Cemīl

G. 175. [Remel: Fā ‘ilātŷn/Fā ‘ilātŷn/Fā ‘ilātŷn/Fā ‘ilŷn]

- 1 Zār zār olmuş ḡuluḡ derdiḡden ey şāḡım Ḥalīl
Merḡamet ḡıl ḡālīme alma benim āḡım Ḥalīl

- 2 Fırkâtıdır eyleyen ‘âşıkların ḥ‘ār u zelîl
Vuşlatıdır dü ciḥānda rütbe vü cāhım Ḥalîl
- 3 Rûz-ı ‘ömrüm fırkâtıdır veh şeb-i deycûr iden
Burc-ı kûyundan tûlû‘ eyle eyâ mâhım Ḥalîl
- 4 Mü‘min-i ehl-i sa‘âdetdir ri‘âyet eyleyen
Millet-i maḥdûm-ı İbrâhîm’e dil-ḥ‘âhım Ḥalîl
- 5 Dil-sitânım lutf u iḥsânıyla mesrûr eyle kim
‘Âşıkıñ olmuş dil-i ḡamnâk-ı hem-râhım Ḥalîl
- 6 Ben Nazîm’em baḥr-i ṭab‘ımdan çıkan dürr ü güher
Dişlerin gibi dizilmiş ey şehinşâhım Ḥalîl

Bu ḡazel-i ḥoş-edâ bir çebebi muḥibb-i sülḥan-şinâsın emriyle inşâ olunmuştur

G. 176. [Hezec: Meḡā ‘îlün/Meḡā ‘îlün/Fe ‘ülün]

- 1 Benim ḡânûn-ı sînem seyr içün gel
Getür zülfünden ey meh-pâre bir tel

[64a]

- 2 Siyeh cellâd-ı bî-raḡmıdır anın
Degildir görinen çeşm-i mükemmel
- 3 Gedâdan hiç su‘âl etmez o zâlim
Fünûn-ı cevride şâh olmuş ekmel

4 O mel'ün girmiş âdem şüretiyle
Degildir görinen yanında engel

5 Nazîm'in nazmını inkâr iden şahş
Ya düşmendir yahod bu fenden echel

[Kâfiye-i harf-i lâm, hâşiye]

[63a]

G. 177. [Remel: Fe 'ilâtün(Fâ 'ilâtün)/Fe 'ilâtün/Fe 'ilâtün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

1 Semtiñe da'vet idüp alma hezârın ey gül
Anladım kendü maķāmında ötermiş bülbül

2 Virmek ey meh ne revâ meşreb-i rindāna keder
Şaldı meydān-ı cefāda şeb-i hecrin püskül

3 Ruḥ-ı alın gül-i ḥamrā leb-i la'lin ḡonçe
Kākülün nāfe-i misk ü ser-i zülfün sünbül

4 Olmasun mı mey-i ta'bîr ile pür kâse-i dil
Neş'eden ḥālî kıomaz rindleri cevher-i mül

5 Olsañ a'lā ne olur şadr-ı belāḡatde Nazîm
Zü'l-fiķār oldu zebānın dil ü ṭab'ın Düldül

Velehū

G. 178. [Hafîf: Fā' ilātün(Fe' ilātün)/Mefā' ilün/Fe' ilün(Fa' lün)]

- 1 Demidir devlet-i gül ü bülbül
Yaraşur şoĥbet-i gül ü bülbül
- 2 Heçrdir bā' is-i vişāl-i merām
Hücçetim vuşlat-ı gül ü bülbül
- 3 Her bir emr oldı vaktine merhūn
Geldi bak nevbet-i gül ü bülbül
- 4 Bāğda olmasun mı dāfi' -i ğam
'Āşıkā neş' et-i gül ü bülbül
- 5 Yüregim hūn olur dokundukça
Sem' ime fūrkat-i gül ü bülbül
- 6 Asl-ı ĥilkatde anlanur birdir
Ma' den ü tıynet-i gül ü bülbül
- 7 Yiridir söylese ne deĝlü Naẓīm
Rūz u şeb midĥat-i gül ü bülbül

Velehū

G. 179. [Hezec: Mefā' ilün/Mefā' ilün/Mefā' ilün/Mefā' ilün]

- 1 Şubatın on beşinde rūy gösterdi çemenden gül
Meger feyz almış ol ĥurşid-i 'ālem gül-bedenden gül

- 2 Bahār irdi açılsun tāzeden tāze gül-i hāmṛā
Dökülsün bāri şimden şoṅra ol vech-i ḥasenden gül
- 3 Bünāgūşuṅ yanında ‘arızın ta ‘bīrden ḥāric
Gören dir gūyiyā gülzāra çıkmış yāsemenden gül
- 4 Elem çekme terennüm kıl maḳāmın gūş ider bülbul
Kitāb-ı maḳşadın aç fehm ider her ‘ilm ü fenden gül
- 5 Tebessüm eyleyüp gördüm lebin dendānı üstinde
Didim gūyā Nazīm açıldı şad dürr-i ‘aḍnden gül

[64a]

Der-ḳāfiye-i ḥarf-i mīm [çerçeve içi]

G. 180. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Ğamzeden ḥavf eylemem ğammāzdan ḥavf eylerem
Tīrden pervā ne tīr-endāzdan ḥavf eylerem
- 2 Duyururdum sem ‘vār esrārımı meclislere
N’eyleyem ammā dehān-ı kāzdan ḥavf eylerem
- 3 Cevr idem dimez misin ey dil-ber-i şāhib-cemāl
İnkisār-ı ‘āşık-ı ser-bāzdan ḥavf eylerem
- 4 Hancer-i cevriñle göñlüm çāk çāk olursa ger
Ğam yimem ifşā-yı sırr u rāzdan ḥavf eylerem

- 5 Nāz u istignā-yı cānān nāvek-i dil-düz olur
Ey Naẓīm-i zār bunca nāzdan ḥavf eylerem

Kaplan Beg-zāde Muṣṭafā Paşa'ya paşa olmazdan muḳaddem irsāl olunan du‘ā-nāmedir
(Bu ğazeliñ dahı maḥalli burada olmayup ḳāfiye-i mīmīñ ibtidāsındaki ğazelden şonradır
sehven te'ḥīr olunup ğaflet olunmaya)⁴⁷¹

G. 181. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 Selām olsun saña ey mīr-i ekrem
Diliñde olmaya bir zerre mātem
- 2 Çün olduñ sen de mā'il bu gürūha
Du‘ā-gūyuñdur İbrāhīm Edhem
- 3 Ümīdim bu ki çıksun āsumāna
Seniñ cāhiñ eyā mīr-i mūkerrem
- 4 Diliñ ma'mūr aḥbābıñ da olsun
Keder maḳhūr bed-ḥ'āhiñ da her dem
- 5 Seniñ 'ömrüñ tavīl [ü] ḳadriñ efzūn
Ḥudā ḳılsun olasin şād u ḥurrem
- 6 Du‘ā-gūyuñ nice olmaya nazmım
Du‘ā-yı ḥayra olmuşsin müselleme
- 7 Riyā göñlüñde gerçi yokdur aṣlā
Du‘ā besdir yeter ey rind-i 'ālem

⁴⁷¹ 65a'daki bu gazelin mahalli düzeltilerek yazılmıştır.

G. 182. [Hezec: Mef‘ülü/Mefā ‘ilü/Mefā ‘ilü/Fe ‘ülün]

- 1 Dil-dādelerüz dil-bere muhtācuz efendim
Ğavvāşlaruz gevhere muhtācuz efendim
- 2 Bī-çārelerüz çāremiz ancak leb-i cānān
Tūtīlerüz ol sükkere muhtācuz efendim
- 3 Dīvānelerüz maḫşadımız şahn-ı gülistān
Bülbül gibi biz güllere muhtācuz efendim
- 4 Müjgānıñ ucu çeşmimiz üstine doḫunsun
Bīmārlarız neştere muhtācuz efendim

[64b]

- 5 Ağyārıñ ile ḫaylice var cengi Naẓīm’iñ
Vir ğamzeñi kim ḫancere muhtācuz efendim

Manzūme-i ‘īdiyye

G. 183. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 ‘İd-i aḫḫadır bugün gel biz de ḫurbān olalum
Ka‘be-i kūy-ı vefāda ser-be-meydān olalum
- 2 N’eylerüz biz ḫīl ü ḫālī cānımız uşandı vāh
Bunca vaż‘-ı nā-sezādan gel süḫan-dān olalum
- 3 Ğayrdan derdine dermān isteyen insān degil
İmdi ey dil kendümüz her derde dermān olalum

- 4 Sāmīrī'niñ sihri geçmez mu'ciz-i Mūsā ile
'Ārif iseñ cidd ü cehd it ehl-i 'irfān olalum
- 5 Himmet etmez la'l-i cānān ey Nazīm-i nā-murād
Himmet eyle nā'il-i yāqūt-ı cānān olalum

Manzūme-i 'īdiyye eyzan

G. 184. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Efendim 'īd-i aḡḡadır bugün ḡurbān saña cānım
Nī'ālīñ ḡıblegāhımdır cemālīñ dīn ü ĩmānım
- 2 Tamām oldı bi-ḡamdi'llāh 'ināyātıñla dīvānım
Sezādır cem' idersem şimdi evrāk-ı perīşānım
- 3 Terennüm eyleyüp ḡam çekmesün bu bülbul-i ṭab'ım
Kemāl üzre açılmış ber-ḡarār olmuş ḡülistānım
- 4 Şikāyet eylemem ancaḡ su'ālīm var cevābım vir
Bu istiḡnā-yı bī-pāyān nedir devletlü sulṭānım
- 5 Mu'ammer olasın inkār olunmaz luṭf u iḡsānıñ
Niçün efgāna gelmiş bende bilmem ḡalb-i nālānım
- 6 Yalanım yok sözüm ḡaḡ bir nefes hicrāndan ölürdüm
ḡayālīñ olmayaydı her nefesde mūnis-i cānım
- 7 Saña ma'lūm kim bī-ḡāre ḡuluñdur Nazīm ey şāh
Ṭaleb etmem bilürsin ḡayrdan bir zerre dermānım

[65a]

Der-medh-i teferrücgâh-ı karye-i Toĝanas

G. 185. [Hezec: Mef‘ülü/Mefā ‘ilün/Mef‘ülü/Mefā ‘ilün]

- 1 Bu yir bulunur şanmañ ‘ālemde ola ma‘lūm
Nādir de bulınursa *en-nādirü ke’l-ma ‘dūm*⁴⁷²
- 2 Olsun mı bu dünyāda bu gūne müferriḥ yir
Ger āb-ı Hızır dirseñ şādık şuyına mefhūm
- 3 Bu cāy-ı müferriḥ bil jeng-i dile şaykaldır
İllā ğam-ı hicrānla olursa eger maġmūm
- 4 Kālur mı ya şıḥhatde ‘āşık göricek hecriñ
Hecriñ güzelim āteş bī-çāre vücūdum mūm
- 5 Dimeñ қатарāt aḥbāb beyhūde yire tamlar
Şad derd ile kūh aĝlar gördi ki dilim maġmūm
- 6 Bī-şübhe iden dermān her kuluña çün sensin
Luṭf eyle koma ey şāh bī-çāreleri maḥrūm

[65b]

- 7 Ğafletde Naẓīm olma aḥbāba du‘ālar kıl
Levh-i dil-i nālānda dā’im bu ola merķūm

⁴⁷² Nadir bulunan, yok hükmündedir. Darb-ı mesel.

G. 186. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Fe ‘ülün]

- 1 Efendimsin efendimsin efendim
Kemendim halka-i zülfün kemendim
- 2 Seniñ ‘aşkıñla cevlan eylemişdir
Fezā-yı şî‘rde tab‘-ı semendim
- 3 Yem-i derd ü belāya talmış idim
Dür-i dendānıñı görüp sevendim
- 4 Cefā vü cevrunüz cāna şafādır
Çü sensin pādīşāh-ı dil-pesendim
- 5 Ruḥuñ üzre çıkup ḥaṭṭ-ı hümayūn
Yazılmış gülbünümsin derdmendim
- 6 Bi-ḥamdi’llāh ki vechiñ şu‘lelenmiş
O vechiñ āteşine ben sependim
- 7 Naẓīm ol şāha teslīm eyle cānıñ
Saña budur ḥaḳīḳat üzre pendim

Zamān-ı sābıkda ḥaḳīr, bir dildār-ı ‘ālī-miḳdāra dil virüp müşārun ileyh cevır ü cefā etmede yek-tā bir dürr-i girān-māye-i bī-hem-tā idi. Ol sebebdēn dā’imā na’īm-i vişālinden müfterik ve şubḥ u mesā caḥīm-i hicrānında muḥterik olup gūn-ā-gūn elem ü sitem çekdüm. Ve-lākin cevır ü cefāsı cānıma şafā ve derd ü istiḡnāsı revānıma ḡidā idi. Bir gün esrār-ı faḳīre maḥrem ‘ilm-i vefḳ ile āşinā eḥibbānıñ birisi dir ki: “Ben size bir nüşā yazup i’tā ideyim. Bu minvāl üzere ‘amelin icrā idersen āteş-i iftirāk u derd-i iḥtirākdan ḥalāş bulursunuz.” Biz daḥı [66a] ḡaflēten kâ’il olup dīvān-ı sultān-ı ‘aşḳa ‘udül eyledikten sonra bi’z-zāt şehinşāh-ı ‘aşḳ u maḥabbet mā-cerādan ḥabīr olup kemā yenbaḡī bendelerine melāmet idüp o fikr-i fāsidiñ ḥātır-ı mu’taḳıddan iḥrācına ḥaṭṭ-ı

hümāyūn viridi. Bendeleri daħı: “Fermān sulṭānımıñdır!”; diyü fi’l-hāl kā’il olduĝum mā-cerādan tā’ib ü müstaĝfir oldukdan sonra bi-mennihi ve keremihi göñül kemāl-i murādına nā’il olup mūmā ileyh muhlişime aħvāle müşir inşā olunup irsāl olunan ğazel-i hikmet-nümādır

G. 187. [Remel: Fā’ilātün/Fā’ilātün/Fā’ilātün/Fā’ilün]

- 1 Vākıf olduñ derdime çünki eyā ‘ālī-makām
Diñle bu aħvāli kim maḥz-ı ḥaķīķat bu kelām
- 2 Söyledüñ nār-ı firākıñ def ine itse n’olur
Bir nefes yümn-i du‘āmızdan taḥammül ihtimām
- 3 Ğaybdan gūşuma geldi bir şadā-yı bī-ḥurūf
Heerden şabr u taḥammül ‘āşıķa olmuş ḥarām
- 4 Şabr bu ğamdan ararsañ destiñe girmez vişāl
İmdi gel bu sözden istiĝfār kııl ey nā-tamām
- 5 Bu ḥiṭābı çünki gūş itdi Nazīm-i derdmend
Ben de istiĝfār kııldım ey efendi ve’s-selām

Bir dost recā idüp dildārı vaşfinda inşā olunan ğazeldir

G. 188. [Haḫf: Fe’ilātün(Fā’ilātün)/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’ilün)]

- 1 Ḥamdü li’llāh bahār ü ṭab’-ı selīm
Ḥayli nazma getürdi dürr-i yetīm
- 2 Şöyle gūş eyledim ki devrānda
Çıķdı bir nev-resīde ğonca şemīm

- 3 Kāmeti Tūbī-i behišt-i berīn
 Lebi Kevşer ruḥı delīl-i Raḥīm
- 4 Ne güzel kāmet-i ḥırāmānsın
 Ey cemāliḡ revān-ı ‘aẓm-i remīm⁴⁷³

[66b]

- 5 İsm-i zātıḡ işitdim İbrāhīm
 ‘Alī’dir ‘āşıkıḡ bu şî‘r-i Nazīm

Manzūme-i ‘īdiyye

G. 189. [Hezec: Mef‘ūlü/Mefā‘ilü/Mefā‘ilü/Fe‘ülün]

- 1 ‘İd-i Ramazāndır bugün ey ebrū-hilālīm
 İ‘lāma ne ḥācet ki ‘ayāndır saḡa ḡālīm
- 2 Emr eyledi ol pādişeh-i mülk-i cemālim
 Kulumı ziyāret ideler cümle ricālim
- 3 Teskīn idemez āteşimi Dicle-i ‘ālem
 Luṭf u kerem eylerse meger āb-ı zülālīm
- 4 Ḥayfā ki teḡāfūl ider ol la‘l-i Bedaḡşān
 Bilmezlıḡa ḡaml eyler imiş cümle su‘ālīm
- 5 Biḡ derde giriftār amān ḡaste derūnum
 Dārūyı dirīḡ etme ṭabīb-i ruḡ-ı alīm

⁴⁷³ Yāsīn 36/78

6 Sābit-kaḍem ol va‘diḡe ḥulf etme efendim
Ancaḡ bu ḡazelden budur ey ṣāḥ-ı me‘ālim

7 Murḡ-ı dil-i nālānı Nazīm’iḡ bunı söyler
Luṭf eyle ṣikeste ḡoma bugün per ü bālim

Der-meslek-i ṣāḥib-dilān

G. 190. [Recez: Müsteṭ‘ilün/Müsteṭ‘ilün/Müsteṭ‘ilün/Müsteṭ‘ilün]

- 1 Birdir efendim Allāḥ’ım bildim ki cānānım benim
Ol zāḥir ü bāṭın ṣehim oldur daḡı cānım benim
- 2 Bilmezdim evvel kendimi geldi ṭabīb-i ekremi
Luṭf eyledi ṣad merhemi mecrūḡa dermānım benim
- 3 Bellūdür üstādım benim Ḥaḡ’dandır irṣādım benim
İncūdür İcādım benim bu ṭab‘-ı ‘ummānım benim
- 4 Ḥıfz eyle ḡāsıd parmaḡı ṣi‘rim kemālīḡ revnaḡı
Yazıkdır olma aḡmaḡı luṭf eyle sultānım benim
- 5 Vāḡıf degildir kimseler sırrım ne bilsün bī-ḡaber
Sırrım bilen ṭaḡsīn ider yārān u iḡvānım benim

[67a]

- 6 Cānān odur sultān odur ben bildiḡim mezḡheb budur
Ṣuṣanmıṣa aḡarṣudur nūṣ eylesün cānım benim

- 7 Diğle Nazīm āvāreden hāl anla ol bī-çāreden
El çek zen-i mekkāreden ey ehl-i ‘irfānım benim

G. 191. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Bir güzel dildāra dil virdim odor yāрім benim
Yādigāрім şīvekāрім kebk-i reftāрім benim
- 2 Hālimi ‘arz eylesem şad gūne nāz eyler o şūh
Vākıf olmaz hālime yār-ı sitemkāрім benim
- 3 Zülmet-i hecriden eyle gönlümi bir dem hālāş
Sensin ey nūr-ı zamān dildār-ı dildāрім benim
- 4 Ğam degildir her ne değlü cevridersen çuluğa
Pādişāhımsın efendimsin keremkāрім benim
- 5 Olmasun mı ‘andelīb-i gülşen-i hüsnüñ Nazīm
Feyz-i hüsnünden leṭāfet buldı eş‘arım benim

Bu ğazel-i hoş-edā bir çārdeh sāle bedr-i münīr āfītāb-ı ‘ālemgīr-i nev-reste-i lā-nazīriñ
muḳābelesinde inşā olunmuşdur

G. 192. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Tūtī-i ṭab‘ım dir ey la‘l-i terim
Sükkerimsin sükkerimsin sükkerim
- 2 Būyıña söyler meşām-ı cān u dil
‘Anberimsin ‘anberimsin ‘anberim

- 3 Sīne-i mecrūh söyler ğamzeñe
Hancerimsin hancerimsin hancerim
- 4 Eşk-i çeşmim baħr-i ‘ummān sen şehā
Gevherimsin gevherimsin gevherim
- 5 Zülfüne söyler Nazīm-i şadıkıñ
Ejderimsin ejderimsin ejderim

[67b]

Bu ğazel-i se-maṭla‘ bir yār-ı vefādārıñ dildār-ı ‘ālī-miḳdārı merhūm olup ber-vech-i ta‘ziye ve tesliye mūmā ileyh derdmend-i bī-çāre, haḳīre bir manzūmuñ icādına recā idüp hāl-i perīşānı haḳīḳate vāşıl olduḳdan sonra inşā olunan ğazel-i āteşnāk-ı cīger-sūzdur

G. 193. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Felek hayfā ayırdı ‘āşıkıñ senden Süleymān’ım
Dem-ā-dem тұrmayup kan aḳlıyor bu çeşm-i giryānım
- 2 Te‘accüb eylerem ḳā’im nic’olur cism-i sūzānım
Çıkup şāhīn gibi pervāz ḳıldı rūḥ-ı zī-şānım
- 3 Harām oldu baña bi’llāhi şimden-şoñra devrānım
Bu ğamdan vechi vardır dā’im aḳlarsa dil ü cānım
- 4 Beni baħt-ı bedim bir rütbeye iħrāc ḳıldı kim
Şaḳınmazdım eger ḳatl etmege gelseydi düşmānım
- 5 Dirīġ el-ḥükmü li’llāh senden oldum ḥāliyā mehcūr
Muḳadder bu imiş ey ‘andelīb-i bāġ-ı Rıdvān’ım

- 6 O mevzūn k̄āmetiñ dā'im nazargāhım iken şimdi
Bu çeşm-i hūn-feşānımda hayālīñ kaldı sultānım
- 7 Hüseyn-i nā-tüvānıñ hālīne ancak Nazīm ağlar
K'anıñda rūhı pervāz eylemiş eyvāh cānānım
- 8 Ne rūh ol rūh bir rūh-ı mükerrerem kim firākından
Ne deñlü aradım derdime dermān gitdi dermānım

Bir dil-ber-i sīm-ber-i nezāket-perver ile hālete hūzn ü elemde mülākāt vāķi' olup ber-
vech-i tesliye inşā olunan gāzeldir

G. 194. [Hezec: Mef'ūlü/Mefā'īlün/Mef'ūlü/Mefā'īlün]

- 1 Maḥzūn iken ol yārı hayfā mededā gördüm
Eyvāh o hāletde şad derd ü belā gördüm
- 2 Şabr eyle didim cānā ben 'āşık-ı mehcūruñ
Bu 'ālem-i fānīde şad gūne cefā gördüm

[68a]

- 3 Hüküm ol şeh-i bī-çūnuñ sen sağ olasın ey yār
Kim didi bu 'ālemden ben 'ahd ü vefā gördüm
- 4 İnşāfıñ eyā devrān yok mı 'acabā senden
Bir ferd disün bāri ben zevk u şafā gördüm
- 5 Cānā haberıñ var mı hecriñle Nazīm'ıñ vāh
Nār üzre kebāb-āsā meftūn-ı belā gördüm

Ba‘z-ı maḳāmāta telmīḥdir

G. 195. [Münserih: Müstef‘ilün/Fe‘ülün/Müstef‘ilün/Fe‘ülün]

- 1 Şad ‘acz ile dem-ā-dem eyler niyāz efendim
Senden gedāyın ister ey şāh-ı nāz efendim
- 2 Ey ṭālī ‘-i hümāyūn teşhīr kıl nigārım
Ya‘nī o şeh ḥüseynī nağme-tırāz efendim
- 3 Ol māha rāst geldim didim amān ki ‘uşşāk
Hecrinle her şeb eyler ifşā-yı rāz efendim
- 4 Ḥattāt-ı kudret ey cān yazmış yüzünde Qur‘ān
Bīmārına kıl ihsān bir nüsha yaz efendim
- 5 Etme Nazīm-i zārın cevriñle İsfahānī
Senden kaçır maḳāmı olur Ḥicāz efendim

Bir şāhib-cemāl-i bā-kemāle ‘arz-ı ḥāl virilmişdir

G. 196. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Şehr-i ‘uşşākında ey ma‘şūk meşhūr olmuşam
‘Āşıkım ‘āşık seniñ ‘aşkıyla ma‘mūr olmuşam
- 2 ‘Andelīb-āsā hemīşe kārım olmuş zār zār
Ey dirīgā gül-beden bir yārdan dūr olmuşam
- 3 Ey ṭabīb-i pūr-cefā ma‘lūmdur ḥālim saña
Ey ḥalīl-i bī-vefā luṭf eyle rencūr olmuşam

- 4 Şîr-horde tıfl iken sevdim şadâkatle seni
El-amân inşâf ey ğaddâr maġdûr olmuşam
- 5 Nazm u nazmın nüktesin icâd iden ‘aşk ey Nazîm
Vechsüz bu iddi‘âda hayf maġrûr olmuşam

[68b]

Eyyâm-ı bahârda muḳaddemâ ba‘ż-ı aḥbâb ile Beykoz şahrâsına varup bir müferriḥ yirden ḳarârgâh tutup eḥibbânın her birisi kendü zevḳine şüġûl olup kimi ḥ‘âb-ı nâza ve kimi naġme vü sâza meyl idüp ḳarâr-dâde oldılar. Ḥaḳîr-i bî-ḳarâr ârâm itmeyüp, ḳalkup Ḳays-ı ġam-ḥ‘âr gibi eḥibbâ-yı bâ-şafâdan dūr u mehcûr olup cā-be-cā eṭrâf-ı şahrâya düşüp seyr iderken nâ-ġâh gördüm ki bir me‘men-i bâ-şafâya ve bir melce-i ṭarab-fezâya bir dil-ârâ-yı dil-ġüşâ tek ü tenhâ ilticâ idüp müṭâla‘a-i şî‘r ü inşâ ider. Şad ‘acz ü iftiḳâr üzre aḥvâlimizi iş‘âr iderek yanına varup leb-i edeb ile ḥiṭâb itdim ki: “Ey âfitâb-ı ‘âlem-tâb-ı âsumân-ı çârmîn-i zî-şân, bu ḥâkdâna bi‘z-zât nüzûl-i neyyir-i enver ü dıraḥşâna ne münâsib?”. Ol sūḥan-şinâs-ı bî-mişâl ü ol dil-ber-i ‘ayyâr-ı şâḥib-cemâl aḥvâl-i pür-melâlimize vâḳıf olup tebessüm iderek buyurdılar ki: “Ey âvâre-i leb-i Şîrîn ü zülf-i Leylâ ve‘y Ferhâd ü Mecnûn-ı kûh u şahrâ seniḡ maḥlaşın ne?”. Ḥaḳîr: “Maḥlaşdan mehcûram. Ve-lâkin efendimizin eyyâm-ı bahâristân-ı devletinde luṭf u himmet buyururlarsa *Hezâr* buyursınlar.”, diyü cevâb virdim. Ol ‘ayyâr-ı şîvekâr-ı gül-‘izâr: “Luṭf eyle, hele beri gel!”, buyurdıkde âdâb-ı dîvânegânı icrâ iderek: “Fermân efendimizin dir!”, diyüp ḥaḳ-i pâlarıyla bî-çâre, şeref-yâb oldıkde: “Elbette fi‘l-ḥâl ben senden maḳâma münâsib bir ġazel inşâsını isterem.”, diyü fermân eyledi. Faḳîr didim ki: “Efendim ‘ömrümde ḥalâ‘ık aġzından ancak bir ġazel ez-ber idüp der-ḥâtır itmişdir. Anı daḡı hezârân fikr ü mülâḡaza ile ancak ḳırâ‘at idebilürem. Dinledıkda: “Pek iyi, mâni‘ degil, anı okuyun!”, buyurdukda: “Fermân efendimizin ve-lâkin efendimden [69a] bir niyâzım var izn virüp, o niyâzı edâdan sonra fermânunuz olursa ġazel-i ma‘hûd daḡı ḳırâ‘at olunur.”. İstîzân olundıkda: “Söyle! Niyâzın nedir?”, buyurdukda, ḥaḳîr didim ki: “‘Abd-i nâ-çizin maḥlaşdan bî-ḡaber iken derdmende su‘âl-i şerîfünüz vârid oldı. Faḳîrin daḡı ibtidâ ism-i şerîfin den; sâniyen maḥlaş-ı nazîfin den su‘âlim var.”, ‘arz olundıkda bî-pervâ: “İsmim Muḡammed, maḥlaşım Emîn’dir. Su‘âlin ḡ bu olup maṭlabın ḡâşıl oldıysa ġazel-i ma‘hûd

ķırā'at idüñ!” emr itdikde bir miķdār te'emmülden şonra bu maṭla'ı inşā idüp didim ki (beyt): “Şorarsañ Hezār'ıñ gül-i nāzenīnim / Gedāyam şehimdir Muḥammed Emīn'im”. Ol gül-i gülzār-ı bāğ-ı leṭāfet ü ol şāh-ı mülk-i ḥüsn ü nezāket bu maṭla'-ı şevķ-efzādan ve bu müfred-i ḥoş-edā-yı yek-tādan ziyādesiyle ḥazz idüp tebessüme geldikten şonra, itmāmına emr ü fermān idüp himem-i 'āliyeleriyle ilā-āḥiriḥī inşā olunan ğazel-i şafā-baḥşalarıdır

G. 197. [Mütekârib: Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ülün/Fe'ülün]

- 1 Sorarsañ Hezār'ıñ gül-i nāzenīnim
Gedāyam şehimdir Muḥammed Emīn'im
- 2 Seniñ ḥaṭṭ-ı vechiñ kitāb-ı mecīdim
Seniñ nūr-ı ḥüsnüñdür ĩmān ü dīnim
- 3 Bu gülzārda tāzesin nev-resīde
Eyā gonçe-leb alma āḥ u enīnim
- 4 Firāķıñ amān cenge kaşd eylemiştir
Vişāliñ ola yā ĩlāḥī mu'īnim
- 5 Nehār-ı vişāliñ şeb etme Nazīm'ıñ
Gel ey neyyir-i āsumān u zemīnim

[69b]

Bir ğarīb ü ‘acīb şehdī-i zarīf ü laṭīf nāzūk Çelebiniñ medḥindedir

G. 198. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Bir nezāket görmüşem dünyāda mişlin görmedim
Ol ḥayālīñ ‘ālem-i ru’yāda mişlin görmedim
- 2 Rūz u şeb şahbā-yı la’līñdir beni mest eyleyen
Ġayrı bilmem ben hele bu bāde mişlin görmedim
- 3 Vech-i pākīñ ḥüsn-i Yūsuf gibi reng-ā-rengdir
Bülbül-i Ya ‘kūb’ıyım dünyāda mişlin görmedim
- 4 Çok belā gördüm velī derd-i firāķıñ ey melik
Ḥasretā bu künc-i ğam-efzāda mişlin görmedim
- 5 Zülfi Leylī dil-sitān-ı cān-ı cānānım gibi
Hem Nazīm-i Kays bu şahrāda mişlin görmedim

Der-makām-ı istiġnā

G. 199. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Bī-vefādır ‘ālemin şāh u gedāsın n’eyleyem
Bāķī kalmaz fānīdir mihr ü vefāsın n’eyleyem
- 2 Gel yapış ḥablü’l-metīne olasın ehl-i şu‘ūd
Bir güsiste rīsmānıñ ibtilāsın n’eyleyem
- 3 Behremend olmak dilerseñ bī-kes ol nā-keslerin
Ḥayrı çıkmaz ey gönül ṭavr u edāsın n’eyleyem

- 4 Gevher-i baħr-i maħabbet ehl-i ‘irfāna yeter
 Cevr-i cānān besdir aġyārın cefāsın n’eyleyem
- 5 Rūşen olan dillerin derdi devādır derdime
 Dil-siyeh cāhillerin zevk ü şafāsın n’eyleyem
- 6 Hāmdü li’llāh mīve-i ‘ilminle kılduñ ser-firāz
 Ser-nigūn bī-reg şehā cāh u libāsın n’eyleyem
- 7 Hākim ü kādī cihānda etme yā Rab ben ħuluñ
 Bu tarīķin biñ rezāletle ħazāsın n’eyleyem
- 8 Maḳşadım ma’lūm-ı zāt-ı pāk-i bī-mişlin senin
 Beyhūde dünyī ve ‘uḳbānın hevāsın n’eyleyem

[70a]

- 9 Muntazırdır luṭf-ı ser-efrāzına rūḥ-ı Nazīm
 Mā-sivānın luṭf u in‘ām u ‘aṭāsın n’eyleyem

[Kāfiye-i harf-i mîm, hâşiye]

[64b]

Lehū

G. 200. [Remel: Fe‘ilātün(Fā‘ilātün)/Fe‘ilātün/Fe‘ilātün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Bendeyem kime varup mālîk ü sultān diyeyim
 ‘Āşıkam ġayrılara ḥāşe ki cānān diyeyim

- 2 Ka‘be-i şıdk-ı vefāda göremem bir mezbūh
‘İd-i aḏḥā bugün ammā kime ḳurbān diyeyim
- 3 Hele bu ṭavr ile zāhid beni öldürseñ eger
Ḥāşe li’llāh ki saña ādem ü insān diyeyim
- 4 Yārdan ḡayrı daḡı var diyü zann eylerdüm
Muttaşf ḡayrılara vehm ile ‘unvān diyeyim
- 5 Küfr ü İslām ile insānı temīz eylerdim
Anladım şimdi ne kāfir ne müselmān diyeyim
- 6 Āşınālar beni dūr eyledi cānānımdan
Şimdi aḡyāra hemān zümre-i şeyṭān diyeyim
- 7 Ehl-i ḳāle dime sen mes’ele-i ḡālī Naẓīm
Ḥātırıñ ḳalmaya dırseñ saña nā-dān diyeyim

[65a]

Velehū

G. 201. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Dil-sitān-ı bī-mişālimden maḡabbet almışam
Şayd-ı istiḡnā içün şad dām-ı himmet almışam
- 2 Mā-sivādan ben niçün el çekmeyem şimdengirü
Bir heves ḳalmışdı andan daḡı nefret almışam

- 3 Bakmayan benden yaŗa yār-ı ‘azīzimidir benim
Döstumdur dest-i rindāndan sa‘ādet almıŗam
- 4 Rūy-gerdān olma benden her ne deŗlū mücrimem
Naŗl-i ŗuŗkam āb-ı raŗmetden leŗāfet almıŗam
- 5 Teŗneyem deryālara hīŗ iŗtiyācım yok benim
Sāķi-i cānım hidāyetden ķanā‘at almıŗam
- 6 *İnnemā’ llāhū İlāhūn vāŗidūn* ferd-i şamed⁴⁷⁴
‘Abdiyem rūz-ı ezelden mūlk-i vaŗdet almıŗam
- 7 Ben Naŗīm-i ŗāksāram gevherim dürr-i yetīm
Riŗte-i bī-i‘tibār-ı dehri ķıymet almıŗam

[65b]

Velehū

G. 202. [*Hezec: Mefā ‘ilūn/Mefā ‘ilūn/Mefā ‘ilūn/Mefā ‘ilūn*]

- 1 Derūnum pārelendi ŗancer-i hecrīle sulţānım
Benim derd-i dilim takrīre gelmez ey kerem kānım
- 2 Menem ol reh-neverd-i vādī-i dergāh-ı istiŗnā
Kemāl-i ceẓb-i luŗfuŗ semtiŗe ķekdi girībānım
- 3 Reh-i şabra nice her gāh rāhī olayım bilmem
ŗayāl-i şoŗbet-i ŗāşıŗ meger olursa dermānım

⁴⁷⁴ en-Nisa 4/171.

- 4 Tebāh olmuş Nazīm'ın ḥāne-i şabrı firāqından
 Ümīdim Ḥazret-i Ḥaḳ'dan vişāl olur bu hicrānım
- 5 Vire dil-ḥāhın üzre her murādın Kādīye'l-ḥacāt
 Kemāl-i şıdk ile her dem budur evrād-ı zī-şānım

Velehū

G. 203. [*Recez: Müstef'ilün/Müstef'ilün/Müstef'ilün/Müstef'ilün*]

- 1 Nūş eyledüm dārū-yı 'aşḳ bīmāra dermān olmuşam
 Maḥv-ı cemālın olalı aḡyāra cānān olmuşam
- 2 Sāye-fiğendir cismime murg-ı Hümā-yı emr-i Ḥaḳ
 Ednā gedāyım şūretā ma'nāda sultān olmuşam
- 3 Sırrın edībimdir benim ādābı ta'līm etmede
 Dürr-i yetimin ketm için deryā-yı 'ummān olmuşam
- 4 Ma'nā-yı aşılm bir nefes fehmi eyleyüp imāna gel
 Levh-i dilimde zāhidā āyāt-ı Ḳur'ān olmuşam
- 5 Gevher-şıfat esrār-ı Ḥaḳ dürc-i dilimde münderic
 Ben Naḳşibend-i 'ālemem 'ālemde insān olmuşam
- 6 Zāhirde ḥaddim yok benim abdāla pey-rev olmada
 Nūr-ı ezel şūrīdeyem bātında yeksān olmuşam

[66a]

Velehū

G. 204. [Hezec: Mef‘ūlü/Mefā ‘īlū/Mefā ‘īlū/Fe ‘ūlūn]

- 1 Ben ehl-i vefā ol gül-i ḥandānımı şandum
Şimdi hele bülbul gibi ğafletden uyandum
- 2 Cānım seniñ ol la‘l-i Bedaḥşānıñ kurbān
Gel ey leb-i ḥandān ki firāķıñdan uşandum
- 3 Zülfüñ beni Mecnūn ideli bī-ser ü bī-pā
Şahrāya düşüp şerbet-i hicrān-ıla kandum
- 4 Gül gül-ruḥ-ı rengīni ḥicābından olur vāy
‘Aksinden anıñ ben daḥı ḥūn-āba boyandum
- 5 Nuẓẓār-ı cemāliñ olalı mest ü ḥarābıñ
Çeşm-i siyehiñden neler ādāb kazandum
- 6 Va‘d eyledigiñ luṭfuñı icrā idegör kim
Bī-çāre Naẓīm’iñ dimesün niçün inandum

Velehū

G. 205. [Hezec: Mefā ‘īlūn/Mefā ‘īlūn/Mefā ‘īlūn/Mefā ‘īlūn]

- 1 Göñül esrār-ı ḥüsnüñle şehā demsāzdır dā’im
Gedā sultān-ı ‘aşkıñla meger hem-rāzdır dā’im
- 2 Bahār-ı fānī-‘ālem sālde se māh ider cevlan
Çemenzār-ı ruḥuñ cānā bahār u yazdır dā’im

- 3 Degil meftûn iden ‘uşşākıñ ancağ çeşm-i fettânıñ
Ser-â-ser kâmetiñ bir fitne-i pür-nâzdır dâ’im
- 4 Lebiñ bağ-ı cemâliñde açılmış gönçe-i terdir
Dilim bülbül gibi feryâd ider ber-sâzdır dâ’im
- 5 Tarîk-i vādî-i ‘aşk-ı nigârı kaṭ’ iden sensin
Meger ṭab’ıñ Nazîmâ şeh-per-i şeh-bâzdır dâ’im

Velehû

G. 206. [Müctes: Mefâ’ilün/Fe’ilâtün/Mefâ’ilün/Fe’ilün(Fa’lün)]

- 1 Vişâliñ el vireli şeş cihet nedir bilmem
Bu tahta şâh olalı memleket nedir bilmem
- 2 Vişâliñ oldı benim dü cihânda mültefitim
Dilimde ğayrı şehâ mültefit nedir bilmem
- 3 Ezelden aşlımı fehmi eyleyen bilür ki neyem
Merâtib oldı benim meskenet nedir bilmem
- 4 Kõdum bu huşk-ı serim âsitân-ı meskenete
Turâbdır yatağım ‘âṭifet nedir bilmem
- 5 Şıfât-ı Hakk ile mevşûf olur mı münkir olan
Kelâmım anla ki ğayrı şıfat nedir bilmem
- 6 Rumûz-ı ehl-i haḳîkat beyâna gelmez mi
Görindi şüret-i Haḳ şeş cihet nedir bilmem

[66b]

Tetimme

- 7 Baña mu‘āleceden el çek ey ṭabīb ki ben
Marīẓ-i ‘aşk olalı ‘āfiyet nedir bilmem
- 8 İhāṭa kıldı vücūdum hücum-ı derd-i firāk
Maḳām-ı ta‘ziyet ü tehniyet nedir bilmem
- 9 Nazīm mürşidimiz bir ṭarīke koymuşdur
Ṭarīkatim bu imiş meşveret nedir bilmem

Lehū

G. 207. [Remel: Fe‘ilātün(Fā‘ilātün)/Fe‘ilātün/Fe‘ilātün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Yüregim yandı amān luṭfuṇa ḳalmış kārım
Meded ey cān-ı cihān luṭfuṇa ḳalmış kārım
- 2 İsterem yanıṇa varup ideyim ‘arz-ı merām
Ḳarşuma tīr ü kemān luṭfuṇa ḳalmış kārım
- 3 Ḳalmadı ḡayra ümīdim yine sensin çārem
Cism-i fersūdeye cān luṭfuṇa ḳalmış kārım
- 4 Hükmi geçmez felek-i şa‘bede-bāzıṇ ḳuluṇa
Her nefes vakt ü zamān luṭfuṇa ḳalmış kārım
- 5 Hāk-i dergāhıṇa mālīde olur rūy-ı Nazīm
İki-‘ālemde hemān luṭfuṇa ḳalmış kārım

Lehū

G. 208. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Göñül feryāda gelmiş bülbül-āsā n'eyleyem bilmem
Ruḥ-ı gül-rengiñ olmuş gülden a'lā n'eyleyem bilmem
- 2 Nigārā ṭurra-i şeb-rengiñ olmuş leylete'l-hicrān
Dil-i Mecnūn'da yok şabr u şekībā n'eyleyem bilmem
- 3 Benim ḥālim saña 'arz etmek ister ḥātır-ı maḥzūn
İḥāta eylemez takrīr ü imlā n'eyleyem bilmem
- 4 Mesīḥā-yı zamān sensin ṭabīb-i ḥaste-cān sensin
Dil-i bīmārımı etmezsin iḥyā n'eyleyem bilmem
- 5 Kerem kıl dāstān etme Nazīm-i zār u giryānı
Olur böyle ḳalursa sırrım ifşā n'eyleyem bilmem
- 6 Ḳabūl etmez nazīre nazm-ı abdāl-ı sūḥan-perver
Şebih olmaz nazīr-i dürr-i yek-tā n'eyleyem bilmem
- 7 Münāsibdir hele tazmīne gelse mısra'-ı maṭla
Kemāl-i derd-i dilden baş-ı şekvā n'eyleyem bilmem

[67a]

Velehū eyzan

G. 209. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Kulzüm-i luṭfuṇa ğavvāş-ı ezeldir göñlüm
 Dür-i ikrāmın ile kân-ı ğazeldir göñlüm
- 2 Mest-i cām-ı keremiñdir nice bî-kār olsun
 Ser-te-ser hîdmet-i medhîñle 'ameldir göñlüm
- 3 Sūḥanın her çiçeğinden bu ḥalāvet çıkmaz
 Çemen-i nazmda zenbūr-ı 'aseldir göñlüm
- 4 Hārzār olsa 'aceb mi dil-i ḥāsîd her dem
 'Andelîb-i gül-i gülzār-ı ğazeldir göñlüm
- 5 Kim ki makşūd ile görüşmedi bu 'ālemde
 Uğrasun semtime kim bāb-ı emeldir göñlüm
- 6 Şoḥbetiñdir ki gülistān-ı cihānda dā'im
 Bir şüküfte gül-i mergüb-ı kümeldir göñlüm
- 7 Ḥamdü li'llāh-ı te'ālā ki Nazīmā şimdi
 Barışup baht ile bir hoşça güzeldir göñlüm

[70a]

Der-kāfiye-i harf-i nūn [çerçeve içi]

G. 210. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Düşüp şahrālara Mecnūn gibi dīvāne oldum ben
Hayāl-i āteş-i ruhsārıña pervāne oldum ben
- 2 Aradım ol kadar āh āfitāb-ı vaşlıyı cānā
Ki şahrā-yı talebde zerre-i güm-lāne oldum ben
- 3 Derūnum şevk-i rüyuñla şehā ma'mūr olmuşdur
Egerçi zāhiren dīvāne vü vīrāne oldum ben
- 4 Ne mümkün mihr-i hūrşīd-i ruḥ-ı yārimden el çekmek
Şarāb-ı cām-ı şevkin nūş idüp rindāne oldum ben
- 5 Nazīmā anladım ma'nāsını ḥatt-ı ruḥ-ı yārıñ
Hezār el-ḥamdü li'llāh ma'nī-i bīgāne oldum ben

G. 211. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 İbā etmez şeh-i ṭab'ım bilād-ı şī'r ü inşādan
Cüdā olmak ne mümkün bülbülüm gülzār-ı ma'nādan
- 2 Çekilmez ḥāşılı bār-ı temennā-yı keremkārān
Uşanmaz ḥatırım ancak o dildāra temennādan
- 3 Ḥayāt-ı tāze bulursa n'ola 'azm-i remīm ey dil⁴⁷⁵
Haber virir benim 'İsī-demim sırr-ı Mesīḥā'dan

⁴⁷⁵ Yâsîn 36/78

4 Ne cennetdir ne Tübā maḳṣadım ḥüsn-i dil-ārādır
Behişt olmuş numūne ḥüsn-i dīdār-ı dil-ārādan

5 Belā-yı derd-i hicrān bā' is-i iḳbāl-i vaşlıqdır
Nazīm etme şikāyet derd-i hicrān-ı eḥibbādan

Der-medḥ-i Çelebi-i ferzāne-i sūḥan-dān ü ta' rīz-i 'āşık-ı nālāneş

G. 212. [Münserih: Müsteḥ'ilün/Fe 'ülün/Müsteḥ'ilün/Fe 'ülün]

1 Gül gönçe-i belāḡat ferzāne-i sūḥan-dān
Hem bülbül-i feşāḥat ferzāne-i sūḥan-dān

[70b]

2 Ol ḳulzüm-i zarāfet dūr-dāne-i nezāket
Şāh-ı serīr-i 'izzet ferzāne-i sūḥan-dān

3 Merḡüb-ı cümle 'ālem maḥbūb-ı cümle 'ālem
Nūr u fer-i hidāyet ferzāne-i sūḥan-dān

4 Maḥzūn ḳoma efendim mesrūr ḳıl faḳīrīñ
Ey ma'den-i mürüvvet ferzāne-i sūḥan-dān

5 'Āşık muḥibbiñ olmuş söyle neden Nazīm'e
İzhār ider bürüdet ferzāne-i sūḥan-dān

Der-medh ü du‘ā-yı hāzin-i şadr-ı a‘zam

G. 213. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Ma‘rifet-perver mükerrem ehl-i imāna mu‘īn
Şāhib-i ‘izz ü şeref ekdār-ı ‘ālemden emīn
- 2 Şadr-ı a‘zam hāzini aḡa-yı ‘ālī-kadr kim
Rütbe-i eflāk yanında olur gūy-ı zemīn
- 3 Müsteḥak medh ü şenāya ol vücūd-ı ehl-i cūd
Muḥterem maḥż-ı kerem ol ma‘den-i imān u dīn
- 4 Ger du‘ā itsem du‘ā şubḥ u mesā lā‘ik baḡa
Ḥāfızü’l-eşyā ide āfāt-ı ‘ālemden emīn
- 5 Hücreniḡ a‘lāsın ister Naẓīm-i derdmend
Himmetiḡle kām-bīn olsun faḡīr ey kām-bīn

Vilāyetde çehār dildārān-ı zevī’ş-şāniḡ medāyiḡinde inşā olup mūmā ileyhim
ḡazerātlarıḡ esmāsı birer beyt ile inşā olunmuşdur

G. 214. [Hezec: Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün]

- 1 Şeh-i hūbānsın ey dīdārıḡı mestūr iden cānān
‘Aḡā-yı Ḥak’sın ey ḡamḡīnleri mesrūr iden cānān
- 2 Süleymān-ı zamānsın ḡabza-i ḡükmüḡde ins ü cinn
‘İnāyet kıl amān derd ü belāyı dūr iden cānān

- 3 Çü sensin hâkim-i ‘âlem göñül da‘vâsın icrâ kı1
Sa‘îd-i dü cihânsın dilleri ma‘mûr iden cānān

[71a]

- 4 Nice sevmem seni vech-i Hasensin ey meh ü hūrşîd
Nice sevmem seni ey ‘âlemi pür-nûr iden cānān

- 5 Şehâ lutf eyle kuluñdur Nazîm-i bî-dil ü haste
Ki mis’ken kîmiyâ sensin zer-i meşhûr iden cānān

G. 215. [Hezec: Mefâ ‘îlün/Mefâ ‘îlün/Fe ‘ülün]

- 1 Şafâ-y1 Hâlîk-1 kevn ü mekânsın
Belâ-y1 Hâlîk-1 kevn ü mekânsın
- 2 Ne hükm ü emr idersen rāziyüz biz
Rızâ-y1 Hâlîk-1 kevn ü mekânsın
- 3 Cefâsın diyü hiç etmem şikâyet
Cefâ-y1 Hâlîk-1 kevn ü mekânsın
- 4 Cenâbıñ sevmeyen dîndir berîdir
Liķâ-y1 Hâlîk-1 kevn ü mekânsın
- 5 Seni lutf eyle cānâ sevmiyem mi
‘Aţâ-y1 Hâlîk-1 kevn ü mekânsın
- 6 Dilim mecrûh derdiñden tabîbim
Devâ-y1 Hâlîk-1 kevn ü mekânsın

- 7 Naẓīm'ın derdine dermānsın ey yār
 Şifā-yı Hāl-ı kevn ü mekānsın

Der-du'ā-yı Maḥmūd Paşa-zāde İsmā'īl Paşa dāme iḳbālühü

G. 216. [Remel: Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

- 1 Hażret-i Haḳ devlet ile 'ömrün efzün eylesün
 Haşm u bed-ḥ'āhın maḥzün u diger gүн eylesün
- 2 Hem münevver eylesün dā'im zamīr-i pākini
 Düşmenānın ḳalb-i nā-pākini pür-ḥün eylesün
- 3 Her ne isterse diliñ ḥāzır müheyyā ola hep
 Maḳşadıñca raḳş u devrin çarḥ-ı gerdün eylesün
- 4 İltifātın ḥalkı devrān guşşasından ḥıfz ide
 Mis iderseñ ger naẓar Vehhāb altun eylesün

[71b]

- 5 Bir kemīne çākeriñ olmuş Naẓīm-i nā-tüvān
 Virdi budur Haḳ seni maḥfūz u me'mün eylesün

Der-du'ā vü şenā-yı Maḥmūd Paşa-zāde Süleymān Big

G. 217. [Hezec: Mefā' ilün/Mefā' ilün/Fe' ulün]

- 1 Mu'ammer olasın ey Mīr-i zī-şān
 Cihān ḥalkı seniñ luṭfunla ḥandān

2 Žamīriñ ħālī olsun her kederden
Yanıñda olmaya hiç şahş-ı nā-dān

3 Bu ‘ālemde du‘ā-gū bir faķīrim
Saņa ey āfitāb-ı çarĥ-ı devrān

4 Efendim cinn ü insān ĥayr-ĥāhıñ
Mübārek ism-i pākiñdir Süleymān

5 Nażīm’iñ rūz u şeb vird-i zebānı
Mu‘īniñ ĥazret-i Vehhāb u Raĥmān

Der-şenā vü du‘ā-yı Maĥmūd Paşa-zāde Bayram Paşa

G. 218. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

1 Bi-ĥamdi’llāh murādıñ ey göñül ĥāşıl idüp Mennān
Müyesser oldı dünyāda maķām-ı cennet-i Rıdvān

2 Ĥuşūşan ŗab‘ıña meyl eyledi bir ‘ādilü’d-devrān
Mübārek ismidir Bayram Paşa-yı celīlü’ş-şān

3 O bir zāt-ı mūkerremdir serāy-ı ĥadrine ziynet
Viremezler eger cem‘ olsalar cümle süĥansāzān

4 Bu ‘aķl u fehme gelmez bir ‘aceb-şekl-i mu‘ammādır
Düşen sevdāsına anıñ olur ĥayrān u ser-gerdān

5 Du‘ā kııl ey Nażīm Allāh dā’im eyleye her dem
Serāy-ı ĥātır-ı pākin murādātıyla ābādān

İstanbul'a geldikten sonra vilâyetimde olan ihvân ü yârâna irsâl eyledigim ğazel-i sūzende-i dil ü cāndır

G. 219. [Remel: Fe 'ilâtün(Fā 'ilâtün)/Fe 'ilâtün/Fe 'ilâtün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Ağlıyor devr ü zamān nāle vü efgānımdan
Nādim olmuş ki cüdā eyledi ihvānımdan

[72a]

- 2 Ey sitemkār felek söyle saña n'itdim ben
K'eyledün 'ākıbet ib'ād muḥibbānımdan
- 3 Cennet-i 'adn meger şehr-i Sitanbul lākin
Sizi aḡdıkça ḥūn aḡar dil-i nālānımdan
- 4 Çārdeh sāle mehimden beni mehcūr itdi
Veh şehāb-ı şeb-i hicrān daḡı yārānımdan
- 5 Ey Naẓīm aḡlasa ḡālim ne 'aceb arz u semā
Seng-i ḡārā bile efgān ider efgānımdan

Der-beyān-ı aḡvāl-i dil-dādegān-ı şādıḡān u eṭvār-ı dil-berān-ı bī-vefā vü sitem-perverān

G. 220. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Baña şāhid kifāyet Ḥālīḡ'ım ey bī-vefā cānān
Budur cürmüm ki şādıḡ 'āşıkım ey bī-vefā cānān
- 2 Saña şarf eyledim cism ü dil ü cānım ne sūd ammā
Şeb ü rüz aḡlıyorsam lāyıkım ey bī-vefā cānān

- 3 Hele el-ḥamdü li'llāh mā-sivādan el çeküp geçdim
Baḡa cānān-ı zī-şān Rāzık'ım ey bī-vefā cānān
- 4 Ḥaḳīkat köprüsi ḥakkā mecāzıñ oldıgın bildim
Ḥaḳīkī 'āşık oldum şādıkım ey bī-vefā cānān
- 5 Bu dünyā bī-şebāt ü bī-ḥaḳīkat sen daḡı bed-ter
Güzel anladı 'aḳl-ı fā' ikim ey bī-vefā cānān
- 6 Marīz oldum seniñ derdiñle gördüm aşlı faşlı yok
Vefā oldı ṭabīb-i ḥāzıkım ey bī-vefā cānān
- 7 Vefā ikāz ider 'uşşākı elbet nevm-i ḡafletden
Uyandı şimdi rūḡ-ı nāṭıkım ey bī-vefā cānān
- 8 Nazīm ānen fe-ānen āh idüp bu mısra'ı söyler
Budur cürmüm ki şādık 'āşıkım ey bī-vefā cānān

Laṭīfe ṭarīkiyle bir zāt-ı şerīf-i Fārsī vü şī'r-āşinā Çelebi-i bī-hem-tāya ta'rīz-i şadākat-nümādır

G. 221. [Remel: Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

- 1 'Aşḡdan ḡayrı zuhūr etmez dil-i nā-kāmdan
Şāfī mülden ḡayrı aşlā görmedim bu cāmdan
- 2 Gevher-i yek-tādan olsun mı teḡı baḡr-i muḡīṭ
Ḥālī olmaz cānib-i Ḥaḡ'dan göñül ilhāmdan⁴⁷⁶

[72b]

⁴⁷⁶ Bu beyit hâşiyededir.

- 3 Her ne deñlü şubh-ı şādık olmayınca eylemez
Gün tülü‘ eyler tülü‘ ey mäh zülf-i şāmdan
- 4 ‘Add olunmazsın haķıķatde ‘amelden zāhidā
Luţf-ı Hāķ yār olmayınca zümre-i İslām’dan
- 5 Fıkr-i fāsıd şīve-i şādık degil ya’nī Nazīm
Rāsıh ol me’ mün cidāl-i ‘asker-i evhāmdan

‘Arz-ı hāl be-dest-i şāh-ı hūbān-ı şāhib-kemāl

G. 222. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Fe ‘ülün]

- 1 Şeh-i hūbān-ı nev‘-i cinn ü insān
Süleymān’ım Süleymān’ım Süleymān
- 2 Vefādārımdan el çekmek ne mümkün
Hezāra hāt-ı nev-reste gülistān
- 3 Seni tekmīl ide her fende ‘Allām
Olasın cümlesinden ehl-i ‘irfān
- 4 Hālāş eyle firāķıñdan bu göñlüm
Firāķıñ āteşidir maḥż-ı nīrān
- 5 Nazīm-i nā-tüvān meyl etmesün mi
Dil ü cāndan saḡa ey cān-ı cānān

Der-ta 'rîz-i yek dost-ı şāhib-post

G. 223. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Seniñ sıdķıñ 'ayān oldı kemā-kān ey Veliyyü'd-dīn
Ėamım yok böyledir bu fānī devrān ey Veliyyü'd-dīn
- 2 'Alīm Allāh kápıldım dīniñe şādık seni bildim
'Aceb böyle olur mı dīn ü imān ey Veliyyü'd-dīn
- 3 Şadākat dürr-i yek-tādır teniñ āba naşib olmaz
Dil olmaz ıştılāhātıyla 'ummān ey Veliyyü'd-dīn
- 4 Ėaberdār ol ki mercūh itdigiñden hīç derdim yok
O ta'bīriñden oldum şād u Ėandān ey Veliyyü'd-dīn
- 5 Baña şāhid yeter dīvān-ı evşāf-ı şeh-i Ėübān
Bu nazm-i nāzenīnim luţf-ı Yezdān ey Veliyyü'd-dīn

[73a]

- 6 'Aceb şandıñ ki öldüm gitdim ey yār-ı sitemkārım
Ėalur bākī ölürsem dağı dīvān ey Veliyyü'd-dīn
- 7 Benim bu āb-ı nazmımdan Ėudā ibķā ider nāmım
Zamīr-i Ėızırma şı'r āb-ı Ėayvān ey Veliyyü'd-dīn
- 8 Cihān-ı bī-vefāniñ böyle vaz'ından Ėarīb olmaz
Nazīm-i nā-tüvān olursa Ėayrān ey Veliyyü'd-dīn

İştiyāk-nāme

G. 224. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Kandasın ey dil-ber-i 'ālī-cenābım kandasın
 Kandasın ey nūr-ı 'ālem āfitābım kandasın
- 2 Kandasın ey rūḥ-ı cism-i nā-tüvānım şīvekār
 Kandasın kanda eyā dermān ü tābım kandasın
- 3 Kandasın ey şerbet-i nāb-ı lebiñ ḥün-ı dilim
 Āteş-i ruḥsārın ma'nen kebābım kandasın
- 4 Kandasın ey sūre-i seb'ü'l-meşānī vechiñi
 Ser-te-ser etmiş ihāṭa vir cevābım kandasın
- 5 Kandasın ey Ka'be-i 'aşkıñda kurbān teşne-dil
 Hem Nazīm olmuş saña ey la'liñ ābım kandasın

Der-medḥ-i gül-beden-i gönçe-i bāğ-ı devr-i zemen dil-ber-i 'ayyār-ı vech-i ḥasen

G. 225. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Bülbül-i mehcūruñum ey gül-beden
 Kandasın kanda eyā vech-i ḥasen
- 2 Bī-bedelsin vaḥşisin āhū-şifat
 Büy-ı zülfün ey perī misk-i Ḥoten
- 3 Her kuluñ elbette bir sultānı var
 Ben gedāyım şāhım ey dildār sen

- 4 Nāzenīnsin lebleriñ yāķūt u la‘l
Dişleriñ şeh-dāne vü dürr-i ‘Aden
- 5 Bende-i nā-ķiziñ olmuşdur Nazīm
Luţf kıl ey pādişāh-ı sīm-ten

[73b]

Medresemiziñ müderrisi fażiletli Hācı-zāde Muḥammed Efendi’niñ medḥ ü senāsında[*dır*]

G. 226. [*Müctes: Mefā’ilün/Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’lün)*]

- 1 Bu demde olsa ‘aceb mi güşāde her gülşen
Şitā olursa da pervāsı yok güler gülşen
- 2 Bu dem dem-i yem-i şāhib-kemāl-i pāk-güher
Ki oldı mevc-i ‘ulūmıyla pür-güher gülşen
- 3 Hezār-faẓl Muḥammed Efendi kim ‘ālem
Nesīm-i ‘ilmi ile oldı ser-te-ser gülşen
- 4 Ṭabībdir ki ‘alīle şifā virür ķaṭ‘ā
Şitā da olsa ‘aceb mi güşāde ger gülşen
- 5 Hacer olursa da yanında mīvedār oluyor
Ba‘īd olur mı bu demde virürse bir gülşen
- 6 Dilā ḫalāş ile var ḫāk-i pāyine yüz sür
Ki ḫāk-i pāyi anıñ ṭab‘a tāze ter gülşen

- 7 Nazīm-i dürr-i yetīm eylesün hezār du‘ā
O zāta kim nazarından olur hācer gülşen
- 8 İlāhī tā ki felekden zemīne feyz irişiür
‘Ināyet ü keremiñle zuhūr ider gülşen
- 9 Hemīşe düşmeni maḥzūn u ḥaste vü giryān
Yüzi müdām o zātın ola güler gülşen

Eḥibbā-yı şehriyāndan ba‘zısı ba‘z-ı ebyāt-ı müşkile-i Fārsiyyeyi şerḥ için cānib-i faḳīre
irsāl idüp bi-‘ināyeti’llāhi te‘ālā kemā yenbağī ma‘ānī-i laṭifeleri vü nüket-i daḳīkaları
ḥall ü şerḥ olundikden sonra eḥibbā-yı mūmā ileyhim ḥazretlerine ber-meslek-i laṭife-i
ta‘rīz inşā olup irsāl olınan ḡazel-i leṭā’if-nümā-yı şevḳ-efzādır

G. 227. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 İmtihānım yār iderse yār etmez imtiḥān
İmtihān oldur beni aḡyār etmez imtiḥān

[74a]

- 2 Ben ḡarībem şehrilerden imtiḥāndan imtiḥān
Şehriyār-ı bī-bedel deyyār etmez imtiḥān
- 3 Nazm u nazmım luṭf u sırrın sırr-ı yār eylese fehḡ
Şıdk u sırrım ol büt-i ‘ayyār etmez imtiḥān
- 4 Behremend olsun o yār-ı şīvekār-ı gül-‘izār
Kāş her bār eylese her bār etmez imtiḥān

- 5 Ben Naẓīm' em dürr-i nazmımdan derūnum bellüdü
‘Andelībem ol gül-i gülzār etmez imtiḥān

Der-pend ü naṣīḥat

G. 228. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Fānī dünyāya gönül virdün eyā aḥmak neden
Kesb-i ‘irfān itmeyüp cāhil ‘aceb kalmak neden
- 2 ‘Ārifem da‘vī idersin ‘ilm ü ‘irfāndan ba‘īd
Ḥāliṇe inṣāf kıl bir kerre ḡāfil bak neden
- 3 ‘İlm eyā mürde ḥayāt olmuş seniḡ cehliḡ memāt
Zümre-i emvāta girmek ey sözi laḡ laḡ neden
- 4 Ekṣer-i ḥalḡ-ı cihān oldu meded dünyā-perest
Gül-şeker karşıda mā’ il cīfeye olmak neden
- 5 Ma‘rifet şāḥiblerin inkāra sa‘y eyler ḥasūd
Ey Naẓīm-i nā-tüvān olsaydı ehl-i Ḥaḡ neden

Der-medḡ ü du‘ā-yı üstād es‘ade fi’d-dāreyn Rabbü’l-‘ibād

G. 229. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Ḥaḡīḡat hem şadāḡat üzre sulṡānım efendimsin
Ḥaḡīriḡ ‘abdiḡım üstād-ı zī-şānım efendimsin
- 2 Dü ‘ālemde ḥaḡīr olsun vücūduḡ sevmeyen mel‘ün
Muşaffā ḡalb-i nālānımda īmānım efendimsin

3 Muḥālif ṭab‘ıḡa kār irtikāb etmez dil-i ġamgīn
Ḥaḳīkatde ṣehim dildār ü cānānım efendimsin

4 Ṭabīb-i ḥāzıḳ u üstād-ı küll ‘İsī-nefes sensin
Niçe emvāt iḥyā oldı dermānım efendimsin

[74b]

5 Naẓīm-i dürr ü gevher bī-tekellüf bendenüz bi’llāh
Şehinşāh-ı kerīmim baḥr-i ‘ummānım efendimsin

G. 230. [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

1 Rūz iderse şeb-i hicrānımı ol māh-ı cihān
Benim olur dü cihān müjde saḡa cāh-ı cihān

2 ‘Āşık-ı kâzibe yüz virme virirsen şonra
Saḡa cānım diye lā‘iḳ mi o gümrāh-ı cihān

3 Şā‘ir oldur k’ola dīvānı şehāne yoḡsa
Bir iki beyt ile olur mı gedā şāh-ı cihān

4 Ğayrdan menzil-i maḳşūdı şaḳın etme ṭaleb
Reh-berin olabilür mi saḡa gümrāh-ı cihān

5 Güneḡin var ise de ‘afv olunup gitdi Naẓīm
Gel ki ister seni bi’llāhi şehinşāh-ı cihān

Devletlü Bekir Paşa-zāde Süleymān Big Hazretleri'niñ yalıdaki serāy-ı pür-şafālarına ber-vech-i ziyāret varılup kesb-i hevā-yı feraḥ-baḥşā itdikden sonra serāy-ı mezkūr ile şāhib-serāniñ medḥ ü du'āsında inşā olınan nazm-ı hoş-edādır

G. 231. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Bu serā taḥt-ı mu'allā miḡl-i heftüm āsumān
Lā-nazīr ü ġıbṭa-endāz-ı behişt-i cāvidān
- 2 Ḥabbezā yanındadır deryā-yı dürr-i şāhvār
Ḥaḡ budur kim bu maḡām āb-ı ruḡ-ı bāġ-ı cinān
- 3 Ḥaḡ te'ālā şāhibin devletle ma'mūr eyleye
Dōstān mesrūr ola maḡhūr cümle düşmenān
- 4 Ger şarīḡan söyledirlerse maḡāmıñ şāhibin
Gün gibi meşhūr gerçi ey Nazīm-i nā-tüvān

[75a]

- 5 Nazm ile sen daḡı söyle ḡaḡ mu'ammer eyleye
Kām-baḡş u kām-bīn ya'nī Süleymānū'z-zamān

[Kāfiye-i harf-i nūn, hāşiye]

[70a]

Lehū

G. 232. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Dām-ı zülfün̄den emīn olursa olmaz hālden
Murğ-ı rūḥum derde düşmüş ḥāṭır-ı meyyālden
- 2 Ey şeker-leb katl idersen 'āşıkın̄ yolḥsa meges
Hīç redd etmekle dūr olur mı k̄and ü baldan
- 3 Teşnegān-ı āb-ı rūy-ı alı der-çāh oldılar
Sebze-i bāğ-ı ruḥ-ı dildār imiş şad ālden
- 4 'Asker-i a'zā-yı cānān şulḥa rāzī oldı hep
Olmadı ammā müyesser dīde-i k̄attālden
- 5 Nā'il olur maṭlab-ı a'lāsına cānā Naẓīm
Cānını maḥv etmede olursa dūr ihmālden

Velehū

G. 233. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Bu kār-ı nā-pesendīde degil 'abdin̄ günāhından
Keremkārım efendim ser-te-ser baḥt-ı siyāhından
- 2 Züleyḥā-yı zamāne neyledüm āyā ki mekrinden
Ḥalāş olmadı ḥālā Yūsuf'um zindān ü çāhından
- 3 Ḥuzūrun̄da yüzi yok bendenin̄ kūh-ı ḥicābından
Meger lūṭfun̄ iderse maḥv u hedm ol seddi rāhından

- 4 Benim yanmış derūnum dergehiñden olalı mehcūr
Nice yanmaz kül olmaz āsumān hep dūd-ı āhından
- 5 Naẓīm'ıñ kaṭ' olunmaz şoḥbet-i dergāhıñ ümmīdi
Teninde var iken rūhı münezzeh pādişāhından

[70b]

Velehū

G. 234. [Hezec: Mef'ülü/Mefā'īlū/Mefā'īlū/Fe'ülün]

- 1 Hakkā ki vücūh ile veliyyü'n-ni'amımsın
Mevtādan olan ben kuluña 'İsī-demimsin
- 2 Zann etme ki dünyālık içündür bu kelāmım
Hak'dan reh-i 'uqbāda 'atā vü keremimsin
- 3 Ağyāra bizim minnetimiz yok seni Rezzāk
Emr eyledi 'ālemde medār-ı ni'amımsın
- 4 Farz oldu şalātım gibi her gün saña zikrim
Her rüz u şeb Allāh mu'īniñ keremimsin
- 5 Dünyā gözine zıll-i ḥayāl oldu Naẓīm'ıñ
Ey şevk-i İlāhī buyuruñ muḥteremimsin

Velehū

G. 235. [Hezec: Mef‘ülü/Mefā ‘ilü/Mefā ‘ilü/Fe ‘ülün]

- 1 Yandı yüregim bir meh-i t̄abānıñ ucından
Kül oldı tenim āteş-i hicrānıñ ucından
- 2 Döndi çemen-i cism ü tenim berg-i hazāna
Ser-tābe-ka-dem bir gül-i handānıñ ucından
- 3 Gelsün hele seyr eyleye bir kez beni ol māh
Hālim nice olmuş şeb-i hicrānıñ ucından
- 4 Yā Rab beni īşāl kıl ol vuşlata yoḥsa
Vāh öldüm amān ḥasret-i cānānıñ ucından
- 5 Ümmīdim anıñ vuşlatına kalmadı ammā
Ümmīd iderem rahmet-i Yezdān’ıñ ucından
- 6 Her şubḥ u mesā zıkr ide *lā-taḳneṭū* emrin⁴⁷⁷
Mesrūr ola müştāk bu fermānıñ ucından

[71a]

Tetimme

- 7 Bī-çāre Naẓīm ey şeh-i şāhān ü gedāyān
Maḳşūdına irerse ger iḥsānıñ ucından

⁴⁷⁷ ez-Zümer 39/53: ...asla umut kesmeyin (Allah’ın rahmetinden)...

Velehū

G. 236. [Hezec: Mef'ülü/Mefā 'ilü/Mefā 'ilü/Fe 'ülün]

- 1 Gel sa'y idegör tã olasin yâr ile yek-ten
Dil-dâdelerin meslegi dildâr ile yek-ten
- 2 Eylerseñ eger cānib-i ma'nāya ri'āyet
'Aşık dime tã olmaya dīdâr ile yek-ten
- 3 Şartı bu imiş anladum eyyām-ı bahārın
Sultānım ola bende-i ğam-h'ār ile yek-ten
- 4 Gül gül ideyim gerdenini būselerimden
Olursam eger ol gül-i bī-h'ār ile yek-ten
- 5 Şūrīde Nazīm eyleyegör şıdkın ıcrā
Şūrīdelerin şıdkı odur yâr ile yek-ten
- 6 Temşīl getürdüm bunı şol zāhid-i huşka
İkrārı koyup 'ālem-i inkār ile yek-ten

Velehū

G. 237. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Ümīdimsin efendimsin veliyyü'n-ni'metim sensin
Benim ağıyāra aşlā minnetim yok himmetim sensin
- 2 Hemān siz sağ oluñ maşşūdum ancak budur ey mün'im
Benim 'ālemde senden ğayrı yokdur hācetim sensin

- 3 Olursa kār-ı ma‘hūd oldı senden olmadıysa ger
Tekellüf yok müberrāyam kederden ‘işretim sensin
- 4 Ne oğlandır ne zendir maqşadım illā devāmındır
Şafā-yı hātırım sen ‘izzetim sen devletim sensin
- 5 Nazīm-i şādıkam şūrīde-hālem bir gedāyam ben
Nizām-ı tavr u hālim sen şehim sen şevketim sensin

[71b]

Velehū

G. 238. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Hālī olmaz muşhaf-ı derdim gönül tefsīrden
Anlanur hālim cebīnimden degil takrīrden
- 2 Eyleme şekvā seni Hālīk ‘abeş halk etmedi
Şabr kıl hikmet var elbet tıynetin tahmīrden
- 3 Cāy-ı emniñdir ger olsañ da dehān-ı şırde
Gerdenin mehcūr olursa halka-i tezvīrden
- 4 Toğrusın söyle hele gördün mi hiç bir fā’ide
Zāhidā inşāfa gel ‘ālimleri tekfīrden
- 5 Niçe demlerdir ‘aceb nice geçindün zülf ile
Bir haber vir ey gönül keyfiyyet-i zencīrden

- 6 Gel ri ‘āyet eyle bu vīrāne olmuş hātırım
Sad du ‘ā taḥṣīl ider tāze civānān pīrden
- 7 ‘Afv kıl şad gūne taḫṣīrin Nazīm’iñ dilberā
Zāt-ı pākiñdir mūnezzeh ‘ālem-i taḫṣīrden

Lehū

G. 239. [Müctes: Mefā’ilün/Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’ilün)]

- 1 Doḳundı sem’ime bu şeb şadā-yı sırrımdan
Ki ğayrı var mı diyü mā-verā-yı sırrımdan
- 2 Zāmīr-i hāste şifā-hānede ne ğam çekiyor
Olur ‘ilāc aña bir gün devā-yı sırrımdan
- 3 Dil-i hāzīne beşāret ki vaktidir şimdi
Mūnevver olmada olsun zıyā-yı sırrımdan
- 4 Şüküfte bāğ-ı vüçüduñda ğonçe-i sırrıñ
Eser içinde hemīşe şabā-yı sırrımdan
- 5 Fezā-yı dilde ‘aceb mi cemālim itse qarār
Ki olmuş ol da mü’ellef fezā-yı sırrımdan

[72a]

- 6 O dilde derd ü meşakḳat ḳalır mı yā hergiz
K’ola ğıdāsı anıñ mīvehā-yı sırrımdan

- 7 Fedā-yı vechime ‘ahd-i elest unudılmaz
Virildi rûz-ı ezelde vefā-yı sırrımdan
- 8 Bu kār-ḥānede sen daḥı fāriḡu’l-bāl ol
Nazīm var saḡa kısmet ‘atā-yı sırrımdan
- 9 Nazīm söyledi şanma bu özge elfāzı
Zuhūra geldi meger iktizā-yı sırrımdan

Velehū

G. 240. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Seniḡ ‘ömrünḡ dırāz olsun diliḡ mesrūr u şād olsun
Gül-i ṭab‘ım daḥı bāḡ-ı devāmınḡda ḡüşād olsun
- 2 Maḡabbet kesr olunmaz ‘abdiḡe luṭfuḡ ezelden
Kemāl-i sırr-ı ‘irfānla derūnuḡ ber-murād olsun
- 3 Seniḡ destiḡde rām olsun dem-ā-dem şāhid-i baḡtınḡ
Elinde ḡasm-ı bed-ḡāḡıḡ murādı mişl-i bād olsun
- 4 Hemīşe rü’yetinḡdir şaykal-ı āyīne-i ṭab‘ım
Seng-i bezm-i vücūdum ārasında ittiḡād olsun
- 5 Sezāvār medīḡiḡ naẓmım olmaz bāri sultānım
ḡulūş üzre du‘ā-yı devletinḡde zikr ü yād olsun

[72b]

Velehū

G. 241. [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Şadākatinden anıñ tal'atından al haberin
Derūn-ı āyineniñ sil ğubār-ı çeşm-i terin
- 2 Dür-i yetīm dinür gevher-i haķīkatime
Bilür o dil-ber-i 'ayyār baħriminğ dürerin
- 3 Hudā o ğonçe-femiñ ħüsnin eylesün efzün
Ğüşāde eyleye ğülzār u ğülistān-ı berīn
- 4 Seķāmet-i süħan u zelle-i lisānım çok
Kabül eyle haķīriñ bu kem-'ayār zerin
- 5 Günāh iderse Nazīm'iñ hüner iden de odur
Günāha lutf u kerem kııl değişme sen hünerin

[75a]

Der-ķāfiye-i ħarf-i vāv [çerçeve içi]

G. 242. [Remel: Fe'ilātün(Fā'ilātün)/Fe'ilātün/Fe'ilātün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Cevher-i nazmıma baķ kim dür ü cevherdir bu
Sa'y ü cehdimle değil himmet-i Dil-berdir bu
- 2 Ne belā vü ne cefā yārdan olmaķ mehcür
Dil-i 'uşşāķa ne ħancer ü ne neşterdir bu

- 3 Āteş-i hecrini ketm eylemişem gönlümde
 Şaḥn-ı sīnemde meger murğ-ı semenderdir bu
- 4 Būy-ı pīrāhenidir müjde-i iḳbāl-i vişāl
 Eyleyen gönlümi mesrūr bu ‘anberdir bu
- 5 Şi‘riñiñ kāfīyesin seyr iden aḥbāb-ı zarīf
 Dir Nazīmā ne güzel rişte-i gevherdir bu

G. 243. [Haḫf: *Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Mefā ‘ilün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)*]

- 1 Maṭlabım yārdır ‘amelden bu
 Pend-i nāfi‘ dilā kümelden bu
- 2 Ğarażı derdmende cevr ü cefā
 Yār gösterdiği ‘alelden bu
- 3 İnkisārım şaḫın begim alma
 Ṭab‘ımıñ maḫşadı ğazelden bu
- 4 Şā‘irem şā‘irem yine şā‘ir
 Ṭoğrısı bu gelen bu elden bu
- 5 Şol Nazīm’em ki maḫlaşım da Nazīm
 N’ideyem ḫilḫatim ezelden bu

G. 244. [Hezec: *Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün*]

- 1 Degil miḫnet saña ğurbet dilā zevḫ ü şafādır bu
 Degil şehr-i Sitanbul ḫasteye dārü’s-şifādır bu

[75b]

- 2 Diyārım terk idüp dildār-ı ‘ilme olmuşam Mecnūn
Gel ey Leylī-i ma‘nā nāz ile luṭf u ‘aṭadır bu
- 3 Zamānıñ dil-sitānı bī-vefā vü bī-haḳīḳatdır
Şaḳın aldanma ‘āşık mānı‘ -i sırr-ı Ḥudā’dır bu
- 4 Liḳā-yı ma‘nevī besdir saña ey ‘āşık-ı şeydā
Ṭarīḳ-i müstaḳīm-i enbīyā vü evliyādır bu
- 5 Yeter āb-ı ḥayāt ehl-i dile ‘ilm-i şerīf ey Ḥızır
Eyā teşne dilim nūş eyle āb-ı cān-fezādır bu
- 6 Bu nazm-ı hoş-edādan ṭab‘ım ey aḥbāb men‘ etmeñ
Eger mümkün olursa iznünüzle bir recādır bu
- 7 Ḥudā’nıñ ḥaḳkı-çün luṭf eyleyüp inşāf kıl cānā
Nezāketle müzeyyen bir ‘aceb ḥüsn-i edādır bu
- 8 Buña dil vormeyen mehcūrdur ḥüsn-i ṭabī‘atden
Leṭāfetle mü’ellef baḳ ne nazm-ı dil-güşādır bu
- 9 Bu mürvārīd dil baḥrinden olmuş muntazam bi’llāh
Buña şi‘r eylemek ıtlāḳ-ı ilhām-ı Ḥudā’dır bu
- 10 Nazīmā himmet-i üstād ile bayramdan sonra
Okunmaz muhtaşar dimem kitāb-ı muntehādır bu

G. 245. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 Dehānıñ dürr-i şehvār ile memlū
Bulunmaz baħr içinde böyle incū
- 2 Ĥalāş eyle şeb-i hecriden ey meh
Nazar kıl eşk-i 'aynım 'ayn-ı dil-cū
- 3 Ėurılımış bir kemān-ı nāvek-endāz
Cebāninde o şāhıñ şanma ebrū
- 4 Didi bu ĥalka-i dīvānegāndır
Su'al itdim ki zūlfūñde nedir bu
- 5 Düşüp şahrāya Mecnūn hem Naẓīm'ıñ
O Leylī diyerek bī-çāre yā hū

[Kāfiye-i harf-i vāv, hāşiye]

[75a]

Velehū

G. 246. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Degil ķaşr-ı cihān şadr-ı behişt-i cāvidāndır bu
Mu'allā 'arş-ı heftüm āsumāna sāyebāndır bu
- 2 Semāda rüz u şeb icrā ider şems ü kamer medħin
Ĥudā'nıñ luţfıdır ĥaķķā maķām-ı ins ü cāndır bu

- 3 Bu me'vā dürr-i 'irfāndan kalur mı bir nefes hālī
Ezelden meslek-i 'irfānda baħr-i bī-kerāndır bu
- 4 Hevā kesb eyleyüp ālāmdan tahlīş-i rūh itdün
Nazīmā luṭf-ı Hāk'dan rāḥat-ı rūh-ı revāndır bu
- 5 Sa'ādetle mu'ammer eyleye şāhiblerin Vehhāb
Ki devletle muşaffā merkez-i devr-i zamāndır bu

[76a]

Der-kāfiye-i ḥarf-i hā [çerçeve içi]

Muḥaḳḳıḳ Mevlānā Molla Cāmī Ḥazretleri'nin kitābına şürū' olunduğı hinde inşā olunan
ġazel-i şevḳ-efzādır

G. 247. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Şarāb-ı naḥv için keyfiyyetinden olayım āġāh
Eger dirseñ bu yolda Cāmī kıl şubḥ u mesā hem-rāh
- 2 Mey-i hicrān-ile maḥmūr oldum cām-ı vuşlat şun
Ki öldüm sākīyā luṭf eyle bir dem ḥasbeten li'llāh
- 3 Hilāle dönmesün mi kāmetim derd-i firāḳından
Ḥicāb olmuş saña bir tīre-ebr ey māh-ı bedr eyvāh
- 4 Kemāl-i derd-i dilden şi'r-i rengīn söylerem yohsa
Murādım ma'rifet izhār için aḥbāb lā va'llāh

- 5 Nazīm'em 'āşık-ı dīvāneyem rind-i ḥarābātam
Cihān bilsün ki cānān cān u 'ömrüm bāde-i dil-ḥ'āh

Der-medḥ-i dil-ber-i dil-ḥ'āh a'nī 'Aṭā-yı Ḥazret-i İlāh

G. 248. [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Müdām maṭlab u maṭlūbumuz 'Aṭā-yı İlāh
Biliḡ ki dil-ber ü maḥbūbumuz 'Aṭā-yı İlāh

- 2 Terennüm ey dil-i bülbul kıl eyleme şekvā
Bi-menniḥi gül-i maḥcūbumuz 'Aṭā-yı İlāh

- 3 Ḥaḳīkat üzre efendim seni sever göñlüm
Şehādet eyledi mektūbumuz 'Aṭā-yı İlāh

- 4 Ne ḥacet ey dil-i bī-zār gevher-i baḥre
Çün oldı gevher-i merḡūbumuz 'Aṭā-yı İlāh

- 5 'Ināyet eyle Nazīm-i ḥaḳīriḡe k'olmuş
Ḥarāb-ı ṭālī'-i maḡlūbumuz 'Aṭā-yı İlāh

G. 249. [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Çün oldı ol şeh-i maḥmūdumuz 'Aṭā-yı İlāh
Biliḡ ki dil-ber-i ma'hūdumuz 'Aṭā-yı İlāh

- 2 Eger cefālarıḡ olmazsa cānıma rāḥat
Müyesser olmaya maḳşūdumuz 'Aṭā-yı İlāh

[76b]

- 3 ‘İnāyet eyle ki yüz biñ cefā vü mekr itdi
Raķīb-i kāfir ü merdūdumuz ‘Aṭā-yı İlāh
- 4 Çün oldı fātiḥ-i ebvāb budur ümmīdim
Ki fetḥ ide der-i mesdūdumuz ‘Aṭā-yı İlāh
- 5 Naẓīm kālū belādan berü saña ‘āşık
Degil bugün meh-i mes‘ūdumuz ‘Aṭā-yı İlāh

İştiyāk-nāme

G. 250. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Leb-i Şīrīn-revān-ı Kūh-ken cānā ne ‘ālemde
Dilim Mecnūn iden ol ṭurra-i Leylā ne ‘ālemde
- 2 Fedā kıldım şadākatle vücūdum rāh-ı ‘aşkında
Su’āl etmez o bī-kes yār-ı bī-pervā ne ‘ālemde
- 3 Kemāl-i ḥasretinden şubḥum oldı şām-ı ğam-perver
O māh-ı pūr-żıyā ḥūrşīd-i şevķ-efzā ne ‘ālemde
- 4 Mey-i vuşlatla mesrūr eyleyen meftūn u maḥzūnın
Dem-i ‘İsī iden şad mürdeyi iḥyā ne ‘ālemde
- 5 Żıyā-yı şem‘den mehcūr olup leyl-i firākında
Naẓīmā nār-ı ḥasretle yanar pervāne ‘ālemde

Der-şenā-yı yek teferrücgāh-ı Maḥmūd Paşa-zāde İsmā‘īl Paşa dāme iḳbālühü ilā-
yevmi‘l-beḳā ve evşāf u du‘ā-yı şāhibeş

G. 251. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Cihānda görmemiş kimse şehā bunca teferrücgāh
Bu tursun ḳorḳarım cennetde olmaz bu maḳām ey māh
- 2 Ḥuşūşan şāhibi meşhūr-ı ‘ālem bir ‘azīmü’ş-şān
Ki evvel rütbesi dirsem sezādır zıll-i ‘arşi’llāh
- 3 Dilā ma‘lūmdur memdūḥum İsmā‘īl Paşa kim
Derūn-ı pākidir her derdmendiḡ ḡāline āgāh
- 4 Maḳām-ı dil-güşāda bir zıyāfet eyledi himmet
Anı etmiş degil kimse bile ‘ālemde Ḥurrem Şāh
- 5 Du‘ānıḡ vaḳtidir şimdi Nazīm al ḡāmeyi tırma
Murād u maḳşadın devletle in‘ām eyleye Allāh

[77a]

Manzūme-i Ramazāniyye

G. 252. [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Ramazāndır bugün ey yār ḡidādır buse
Merḡamet başıḡ içün derde devādır buse
- 2 Ey ṭabīb-i dü cihān himmet idersenḡ ne olur
‘Āşık-ı ḡasteye dārū-yı şifādır buse

- 3 Bāde-i la‘l-i lebiñden bu ne keyfiyyet kim
Cān-fezā ƙalbe şafā ƙab‘a cilādır buse
- 4 Ger vefādār olayım dirseñ eyā rūh-ı revān
Luţf ƙıl şādıƙıña ‘ayn-ı vefādır buse
- 5 Şimdi izhār ideğör ‘acziñi ey ƙab‘-ı Nazīm
Vaşfa ƙādir degilüz luţf-ı Hūdā’dır buse

Cāmi‘-i Sultān Muḥammed’de bir şaḥḥāfıñ yanında mevālī-zādelerden bir zāt-ı şerīf-i çebebi-i ƙarīf ü nazīf oturup eline bir dīvān almış ƙarışdırır gördüm. Uşul ile ḥaƙīr yanına varup su‘āl itdim ki: “Efendim! O nāzūk kitāb-ı laṭīfıñ derūnında ne taşnīf ü te‘līf etmişler?”. Bu su‘ālden şonra bir miqdār te‘emmül ü tefekkür idüp tebessüm iderek: “Efendi, bilmez misin? Tulebā-yı fuƙarānıñ ‘arz-ı ḥālleridir.”, diyü cevāb-ı şavābından, dil-i pür-melāl ünsiyyet me‘āline īşāl olunup ḥaƙīr: “Efendim, sultānım! Merḥamet buyurup himmet ü ḥimāyet idüñ! Şāhid-i vişāl-i murād u maḥşūduma bir ‘arz-ı ḥālim var.”, didikden şonra, serāy-ı şoḥbet-i şerīflerine dāḥil olup vāƙi‘ olan mu‘āmele-i rūḥāniyye-i rūḥ-baḥşā-yı bī-hem-tālarına müşīr ğazel-i ḥoş-ta‘bīr ü taƙrīrdir yād bād ān mu‘āmele-i rūḥ-baḥşā vü ān mükāleme-i ‘ömr-efzā

[77b]

G. 253. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Bir mükerrerrem-zādeyi gördüm kemāl-i ḥüsn ile
Didim ey sultān teraḥḥum ƙıl vişāl-i ḥüsn ile
- 2 Didi ey bī-çāre ‘aşıƙ teşne-dilsin hem ğarīb
Ƙalbiñi kim ƙandırır āb-ı vişāl-i ḥüsn ile

- 3 Didim ey cānān ruḥuṇ üzre nedir ol ḥaṭṭ-ı nev
Didi n'eylersin ḳanā'at ḳıl me'āl-i ḥüsn ile
- 4 Didim ol dīvān içinde yā ne vardır ey perī
Didi görmezsin ki pürdür ḳīl ü ḳāl-i ḥüsn ile
- 5 Didim ey dil-ber 'aceb vāḳıf mısın kimdir Nazīm
Didi ma'nen bildim ey dīvāne ḥāl-i ḥüsn ile

Eyżan der-vaşf-ı müşārun ileyh

G. 254. [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Şeh-i memālik-i 'işmet nazīf Luṭfu'llāh
Meh-i sipīhr-i leṭāfet laṭīf Luṭfu'llāh
- 2 Hezār nağme-i nazmımla gel terennüm ḳıl
Gül-i bahār-ı zarāfet zarīf Luṭfu'llāh
- 3 Siyāb-ı 'izz ü şeref rūḥ-ı derdmendi muḥīṭ
Ḥarīf ü şāhibim oldı şerīf Luṭfu'llāh
- 4 Teraḥḥum eyle ġarīb ü za'īf ḳullarıṇa
Ḥaḳīriṇ oldı ġarīb ü za'īf Luṭfu'llāh
- 5 Ġazel budur ki saṇa 'arz ḳıldı Nazīm
Edāsı nāzūk ü terdir laṭīf Luṭfu'llāh

Eyżan der-medh ü şenā vu du ‘ā-yı müşārūn ileyh

G. 255. [Müctes: Mefā’ilün/Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’ilün)]

- 1 İder sa‘ādeti senden ümīd Luṭfu’llāh
Meh-i sipīhr-i sa‘ādet sa‘īd Luṭfu’llāh
- 2 Ba‘īd olursa vaṭandan ne ğuşşa ‘āşıkına
İlāhī olmaya senden ba‘īd Luṭfu’llāh
- 3 Ḥudā-yı Kādir ü Qayyūm u lā-Yezāl senden
Dem-ā-dem eyleye ‘ömrün mezīd Luṭfu’llāh

[78a]

- 4 Żıyā-yı ḥüsnün ile rūşen olmuş İstanbul
Żıyā-yı ḥüsnüğe oldum şehīd Luṭfu’llāh
- 5 Naẓīm mūcid-i eş‘ārdır degil kāsib
Naẓar buyur ki ne vādī cedīd Luṭfu’llāh

Üstādunā Fazīletli Ḥāce Dāvūd Efendi Ḥazretleri’yle ber-nehc-i teferrüc Aḳbaba’ya varılup o maḳāmda bir dil-ber-i sīm-ber-i ‘Arab-zāde-i sāde-rūy-ı semen-būya rāst gelüp cemāl-i bā-kemālın müşāhede itdikdan sonra Üstād-ı zī-şānıñ ve cümle şürekā ihvānıñ recāsıyla evşāf u medāyihinde inşā vü icād olınan ğazel-i leṭāfet-ābāddır

G. 256. [Hezec: Mefā’ilün/Mefā’ilün/Mefā’ilün/Mefā’ilün]

- 1 Müzeyyen şūḥ Aḳbaba’da gördük bir ‘Arab-zāde
O ḳaddiñ bendesi olursa lāyık serv-i āzāde

- 2 Dem-i 'İsî saña i'tâ olundu luţf u ihsân kıl
Seniñ kurbânıñ olmuş ey güzel dildâr dil-dâde
- 3 Şehâ el bağlayup şaf şaf öñünde cümle müştākān
Terahhüm kıl seniñdir kullarıñ dünyâ vü 'uqbâda
- 4 Güzeller bî-hesâb ü bî-'aded lâkin bu 'âlemde
Vücûd-ı nâzenîniñ de leţâ'if cümle âmâde
- 5 Degil bende Nazîm'in cümle yârânım saña bende
Degil yârânım ey meh-rû saña eflâk dil-dâde

Ramazân-ı şerîfde Üstâdunâ Hâce Dāvūd Efendi Hâzretleri'nin ziyâfetine med'uvv olup meclis-i 'âlîlerine varup iftâr itdikden şonra mûmâ ileyh üstâdımızla edâ-yı şalât-ı terâvîh için Câmî'-i Sultân Muhammed'e varup [78b] kapu yanındaki makşûreye çıkup ku'ûd itdikdan şonra bir bedr-i münîr ü dıraşşân burûc-ı semâvât-ı eltâf-ı Rahmân'dan tulû' u leme'ân idüp şeb-i hicrân-ı deycûrumuz bi-mennihî rûz-ı vişâl-i pür-nûr olup cemâl-i bî-mişâlınden kesb-i ziyâ vü şafâ idüp müşârun ileyhiniñ kulzüm-i evşâf-ı cemîlelerinde icâd ü inşâ olınan gâzel-i şeh-dâne vü gevher-i yek-tâdır

G. 257. [Hezec: Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün/Mefâ 'îlün]

- 1 Vücûduñ bâreka'llâh halk olunmuş şad leţâfetle
Müsaḥḥar kıldıñ âfâkı nezâketle zarâfetle
- 2 Aḳar tûfân-ı eşkim dîde-i nemnâkdan dâ'im
Çıkar luţfuñla bir gün zevraḳım cânâ selâmetle
- 3 Zamânıñda ğarîb olmaz olursa Kûh-ken-i 'âlem
Leb-i Şîrîn'sin ey dil-ber ḥalâvetle tarâvetle

- 4 Gelüp kondı o şāh-ı bī-bedel maḳşūre-i şadra
Göñül bir ‘arş-ı a‘zam oldı ‘izzetle sa‘ādetle
- 5 Müfessirler görüp āyāt-ı vechiñ oldılar ‘āciz
Yazılmış şafḥa-i vechiñde muşḥaf dest-i ḳudretle
- 6 Tarīḳimdir ne mümkin meyl-i ḥübāndan ba‘īd olmak
Göñül bir şūḥa tekrār oldı mā’il eski ‘ādetle
- 7 Didim sevmez efendim bendesin didi tebessümle
Seni sevsün mi yā sulṭān Nazīmā bu ḳıyāfetle

İkinci gice mūmā ileyhiñ hicrānında terāvīḥiñ arasında bilā-müsvedde inşā olınan ğazel-i iştiyāk-efzādır

G. 258. [Müctes: Mefā’ilün/Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’lün)]

- 1 Dirīḡ baḥt-ı bedimden nigār gelmedi āh
Ḥarāba gitdi işim şīvekār gelmedi āh
- 2 Ne deḡlū āh idersem sezā vü lāyıḳdır
Unutdı semtimizi āh yār gelmedi āh
- 3 Fiḡāna geldi dil-i bülbulüm bu ḥāletden
Bu şeb o māh-ruḡ u gül-‘izār gelmedi āh

[79a]

- 4 Şarıldı zülfine yārıñ o ğam-güsār dilim
Esīr ḳaldı meger ğam-güsār gelmedi āh

- 5 Bilā-müsevvde inşā olundı bu ğazeliñ
Ne sūd āh Naẓīm ol nigār gelmedi āh

Ġazel-i ciger-sūz u nazm-ı tabīb-i dermān-āmūz

G. 259. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Taḥammül ḳalmadı cevır ü cefā-yı çarḥ-ı devrāna
Dilā şimdengirü iḳbālim ancaḳ kūy-ı cānāna
- 2 Şehādet eyliyor derdimden eş'ār-ı ciger-sūzum
Benim bu āh u efġānım şalādır cümle yārāna
- 3 Vefāda ṭurmamaḳdan bī-vefā olmam dimiş cānān
Vefāda ṭurmamaḳ ey bī-vefālık olmayup yā ne?
- 4 Ba'īd oldum egerçi ḥāne-i yār-ı sitemgerden
Ḳarīb oldum bi-ḥamdi'llāh Beytu'llāh-ı zī-şāna
- 5 Kemā-kān anladım her ḳāl u ḥālī luṭf-ı Ḥālīḳ'dan
Ḥabīr oldum işārāt-ı kitāb-ı ehl-i 'irfāna
- 6 Eyā çarḥ-ı sitem-perver ġamım yok zūlm ü cevriñden
Ḥaḳīḳatde bu cevriñ ḳuvvet olur dīn ü imāna
- 7 Benim bir tab'-ı nāzūk tab'-ı ḥāşım vār Naẓīmā kim
Degil maḥż-ı bürüdet maḥv olur luṭf etse cānāna

Ṭālibān-ı cefā-perverāndan birisi ḥaḳīrden Fārsī ta'allüm idüp eşnā-yı ta'allüm ü müzākerede 'adem-i fehminden nāşī bir beytiñ şahid-i ma'nāsından müberrā olup āşinālık peydā etmedüġundan müvācehemizde bilā-vech ma'nā-yı dil-ārā-yı beyt-i müferriḥe daḥl itdiḳda ḥaḳīrden bir miḳdār ma'hūduḡ ḥaḳḳında laṭife-i dil-āzār vāḳi' olup ders tamām

olup kalktıktan sonra: “Hâce baña dil-dâdedir”, diyü isnâdı sem‘imize dokunduğda [79b] tekrâr ğıyâbında mûmâ ileyhiñ hakkında icâd ü inşâ olınan ğazel-i leṭâ’if-nümâdır

G. 260. [Remel: Fe ‘ilâtün(Fā ‘ilâtün)/Fe ‘ilâtün/Fe ‘ilâtün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Ṭālibān daḥl ide gelmiş mi ‘aceb üstāda
Daḥl tursun hele bā’iş ne idi isnāda
- 2 Sākıyā tāb u tevān kalmadı luṭf eyle amān
Bāde vir nūş idelüm ey leb-i ḥāliş bāde
- 3 Bende elbette şehā kendini āzād ister
İstemem ḥalka-i zūlfünden olam āzāde
- 4 Beni katl etmek içün ğamze saña kāfıdır
Etme esbāb-ı sitem cümlesini āmāde
- 5 Söyler ammā nedir anlanmadı maḫşūd-ı Naẓīm
Cevriñi eyle baña luṭfuñı i‘ṭā yāda

Der-vaşf-ı mücellid-zāde ez-behr-i ḥāṭır-ı ‘āşıķ-ı dil-dāde

G. 261. [Remel: Fe ‘ilâtün(Fā ‘ilâtün)/Fe ‘ilâtün/Fe ‘ilâtün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Bāde-i ḥüsn ile ser-ḥoş mücellid-zāde
Beni de eyledi medhūş mücellid-zāde
- 2 Vir kitābım diyerek muşḥaf-ı ḥüsnüñ cānā
Ağlaram urmaz amān gūş mücellid-zāde

- 3 Sākiyā başın içün ayağıña geldüm gel
Koma bu cām-ı dilim boş mücellid-zāde
- 4 Ger perīṣān ise evrāk-ı dilim ṣīrāze
Çek seniñdir k'ola bir hoş mücellid-zāde
- 5 Kā'il oldum ser-i kūyında Nazīmā bāri
Diye var git seg-i bī-hūṣ mücellid-zāde

Der-medḥ-i maḵām-ı müferriḥ-i çeşme-i Beykoz

G. 262. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Nice hazz etmeye dil böyle müferriḥ yerde
Bā-ḥuṣūṣ olayıdı luṭf ile bir dil-ber de
- 2 Haberini var mı buña çeşme-i Beykoz dirler
K'oldı sevdāsı bunun Hızır'da İskender'de

[80a]

- 3 Bu dükān çeşme-i hıẓr-āb ile virirdi ḥayāt
Dil-i bī-tābıma raḥm olsa eger bir bir de
- 4 Ger su'al eyler iseñ benden o meh-rū yārın
Lezzet-i rūyeti çok līk leṭāfet-borde
- 5 Ğayrı bilmem hele hiç görmemişem 'ālemde
Būy-ı zūlfünde olan ḥāleti ben 'anberde

- 6 Çeşm-i nemnāk bu devrānda neler gördi Nazīm
Ġamzenīñ ħiddetini görmemişem ħancerde

Bir bezm-i dil-fürüzda bir şūḥ-ı āteş-ruḥ-ı ciger ü dil-süz mevcūd olup yārān-ı zevi'ş-şān-ı mūmā ileyh cānānı beste söyletdiğdan sonra medḥinde bülbulün söylediğı ġazel-i gül-destesidir

G. 263. [*Haḫf*: *Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)*]

- 1 Ola ḫamd ü şenā tekellümüne
Cānım olsun fedā tekellümüne
- 2 Karşuma bal gibi akmağ için
İderem şad recā tekellümüne
- 3 Ġayrılar ġayrı zevke mā'ildir
Ben hele pür-şafā tekellümüne
- 4 Olmasun mı gedā şehā Ferḫād
Böyle Şīrīn-edā tekellümüne
- 5 Söyle olsa Nazīm eger bülbul
Gül degil mi sezā tekellümüne

Bir tālib-i vefāsuza ta'rīz-i dil-fürüzdur

G. 264. [*Hezec*: *Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün*]

- 1 Eger şıdkıñ olaydı meyl iderdün semt-i üstāda
Şadākat bulmadım hiç kimsede bu fānī dünyāda

- 2 Vefā icrā ne deñlü eyledimse görmedim nef'in
Sezādır bī-vefālardan revānım gelse feryāda

[80b]

- 3 Degil bī-keslīgımdan h'āhişim illā şadākatdır
Kesim Allāh'dır şanma beni bī-kes bu me'vāda
- 4 Göñül virsem degil nev-ḥaṭṭ olur her sāde-rū gül-ruḥ
Baña biñ cān ile şıdķ üzre bülbul gibi dil-dāde
- 5 Naẓīm evzā'-ı yār-ı nev-ḥaṭıñdan olma rencīde
Du'āda vaḳṭiñi şarf eyle hem inşā vü imlāda

Der-şenā vü du'ā-yı vezīr-i rūşen-zamīr eşrefü'l-aḳrān Şerīf Ḥalīl Paşa eṭāla'llāhu
'ömrehū ve dāme devletehū bi-hürmeti Reşūli ins ü cān

G. 265. [Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Ḥāfızü'l-eşyā vücūd-ı pākiñi me'mūn ide
Düşmenānıñ ḥazz ile her rüz u şeb maḥzūn ide
- 2 Maḳşadım luṭfunıdan oldı ḥāşıl ey baḥr-i muḥīṭ
Dürr-i maḳşūduñ müyesser Ḥazret-i bī-çūn ide
- 3 Rütbeler fevķinde zātıñ şan ḥurūf üzre elif
Ser-te-ser 'ālemleri ḥükmünıde Yezdān nūn ide
- 4 Devlet ü 'ömrünj füzūn itsün Ḥudā-yı bī-zevāl
Ḥāsidadıñj ḳahr ile Ḳahhār dīger gūn ide

- 5 Devletiñde mihr ü meh dü çāker-i ümmīdvār
Hizmetiñde şarf-ı kudret ‘ālem-i gerdūn ide
- 6 Tīg-i kahrıñla ‘adū-yı bed-kemān maḫhūr ola
Haste göñlüm kīmiyā-yı luṭfuñı ma‘cūn ide
- 7 Bende-i nā-çiziñi ya‘nī Nazīm-i nā-tüvān
Luṭf u iḥsānıñ efendim dā‘imā memnūn ide

[Kâfiye-i harf-i hâ, hâşiye]

[76a]

Lehū

G. 266. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Gel ey mihr-i cihān ey māh-ı bedr-i çārdeh sāle
Alup koyñıma şevḫ üzre mişāl-i hey‘et-i hāle
- 2 Ruḥuñ bir verd-i ra‘nādır n’ola rūz u şeb ey meh-rū
İderse ḥasretiñden bülbülüñ şad āh u şad nāle
- 3 Eyā ḥūr-ı behişt etme cefā vü cevır ‘uşşāka
Bizimçün ḥalḫ olunmuşsın ḥabīr olduñ mı aḥvāle
- 4 Ne lāzım gülsitān Mecnūn’uñ ey ṭurra-i Leylī
Añā kāfī hemīşe rūy-ı gülgünüñ gül ü lāle
- 5 Degil bende Nazīm’iñ dil-berā aḥbāb u aḡyārım
Sañā dil-dādelerdir luṭf idüp yüz virme ihmāle

Lehū

G. 267. [Remel: Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

- 1 Kūlzüm ü baħr-i dilim şeydādır ol şeh-dāneye
Bilmedüm meyl etmiyor ol dūr neden kāšāneye
- 2 Sīnemi kılmış hedef ol dil-ber-i ebrū-kemān
Tīr-i müjgānın atar her dem dil-i vīrāneye
- 3 Ka'be-i kūyında gönlüm kebs-i İsmā'īl olup
Rūhını şevk ile teslīm eyledi cānāneye
- 4 Cism ü cānın āteş-i 'aşkında ifnā eylemiş
Şem'-ruḥ-ı cānānım aślā bakmıyor pervāneye
- 5 Gevherā ğavvāş-ı baħrıñdır Naẓīm-i teşne-dil
Luṭf ile bir dem nazar kıl 'āşık-ı dīvāneye

[76b]

Hüve'l-Mu'īn

G. 268. [Remel: Fe' ilātün(Fā' ilātün)/Fe' ilātün/Fe' ilātün/Fe' ilün(Fa' lün)]

- 1 Añladuñ ḫālimi bi'llāhi tegāfūl etme
Beni öldürmede li'llāhi tekāsūl etme
- 2 Çok zamāndır ki saña cān u dilim çākerdir
'Abd-i nā-çīziñe ey şāh teṭāvūl etme

- 3 ‘Arz-ı hālimde beyān eyledi hālim fālim
Şübheñüz kalmadı Hāfız’da tefe’’ül etme
- 4 Mesnediñdir güzelim hāle-i āgūşuma gel
Luţf kıl sözüme ey māh teķābül etme
- 5 ‘Āşık-ı şādıkıñım ğayra kıyās etme beni
Şevķimi emr-i mühimm ańla tesāhül etme
- 6 Men‘ idersin keremiñden sözi ey ğonçe-lebim
‘Andelībiñ budur eyvāh eyā gül etme
- 7 Bir cevāb oldu Nazīm’e bu ğazelden maţlūb
Gel efendim buña ihmāl ü tekāsül etme⁴⁷⁸

[77a]

Lehū

G. 269. [Remel: Fe‘ilātün(Fā‘ilātün)/Fe‘ilātün/Fe‘ilātün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Engeliñ oldu dimiş ‘āşıkıñ in-şā’allāh
Kā’il olmaz umaram Hālık’ıñ in-şā’allāh
- 2 Dil-i vīrānımı mādām ki yıķduñ bī-cürm
Teñri elbette virir lāyıķıñ in-şā’allāh
- 3 Yakķalar yarın eyā zālim-i bī-‘ahd ü vefā
Haķ huzūrında seniñ şādıkıñ in-şā’allāh

⁴⁷⁸ efendim: na‘īmī

4 Saña maḥşûş degil cümlemiziñdir bi'llāh
Gönderir bîze daḥı Rāzık'ın in-şā'allāh

5 Şabr kıl baḥta iseñ olma dil-efkār Nazīm
Seni mesrūr ider Ḥālık'ın in-şā'allāh

Lehū

G. 270. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

1 Geldi rûz-ı kerem ü ma'delet in-şā'allāh
Olıcakdır bize de merḥamet in-şā'allāh

2 Söyledüm ḥaqqı qabûl etmedüñ ammā şeksüz
Geliceksin sözüme 'ākıbet in-şā'allāh

3 Bu mücerreb bilürem qalmayacak ve'l-ḥāşıl
Saña da kibr ile bu 'âtıfet in-şā'allāh

4 Bu gün aḳdem hele ol kim viricekdir ḥāsıd
Maḳşadım destime bu ma'rifet in-şā'allāh

5 Etme taḳşîr du'ādan ki saña yār Nazīm
Anladum eyleyicek merḥamet in-şā'allāh

[77b]

Lehū

G. 271. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Gel ey 'ākil bu dürlü t̄alib-i kām-ı cihān olma
İşin ferdāya şalma hāmīl-i bār-ı girān olma
- 2 Ne deñlü kāmīl olsañ çāresi biñ 'acַz göstermek
'Ulūm-ı 'aşkda yārın öñinde imtiḥān olma
- 3 Olur mı iznünüz bir hoş kelāmım var edā etsem
Hele mümkin degil ağyāra gel rūḥ-ı revān olma
- 4 Ger istersen hayāt-ı sermedī baḥr-i ḥaḳīḳatden
Şehīd-i ğamze-i ḥūn-rīz-i çeşm-i dil-berān olma
- 5 Görürsin ğonçe-i gülzār-ı 'ālem 'ākıbet ber-bād
Gel inşāf eyle 'āşık bülbul-i berg-i ḥazān olma
- 6 Bahārın bu cemenzārın bunun gibi yüzün gördün
Birinden intifā' itdün mi söyle bed-zebān olma
- 7 Şikeste keşti-i ten ḥüsn-i tedbīrinle seyr etmez
Tevekkül baḥrine dal mübtelā-yı rīsmān olma
- 8 Ne müşkil derd ü ğam cem' etmede çekdün hele bāri
Çü zabt itdün cihānı ḥākim-i devr-i zamān olma
- 9 Naşīḥat nazm ile tertīb idüp bir hoşça söylersin
Nazīmā ğayra söyle hīç 'āmil bir zamān olma

[78a]

Velehū

G. 272. [*Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)*]

- 1 Düşümde koynuma girdi gül-i terim bu gece
Terahhüm itdi hayāl-i semen-berim bu gece
- 2 Ümīdim ol ki benim hayrıma delāletdir
Semāya eyledi pervāz şeh-perim bu gece
- 3 Bu şeb hezār-ı hoş-elhāna şanki leyle-i qadr
Açıldı bāğ-ı dilimde gül-i terim bu gece
- 4 Kemāl-i luṭf ile rü'yā-yı şādıka gördüm
Şarıldı boynuma zülf-i mu'anberim bu gece
- 5 Naẓīm eyledi tevfiḳ-i luṭf-ı rabbānī
Reh-i hayāle girüp geldi dil-berim bu gece

Velehū

G. 273. [*Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün*]

- 1 Şevḳ-i vechiñ sāḳiyā ḥālā dil-i rencūrda
Bāde-i dü-sāledir şan kāse-i fağfūrda
- 2 Ṭal'at-i mihrin göreydi 'āşık-ı ālüfte ger
Zerre-i güm-lāne olurdu miyān-ı nūrda

- 3 Her gedāya ‘arz-ı dīdār eyleme ey şāh-ı hūsn
Bāde istiḳrār ider mi şīşe-i meksūrda
- 4 Semt-i kūyın gice rü’yet eyleyen ol mehveşin
Zann ider nūr-ı tecellī vāḳı ‘ olmuş Tūr’da
- 5 Şevḳime bir kez nazar kııl bir dahı dimem saḅa
Mihr-i raḥşān zerre olmaz dīde-i maḥmūrda
- 6 Gelmemiş dünyāya bir dil-dāde Mecnūn’uḅ gibi
Şöhreti Ḳays’ın ḡalaṭdır kıssa-i meşhūrda
- 7 Anḷanur fehḡ olinur ma’nā degil geḇdi Nazīm
Ḳayd olunmuş sırr-ı ‘ aşḳım nāme-i memhūrda

Velehū

G. 274. [Muzārī: Mef’ūlü/Fā’ilātü/Mefā’ilü/Fā’ilün]

- 1 Ey dil konuşma yār-ı hezār-āşinā ile
Hem-reng olma zümre-i ehl-i hevā ile
- 2 Dil virme bī-vefālara Ferhād isen eger
Bāri görüş ekābir-i Şīrīn-edā ile
- 3 Olmazsa ḥayr yok ṭarafeyniḅ maḥabbeti
Mümkin degil vişāl niyāz u recā ile
- 4 İcrāya sa’y kııl k’ola bellū şadāḳatın
Da’vā şehā bulur mı şübūt iddi’ā ile

[78b]

Tetimme

- 5 Ol bî-vefâ ki cân u dil olmuş aña fedâ
Nevmîd olma destîje girer vefâ ile
- 6 Meşhûrdur ki ardına pek düşme maqşadın
Şabr eyle tâ ayağıña gelsün recâ ile
- 7 Her bâr nef' virmez imiş sîm ü zer meger
Her zevk ele girer mi Nazîmâ bahâ ile

Velehû

G. 275. [Remel: Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilâtün/Fâ 'ilün]

- 1 Şanma zâhid âdem olduñ secde-i taqlîd ile
Haḵ olursın mâ-sivâdan kalbiñi tecrîd ile
- 2 Haḵ sözümden ğayrı yokdur bende bir şâlih 'amel
Merd olmazsın lisânında gezen tevḥîd ile
- 3 Ey şadâkat mülketinden ğayra hisse etmeyen
Sûd virmez şad kasem da'vâların te'kîd ile
- 4 Haḵ huzûrında seniñ zikr ü şalâtın şey degil
Ey ki Qur'ân'a vidâdın yalnız tecvîd ile
- 5 Ehl-i 'irfân sînesi me'vâ-yı şad tefsîr olur
Eyleme da'vâ-yı 'irfân bir iki tesvîd ile

- 6 Bende-i halka-be-gūşıyam Nazīmā ‘ārifiñ
İki gün üç gün değil her rûz u şeb te’bîd ile

Velehû

G. 276. [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Kāmet-i serv-i hırāmānıñ mā-şā’ Allāh
Hüsnüñe nāzıñ cevlanıñ mā-şā’ Allāh
- 2 Tār-ı zülfünle selāṭīn-i cihān bend olmuş
Hükmüñe mülküñe sulṭānıñ mā-şā’ Allāh
- 3 Kīmiyā-yı nazarıñla zer olur kalb-i siyāh
Luṭfıñ kudretiñe şānıñ mā-şā’ Allāh
- 4 Meclisiñ huld-i berīn şems ü kamer huddāmıñ
Taḥṭıñ bezmiñe ğılmānıñ mā-şā’ Allāh
- 5 Derc-i la‘l ü dūr-i elmāsdır ağzıñ ey şūḥ
Leb-i yāķūtıñ dendānıñ mā-şā’ Allāh
- 6 Şaḥn-ı ‘aşkıñda felek la‘bıñ ile esbiñdir
Esbıñ la‘bıñ meydānıñ mā-şā’ Allāh
- 7 Bestedir rişte-i güldeste-i vaşfıñla Nazīm
Gülşen ü bülbül-i nālānıñ mā-şā’ Allāh

[79a]

G. 277. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Bende-i şāh-ı cemāl-i bī-bedel oldum yine
Bir gedā-yı münşī-i medḥ ü ğazel oldum yine
- 2 Başım üzre kōndı tēc-ı küll-i şey'in yerci 'u⁴⁷⁹
Sāz-ı 'uşşāka dil ü cānımla tel oldum yine
- 3 Bu ser-i ḥuşkum mişāl-i zāt-ı kürsī dönmede
Mübtelā-yı çarḥ-ı mīzān u ḥamel oldum yine
- 4 Cismim uşurlab sīnem 'ankebūtıdır mürī
Göñlüm ey dollāb-ı 'ālem pür-'amel oldum yine
- 5 Alnım olmuş şafḥa-i 'ālemde rub '-ı dā'ire
'İlm-i hey'etde hep ālāt-ı milel oldum yine
- 6 Himmeti aldım ele Ḥaḳḳ'a tevekkel olmuşam
Tīğ-i kaṭ '-ı rişte-i tül-i emel oldum yine
- 7 Zühd-i ḥuşkumdan Naẓīmā tevbeler şimdengirü
Mest-i cām-ı bāde-i bezm-i ezel oldum yine⁴⁸⁰

G. 278. [Müctes: Mefā 'ilün/Fe 'ilātün/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Delālet eyledi bu şeb ḥuşul-i da'vetime
Doğundı sem '-ı irādet kabul-i da'vetime

⁴⁷⁹ "Küll-i şey'in yerci'u ilā aşlihī." Her şey aslına döner. Meşhur söz.

⁴⁸⁰ bezm-i: ḥüsn-i

- 2 Hezār ‘izzet ile şad maḳām gösterdi
Şeh-i serīr-i icābet nüzūl-i da‘vetime
- 3 Fiḡān ü nāle vü feryād-ı şubḥ u şām yeter
Hużūr-ı Haḳḳ’a delīlim vuşūl-i da‘vetime
- 4 ‘İnāyet-i ezeli gülşen-i hidāyetde
Hezār luṭf ile sākī uşūl-i da‘vetime
- 5 Şehādet eyledi şevḳ-i kerem-nümā-yı Vedūd
Nazīm evc-i vefāya ‘udūl-i da‘vetime

G. 279. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Göñül Hüsn-i ezel mir’atıdır ‘arş-ı mu‘allāda
Hilāl ü ebrūvān hiç mu‘teber mi çeşm-i bīnāda
- 2 Doḳınsa pertev-i zātın yanar pīrāhen-i eflāk
Meh-i Ken‘ān olur bī-tāb hüsnün görse rü’yāda
- 3 Enīsim ḡam-güsārım semt-i hāl-i sâbıkım şorma
Su’āl eyle ne ḥālet var maḳām-ı dilde āmāde
- 4 Netāyicden müberrādır kıyās-ı mantıḳ-ı tıflān
Odur insān-ı kāmīl ‘arīf olan ‘ilm-i esmāda
- 5 Mecāz-ı ḥaṭṭ u ḥāl ü ‘arız u çeşm ü leb ü ebrū
Reh-i tefsīr-i āyāt-ı ḥaḳīḳat oldı ma’nāda
- 6 Müneccim tālī’in fehm etmek ister zāt-ı kürsīden
Görür mi görmeyen ‘aksin bu mir’at-ı muşaffāda

[79b]

Tetimme

- 7 Ma‘ānī söyledün şāhım Naẓīmā ger pesend itse
Virir pertev liķā-yı kevkeb-i ma‘ nā şüreyyāda⁴⁸¹

Velehū

G. 280. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Nabẓın anlar bulunur hiç derdin inkār eyleme
Gel etıbbānın yanında hālın ızmār eyleme
- 2 Başkadır ehl-i hidāyet kendiñe itme kıyās
Bahtın olmazsa müsā‘id nefy-i ibrār eyleme
- 3 İltifāt etmezse yārın ğayrıya virme gönül
Şā‘im olduñsa güneş var iken iftār eyleme
- 4 Görmedün mi sırrın izhār eyleyen ıalmış hacel
Erre gelse başına izhār-ı esrār eyleme
- 5 Lazım olursa eger rūḥun seniñ Manşūrveş
Dāra çek nefsin muḳaddem yarı ber-dār eyleme
- 6 Çünkü ikrār eylemişsin şābit oldu müdde‘ā
Nef‘i yok şimdengirü dirlerse ikrār eyleme

⁴⁸¹ şāhım Naẓīmā: şūrīde-rāmız

- 7 Rūḥ-ı ādem her nefes şad şevḳ ile pür-kār olur
Sen de ādemsin Nazīmā anı bī-kār eyleme

[80b]

İbtidā-yı kāfiye-i ḥarf-i yā` [*çerçeve içi*]

Der-medḥ-i Merḥūm Muştafā Paşa rahmetu'llāhi te'ālā

G. 281. [*Remel: Fā`ilātün/Fā`ilātün/Fā`ilātün/Fā`ilün*]

- 1 Ḥamdü li'llāh vuşlatın 'uşşāḳa iḥsān eyledi
Ol perī-rū dil-berim k'evvelde biḡ ḳan eyledi
- 2 Çıkdı bir ḥūn-rīz-i 'ālem ḡamzesin ḥancer ḳılup
Dü kemān ebrūların şemşīr-i bürrān eyledi

[81a]

- 3 Nāvek-i müjgānını hem neşter-i zehr eyleyüp
Ceng esbābın giyüp ḳaşd-ı dil ü cān eyledi
- 4 Ṭurmayup ḳan itmede şol Türk-i bī-pervādır ol
Heybetinden cānların zühhād ḳurbān eyledi
- 5 'Arz-ı ḥāl itdim hemān li'llāh fedā cān ü tenim
Keşret-i zulminden efgān cinn ü insān eyledi
- 6 'Arz-ı ḥālīm bend idüp bir peyke teslīm eyledim
'Azm-i dāmen-būs-ı paşa-yı felek-şān eyledi

- 7 Muṣṭafā Paṣa-yı bī-hem-tādır ol kim ey Naẓīm
Devletinde biḡ tefāhur arḡ-ı devrān eyledi
- 8 Mūn‘im-i yek-tā-yı ‘ālem ahramān’dır kim felek
Düşmenānın dest-beste rū-be-zindān eyledi
- 9 Hāḡ vücūdın cümle āfāt-ı cihāndan ḡıfẓ ide
Nitekim reyb ü riyādan ḡıfẓ-ı īmān eyledi

Merḡum Yūsuf Beg-zāde devletlü aplan Paṣa Ḥazretleri’ne mīr-i ‘ālī-ṣān iken irsāl
olınan ‘arz-ı ḡāldır

G. 282. [Remel: Fā‘ilātūn/Fā‘ilātūn/Fā‘ilātūn/Fā‘ilūn]

- 1 Gözlerim gördükçe ṣi‘riḡ ḡone-i ḡül mi didi
Okudukça nā-tüvān ‘uṣṣāḡ bülbul mi didi
- 2 Bir ‘aceb rind-i ḡarābātım ki rūḡum bādedir
La‘l-i cānānı ḡörüp ḡöḡlüm ‘aceb mül mi didi
- 3 Bāde-i ‘aṣḡ ile mest olmuş bu ṣeydā-yı zamān
Ol adar kim ra‘dın āvāzına ḡulḡul mi didi
- 4 ḡöḡlümüz bī-bāk bir dīvānedir kim ol ṣehūḡ
Zülfi zencīrine düşdi ḡüldi sūnbül mi didi
- 5 ‘Arṣa-i naẓmı semend-i ṭab‘ımız zabṭ eyledi
Sūr‘atin ḡören Naẓīm’inḡ ṭab‘ı Döldül mi didi

Zamān-ı sâbıkda ḥaḳīr vilāyetinde iken cānān-ı celīlū’ş-şānıñ bezm-i behişt-‘unvānında [81b] mevcūd olup cānān-ı mūmā ileyh müvācehemizde ḥaḳīrīñ ṭarīḳ-i ‘aşḳ u meslek-i şī’r ü nazmın vaşḫ u medḫ etmede mübālağa gösterüp icād-ı ğazel-i hoş-edāya emr itdikden şonra fermān-ı şeref-efzālاریyla inşā olınan ğazel-i şafā-bahşādır

G. 283. [Muzârî: Mef‘ülü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

- 1 Va’llāh seniñ gibi göremem hiç bir āfeti
Dā’im maḥabbetīñle idersin zıyāfeti
- 2 Esrār-ı ‘aşḳı karşıña izḥār etmede
Ruḥşat o deñlü virme ki ḳalmaz leṭāfeti
- 3 Ben ḥod kitāb-ı ‘aşḳı kemāl üzre aḱladım
Ol ḳayda düşdi dil de unuttum zarāfeti
- 4 Bīġāne biñ me‘ānī çıkar lafz-ı ‘aşḳdan
Cānān nazār iderse bu ġüne izāfeti
- 5 Ma‘zūr ṭut Nazīm ḳuluñ her ne söylese
Dīvānedir efendi nazār ḳıl ḳıyāmeti

Eyzan der-evşāf-ı cānān-ı mūmā ileyh

G. 284. [Münserih: Müsteḫ‘ilün/Fe‘ülün/Müsteḫ‘ilün/Fe‘ülün]

- 1 Cūş-ı bahār irişdi ġül-geşt tāzelendi
Bir merḥamet ḳıl ey yār şād eyle derdmendi
- 2 Maḥv oldu kūh-ı şabrım ḳaldım ġarīb ü bī-kes
Ṭaḳıldı boynuma āḥ kāküllerīñ kemendi

- 3 Duyuldu her fiğānım ma‘lūm-ı dāstānım
Olsun bu cism ü cānım qurbān saña efendi
- 4 Luṭfuñ şifā-yı cāndır cevriñ ğidā-yı cāndır
Şanma cefālarıñdan bī-çāre dil uşandı
- 5 Luṭfuñ olursa şāmil yā çok mı devletiñde
Göñli şehā Nazīm’iñ ‘aşkıñla pārelendi

[82a]

Vilāyetimizde iken ḥaḳīr ‘ale’ş-şabāḥ kālqup bir yire giderdim, ḥūbān-ı āşināyāndan bir dil-cūy-ı ‘anber-bū serv-kāmet-i perī-rūya yolda rāst gelüp işārāt ile āşinālık itdikden sonra inşā vü imlā olınan ğazel-i şevḳ-efzādır

G. 285. [Muzārī: Mef‘ūlü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

- 1 Gördüm ‘ale’ş-şabāḥ geçerken efendimi
Meydāna çekdi luṭf ile ṭab‘-ı semendimi
- 2 Yaḥ bağlamışdı āb-ı yem-i ṭab‘-ı hoş-edā
Ḥürşīd-i ṭal‘atın görüp açdım kemendimi
- 3 Söylerdi şad ḳasemle zamīrinden anladım
Bugün ziyāret eylerim ol derdmendimi
- 4 Ve‘l-ḥāşıl ey Nazīm gelüp ol ṭabīb-i dil
Fermānı bu ḥiṭāb iderek diñle pendimi
- 5 Ğam çekme şimdi derd-i diliñ merhemi budur
Gördi hezār gül-ruḥumı ṭuṭī ḳandimi

G. 286. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Açmasun 'āşık eger mümkün olursa rāzını
Ger açarsa bir dağı zabt eylemez demsāzını⁴⁸²
- 2 Her ne deñlü cidd ü cehd eyler ki sırrın açmaya
Keşf ider göñlüm görünce dīde-i ğammāzını
- 3 Karşuma tırmuş havāle eylemiş dü çeşmini
Murğ-ı dil şaydına şalmışdır iki şeh-bāzını
- 4 Māh-sīmā olsa çeksün nāz u istiğnāların
Niçe bir göñlüm çeke her bed-liķānıñ nāzını
- 5 Böyle nazm-ı gevher-i yek-tā Nazīm'in den değil
Bağır-i şevķiñ ehl-i tab'a gösterir i'cāzını

[82b]

Ehibbā-yı bā-şafādan bir iki yārān ile bir maķām-ı mu'allānıñ ziyāretine 'azīmet olunup
cāy-ı dil-ārāya vāşıl olundükden şonra bir cānān-ı 'ālī-şāna rāst gelüp cemāl-i bā-
kemāliyle müşerref olup muķābele vü müvācehede vāķı' olan aḥvāl ü esrār-ı şafiyye-i
pür-'unvanı müş'ir ğazel-i ḥaķīķat-beyāndır

G. 287. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Seyr-i 'azm eyledim aldım bir iki yārānı
Mihreveş gördi gözüm nūr ile bir cānānı

⁴⁸² Ger açarsa bir dağı zabt eylemez demsāzını: Bu mu'ammādan ḥaberdār etmeye demsāzını

- 2 Remz ile hāne-i kalbimden amān didim amān
Ey ṭabīb-i dil ü cān ḥasteye kıl dermānı
- 3 Şāh-ı ḥüsn-i ezeli merḥamet itdi kılına
Her taraftan yanıma eyledi biñ cevlanı
- 4 Anladı ḥālimi kaşd itdi su'āl eylemege
Bildi yanında komaz var idi bir şeytānı
- 5 Seyr iderken o güneş zerresini ve'l-ḥāşıl
Geldi bir ebr-i siyeh koynına aldı anı
- 6 Zerresi āh ü figān eyleyerek söylerdi
Vechiñ olsun ebedī gerçi ben oldum fānī
- 7 İ'tikādıñ bu işāretle kavī eyle Nazīm
Görmek istersen eger dīde ile Raḥmān'ı

Üstādunā el-Ḥācc Ḥ'āce Dāvūd sellemehu'llāhu fi'd-dāreyn Ḥazretleri'yle cümle şürekā efendiler seyre 'azīmet idüp ḥakīr daḥı dāḥil-i meclis olup bir cāy-ı müferriḥde karar-dāde olunduḡda üstād ḥazretlerinin nüṣḥa-i işbāt-ı vācibde cümlemizi imtiḥān eylemek [83a] murād-ı şerīfleri olduḡdan şonra ber-nehc-i laṭīfe inşā olunan ġazel-i leṭāfet-nümādır

G. 288. [Remel: Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilātün/Fā'ilün]

- 1 Bu yiri medḥ eyleyüp didim ki cennet kendisi
Ġāfil oldum bu ise bi'llāh muḥannet kendisi
- 2 Bir şafā kesb etmek için bu yire meyl eyledik
Baḥt-ı nā-fercāmdan oldu muşībet kendisi

- 3 İmtihānıñ āteşi az qaldı cānım maḥv ide
Rūḥumı hıfz eyledi ḥaqqā ‘ināyet kendisi
- 4 Söyle ey baḥt-ı bedim söyle ‘aceb ḥikmet nedir
İdeyim dirken şafā olur meşakḳat kendisi
- 5 Ey Nazīm-i nā-murād eṣ-ṣabru miftāḥu ‘l-ferec⁴⁸³
‘Ākıbet bu miḥnetiñ olur selāmet kendisi

Der-pend ü naşīḥat

G. 289. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Kimiñ kim ḡam-güsārı ders ü Qur’ān-ı mecīd oldı
O zāt-ı pāk ekdār-ı dü ‘ālemden ba‘īd oldı
- 2 Turāb u mā hevā nār oldı aşlı cümle eşyānıñ
Kimi sīm ü kimi altun kimi maḥz-ı ḥadīd oldı
- 3 Ḥadīs-i inneme ‘l-a ‘mālu bi ‘nniyyāta baḡsunlar⁴⁸⁴
Kimiñ kim niyyeti ḡayr iki ‘ālemde sa‘īd oldı
- 4 Şeh-i mülk-i ḡanā‘at mā‘il-i dār-ı fenā olmaz
Bu dünyā cīfedir hem ṭālibi anıñ pelīd oldı
- 5 Benim bir zaḥm-ı nāsūr eskiden var idi göñlümde
Nazar kıldım Nazīmā şimdi ol zaḥmım cedīd oldı

⁴⁸³ “es-Sabru miftāḥu ‘l-ferec.” Sabır, sevincin anahtarıdır, meşhur söz.

⁴⁸⁴ Ameller niyetlere göredir. Hadis-i Şerif

Ehıbbā-yı bā-şafāmızdan birisi mahlaşı *İm‘ānī* bir şehri müzellef çelebi ile aşinalık etdikde mūmā ileyh muhibbim kendü ahlāk-ı hamīdesi muḳtezāsınca ḥaḳīri ma‘hūduñ yanında [83b] ezkā-ı hayriyye ile yād idüp Çelebi-i mūmā ileyh gā‘ibāne bir gazelin inşā vü icādına ḥaḳīre recā-nāme irsāl itdikden sonra inşā olunup dest-i muhibb-i ma‘hūd ile Çelebi’niñ kıbeline īşāl ü ihdā olunan iştiyāk-nāme-i maḥabbet-nümādır

G. 290. [*Hezec: Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün*]

- 1 Dil-i Ya‘kūb‘um olmuş müstemend-i luṭf-ı Yezdānī
Görür elbette bir gün çeşm-i giryān Māh-ı Ken‘ān’ı
- 2 Tulū‘ itse n’ola bir gün mişāl-i neyyir-i enver
Sūḥan-perver o yār-ı merḥamet-güster kerem kânı
- 3 Raḳībā luṭf idüp men‘ eyleme cānānı iḥsāndan
Ḥaḳīkī ‘āşıḳa vācib o şāhıñ luṭf u iḥsānı
- 4 Perīveş māh-rüyān çarḥ-ı ‘ālemde hezār ammā
Sever gönölüm melek-sīmā melek-hū bir sūḥan-dānı
- 5 Olursın ğam yeme maṭlūbuña nā’il Naẓīm ammā
Kemāl-i cehd idüp elden ḳoma dāmān-ı İm‘ānı

Ġazel-i mezkūr, mūmā ileyh tarafına irsāl olunduḳda mażmūnların ḥilāf anlayup ba‘z-ı sitem-āmīz kelimāt-ı nā-pesendīde firistāde eyledıḳdan sonra icād olunup bir muḥlişin eliyle ma‘hūduñ yedine īşāl olunan ‘arz-ı ḥāl-nāme-i ḥoş-me’āldir

G. 291. [*Hezec: Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Mefā‘ilün*]

- 1 Laṭīfe şīve-i şāhib-dilān ey ma‘rifet kânı
Murādım aşinalık kesb içün ma‘lūm-ı Rabbānī

- 2 Benim ahvāl-i ‘aşkım şā‘irāne ‘arz olunmuşdur
Başa cevır ü cefā-yı sāde-rüyān zevk-i rūhānī
- 3 Reh-i ‘uşşākda ifşā-yı rāz emr-i muhāl olmuş
Ve-lākin hāmd ider gönlüm ‘ināyet etse cānānı

[84a]

- 4 Bilürdüm ehl-i dil rencide olmaz lutf-ı nazmımdan
Sağa anıñçün irsāl eyledim ol dürr-i ‘ummānı
- 5 Laṭīf ü hūb olur elbette ebyāt-ı dil-efgārān
Benim sengin sözüm rencide kılmaz ehl-i ‘irfānı
- 6 Sağa lāyık mı vehme tābi‘ olmak sū-i zann etmek
Degil bu vehm-i fāsīd ehl-i ṭab‘ıñ şöhet ü şānı
- 7 Ğalaṭ fi’l-k[e]b, degildir fi’l-ketb va’llāhi bi’llāhi
İnanmazsañ haḳīre var su’āl it bir süḥan-dānı
- 8 Şadāḳatdır kelāmı ben ğarībıñ lutf-ı Ḥālīḳ’dan
Bize rağbet iden şāhib-diliñ muḥkemdir ĩmānı
- 9 Hele renc-i ḳadem himmet buyur ğıybet ola zā’il
Nazīm’üz nazmımız dā’im laṭīf ü hūb u ĩm‘ānī
- 10 Gel ey nev-reste şā‘ir kim ḳavā‘id ideyim ta‘līm
Ki irsāl itdigiñ şı‘riñ ‘ayāndır cümle buṭlānı
- 11 Hele imlā ile ma’nā ikisi bir yana ṭursun
Ol elfāzı yazan ğāfil nice utanmamış cānı

- 12 Olur mı bî-ṭabî‘at iddi‘ā-yı şî‘r ile şā‘ir
Dilim bu nār-ı ğamdan ḥayf şad ḥayf oldu büryānı
- 13 Bu ‘aşr-ı ğam-fezāda bā-ḥuşuş ey dil mümeyyiz az
Gelüp da‘vā ile bî-ṭab‘ olmuş ‘Örfî-i şānî
- 14 Elif bā anlamaz daḥl eyliyor puḥte süḥansāza
Utanmaz ḥām-ı bî-idrāk utanmaz yokdur iz‘ānı
- 15 Benim Nef‘î‘den a‘ceb zāmm bir ṭab‘-ı zalūmum var
Vireydim izn aḡa elbet ḥarāb eylerdi devrānı
- 16 Velî‘inde kirāmi’n-nāsi mezmūm ol sitem-perver
Anıḡcün Ḳahramān-ı ḥüsn-i ṭab‘ım bağlamış anı
- 17 Bu etṡār-ı ‘acîbe etmesün mi ṭab‘ımı ta‘cîz
Müzellefler beni ḥāk eyledi ey ‘ālem-i fānî
- 18 Dilim ḥūn oldu evzā‘-ı sitemkārān-ı ‘ālemden
Kimi nev-ḡaṡ kimi sāde-ruḡ olmuş şanki Ḥākānî

[84b]

- 19 Disünler bāri ‘āşık dil-berān-ı mehveşānız biz
Gel imdi ḡadd-i serviḡ buseḡāḡıḡ ola dāmānı
- 20 Bu söz ḡaḡdır ḡabūl etmezsem itsün Ḥak beni maḡrūm
Vişāl-i yārdan yaḡsun fu‘ādım nār-ı hicrānı
- 21 Dirġā ḡandadır ḡanda süḡanver yār-ı şādık kim
Naḡīm’iḡ ola ma‘lūmı anıḡ māhiyyet ü şānı

22 Benim evvelde var bir nazm-ı pākım anlayan aḡlar
Gerek cānān-ı zī-ṣānı gerek ṭab‘-ı sūḡan-dānı

23 Dilā ṣabr eyle yārānıḡ cemī‘an oldılar vāḡıf
Sözün ḡat‘ eyleyüp def‘ ideḡör bu nār-ı sūzānı

Mükāleme dil-i ‘āṣıḡ-ı vefādār bā-dildār-ı ‘ālī-vaḡār

G. 292. [Remel: Fe‘ilātün(Fā‘ilātün)/Fe‘ilātün/Fe‘ilātün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

1 Bir güzel gördi dilim başına ṣarmıṣ ṣālı
Didi ‘uṣṣāḡına baḡṣ eyle o rūy-ı alı

2 Didi zabṭ eyledi ḡülzārımı ṣad zāḡ-ı siyāḡ
Yoḡsa bülbülden o baḡı kim iderdi ḡālī

3 Ehl-i ‘irfān geḡene geḡdi didiler ‘āṣıḡ
Ḥāle baḡ ‘ārif iseḡ diḡleme kīl ü ḡālī

4 Hele ṣabr eyleyelim bir niḡe eyyām ey dil
Baḡalım ṣonra o zālīm neye varır ḡālī

5 Ṭūṭī-i ṭab‘-ı Nazīm āḡ niyāzı budur
O leb-i ḡand dirīḡ etmeye ḡand ü balı

Bir iki çār-ebrū ḥʿānende alup baʿz-ı eḥibbā-yı zurefā ile Saʿd-ābād’a varup bir dil-güşā cāy-ı pūr-şafāya istinād idüp muḳābelemiz bir meh-liḳā dil-cūy u sāde-rūy-ı dil-ārā aşılarından o mekân-ı zī-şānda bulunup bizi gördükde bir beste-i rūḥ-efzā terennüm idüp gitdükden sonra [85a] icād ü inşā olınan ğazel-i ḥasret ü iştiyāk-ārādır

G. 293. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Dirīġā bezmimiz firdevs iken taḥt-ı caḥīm oldu
Dirīġā ğonçe gitdi bülbul-i ṭab‘-ı selīm oldu
- 2 Kitāb-ı sīne-i nālānımı açsam eḥibbāya
Olur zāhir ki lafz u ma‘nī-i keyfīm ‘adīm oldu
- 3 Gel ey muṭrib tesellī kıl benim bu ḳalb-i ġamġīnim
Firāḳı beste-ḥʿānıñ cānıma derd-i ‘aẓīm oldu
- 4 Ḳanā‘at kıl Naẓīm etme şikāyet bezmimiz şimdi
Müzellef çār-ebrū yār ile bāġ-ı na‘īm oldu
- 5 Firāḳından o dürrüñ zevraḳ-ı dil düşdi deryāya
Müyesser ḥamdü li’llāh rü’yet-i dürr-i yetīm oldu

G. 294. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Nevm-i ġafletden dirīġā dīde bīdār olmadı
Açılup bu ‘āleme diḳḳatle nezzār olmadı
- 2 Olmadı mesrūr bir dem sīne-i bī-kīnemiz
Bāġımız bu devr-i ‘ālemde çemenzār olmadı

- 3 Maḳṣadı ber-dār olup cānın fedā etmek dūrūr
Yāra ḳarṣu bu dil-i Maṣṣūr ber-dār olmadı
- 4 Ḳapdı dest-i Ehrimen mühr-i Süleymān'ım meded
Āṣaf-ı luṭf u kerem-perver ṣehim yār olmadı
- 5 Çāre eyleser meger tevḫīḳ-i Ḥaḳ yohsa Naẓīm
Sa'yımızla mūnis-i 'uṣṣāḳ dildār olmadı

[*Kāfiye-i harf-i yâ, hâṣiye*]

[81a]

Lehū

G. 295. [*Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün*]

- 1 Oḳu Ṣīrīn zebānıḡla ṣehā bu ṣi'r ü inṣāyı
Kelāmından gedānıḡ fehm ḳıl Ferhād-ı ma'nāyı
- 2 Serāy-ı cān-fezāsında Emīn Seyyid Efendi'nin
Ṣafā-yı ḡāṭır üzre gördünüz bezm-i muṣaffāyı
- 3 Gören bildi velākin görmeyen ḡuṣ eylesün cānā
İfāde idelüm bülbul gibi ol verd-i ra'nāyı
- 4 O deḡlü bāzī-i ṣevḳ-āver icrā eyledi aḡbāb
Degil ḡande ki ṣavt-ı ḳahḳaha ṭoldurdu dünyāyı
- 5 Kevāḳib arasında ṣann iderdi māh-ı tābāndır
Felek gibi ṭabaḳ üstinde gören ṭüp-ı ḡelvāyı

- 6 Didi her kim bulundu ol niṣīmengāhda ḥaḳḳā
Zemīne bu gece indirdi Ḥaḳ firdevs-i a‘lāyı
- 7 Eḥibbānıñ du‘āsın gel Naẓīmā naẓm kıl şimdi
Dü ‘ālemde ide ḥaḳ behremend a‘lā vü ednāyı

[81b]

Lehū

Ġazel-i rengīn

G. 296. [Muzārī: Mef‘ūlū/Fā‘ilātü/Mefā‘ilū/Fā‘ilün]

- 1 Dirsın ki sevmeyārımı boş ҡo o şöḥbeti
Göñlüm sever nigārımı boş ҡo o şöḥbeti
- 2 Men‘ etmeyārdan benı vā‘ız ki yār içün
Terk eyledüm diyārımı boş ҡo o şöḥbeti
- 3 Ey ‘andelīb şādıḳ isey dirsın ey perī
Būs etmey gel ‘izārımı boş ҡo o şöḥbeti
- 4 Dirsey derūnum añla ki zehr-āb-ı şerbetem
İncitmey zūlf-i mārımı boş ҡo o şöḥbeti
- 5 Tāb u tevānım oldu senıñ bār-ı miḥenıñ
Fehm eyle kār u bārımı boş ҡo o şöḥbeti
- 6 Bayḳuş degil ümīdi Naẓīm’ıñ ki ҡapmaya
Şāḥīn bile şikārımı boş ҡo o şöḥbeti

- 7 Żabṭ eylemezsin aṅla Hezār'ıñ kelāmını
 Ey zāğ gül- 'izārımı boş ҡo o şöḥbeti

[82a]

Velehū

G. 297. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Gözümdе yārsuz cennet cehennem nārıdır ma'nen
 Göñül dildārsuz ḥayli zamān efkārıdır ma'nen
- 2 Fezā-yı derd-i 'aşķ-ı yārda ğam-ḥ'ār ü yārım yok
 Yine bu 'aşķ-ı ḥün-ḥ'ārım göñül ğam-ḥ'ārıdır ma'nen
- 3 Ḥazān-dīde benim bāğ-ı derūnum şahın-ı 'ālemde
 Ƙudūmından bahārıñ maḥż-ı vīrān kārıdır ma'nen
- 4 Mütūn-ı miḥnetim hiç şerḥe gelmez bezm-i 'irfānda
 Midād-ı ḥaṭṭ-ı ebvāb u 'ibāret nārıdır ma'nen
- 5 Ḥarāb olmuş Nazīm'ıñ cānınıñ eyvānına ḥayfā
 Serāyı āteş-i hicrān-ı cānānsārıdır ma'nen
- 6 Hele inşāf mı derd ehli derd ehlinden olmak dūr
 Ḥuşūşā beynimizde āb-ı ūlfet cārıdır ma'nen
- 7 Ḥaķīriñ beytü'l-aḥzānın Ƙudūmuñla müşerref ƙıl
 Dil-i Ya'ķūb'uma şad gūne 'illet tārıdır ma'nen

[82b]

Velehū

G. 298. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Dil-i vīrāne kemālāt ile ma'mūr oldu
Şoḥbet-i yār-ı vefādār ile mesrūr oldu
- 2 Hāk murādın vire aḥbāb-ı vefādārānıñ
Ḥātırım neyyir-i iḥlāş ile pūr-nūr oldu
- 3 Bā-ḥuşūş ekrem-i aḥbāb 'İşāmü'd-dīn kim
Fazl ile 'ilm ile 'irfān ile meşhūr oldu
- 4 Pederi zāt-ı şerīf ehl-i kerem şāhib-dil
Zādesi anıñ içün fazl ile gencūr oldu
- 5 İkisın 'ömr ile devletle mu'ammer ide Hāk
Ey Nazīm anla kelāmım bu ki maḥşūr oldu

Velehū

G. 299. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Çıksun ol göz k'olamaz bezmiñ ile nūrānī
Yere batsun o göñül k'olmaya zıkrıñ cānı
- 2 Merdüm-i sīne-i bī-kīne-i ğamgīnimizeñ
Rü'yetiñ cennetidir şoḥbetüñüz īmānı
- 3 Zātını her ne zamān kim görürem rüy-be-rū
Olsa biñ derdim eger cümlesi olur fānī

4 Tā bu rütbe saña bend olduğım ey şāh-ı cihān⁴⁸⁵
İhtiyārı degil illā Şamed'in fermānı

5 Ba'z-ı ah-yānda eger şıkletim eylerse zühūr
Umarum dāmen-i 'afvın ide mestūr anı

Tetimme

6 Şağ oluñ ey dil-i mecrūhuma luţfuñ merhem
Şağ oluñ ey dilimin derdine sen dermānı

7 Ezelī çāker-i kemter saña bī-çāre Nazīm
Söz dükendi ne diyem hātırın anlar anı

Velehū

G. 300. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

1 Yine geldi dil-i bī-tābıma şevk-i ezelī
Nice yā söylemeye gül gibi bülbül ğazeli

2 O şehin halka-i zülfinde gönül bend oldı
Kurtarırsa meger ol dāmdan ancak eceli

3 Turmayup bāde-i vaşlın dil ü cān tālbidir
Zāhidā tevbemizin vāh yıkıldı temeli

4 'Ākıbet fetḥ iderem kal'asını maşşūdun
Himmetim Aḥmed ü hem Ḥayder-i Kerrār 'Alī

⁴⁸⁵ bend olduğım ey şāh-ı cihān: dil bağladığım ey mün'im

- 5 Ezelî ‘aşık-ı vechim olabildün mi Nazîm
Bu idi aşl-ı su’âlînde cevâb oldu *belî*

[85a]

Mukatta‘ât

Bu kıt‘a karındaş-ı ekremim Kanina Tekyesi’niñ şeyhine ifâde-i hâl içün irsâl olunmuşdur

Kt. 5 [Hezec: Mef‘ülü/Mefâ’ilün/Fe‘ülün]

- 1 Beytü’l-hazenim efendi raqqâş
Geldiği gibi hayâl-i Yūsuf

[85b]

- 2 Şabra mededâ mecâlimiz yok
Bî-rü’yet-i rûy-ı al-i Yūsuf

- 3 Ya ‘kûb-ı dil-i Nazîm’i yakdı
Nâr-ı taleb-i vişâl-i Yūsuf

Der beyân-ı ahvâl-i haqîkat

Kt. 6 [Hezec: Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün/Mefâ’ilün]

- 1 Haqîkat nûr-ı Hâlîk’dır haqîkat lutf-ı Râzık’dır
Sözüm tahkîk-i şadıkdır bunu her şahşa virmezler
- 2 Nazîm eyler ehibbâya senâ mâ’il bu sevdâya
Bu hâlet kâr-ı ‘âşıkdır bunu her şahşa virmezler

Der-medh-i serāy-ı İslām Ağa ve ‘Azīz Ağa

Kt. 7 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Cihānda mişli yokdur bu serāy-ı rūḥ-efzānı
Ḥudā kılsun dilā şāḥiblerin ma‘mūr u ābādān
- 2 Nazīmā bunca eyvān medh olunmak iktizā etmez
Semen gibi hevāsından açılır ḥātır-ı insān

Der-bed-du‘ā-yı teb-i İsmā‘īl Paşa

Kt. 8 [Hezec: Mef‘ülü/Mefā ‘ilü/Mefā ‘ilü/Fe ‘ülün]

- 1 Allāh’a tazarru‘ ideriḡ maḡsadımız bu
Ḳahr eyleye ol Ḥālīḡ-ı eṣyā seni ey teb
- 2 Ey kāfir-i bi’llāh nice paşaya doḡunduḡ
Ḥaḡ’dan dilerem eyleye ifnā seni ey teb
- 3 Dil çünki saḡa bunca du‘ā eyledi bir şey
Bu tehlikeden ḡurtara ḡā-şā seni ey teb

Der-du‘ā vü ṣenā-yı müşārun ileyh

Kt. 9 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 İlāhī ‘ömrin efzūn eyle İsmā‘īl Paşa’nıḡ
Du‘ā-gū bendesiyem farz-ı ‘aynımdır ṣenāsı hem

- 2 Odur ‘ākıl odur ‘ādil odur fāzıllara mā’ıl
Şu deñlü rüşd ile kāmıl ki olmaz sırr aña mübhem

[86a]

Der-medh-i qarındaşım Müneccim ‘Alī Efendi

Kt. 10 [Müctes: Mefā’ilün/Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’ilün)]

- 1 Meh-i sipihr-i ma’ārif ‘Alī Efendi kim
İhāta eyledi ‘ilmi cihānı ser-tā-pā
- 2 Nazīm o zāta du‘ā-gūy olursa lāyıkdır
Tarīk-i ma’rifet-i Hakk’a sālīk-i dānā
- 3 Hudā müyesser ide maqşadın bi-hürmet-i Mīm
Bi-hakk-ı cümle-i āyāt u sırr-ı noқта-i bā

Qarındaş-ı ekremim Muhlış Beg’e irsāl olunmuşdur

Kt. 11 [Recez: Müstef’ilün/Müstef’ilün/Müstef’ilün/Müstef’ilün]

- 1 Ey Muhlış-i hālīş-fu’ād v’ey ‘ārif-i pāk-i’tikād
Dā’im olasın ber-murād haşmın murādından ba’īd
- 2 Neşrin dür-i deryā-yı tab‘ nazmın dür-i yek-tā-yı tab‘
Muhlışlere ihdā-yı tab‘ hussāda şemşīr-i hadīd

Yūsuf Beg-zāde devletlü Kāplan Paşa mīr-i ‘ālī-şān iken müşārūn ileyhe irsāl olınan ‘arz-
ı hāldir

Kt. 12 [Hafif: Fe ‘ilātūn(Fā ‘ilātūn)/Mefā ‘ilūn/Fe ‘ilūn(Fa ‘lūn)]

- 1 Şi‘r-i mu‘ciz-beyān-ı bī-mişliḡ
Hey efendim duyuldı ‘ālemde
- 2 Kālbīḡ āyīne-i mücellādır
Şöhret-i ḡūr buldı ‘ālemde
- 3 Bir ḡazel himmet it recā iderüz
Görelüm biz de n’oldı ‘ālemde
- 4 Ey ki kāf ile bā vü lām ü elif
Nūn ismiḡ duyuldı ‘ālemde
- 5 Şöyle bil kim Naẓīm-i meddāḡıḡ
Hem du‘ā-gūyuḡ oldu ‘ālemde

Der-medḡ-i mūmā ileyh

[86b]

N. 1 [Hezec: Mefā ‘ilūn/Mefā ‘ilūn/Mefā ‘ilūn/Mefā ‘ilūn]

- 1 Belāḡat ḡatırında ol kadar var Mīr Kāplan’ıḡ
K’olaydı çarḡda ḡayrān olurdı zihni Saḡbān’ıḡ
- 2 Naẓīmā ola ma‘lūmuḡ bulunmaz ḡadd ü pāyānı
Ne deḡlü medḡ iderseḡ zihni ü isti‘dādını anıḡ

Der-medh-i maḳām u ṣādurvān-ı Mīrān-ı ‘Ālī-ṣān

Kt. 13 [Müctes: Mefā’ilün/Fe’ilātün/Mefā’ilün/Fe’ilün(Fa’ilün)]

- 1 Cihānda görmedi çeşm-i ḥaḳīr böyle maḳām
Mu‘ammer eyleye şāhiblerin şeh-i şāhān
- 2 Murād maḥż-ı du‘ā yoḥsa medhe ḥācet yok
Yeter Nazīm-i ṣenā-ḥān ṣadā-yı ṣādurvān

Der-vaşf-ı ḳahve-ḥāne-i Avlonya

Kt. 14 [Hezec: Mefā’ilün/Mefā’ilün/Fe’ülün]

- 1 Biliḡ Avlonya’da bu ḳahve-ḥāne
Dem-ā-dem şayḳal-ı jeng-i göñüldür
- 2 Derūnında olan ehl-i zarāfet
Nazīmā ṭab‘ı bülbül ḳalbi güldür

Eḥibbādan bir zāt-ı şerīf-i zarīf-i nazīfe irsāl olunmuşdur

N. 2 [Hezec: Mefā’ilün/Mefā’ilün/Mefā’ilün/Mefā’ilün]

- 1 Nazīm olmuş eḥibbāya du‘ā-gū dā’im ey ‘ārif
Huşūşā ehl-i ‘irfānsın ki ṭab‘ıḡ sālīm ey ‘ārif
- 2 Firāḳıḡ ‘askeriyle çeşmimiz ceng ü cidāl eyler
Sipāhıdır sirişkim gice gündüz ḳā’im ey ‘ārif

Hücreye iskân için Şeyhu'l-İslâm'a virilen kıt'adır

Kt. 15 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Efendim lutf kıl bî-çâre 'abdiñ eyleme mahrûm
Mekânsuz qalmışam hâlim perîşân oldu sultânım
- 2 Nice takrîr idem ahvâlimi ey ma'den-i eltâf
Nazîm eyvâh ser-gerdân ü hayrân oldu sultânım

[87a]

Der-medh-i Kedhüdâ-yı Şeyhu'l-İslâm

Kt. 16 [Müctes: Mefā 'ilün/Fe 'ilātün/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Muhibb-i ehl-i ma'ârif zarîf-i kadr-şinâs
Hasan Efendi ki anıñ kemâli zâhirdir
- 2 'Aceb mi olsa ger iskân-ı hücreye bâ'is
Senâ iden aña dâ'im Nazîm-i şâ'irdir

Mûmâ ileyhe recâ-nâme

Kt. 17 [Hezec: Mef'ülü/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 Sultânım eyâ zarîf-i kâmil
Ey 'âlî-himem Hasan Efendi
- 2 Şaşdum felegiñ cefâlarından
Bu hâlde bırakma derdmendi

- 3 Luṭf eyle ‘azīz başıñıçün
Şād eyle Naẓīm-i müstemendi

Belgradī bir muḥibb-i dervīş-i şadākat-endīşe irsāl olunmuşdur

N. 3 [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Severüm şöyle seni cān ile Dervīş Ḥasan
Ḥaḵ bizi ḥatm ide īmān ile Dervīş Ḥasan

- 2 Bizi da‘vātdan unutma recāmız budur
Rūz u şeb āh ile efgān ile Dervīş Ḥasan

Bir yār-ı vefādāra firistāde olunmuşdur

N. 4 [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Ḥūn aḵarsa ne ‘aceb dīde-i ḥūn-bārimdan
Çarḥ-ı devrān beni dūr itdi vefādārimdan

- 2 Şıdkımı şıdk ile bildüm degil ikrārından
Şıdkımı şıdk ile bildi degil iş‘arımдан

- 3 Böyle bir yār-ı vefādārıñ İlāhī luṭf it
Zevḵ-i vaşlıyla ḥalāş it beni ekdārimdan

[87b]

Bir yār-ı ‘ālī-miḳdār-ı şadāḳatkāra irsāl olunmuşdur

Kt. 18 [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fa ‘lün]

- 1 Olalı dūr seniñ gibi vefādārimdan
‘Arş-ı a ‘lāya ḥurūc eyledi bil feryādım
- 2 Āh ḳaldım bu vilāyetde ġarīb ü bī-kes
Gice gündüz hemān Allāh’dan istimdādım

Der-ta ‘dād-ı uşṭukussāt-ı eşyā ve naşīḥat-i dil-i ṭālibān-ı ehl-i vefā

N. 5 [Mütekârib: Fe ‘ülün/Fe ‘ülün/Fe ‘ülün/Fe ‘ül]

- 1 Nazīm uşṭukussāt oldı çehār
Turābun ve mā’ün hevā’ün ve nār
- 2 Dilā pendimi diñle her müşkilin
Su’āl eyle üstādına etme ‘ār
- 3 Eger şetm iderse şerefdir saña
Ki ma’nen odur dilber-i şīvekār

Birāderim Şeyḥ-i Bosnevī’nin ve inşā eylediği risālesi medḥindedir

Kt. 19 [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Bir risāle söylemiş diḳḳatle Şeyḥ-i Bosnevī
Müşkili ḥall eylemiş ḥüccetle Şeyḥ-i Bosnevī

- 2 İ'tikādı pākdır zih̄n ü zekāvetde ferīd
Halkı irşād eyledi himmetle Şeyh-i Bosnevī

Laṭīfe ber-vech-i ta'riẓ

N. 6 [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Saṇa revā mı bizi hiç ziyāret etmeyesin
Nazīm-i zār ile bir laḥza ülfet etmeyesin
- 2 Re'īs Efendi-i sābıksın ey vefāsuz dost
Sezā mı bāri bu ma'nāya fikret etmeyesin
- 3 Günāhın eyle tefekkür ki 'afva ḳābil mi
'Ale'l-ḥuṣūṣ edā-yı emanet etmeyesin

Eyẓan ber-nehc-i ta'riẓ

[88a]

Kt. 20 [Hezec: Mefā'ilün/Mefā'ilün/Mefā'ilün/Mefā'ilün]

- 1 Ḳuru da'vā ki şāhidsüzdür ol n'eyler dil-i şādık
Bize müştāk olan bu cānibe elbette meyl eyler
- 2 Hele bizden selām olsun hezārān cümle yārāna
Nazīmā şādıḳān bu cānibe elbette meyl eyler

Der-ta 'dād-ı burūc-ı şimāliyye ve cenūbiyye 'ale't-tertib

Kt. 21 [Mütekârib: Fe 'ülün/Fe 'ülün/Fe 'ülün/Fe 'ül]

- 1 Burūc-ı şimāliyye altı Nazīm
Bunı teşne qalbiñe kıl selsebīl
- 2 Hāmel şevr cevzā geçince bunı
Di sertān esed sünbüle ey ḥalīl
- 3 Cenūbiyyede altıdır ezber it
Eyā kevkeb-i burc-ı ḥalk-ı cemīl
- 4 Di mīzān ü 'aḳreb daḥı ḳavs hem
Şehā cedy ü delv ü daḥı ḥūt bil

Der-ta 'dād-ı burūc-ı 'alā ḡayri't-tertib

Kt. 22 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Şimāliyye burūc altıdır ey tālib ḥaberdār ol
Esed şevr ü ḥamel sertān ü cevzā sünbüle ey cān
- 2 Cenūbiyye daḥı altıdır aḳla ḳavs ü 'aḳreb hem
Biri cedy ü biri delv ü biri ḥūt u biri mīzān

Ḳarındaşım Belḡradī Bayram Efendi'ye irsāl olunmuşdur

Kt. 23 [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Ehl-i dīl yār-ı muvāfıḳ şādıḳa insān olan
Cān ü dilden meyl ider elbet meger ber-nām ola

- 2 Ben Nazīm-i baħr-i şıdķam cūş ider bī-iħtiyār
Her şebiñ ķadr ola dā'im her gūnūñ Bayram ola

Vezīr-i rūşen-zamīr Şerīf Ħalīl Paşa'nın 'arz-ı ĥālinde taħrīr olunmuşdur

N. 7 [Hezec: Mefā 'ilūn/Mefā 'ilūn/Mefā 'ilūn/Mefā 'ilūn]

- 1 Ėarībem hem mekānsuz tālībem luţf eyle sultānım
Du'ā-yı ĥayrın olmuş vācibim luţf eyle sultānım

[88b]

- 2 Seniñ dergāhına gelmiş ķoma bī-çāreyi maħrūm
Keremķārā efendim şāhibim luţf eyle sultānım

Devletlū Şerīf Paşa Ħāzretleri kedħudā-yı şadr-ı 'ālī iken ma'rifetlū mekrūmetlū
ķarındaş-ı e'azz ü ekremim mührdār-ı muħterem el-Ħāfız Aħmed Efendi Ħāzretleri'niñ
şenā vū [du]'āsındadır

Kt. 24 [Hezec: Mefā 'ilūn/Mefā 'ilūn/Mefā 'ilūn/Mefā 'ilūn]

- 1 Münevver cebhe-i pāki mişāl-i neyyir-i enver
Mükerrem kedħudā-yı şadr-ı 'ālīniñ mührdārı
- 2 Du'ā-gū olsa lāyıkdır Nazīm ol zāta rūz u şeb
Mu'ammer eyleye zāt-ı şerīfin Ħāzret-i Bārī

Mūmā ileyh muhlis-i ekremime recā-nāmedir

N. 8 [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Hāk te'ālā qadriñ efzün eyleye 'ömrün tavīl
Dem-be-dem düşmenleriñ mağmūm hem h'ār u zelīl
- 2 Himmet eyle ben Naẓīm-i nā-murādı şād kıl
Ey mükerrrem mührdār-ı Hāzret-i Eşref Halīl
- 3 Kedhūdā-yı şadr-ı a'zamdır ki a'lā cümleden
Teşneye lutfı n'ola olursa dā'im selsebīl

Yanyevī fazīletli semāhatli qarındaş-ı 'ālī-şānım 'Alī Efendi'niñ zıyāfeti şöhetinde ve du'asında inşā olınan kıt'a-i leṭāfet-nümādır

N. 9 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Naẓīmā şükr kıl bu şöhet-i hāş-ı eḥibbādır
Huşuşā beynünüzde şimdi şöhet tatlu helvādır
- 2 Zıyāfet şāhibin yā Rab hemīşe ber-murād eyle
Ki qalb-i pāki anıñ maḥz-ı mir'āt-ı mücellādır

[89a]

Bu kıt'a dahı devletlü merhametlü Şerîf Halîl Paşa'nın dest-i kerem-güsterlerine virilen
'arz-ı hâlde muharrer

Kt. 25 [Muzârî: Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün]

- 1 İzhâr-ı ma'rifet idemem hâk-i pâyiçe
Ey kûlzüm-i muhîṭ dūr-i 'ilm ü ma'rifet
- 2 Halka-be-güş bendeñüz olursa ber-murād
Himmet seniñ eyā yem ü deryā-yı merhamet

Bu kıt'a-i şadākat-takrîr Üstādî Fazîletli Sultānım Şehdî Efendi Hâzretleri'ne irsâl olınan
du'â-nâmede taḥrîr ü taṣṭîr olunmuş

Kt. 26 [Müctes: Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Ne deñlü medḥ ü şenā eyler ise ṭab'-ı Naẓîm
Şadākat üzre sezâdır saña eyā üstād
- 2 Hemîşe şıdḳ ile vird eyledim ü derd etmek
Du'â-yı ḥayrını vâcib baña eyā üstād
- 3 Hülûş üzre saña ben dahı niyâz iderem
Du'â-yı ḥayrını gönder aña eyā üstād

Velehü⁴⁸⁶

Kt. 27 [Hezec: Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Mefâ'ilün]

- 1 Bi-ḥamdi'llāh bi-ḥamdi'llāh şafâ-yı ḥâtırım vardır
Eḥibbânın firâkından bu göñlüm olmayaydı kan

⁴⁸⁶ Bu kıt'a hâşiyede olup sona ilave edileceği işaretle gösterilmiştir.

- 2 Hevāya per açup şāhīn gibi uçardı bu cismim
Güzeller iştiyākından bu gönlüm olmayaydı kıan

[85b'den itibaren hâşiyede bazı mukatta'ât bulunmaktadır. Sayfa sırasının takibi açısından buradan itibaren 89a'ya kadar kıt'alar yer almaktadır.]

[85b]

Kıt'a li-muḥarririhi'l-ḥaḳīr

Kt. 28 [Muzârî: Mef'ûlû/Fâ'ilâtü/Mefâ'ilü/Fâ'ilün]

- 1 Ey bî-şumâr gevher-i deryâ-yı rahmetin
Mesrûr eyle şāhibini bu sefinenin
- 2 'Ārif süḥan-şinās müzellef efendi kim
Destinde ma'rifetde kilîdi ḥazînenin
- 3 Bir dem laṭîf-i gönçe-i bâğ-ı cemāl idi
Yârı anıñcün oldu Hezâr-ı kemînenin

Velehû

Kt. 29 [Müctes: Mefâ'ilün/Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Zebân-ı ḥâl ile taḳrîr ider bu şâdurvân
Naẓîm-i bî-mededin Mîr Aḥmed'in ḥâlin
- 2 Geçüp bu deñlü zamân yok mı çarḥın inşâfı
Ki men' ider yine verd ü hezâr âmâlin

Velehū

N. 10 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 Kelāmın luṭf idüp diṅle kelāmı
Naẓīm'ıñ bī-nizām olmuş nizāmı
- 2 Miyān-ı bāde vü gül olsa yārıñ
Elif ḳaddi 'ayān olur mı nāmı

[86a]

Velehū

Kt. 30 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Zer-i ḥālīş olursa kīmiyā-yı iltifātından
Olur yoḥsa benim naẓmım efendim ḳalbden dūndur
- 2 Zamān-ı devletiñde mün'imā yūmn-i kemāliñden
Nihāl-i ṭab'ımız bāğ-ı süḥanda serv-i mevzūndur

Velehū

N. 11 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Efendim ger su'āl eylerse aḥvāl-i perīşānım
Ḥikāyetdir şikāyet olmasun devletlü sultānım
- 2 Tenimde dürlü dürlü renc ü 'illet āşikār oldu
Mişāl-i devr-i Eyyüb-i belā-keş döndi devrānım

Kt. 31 [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

1 Feth idüp güftelerin her ne zamān kim bakşam
Dem-i 'İsī gibi ben hasteyi ihyā eyler

2 Gülşen-āsā açılınca sühan-ı yār-ı 'azīz
Dil-i bülbülde haṭ-ı şevķiṇi imlā eyler

[89a]

Muḳaṭṭa'āt-ı tevārīḥ

Tārīḥ-i vefāt-ı 'amm-ı büzürgvār Murād Big-zāde İslām Big rahmetu'llāhi 'aleyh
rahmeten vāsi'aten

Kt. 32 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

1 Dirīgā Mīr İslām ey gönül gitdi bu 'ālemden
O şādık şāf-dil ol Ḳahramān ol şīr-i bī-hem-tā

2 Çü bildi *sicn-i mü'min* olduğın bu fānī dünyānı⁴⁸⁷
Bu zindāndan çıkup ḥamd ile oldı dāḥil-i 'uḳbā

3 İlāhī rūḥını müstağraḳ-ı deryā-yı rahmet kıl
Bi-sirrin kāf-hā-yā-'ayn-şād ve sūre-i tā-hā

4 Nazīmā 'andelīb-i bāğ-ı cennet söyledi tārīḥ
Heyā gel Mīr İslām'ın mekānı cennet-i a'lā⁴⁸⁸

⁴⁸⁷ Dünya müminlerin zindanıdır. Hadis-i Şerif

⁴⁸⁸ 1144:

هيا كل مير اسلامك مكانى جنت اعلا

[89b]

Tārīḥ-i merḥūme vü mağfûre cedde-i mükەرreme raḥmetu'llāhi 'aleyhā raḥmeten
vāsi'aten

Kt. 33 [Hafîf: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

1 Vālidem ey dirîḡ dünyādan
Gıtdi olsun mekânı cennetde

2 Kim gelüp gitmedi bu 'ālemden
Cem'imiz 'ākıbet kıyāmetde

3 Sicn-i mü'min bu fānī dünyādan⁴⁸⁹
Ehl-i imān giden selāmetde

4 Yā İlāhī bi-ḥakk-ı Kur'an kıl
Rūḥ-ı pākin hemîşe rāḥatda

5 Müjde virdi Nazīm'e luṭf-ı Hudā
K'olma ey nā-tüvān ḳasāvetde

6 Diṅle benden me'al-i tārīḥin
Vālideṅ şimdi nūrı cennetde⁴⁹⁰

⁴⁸⁹ Dünya müminlerin zindanıdır. Hadis-i Şerif

⁴⁹⁰ 1148:

والدهك شمدي نوری جنتده

Tārīḥ-i vefāt-ı mīr-i celīlū'ş-şān Ḥazret-i Maḥmūdū'z-zamān raḥmetu'llāhi 'aleyh bi-
hürmeti Resūl-i ins ü cān

Kt. 34 [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Gitdi ol mīr-i mükerrrem ya 'nī Maḥmūdū'z-zamān
Tengnā-yı dehrden cennetde oldı hoş-ḥırām
- 2 Vechi vardır şad hezārān āh ü efgān eyleyüp
Bu muşībetden olursa cümle eşyā zehr-kām
- 3 Nice bu gāmdan vücūdum lāle-āsā olmaya
Mevc urur deryā gibi gözden akan ḥūn mūdām
- 4 Çarḥ-ı dūn-himmet hoş olsun ḥātırın şimdengirü
İstedüğün gibi alduḡ çünkü benden intiḳām
- 5 Haşra dek tırma figān kıl ey göñül bu şavt ile
N'eyledün ey çarḥ-ı bī-raḥm ü niḫām ü intiḫām
- 6 İntizāрім mevc-i baḥr-i luṭf-ı Rabbü'l- 'ālemīn
Keşti-i cānımda bād-ı çarḥiçün kalmadı kām

[90a]

- 7 Hāşe li'llāh el çekem āh ü figāndan bir nefes
Āh efgān eylerem olunca maḳşūdum tamām
- 8 Hāḳ Resūl'ün hürmetiyçün dā'imā şād eyleye
Rūḥunı ey 'andelīb-i ravza-i dārü's-selām

- 9 Ğaybdan tārīḫiñi gūş eyleyüp didi Nazīm
Mīr Maḥmūd aldı cennetde nevā yüz biñ maḳām⁴⁹¹

Dīger tārīḫ-i merḥūm müşārun ileyh

Kt. 35 [Hafīf: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Mefā ‘ilün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Mīr Maḥmūd ol yegāne-i dehr
Eyledi ‘azm-i bārgāh-ı behişt
- 2 Gördi kim terk-i ‘ālem-i fānī
Sebeb-i irtifā ‘-ı cāh-ı behişt
- 3 Meyl idüp gitdi ey göñül kıl āh
Gitdi ol şadr-ı taḥtgāh-ı behişt
- 4 Hātif-i ğayb söyledi tārīḫ
Peyk-i cān-baḥş-ı şāh-rāh-ı behişt
- 5 Gūş idüp yazdum ey Nazīm-i ḥaḳīr
Bedr-i Maḥmūd’um oldı māh-ı behişt⁴⁹²

Tārīḫ-i rīş-i merḥūm Muştafā Paşa

Kt. 36 [Hafīf: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Mefā ‘ilün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Āşafü’d-dehr Muştafā Paşa
Diñle kim bu meşel mübārekdir

⁴⁹¹ 1148:

میر محمود الدی جنتده نوا یوز بیک مقام

⁴⁹² 1148:

بدر محمود اولدی ماه بهشت

- 2 Şakalın kıldı ziynet-i peyker
Hamdū li'llāh 'amel mübārekdir
- 3 Hānde-rūdūr mu'ammer eyleye Hāk
Şakalı hem güzel mübārekdir
- 4 Diyelüm ey Nazīm tārīhın
Gül-i tāze şakal mübārekdir⁴⁹³

[90b]

Tārīh-i vefāt-ı mūmā ileyh rahmetu'llāhi te'ālā

Kt. 37 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Çü gitdi ol ferīdū'l-'aşr ya'nī Muştafā Paşa
Dilā tırma şeb ü rüz āh ü efğān kıl bu dünyāda
- 2 O dānā-yı zamān ol 'ārif-i bī-miśl ü bī-hem-tā
Muḥibb-i ehl-i 'ilm ü faẓl 'aql u fikri ma'nāda
- 3 Nice hūn olmaya gönlüm nice kan dōkmeye çeşmim
Eyā çarḥ-ı felek kā'il nice olduḡ bu bī-dāda
- 4 Hābībīḡ ḥürmetiyçün rūhını şād eyle yā Raḥmān
Tārīḡ-i 'aşḡda şıdḡ üzre oldı çünki cān-dāde

⁴⁹³ 1150:
كل تازه صقل مباركدر

- 5 Naẓīm-i nā-tüvān bī-hūş iken gūş itdi tārīhin
Beḳā firdevs-i a‘lā Muştafā Paşaya dil-dāde⁴⁹⁴

Tārīḫ-i vefāt-ı Murād Big-zāde Süleymān Big raḥmetu’llāhi te‘ālā

N. 12 [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Ey göñül gitdi Süleymān Beg hemān
Türmayup her dem çağır yā Müste‘ān

- 2 Yā İlāhī yā Raḥīm ü yā Kerīm
Vir aḡa cennetde bir a‘lā mekān

- 3 Söyledi ḡasretle tārīhin Naẓīm
Vāh ḡayfā gitdi ol şīr-i cihān⁴⁹⁵

Tārīḫ-i cısır-i Merḡūm Maḡmūd Paşa raḥmetu’llāh

Kt. 38 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Vezīr-i āl-i ‘Oḡmān ‘ādilü’d-devrān ‘imādü’d-dīn
Dilā Maḡmūd Paşa’dır ola her ḡuşşadan āzād

- 2 O bir ‘ālī-cenāb āşaf ki etmez ihtimām itse
Ne deñlü şā‘irān-ı cümle ‘ālem medḡini īrād

[91a]

⁴⁹⁴ 1151:
بقا فردوس اعلا مصطفى پاشايه دلدادہ

⁴⁹⁵ 1151:
وآه حيفا كندی اول شیر جهان

- 3 Dem-ā-dem ‘azm-i pāki maḥẓ-ı ḥayr olmuş bu ‘ālemde
Buyurdı himmetiyle itdiler bir köpriyi bünyād
- 4 İlāhī dü cihānda ḥāşıl eyle cümle maḥşūdın
Bi-ḥaḳḳ-ı Aḥmed-i Muḥtār hem esrār-ı Yā-sīn şād
- 5 Yedilerle Naẓīmā gül gibi bülbul didi tārīḥ
Zihī cizr-i mu‘allā şāḥibin Ḥaḳ eyleye dil-şād⁴⁹⁶

Tārīḥ-i vilādet-i maḥdūm-ı Bayram Paşa a‘nī Ṭāhir Beg eṭāla’llāhu ‘ömrehū

Kt. 39 [Recez: Müstef‘ilātün/Müstef‘ilātün]

- 1 El-ḥamdü li’llāh bir pāk zāde
Paşa’ya virdi Ḥallāḳ-ı Kādir
- 2 Şimdi du‘ā kıl medḥe ne ḥācet
İsmi gibidir cismi de Ṭāhir
- 3 Kılısun mu‘ammer Ḥallāḳ-ı ‘ālem
Devletde yek-tā ‘irfānda māhir
- 4 Tārīḥ-i mu‘cem olmuş Naẓīmā
Gün gibi toğdı gün gibi Ṭāhir⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ 1080+7+64=1151 (mısra toplamı 1080’e yedi ve bülbul kelimesinin değeri 64 eklenir):

زهی جسر معلاً صاحبن حق ایلیه دلشاد

⁴⁹⁷ 1154: (tarīh-i mu‘cem, noktalı harfler sayılır)

کن کیبی طوغدی کون کیبی طاهر

Tārīḥ-i çeşme-i İsmā'īl Paşa dāme iḳbālühū

Kt. 40 [Hafîf: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

1 Çeşme yapdurdı ol ferīdü'l-'aşr
Ey göñül söyle āb-ı Hızır için

2 Ya 'nī İsmā'īl Paşa kim
Himmeti böyle āb-ı Hızır için

3 Bir akar-çeşme luṭfı dahı anıñ
Teşnegān öyle āb-ı Hızır için

4 Haberim var bu çeşmeniñ dā'im
Da'veti şöyle āb-ı Hızır için

[91b]

5 Ger şorarsañ Nazīm tārīḥin
Di için öyle āb-ı Hızır için⁴⁹⁸

Tārīḥ-i diğēr çeşme-i mūmā ileyh

Kt. 41 [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

1 Halkı iḥyā itmek için ol vezīr-i bī-bedel
Ya 'nī İsmā'īl Paşa luṭfı iḥyā çeşmesi

⁴⁹⁸ 1155: (Hızır kelimesi ح harfi ile noktasız yazılmış, sonuç 1155 çıkmıştır. Doğru yazılsa 1747 çıkacaktı)
دی ایچک اویله اب حضری ایچک

- 2 Çeşmeler yapdurdı kim çeşm-i cihān görmüş degil
Her zamān aḡsun anıḡ maḡşūd-ı aḡşā çeşmesi
- 3 Maḡlabı çünki hemīşe luḡf u iḡsān ḡullara
Ber-ḡarār olsun anıḡ maḡlūb-ı a‘lā çeşmesi
- 4 Fıkr iderken ey Naḡīm-i nā-tüvān tāriḡhini
Ṭab‘ımı mest eyledi Ḥaḡ‘dan ki ṣahbā çeşmesi
- 5 Şu içüp çıkınca tāriḡhin yediler didiler
Āb-ı zemzem a‘nī İsmā‘īl Paşa çeşmesi⁴⁹⁹

Tāriḡ-i serāy-ı Bayram Paşa

Kt. 42 [Recez: Müstef‘ilātün/Müstef‘ilātün]

- 1 Memdūḡ-ı ‘ālem düstūr-ı a‘ḡam
Paşa-yı ekrem devletlü mün‘im
- 2 Yapdurdı bir ḡaṣr ol āṣaf-ı ‘aṣr
Görmüş degildir ‘ayn-ı ‘avālim
- 3 Olsun mu‘ammer eyvānı ber-ter
Tā rüz-ı maḡşer ma‘mūr dā‘im
- 4 Muḡkem serādır gerdün-binādır
Medḡe sezādır ey ṭab‘-ı sālīm

⁴⁹⁹ 1162-7=1155:

آب زمزم اعنى اسمعيل پاشا چشمهسى

5 Ey çeşm-i bīnā bak kim ne ma‘nā
Fırdevs-i a‘lā dünyāda kâ‘im

6 Tārīhini ger benden sorarsa
Diñle Nazīm ol bu ‘ilme ‘ālim

7 Geldi yediler birden didiler
Kaşr-ı mu‘allā devletle kâ‘im⁵⁰⁰

[92a]

Tārīh-i zülf-i Şādık Çelebi ‘ammerehu’llāhu şıdķahū

Kt. 43 [Muzârî: Mef‘ûlü/Fā‘ilātü/Mefā‘ilü/Fā‘ilün]

1 Şādık Muḥammed ol ki ḥacel eylemiş anı
Şīrīn zebānı lezzetini şehd-i fā‘ikīn

2 Vechin benefşe zülf ile tezyīn eyledi
Dā‘im mu‘īn ü yārı ola ‘avni Ḥālīk’ın

3 Zülfīn görince sünbül-i ra‘nā gibi müdām
Kālbi hezār nāle ider vāh ‘āşıkın

4 Şādık Nazīm zülfüne tārīh söylemiş
Sünbül-miṣāl açıldı begim zülf-i şādıkın⁵⁰¹

⁵⁰⁰ 1148+7=1155:

قصر معلاً دولته قائم

⁵⁰¹ 1155:

سنبل مثال اچلدی بکم زلف صادقك

Tārīḫ-i aşr-ı Y suf Beg-z deg n m r n-ı mu terem n

Kt. 44 [Remel: F   il t n/F   il t n/F   il n]

- 1 V cibim ancak du  -yı ayru uz
Z kr ider eby t-ile ab -ı sel m
- 2 Ber-mur d its n sizi Rabb 'l- ib d
  mr   devletle bi-a  -ı  Ayn   M m
- 3 Ehl-i in  f a lu uzdur ced-be-ced
T -ıy met a lu uz olsun ak m
- 4  Adl ile me   r nesl-i p k   z
H f z ide  fetden ol Z t-ı ad m
- 5 Nesl   zdir ra bet iden   leme
Eyleye ra bet a a Rabb-i  Al m
- 6 Ta tu uz m nend-i firdevs-i ber n
Her bel dan d r olan anda mu  m
- 7 a ru uz resmin ta ayy l eyled m
 A l m i b r eyledi ser-t c-ı c m
- 8 Med    zle med i olmu  behremend
M sra -ı t r   ile olmu  Naz m

[92b]

- 9 Mısrā‘-ı tārīḥ-i ra‘nā böyledir
Kaşruñuz firdevs-i elṭāf-ı Raḥīm⁵⁰²

Ḳıṭ‘a-i tārīḥ-i vefāt-ı merḥūm u mağfūr eş-Şehīd Müftī-i Belğrad ‘aleyhi raḥmetü Rabbi’l-
‘ibād

Kt. 45 [Münserih: Müstef‘ilün/Fe‘ülün/Müstef‘ilün/Fe‘ülün]

- 1 Ya‘ḳūb gibi cismim bir cāndan ayrı düşdi
Veh giryeden dü çeşmim şanki sefīd oldı
- 2 Müftī ‘Alī Efendi ‘uḳbāya gitdi eyvāh
Ḥayfā ki şoḥbetinden dil nā-ümīd oldı
- 3 Müşkil-güşā-yı ‘ālem ol kāmīl-i mükerrem
Evvel sa‘īd toğdı āḥir sa‘īd oldı
- 4 Ḥūn olmasun mı göñlüm bu çarḥ-ı bī-vefāda
Derdā Naẓīm ey üstād senden ba‘īd oldı
- 5 Firdevs taḥtın olmuş Ḥaḳ’dan budur ümīdim
Zevḳ ü şafāda şimdi rūḥuñ ferīd oldı
- 6 Tārīḥiñi yazarken bir medd-i āḥ çekdüm
Müftī ‘Alī Efendi ey dil şehīd oldı⁵⁰³

⁵⁰² 1156:

قصريکز فردوس الطاف رحيم

⁵⁰³ 1200-44=1156 (bir medd-i āḥ çekdüm) medd kelimesinin ebced değeri 44’tür, çektim ise çıkardım anlamında kullanılmıştır.:

مفتی علی افدی ای دل شهید اولدی

Kıt'a-i tārīḥ-i vefāt-ı Belğradī 'Ömer Efendi-zāde Molla İbrāhīm rahmetu'llāh

Kt. 46 [Haḫf: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

1 Çün buyurmuş Resül-i Ḥazret-i Ḥaḫ
Sicn-i mü'min bu 'ālem oldu caḫīm⁵⁰⁴

2 Āfitāb-ı dü kevn itdi ğurūb
Cezb idüp aldı anı 'arş-ı 'azīm

3 Bu mu'ammāya 'ārif olan cān
Fānī 'ālem aḫa 'azāb-ı elīm

4 Niçe maḫbūblar gelüp gitdi
Her biri bedr-i āsumān-ı na'īm

[93a]

5 Fikr idüp aḫladı bu ma'nāy⁵⁰⁵
Ya'nī ol nev-resīde İbrāhīm

6 El çeküp ol daḫı bu devrāndan
Rūḫını Ḥaḫḫ'a eyledi teslīm

7 Yā İlāhī Raḫīm ü Raḫmānsın
Rūḫını şād kıl bi-ḫürmet-i Mīm

8 Mevtini ğuş idince āḫ iderek
Didi tārīḫini ḫaḫīr Naẓīm

⁵⁰⁴ Dünya müminlerin zindanıdır. Hadis-i Şerif

⁵⁰⁵ aḫladı: aḫlayup (rakabede kayıtlı olan kelime anlayup'tur)

- 9 Āh eyvāh āh vāh ey dīl
 Gītdi ol nev-resīde İbrāhīm⁵⁰⁶

Mevālīden Merhūm Dervīş Efendi'niñ tārīhīdir

Kt. 47 [Remel: Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

- 1 Ey göñül Dervīş Efendi 'azm-i 'uqbā eyledi
 Ya'nī hem-nām-ı nebī ol Muştafā zü'l-ihtirām
- 2 'İlm ü dānişde ferīdū'l-'aşr idi ol ehl-i dīl
 Feyz alurdı zāt-ı pākinden havāş ile 'avām
- 3 Gördi kim bu fānī 'ālemde beķā mümkün degil
 El çeküp fānīden oldı sākīn-i dārū's-selām
- 4 Yā İlāhī rūḥ-ı pākīn rahmetiñle şād kııl
 Şol Resūl'ün ħürmetiyçün kim odur faḥrū'l-enām
- 5 Söyledi bī-hūş iken tārīhīni ṭab'-ı Naẓīm
 Ey göñül Dervīş Efendi buldı bes 'ālī māḳām⁵⁰⁷

Tārīḥ-i vefāt-ı merhūm Ḥalīl Efendi rahmetu'llāhi te'ālā

Kt. 48 [Müctes: Mefā'ilün/Fe'ilātün/Mefā'ilün/Fe'ilün(Fa'lün)]

- 1 Ḥalīl Efendi o ḥulḳ-i kerīm o şāf-derūn
 O zāt-ı pāk o ṭab'-ı şerīf o kân-ı vefā

⁵⁰⁶ 1157:

آه ایوآه آه و آه ای دل
کتدی اول نورسیده ابراهیم

⁵⁰⁷ 1158:

ای کوکل درویش افندی بولدی بس عالیمقام

[93b]

2 Diyār-ı bākīye ‘azm eyleyüp sa‘ādet ile
 Bu fānī ‘ālemi terk eyledi o merd-i Hūdā

3 Bi-haqq-ı ism-i Raḥīm ü Kerīm şubḥ u mesā
 Revān-ı pākin ide şād Ḥazret-i Mevlā

4 Nazīm-i şadıkına ḥ‘ābda dimiş Hātif
 Ḥalīl Efendi’ye tūbā na‘īm oldu ‘aṭā⁵⁰⁸

Tārīḥ-i vefāt-ı gül-gonca-i ḥüsn ü cemāl rahmetu’llāhi’l-Melikü’l-müte‘āl

Kt. 49 [Hezec: Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün/Mefā ‘īlün]

1 ‘Azīmet eyleyüp ‘uqbāya cevrenden ḥalāş oldu
 Mükerrrem pāk-tıynet Aḥmed Ağa fānī dünyānı

2 O ḥürşīd-i cihān-ārā ki vaşf-ı ḥüsn-i ḥulķında
 Yed-i tūlāsı olsa kāsır olur ṭab‘ı insānı

3 Bunun gibi gül-i nev-resteye ḥayfā eyā bülbul
 Nice dokundı āyā dest-i zulmi çarḥ-ı devrānı

4 Dirīgā āḥ şad āḥ ey sitem-perver sitem-güster
 Siyeh ḥāķın muḥammer vāḥ bergiyle gülistānı

5 Bi-haqq-ı Seyyid-i kevneyn ya‘nī Aḥmed-i mürsel
 Revān-ı pāki mesrūr ola elṭāfiyla Raḥmān’ı

⁵⁰⁸ 1158:

خلیل افندییه طوبی نعیم اولدی عطا

6 Benim maḥzūn fu'ādım fıkır iderken ḥālet-i mevtin
Nazīmā ol mükerrrem muḥterem ol zāt-ı zī-şānıḡ

7 Dil-i bülbul gibi tāriḡ-i mevti dāğdār oldı
Gül-i firdevs-i rüyı cā-be-cā Gül Aḡmed Ağa'nıḡ⁵⁰⁹

Tāriḡ-i vefāt-ı Ruḡiyye Ḳadın raḡmetu'llāhi 'aleyhā

Kt. 50 [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

1 Zübde-i cümle nisā ḡadın Ruḡiyye kim felek
Hiç getürmez mişlini bir daḡı tā rüz-ı ḡıyām

[94a]

2 'Āḡıle hem 'ālime dīnde ḡaviyye 'āleme
Rāḡ-ı Ḥaḡ' da bezl-i māl ü mülk eylerdi mūdām

3 Fānī 'ālemden geḡüp Raḡmān'a teslīm eyledi
Rūḡ-ı pākin nūr-ı ĩmān ile ol bedr-i tamām

4 Ḥurrem ü şād eyleye cennetde Ḥallāḡ-ı ezel
Rūḡını dā'im bi-ḡaḡḡ-ı Seyyid-i cümle enām

5 Ḳār yār-ı bā-şafā dārü's-selāmıḡ şaḡnına
Hātif-i ḡaybıḡ kelāmıdır Nazīmā bu kelām

⁵⁰⁹ 1158 (dāğdār kelimesiyle tarih-i mu'cem olduḡu belirtilmiştir.):
كل فردوس روى جابجا كل احمد اغانك

- 6 Çıkdılar birden du‘alar kıldılar tārīḥ ile
Meclisi olsun Ruḳīyye ḳadınıḡ dārü’s-selām⁵¹⁰

Tārīḥ-i vefāt-ı Seyyid Molla Mes‘ūd raḥmetu’llāhi te‘ālā

Kt. 51 [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Ğonçe-i gülşen-tırāz-ı ‘işmet ü ḥüsn ü cemāl
Āfitāb-ı ‘ālem-ārā nūr-baḥş-ı mihr ü māh
- 2 Zāt-ı Mes‘ūd-ı sa‘ādetmend ḥāfız ḥüb-ṭab‘
Seyyid-i şāhib-zekāvet ṭālib-i ‘ilm-i İlāh
- 3 Gördi kim bu teng bāğ-ı fānī vü bī-i‘tibār
Rūz u şeb olmaḡdadır tağyīr ü tebdīl ü tebāh
- 4 Ğonçe-i ḥüsnin alup gitdi feżā-yı cennete
Ola luṭfunla güşāde yā Raḥīm ü yā İlāh
- 5 Söyleyüp tārīḥini bir āh çekdim ey Naẓīm
Rūḥ-ı Mes‘ūd ey gönül mes‘ūd geldi gitdi āh⁵¹¹

Tārīḥ-i tekye-i Şeyḥ Hüseyn-i Belgradī

Kt. 52 [Haḳf: Fe‘ilātün(Fā‘ilātün)/Meḳā‘ilün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Ehl-i ‘irfān zarīf Şeyḥ Hüseyn
Eyledi böyle ma‘bedi bünyād

⁵¹⁰ 1163-4=1159: (çıkdılar kelimesiyle ta‘miyeli tarih olduḡu belirtilmiş bir önceki beyitte ifade edilen çār işareti çıktığında geriye 1159 kalır)

مجلسی اولسون رقیه قادینک دارالسلام

⁵¹¹ 1165-6=1159 (āh çekdim diyerek āh mukabilinde 1+5=6 sayı düşölür):

روح مسعود ای کوکل مسعود کلدی کندی آه

[94b]

2 Hâk te‘âlâ kabûl ide ‘amelin
İki ‘âlemde ola hurrem ü şād

3 Beyt-i ra‘nâdan iste târîhin
İki mışra‘ Nazîm oldu ‘idād

4 Yaptı bu ma‘bedi Hüseyn kavî
Ola tekve mübârek ü âbād⁵¹²

Târîh-i dîger be-ta‘miyye

Kt. 53 [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

1 Şeyh-i dānā ya‘nî şāhib-dil Hüseyn
Rûz u şeb zîkr ile dil-şād ola Hayy

2 Şıdk ile bir tekve ta‘mîr eyledi
Âfet-i devrândan âzād ola Hayy

3 Gûş kıl târîh-i ra‘nâsın Nazîm
‘Abdine her gâh imdād ola Hayy

4 Şevk ile girüp yediler didiler
Hâne-i tevḥîd âbād ola Hayy⁵¹³

⁵¹² 1159:

یادى بو معبدى حسين قوی
اوله تکیه مبارک و آباد

⁵¹³ 1152+7=1159 (girüp yediler referansıyla 7 eklenir):

خانه توحید آباد اوله حی

Tārīḥ-i kārgāh-ı cedīd-i Molla Süleymān-ı Aḥsenī

Kt. 54 [Remel: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilātün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Aḥsenī ya ‘nī Süleymān Çelebi bī-hem-tā
Yapdı bir ḥūb dükān nāzūk ü ra ‘nā dil-ḥ’āh
- 2 Eylesün Ḥazret-i Ḥaḥ iki cihānda ma ‘mūr
Ola mesrūr eḥibbā ile dā ‘im her gāh
- 3 Söyledüñ şıdk u ḥulūş üzre Nazīmā tārīḥ
Ne güzeldir bu dükān resm ile mā-şā’ Allāh⁵¹⁴

Tārīḥ-i ḳaşr-ı ‘Abdülkerīm Efendi-zāde faẓīletli nezāketli ‘Abdülḡanī Efendi eṭāle
‘ömrehu’l-Ḥālīḳu’l-Bārī

[95a]

Kt. 55 [Müctes: Mefā ‘ilün/Fe ‘ilātün/Mefā ‘ilün/Fe ‘ilātün]

- 1 Felek sa ‘ādeti ‘Abdülḡanī Efendi ki devrān
O zāt-ı pāk ile olmuş sa ‘īd lafzen ü ma ‘nen
- 2 Kemāl-i şıdk ile aḥbāb içün bu meskeni yapdı
Cihānda oldu behişt-i cedīd lafzen ü ma ‘nen
- 3 Bu ḳaşr-ı dil-keş ü dildār ṭa ‘n ü naḳş ü kederden
Mişāl-i cennet-i a ‘lā ba ‘īd lafzen ü ma ‘nen

⁵¹⁴ 1159:

نه كوزلدر يو دكان رسميله ماشأ الله

- 4 'Ale'l-ḥuṣūṣ miyānında ḥüb ṣād-revānı
Cemī'-i rūy-ı zemīnde ferīd lafzen ü ma'nen
- 5 İlāhī luṭf ile kıl şāhibin mu'ammer ü mesrūr
Hemīşe rüz u şebīn eyle 'īd lafzen ü ma'nen
- 6 Süre şafāsını aḥbāb u aşdıķā ile yā Rab
Ola sürūr ile 'ömri mezīd lafzen ü ma'nen
- 7 Vücūd-ı pāki daḥı şādıķı şerīf ola her dem
Ḥaķīr düşmeni dā'im pelīd lafzen ü ma'nen
- 8 Laṭīf-i gülşen-i tāriḥe gonçe gibi Naẓīmā
Bu mışra' oldı laṭīf ü sedīd lafzen ü ma'nen
- 9 Bu kaçır-ı 'ömr-füzūn oldı biñ yüz elli tokuzda
Tamām bil senesin ey reşīd lafzen ü ma'nen⁵¹⁵

Tārīḥ-i vilādet-i ferzend-i Süleymān Ağa eṭālu'llāhu 'ömrehümā

Kt. 56 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Kerīmü'l-ḥalk ağa-yı mükerrerrem muḥterem ekrem
Ḥudā ol zāta i'tā eyledi bir zāde-i emced
- 2 Ne zāde zāde-i meh-pāre-i eflāk-i 'izzet kim
Sezādır māh-ı bedr olursa ol meh-pāreye mesned

⁵¹⁵ 1159:
بو قصر عمر فزون اولدی بیک یوز الی طقوزده

- 3 Yigirmi gün geçüp mäh-ı şaferden rüz-ı pencümde
Tulū' itdi o hürşid-i cihān 'ömri ola ezyed

[95b]

- 4 Peder dil-küşesidir bahş ide Hallāk-ı dü 'ālem
Mu'ammer ola rif'atle bi-haqq-ı Hāzret-i Aḥmed
- 5 Güşāde gonçe-i ḥüsn ü cemāli bāğ-ı 'ālemde
Ola yā Hāfize'l-eşyā ruḥından dūr çeşm-i bed
- 6 Münevver ma'rifetle nūr-ı ĩmān ü hidāyetle
Kemāle irişüp Vehhāb virsün devlet-i sermed
- 7 Nazīmā mu'cemī tārīḥ-i ra'nā gün gibi rüşen
Muḥammed toğdı yā Hāq 'ömri ezyed kevkebi es'ad⁵¹⁶

Tārīḥ-i vefāt-ı merḥūm 'Ömer Ağa-zāde Zeyne'l-'ābidīn Ağa raḥmetu'llāhi te'ālā

Kt. 57 [Hezec: Mefā' ilün/Mefā' ilün/Mefā' ilün/Mefā' ilün]

- 1 Fiğān ü nāleden hiç olma ḥālī bir nefes bülbül
Kurudur gülleri bād-ı ḥazān ya'nī denī dünyā
- 2 Huşūşā ol gül-i nev-reste-i bāğ-ı leṭāfet kim
Felek būyından olmuşdı mu'aṭṭar cümle ser-tā-pā
- 3 O sīm-endām dil-cū Zeynel Ağa mihr-i 'ālem-tāb
Ki zerrāt-ı cihāna rūḥ idi ol nūr-ı bī-hem-tā

⁵¹⁶ 1159 (mu'cemī tārīḥ olduğu belirtilmiştir):
محمد طوغدی یا حق عمری ازید کوکبی اسعد

- 4 Hezārān rūḥ-ı pervāne anıḡla sālīm olmuşken
Gelüp cellād-ı ‘ālem kıldı şem‘-i ḡusnini itfā
- 5 Şehādetle anıḡ mevtin işitdikçe dil-i ḡamḡīn
Dü çeşm-i ḡūn-feşānım çeşme-i ḡūn eyledi icrā
- 6 O verd-i aḡmeriḡ in‘ām ü iḡsān-ı mü‘ebbedle
Mekānın cennet-i firdevs kııl yā Ḥazret-i Mevlā
- 7 Bu mışra‘ lāle san çıķdı derūn-ı dāḡdārımdan
ḡülūḡ bī-behre bülbul uçdı Zeyne‘l-‘ābidīn Aḡa
- 8 Nazīmā ḡūn-ı çeşmimle yazıldı mışra‘-ı tārīḡ
Serāsı ola Zeyne‘l-‘ābidīn’iḡ cennetü‘l-me‘vā⁵¹⁷

[96a]

Tārīḡ-i vefāt-ı merḡūm u maḡfūr-ı pe[de]r-i zī-şān-ı ‘aleyhi raḡmetü Rabbine‘l-ḡafūru‘r-
Raḡīmü‘r-Raḡmān

Kt. 58 [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Eşķ-i ḡun-ālūd ile ālūde ceyb ü dāmenim
Olmasun mı ey felek inşāf kııl eşyāya baķ
- 2 Cümleniḡ levḡ-i cebīninde yazılmış fānīyüz
Ḳalmaz aşlā bākī bu eşyādan illā vech-i Ḥaķ⁵¹⁸

⁵¹⁷ 1160:

سراسى اوله زين العابدينك جنت المأوا

⁵¹⁸ “...O’nun zatından başka her şey yok olacaktır...” el-Kasas 28/88.

- 3 Aşl-ı pākım dahı ol hem-nām-ı Muhtārü'l-enām
El çeküp dünyādan aldı dār-ı 'uqbādan yataḳ
- 4 İsm-i zātın hem kelāmın hem ḥabībın ḥaḳḳıçün
Rūḥına yā Ḥazret-i Ḥaḳ 'ayn-ı elṭāfınla baḳ
- 5 Dāğ-ı dilden lāle-āsā geldi tārīḥ ey Naẓīm
Mīr Muhtār-ı mükerrerrem vāşıl-ı in 'ām-ı Ḥaḳ⁵¹⁹

[Buradan İtibaren 96a 'ya kadar Hâşiyedeki Mukatta 'ât-ı Tevârih Kaydolunmuştur]

[89a]

Tārīḥ-i vilâdet

Kt. 59 [Hezec: Mefâ 'ilün/Mefâ 'ilün/Mefâ 'ilün/Mefâ 'ilün]

- 1 Sipās ü ḥamd ü minnet Ḥazret-i Ḥallāḳ-ı Eşyâ'ya
'İbādın maḳşadın i 'tā idüp emrin ider teshīl
- 2 Meh-i zi'l-ḥiccede çarḥ-ı sa 'âdetden tülû ' itdi
Mükerrerrem pāk-dāmen mihr-i 'ālem-tāb-ı İsmā 'il
- 3 Şabā-yı luṭf-ı Ḥālīḳ gülşen-i 'ömrin güşād itsün
Kemāl üzre merātib cilvegāhın eyleye tekmiḻ
- 4 Didim bülbul gibi bir mışra '-ı ra 'nāda tārīḥin
Mu 'ammer Ka 'be-i dünyāya geldi gülveş İsmā 'il⁵²⁰

⁵¹⁹ 1160 (Mu 'cemî Tarih: dāğ-ı dilden...):

میر مختار مکرم واصل انعام حق

⁵²⁰ Zilhicce 1160:

معمر کعبه دنیا به کلدی کل وش اسمعیل

[89b]

Tārīḥ-i vefāt-ı Ḥadīce Kadın rahmetu'llāhi 'aleyhā

N. 13 [Recez: Müstef'ilün/Müstef'ilün/Müstef'ilün/Müstef'ilün]

1 Ma'nā-yı sicnū'l-mü'mini yād eyle mü'min rüz u şeb⁵²¹

Ġāfil olup zevk u şafā bu fāniden etme taleb

2 Bāğ-ı ḥarāb-ı 'āleme 'ibretle bir dem kıl nazar

'Ukbāya toğru gülleri şubḥ u mesā gitmekde hep

3 Kadın Ḥadīce 'ākile a'lā serāy-ı 'ālime⁵²²

Rūḥ-ı şerīfin eyledi şad ḥamd ile teslīm-i Rab

4 Māh-ı saferden bīst u yek eyyām geçdikda ġurūb

İtdi o şems-i ḥāverī şād ide rūḥın Hāk Çalap

5 Maḥz-ı du'ā geldi Naẓīm Hāk'dan bu tārīḥ-i vefāt

Kadın Ḥadīce rūḥını dil-şād ide eltāf-ı Rab⁵²³

6 Nev'-i diger tārīḥini diñle du'ā kıl şıdık ile

Kadın Ḥadīce rūḥına luṭfuñ İlāhī rüz u şeb⁵²⁴

[90a]

⁵²¹ Dünya müminlerin zindanıdır. Hadis-i Şerif

⁵²² Hâşiyede satır yanına şu eklenmiştir: A'nī sarāy-ı hümāyūn-ı ḥazret-i pādīşāh-ı 'ālem-penāh

⁵²³ 21 Safer 1161: (Hatice isminin doğru yazılışı خ harfi ile dir. Öyle yazılmış olsa tarih 592 fazla çıkar, tarihin doğru çıkması için bu göz ardı edilip ح harfi ile tahrir edilmiştir. Divan metninde de öyledir.)

قادين حديجه روحيني دلشاد ايده الطاف رب

⁵²⁴ 21 Safer 1161: (Hatice isminin yazılışı ile ilgili önceki dipnottaki beyitle aynı durum geçerlidir.)

قادين حديجه روحينه

Tārīḥ-i vilādet-i fazīletmend Ḥuldī Efendi-zāde Muḥammed Şādık eṭāla'llāhu 'ömrehumā

Kt. 60 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 Mükerrerem ehl-i dil Ḥuldī Efendi
Ki bāğ-ı ḥuld-i bezminde müretteb
- 2 Ḥudā virdi o zāta bir ḥalef kim
Cebīni kilik-i kudretle müzehheb
- 3 Mu'ammer ide zātın Ḥaḳ Te'ālā
Daḫı evlādını aḥbābını hep
- 4 Naẓīmā beyt-i tārīḥ oldu mu'cem
İki mışra' olur tārīḥe maṭlab
- 5 Muḥammed şādıkın toğdı cemālī
Mu'azzez şāhibü'l-'ilm eyle yā Rab⁵²⁵

[90b]

Tārīḥ-i vefāt-ı kerīme-i Merḥūm Maḥmūd Paşa rahmetu'llāhi 'aleyhimā

N. 14 [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Gitdi 'uqbāya bu fānī 'ālemi terk eyledi
'Āyişe Kadın çü gūş itdi ḫiṭāb-ı İrci⁵²⁶

⁵²⁵ 1161:

محمد صادق طو غدی جمالی
معزز صاحب العلم ايله يا رب

⁵²⁶ el-Fecr 89/28

- 2 Söyledüm yektā Nazīmā mevtiniñ tārīhini
Mecd-i Hakk'a rûh-ı kadın 'Âyişe naql eyledi⁵²⁷

Tārīh-i vefât-ı Merhûm Maḥmûd Paşa-zâde raḥimehumâ Allāh

Kt. 61 [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Muḥammed Beg ki zāt-ı pāki hem-nām-ı nebīyyu'llāh
Reh-i 'uqbāya gitdi fānī dünyādan emīn oldı
- 2 Çıkup üçler Nazīmā didiler ta'zīm ile tārīh
Muḥammed Beg Resûl-i Kibriyâ'ya hem-nişin oldı⁵²⁸

Tārīh-i vefât-ı aḥ-i e'azz raḥmetu'llāhi te'ālā

Kt. 62 [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 'Azm-i mülk-i Lā-Yezāl-i Ḥazret-i Hakk eylediñ
Uçdı rûhuñ fānī bāğından cihānıñ yā Ḥaşan
- 2 Ḥasretā rûh-ı çemenzâr-ı dil-i ğamnāk idi
Dāderim ol serv-i dil-cüy-ı cinānıñ yā Ḥaşan
- 3 Nār-ı hecriñle yanarken söyledüm tārīhiñi
Cennet-i a'lā ola şadr u mekânıñ yā Ḥaşan⁵²⁹

⁵²⁷ 1160:

مجد حقّه روح قادین عایشه نقل ایلدی

⁵²⁸ 1164-3=1161 (çıkup üçler):

محمد بك رسول كبريايه همنشین اولدی

⁵²⁹ 1162 (1166 bulduk, sebebini tespit edemedik; ola kelimesi h (ه) ile değil elifle yazılmış olsa çözüldü):

جنت اعلی اوله صدر و مکانک یا حسن

Dīger tārīḥ-i vefāteş

Kt. 63 [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Terk-i fānī eyleyüp 'uqbāya rıḥlet eyledün
İftirākından cihān oldu baḡa beytū'l-ḥazen
- 2 Fūrḳatın gönlüm yaḳarken söyledüm tārīḥini
Nār-ı hecriḡ yaḳdı gönlüm nūr-ı dīdem ey Ḥasan⁵³⁰

[91a]

Tārīḥ-i serāy-ı Ḥasan Efendi

Kt. 64 [Haḡf: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Beyt-i müfred esāsına tārīḥ
Şıdk-ı dīl eyledi Nazīm īcād
- 2 Yā İlāhī be-ḥaḳḳ-ı seyr-i Nebī
Bu serāy-ı Ḥasan mübārek bād⁵³¹
- 3 Didim itmāmına güzel tārīḥ
Böyle bālā serāy ber-ter bād⁵³²

⁵³⁰ 1162:

نار هجرک یقدى کوکلم نور دیدم ای حسن

⁵³¹ 1166 (beyt-i müfred esāsına tarih):

یا الہی بحق سیر نبی

بو سرای حسن مبارک باد

⁵³² 1167:

بویله بالآ سرآی برتر باد

Tārīḥ-i cülūs-ı Pādişāh-ı ‘Ālem-penāh ‘Osmān Ḥān-ı ibn-i Muşţafā Ḥān bin Meḥemmed
Ḥān ḥalleda’llāhu ve ebbede saltānatehū

Kt. 65 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Fe ‘ülün]

1 ‘Amīmü’l-luṭf-ı ‘Osmān Ḥān-ı Sālīs
Cülūs itdi çün ol Sultān-ı nāşır

2 Didüm baş eyleyem bir vādī-i nev
O dem luṭf-ı Ḥudā’dan oldı zāhir

3 Naẓīmā diñle tārīḥ-i cülūsın
Mużāf olmuş semāya žū-i neyyir⁵³³

[96a]

Meşneviyyāt ber-nehc-i ‘arż-ı ḥāl bā-ehl-i ḥāl

M. 1. [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Fe ‘ülün]

1 Terahḥum eyleyüp kıldıñ naşīḥat
Efendim sözleriñ maḥż-ı ḥaḳīkat

2 Ḥudā kılsun mükerrerem ĩn ü ānda
Murādıñ ḥāşıl itsün dü cihānda

3 Seniñ pendıñ şafā-yı cāna bā’iş
Ḥaḳīķī ‘aşq olan ĩmāna bā’iş

⁵³³ 27 Safer 1168 (2490-154=2336/2=1168) (ta’miyeli târîh-i dü-tâ: vādî-i nev tamlamasının karşılığı olan 77 sayısının iki katı beyitten elde edilen 2490’dan çıkarıldığında elde edilmek istenen tarihin iki katı olan 2336 kalır. Neyyir kelimesindeki şeddeli ye harfi çift ye olarak hesaplandığında sonuca ulaşılır.):

مضاف اولمش سمايه ضوء نیر

- 4 Faķīriñ yolu da bu yoldur ey şāh
Hemişe virdimiz *el-ḥamdü li'llāh*
- 5 Peri ger olmasa ey çeşm-i ḥaķ-bīn
Hevāya hiç uçabilür mi şāhīn
- 6 Ḥaķīķat bāķīdir Allāh ma'lūm
Ne pervā şādīķa olursa mezmūm
- 7 İbā etmek bu rehden mümkün olmaz
Bu rāhı münkir olan mü'min olmaz
- 8 Yolumuz ḥamdü li'llāh böyle yoldur
İki 'ālemde maķşad bi'llāh oldur
- [96b]
- 9 Hidāyet eylesün her ķulına ol
Serāy-ı maķşadına göstere yol
- 10 Naẓīm-i nāķış u bī-'aķl ü idrāk
Du'acıdır bi-ḥaķķ-ı *Şāh-ı Levlāk*⁵³⁴
- 11 Budur cürmüm ki teslīmim idem ķaşr
Kelāmım şimdi ey 'allāme-i 'aşr

⁵³⁴ Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım, meşhur söz.

Müfredāt-ı meşneviyyāt

M. 2. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Firāķıñ bir felāketdir çeken ancaķ bilür ey şāh
Gedā-yı nā-tüvān maḥv oldu bu āteşden eyva'llāh

Velehū

M. 3. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Ger seversen 'abdiñi sevmezsen ey 'ālī-maķām
Her nice lāyık görürsen ķā'ilüz biz ve's-selām

Velehū

M. 4. [Remel: Fā 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Ḥamdü li'llāh ki tamām oldu Naẓīmā bu kitāb
Şāhibin eyleye mesrūr dem-ā-dem Vehhāb

Velehū

M. 5. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Ne istersen Ḥudā'dan iste tālib ğayrıdan el çek
Ki oldur Ḳādir ü Ḳayyūm u Vāhib ğayrıdan el çek

Velehū

M. 6. [Hezec: Mef‘ülū/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

- 1 İmān-ı Naẓīm sensin āgāh
Va’llāhi ki ‘aşkıñ ey şehinşāh

Velehū

[97a]

M. 7. [Hezec: Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

- 1 Teniñ firdavs-i a‘lādır şorarsañ
Ya vechiñ sırr-ı Mevlā’dır şorarsañ

Velehū

M. 8. [Recez: Müstef‘ilün/Müstef‘ilün/Müstef‘ilün/Müstef‘ilün]

- 1 Senden meded senden meded kuluñ Naẓīm ister meded⁵³⁵
Luţf u ‘ināyet kıl şehā ‘aẓm-i remīm ister meded⁵³⁶

Velehū

M. 9. [Hezec: Mefā‘ilün/Mefā‘ilün/Fe‘ülün]

- 1 Naẓīm’em düşmen-i āl-i Yezīd’em
Hüseyn’iñ şahn-ı ‘aşkında şehīdem

⁵³⁵ Senden meded senden meded kuluñ: Senden meded senden kuluñ (ikinci meded yazılmamış olduğundan düzeltilerek yazıldı)

⁵³⁶ Yâsîn 36/78

Velehū

M. 10. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 Naẓīm'em la'netim āl-i Yezīd'e
Eyā şāhım Hüseyn-i nūr-ı dīde

Velehū

M. 11. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Muḥammed pādişāhımdır Muḥammed nūr-ı rāhımdır
'Alī tāt u külāhımdır 'Alī ḥūrşīd ü māhımdır

Velehū

M. 12. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 'Alī rūḥum, Ḥasan göñlüm, ya 'aynım?
Hüseyn'imdir Hüseyn'imdir Hüseyn'im

Velehū

M. 13. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Her ne deñlü vaşf ider[señ] şıdkıñı ey şādıkım
Vechi var derd ü sitem vaşfıñda ḥaqqā lāyıkım

Velehū

M. 14. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 İktızā etmez hūlūşuñ 'arz kılmak ey Nazīm
Şol muhibb-i şādıkā kim şıdķıña olmuş 'alīm

[97b]

Velehū

M. 15. [Müctes: Mefā 'ilün/Fe 'ilātün/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Be-luţf-ı Hālķ-ı kevneyn ü Şānı '-i ezelī
Hemīşe bād mu'ammer serāy-ı kadr-i 'Alī

Velehū

M. 16. [Münserih: Müfte 'ilün/Fā 'ilün/Müfte 'ilün/Fā 'ilün]

- 1 Böyle müferrih mekān görmedi çeşm-i Nazīm
Şahibini her zamān eyleye şād ol Kerīm

Velehū

M. 17. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 Zi-bahr-i luţf-ı to h'āhem be-ihlāş
Şeved bī-çāre Rıdvān bende-i hāş

Velehū

M. 18. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Görmemişdir kimse 'ālemde bu gūne bir tūfeng
Şāhibi anıñ 'Alī'dir düşmeni bī-çeşm ü leng

Velehū

M. 19. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Du 'ā kıl ey göñül dā'im güzel cānıñ tūfengidir
Mübārek eyleye Hālķ Süleymān'ıñ tūfengidir

Velehū

M. 20. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Vaṭandan el çeküp terk eyledüm ya'nī Beligrad'ı
Efendim hāk-i pāya gelmişem redd etme nā-şadı

Velehū

M. 21. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 İktızā etmez hūlūşuñ 'arz kılmak ey Nazīm
Şol muḥibb-i şādıkā kim şıdkıñā olmuş 'alīm

Velehū

[98a]

M. 22. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Tekellüfden müberrâdır fu'âd-ı aşk-ı âbâdım
Şadâkatdır şadâkatdır benim mihr-i Hudâ-dâdım

Velehū

M. 23. [Muzârî: Mef'ûlü/Fā 'ilätü/Mefā 'ilü/Fā 'ilün]

- 1 Ma'lûm olaydı âh bu şıdk u şadâkatım
Elbette kâr iderdi saña bu haķîkatım

Velehū

M. 24. [Münserih: Müstef'ilün/Fe 'ülün/Müstef'ilün/Fe 'ülün]

- 1 Gözden ırak dirler dilden daħı olur dūr
Lâkin du'âya meşgûl olmuş Nazîm-i mehcūr

Velehū

M. 25. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Benim gönlüm dirîgâ şerha şerha bî-vefâlardan
Niçün el çekmedi ba'z-ı eħibbâ iddi'âlardan

Velehū

M. 26. [Remel: Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilātün/Fā ‘ilün]

- 1 Āh her kimden vefā şandum cefâlar eyledi
Her göñülden kim şafâ şandum riyâlar eyledi

Velehū

M. 27. [Mütekârib: Fe ‘ülün/Fe ‘ülün/Fe ‘ülün/Fe ‘ülün]

- 1 İlāhî be-haqq-ı me ‘ânî-i Qur’ân
Mübârek şevd hatt-ı mühr-i Süleymân

Velehū

M. 28. [Hafîf: Fā ‘ilātün/Mefā ‘ilün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Bende-i hazret-i Celîl Nazîm
Maḥv-ı ḥüsn-i Ḥalîl İbrâhîm

Velehū

M. 29. [Hafîf: Fā ‘ilātün/Mefā ‘ilün/Fa ‘lün]

- 1 Mazhar-ı luṭf-ı hazret-i Mennân
Ḥâlîşü’l-ḳalbi ‘abdühü Ḳaplan

[98b]

Velehū

M. 30. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 Be-nūr-ı Aḥmed ü Maḥmūd u Muḥtār
Zamīret dūr bād ez-cümle ekdār

Velehū

M. 31. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Muḥīm-i bārgāheş ṭalib-i iḥsān-ı Rezzākī
'Adīm-i ḥüsn-i dil-ḥ'āheş Veliyyü'd-dīn-i 'Uşşākī

Velehū

M. 32. [Haḫf: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Be-ruḥ-ı ḥazret-i Ḥabīb ü Ḥalīl
Şād bādā hemīşe İsmā'īl

Velehū

M. 33. [Haḫf: Fā 'ilātün/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Yā İlāhī be-ḥaḫḫ-ı ism-i Vedūd
Şād u ḥurrem şeved dil-i Maḥmūd

Velehū

M. 34. [Hafîf: Fe'îlâtün(Fā'îlâtün)/Mefā'ilün/Fa'lün]

- 1 Yâ İlâhî be-ḥurmet-i Ḵur'ân
Dü cihānda 'azîz ola 'Osmān

Velehū

M. 35. [Hafîf: Fā'îlâtün/Mefā'ilün/Fe'ilün]

- 1 Yâ İlâhî hezār-ı feth ü fütūḥ
Ḥ'āhed ez-luṭf-ı bî-nihāyet-i Nūḥ

Velehū

M. 36. [Remel: Fā'îlâtün/Fā'îlâtün/Fā'ilün]

- 1 Luṭf kon yâ Rab be-ḥaḳḳ-ı Müctebā
Tā şevēd ḥāşıl murād-ı Muştafā

Velehū

[99a]

M. 37. [Remel: Fā'îlâtün/Fā'îlâtün/Fā'ilün]

- 1 Şād ola her dem bi-ḥaḳḳ-ı Müctebā
Luṭf u iḥsānıḡla yâ Rab Muştafā

Velehū

M. 38. [Mütekârib: Fe ‘ülün/Fe ‘ülün/Fe ‘ülün/Fe ‘ül]

- 1 Hudâyâ be-ḥaḳḳ-ı Nebiyyü’l-verâ
 Müyesser şevad maḳşad-ı Murtażâ

Velehū

M. 39. [Hezec: Mefâ ‘ilün/Mefâ ‘ilün/Fe ‘ülün]

- 1 Be-ḥaḳḳ-ı zât-ı pâket kon telatṭuf
 Şevad mesrūr yâ Rab ḳalb-i Yūsuf

Velehū

M. 40. [Hafîf: Fâ ‘ilâtün/Mefâ ‘ilün/Fa ‘lün]

- 1 Bâd meftûḥ ez-tu yâ Fâtih
 Bâb-ı maḳşûd-ı ‘abd-i tu şâlih

Velehū

M. 41. [Remel: Fâ ‘ilâtün/Fâ ‘ilâtün/Fâ ‘ilâtün/Fâ ‘ilün]

- 1 Dīde-i giryânıma ḥâk-i rehiṇdir tūtiyâ
 Çeşmime gerd-i turâb-ı dergehiṇdir tūtiyâ

[Hâşiyedeki müfredât-ı mesneviyyâtıdır]

[96b]

Velehū

M. 42. [Remel: Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

- 1 Terk-i edeb gerçi be-nezd-i 'uḳūl
 Nīst sezā vü ḥaḳīḳat der-vuṣūl

Mu'ammā be-nām-ı Aḥmed

M. 43. [Remel: Fe' ilātün(Fe' ilātün)/Fe' ilātün/Fe' ilātün/Fe' ilün(Fa' lün)]

- 1 Elif-i ḳaddiḡe ṣad gūne ṣenā itdi niṣār
 'Āṣıḳıḡ nāmıḡı fehm eyledi nā-istifsār

Mu'ammā be-nām-ı Hüseyn

M. 44. [Hezec: Mefā' ilün/Mefā' ilün/Fe' ülün]

- 1 Cemālinden o dürrüḡ ismi ma'lüm
 Yanında yā Naẓīm olursa merḳüm

Be-nām-ı İsmā'īl

M. 45. [Remel: Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilātün/Fā' ilün]

- 1 Luṭf-ı çeṣm-āḡīlıḡı 'arz etmeden nāmıḡ murād
 'Ayn-ı luṭfuḡdan bilindi ismiḡ ey 'ālī-nejād

Be-nām-ı İbrāhīm

M. 46. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Āhiri deryā şehāb-ı āhım ey dil-ber şaķın
‘Andelībiñ alma āhın ey gül-i aķmer şaķın

[97a]

Lehū

M. 47. [Müctes: Mefā 'ilün/Fe 'ilātün/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Be-ħaķķ-ı Ka 'be-i nūr-ı Cemāl-i Rabb-i Cemīl
Şeved mükerrrem ü ma 'mūr 'aşrī İsmā 'īl

Dīger

M. 48. [Hafīf: Fā 'ilātün/Mefā 'ilün/Fa 'lün]

- 1 Maķşadeş-rā İlāhī kon tekml
Bende-i tu'st 'aşrī İsmā 'īl

Dīger

M. 49. [Müctes: Mefā 'ilün/Fe 'ilātün/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Şeved be-gülşen-i luţf u 'aţā-yı Rabb-i Cemīl
Şüküfte gonçe-i maķşūd-ı 'aşrī İsmā 'īl

Velehū

M. 50. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

1 Lutf u ihsân kon be-ḥaḳḳ-ı yâ vü ḥâ vü mîm rā
Yâ İlâhî Ka 'be-i maḳşûd-ı İbrâhîm-râ

M. 51. [Remel: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Fe 'ilātün/Fe 'ilātün/Fa 'lün]

1 Sen idiñ ey Ḥasan'ım nûr u şu 'ûr u zevķim
Murğ-ı rûḥuñ uçalı ḳalmadı aşlâ şevķim

[99a]

Murabba 'ât [çerçeve içi]

Mu. 1. [Hezec: Mef'ûlü/Mefâ 'ilü/Mefâ 'ilü/Fe 'ülün]

1 Bu cevır ü cefâya 'acabâ yok mı nihâyet
Fıkr eyle de inşâf a cānānım efendim
Ḥûn-âb-ı dilim derdimi vâh itdi ḥikâyet
Sen de nâzar it ḥâlîme ey cānım efendim

[99b]

2 Allâh'a şenâ Pâdişeh-i mülk-i şenâyam
Medḥinde şehâ 'acz ile bir ḥ'âr gedâyam
İllâ kerem ü lutfuñ bi'llâhi sezâyam
Lutf eyle amân ḳuluñ şulţānım efendim

- 3 Gül gonçesinin bülbül-i nālānıyam ey şāh
Ma‘lūm saḡa ṭālib-i iḡsānıyam ey şāh
Bu şavt ile ben sâ‘il-i dīvānıyam ey şāh
Raḡm eyle Nazīm’e güzelim cānım efendim

Velehū eyzan

Mu. 2. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Şanma ancak çeşmim ey cān ağlıyor
Nār-ı hecriñde dilim kan ağlıyor
Gūyiyā āteşde büryān ağlıyor
Hālime bakdikçe devrān ağlıyor
- 2 Gül yüzün bir bülbül-i nālānıyam
Çeşm-i bīmārın şehā kurbānıyam
Hasretiñden zārī vü efgānıyem
İşiden efgānımı kan ağlıyor
- 3 Raḡm kılmaz ey Nazīm ol pādīşāh
İşlemez bu baht-ı gümrāh u siyāh
Āsumāna çıkdı dūd-ı āhım āh
Anıñıçün ebr-i nīsān ağlıyor

[100a]

Ġazel-i Hāfız taḡmīs-i ḡaḡır

T. 1. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 ‘Ālemin miḡnetleri zerrāt-ı nā-ma‘dūdedir
Ağlama gerçi belādan ḡātırın fersūdedir

Derd ü ğam rengiyle bak cümle ne var endüdedir
Lâle sūzān şem‘ giryān ğonçe hūn-ālūdedir
Var mı bir dil kim belā-yı dehrden āsūdedir

- 2 Fūrkat-i Leylā-yı zūlfūnle şehā Mecnūn iken
Hasret-i güftār-ı Şīrīnīnle dīger gūn iken
Kūh-ı ğamda Kūh-ken-āsā dili mahzūn iken
Reşk-i reftārınla çeşmi giryeden pūr-hūn iken
Kebk-i bāġın ħandesı hep ħande-i beyhūdedir

- 3 Mest ü lā-ya‘kıl qarīb oldum dehān-ı tengine
Didi ‘aqlım bir gedāsın varma şāhın cengine
Didi gönlüm gel berü ħavf etme tīg ü sengine
Bak zenehdānındaki ol ħatt-ı kuhlī rengine
Ser-nigūn bir kāse içre cem‘ olmuş dūdedir

- 4 ‘Aşk iken ‘ārıfların ta‘m u ğıdāsı bātınī
Zāhidiñ biñ loğmadır dā‘im şifāsı bātınī
Tablın āvāzı gibi anın şadāsı bātınī
Bādesüz köhne ħumuñ olmaz şafāsı bātınī
Cism-i bī-cān gibidir bir kıleb-i fersūdedir

- 5 Ey Nazīm emr-i Ĥudā’dır kondı şāh-ı ‘ömrüme
Şanki şad tīr-i kazādır kondı şāh-ı ‘ömrüme
Neşter-i ħār-ı cefādır kondı şāh-ı ‘ömrüme
Pençe-i murğ-ı belādır kondı şāh-ı ‘ömrüme
[100b]
Şāne kim Ĥāfız yine ol zūlf-i ‘anber-būdadır

Mü. 1. [Hezec: Mef‘ülü/Mefā‘ilü/Mefā‘ilü/Fe‘ülün]

- 1 Bî-‘aşk olanın sîne-i vîrânına la‘net
Böyle şūkalā şöhretine şânına la‘net
Rûz u şeb ola ‘ilmine ‘irfânına la‘net
Her demde anın vādî-i şeytânına la‘net
‘Aşkı diyelüm hicv idenin cânına la‘net
Hak söyleyelüm dînine îmânına la‘net
- 2 ‘Aşk ey zurefâ pâdişeh-i cümle-i eşyâ
‘Aşk eyler imiş rutbe-i insânı mu‘allâ
‘Aşk oldu sebep dinle sözüm ey dil-i şeydâ
Halk eyledi eşyâyı bilin Hâzret-i Mevlâ
‘Aşkı diyelüm hicv idenin cânına la‘net
Hak söyleyelüm dînine îmânına la‘net
- 3 Âdem dime ol âdeme kim olmadı ‘âşık
Hayvân dir iseñ zâhir-i ma‘nâ har-ı nâ-hak
Belki bu da ey yâr degil şânına lâyıķ
Lâyıķ nice olsun ki odur düşmen-i Hâlîķ
‘Aşkı diyelüm hicv idenin cânına la‘net
Hak söyleyelüm dînine îmânına la‘net
- 4 Elbet dil-i mü’minde emânetden eşer var
Elbet dil-i hâ’inde hıyânetden eşer var
[101a]
Elbet dil-i şâdıķda şadâķatden eşer var
Elbet dil-i fâsıķda đalâletden eşer var

‘Aşk ı diyelüm hicv ideniñ cānına la‘net
Hak söyleyelüm dīnine īmānına la‘net

- 5 Lāyık mıdır inşāf eyā ehl-i maḥabbet
Daḥl eyleye ‘aşka mededā ehl-i şakāvet
Hınzīrdır ol kāfir-i mekrūh kıyāfet
Kalsun hele ‘ālemde Nazīmā bu hikāyet
‘Aşk ı diyelüm hicv ideniñ cānına la‘net
Hak söyleyelüm dīnine īmānına la‘net

Eyzan

Mü. 2. [Remel: Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilātün/Fā‘ilün]

- 1 Dil-ber-i ‘ilme ḥulūş üzre dil olmuş mübtelā
Şābir oldum gelse de ol nūrdan cevır ü cefā
Şıdk ile budur ümīdim ola maḫşūdum revā
Rūz u şeb ancak niyāzım Rabbenā yā Rabbenā
Dü cihānda kāfīdir ol Pādişāh-ı bī-bedel
Ya‘nī ol zāt-ı şerīf-i lā-Yezāl ü Lem Yezel
- 2 Şevk ile baḥr-i muḥīṭ-i ‘ilme düşdüm bī-gümān
Ola yā Rab zevraḫım bu baḥr içinde her zamān
Ġuşsa vü derd ü elemden ey göñül bulduñ amān
Hak budur budur tarīk-i müstaḫīm ey nā-tüvān
Dü cihānda kāfīdir ol Pādişāh-ı bī-bedel
[101b]
Ya‘nī ol zāt-ı şerīf-i lā-Yezāl ü Lem Yezel
- 3 Bī-vefālar ülfetinden tā‘ib ü müstaḡfirem
Bāṭnım şimdi budur eyler şehādet zāhirim
Gerçi ‘ālemde Nazīmā ‘aşıḫam hem şā‘irem

Ḥamdü li'llāh ol Vedūd'un ism-i pākin zākirem
Dü cihānda kāfīdir ol Pādişāh-ı bī-bedel
Ya'nī ol zāt-ı şerīf-i lā-Yezāl ü Lem Yezel

Tercī'-i Bend

Tc. 1. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Ebr-i nīsān-ı maḥabbet dilde meşhūn olmada
Ḥamdü li'llāh eşk-i çeşmim dürr-i meknūn olmada
Kūh u şahrāda gedā Ferhād u Mecnūn olmada
Zulm ü cevriñden şehā maḥzūz u memnūn olmada
Fitnehā-yı çeşm-i fettānıñla meftūn olmada
Fikr-i ḥarf-i ebrūvānıñdan ḳadi nūn olmada
Feyz-i mevzūn şoḥbetiñden ṭab'ı mevzūn olmada
Ḥaṭṭ-ı dīvān 'aks-i ḥaṭṭıñla hümāyūn olmada
Reşk idüp ağıār-ı bī-inşāf-ı mel'un olmada
Rūz u şeb bu ğuşşadan ḥālī diger-gūn olmada
'Avn-i Ḥālīk'dan ḥasūduñ baḥtı vārūn olmada
Pūr-leṭāfet nazmımı gördükçe maḥzūn olmada

Rūz-ı vuşlat sīne-i 'uşşākı pūr-nūr eyledi
Bu serā vīrān iken ma'mūr u mesrūr eyledi

- 2 Hoş şafā geldüñ eyā mihr-i dıraḥşānım şafā
Ḥāne-i tārikime luṭf eyleyüp virdüñ zıyā
[102a]
Ben saña pervāneyem ey şem'-i dil çoḳdan saña
Sen 'aceb vākıf mısın söyle eyā cānım baña
Ḳatl ider izhār idersem ḥavf iderdüm ibtilā
Şimdi oldur iftiḥārım Ḳahramān'ım dil-berā
N'eyleyem ben 'ömrümi şimdengirü cānım fedā

Ka‘be-i kūyuṅda ḳurbānıṅ olam şubḥ u mesā
Ben degil meydān-ı ‘aşḳıṅda şehīdān cā-be-cā
Ol sebebden buldılar her birisi yüz biṅ beḳā
Mā-sivādan cümlesi el çekdiler ben de şehā
Var iken dīdār-ı dil-cūyuṅ ne lāzım mā-sivā

Rūz-ı vuşlat sīne-i ‘uşşāḳı pūr-nūr eyledi
Bu serā vīrān iken ma‘mūr u mesrūr eyledi

- 3 Pūr-şafā cāy-ı behişt-āsāya düşdi göñlümüz
Ḳāmet-i tūbā feraḥ-baḥşāya düşdi göñlümüz
Şevḳ ile Mecnūn gibi şahrāya düşdi göñlümüz
Bir muṭarrā ṭurra-i Leylā’ya düşdi göñlümüz
‘Āḳıbet Ferhād olup sevdāya düşdi göñlümüz
Bir leb-i Şīrīn-i bī-hem-tāya düşdi göñlümüz
Ḥatt-ı vechin okuyup imlāya düşdi göñlümüz
Hall idüp müşkillerin ma‘nāya düşdi göñlümüz
‘Andelīb-āsā gül-i ra‘nāya düşdi göñlümüz
Ġonçe ağzın medḥ içün inşāya düşdi göñlümüz
Dürr-i dendānın görüp deryāya düşdi göñlümüz
Bir Nazīm-i gevher-i yek-tāya düşdi döñlümüz

Rūz-ı vuşlat sīne-i ‘uşşāḳı pūr-nūr eyledi
Bu serā vīrān iken ma‘mūr u mesrūr eyledi

[102b]

Tārīḥ-i tesvīd ü tedvīn-i dīvān

Kt. 66 [Recez: Müfte 'ilün/Mefā 'ilün/Müfte 'ilün/Mefā 'ilün]

- 1 Yār-ı 'azīz-i şāh-ı men porsī eger zi-kātibeş
Harrerahū faķīrūke sevvedehū 'adīmūke
- 2 Tārīḥ-i güfte dürr-i yek-tā zi-ḥurūf-ı mu'ceme
Nevvera nūri ḥüsniḳe devvenehū Nazīmūke⁵³⁷

el-ḥamdü li'llāh 'ale'l-itmām ve's-şalātü ve's-selām 'alā Seyyidi'l-enām ve 'alā ālihī ve
aşḫābihī'l-kirām

āmīn yā 'Allām bī-ḥaḳḳi esrārihi'l-kelām

Tamām (م م م)

Müseddes li-Nazīmihi'l-ḥaḳīr der-beyān-ı mülākāt-ı mürīd-i nālān ü nā-tüvān bā-ḥazret-
i Pīr-i celīlū's-şān

Mü. 3. [Hezec: Mefā 'ilün/Mefā 'ilün/Fe 'ülün]

- 1 İbā itdi göñül dār-ı fenādan
Degil dār-ı fenā dār-ı beḳādan
Ümīdim ḳalmadı şāh u gedādan
Ta'alluḳ ḳaṭ' olundı mā-sivādan
Arardum ḥayli dem mürşid Ḥudā'dan
Müyesser oldı luṭf-ı kibriyādan

⁵³⁷ 1160 (Tarih-i mu'cem "dürr-i yektâ"):
نور نور حسنك دونه نظيمك

2 İşitmişdüm ehibbādan muḳaddem
 Ki vār Eyyūb’de bir pīr-i ekrem
 [103a]
 Derūnum dāğ dāğ olurdı her dem
 Miřāl-i řafḫa-i ğırbāl-i ‘ālem
 Arardum ḫayli dem mürşid Ḥudā’dan
 Müyesser oldu luṭf-ı kibriyādan

3 Çıḳup bir ğün ten-i ḫākimle yā Hū
 O yiriğ cāy-ı firdevsine toĝru
 Zuhūr itdi Ḥudā’dan bir melek-ḫū
 Saḡa ben reh-berem didi yoluğ bu
 Arardum ḫayli dem mürşid Ḥudā’dan
 Müyesser oldu luṭf-ı kibriyādan

4 Varup şad ‘acַz ile ḳuṭb-ı zamāna
 Revānım geldi feryād u fiğāna
 Ḳadeḫ řundi faḳīr-i nā-tüvāna
 İçüp mest oldu rūḫum řādıḳāne
 Arardum ḫayli dem mürşid Ḥudā’dan
 Müyesser oldu luṭf-ı kibriyādan

5 Su’āl itdi mürīdin Pīr-i dānā
 Nedir ‘ilmiğ eyā ser-geřte āyā
 Didüm deryā-yı ‘ařḳ-ı ḫayret-efzā
 Didi maḫfīdir anda dürr-i yek-tā
 Arardum ḫayli dem mürşid Ḥudā’dan
 Müyesser oldu luṭf-ı kibriyādan

[103b]

6 Didüm oldum saña maḥşûş bende
Emānetdir saña cānım bedende
Didi tursun bu söz maḥfûz bende
Tekellüm eylerüz ğayrı zemende
Arardum ḥayli dem mürşid Ḥudā'dan
Müyesser oldu luṭf-ı kibriyādan

7 Şadākat üzre öpdüm dest ü pā'sın
Ḥulûş üzre niyāz itdüm du'āsın
Didi şādıkların Ḥaḳ intihāsın
İde ḥayr u ziyād itsün vefāsın
Arardum ḥayli dem mürşid Ḥudā'dan
Müyesser oldu luṭf-ı kibriyādan

8 O Pîr'ün ism-i pâkin isteyen cān
Mükerrem ḥarf-i mîm ü 'ayn-ı zî-şân
İşārāt ile anlar ehl-i 'irfân
Hezārān ḥamd o zāta k'ismi Raḥmān
Arardum ḥayli dem mürşid Ḥudā'dan
Müyesser oldu luṭf-ı kibriyādan

9 Ṭarîḳ-ı şā vü vāva sâlik oldum
Cihānın fānî mülkin târik oldum
Nazîmā ğayrı mülke mâlik oldum
Disün emmāre nefsim hâlik oldum
Arardum ḥayli dem mürşid Ḥudā'dan
Müyesser oldu luṭf-ı kibriyādan

[104a]

Luğaz

M. 52. [Remel: Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün]

- 1 Ol nedir kim yokdur anda dest ü pā
Hidmetinde 'ālemin şubḥ u mesā
- 2 Mürededir cümle vücūdı şabşarı
Olmuş ammā bu cihānıñ dil-beri
- 3 Bī-dehān u bī-zebān u bī-edā
'Āşık olmuşlar aña şāh u gedā
- 4 Bu luğazdır her kim anlarsa Naẓīm
Rüşdini kat kat ide Rabb-i 'Alīm

Luğaz

M. 53. [Hafîf: Fe 'ilātün(Fā 'ilātün)/Mefā 'ilün/Fe 'ilün(Fa 'lün)]

- 1 Nedir ol sīm-ten ḥarîf-i zamān
Ki aña müşteri bu ḥalk-ı cihān
- 2 Derdmendiñ mekān u me'vāsı
Siyeh üstindeki tölaması
- 3 Cismi aq gönlegi olur aḥmer
Çıkmaz üstinden öldürürseñ eger
- 4 Āteş anı şoyar suhūlet ile
'Āşık alur hezār 'izzet ile

- 5 Bu luğazdır Naẓīm eger bir yār
Fehm iderse sezā pesend-i hezār

Luğaz

M. 54. [Haḫīf: Fe ‘ilātūn(Fā ‘ilātūn)/Mefā ‘ilūn/Fe ‘ilūn(Fa ‘lūn)]

- 1 Nedir ol hūb dil-ber-i ḫabeṣī
Būyī ḫāliṣ ‘abīr ü misk gibi
- 2 Revnaḫ-ı bezm-i ehl-i ‘irfāndır
Būsuḡ-ile dü la ‘l-i cānāndır
- 3 Dāfi ‘-i derd-i ‘āṣıḫāndır ol
Maḫrem-i vaṣl-ı dil-berāndır ol

[104b]

- 4 Dil-i mecrūḫa hūb merhemdir
‘Āṣıḫ-ı ṣādıḫına hem-demdir
- 5 Kışsa-ḫ’ānlıḫ iderse bir ādem
Ġayrılar mest-i ḫ’āb olur ol dem
- 6 Şoḫbetinden bunuḡ ṣehā nā-çār
Ḥ’āb-ālūd çeşm olur bī-dār
- 7 Isıcak ḫanlı bir kerem-güster
Ḥabeṣīdir kemāl ile esmer

8 Dem-i vuşlatda beste-ẖānlık ider
Lezzeti tā meşām-ı cāna gider

9 Bir zarīf ehl-i dildir ol ‘ayyār
Sūkalādan ider hemīşe firār

10 H̱ande-rūdūr o Leylī-i gerdūn
Şübhesüz sevmeyen anı Mecnūn

11 Ne güzel geldi bu laṭīf luğaz
Oldı ismi bunun zarīf luğaz

12 Ger şorarsaṅ Nazīm ḥātimesin
Gül-şeker bil anıṅ muḳaddimesin

Luğaz

M. 55. [Remel: Fe ‘ilātūn(Fā ‘ilātūn)/Fe ‘ilātūn/Fa ‘lūn]

1 Nedir ol toḥm-ı siyeh dünyāda
Ekilür ekşerī aḳ tarlada

2 Meşelā bunda ekerler anı
Ġayrı kişverde biçerler anı

3 H̱āşılı anıṅ olur ma ‘nādan
Lezzeti ehline hoş ḥelvādan

4 Sīne-i ‘āşık olur enbārı
Şan içinde görünür dildārı

- 5 Bu luğazdır ki ‘ayān ma‘nāsı
Anı iş‘ār ider imlāsı

[105a]

- 6 Oldı mefhūmı Nazīmā āsān
Degil ehli bunı aňlar şıbyān

Luğaz

M. 56. [Remel: Fe‘ilātün(Fā‘ilātün)/Fe‘ilātün/Fe‘ilün(Fa‘lün)]

- 1 Nedir ol sīmden olmuş şandūk
Kudretīdir anı yapmaz maħlūk
- 2 La‘l ü yāķūtdan olur ķapusı
‘Aķlı bī-‘aķl ider anıñ yapusı
- 3 İçi elmās ile dürr-i yek-tā
Müteħayyir aña kān u deryā
- 4 Biñ cihān kıymeti bir dānesidir
Feyz envārına pervānesidir
- 5 Māliki anıñ olur şāh ü şehān
Bendegānıdır anıñ cümle cihān
- 6 Olamaz bu luğaza hīç nazīr
Al Nazīm ol melikiñ destine vir

- 7 Raḥm idüp ḥālīje ol kuṭb-ı zamān
Saḡa kenzinden iderse iḥsān
- 8 Bir daḡı fakr yüzün görmezsin
Ėayrı ḡapulara yüz sürmezsin
- 9 Budur evrād-ı ḡulüb-ı ġamġīn
Yā İlāh eyle müyesser āmīn

[Başlıksız luġaz]

Kt. 67 [Haḡf: Fe ‘ilātün(Fā ‘ilātün)/Mefā ‘ilün/Fe ‘ilün(Fa ‘lün)]

- 1 Nedir ol dūzaḡ-ı şafā-perver
Meyl iderler aḡa sıġār ü kibār
- 2 İçine hem firişte hem iblīs
Girer etmez biribirinden ‘ār
- 3 Bu luġazdır şehā idenlere fehḡ
Diyeyim āferīn hezār hezār

[105b]

Tārīḡ-i vilādet-i ḡazret-i Veliyyü’n-ni‘am ṭāle beḡāhu

Kt. 68 [Hezec: Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün/Mefā ‘ilün]

- 1 Bu kevn ü ‘āleminḡ ser-tācı İsmā‘īl Paşa kim
Ḳudūmından bu devrāna yetişdi ‘izzet ü tebcīl

- 2 Hudā üstādıdır ilhām idüp mülk-i haḳīḳatde
‘Ulūm-ı luṭf u in‘ām ü ‘aṭāsın eyledi tekmīl
- 3 Rızā-yı Haḳḳ’a tefvīz itdiğındandır hūlūş üzre
Hudā-yı Lem Yezel cümle umūrın eyledi teshīl
- 4 Anıñ hayrātına yokdur nihāyet ḥabbezā ḳā’im
Dilā tekyegehinde rūz u şeb envār-ı şad tehlīl
- 5 Ya ḳurrā-ḥāne mekteb her biri ‘ālemde yek-tādır
Derūnında olur icrā-yı şad tecvīd ü şad tertīl
- 6 Haṭāyādan vücūdın ḥıfz ide ol Hāfızü’l-eşyā
Eḥibbāsın mūkerrem eyleye a‘dāsın tezlīl
- 7 Yigirmi altı sālinde Nazīmā söyledim tārīḥ
Cihāna geldi luṭf u ‘adl ile Dervīş İsmā‘īl⁵³⁸

Mu. 3. [Hezec: Mef‘ūlü/Mefā‘īlü/Mefā‘īlü/Fe‘ūlün]

- 1 Yād eyle gedā ‘abdiñi ey şāh-ı cihānım
Şahrāya düşen ‘āşık-ı Mecnūn’ı unutma
Derdiñden amān ‘arşa çıkup āh u fiğānım
Şahrāya düşen ‘āşık-ı Mecnūn’ı unutma
- 2 Mehcūr olalı senden efendim dil-i şeydā
Oldı gözüme ḥār-ı cefā gülşen-i dünyā
Şad gūne niyāz eylerem ey ṭurra-i Leylā
Şahrāya düşen ‘āşık-ı Mecnūn’ı unutma

⁵³⁸ 1135 (26 sālinde söyledim diyerek 1161’de inşa ettiğini ifade etmiştir):
جهانه كدى لطف و عدل ايله درويش اسماعيل

- 3 Hübân-ı cihân içre şehinşâh-ı zamânsın
Ben bülbül-i nālânıña gülzâr-ı cinânsın
Bî-çâre Nazîm'in tenine rûh-ı revânsın
Şahrâya düşen 'âşık-ı Mecnûn'ı unutma

[106a]

Tahmîs ber-sebîl-i 'arz-ı hâl be-hazret-i veliyyü'n-ni'am

T. 2. [Remel: Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün]

- 1 Hidmetiñde 'afv idersin her ne takşîr eylesem
Düşmen ağlar derdimiñ 'öşrini taḥrîr eylesem
Hâlimi gerdün ider feryâd taḥrîr eylesem
Luṭfuñı zehrime lâyıḳ sükker ü şîr eylesem
Ḳahrıñı alsam ser-i a'dâya şemşîr eylesem
- 2 Dürî-i zâtıñ benim baḥt-ı siyâhımdan gelür
Cevri bu çarḥıñ baña kendü günâhımdan gelür
Ebr-i bârânı cihânıñ düd-ı âhımdan gelür
Derdimi naḳş etmemek naḳḳâş-ı râhımdan gelür
Sırrımı şâhım revâ aḡyâra tenkîr eylesem
- 3 Rûz-ı evvelden ḥulûş üzre senâ-ḥ'ânım saña
Belki ma'lûm-ı sa'âdet dîn ü îmânım saña
Nice taḥrîr eyleyem göñlüm saña cânım saña
Cân u dilden şâhibâ yoluñda ḳurbânım saña
Meslek ü râhım n'ola her-bâr taḥrîr eylesem
- 4 Tûtî-i ṭab'ıma vaşfıñ mün'imâ sükker gibi
Asumân-ı devletiñde ḥâtırım aḥter gibi
Lafzen ü ma'nen seniñ ḥaḳḳıñda sîm ü zer gibi

‘Andelîbem zîkr-i hayrın şad gül-i ahmer gibi
Muşhaf-ı şıdkım sezâ bir hoşça tefsîr eylesem

- 5 Yerde gökde her ne me’vâda k’ola kuluñ Nazîm
Bî-tekellûf hâkim-i da’vâtına olmuş nedîm
Ka’be-i zikrinde kâ’im kâleb-i ‘azm-i remîm⁵³⁹
Tıynet-i eş‘arımı lâyıķ efendimdir ‘Alîm
[106b]
Ger ser-â-pâ zemzem-i şevķinle tahmîr eylesem

Tahmîs der-makâm-ı istignâ

T. 3. [Remel: Fâ ‘ilâtün/Fâ ‘ilâtün/Fâ ‘ilâtün/Fâ ‘ilün]

- 1 Mâ-sivâdan fâriğ olursam sezâ şimdengirü
Anladum kim mülk-i mevrûşum bekâ şimdengirü
Gevhere olsam gerek ben mübtelâ şimdengirü
Kendimi bî-menn ü bî-reyb ü riya şimdengirü
Eyledi deryâya atmak iktizâ şimdengirü
- 2 Her neye virdüm gönül çıķdı melâlet ‘âķıbet
Her neye şarf eyledüm ‘ömrüm hasâret ‘âķıbet
Anladum kim mâ-sivâ cümle nedâmet ‘âķıbet
Râh-ı ‘uşşâķa sülûk ancak selâmet ‘âķıbet
Eyledüm sultân-ı ‘aşķa iktidâ şimdengirü
- 3 Nefs ile ceng ü cidâlim var ‘inâyet yâ İlâh
Kıl ‘adûdan rûhumı hıfz u hırâset yâ İlâh
Zerre-i luţfun gören buldı sa‘âdet yâ İlâh
Şemme-i ķahrın gören ķârı şekâvet yâ İlâh
Anlamak düşmenlerin âsân baķa şimdengirü

⁵³⁹ Yâsîn 36/78

4 Dīn ü ĩmānım dil ü cāñım eḫādīs-i nebī
Revnaḫ-ı dīnım Ebūbekr ü ‘Ömer ‘Oṣmān ‘Alī
Nūr-ı ‘aynımdır cemāl-i āl ü aşḫāb-ı şafī
Lāyık oldu bī-tekellūf ben ḫaḫīr-i bī-dili
Ḥāk-i pāyin bilse āl-i Muṣṭafā şimdengirü

5 Āteş-i ‘aşḫ-ı nigārım eylesün maḫv u ‘adīm
Cism-i sūzānım k’ola gerd-i ṭarīḫ-i müstaḫīm
[107a]
Göreyim kim n’idicek ol demde şeyṭānū’r-racīm
Sen hele teslīm-i cānān ol eyā ‘āşık Nazīm
Olsa taḫdīriñ ne devlet ol şafā şimdengirü

*[108b ve 109a sayfalarında peygamber kıssalarından bazı alıntı notlar mevcuttur.
Arapçadır. 116b-136b aralığında Nazīm’in Farsça Divançesi yer almaktadır.]*

[137b]

Bi’smi’llāhi’r-Raḫmāni’r-Raḫīm ve biḫī nesta‘īn ve biḫī şıḫatī⁵⁴⁰

M. 57. *[Hezec: Mef’ülü/Mefā’ilün/Fe’ülün]*

1 Allāh meded ki ben za’īfem
Luṭfuñçü penāh u destgirem

2 Kime ki rızāñ ta’alluḫ etmiş
īmān ile hem müşerref olmuş

⁵⁴⁰ Bu mesnevî’nin Nazīm’e aidiyeti şüphelidir. Üslup ve kelime seçimi *Divan*’daki diğer şiirlerden farklı oluşuyla dikkat çekmektedir.

- 3 Ola dü cihānda şād ü mesrūr
Dünyāsı huzūr beķāsı ma‘mūr
- 4 Ben daħı ĩmānla şerīfem
Şadā-yı elest-ile belīyem
- 5 Dünyāda murādımı revā kııl
‘Uķbāda cemāliņi ‘ayān kııl
- 6 Ğod Ğayra benim ‘amel yok
Ancak ki çü sende Ğod kerem çok
- 7 De‘b-i şu‘arāya ũlfetim var
Ğayfā ki benim Ğabāvetim var
- 8 Çünkü seniņ ism ile bidāyet
Oldı vü tamam ez-‘atā it
- 9 İster bu faķīr-i nā-tüvāniņ
Üd‘ü çü zahīrdır kelāmıņ
- 10 Olsun bu dīvāna şükr-i ‘abdiņ
Manzūruņa Ğavāşş ü ‘āmmıņ

[149b ve 150a’da Farsça bir kaside yer almaktadır. 153a-153b varağında Hz. Peygamber’in terekesi yer almaktadır ve son varaktır.]

SONUÇ

Şairlikten başka hiçbir işle meşgul olmadığını düşündüğümüz Beratlı Nazîm, 18. yüzyılın ilk yarısında ömrünü geçirmiş üç divan sahibi bir şairdir. Kaynaklarda Frakull kasabasına isnat edildiği halde evlilik kayıtlarında Velabiştli olduğu ifade edilmiştir. Ömrünün büyük kısmını dönemin kültür merkezi Berat şehrinde geçiren şair bir dönem medrese eğitimi almak için İstanbul'a gelmiş (tahmini 1157-60/1744-48), o süreçte parasız, evsiz kalmış, çektiği sıkıntıları yazdığı kasidelerle, kıt'alarla dile getirmiştir. Bir dönem Hotin bölgesinde kalıp yeniden Berat'a dönen şair, İsmail Paşa'nın himayesine girmiştir. 1759-60'ta veba salgınında hayatını kaybetmiştir.

Arnavut edebiyatı için kilometre taşı sayılabilecek ehemmiyette bir şair olan Nazîm, Türkçe-Arnavutça ilk manzum sözlük sahibi, ilk Arnavutça divan tertip eden şair, Türkçe ve Farsça divanı da olan kıymetli bir şahıstır. Osmanlı şiirinin klasik dönemi sayılabilecek zaman dilimi içinde 18. yüzyılda eser vermiş, yer yer dilinin sertliğinden yakınsa da edipliğini Farsîde Örfî, Türkîde Nef'î ile bir tutan şairin, şiirlerinde güçlü bir ton yakaladığı ifade edilebilir. Yer yer Farsça beyitlerle veya Farsça-Türkçe mülemma beyitlerle karşılaşırız.

Nazîm, *Türkçe Divanı*'nda vatan hasretini yoğun duygularla yaşamış, kâh İstanbul'a geldiğine hayıflanmış, kâh kendini vatanını terk etmese sadef içinde değeri bilinemeyecek bir yuvarlak inciye benzetmiştir. Başka işle meşgul olmadığını düşündüğümüz şairin tek geçim kaynağı şiirleridir. Dolayısıyla kasidelerinde methettiği paşalar ve devlet erbabı onun hayatını idame ettirebilmesi için ehemmiyet arz eder. Divanındaki en öne çıkan isim Nazîm'in hâmîsi, Avlonya mansıbı Derviş İsmail Paşa'dır. Kaside, gazel, kıt'alar inşa ederek kendisine bağlılığını muhkem kılmıştır.

Öte yandan Hz. Muhammed ve âl-i aba sevgisi çok ileri seviyede olan şairin gazellerinde kimi zaman tasavvufi zemine temas etmesi, kimi zaman dostlarına âşıkmiş gibi beyitler düzmesi, kimi zaman mecazi aşka dokunması kaçınılmazdır. Sühan meydanında at koşturmaya benzettiği şiir inşa etme işi onun için çocuk oyuncağı gibidir. Kimi zaman dostlarının düşünerek şiir söylediği anlarda kendisinin beyitleri bilâ-teemmül inşa edişini ilham-ı İlâhi ile açıklar ve bunun sa'y etmek ile olmayacağını ifade eder. Sonunda, şiir söylerken kendisini kaybeder, çünkü onun adını unutturan, gece gündüz şiir söyleyip mahlasının adına galip gelmesidir.

Şair, muamma ve lugaz gibi bilmeceli şiirlere ilgi duymuş, çokça tarih beyti inşa etmiştir. Kimi zaman tam tarih, kimi zaman ta'miyeli tarih olarak yazdığı beyitlerde yer yer referanslarını bulmakta güçlük çektiğimiz olsa da mutlaka beyit içinde işaretlerini vermiş, halletme işini de okura bırakmıştır.

Şiirinin değerini kendi biçen Nazîm, sühan-sâz olanın, ârif olanın şiirini kıymetli bulduğunu, kıymetini bilmeyenlerinse mazmunlarını hilâf anladığından veya yeni yetme/müzellef olduklarından, elif-bâ bilmeden ve utanmadan puhte sühan-saza dahl eylediklerinden şikâyet etmiştir. Kendisinin Nef'î'den daha sivri dilli ve zalim bir tabiatının olduğunu, ona izin verse tüm cihanı yerle bir edeceğini; lakin bunun dostlar arasında pek sevilmediğinden iyi tabiatlı Kahraman'ının onu bağladığını ifade eder.

Nazîm'in *Türkçe Divanı*'ndan yapılan çeşitli çıkarımlar, literatürde yer alan bazı bilgilerin gözden geçirilmesi gerektiğini gösterir. Bunların ilki şairin doğum tarihiyle ilgilidir. 1680-85 tarihleri arası doğduğu düşünülen şairin daha geç bir dönemde, 1705 sonrasında doğmuş olması gerekmektedir. Kendisinin Frakullu değil Beratlı olduğu düşünülmektedir. Eğitim aldığı üstadı Dâvûd-ı Karsî'nin İstanbul'da müderrislik yaptığı ve 1746 ile 1748 yılları arasında Birgi'ye gittiği Nazîm'in *Türkçe Divanı*'ndan öğrenilmektedir. Ayrıca 1748 civarında Eyüp'te bir tekkeye gidip isminde mim ve 'ayn harfleri bulunan bir şeyhe intisap ettiği de divanından ulaşılan bilgiler arasındadır.

Sonuç olarak kimi zaman ciğer yakan mersiyelerindeki yakarışlarına, kimi zaman kasidelerindeki tefahhura, kıtalarındaki çaresizliğine, bazen coşkuyla teferrücgâhlarda baharı kutladığı bahariyyelerine, kimi zaman sevgiliyi bir daha görebilmek için hasretle cami köşelerinde bekleyişlerine şahit olduğumuz Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nı okurken adeta dizinin dibinde oturmuş biri gibi duygularının eşlikçisi oluruz.

KAYNAKÇA

- Abazi-Egro, Genciana. “Arnavutluk’ta Türkoloji Çalışmaları”. *Bilig* 21 (2002), 1-26.
- Abazi-Egro, Genciana. “Dy Dokumente Të Panjohura Mbi Jetën E Poetit Nezim Berati (Shek. XVIII)”. *Studime Historike* 1-2 (2013), 265-271.
- Abazi-Egro, Genciana. “Nezim Berati apo Nezim Frakulla?”. *Zeri Islam*. Erişim Tarihi 24/05/2023. <https://www.zeriislam.com/artikulli.php?id=1132>
- Abazi-Egro, Genciana. “Literary Patronage of the Albanian Vlora Dynastic Family, 1670-1764”. *Polis* 18 (2019), 5-21.
- Abdiu, Xhemile & Kadiu, Spartak. “Osmanlı Döneminde Türk Edebiyatının Arnavut Edebiyatına Etkisi”. *International Journal of Language Academy* 3/6 (Spring 2015), 1-7. <http://dx.doi.org/10.18033/ijla.184>
- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed el-. *Keşfü’l-hafâ’ ve müzîlû’l-ilbâs ‘amme’ştehere mine’l-eḥâdiş ‘alâ elsineti’n-nâs*. nşr. Ahmed el-Kalâş. Beyrut: y.y., 1403/1985.
- Akpınar, Cemil. “Dâvûd-i Karsî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 29/09/2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/davud-i-karsi>
- Akün, Ömer Faruk. “Divan Edebiyatı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/389-427. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Atasoy, Nurhan. “İstanbul Bahçeleri”. *Büyük İstanbul Tarihi*. Erişim Tarihi 30/10/2024. <https://istanbultarihi.ist/search?t=title&q=%C4%B0stanbul+Bah%C3%A7eleri>
- Balcı, Mustafa vd.. “Arnavut Edebiyatı Tarihi”. *Balkanlar El Kitabı Cilt III: Dil ve Edebiyat, Balkan Kaynakçası*. ed. Osman Karatay vd.. 57-83. Çorum: KaraM & Vadi, 2007.
- Barkan, Ömer Lütfi. *Kolonizatör Türk Dervişleri ve Süleymaniye Camii ve İmareti Muhasebesi (1585-1586)*. haz. Coşkun Çakır. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013.
- Bešlija, Sedat. *Osmanlı İstimâlet Siyaseti ve Bosna: XV. XVI. Yüzyıl*. Ankara: YTB Yayınları, 2024.
- Bilge, Mustafa L. “Arnavutluk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/383-390. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Bilgicioğlu, Banu. “Sâdâbâd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 28/10/2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sadabad>
- Bilkan, Ali Fuat. *Nabi Divanı*. 2 Cilt. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.

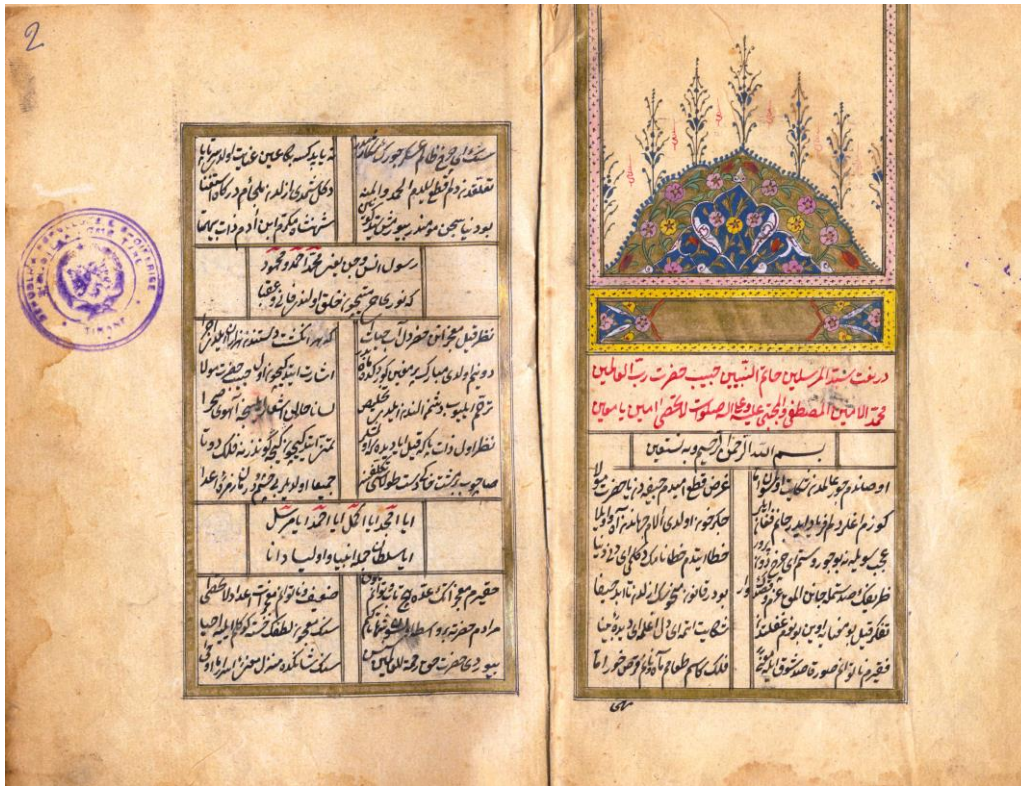
- Bilkan, Ali Fuat. *Fakihler ve Sofuların Kavgası: 17. Yüzyılda Kadızâdeliler ve Sivâsiler*. Dijital Kitap: İletişim Yayınları, 2016.
https://www.google.com.tr/books/edition/Fakihler_ve_Sofular%C4%B1n_Kavgas%C4%B1_17_Y%C3%BCzy/CpqaDwAAQBAJ?hl=tr&gbpv=0&kptab=overview
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dimeşk: Dâru İbn Kesir, 1423/2002.
- Çağlayan, Bünyamin. “Bir Arnavut Şairin Gözüyle 18. Yüzyılda İstanbul”. *I. Uluslararası Dünya Edebiyatında İstanbul Sempozyumu, 6-7 Mayıs 2010*. ed. Erol Ülgen vd.. 177-189. İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı, 2012.
- Çağlayan, Bünyamin. “Klasik Türk Şiiri Etkisinde Gelişen Arnavut Edebiyatı: Beyteci Edebiyatı”. *2. Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı Bildiri Kitabı: Balkanlarda Türkçe*. ed. Adem Balaban – Bünyamin Çağlayan. 2/92-100. Tirana: Universiteti “Hëna e Plotë” (BEDËR) Press, 2013.
- Çağlayan, Bünyamin. “Nazım’ın Arnavutça Divanı’nda Yer Alan Türkçe-Arnavutça Mülemmalar”. *Uluslararası Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu 10-11-12 Mayıs 2012: Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu Anısına*. ed. Muhammet Kuzubaş vd.. 202-210. Ordu: Ordu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Çağlayan, Bünyamin. “Nazım Divanı’nda Üsküdar”. *Üsküdar Sempozyumu IV 3-5 Kasım 2006*. ed. Coşkun Yılmaz. 1/509-526. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2007.
- Çağlayan, Bünyamin & Balaban, Adem. “Nazım Divanında İstek Üzerine Yazılan Şiirler”. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiri Kitabı*. ed. Mustafa Arslan. 1/153-158. Sarajevo: International Burch University, 2013. Erişim Tarihi 29/04/2019.
https://www.researchgate.net/publication/332343253_Uluslararası_Türk_Dili_ve_Edebiyatı_Kongresi_Bildiri_Kitabı_-_1
- Çavuşoğlu, Semiramis. “Kadızâdeliler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* Erişim Tarihi 30/09/2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kadizadeliler>
- Çoruk, Ali Şükrü. “Osmanlı İstanbul’unda Halkın Eğlence Hayatı”. *Büyük İstanbul Tarihi*. Erişim Tarihi 03/11/2024.
<https://istanbultarihi.ist/122-osmanli-istanbulunda-halkin-eglenme-hayati>
- Doğan Averbek, Güler. “Türkçe-Arnavutça Manzum Sözlük Dürre-i Manzûme’nin Bilinmeyen İki Nüshası”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 12 (Güz 2018), 223-242.
- D’ohsson, Mouradgea. *Leisure scene at Sweet waters of Europe (Kağıthane)*. Saadabad palace in the distance. (Gravür, 1790). Travelogues. Erişim Tarihi 28/10/2024.
<https://tr.travelogues.gr/item.php?view=53712>
<https://turkish.travelogues.gr/archive/fullsize/1c589f800226b8e40496b4f94ddd948e.jpg>

- Elmacı Çetin, Betül. “Bir Muamma ve Lugaz Çözümleme Denemesi: Nezim Berati’nin Türkçe Divanı’ndaki Muammalar ve Lugazlar Özelinde”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 23/2 (Eylül 2023), 831-854.
<https://doi.org/10.33415/daad.1308127>.
- Elsie, Robert. “Albanian Literature in the Moslem Tradition: Eighteenth and Early Nineteenth Century Albanian Writing in Arabic Script”. *Oriens* 33/1 (1992), 287-306. 10.1163/1877837292X00114
- Elsie, Robert. “Albanian Literature”. *Südosteuropa-Handbuch: Albanien*. ed. Klaus-Detlev Grothusen. 7/653-680. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1993.
- Elsie, Robert. *Historical Dictionary of Albania*. Toronto: The Scarecrow Press, 2. Basım, 2010.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*. İstanbul: Derin Yayınları, 2010.
- Fırlı, Ethem Ruhi. *Günümüz İslam Mezhepleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2008.
- Fırlı, Ethem Ruhi. “İsnâaşeriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 02/10/2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/isnaaseriyye#1>
- Frakulla, Nezim. *Mecmû‘a-i Eş‘âr ve Divan (Mecmua-c es‘âr ve divan)*. Tiran: Arnavutluk Millî Kütüphanesi, El Yazmaları (Dorëshkrime), H.000015876, 1b-107a. <https://www.bksh.al/details/113568> Erişim Tarihi 08/02/2019.
- Gökalp, Yusuf. “Zeydiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 02/10/2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeydiyye#1>
- Hamiti, Abdullah. *Nezim Frakulla dhe Divani i tij shqip*. Üsküp, Priştine, Tiran: Logos-A, 2008.
- Hahn, Johann Georg von. *Albanesische Studien*. Jena: Verlag von Friedrich Mauke, 1854.
- İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini. *Sünen*. thk. Beşşar Avvâd Maruf. 6 cilt. Beyrut: Dâru’l-Cîl, 1418/1998.
- İpekten, Haluk. *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 18. Basım, 2014.
- İpşirli, Mehmet. “Mustafa Efendi, Feyzullahefendizâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 25/11/2024.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/mustafa-efendi-feyzullahefendizade>
- İsen, Mustafa –Durmuş, Tuba. *Balkanlarda Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Türkiye Maarif Vakfı, 2023.

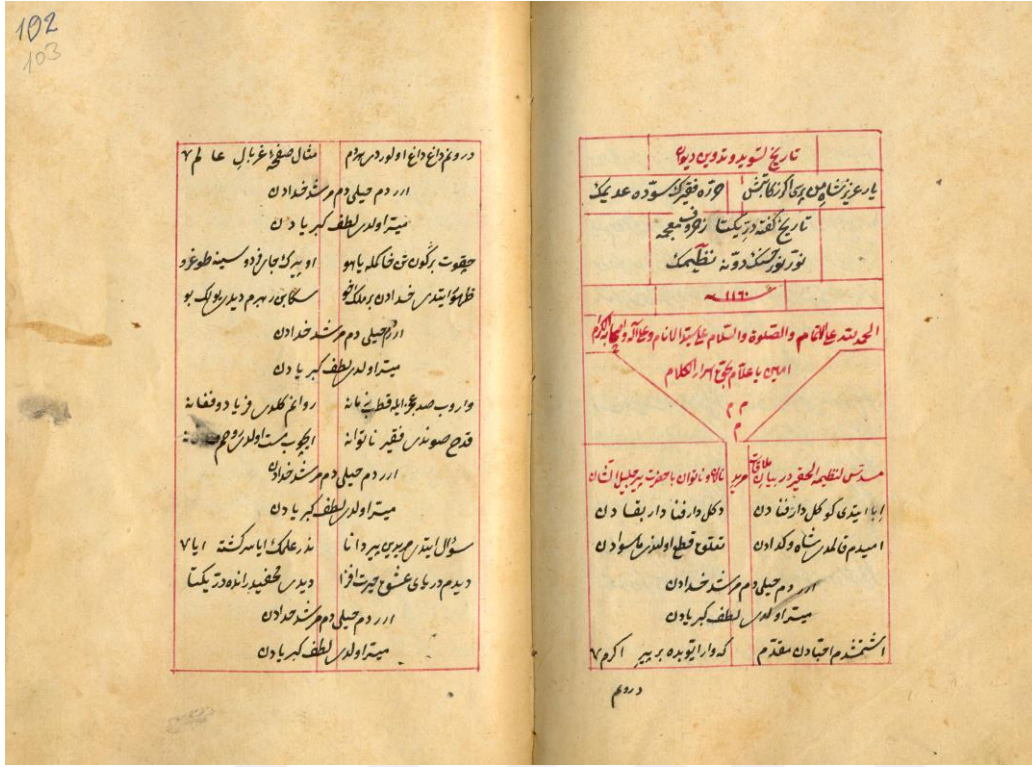
- İzeti, Metin. “Tasavvuf Kültüründe Yunus Emre”. *Doğumunun 770. Yıldönümünde Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*. ed. Hacı Bayram Başer. 85-97. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2010.
- Jahjai, Meral. “Osmanlı Yazısı ile Yazılan Arnavut Edebiyatının Dini Karakteri”. *Avrasya Etüdleri* 50/2 (Aralık 2016), 389-404. Erişim Tarihi 29/04/2019. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/422177>
- Kara, Mustafa. *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*. Bursa: Sır Yayıncılık, 2008.
- Karahasanoğlu, Selim. “1730 İsyanı”, *Büyük İstanbul Tarihi*. Erişim Tarihi 01/11/2024. <https://istanbultarihi.ist/44-1730-isyani>
- Kartallıoğlu, Yavuz. *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Basım, 2011.
- Keleş, Erdoğan. “Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Vezir Arnavut İsmail Paşa (1751-1764)”. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 9/27 (Haziran 2021), 214-249. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1817866>
- Kılavuz, Ahmet Saim. “Zeynelâbidîn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 02/10/2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zeynelabidin>
- Kılıç, Atabey. “Aruz İmlâsı Üzerine Notlar”. *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 3/6 (Fall 2008), 471-487. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.472>
- Koçu, Reşad Ekrem. “Beykoz Çayırı”. *İstanbul Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 05/11/2024. <https://istanbulansiklopedisi.org/handle/rek/6710>
- Koçu, Reşad Ekrem. “Cedveli Sîm”. *İstanbul Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 04/11/2024. <https://istanbulansiklopedisi.org/handle/rek/7771>
- Koçu, Reşad Ekrem. “Halil (Patrona)”. *İstanbul Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 11/11/2024. <https://istanbulansiklopedisi.org/handle/rek/28522>
- Konyalı, İbrahim Hakkı. “Tarih Tetkikleri. Lâle Devri ve Sâdâbâd” başlıklı kupür. *İstanbul Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 04/11/2024. <https://istanbulansiklopedisi.org/handle/rek/34339>
- Krasniqi, Nehat. “Këndvështrime Të Reja Mbi jetën Dhe veprën Letrare Të Nezim Frakullës”. *Univers* 12/12 (Mayıs 2024), 80-93. <https://albanica.al/univers/article/view/4132/4206>
- Kur'an Yolu*. Erişim Tarihi 31/03/2024. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Lala, Avni. *Arnavutluk'taki Bektâşî İnanç ve Ritüellerinin Sosyolojik Analizi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.

- Memishi, İsa. “Balkanlardaki Osmanlı İdaresi Süresince Arnavut Yazı Dili”. *Dede Korkut* 5/9 (2016), 63-70.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. Riyad: Dâru's-selam, 2.basım, 1421/2000.
- Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. haz. Mustafa Koç – Eyyüp Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013.
- Nezim Berati. *Divani Shqip*. thk. Genciana Abazi-Egro. Tiran: Toena, 2009.
- Nirven, Saadi Nâzım. “Çağlayan Kasrı”. *İstanbul Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 04/11/2024. <https://istanbulansiklopedisi.org/handle/rek/8174>
- Okay, M. Orhan. “Sîhr-i Helâl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 29/10/2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sihr-i-helal>
- Orientalizmi Shqiptar*. “Nezim Berati, mendimtar dhe poet mistik” (18.08.2013), 1. <https://orientalizmi.wordpress.com/2013/08/18/nezim-berati-mendimtar-dhe-poet-mistik/> Erişim Tarihi 24/12/2023
- Özcan, Tahsin. “Pîrîzade Mehmed Sâhib Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 28/10/2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/pirizade-mehmed-sahib-efendi--18-yy>
- Özkan, Abdurrahman. “Tersine Uyumsuzluk”, *Türk Dil Bilgisi Toplantıları 2: Türkiye Türkçesi Ses ve Şekil Bilgisi Bildiriler (Ankara, 31 Ekim – 1 Kasım 2014)*. 185-205. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2017.
- Rossi, Ettore. “Notizia su un Manoscritto Del Canzoniere Di Neẓīm (Secolo XVII-XVIII) in Caratteri Arabi e Lingua Albanese”. *Rivista degli studi orientali* 21/2-3-4 (Novembre 1946), 219-246.
- Sehavî, Ebü'l-Hayr Şemsüddîn Muhammed b. Abdirrahmân b. Muhammed. *el-Makâsidü'l-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdisi'l-müştehire*. thk. Muhammed Osman el-Huş. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1405/1985.
- Sezen, Tahir. Osmanlı Yer Adları. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Genişletilmiş 2. Basım, 2017.
- TEİS. “Şerîf, Halîl Şerîf Yûsuf Paşa”. Erişim Tarihi 25/11/2024. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/serif-halil-serif-yusuf-pasa>
- Tenkitli Neşir Kılavuzu (Osmanlı Türkçesi Metinleri İçin)*. haz. Berat Açıl vd.. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları-İSAM Yayınları, 2022.
- Ünver, İsmail. “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *Turkish Studies* 3/6 (Fall 2008), 1-46. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.449>

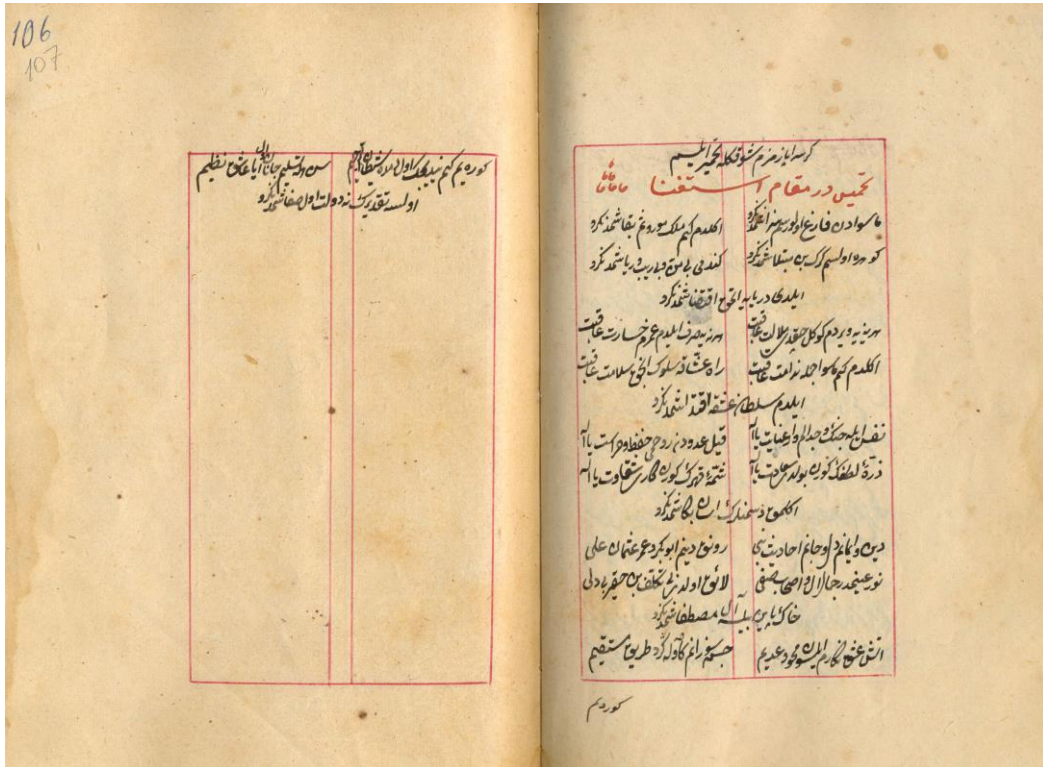
- Walsh, Robert – Allom, Thomas. *Pass and Waterfall in the Balkan Mountains* (Gravür, 1836-38). Travelogues. Erişim Tarihi 17/09/2024.
<https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=60>
<https://turkish.travelogues.gr/archive/fullsize/6a42c9354ce48ca1cb128e41cbb4e2f4.jpg>
- Yeniterzi, Emine. “Na‘t (Türk Edebiyatı)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Erişim Tarihi 19/11/2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nat#2-turk-edebiyati>
- Yörük, Saim. “Patrona Halil İsyanı (1730) Sonrası İstanbul Hamam Çalışanları ve Arnavutların İşgücüne Katılımı”. *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Aralık 2023), 281-318. <https://doi.org/10.59839/jiees.1385661>.
- Zengin, Mahmut – Cevherli, Kübra. “Osmanlı Medrese Sisteminde Eğitim-Öğretim Kadrosu Üzerine Bir Değerlendirme”. *Osmanlı Medreseleri: Eğitim, Yönetim ve Finans*. ed. Fuat Aydın vd.. 175-194. İstanbul: Mahya Yayıncılık, 2019.

Ek 1: Berathı Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nın İlk Sayfası: 1b-2aEk 2: Berathı Nazîm'in *Türkçe Divanı*'ndan örnek sayfa: 38^b-39^a

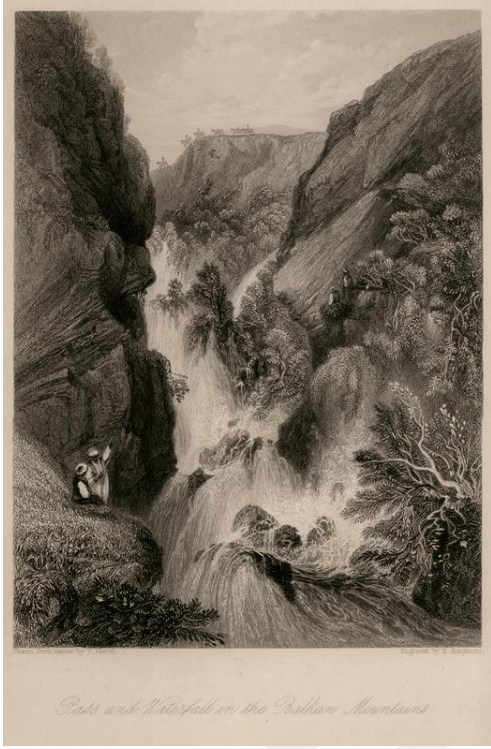
Ek 3: Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nın Tarih Sayfası: 102^b-103^a

Ek 4: Beratlı Nazîm'in *Türkçe Divanı*'nın Son Sayfası: 106^b-107^a

Ek 5: Walsh-Allom, *Balkan Dağlarında Geçit ve Şelale Adlı* Gravür.

Ek 6: Mouradgea D'ohsson, *Kağıthane, İstanbul'da Halka Açık Gezinti Yeri Adlı* Gravür.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Betül ELMACI ÇETİN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Türk Dili ve Edebiyatı
Yüksek Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Programı	
Makale ve Bildiriler	
1. Elmacı, Betül. “İstanbul Eşref Divanı’nda Rind ve Zahid Tipleri”. <i>Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi</i> 4/8 (Aralık 2015), 139-162.	
2. Elmacı Çetin, Betül. “Bir Muamma ve Lugaz Çözümleme Denemesi: Nezim Berati’nin Türkçe Divanı’ndaki Muammalar ve Lugazlar Özelinde”. <i>Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi</i> 23/2 (Eylül 2023), 831-854. https://doi.org/10.33415/daad.1308127	